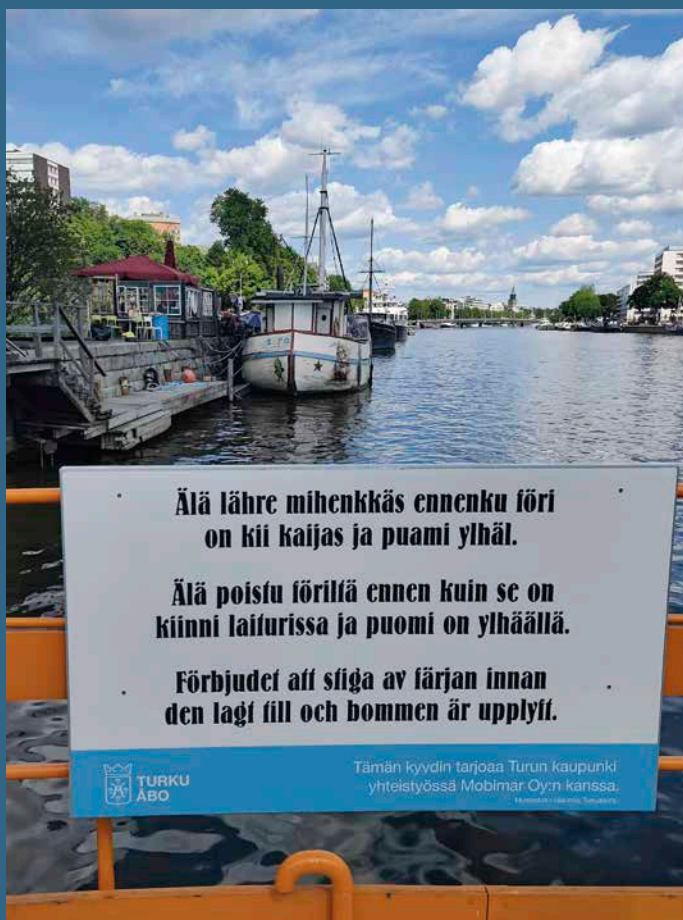

Toimittaneet Hanna Lantto, Paula Sjöblom,
Jaana Vaahtera ja Minna Hjort

Kieli maisemassa, maisema kielessä

Tutkimuksia Turusta

Tietolipas 292

Kieli maisemassa, maisema kielessä

Tutkimuksia Turusta

Toimittaneet

Hanna Lantto, Paula Sjöblom,

Jaana Vaahtera ja Minna Hjort

Tietolipas 292

Teos on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran nimeämien asiantuntijoiden tarkastama.

SKS:n julkaisujen kokoelma kuuluu Unescon Maailman muisti -rekisteriin.

© 2025 Hanna Lantto, Paula Sjöblom, Jaana Vaahtera, Minna Hjort ja SKS

Kannen suunnittelu: Emmi Kyytsönen

Taittomalli: Markus Itkonen

Kannen toteutus: Eija Hukka

Kannen kuva: Minna Hjort

Taitto: Sisko Honkala

ISBN 978-951-858-943-6 (nid.)

ISBN 978-951-858-944-3 (EPUB)

ISBN 978-951-858-945-0 (PDF)

ISSN 0562-6129 (nid.)

ISSN 2670-2584 (verkkojulkaisut)

DOI <https://doi.org/10.21435/tl.292>

Teos on lisensoitu Creative Commons BY-NC-ND 4.0

International -lisenssillä, ellei toisin mainita.

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.fi>)

Teos on avoimesti saatavissa osoitteessa

<https://doi.org/10.21435/tl.292>

tai lukemalla tämä QR-koodi mobiililaitteella.

PunaMusta Oy, Turenki 2025

Sisällys

Kielet Turun maisemassa 7

*Hanna Lantto, Paula Sjöblom, Leena Kolehmainen,
Jaana Vaahtera ja Minna Hjort*

I OMAT JA VIERAAT KIELET KATUKUVASSA

Murretta näkyvissä? 43

Normittamattomat kielimuodot turkulaisessa kielimaisemassa
Tommi Kurki ja Paula Sjöblom

Kielimaisema ja sosiaalinen maisema Turun eri
kaupunginosissa 75

Saara Haapamäki

II ESTEETTÖMYYYTTÄ JA OSALLISUUDEN KOKEMUKSIA

Julkisen sektorin kielimaisemat 115

Turun yliopistollinen keskussairaala ja Varsinais-Suomen
käräjäoikeus

Eveliina Tolvanen, Anne-Maria Kuosa ja Camilla Wide

Monikielisyys, saavutettavuus ja kulttuurinen muisti

Aboa Vetus -museon kielimaisemassa 150

Leena Kolehmainen ja Paula Sjöblom

III KIVEEN HAKATTUA JA TUSSILLA TAITEILTUA

Suvakkihuorat rules 205

Eksessiivinen kielenkäyttö Turun kielimaisemassa
Minna Hjort ja Hanna Lantto

Campus Aboensis 238

Latinaa kirjaston, kirkon ja korkeakoulujen liepeillä
Jaana Vaahtera ja Jyri Vaahtera

IV MARKKINOINTIA MAAILMANKIELILLÄ

Englantia Turun keskustan kielimaisemassa 279

Minna Hjort ja Janne Skaffari

Sanaleikkejä ja sombreroja 311

Espanjan kieli Turun katukuvassa
Hanna Lantto

V MAISEMA KIELESSÄ

Maisemakuvauksia keskiajan Turusta 343

Kaupunkitilan maamerkit historiallisissa asiakirjoissa
Hanna-Mari Kupari ja Marko Lamberg

Turku vai *Åbo*? 373

Kaupungin nimen eri kielimuodot eduskunnan
aihemaisemassa
Anna Ristilä

Kirjoittajat 406

Abstract 410

Asiahakemisto 412

Kielet Turun maisemassa

Hanna Lantto

<https://orcid.org/0000-0002-7623-3236>

Paula Sjöblom

<https://orcid.org/0000-0002-7392-2300>

Leena Kolehmainen

<https://orcid.org/0000-0003-2746-7201>

Jaana Vaahtera

<https://orcid.org/0000-0002-3058-8613>

Minna Hjort

<https://orcid.org/0000-0002-5005-4117>

”Ihmisellä on taipumus uskoa, että hänen jokapäiväinen elinympäristönsä on tuttu paikka, johon ei kätkeydy sen suurempia salaisuuksia” (Blommaert 2013, vii, suomennos kirjoittajien).

Maisema on näköala, kokonaisuus, jonka aistimme ympärillämme. Tavallisesti maisemalla tarkoitetaan näköaistin välittämää kuvaa luonnosta tai rakennetusta ympäristöstä, mutta sanan käyttö on laajentunut muihinkin yhteyksiin: mielenmaisema on mielikuva, joka liittyy johonkin merkitykselliseen paikkaan, ja äänimaisema on ympäristön äänistä rakentuva kokonaisuus. Yhteistä *maisema*-sanan eri merkityksille on ihmisen aistinvarainen suhde ympäristöönsä. Maisemat syntyvät ihmisen ja luonnon vuorovaikutuksesta, ja niihin kytkeytyy muun muassa kulttuurisia arvoja¹.

Kielentutkimuksessa huomio on vuosituhannen vaihteen jälkeen yhä enenevässä määrin kohdistunut *kielimaisemaan* eli ympäröivässä maailmassa eri tavoin läsnä olevaan, näkyvään tai kuuluvaan kieleen, joka voidaan muuntaa tutkittavaksi aineistoksi valokuvaamalla tai äänittämällä. Tallennusteknologian, kuten digikameroiden ja

1 Ks. esim. *Kielitoimiston sanakirja* s.v. *maisema*; Ympäristö.fi; Raivo 1997.

älypuhelinten, kehittyminen olikin se askel, joka mahdollisti tutkimussuuntauksen yleistymisen: välineiden avulla kielentutkija poimii ympäristöstään tarkasteltavaksi kieltä esimerkiksi opastekylteistä, näyteikkunoista ja valotolppaan liimatuista tarroista. Kielimaisemaan kuuluvat paitsi tekstit ja niiden yhteydessä esiintyvät kuvat myös niihin liitetyt merkitykset, moraalit ja myytit sekä kieli-ideologiat ja -asenteet, joita kielimaisema kielineen heijastaa ja joihin se avaa tutkijoille pääsyn.

Tämä Turun kaupungin kielimaisemia tarkasteleva teos havainnollistaa käsillä olevan luvun alussa olevan, sosiolingvisti Jan Blommaertin sitaatin hengessä, kuinka kielet ympäröivät ihmisiä arjen hyvin tavallisissakin ympäristöissä, kuten vaikkapa töihin mennessä Aurajoen ylittävällä kaupunkilautta Förillä (ks. teoksen kansikuva, jossa varoitusteksti on suomeksi, ruotsiksi ja Turun murteella). Kirjan painopiste on visuaalisessa, näköaistin ulottuvilla olevassa kielimaisemassa eli kirjoitetuissa teksteissä, mutta tutkimuskohteena on myös Turkuun liittyviä mielenmaisemia. Sivutaanpa luvuissa auditiivisia äänimaisemiakin sekä esitellään *aihemaiseman* käsite. Vaikka teos keskittyy Turkuun, se ei kuitenkaan ole vain yhden kaupungin kuvaus, vaan kirjan sisältämät tutkimukset laajentavat yleisesti ymmärrystä siitä, millaisen kieli- ja tekstimaailman keskellä ihmiset ylipäättään kaupunkiympäristöissä elävät ja miten he kielellisesti muokkaavat elinympäristöään.

Kielimaisema määritellään eri tutkimuksissa näkökulman ja tutkimusasetelman mukaan eri tavoin, mutta tavallisesti sillä tarkoitetaan julkisessa tilassa näkyvää kirjoitettua kieltä eli tekstiä (esim. Coulmas 2009, 14). Teksti voidaan kuitenkin määritellä laajasti multimodaaliseksi ilmiöksi, mikä tarkoittaa sitä, että kirjoitettuun kieleen liittyy myös visuaalisia elementtejä: tekstit ovat eri kokoisia, ne on sijoiteltu eri tavoin, niihin kytketään kuvia tai värejä ja niitä on kirjoitettu erilaisilla kirjaimilla.

Myös tässä kirjassa tutkimuskohteenamme ovat ennen kaikkea julkisessa tilassa eli periaatteessa kaikkien saavutettavissa olevassa maisemassa näkyvät, siis kirjoitetut, tekstit. *Julkinen tila* on Seija Ridellin, Päivi Kymäläisen ja Timo Nyyssösen (2009, 11) mukaan

”samaan aikaan sekä sosiaalisissa suhteissa tuotetuksi tuleva että noita suhteita vastavuoroisesti ylläpitävä ilmiö”. Julkisiksi tiloiksi luetaan laajassa mielessä paitsi avoimet ulkoilmatilat, kuten kadut ja puistot, myös maksuttomat yhteiskäyttöön tarkoitettut sisätilat, kuten kirjastot ja kauppakeskukset, sekä sellaiset paikat, joihin kuka hyvänsä voi tulla maksua vastaan, kuten kahvilat, liikuntatilat (esim. uimahallit) ja kulttuuripalvelut (esim. museot) (julkisen ja yksityisen tilan limittymisestä ks. Ridell ym. 2009, 15–16).

Kielimaisematutkimuksen perinteen mukaisesti (Gorter 2013, 191) moni tämänkin teoksen luvuista käsittelee kielten kirjoa tietys- sä rajatussa paikassa tutkimuksen tekohetkenä. Niissä sekä luodaan kokonaiskuva Turussa näkyvien kielten kirjosta että pureudutaan tarkemmin yksittäisten kielten käyttöön ja tehtäviin kaupungin kielimaisemissa. Havaintoja tarkastellaan esimerkiksi monikielisuuden, kielen funktioiden, kieli-ideologioiden, kielten sosiaalisten merkitysten, vuorovaikutuksen ja kielipolitiikan näkökulmista. Samalla teos uudistaa kielimaisematutkimuksen määritelmää ottamalla käsitteeseen myös sen, miten maisemaa kielennetään. Teos laajentaa kielimaisemien historiallista tutkimusta sukeltamalla Turun keskiaikaisiin maisemakuvauksiin. Turun näkyvyyden tarkastelu eduskunnassa pidetyissä puheissa taas esittelee kielimaisematutkimuksessa uuden aihemaiseman käsitteen. Teoksen nimen alkuosa ”Kieli maisemassa, maisema kielessä” kuvaa lukujen näkökulmaeroja.

Tässä kirjan johdannossa esittelemme erilaisia lähestymistapoja kielimaisemaan. Määrittelemme alustavasti joitakin kielimaisematutkimuksen keskeisiä käsitteitä ja havainnollistamme tutkimussuuntauksen tutkimuskohteita. Kielimaisematutkimuksen käsitteisiin palataan myös teoksen yksittäisissä luvuissa erityisesti silloin, kun pelkkä viittaus tämän johdantoluvun väistämättä yleiselle tasolle jäävään esittelyyn ei riitä. Lisäksi johdanto tutustuttaa lukijan pääpiirteittäin Turun kielitilanteeseen eri aikoina sekä Turkua koskevaan aikaisempaan kielitieteelliseen tutkimukseen. Johdannon lopussa esittelemme lyhyesti kirjan luvut.

Kielimaisematutkimuksen keskeisiä käsitteitä

Ensimmäiset tutkimukset, jotka lähestyivät kirjoitusta, tekstejä ja kieliä erilaisissa julkisissa ympäristöissä ja jotka on tapana mainita kielimaisematutkimuksen edelläkävijöinä, julkaistiin 1970-luvun lopussa. Kielimaiseman käsitettä ei niissä vielä esiinny. (Gorter 2013; 1992.) Tutkimussuuntauksen katsotaan usein alkaneen, kun Rodrigue Landry ja Richard Bourhis esittelivät *kielimaisema*-termin vuonna 1997 ilmestyneessä artikkelissaan, jonka tutkimuskohteenä oli eri kielten elinvoimaisuus Kanadan eri osavaltioissa ja eri alueilla. Landry ja Bourhis (1997, 23) määrittelivät kielimaiseman kielten näkyvyydeksi julkisissa kylteissä ja mainoksissa, ja tarkensivat määritelmäänsä seuraavasti:

Julkisten katukylttien, mainostaulujen, kadun- ja paikannimien, liikkeiden ja julkisten toimijoiden seinilleen asettamien katukylttien kieli muodostaa tietyn alueen, maakunnan tai urbaanin keskittymän kielimaiseman. (Landry & Bourhis 1997, 25, suomennos kirjoittajien.)

Durk Gorter ja Jasone Cenoz (2023, 4–5) huomauttavat, että kielimaiseman käsitettä oli käytetty jo aiemmin muissa kuin englanninkielisissä lähteissä, eivätkä Landry ja Bourhis itsekään väitä keksineensä sitä. Landryn ja Bourhisin määritelmä on kuitenkin kielimaisematutkimuksen siteeratuin, jopa siinä määrin, että siihen nojautumista on myös kritisoitu (emt.). Määritelmää on myöhemmin laajennettu esimerkiksi nostamalla kielimaisematutkimuksessa tarkasteltavien kieliesiintymien joukkoon yksityisten ihmisten (usein luvattomasti) kirjoittamat tekstit. Tutkimussuuntauksen keskeisimpiä jaotteluja onkin *top down* ja *bottom up* eli kahtiajako niin sanotusti ylhäältä alas ja alhaalta ylös suuntautuviin teksteihin (Ben-Rafael ym. 2006, 10; Scollon & Scollon 2003, 18). Tällä tarkoitetaan sitä, että jotkin kielimaiseman teksteistä ovat virallisten toimijoiden, kuten julkishallinnon tai viranomaisten, asettamia auktorisoituja kylttejä, joiden kielivalintoja säätelevät erilaiset sovitut normit, jopa

lait. Esimerkiksi virallisesti kaksikielisessä Turussa tiettyjen tekstien, vaikkapa katujen nimikylttien, on julkisessa tilassa oltava sekä ruotsiksi että suomeksi (aiheesta tässä teoksessa Tolvanen ym.; Kolehmainen & Sjöblom). Etenkin aiempi kielimaisematutkimus keskittyi tällaiseen ylhäältä alaspäin suuntautuvaan kielimaisemaan (Pennycook 2008, 307). Alhaalta ylöspäin viestivät puolestaan erilaiset ruohonjuuritason toimijat, jotka luovat kielimaisemaa omista lähtökohdistaan ja omilla resursseillaan, kuten tarroilla, graffiteilla ja muilla seinäkirjoituksilla (ks. tässä teoksessa erityisesti Hjort & Lantto). Heidän kielellisten valintojensa on todettu poikkeavan virallisten toimijoiden luomista maisemista. Myös kaupalliset tahot, ravintolat, kahvilat ja erilaiset myymälät, on usein luettu alhaalta ylöspäin suuntautuviin toimijoihin, sillä nekin voivat itsenäisesti valita kielensä ja niidenkin kielenkäytön on havaittu poikkeavan julkishallinnosta. Toisaalta tällaisen kaupallisen kielimaiseman voi tulkita suuntautuvan myös ylhäältä alas, sillä tilaa ja sen kielivalintoja hallitsevat usein vaikutusvaltaiset markkinavoimat, ja yksityishenkilöille jää vain vastaanottajan rooli (kaupallista kielimaisemaa tarkastellaan teoksen osissa I ja IV).

Kielimaisematutkimuksen keskeinen termi *kyltti*, englanniksi *sign*, on monitulkintainen. Sitä on käytetty viittaamaan kielimaisemassa näkyvään tekstiesiintymien kokonaisuuteen. 'Kyltin' lisäksi se voidaan suomentaa 'merkiksi'. Kylteillä on tarkoitettu erilaisia tekstejä, joihin voi sisältyä lukuisia merkkejä ja symboleita, mutta jotka tyypillisesti muodostavat yhden viestinnällisen kokonaisuuden ja jotka on usein rajattu visuaalisesti niin, että ne luovat vaikutelman yhdestä kokonaisuudesta (Backhaus 2007, 6). Käsitteet ja niiden määritelmät vaihtelevat yksittäisissä tutkimuksissa, ja myös tämän kirjan eri luvuissa terminologiset ratkaisut vaihtelevat. Osaa luvuista (Hjort & Lantto; Vaahtera & Vaahtera; Kupari & Lamberg; Ristilä) kyltin käsite viestinnällisenä kokonaisuutena palvelee huonosti ja niissä onkin turvauduttu muihin ratkaisuihin, mutta suurta osaa käsite palvelee ainakin tutkimusaiheeseen sovellettuna. Kuten Ronald Scollon ja Suzie Wong Scollon (2003, 23) painottavat, kylttejä

ja tekstejä tulee tulkita niiden sosiaalisessa esiintymiskontekstissa, ei irrallisina teksteinä. Merkityksen rakentumiseen vaikuttavat paitsi tekstiesiintymän fyysinen paikka (esim. virallinen julkishallinnon kyltti, yleisö-WC:n seinä, *fine dining* -ravintolan ruokasali), myös yhteisö, jossa kieltä käytetään, sekä eri kieliin liitetyt sosiokulttuuriset miellelyhtymät. Konteksti voi olla yhtä hyvin konkreettinen kuin kulttuurinenkin tai yhtä hyvin kaupunginlaajuinen kuin ilmoitustaulun kokoinen.

Kylttien tehtäviä on eri tutkimuksissa luokiteltu eri tavoin. Esi-merkkinä yhdestä jaottelusta mainitsemme Scollonin ja Scollonin (2003, 166–193) laajalle levinneen, nelijakoisen jäsentelyn. Heidän mukaansa julkisessa kaupunkitilassa näkyy funktioiltaan seuraaventyypisiä kylttejä:

- 1) julkisten toimijoiden infrastruktuuriin liittyvät kyltit, jotka informoivat toisaalta tilasta itsestään (kadunnimet), toisaalta tilan ylläpidosta (esim. katukaivojen kannet, kaasuputkien tekstit)
- 2) niin sanotut säätelevät kyltit, jotka ohjeistavat tilan käyttämisestä (esim. liikennemerkkit)
- 3) kaupallisten toimijoiden kyltit, jotka viestivät liiketiloista ja mainostavat niiden tuotteita tai palveluita (esim. yritysnimet, mainokset)
- 4) yksityisten toimijoiden ei-auktorisoidut, laittomatkin, kyltit, jotka toimivat monissa eri tehtävissä (esim. palveluiden, kuten yksityisten pianotuntien, tarjoaminen tai etsiminen, protestitekstit, kuten graffitit ja tarrat – mahdollisuuksien määrä on käytännössä rajaton).

Evelyn Zieglerin ynnä muiden (2018, 79) Saksaan sijoittuvassa kielimaisema-atlaksessa luetteloon lisätään kaksi uutta funktiota:

- 5) maisemassa esiintyvät taiteelliset tekstit ja muut mielenilmaisut (esim. puihin kiinnitetyt runot)

- 6) niin sanotut kommemoratiiviset eli henkilön tai tapahtuman muistoksi tuotetut tekstit (esim. muistolaatat, hautamuistomerkit).

Kylttien funktioihin erilaisissa ympäristöissä palataan monipuolisesti tämän teoksen luvuissa: Esimerkiksi osan I (Kurki & Sjöblom; Haapamäki) ja osan IV (Hjort & Skaffari; Lantto) luvuissa tarkastellaan laajasti kaupallisia kylttejä, kun taas osan II luvuissa (Tolvanen ym.; Kolehmainen & Sjöblom) tutkijat tarkastelevat muun muassa sääteleviä kylttejä. Vaahtera ja Vaahtera kirjoittavat taiteellisista ja kommemoratiivisista teksteistä ja Hjort ja Lantto ei-auktorisoiduista teksteistä.

Kuten kielimaisematutkimuksessa, myös useissa tämän teoksen luvuista käsitellään kaupunkikuvan monikielisyyttä ja niin sanottujen ”vieraiden” kielten ilmentymiä maisemassa. Harmaalle alueelle jäävät erityisesti *monenkieliset sanat*, esimerkiksi kansainvälinen ravintolasanasto, joka on laajasti otettu osaksi yhteistä eurooppalaista tai globaalia leksikkoa (esim. *pizza*, *café*). Kielikontaktitutkimuksessa se, milloin lainasanasta on tullut osa vastaanottajakielen järjestelmää, käsitetään yhä yleisemmin jatkumona, johon vaikuttavat lukuisat tekijät, kuten sanan käyttötiheys ja äänteellisen ja kielipiillisen mukauttamisen aste. Luokitukseen voi vaikuttaa myös, onko kyse yksittäisestä sanasta vai monimorfeemisesta ilmauksesta, käyttävätkö sanaa kaksikielisten ihmisten ohella yksikieliset kielenpuhujat ja onko sana käyttöyhteydessään kohosteinen eli odotuksenmukaisesta poikkeava vai täysin neutraali, oletusarvoinen ilmaus. (Matras 2009, 111.) Suomalaisten yleisesti tuntemat monenkieliset sanatkaan eivät kadota täysin alkuperäisiä sosiokulttuurisia assosiaatioitaan, vaikka ne on integroitu uuteen kulttuuri- ja kieliympäristöön. Vierauden asteeseen ja kohosteisuuteen vaikuttaa myös esiintymismuoto kielimaisemassa: *pizza* on jokaisen suomalaisen tuntema käsite, mutta sillä on merkitystä, esiintyykö sana suomalaisen yrityksen nimen osana, kuten yhdistelmässä *Kotipizza*, vai monikkomuodossa *pizze* napolilaisten yrittäjien ravintolansa ulkopuolelle pystyttämässä kivitalussa. Tutkijoiden rajattavaksi jää

kunkin luvun kontekstissa, mitkä kielelliset resurssit he mieltävät vieraskielisiksi ja mitkä he katsovat osaksi suomen järjestelmää.

Tutkimuskohteita

Kielimaisematutkimuksesta on viime vuosikymmeninä kehittynyt kukoistava tieteenala, jonka aktiivisesta julkaisuutoiminnasta kertovat lukuisat aivan hiljattain ilmestyneet kansainväliset teokset, kuten Durk Gorterin ja Jasone Cenozin (2023) kielimaisematutkimuksen historiaa, teoriaa ja metodeita kokoava kirja *A Panorama of Linguistic Landscape Studies*, Jeffrey Kallenin (2023) monografia *Linguistic Landscapes. A Sociolinguistic Approach* ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran julkaisema, Sofie Henricsonin, Väinö Syrjälän, Carla Bagnan ja Martina Bellinzonan (2024) toimittama teos *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*, jonka luvuista kaksi käsittelee Helsingin kaupungin kielimaisemia.

Sekä nykyään että alkuvaiheessa alan tutkimuksessa tarkasteltiin erityisesti kaupunkiympäristöjä (Gorter 2006; 2013), varsinkin metropoleja ja muita taajaväkisiä keskittymiä, kuten Hong Kongia (Huebner 2006), Tokiota (Backhaus 2007) ja Ruhrin aluetta (Ziegler ym. 2018). Muuttoliikettä puoleensa vetävinä ympäristöinä kaupungit ovat tyypillisesti monikielisempiä kuin maaseutumaisemat paikkakunnat. Gorter (2013, 191) ehdottaakin *kielimaiseman* vaihtoehtoiseksi termiksi *monikielistä kaupunkimaisemaa* (*multilingual cityscape*). Termi kuvaa hänen mielestään tarkemmin sitä osa-aluetta, johon kielimaisematutkimus useimmiten kohdistuu ja johon myös tämän teoksen luvut enimmäkseen sijoittuvat. Samalla termi kuitenkin kaventaa kielimaiseman määritelmää rajaamalla ulkopuolelle maaseutu ympäristöt ja pienemmät asutuskeskittymät. Esimerkkinä niiden tutkimuksesta mainitsemme Mirka Alasen (2012) maisterintutkielman, jossa tarkasteltiin meänkielen ja kveenin käyttöä julkisissa tiloissa Pajalassa Ruotsissa ja Pykeijässä Norjassa, ja Mikko Laitisen (2014) tutkimuksen englannin kielen käytöstä harvaan asutuilla taajama-alueilla Suomessa. Saksankielisessä

tutkimuksessa taas osa tutkijoista käyttää termiä *visuaalinen monikielisyys* (*visuelle Mehrsprachigkeit*, ks. esim. Ziegler ym. 2018). Se kuitenkin rajaa ulkopuolelle muiden aistien, kuten kuuloaistin, avulla koettavan julkisen tilan. Äänimaisema (*soundscape*) onkin sitemmin muotoutunut osaksi kielimaisematutkimusta (ks. esim. Schulte 2021). Anna Ristilä nostaa käsillä olevassa kirjassa esille myös menneen, rajattuun tilaan ja tilanteeseen liittyvän ja tekstiksi muutetun äänimaiseman eduskuntapuheiden muodossa. Hanna-Mari Kuparin ja Marko Lambergin tutkimus menneisyyden Turun kaupunkitilasta kääntää totutun näkökulman pääläelleen tutkimalle menneiden maisemakuvausten kieliä, ei siis kieliä maisemassa vaan ennemminkin keskiaikaisia mielenmaisemia.

Blommaert (2016) kritisoi kielimaisematutkimusta paitsi keskittymisestä monikulttuurisiin kaupunkiympäristöihin, myös sen tavasta kuvata maisemia, paikkoja ja kieliä staattisina ja selväräjaisina olioina, joita on mahdollista laskea määrällisen tutkimuksen keinoin. Kielimaisematutkimus olikin alkuvaiheessa usein suuriin valokuva-aineistoihin perustuvaa kvantitatiivista tutkimusta. Vaihdoehtona Jan Blommaert ja Ico Maly (2015) ehdottavat lähtökohdaksi lähestymistapaa, jonka he nimeävät *etnografiseksi kielimaisema-analyysiksi* eli ELLAKsi (*ethnographic linguistic landscape analysis*) ja jonka tavoitteena on kuvata kielimaisemaa osana yhteisön sosiaalista muutosta ja sen historiallista kontekstia. Gorter ja Cenoz (2017, 239) eivät kiistä etnografisen lähestymistavan tärkeyttä mutta korostavat, että kielimaisematutkimuksen heterogeenisyys on rikkaus. Juuri monimuotoisuus voi synnyttää eri yhteiskunnan ja kielitieteen osa-alueita kehittäviä, innovatiivisia ajatuksia.

Vaikka yhteisön kielellinen monimuotoisuus voi heijastua kielimaisemaan, maisema voi myös vaientaa yhteisön kieliä ja tehdä niitä näkymättömäksi (Landry & Bourhis 1997, 27–28; Shohamy 2006, 110–126). Maisema onkin harvoin kopio kieliyhteisöstä (Barni & Bagna 2010; tähän viittaa myös Haapamäki tässä teoksessa), ja yhteisön kielten puuttuminen maisemasta on yksi suuntauksen tutkimuskohteista (Cenoz & Gorter 2006). Kielimaisema voi siten muodostua politiikan välineeksi. Elana Shohamy (2006, 110) korostaa,

että kielipolitiikan välineenä maisema on hyvin konkreettinen, koska se tekee ideologiset taistelut käytännön tasolla näkyviksi. Maisema voi joko uusintaa kielten välisiä suhteita ja niihin liittyviä ideologioita yhteiskunnassa tai haastaa ja uudistaa niitä. Maiseman kielivalinnat viestivät eri kielten, kielimuotojen ja ryhmien välisistä voimasuhteista, mistä syystä kielimaiseman suunnittelu ja säätely ovat tärkeitä kysymyksiä julkishallinnossa: kirjassamme aiheeseen pureutuvat erityisesti Eveliina Tolvanen, Anne-Maria Kuosa ja Camilla Wide. Rani Rubdy (2015) puolestaan nostaa esiin sen, kuinka maisema voi myös heijastaa käynnissä olevaa yhteiskunnallista konfliktia. Esimerkiksi Palestiinan ja Israelin välinen tilanne on ajankohtainen konflikti, joka heijastuu kielimaisemaan globaalillakin tasolla (ks. esim. Hanauer 2011 Jerusalemia ja miehitettyjä alueita erottavan muurin graffiteista). Esimerkkinä toisesta kielimaisemassa käytävästä kamppailusta voi mainita Venäjän hyökkäyssodan Ukrainassa: Venäjän joukkojen vallattua Mariupolin valloittajat vaihtoivat ensi töikseen kaupungin ukrainankieliset kyltit venäjänkielisiin. Samainen konflikti on tuonut Turun kielimaisemaan niin murteella kirjoitetun mielenosoitustekstin (ks. Kurki & Sjöblom) kuin englanninkielisen viranomaistekstinkin (ks. Hjort & Skaffari). Tässä teoksessa laajimmin muiden muassa seksuaalisuuteen ja poliittisiin ääriliikkeisiin liittyviä konflikteja turkulaisessa kielimaisemassa tarkastellaan Hjortin ja Lanton osatutkimuksessa.

Kielimaiseman poliittisen merkityksen takia vähemmistökielien muodostavat tärkeän tutkimuskohteen (ks. esim. Alanen 2012; Gorter, Marten & van Mensel toim. 2012; Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016). Vähemmistökielten asemasta on oltu erityisen kiinnostuneita paikannimiin kohdistuvassa kielimaisematutkimuksessa, niin sanotussa nimimaiseman (*namespace*) tutkimuksessa (ks. esim. Kostanski 2011; Puzey 2012; tieliikennekylttien saamelaisista paikannimistä Helander 2015). Maiseman kielivalinnat voivat tehdä kielivähemmistön näkyväksi tai näkymättömäksi ja vaikuttaa siten vähemmistökielen elinvoimaisuuteen (Landry & Bourhis 1997; ks. myös tässä teoksessa Tolvanen ym.; Kolehmainen & Sjöblom; Ristilä). Vähemmistökielen käytöllä voi olla merkitystä myös

vähemmistön osallisuuteen yhteisössä – näin siitäkin huolimatta, että vähemmistökielten puhujat ovat usein monikielisiä ja hallitsevat myös paikallisen enemmistökielen (ks. esim. Moshnikov 2022). Monica Heller, Joan Pujolar ja Alexandre Duchêne (2014, 557) toteavat lisäksi, että eri vähemmistökielten keskinäinen rinnakkainen käyttö on solidaarisuutta ilmentävä ele, jolla alueellisia tai paikallisia vähemmistöjä voidaan tuoda tasavertaisesti näkyviin.

Maiseman kieliä voidaan lähestyä myös kielten *hyödykkeellistämisen* (*commodification*) näkökulmasta. Hyödykkeellistäminen on prosessi, jossa esimerkiksi paikallis- tai vähemmistökieli muovataan identiteetin osoittajasta kaupallisen hyödykkeen tapaiseksi esineeksi, joka toimii vaihtotalouden kulutustuotteena kokemusten, elämäntapojen ja kulttuurien markkinoilla (Heller, Pujolar & Duchêne 2014). Kieli muotoutuu ainutlaatuisuuden ja autenttisuuden indikaattorista hyödyksi ja voitoksi, markkinatekijäksi, joka vahvistaa taloudellista kilpailukykyä (Kelly-Holmes & Pietikäinen 2014). Kielen hyödykkeellistämistä ja kielellisten resurssien käyttöä markkinoinnin välineenä kielimaisemassa on tarkasteltu esimerkiksi ”turistin katse” -käsitteen (*tourist gaze*, Urry & Larsen 2011) kautta. Matkakohteen kielimaisema on avaintekijä, Adam Jaworskin ja Crispin Thurlow’n (2010) mukaan jopa ensisijainen semioottinen resurssi, turistin paikan kokemuksessa. Turistit tarkastelevat paikkaa ja tilaa kuluttajina, ja siksi kielimaisemia usein muokataan miellyttämään turistin katsetta. Paikallis- ja vähemmistökielten resursseja hyödyntämällä ja yhdistämällä niitä paikallisiin muihin symboleihin luodaan ”aitoa” ja ”autenttista” matkailuympäristöä: ”autenttista” Irlantia (Moriarty 2014) tai ”autenttista” Lappia (Pietikäinen ym. 2011). Turismin ja kielimaisematutkimuksen näkökulmien yhdistäminen on laajentanut tutkimuskohteita myös esinekkulttuuriin. Jaworski ja Thurlow (2010) esimerkiksi lähestyvät turistipostikortteihin painettuja kieliä (esim. paikallisia tervehdyksiä, sanontoja, erisnimiä) matkakohteen imagoa luovina korttimaisemien osina. Tuotteita ja palveluita voi markkinoida paikallisuuden lisäksi myös kielen toiseudella. Vieraskielisillä elementeillä luodaan tuotteista mielikuvia, jotka mainosten vastaanottajan

oletetaan liittävän kyseisiin kieliin ja niiden puhujiin. (Piller 2003; Kelly-Holmes 2014.)

Tässä teoksessa turkulaisille ”vieraan” kielen eli espanjan herättämiä mielikuvia tarkastelee Hanna Lantto, kun taas Tommi Kurki ja Paula Sjöblom osoittavat, miten paikallinen ja normittamaton kielimuoto toimii hyödykkeenä ja mainoksissa esiintyvänä houkuttimena turkulaisessa kielimaisemassa. Markkinoinnissa hyödynnetään yleisesti sosiokulttuurisia assosiaatioita, joita eri kieliin ja kielimuotoihin yhdistetään: saksalla markkinoidaan autoja, koska kieli yhdistetään teollisuuteen ja teknologiaan, ja ranska taas yhdistyy eleganssiin, joten sitä käytetään hajuvesien markkinoinnissa (Hornikx, Van Meurs & Hof 2013). Englanti toimii yleisenä dynaamisuuden ja kansainvälisyyden indeksinä, ja angloamerikkalaisen kulttuurin leviäminen onkin yhdenmukaistanut kielimaisemia ympäri maailman (Bolton 2012; tässä teoksessa Hjort & Skaffari). Hyödykkeellistäminen näkyy paitsi markkinoinnissa ja liikeyritysten ja tuotteiden nimissä, myös materiaalisissa tuotteissa, joihin on painettu kieltä – myös karkeaa kieltä – ja joissa kielellinen viesti on keskeinen tuotteistettu ”juju” (esim. Beers Fägersten & Pereira 2021).

Edeltävät esimerkit havainnollistavat, kuinka kielimaisematutkimus on historiansa aikana luovasti laajentanut tutkimuskohteitaan julkisesta näköaistin avulla havaittavasta kaupunkitilasta muihin aisteihin, ympäristöihin ja jopa esinekulttuurin piiriin. Muita aluevaltauksia ovat virtuaaliset, digitaaliset ympäristöt. Dejan Ivkovic ja Heather Lotherington esittelivät niitä kuvaavan *virtuaalisen kielimaiseman* käsitteen vuonna 2009. He määrittelivät sen internetissä ja muissa digitaalisissa ympäristöissä, kuten online-peleissä tai sosiaalisessa mediassa, tapahtuvaksi tietokoneavusteiseksi viestinnäksi. Samalla tavalla kuin fyysiset kieliympäristöt, virtuaalinenkin ulottuvuus vaatii heidän mukaansa kielisuunnittelua. Blommaert ja Maly (2019), jotka ovat jatkaneet digitaalisen kielimaiseman tutkimusta, toteavat, että nykyinen elämänmuoto fyysisen ja virtuaalisen maailman yhtymäkohdassa hämärtää sekä paikan että julkisuuden käsitteen. Fyysisen ja digitaalisen ulottuvuuden sekoittumista he

havainnollistavat kaupunkimaisemassa näkyvän mainoksen hyperlinkillä, jota seuraamalla ohikulkija voi päätyä yrityksen monikieliseen virtuaaliseen kielimaisemaan (mts. 9). Verkossa tapahtuva tiedonhaku taas saattaa ohjata fyysiseen maailmaan ja sen yritysten ja palvelujen äärelle (mts. 19). Virtuaaliset kielimaisemat tarjoavatkin tuleviin Turkuja ja muita kaupunkeja koskeviin tutkimuksiin mielenkiintoisen uuden kohteen.

Toisenlaisen aluevaltauksen muodostaa niin sanottujen koulu-maisemien (*schoolscape*) eli erilaisten pedagogisten toimintaympäristöjen kielimaisemien tutkimus. Koulujen kielimaisemia on tarkasteltu esimerkiksi sen kannalta, miten vallalla olevat kielideologiat heijastuvat niihin (Brown 2012; Szabó 2015; Laihonen & Tódor 2017; Laihonen & Szabó 2016). Oppimisympäristöissä esillä olevaa kielivalikoimaa on tarkasteltu myös suhteessa ulkomaailmaan ja julkisten tilojen kielimaisemiin (Gorter & Cenoz 2015), ja koulun kieliympäristö oppimisen välineenä on kiinnostanut tutkijoita esimerkiksi englantia vieraana kielenä käsittelevässä tutkimusperinteessä (Gorter 2018, 83). Koulumaailmaan sijoittuvissa kielimaisematutkimuksissa oppilaat ja opettajat asettuvat yhtäältä tutkijan rooliin havainnoimaan kielimaisemaa, toisaalta aktiivisen toimijan rooliin muokkaamaan sitä (emt.).

Kielimaisematutkimuksessa ovat tähän mennessä painottuneet synkroninen näkökulma ja nykkyisyys. Kielimaisema ei ole kuitenkaan vain modernin nyky-yhteiskunnan ilmiö. Aikaisemmilta vuosisadoilta säilyneet seinä- ja piirtokirjoitukset sekä esineisiin, muistomerkkeihin ja monumentteihin kaiverretut kirjoitukset kielineen ovat menneisyyden jälkiä, jotka kertovat meille eri aikakausien monikielisyydestä ja kielimaisemista. Diakronisen kielimaisematutkimuksen menetelmällisiä mahdollisuuksia hahmottelevat esimerkiksi Florian Coulmas (2009) sekä Aneta Pavlenko ja Alex Mullen (2015). Myös Turun menneisyyden kieliä ja kielimaisemia käsitellään osassa tämän teoksen luvuista. Kolehmainen ja Sjöblom tutkivat, miten Turun menneet kielimaisema näkyy museossa, ja Vaahtera ja Vaahtera tarkastelevat latinaa muun muassa muistomerkeissä.

Toisenlaisen näkökulman menneisyyteen tuo Hanna-Mari Kuparin ja Marko Lambergin kirjoittama luku, jossa tarkastellaan kielen kautta välittyvää menneisyyden maisemaa.

Näkökulmat ja mahdollisuudet ovat siis moninaisia. Durk Gorter (2013) kuvaa kielimaisematutkimusta alana, jolla ei ole varsinaista yhtä tutkimusperinnettä, vaan jota jokainen tutkija lähestyy omista lähtökohdistaan. Perinteisesti kielimaisemia ovat tutkineet sosiolingvistit, erityisesti kaksi- ja monikielisyyden tutkijat, sekä sosiolingvistiksi orientoituneet nimistöntutkijat, joiden tutkimuskohteenä ovat kielimaiseman erisnimet (*nimimaiseman* tutkimuksesta tarkemmin esim. Puzey 2016). Kielimaisematutkimusta on tehty myös käännöstieteen näkökulmasta, jolloin tarkastelukohteenä on ollut erikielisten rinnakkain esiintyvien tekstien suhde toisiinsa (Koskinen 2012). Käännösteknologian tutkimuksessa on puolestaan kiinnitetty huomiota siihen, että osa kielimaisemassa nykyään näkemistämme teksteistä on tuotettu konekääntimillä, mikä voi sekä edistää monikielistä tiedonvälitystä että – jos käännöksen laatu ei ole riittävää – asettaa kielenkäyttäjät eriarvoiseen asemaan ja aiheuttaa väärinymmärryksiä (Angermeyer 2017).

Blommaert (2013, 2) korostaakin kielimaisematutkimuksen monitieteisiä mahdollisuuksia ja hyödyllisiä risteymiä esimerkiksi kaupunkitutkimuksen, sosiaalimaantieteen, antropologian ja sosiologian kanssa. Kielimaisemia tutkitaan edelleen myös varsinaisen kielimaisematutkimuksen ulkopuolella ja *kielimaisema*-termiä käyttämättä. Tämäkin viestii monitieteisyyden mahdollisuuksista. Soveltuvaa tutkimuskirjallisuutta löytyy kielitieteellisen, käännöstieteellisen ja semioottisen tutkimuksen sekä Blommaertin (2013) mainitsemien alojen lisäksi ainakin kulttuurintutkimuksesta (esim. graffiteista, ks. esim. Pennycook 2008) sekä visuaalisen kulttuurin ja äänimaisematutkimuksen julkaisuista (esim. *Journal of Visual Literacy*- ja *Applied Acoustics* -aikakauslehdet). Myös tämän kirjan lukujen kirjoittajien taustat ovat moninaiset. Joukossa on paitsi sosiolingvistejä myös nimistöntutkijoita, filologeja, käännöstieteilijöitä, historioitsijoita ja digitaalisen kielen tutkimuksen asiantuntijoita.

Suomi ja Turku tutkimuskohteina

Edellisessä aluvussa esitellyn kansainvälisen tutkimuksen lisäksi käsillä oleva teos ankkuroituu aikaisempaan suomalaisia ympäristöjä koskevaan kielimaisematutkimukseen, jossa on tarkasteltu eri näkökulmista keskenään erilaisia julkisia tiloja eri kaupungeissa, kuten Helsingissä (ks. esim. Henricson 2020; 2022; Syrjälä 2021; Pienimäki, Väisänen & Hiippala 2023; Nordman & Syrjälä 2024), Joensuussa (Mertanen 2023), Tampereella (Koskinen 2012) ja Viipurissa (Tsupari 2024). Pienempien kohdepaikkakuntien erilaisia ympäristöjä on tutkittu Ivalossa, Inarissa ja Sevettijärvellä (Pietikäinen ym. 2011; Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016), Kauniaisissa ja Karjaalla (Syrjälä 2018), Kotkassa ja Maarianhaminassa (Nelson & Henricson 2023) sekä Varkaudessa (Wessman & Kolehmainen 2019; Kolehmainen 2020). On myös vertailtu keskenään urbaaneja ja maaseutumaisia kielimaisemia (Laitinen 2014) ja keskitytty tiettyihin tekstityyppisiin, kuten aktivistisiin teksteihin (Henricson 2020; 2024). Virtuaalisten kielimaisemien osalta on kuvattu Tampereen kaupungin verkkosivujen kielivalikoimaa (Hartikka 2012), vähemmistökieli karjalan esiintymistä internetissä (Moshnikov 2016; 2022) sekä suomalaisten kielivalintoja sosiaalisen median Twitter-kanavassa (Laitinen, Paulasto & Meriläinen 2020). Kielimaisemakylttejä osana instituution kielellisiä käytänteitä on analysoitu kaksikielisiä vanhainkoteja koskevassa tutkimuksessa (Pietikäinen, Tapionkaski & Mäntynen 2020), kuten myös suomalaisten museoiden kielivalintojen ja diskurssien tutkimuksessa (Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016). Liikkuvaa ympäristöä, Helsingin ja Pietarin välillä pendelöivää Allegro-junaa, koskevassa tutkimuksessa junan kielimaisema muodosti osan analysoituja monikielisiä käytänteitä (Probirskaja 2017).

Pedagogisia ympäristöjä koskevaa tutkimusta on tehty Oulussa, jossa sikäläistä yliopistoa on lähestytty monikielisenä työskentely- ja opiskeluympäristönä (Paloniemi 2021), ja Helsingissä *Itä-Helsingin uudet Suomen kielet* -hankkeessa (Lehtonen & Rätty 2018; Lehtonen 2021). Jälkimmäinen oli tutkijoiden ja oppilaiden yhdessä

toteuttama toimintatutkimus, jonka tavoitteena oli edistää paikallisen peruskoulun kielitietoisuutta ja tehdä oppilaiden monikielisiä taustoja näkyviksi. Hanke nosti esille maiseman tuottamisen ja vastaanoton, näkökulmat, joita kielimaisematutkimuksessa on tutkittu olemassa olevien, ”valmiiden” maisemien sijaan vähemmän. Timo Savela (2021; 2022) taas on tarkastellut perusopetuksen teksti- ja kuvamaisemissa materialisoituvia visuaalisia diskursseja. Kokonaan toisenlaisen pedagogisen kohdeympäristön muodostavat peruskoulun oppikirjat, joita Salla-Maaria Suuriniemi ja Henri Satokangas (2021) tutkivat monikielisinä semioottisina kielimaisemina.

Myös Turku on lähestytty jo aiemmin kielimaisemanäkökulmasta. Saara Haapamäki (2022) on vertaillut Turun 1900-luvun alun kaupallisia yrityskylttejä nykyajan kyltteihin ja osoittanut, kuinka kaupallinen maisema on muuttunut systemaattisesta suomi-ruotsikaksikielisyydestä sellaiseksi nykymaisemaksi, jossa suomi ja englanti hallitsevat ja josta ruotsin kieli on miltei kadonnut. Lisäksi nykymaisemaan on hänen mukaansa ilmestynyt lukuisia muita kielisiä, joita menneisyyden kylteissä ei esiinny. Kaupallisten toimijoiden tuottamaa kielimaisemaa on analysoinut myös Paula Sjöblom (2013), joka irrottaa kaupalliset nimet maisemasta omaksi tarkastelukohteekseen. Hän lähestyy kielimaiseman nimiä multimodaalisesta näkökulmasta ja toteaa kaupungin keskustan kaupallisen nimimaiseman hyödyntävän runsaammin erilaisia merkitysjärjestelmiä (kuvia, värejä, liikettä) kuin kaupungin laitamilla sijaitseva teollisuusalueen nimistö hyödyntää. Turku on Sjöblomin mukaan tyypillinen eurooppalainen kaupunki, jossa kaupallinen nimimaisema vaikuttaa samanaikaisesti toisaalta kansainvälisesti tutulta ja toisaalta hyvin erityiseltä ja paikalliselta (emt.). Turun kaupungin verkkosivujen monikielisyyttä on puolestaan tutkittu kielimaisemanäkökulmasta vertaamalla niitä Suomen viiden muun suurimman kaupungin verkkosivuihin (Ristilä 2018).

Turku koskeva muu kielitieteellinen tutkimus, joka muodostaa taustaa tämän teoksen eri lukujen sisällöille, liittyy suomalaisten kaupunkikielilyhteisöjen tutkimukseen, jossa on paneuduttu puhutun suomen kielen vaihteluun eri kaupungeissa. Tässä aiemmassa

tutkimuksessa huomio on kiinnittynyt alueellisten kielenpiirteiden ohella myös sosiaaliseen ja tilanteiseen vaihteluun. (Ks. Kurki 2007.) Turun puhekielen osalta tällaisia laajoja selvityksiä tehtiin 1980-luvulla (Suojanen toim. 1982; Suojanen 1985). Sen jälkeen Turun puhekielen tutkimus on ollut toisaalta yksittäisten pro gradu -töiden (mm. Lindberg 2005; Käpylä 2012), toisaalta populaarien julkaisujen varassa. Jälkimmäisissä kuvauskohteena ovat olleet yksittäiset Turun seudun suomen kielen erityispiirteet (esim. Koski & Laukkanen 1995; Wiik 1998; 1999), samoin kuin ruotsin kielen vaikutus niihin (Grönholm & Laukkanen 2017; ks. myös Grönholm 1989). *Svenskan i Åbo* -tutkimushankkeessa taas on tutkittu ruotsin kielen käyttöä eri ammateissa (*Svenskan i Åbo*), esimerkiksi hoitotyössä (Heinonen, Tolvanen & Wide 2022), lääkärin ammatissa (Sahlstein 2020) ja oikeudessa (Kuosa 2022). Kirjassamme Turun normittamattoman yleiskielen vaihtelua koskevan tutkimuksen perinnettä jatkavat Kurki ja Sjöblom, ja muun muassa ruotsia Turun julkisen sektorin kielimaisemassa selvittävät Tolvanen, Kuosa ja Wide.

Kielimaisematutkimuksen yksi keskeinen tutkimuskysymys on ollut, missä määrin maisemassa näkyvät kielivalinnat heijastavat paikallisväestön kieliä ja miten esimerkiksi kunnallisten toimijoiden tuottamat kyltit vastaavat monikielisen väestön tarpeisiin (ks. esim. Ziegler ym. 2018). Näitä kysymyksiä tarkastellaan myös tämän teoksen luvuissa (Haapamäki; Tolvanen ym.). Väestöltään Turku lukeutuu Suomen monikielistyviin ja monikulttuuristuviin kasvukeskuksiin. Se on väkiluvultaan Suomen kuudenneksi suurin kaupunki Helsingin, Espoon, Tampereen, Vantaan ja Oulun jälkeen, ja kaupungin väkiluku ylitti 200 000 asukkaan rajan vuonna 2023 (Kuntaliitto 2025). Turussa – kuten muissakin kasvukeskuksissa – väkiluku kasvaa pääosin muuttoliikkeen vuoksi; syntyneitä sen sijaan on vuosittain vähemmän kuin kuolleita (Lehtola 2025).

Virallisesti kaksikielisenä kaupunkina Turku on velvollinen tuottamaan kunnalliset palvelut kielimaisemakyltteineen kahdella kielellä: suomeksi ja ruotsiksi. Tilastokeskuksen mukaan suomenkielisiä Turussa on noin 81 prosenttia ja ruotsinkielisen väestön osuus on noin 5 prosenttia. Vieraskielisiä asukkaita on 15 prosenttia, heistä

eniten venäjän, arabian, kurdin, albanian, somalin, viron, englannin ja farsin väestörekisteriin ensikielekseen ilmoittaneita. (Tilastokeskus 31.12.2023a; 31.12.2023b.) Korkeakoulut vaikuttavat paikalliseen monikielisyys- ja houkuttelemalla kansainvälisiä opiskelijoita eri puolilta maailmaa tutkinto-opiskelijoiksi tai lyhyt- ja pidempikeskisiin vaihtoihin. Esimerkiksi Turun yliopistossa kansainvälisten perus- ja väitöskirjaopiskelijoiden määrä oli 2 653 vuonna 2023 (Turun yliopiston tilastot). Korkeakoulujen kansainvälisessä toimintaympäristössä luonnollisesti työskentelee runsaasti myös opettajia ja tutkijoita, jotka ovat siirtyneet Turkuun muualta. Kansainvälistä ja monikielistä virettä Turkuun tuovat korkeakoulujen ohella myös paikkakunnalla toimivat kansainväliset ja suomalaiset yritykset, joiden palveluksessa työskentelee ihmisiä eri puolilta maailmaa. Turun satama on vilkas henkilö- ja tavaraliikenteen solmukohta, ja kaupungin kulttuuri- ja tapahtumatarjonta houkuttelee runsaasti kotimaisia ja ulkomaisia turisteja ympäri vuoden, mikä myös osaltaan lisää kaupungin kielten kirjoa. Rekisteröityjä yöpymisiä kaupungissa oli vuonna 2023 noin 980 000, joista ulkomaisia noin 155 000. Majoitusliikkeissä yöpyvien ulkomaalaisten määrä lisääntyi 2020-luvun alussa tuntuvasti, mikä johtui osaksi kaupungissa toimivasta saksalaisesta Meyerin telakasta: syksyllä 2023 valmistunut Icon of the Seas -alus toi Turkuun paljon työmatkoihin liittyvää majoituskysyntää. (VisitFinland-tilastot; Visitturku-tilastot.)

Monikielisyys ei kuitenkaan ole Turussa uusi asia, vaan kaupunki on ollut monikielinen koko historiansa ajan. Kaupunki laskee historiansa alkavan vuodesta 1229, jolloin Suomen hiippakunnan piispanistuin siirrettiin Nousiaisista Koroistenniemeen silloisen Maarian pitäjän alueelle. Aina 1600-luvulle asti Turku oli väkiluvultaan Ruotsin valtakunnan suurimpia kaupunkeja ja myös Euroopan mittakaavassa melko suuri (Kolehmainen, Liira & Nummila 2021b, 14). Historiallisena kulttuuris-poliittis-kirkollisena keskuksena se on luonnollisesti ollut suomalaisen historian tutkimuksen keskeinen kohde, mutta vaikka myös Turussa asuneista ja vaikuttaneista ihmisistä on kirjoitettu paljon, historian tutkimus harvoin paneutuu väestön käyttämiin kieliin. Kielentutkimuksessa turkulaisista

vaikuttajista ylivoimaisesti eniten on tutkittu suomen kirjakielen perustajaa Mikael Agricolaa, joka Turun piispana, reformaattorina ja *Uuden testamentin* suomentajana on jättänyt pysyvän jäljen suomen kirjakieleen (ks. esim. Häkkinen 2015). Hänen 1500-luvun suomennostensa kielellisiin piirteisiin ovat vaikuttaneet niin työskentely monikielisessä ympäristössä lounaismurteiden alueella kuin saksan-, ruotsin-, kreikan- ja latinankieliset lähde- ja lähdeteokset, joita hänen tiedetään hyödyntäneen suomennostyössään.

Muilta osin Turun kielellistä historiaa on kuvattu vähemmän. Leena Kolehmainen, Aino Liiran ja Kirsi-Maria Nummilan (2021a) toimittama kokoomateos paikkaa tätä vajetta kokoamalla yhteen tapaustutkimuksia Turun kielellisestä historiasta eri vuosisatojen erilaisista ympäristöistä. Teoksen tapaustutkimukset käsittelevät Turun kieliä eri aikakausina sekä nostavat esiin muun muassa paikallisia tapahtumia, Pohjoismaiden ja Euroopan historian käännekohtia, merkkihenkilöitä, talouselämän toimintaa, kirkollisia tapahtumia, paikallisia instituutioita ja painotuotteita. Ne vaikuttivat kukin osaltaan eri tavoin siihen, mitä kieliä eri suunnista Turkuun saapui eri aikoina, mitä kieliä turkulaiset itse omaksuivat eri tarkoituksiin tai mitä kieliä he eri ympäristöissä käyttivät. Teos lähtee liikkeelle keskiajalta, jolloin Turussa käytettiin eri kieliä länsimaisille yhteiskunnille tyyppilliseen tapaan hierarkkisesti (ks. Lüpke 2016) niin, että eri kielet eriytyivät puhujaryhmien ja kielten käyttöalojen mukaisesti. Suomi oli asukkaiden enemmistön, kuten käsityöläisten ja palvelusväen, äidinkieli. Samoihin väestöryhmiin kuului myös ruotsinkielisiä. Kirkon kieli taas oli latina, ja se oli myös koululaitoksen kieli, sillä kouluopetuksen tavoitteena oli kouluttaa pojista pappeja. Kunnallishallinnon ja oikeuslaitoksen virkailijat käyttivät ruotsia ja pohjoissaksalaisten hansakauppiaiden mukana Turkuun rantautunutta alasaksaa. Ruotsi ja alasaksa olivat myös kaupan käynnissä tärkeitä kieliä. Vaikka keskiajalta ei ole suomenkielisiä kirjallisia asiakirjoja ja kirjoitettuja suomenkielisiä dokumentteja on aikaisemmilta vuosisadoilta muutenkin säilynyt vähänlaisesti, on selvää, että monikielisyys oli yleistä ja että monikielisen turkulaisyhteisön eri jäsenet paitsi ymmärsivät myös puhuivat suomea

– osa äidinkielenään, osa toisena kielenä. Edellä mainittujen kielten lisäksi Kolehmaisena, Liiran ja Nummilan (2021a) toimittaman kokoomateoksen Turku koskevissa tapaustutkimuksissa esiintyvät arabia, englantia, espanja, esperanto, heprea, hollanti, italia, japani, jiddi, karjalan kielen murteet, kreikka, latina, latvia, liettua, norja, puola, ranska, saame, saksa, skotti, tanska, tataari, turkki, unkari, venäjä ja volapük (esperantoa edeltänyt luonnollisiin kieliin perustuva keinotekoinen apukieli), jotka liittyvät kukin eri tavoin Turun historiaan ja siihen vaikuttaneisiin henkilöihin. Tässäkin teoksessa lähestytään Turun historiallista monikielisyyttä museossa näkyvien kielten kautta (Kolehmainen & Sjöblom) sekä vanhojen asiakirjojen välittämänä (Kupari & Lamberg).

Teoksen rakenne

Käsillä olevan teoksen luvuissa liikutaan Turussa niin ulko- kuin sisätiloissakin. Ulkona näkyvää kielimaisemaa tarkastellaan keskustan ruutukaavan ja yliopiston alueella sekä muutamissa lähiöissä. Sisätiloja koskevat tutkimukset puolestaan sijoittuvat Turun yliopistolliseen keskussairaalaan, Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen ja Aboa Vetus -museoon. Tutkimukset koskevat pääosin nykyaikaa, mutta osa luvuista sivuaa menneitä vuosisatoja, ja yhden näkökulma on kokonaan keskiajan Turussa. Kirjan viimeinen luku kurkottaa myös Turun fyysisen ympäristön ulkopuolelle, eduskunnassa pidettyihin Turku-aiheisiin puheisiin. Luvuissa mainitaan Turun kielimaisemissa näkyvistä kielistä alasaksa, arabia, englantia, espanja, italia, japani, kiina, kurdi, latina, norja, persia, ranska, ruotsi, saksa, suomi, tanska, turkki, ukraina sekä pistekirjoitus ja selkokieli. Teoksen ulkopuolelle jää luonnollisesti lukuisia julkisia paikkoja ja monia muita kieliä, ja toivommekin opiskelijoiden ja tutkijoiden löytävän kirjasta paljon ideoita uuteen Turku – ja muitakin kaupunkeja – koskevaan kielimaisematutkimukseen.

Teos on jaettu viiteen osaan. Osan I, ”Omat ja vieraat kielet katukuvassa”, luvut käsittelevät kieliä ja varieteetteja julkisessa

katukuvassa. Luvussa ”Murretta näkyvissä? Normittamattomat kielimuodot turkulaisessa kielimaisemassa” Tommi Kurki ja Paula Sjöblom tutkivat julkisessa katukuvassa näkyviä, yleiskielestä poikkeavia suomenkielisiä tekstejä ja selvittävät, millaisia tehtäviä suomen puhekielen variaatiota jäljittelevällä kirjoituksella on kielimaisemassa. Luku kuvaa normittamattoman kielen moninaisia tehtäviä ja tulkintoja julkisessa tilassa. Turun kielimaisemassa esiintyy yleiskielen lisäksi hyvin monenlaista suomea: Turun tai laajemmin lounaisen Suomen murretta tai murteentapaista kieltä sekä erilaista vapaamuotoista ja puheen kaltaista kieltä, joka on usein valjastettu palvelemaan kaupallisia tavoitteita.

Katumaisemaan keskittyy myös luku ”Kielimaisema ja sosiaalinen maisema Turun eri kaupunginosissa”. Luvussa tarkasteltavat kaupunginosat ovat ydinkeskusta, Port Arthur, Halinen, Hirvensalo, Ilpoinen, Jyrkkälä, Jäkärä, Koivula, Korppolaismäki, Lauste, Runosmäki, Suikkila, Uittamo ja Varissuo. Saara Haapamäki tutkii, missä määrin kaupallinen kielimaisema heijastaa sosiaalista maisemaa ja alueen sosioekonomista todellisuutta. Analyysi osoittaa, että turkulaisten lähiöiden välisten erojen sijaan merkittävät erot löytyvät lähiöiden ja keskustan väliltä. Luvussa hahmottuu kuva turkulaislähiöiden pääasiallisesti suomenkielisestä kaupallisesta kielimaisemasta; keskustasta sen sijaan on monikielinen. Keskeinen tulos on myös se, että paikallisten liikkeiden kylteissä englantia käytetään yhtä paljon kuin globaalien kauppaketjujen kylteissä. Kaupallinen kielimaisema ei siis heijasta paikallisyhteisön kieliresurseja.

Osan II, ”Esteettömyyttä ja osallisuuden kokemuksia”, luvuissa siirrytään julkisiin sisätiloihin. Luvussa ”Julkisen sektorin kielimaisemat – Turun yliopistollinen keskussairaala ja Varsinais-Suomen käräjäoikeus” tutkijat Eveliina Tolvanen, Anne-Maria Kuosa ja Camilla Wide tarkastelevat paikallisen terveydenhuolto-organisaation ja oikeuslaitoksen sisätilojen opasteita, ohjeita ja varoituksia. Luku valottaa julkisen sektorin tahallisia ja tahattomia kielipoliittisia ratkaisuja. Suomen, ruotsin ja englannin lisäksi kuvatut organisaatiot käyttävät satunnaisesti pistekirjoitusta. Luku tuottaa hyödyllistä käytännön tietoa organisaatioiden kielipoliitikasta,

saavutettavuuden toteutumisesta sekä kielivalintojen johdonmukaisuudesta ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Saavutettavuutta tarkastellaan myös luvussa ”Monikielisyys, saavutettavuus ja kulttuurinen muisti Aboa Vetus -museon kielimaisemassa”, jossa Leena Kolehmainen ja Paula Sjöblom analysoivat yksityisen museon kielipolitiikan toteutumista museonäyttelyn kielimaisemassa. Analyysi täydentää aiempaa tutkimusta, jossa on identifioitu museokylteissä esiintyvien kielten tehtäviä. Tutkitussa Aboa Vetus -museossa kielet eivät ole kuitenkaan pelkästään museoyleisöä ja saavutettavuutta palveleva työkalu, vaan myös esittämisen kohde museonäyttelyssä. Tältä osin museon kielimaisema kiinnittyy kulttuuriseen muistiin, siihen, millaisin tekniikoin museossa esitetään Turussa käytettyjä kieliä näyttelykohteena ja välitetään tietoa menneisyyden kielistä seuraaville sukupolville.

Osa III, ”Kiveen hakattua ja tussilla taiteiltua”, palaa julkiseen katukuvaan tarkastelemaan kielimaiseman pysyvyyttä ja muutosta. Luvussa ”*Suvakkihuorat rules* – eksessiivinen kielenkäyttö Turun kielimaisemassa” tutkijat Minna Hjort ja Hanna Lantto käsittelevät spontaaneja ja tilapäisiä, usein yksityisten kynäilijöiden tekstejä, joiden kielenkäyttö on eksessiivistä eli rikkoo tabuja ja rajoja tai on loukkaavaa. Aineisto, jossa eksessiivinen kielenkäyttö on pääasiassa suomen-, englannin-, espanjan-, ranskan- ja venäjänkielistä, on valokuvattu Turun keskustassa ja Varissuon lähiössä. Luku nostaa esiin kielimaiseman hetkellisyyden ja jatkuvan muutoksen sekä vuorovaikutuksen, jota kaupunkilaiset ruohonjuuritason toimijat käyvät julkisten tilojen kielimaisemissa.

Latinaan keskittyvässä luvussa ”*Campus Aboensis* – latinaa kirjaston, kirkon ja korkeakoulujen liepeillä” kielimaiseman muutos on niin ikään ilmeistä, joskin vähäisempää. Tässä luvussa Jaana Vaahtera ja Jyri Vaahtera keskittyvät latinan tehtäviin nykykielimaisemassa, jossa hallitsevat niin sanotut kommemoratiiviset tekstit, jotka liittyvät muiston ja muistamisen paikan luomiseen. Korkeakoulurakennusten nimissä latina taas osallistuu akateemisen identiteetin tuottamiseen. Latinan käyttö voidaan nähdä historiallisena

jatkomona ajoilta, jolloin kieli oli Euroopan *lingua franca* erityisesti kirkon ja oppineiden piirissä.

Osa IV, ”Markkinointia maailmankielillä”, on omistettu kahdelle maailmankielelle, englannille ja espanjalle. Luvussa ”Englantia Turun keskustan kielimaisemassa” Minna Hjort ja Janne Skaffari tarkastelevat Turun keskusta-alueen ulkotiloissa sellaisia tekstejä, joissa englanti esiintyy yksin ilman muita kieliä. Tutkijat kuvaavat ja luokittelevat keskenään erilaisia yksikielisiä kylttejä sekä pohtivat yksikielisyyden syitä ja kohderyhmiä. Aineisto paljastaa, että kaupallisessa kielimaisemassa englannin oletetaan olevan neutraali kieli, jolla on markkina-arvoa ja jota hyödynnetään myös huumorin kautta. Tässäkin luvussa kielimaisema näyttäytyy jatkuvasti muuttuvana kaupunkitilan osana.

Luku ”Sanaleikkejä ja sombreroja – espanjan kieli Turun katukuvassa” selvittää, miten globaali espanjan kieli näkyy ja miten sitä hyödynnetään paikallisessa kielimaisemassa. Hanna Lantto analysoi espanjaa osana turkulaisen kielimaiseman monikielisyyttä ja kielellisten innovaatioiden välineenä. Hän tarkastelee myös kielen yhteyttä erilaisiin stereotyyppioihin. Espanjan käyttö markkinoinnissa osoittaa, että kielen ja siihen liittyvien sosiokulttuuristen assosiaatioiden oletetaan olevan kaupunkilaisille tuttuja, ja espanjan käyttöta-voista on löydettävissä sekä globaaleja että hyvin paikallisia piirteitä.

Kirjan päättää osa V, ”Maisema kielessä”, jonka luvuissa tutkimusaineistot ja näkökulmat poikkeavat edellisistä, perinteisempää kielimaisematutkimusta edustavista tutkimuksista. Luku ”Maisemakuvauskeskiajan Turusta – Kaupunkitilan maamerkit historiallisissa asiakirjoissa” havainnollistaa, miten maiseman käsitettä on mahdollista soveltaa luovasti erilaisiin aineistoihin. Hanna-Mari Kupari ja Marko Lamberg kääntävät kielimaisematutkimuksen tyypillisen asetelman toisin päin ja kysyvät, miten maisema näkyy kielessä. Menneiden aikojen maisemia ja mielenmaisemia voidaan jossakin määrin kuvitella, mutta varsinaisesti emme voi tietää niistä, jos kuvamateriaali puuttuu. Kirjoittajat osoittavat, että keskiajan Turun maisemaa on mahdollista rekonstruoida turkulaisia

kielennettyjä maisemakuvauksia hyödyntäen. Luku analysoi keski-aikaisia kiinteistökauppakirjoja ja selvittää, mitä maisemaelementtejä turkulaiset käyttivät kauppakirjoissa maamerkkeinään.

Luku ”*Turku vai Åbo?* – Kaupungin nimen eri kielimuodot eduskunnan aihemaisemassa” puolestaan limittyy suomalaisen kaksikielisyyteen ja kieleen poliittisena ilmiönä. Anna Ristilä tarkastelee luvussa suomea ja ruotsia eduskuntapuheissa ottamalla indikaattoriksi Turun kaupungin ruotsin- ja suomenkieliset nimet ja tutkimalla niitä puheiden aihemaisemissa. Analyysin tulokset välittävät vaikutelmaa Turun kaksikielisyydestä eduskunnassa. Ne osoittavat, että ruotsin käyttö eduskunnassa ei ole vain vähentynyt vaan myös kaventunut.

Lopuksi

Käsillä oleva teos tuottaa uutta tietoa suomalaisista kieliympäristöistä. Paikallisten kielimaisemien kuvaaminen on tärkeää kieli-politiikan kannalta, ja teoksessa kuvattujen kielimaisemien tuottajista varsinkin julkinen sektori, yksityiset kulttuurialan toimijat ja kaupalliset tahot voivat suoraan hyödyntää teoksen tuloksia kielisuunnittelussaan. Teos nostaa siten esiin kielimaisematutkimuksen menetelmällisiä mahdollisuuksia: kielimaisema-analyysia voi hyödyntää kielisuunnittelun työkaluna, jonka avulla on mahdollista tarkastella eri toimijoiden kielivalintojen ja kielenkäytön toimivuutta, tasavertaisuutta, inklusiivisuutta ja saavutettavuutta. Teos havainnollistaa myös sitä, kuinka kielimaisema-analyysi toimii ikkunana yhteisön jäsenten arvoihin, kieliasenteisiin, kieli-ideologioihin ja identiteetteihin, sekä sitä, kuinka kielimaisemaa analysoimalla on mahdollista lähestyä myös käynnissä olevaa yhteiskunnallista keskustelua ja muutosta. Teoksen loppu, jossa tarkastellaan fyysisen maiseman näkymistä kielessä eli maiseman kielentämistä (Kupari & Lamberg; osittain myös Ristilä), havainnollistaa puolestaan menetelmiä, joiden avulla menneisyyden maisemaa ja sen kokemusta voidaan tutkia.

Teos täydentää kotimaisen ja kansainvälisen kielimaisematutkimuksen tuloksia lukuisilla uusilla yksityiskohdilla, jotka liittyvät eri kielten käyttöön kielimaisemassa ja kylttien funktioihin erilaisissa ympäristöissä. Ne liittyvät myös kieliin kohdistuviin asenteisiin ja ideologioihin, eri kielten keskinäiseen vuoropuheluun, kielellisten oikeuksien toteutumiseen, kielisuunnitteluun, vähemmistökielten ja yhteisön muiden eri kielten näkyvyyteen sekä kielimaisemassa tuotettuun kulttuuriseen muistiin. Teos esittelee uuden *aihemaiseman* käsitteen ja menetelmän aihemaiseman tutkimiseen (Ristilä). Kielimaisematutkimukselle tyypilliseen tapaan tämänkin teoksen luvut kiinnittyvät kielimaisematutkimuksen lisäksi myös muihin tutkimussuuntauksiin ja jopa tieteenaloihin. Luvut hyödyntävät eri yksittäiskielten tutkimuserinteiden vahvuuksia sekä variaation, multimodaalisuuden, tekstien, kielipolitiikan ja kulttuurisen muistin tutkimuksen näkökulmia. Digitaalisen kielentutkimuksen menetelmät ovat käytössä osassa luvuista (Kupari & Lamberg; Ristilä). Lähtitieteenaloista mukana on historiantutkimus (Kupari & Lamberg).

Tämän kirjan tekijät piirtävät kuvaa jo historiassaan monikielisen Turun kielellisestä ympäristöstä eli siitä, millaisen vaikutelman kaupungin kaduilla ja julkisissa tiloissa liikkuvat ihmiset saavat näkemänsä perusteella Turussa käytettävistä ja käytetyistä kielistä sekä kielten asemasta ja merkityksestä suhteessa toisiinsa. Suomen vanhin kaupunki, entinen hallinnon, talouden, tieteen ja kirkon keskus, näyttäytyy edelleen eri kielten kohtauspaikkana, jossa toisaalta ylikansalliset ajattelutavat ja arvostukset ja toisaalta hyvin paikalliset ja omaleimaiset käsitykset määrittävät, mihin tehtäviin ja millä tavoin mitäkin kieliä voidaan käyttää. Samalla kirjoittajat luottavat, että muut tutkijat pystyvät vielä täydentämään kirjassa hahmoteltua kuvaa kielimaisemien monimuotoisuudesta sellaisista näkökulmista, joita ei tässä teoksessa ole voitu tarkastella. Erityisesti virtuaaliset kielimaisemat ja niiden tutkimus olisi syytä nostaa esiin aikana, jota suureksi osaksi kulutamme digitaalisessa ympäristössä.

Tämä teos on tarkoitettu kaikille kielen ja yhteiskunnan suhteista kiinnostuneille lukijoille: niin akateemiselle kuin myös suurelle

yleisölle, eri alojen opiskelijoille ja tutkijoille, Turun historiasta ja nykyisyydestä viehättäneille sekä ylipäättään kaupungeista ja kaupunkitutkimuksesta kiinnostuneille. Se on myös jälkipolville säilyvä dokumentti yhden aikakauden kaupunkikuvasta. Toivomme, että yllätyt teoksen lukujen parissa.

Lähteet

- Alanen, Mirka 2012: *Kieliresurssit ja niiden väliset suhteet Pajalan ja Pykeijän kielimaisemassa*. Maisterintutkielma. Jyväskylän yliopisto. Saatavissa: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/40765>. Viitattu 13.12.2023.
- Angermeyer, Philip Sebastian 2017: Controlling Roma Refugees with ‘Google-Hungarian’. Indexing Deviance, Contempt, and Belonging in Toronto’s Linguistic Landscape. – *Language in Society* 46 (2) s. 159–183.
- Backhaus, Peter 2007: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Barni, Monica – Bagna, Carla 2010: Linguistic Landscape and Language Vitality. Teoksessa Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica (toim.) *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters. 3–18.
- Beers Fägersten, Kristy – Pereira, Gerardine M. 2021: Swearwords for Sale. The Commodification of Swearing. – *Pragmatics and Society* 12 (1) s. 79–105.
- Ben-Rafael, Eliezer – Shohamy, Elana – Muhammad Hasan, Amara – Trumper-Hecht, Nira 2006: Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space. The Case of Israel. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 7–30.
- Blommaert, Jan 2013: *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes. Chronicles of Complexity*. Bristol: Multilingual Matters.
- Blommaert, Jan – Maly, Ico 2015: Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and Social Change. A Case Study. Teoksessa Arnaut, Karel – Blommaert, Jan – Rampton, Ben – Spotti, Massimiliano (toim.) *Language and Superdiversity*. London: Routledge. 207–227.
- Blommaert, Jan 2016: The Conservative Turn in Linguistic Landscape Studies. – *Tilburg Papers in Culture Studies* No. 156. Tilburg University. https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/32302244/TPCS_156_Blommaert.pdf.
- Blommaert, Jan – Maly, Ico 2019: Invisible Lines in the Online-Offline Linguistic Landscape. – *Tilburg Papers in Culture Studies* No. 223. Tilburg University. https://pure.uvt.nl/ws/files/29324025/TPCS_223_Blommaert_Maly.pdf.
- Bolton, Kingsley 2012: World Englishes and Linguistic Landscapes. – *World Englishes* 31 (1) s. 30–33.

- Brown, Kara D. 2012: The Linguistic Landscape of Educational Spaces. Language Revitalization and Schools in Southeastern Estonia. Teoksessa Gorter, Durk – Marten, H. F. – Van Mensel, L. (toim.) *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 281–298.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006: Linguistic Landscape and Minority Languages. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 167–180.
- Coulmas, Florian 2009: Linguistic Landscaping and the Seed of the Public Sphere. Teoksessa Shohamy, Elana – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. London: Routledge. 13–24.
- Gorter, Durk 2006: Introduction. The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 1–6.
- Gorter, Durk 2013: Linguistic Landscapes in a Multilingual World. – *Annual Review of Applied Linguistics* 33 s. 190–212.
- Gorter, Durk 2018: Linguistic Landscapes and Trends in the Study of Schoolscapes. – *Linguistics and Education* 44 s. 80–85.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2015: Linguistic Landscapes Inside Multilingual Schools. Teoksessa Spolsky, B. – Tannenbaum, M. – Inbar, O. (toim.) *Challenges for Language Education and Policy. Making Space for People*. New York: Routledge Publishers. 151–169.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2017: Linguistic Landscape and Multilingualism. Teoksessa Cenoz, Jasone – Gorter, Durk – May Stephen (toim.) *Language Awareness and Multilingualism*. Cham: Springer Nature. 233–245.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2023: *A Panorama of Linguistic Landscape Studies*. Bristol: Channel View Publications.
- Gorter, Durk – Marten, Heiko – Van Mensel, Luk (toim.) 2012: *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Grönholm, Maija 1989: Ruotsalaislaintojen pejoroituminen Turun murteessa. – *Sananjalka* 31 (1) s. 103–126.
- Grönholm, Maija – Laukkanen, Esa 2017: *Ruovetas prohtama. Turun murrettä aahollista öövärin*. Turku: Turkuseura.
- Haapamäki, Saara 2022: Språkliga landskap i Åbo förr och nu. – *Folkmålsstudier* 60 s. 11–43. <https://doi.org/10.55293/fms.120811>.
- Hanauer, David I. 2011: The Discursive Construction of the Separation Wall at Abu Dis – Graffiti as Political Discourse. – *Journal of Language and Politics* 10 (3) s. 301–321.
- Hartikka, Mia 2012: *Tampereen kaupungin verkkosivujen virtuaalinen kielimaisema*. Maisterintutkielma. Tampereen yliopisto.
- Heinonen, Rebecka – Tolvanen, Eveliina – Wide, Camilla 2022: Språket inom vården. En jämförelse av språkprogram för tre tvåspråkiga sjukvårdsdistrikt i Finland. Teoksessa Björklund, Siv – Haagensen, Bodil –

- Nordman, Marianne – Westerlund, Anders (toim.) *Svenskan i Finland* 19. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet. 74–87. <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-69650-5-5>.
- Helander, Kaisa Rautio 2015: Sámi Language Toponymy in Linguistic Landscapes. The Function of Place Names in Language Policy. Teoksessa Brunnin, Sisko – Leinonen, Kaisa – Mantila, Harri – Palviainen, Santeri – Sivonen, Jari (toim.) *Congressus duodecimus internationalis Fenno-Ugri-starum 17.–21.8.2015 Oulu. Plenary Papers*. Oulu: University of Oulu. 111–130.
- Heller, Monica – Pujolar, Joan – Duchêne, Alexandre 2014: Linguistic Com-modification in Tourism. – *Journal of Sociolinguistics* 18 (4) s. 539–566.
- Henricson, Sofie 2020: Aktivistinen kielimaisema: pilottitutkimus. Teoksessa Grasz, Sabine – Keisanen, Tiina – Oloff, Florence – Rauniomaa, Mirka – Rautiainen, Iira – Siromaa, Maarit (toim.) *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielitutkimuksessa – Methodological turns in applied language studies*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. 95–114. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.89388>.
- Henricson, Sofie 2022: Svenskan i Helsingfors inofficiella lingvistiska landskap. Teoksessa Björklund, Siv – Haagensen, Bodil – Nordman, Marianne – Westerlund, Anders (toim.) *Svenskan i Finland* 19. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet. 104–117. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-69650-5-5>.
- Henricson, Sofie 2024: Activist Linguistic Landscapes in Urban Districts of Helsinki. Teoksessa Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina 2024 (toim.) *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 69–91.
- Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina (toim.) 2024: *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hornikx, Jos – Van Meurs, Frank – Hof, Robert-Jan 2013: The Effectiveness of Foreign-Language Display in Advertising for Congruent Versus Incongruent Products. – *Journal of International Consumer Marketing* 25 (3) s. 152–165.
- Huebner, Thom 2006: Bangkok's Linguistic Landscapes. Environmental Print, Codemixing and Aanguage Change. Teoksessa Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters. 31–52.
- Häkkinen, Kaisa 2015: *Spreading the Written Word – Mikael Agricola and the Birth of Literary Finnish*. Kääntänyt Leonard Pearl. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Ivkovic, Dejan – Lotherington, Heather 2009: Multilingualism in Cyberspace. Conceptualising the Virtual Linguistic Landscape. – *International Journal of Multilingualism* 6 (1) s. 17–36.

- Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin 2010: Language and the Imagined Communities of Tourism. A Sociolinguistics of Fleeting Relationships. Teoksessa Coupland, N. (toim.) *The Handbook of Language and Globalization*. Oxford: Blackwell. 256–286.
- Kallen, Jeffrey 2023: *Linguistic Landscapes. A sociolinguistic Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kelly-Holmes, Helen 2014: Linguistic Fetish. The Sociolinguistics of Visual Multilingualism. – *Visual Communication* 4 s. 135–151.
- Kelly-Holmes, Helen – Pietikäinen, Sari 2014: Commodifying Sámi Culture in an Indigenous Tourism Site. – *Journal of Sociolinguistics* 18 (4) s. 518–538. <https://doi.org/10.1111/josl.12092>.
- Kelly-Holmes, Helen – Pietikäinen, Sari 2016: Language. A Challenging Resource in a Museum of Sámi Culture. – *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 16 (1) s. 24–41.
- Kielitoimiston sanakirja*. [Verkkoaineisto.] Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. URN:NBN:fi:kotus-201433. Saatavissa: <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Päivitetävä julkaisu. Päivitetty 10.11.2022. Viitattu 20.11.2023.
- Kolehmainen, Leena 2020: Menneen monikielisyyden jälkiä nykyisyydessä: Varkauden hautausmaiden kielimaisemaa. Teoksessa Kolehmainen, Leena – Riionheimo, Helka – Uusitupa, Milla (toim.) *Ääniä idästä. Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 270–315.
- Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) 2021a: *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa. Näkökulmia monikielisyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. <https://doi.org/10.21435/skst.1475>.
- Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria 2021b: Johdanto – kielinäkökulma Turun historiaan. Teoksessa Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa. Näkökulmia monikielisyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9–40. <https://doi.org/10.21435/skst.1475>.
- Koski, Mauno – Laukkanen, Esa (toim.) 1995: *Kummottos. Turun murteen sanoja ja sanontoja*. Turku: Turkuseura.
- Koskinen, Kaisa 2012: Linguistic Landscape as a Translational Space. The Case of Hervanta, Tampere. Teoksessa Vuolteenaho, Jani – Ameer, Lieven – Newby, Andrew – Scott, Maggie (toim.) *Language, Space and Power. Urban Entanglements*. Helsinki: Helsinki Collegium for Advanced Studies. 73–92.
- Kostanski, Laura 2011: Signs of the Times. Changing Names and Cultural Values in Australia. – *Onoma* 46 s. 251–274.

- Kuntaliitto 2025: Kaupunkien ja kuntien lukumäärät ja väestötiedot. Saatavissa: <https://www.kuntaliitto.fi/kuntaliitto/tietotuotteet-ja-palvelut/kaupunkien-ja-kuntien-lukumaarat-ja-vaestotiedot>. Viitattu 2.6.2025.
- Kuosa, Anne-Maria, 2022: Behovet av svenskkunskaper i juristyrken i Egentliga Finland. Teoksessa Björklund, Siv – Haagensen, Bodil – Nordman, Marianne – Westerlund, Anders (toim.) *Svenskan i Finland* 19. Vasa: Svensk-Österbottniska Samfundet. 163–177.
- Kurki, Tommi 2007: Variaationtutkimuksen nykynäkymiä. – *Sananjalka* 49 s. 143–162.
- Käpylä, Hane 2012: *Vanhaa ja uutta turkua. Turkulaisten naisten kieltä neljässä sukupolvessa*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto.
- Laihonen, Petteri – Szabó, Támas Péter 2016: Investigating Visual Practices in Educational Settings. Schoolsapes, Language Ideologies and Organizational Cultures. Teoksessa Martin-Jones, Marilyn – Martin, Deirdre (toim.) *Researching Multilingualism. Critical and Ethnographic Perspectives*. London: Routledge. 135–152.
- Laihonen, Petteri – Tódor, Erika-Mária 2017: The Changing Schoolscape in a Szekler Village in Romania. Signs of Diversity in Rehungarization. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 20 (3) s. 362–379.
- Laitinen, Mikko 2014: 630 Kilometres by Bicycle. Observations of English in Urban and Rural Finland. – *International Journal of the Sociology of Language* (228) s. 55–77.
- Laitinen, Mikko – Paulasto, Heli – Meriläinen, Lea 2020: Samaan aikaan somessa. Havainnot englannin kielen käytöstä itäsuomalaisessa tviittivirrassa. Teoksessa Uusitupa, Milla – Kolehmainen, Leena – Riionheimo, Helka (toim.) *Ääniä idästä. Näkökulmia Itä-Suomen monikielisyYTEEN*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 229–265.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. An Empirical Study. – *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1) s. 23–49.
- Lehtola, Johanna 2025: Turkuun muutti enemmän ihmisiä kuin kertaakaan sitten 1970-luvun. – *Yle* 23.1.2025. Saatavissa: <https://yle.fi/a/74-20138950>. Viitattu 31.5.2025.
- Lehtonen, Heini – Rätty, Reetta 2018: Kielitietoisia käytänteitä monikielisessä koulussa: kokemuksia toimintatutkimuksesta. – *Kieli, koulutus ja yhteiskunta* 9 (3). [Verkkojulkaisu.] Saatavissa: <https://www.kieliverkosto.fi/fi/journals/kieli-koulutus-ja-yhteiskunta-toukokuu-2018/kielitietoisia-kaytanteita-monikielisessa-koulussa-kokemuksia-toimintatutkimuksesta>. Viitattu: 13.12.2023.
- Lehtonen, Heini 2021: Kielitaitojen kirjo käyttöön, limittäiskieleilyä luokkaan. Teoksessa Ahlholm, Maria – Piippo, Irina – Portaankorva-Koivisto,

- Päivi (toim.) *Koulun monet kielet. Plurilingualism in the school*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. 70–90.
- Lindberg, Kristiina 2005: *Miten Turussa puhutaan? Kuuden idiolektin reaaliaikainen muuttuminen 1970-luvulta 2000-luvulle*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto.
- Lüpke, Friederike 2016: Uncovering Small-Scale Multilingualism. – *Critical Multilingualism Studies* 4 (2) s. 35–74.
- Martin-Jones, Marilyn – Martin, Deirdre (toim.) 2017: *Researching Multilingualism. Critical and Ethnographic Approaches*. New York: Routledge.
- Matras, Yaron 2009: *Language Contact*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Mertanen, Sallamari 2023: Taitokorttelista Carelicumiin ja Citymarketista Bar Playihin. *Joensuun keskustan kielimaisema*. Maisterintutkielma. Itä-Suomen yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20230574>.
- Moriarty, Máiréad 2014: Contesting Language Ideologies in the Linguistic Landscape of an Irish Tourist Town. – *International Journal of Bilingualism* 18 (5) s. 464–477.
- Moshnikov, Ilja 2016: Karjalankieliset verkkosivut virtuaalisena kielimaisemana. – *Lähivördlusi. Lähivertailuja* (26) s. 282–310. <http://dx.doi.org/10.5128/LV26.09>.
- Moshnikov, Ilja 2022: The Use of the Karelian Language Online. Current Trends and Challenges. – *Eesti ja soome-ugri keeleteaduse ajakiri. Journal of Estonian and Finno-Ugric Linguistics* 13 (2) s. 275–305. <https://doi.org/10.12697/jeful.2022.13.2.09>.
- Nelson, Marie – Henricson, Sofie 2023: The Linguistic Landscapes of Mariehamn and Kotka. A Multilingual Tale of Local and National Languages in Finland. Teoksessa Hajek, J. – Norrby, C. – Kretzenbacher, H. L. – Schüpbach, D. (toim.) *Multilingualism and Pluricentricity. A Tale of Many Cities*. Berlin: De Gruyter Mouton. 55–80.
- Nordman, Liselott – Syrjälä, Väinö 2024: Rules and Recommendations on Unofficial Signs. Teoksessa Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina (toim.) *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Paloniemi, Reetta 2021: *Kielimaisema Oulun yliopistossa*. Maisterintutkielma. Oulun yliopisto. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:NBN:fi:oulu-202103201421>.
- Pavlenko, Aneta – Mullen, Alex 2015: Why Diachronicity Matters in the Study of Linguistic Landscapes. – *Linguistic Landscape* 1 (1) s. 114–132.
- Pennycook, Alastair 2008: Linguistic Landscape and the Transgressive Semiotics of Graffiti. Teoksessa Shohamy, Elana – Gurter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. London: Routledge. 302–312.
- Pienimäki, Hanna-Mari – Väisänen, Tuomas – Hiippala, Tuomo 2024: Making Sense of Linguistic Diversity in Helsinki, Finland. The Timespace

- of Affects in the Linguistic Landscape. [Verkkojulkaisu.] – *Journal of Sociolinguistics* 28 (3) s. 3–21. <https://doi.org/10.1111/josl.12633> . Viitattu 5.12.2024
- Pietikäinen, Sari – Lane, Pia – Salo, Hanni – Laihiala-Kankainen, Sirkka-Liisa 2011: Frozen Actions in the Arctic Linguistic Landscape. A Nexus Analysis of Language Processes in Visual Space. – *International Journal of Multilingualism* 8 (4) s. 277–298. <https://doi.org/10.1080/14790718.2011.555553>.
- Pietikäinen, Sari – Tapionkaski, Sanna – Mäntynen, Anne 2020: Kielelliset käytänteet kaksikielisissä vanhusten hoivakodeissa. Teoksessa Hippi, Kaarina – Mäntynen, Anne – Lindholm, Camilla (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 191–225.
- Piller, Ingrid. 2003: Advertising as a Site of Language Contact. – *Annual Review of Applied Linguistics* 23 s. 170–183.
- Probirskaja, Svetlana 2017: “Does anybody here speak Finnish?” Linguistic First Aid and Emerging Translational Spaces on the Finnish-Russian Allegro Train. – *Translation Studies* 10 (3) s. 231–246.
- Puzey, Guy 2012: Two-Way Traffic. How Linguistic Landscapes Reflect and Influence the Politics of Language. Teoksessa Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk (toim.) *Minority Languages in the Linguistic Landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 127–147.
- Puzey, Guy 2016: Linguistic Landscapes. Teoksessa Hough, Carole (toim.) *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press. 395–411. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.013.16>.
- Raivo, Petri 1997: Kulttuurimaisema. Alue, näkymä vai tapa nähdä. Teoksessa Haarni, Tuukka – Karvinen, Marko – Koskela, Hille – Tani, Sirpa (toim.) *Tila, paikka ja maisema. Tutkimusretkiä uuteen maantieteeseen*. Tampere: Vastapaino. 193–209.
- Ridell, Seija – Kymäläinen, Päivi – Nyyssönen, Timo 2009. Julkinen tila tänään – kuhinaa lomittuvilla rajapinnoilla. Teoksessa Ridell, Seija – Kymäläinen, Päivi – Nyyssönen, Timo (toim.) *Julkisen tilan poetiikkaa ja politiikkaa. Tieteidenvälisiä otteita vallasta kaupunki-, media- ja virtuaalitaloissa*. Tampere: Tampere University Press. 7–38.
- Ristilä, Anna 2018: *Kuusi verkossa. Kuutoskaupunkien verkkosivustojen monikielisyys*. Maisterintutkielma. Turun yliopisto.
- Rubdy, Rani 2015: Conflict and Exclusion. The Linguistic Landscape as an Arena of Contestation. Teoksessa Rudby, Rani – Said, Selim Ben (toim.) *Conflict, Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape*. Hampshire: Palgrave Macmillan. 1–24.
- Sahlstein, Annmari 2020: Nu tror jag att jag vågar prata svenska mera än tidigare: finsktalande medicinstudenters tankar om att ”vara tvungen” att tala svenska. Teoksessa Haapamäki, Saara – Forsman, Ludvig – Huldén, Linda (toim.) *Svenskans beskrivning 37. Förhandlingar vid trettiosjunde*

- sammankomsten Åbo 8–10 maj 2019*. 296–308. Saatavissa: <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-12-4022-5>.
- Savela, Timo 2021: One, Two or More? – An Examination of the Apparition of Language and Discourse in a Finnish Landscape of Primary Education. – *International Journal of Bilingual Education and Bilingualism* 24 (5) s. 708–722.
- Savela, Timo 2022: More Than Writing on the Wall. An Examination of Writing and Image in a Finnish Primary and Secondary Level Learning Environment. – *Pragmatics and Society* 1 (2) s. 295–321.
- Schulte, Marion 2021: The Linguistic Landscape and Soundscape of Windhoek. Teoksessa Schröder, Anne (toim.) *The Dynamics of English in Namibia. Perspectives on an Emerging Variety*. Varieties of English Around the World 65. Amsterdam: Benjamins. 83–107.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Shohamy, Elana 2006: *Language Policy. Hidden Agendas and New Approaches*. London: Routledge.
- Sjöblom, Paula 2013: Commercial Names in Finnish Public Space. Teoksessa Felecan, Oliviu – Bugheşiu, Alina (toim.) *Onomastics in Contemporary Public Space*. Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars Publishing. 161–171.
- Suojanen, M. K. (toim.) 1982: *Kirjoituksia puhekielestä*. Turku: Turun yliopisto.
- Suojanen, M. K. 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turku: Turun yliopisto.
- Suuriniemi, Salla-Maaria – Satokangas, Henri 2021: Linguistic Landscape of Finnish School Textbooks. – *International Journal of Multilingualism* 20 (3) s. 850–868.
- Svenskan i Åbo. Ruotsi monikielisessä Turussa. Turun yliopisto. <https://sites.utu.fi/svenskaniabo/>. Viitattu 7.5.2025.
- Syrjälä, Väinö 2018: *Namn – språk – ställe. Språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4299-3>.
- Syrjälä, Väinö 2021: Commercial Naming in the Linguistic Landscape of Historical Photographs From Helsinki. Teoksessa Leibring, Katharina – Mattfolk, Leila – Neumüller, Kristina – Nyström, Staffan – Pihl, Elin (toim.) *The Economy in Names. Values, Branding and Globalization. Proceedings of Names in the Economy 6*. International conference, Uppsala 3-5 June 2019. Uppsala: Institutet för språk och folkminnen. 143–154.
- Szabó, Tamás Péter 2015: The Management of Diversity in Schoolsapes. An Analysis of Hungarian Practices. – *Apples – Journal of Applied Language Studies* 9 (1) s. 23–51.

- Tilastokeskus 31.12.2023a: *Tunnuslukuja väestöstä alueittain*. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: https://pxdata.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px. Viitattu 3.12.2024.
- Tilastokeskus 31.12.2023b: Kieli sukupuolen mukaan kunnittain 1990–2023. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rm.px/. Viitattu 3.12.2024.
- Tsupari, Hannu 2024: *Torkelsgatanista prospekt Leniniksi*: Viipurin kadunnimien heijastamat ideologiat keskiajalta nykypäivään. – *Virittäjä* 128 (1) s. 97–129.
- Turun yliopiston tilastot: *Opiskelutilastot / ulkomaiset opiskelijat*. [Verkkoaineisto.] <https://www.utu.fi/fi/opiskelutilastot/ulkomaiset-opiskelijat>. Viitattu 27.11.2023.
- Urry, John – Larsen, Jonas 2011: *The Tourist Gaze 3.0*. New Delhi: Sage.
- Visitfinland-tilastot: Rudolf-tilastotietokanta. *Majoitustilastot / Vuosittaiset yöpymiset ja saapuneet asuinmaittain 1995–2024*. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: https://visitfinland.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/VisitFinland/VisitFinland__Majoitustilastot/visitfinland_matk_pxt_116t.px/. Viitattu 3.12.2024.
- Visitturku-tilastot*. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: <https://visitturku.fi/ammattilaisille/medialle/tilastot>. Viitattu 23.11.2023.
- Wessman, Kukka-Maaria – Kolehmainen, Leena 2019: Monikielisyyttä ja muuttoliikkeen jälkiä: aika- ja kielikerrostumat Varkauden hautausmaiden nimimaisemissa. – *Sananjalka* 61 s. 104–129. <https://doi.org/10.30673/sja.80143>.
- Wiik, Kalevi 1998: *Tämmöttös. Turun murteen kielioppi ja harjoituskirja*. Turku: Turkuseura.
- Wiik, Kalevi 1999: *Lounaissuomen dialektometriikkaa*. Turku: omakustanne.
- Ympäristö.fi: Ympäristöhallinnon verkkopalvelu. Maisemat. [Verkkoaineisto.] <https://www.ymparisto.fi/fi/luonto-vesistot-ja-meri/maisemat>. Viitattu 22.11.2023.
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Haci-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlen-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2018: *Metropolenzeichen. Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.

I

Omat ja vieraat kielet katukuvassa

Murretta näkyvässä?

Normittamattomat kielimuodot turkulaisessa kielimaisemassa

Tommi Kurki

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2858-9956>

Paula Sjöblom

📄 <https://orcid.org/0000-0002-7392-2300>

Johdanto

Turkulainen kielimaisema ei ole eikä ole koskaan ollut yksikielinen tai edes kaksikielinen vaan aina monikielinen, kuten tämän teoksen eri luvuista ilmenee. Kielimaisematutkimuksessa tarkastellaan kielten tai kielimuotojen ilmenemistä yhteisössä tai alueellisesti (Kok ym. 2019, VI), ja monissa tutkimuksissa käsitellään nimenomaan eri kielten esiintymistä kielimaisemassa.

Joissain aiemmissa kielimaisematutkimuksissa on tehty havain- toja murteista (esim. Östman 2017; Pearce 2017), mutta saman kie- len eri kielimuotojen (esim. murteiden ja kirjakielen tai slangin ja kirjakielen) välisiä suhteita ja niiden rinnakkais- tai limittäisesiin- tymistä ei yleensä ole tarkasteltu. Näin on siitäkin huolimatta, että nykykäsitteen mukaan monikielisyys kuuluu voidaan eri kielten hallinnan lisäksi lukea myös yksilön kyky vaihdella tilan- teisesti saman kielen eri variantteja, kuten murteita (Dufva & Pie- tikäinen 2009, 4). Sellaista kielimaisematutkimusta, joka ottaisi huomioon saman kielen eri ilmenemismuodot, vaikkapa eri mur- teet ja kirjakielen, pidetään metodisesti hankalana toteuttaa (Pearce 2017, 63, 66). Tästä huolimatta tämä luku pyrkii tarkastelemaan ja havainnollistamaan valikoitujen esimerkkien avulla, millainen on turkulaisessa kielimaisemassa ilmenevä erilaisten suomen kielten kirjo ja mitä mahdollisia funktioita muilla suomen ilmenemismuo- doilla kuin kirjakielellä on.

Suomen kielessä esiintyy vaihtelua, eli eri ihmiset puhuvat ja kirjoittavat sitä eri tavalla. Tämän lisäksi yksittäisen kielenkäyttäjän kieli on erilaista tilanteittain. *Kirjakieli*, jota myös *yleiskieleksi* kutsutaan, on suomen kielen ilmenemismuodoista ainoa, jonka käyttöä ohjallaan kielenhuollon suosituksin ja säännöin eli normein. Se on kielitieteellisesti määritellen suomen kielen standardikieli (ks. esim. Haugen 1966; 1972; 1987) ja siten suomen kielen normitettu kieli-muoto. Muut suomen ilmenemismuodot ovat normittamattomia. *Murteella* tarkoitetaan puolestaan tyypillisesti jotakin alueellisesti – toisinaan sosiaalisesti – määriteltävissä olevaa tapaa käyttää kieltä.

Maailma ja kaikenlainen vuorovaikutus on muuttunut yhä kompleksisemmaksi muuttoliikkeiden ja digitaalisen vallankumouksen myötä: kielet ja kieli muodot eivät ole määriteltävissä enää tarkkarajaisina, ja vaikutteet leviävät yli yhteisö- ja kielirajojen (Vertovec 2007; Blommaert & Rampton 2011). Yksi kielimaisematutkimusta yhdistävistä lähtökohdista on, että tila ja kielimaisema nähdään dynaamisina (ks. esim. Gorter & Cenoz 2008, 233) ja kieli muuttuvana ja avoimena (Shohamy & Waksman 2008, 317; Blommaert & Rampton 2011, 3–10). Kielenkäyttäjät rakentavat vuorovaikutuksessa merkityksiä (Canagarajah 2007; Shohamy & Waksman 2008, 318–319, 325). Uusia kielellisiä muotoja luodaan loputtomina kielivariaatioina (Pennycook 2007), ja nämä uudennokset muovaavat julkista tilaa (Shohamy & Waksman 2008, 318–319). Kielimaisemassa on mahdollista havaita paitsi eri kielten myös yhden ja saman kielen eri ilmenemismuotojen ja rekistereiden rinnakkaisuutta ja limittäisyyttä.

Kielimaisematutkimuksen näkökulmasta tärkeää on huomata, että nykymaailmassa eivät liiku vain ihmiset, vaan kontekstista ja paikasta toiseen voidaan siirtää myös tekstejä – vaikkapa mainoslauseita (esim. *Audi – Vorsprung durch Technik ~ Teknistä etumatkaa*). Lisäksi kylttien tekstien funktiotkin muuttuvat sen mukaan, milloin ja miten niitä käytetään sekä milloin ja miten ne kohdataan ja luetaan (Blommaert 2010, 30–33). Myös se, mikä tulkitaan murteelliseksi ja miten turkulaisen kielimaiseman murteelliset tekstit tulkitaan, riippuu siitä, missä ja miten ne esitetään, kohdataan ja luetaan.

Kielimaisemaa voidaan tarkastella myös siitä näkökulmasta, millaisia sosiaalisia merkityksiä eri kielen ainekset kantavat ja millaisia merkityksiä niille annetaan. Esimerkiksi jokin murteellisuus, joka on aiemmin saanut kuulijat yhdistämään kuulemansa tiettyyn seutuun tai alueeseen, on voinut saada rinnalleen muita merkityksiä – vaikkapa affektiivisia sivumerkityksiä –, ja ajan myötä murteellisuuden yhteys murrealueeseen on saattanut hävitä kokonaan. Piirteiden ja varianttien sosiaaliset merkitykset ovat dynaamisia, ja ne voivat muuttua olennaisesti ajan kuluessa. (Sosiaalisesta indeksisyydestä ks. esim. Eckert 2012; Lehtonen 2015, 35–46; Sorjonen, Lehtonen & Rouhikoski 2015, 17–21.)

Piirteiden sosiaalisten merkitysten muuttumisesta käy esimerkiksi Turun kaupunkiseudun joukkoliikenteen nimeksi 2000-luvulla valittu *Föli*, joka on näkyvästi esillä katukuvassa ja joka on sittemmin päätynyt myös Turku-aiheisiin mainostuotteisiin, kuten kasseihin ja heijastimiin. Joukkoliikenteen nimeksi on päätynyt murteellinen adverbti (adv. *föli* ’mukaan’, adv. *fölis* ’mukana’), joka on lainautunut murteeseen ruotsista. Murteellinen adverbti on kantanut vahvasti paikallisia tai alueellisia merkityksiä jo senkin vuoksi, että sananalkuinen *f* tai ylipäätään *f:n* esiintyminen murteissa on rajautunut rannikkoseutujen murteisiin (ks. esim. Rapola 1966, 17). Joukkoliikenteen nimen valinnassa kaupunki lienee tavoitellut paitsi paikallista myös tuttavallista ja läheistä sävyä. Kaikille Turun seudulla nykyisin asuville *Föli* ei kuitenkaan välttämättä hahmotu enää taustaltaan murteellisena sanana tai ainakaan siinä piilevä paikallinen elementti tai varsinkaan sen merkitys ei ehkä välity kaikille, vaan se tulkitaan vain joukkoliikenteen nimeksi.

Turkulaisessa kielimaisemassa esiintyvä suomen kieli ei edusta jotakin yhdenmukaista tai yhtäläistä suomea, vaan siinäkin esiintyy vaihtelua. Neutraalien yleiskielisten tekstien lisäksi esiintyy esimerkiksi tyyliväristä yleiskieltä (käsitteestä ks. Itkonen & Maamies 2011, 9–10), ja osaan yleiskielisiä tekstejä sisältyy murteellisia aineksia. On hyvä huomata, että kaikki normittamatonta kieltä olevat tekstit eivät ole murteellisia eivätkä kaikki murteelliset tai murretta sisältävät tekstit edusta nimenomaan Turun murretta.

Tämä luku keskittyy siihen, millaista suomea on nähtävissä turkulaisessa katukuvassa, millaista suomea se mahdollisesti edustaa ja mitä funktiota murteellisilla teksteillä tai kylteillä saattaa olla. Tutkimuksen tavoitteena on pohtia Turun kaupungin kielimaisemassa esiintyvien suomen eri kielimuotojen käyttötarkoitusta ja herättää keskustelua siitä, miten kielimaisemassa näkyvä ei-kirjakielinen suomi muovaa ihmisten käsitystä kielestä ja murteesta.

Aineiston kuvauksen jälkeen esittelemme suomen eri kielimuotojen kirjon yleisellä tasolla. Tutkimuksen pääpaino on kuitenkin Turun kielimaisemassa näkyvien eri kielimuotojen tarkastelussa. Aloitamme kylteissä näkyvistä murteisista ja murteenkaltaisista (kvasimurteellisista) teksteistä sekä yleispuhekielisistä ilmauksista, minkä jälkeen pohdimme yleiskielen ja etenkin tyylivärisen yleiskielen asemaa kaupungin kielimaisemassa. Tätä seuraa jakso, jossa tarkastellaan normittamattomien kielimuotojen mahdollisia funktioita. Lopuksi kootaan aineiston tarkastelun herättämät ajatukset yhteen ja pohditaan kielimaisemassa näkyvän ei-kirjakielisen suomen vaikutuksia yleisesti kieleen.

Aineisto

Tämän tutkimuksen aineisto on koostettu valokuvaamalla Turun kaupungin alueella julkisessa tilassa näkyviä tekstejä, jotka sisältävät kerääjien murteelliseksi tai puhekieliseksi mieltämää kieltä. Pääosin kuvat on otettu Turun keskustan katujen varsilta, mutta jonkin verran aineistoa on myös keskustan ulkopuolisilta alueilta. Joitakin kielimaisemavalokuvia on otettu myös julkisissa sisätiloissa, kuten kauppakeskuksissa ja ravintoloissa. Kuvien ottamiseen ovat osallistuneet tämän kirjan kirjoittajat kollektiivisesti vuoden 2022 aikana. Heidän tehtävänään oli havainnoida Turun kielimaisemassa esiintyviä murteellisuuksia ja valokuvata niitä. Aineiston koostumus sinänsä kertoo osaltaan ihmisten, tässä tapauksessa tehtävään valjastetun kielen tutkijajoukon, erilaisista murrekäsitteistä: millaiset kielenkäytön tavat ja kielimaiseman tekstit tulkitaan

murteeksi? Koska aineistonkeruun yhteydessä havaittiin, että merkittävä osa Turun kielimaiseman suomenkielisistä tai suomen kielitä sisältävistä teksteistä on yleiskieltä tai yleiskieltä myötäilevää, on tätä lukua varten poimittu vielä erikseen yksittäisiä tällaista kielimaisemaa edustavia esimerkkejä.

Aineistoa ei ole koottu systemaattisesti tarkkaan rajatulla alueella vaan laajasti Turun kaupungissa julkisessa tilassa näkyviä tekstejä tietystä näkökulmasta havainnoiden. Tämän vuoksi aineistoa ei ole mahdollista analysoida kvantitatiivisesti, eikä murteellisten ilmausten lukumäärän selvittäminen ole myöskään tämän tutkimuksen tavoite. Sen sijaan lähestymme aineistoa kvalitatiivisesti analysoimalla ja luokittelemalla kerääjien ei-kirjakielisiksi tunnistamien tekstien kielimuotoja ja selvittämällä niissä näkyviä säännönmukaisuuksia. Tärkeä osa analyysia on tekstien kontekstualisointi: millaisissa ympäristöissä tekstit esiintyvät, millaisille yleisöille ne näyttävät olevan suunnattuja ja kenen tai keiden kirjoittamiksi ne voidaan päätellä?

Suomen kieli – suomen kielet

Seuraavaksi on syytä pysähtyä tarkastelemaan, mikä on kirjakieltä, mikä murretta ja mikä jotakin muuta. Missä menee raja vaikkapa tyylivärisen (esimerkiksi vanhahtavan, juhlallisen tai leikkilisen) kielenkäytön ja murteellisen kielenkäytön välillä? Erityisen tarpeellista tämä on, koska kielimaisemassa esiintyvän murteen tarkastelua on toisinaan pidetty ongelmallisena (ks. tämän luvun johdantoa).

Kieli-sanan merkitys voidaan mieltää suppeasti tai laajemmin. Kielellä viitataan toisinaan oikeastaan vain sen normitettuun varianttiin (ns. kirjakieleen). Joskus kielestä puhuttaessa ajatellaan kuitenkin, paitsi kirjakieltä ylipäätään, kaikkia kyseessä olevan kielen ilmenemismuotoja, kuten erilaisia erikois- ja ammattikieliä, murteita, sosiaalimurteita, slangeja ja yksilönkieliä. (Ks. esim. Hudson 1996, 17–24.) Kun puhumme arkisesti *kielestä*, emme tyyppillisesti hahmota kieltä sellaisena kokonaisuutena, joka kattaisi sen kaikki ilmenemismuodot: Jos joku kertoo opiskelevansa tai

osaavansa ranskaa, emme oleta hänen – ainakaan ensisijaisesti – osaavan Marseilles'n murretta, Brestin satamatyöläisten sosiaalimurretta tai nizzalaisarkkitehtien käyttämää erikoisalan kieltä. Sen sijaan arvelemme hänen opiskelleen normitetun standardiranskan sanastoa ja rakenteita – sen kielioppia.

Osalla maailman kielistä on virallinen asema, ja virallisen aseman myötä jokin tällaisen kielen kielimuodoista on päätynyt, korotettu tai kehitetty yleiskielen (kirjakielen) asemaan. Oletuksena on, että muun muassa viranomaiset käyttävät huoliteltua norminmukaista yleiskieltä ja että kouluopetuksessa oppilaita koulitaan sen hallintaan. Toisin sanoen se kielimaisemassa näkyvä suomenkielinen aines, joka on viranomaisten kirjoittamaa ja tuottamaa, noudattaa oletettavasti kielenhuoltajien linjaamia yleiskielen sääntöjä.

Kielenhuolto ei puutu suinkaan kaikkeen kielenkäyttöön, vaan sen ensisijainen kohde on huoliteltu yleiskieli. Käytännössä yleiskielen rajat eivät kuitenkaan ole täsmällisen tarkat, ja kielenhuolto pyrkii opastamaan jonkin verran muutakin kielenkäyttöä kuin yleiskieltä. Tällaisia hienovaraisin siirtymin asiatyyliseen yleiskielen liittyviä kielimuotoja suomessa ovat esimerkiksi ammattikiel, tyyliväriäinen kielenkäyttö ja huolellinen puhekieli (Itkonen & Maamies 2011, 9–10).

Edellä mainittu liittyy siihen sosiolingvistien esittämään käsitykseen, jonka mukaan kielessä esiintyy aina vaihtelua (ks. esim. Milroy 1992, 1) ja vaihtelu on alueellista, sosiaalista ja tilanteista (ks. esim. Ralph 2000, 1–3, 6–8; Karlsson 2004, 251–253). Suomessa virallisissa yhteyksissä odotetaan yleensä käytettävän yleiskieltä, mutta muissa tilanteissa suomenkieliset käyttävät vapaammin aina kyseisessä tilanteessa omimmaksi kokemaansa kielimuotoa (ks. esim. Paunonen 1982, 103). Puhuttu suomi on perinteisesti jaettu murteisiin, mutta niiden ja yleiskielen väliin on muodostunut 1900-luvun kuluessa erilaisia suomen ilmenemismuotoja, jollaisia ovat esimerkiksi *aluepuhekielet* ja niin sanottu *yleispuhekieli* (ks. esim. Ikola 1972 ja 1986; Mielikäinen 1986). Kaiken kaikkiaan suomen kielimuodot muodostavat jatkumon normitetusta yleiskielestä murteisiin. Lounaismurteet ovat muotoutuneet vanhan Suomen pääkaupungin Turun

ympärille. Ne ovat maantieteellisesti levittäytyneet Turun pohjois- ja itäpuolelle. (Ks. esim. Kettunen 1930; Rapola 1947; Itkonen 1965; 1989, 342–343.) Kullakin paikkakunnalla on perinteisessä mielessä ollut vielä oma paikallismurteensa, Turussa Turun murre.

Vanhastaan murteiden ominaispiirteitä on tutkittu sellaisena, kuin ne olivat 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä syntyneiden murteessa. Uudemmassa suomalaisessa murteentutkimuksessa ja sosiolingvistiikassa on tutkittu, kuinka paikallismurteet ovat muuttuneet ja millaista nykypuhe-suomi on (ks. esim. Suojanen 1985; Mantila 2004; Nuolijärvi & Sorjonen 2005; Kurki 2001; 2005; Mustanoja 2011). Esimerkiksi se kuva, joka piirtyy 1980-luvulla tehdyistä Turun murretta tai puhekieltä koskevista tutkimuksista (esim. Suojanen 1985), ei vastanne ainakaan kaikkien turkulaisten nykynuorten tai nuorten aikuisten mielikuvaa kotipaikkakuntansa paikallisesta kielenkäytöstä. Koska kieli ja murre muuttuvat, täytyy murteesta puhuttaessa ottaa huomioon myös se, minkä aikakauden murre kielenkäyttäjällä tai tutkijalla on mielessään.

Turun kielimaisemassa esiintyvät suomenkieliset tekstit voivat edustaa yleiskieltä, vanhaa tai nykyistä Turun murretta, jotakin Turun murteeksi oletettua, lounaismurretta tai siksi tulkittua, ammattikieltä, tyyli- ja väri- kielenkäyttöä tai esimerkiksi jotakin vapaa- muotoista tai vapaamuotoiseksi tulkittua suomea, joka ei vastaa tai edes myötäile huoliteltua yleiskieltä. Kirjo on suurta, ja tarkastelemme seuraavaksi sitä.

Suomen kielen kirjo Turun kielimaisemassa

Turun kaupungissa kulkiessaan voi ympäristössä nähdä monenlaisia kieltä ja erilaisia kieliä. Merkittävä osa Turun kielimaisemaineista on suomenkielisiä, mikä lienee odotuksenmukaista. Eri- laisia suomenkielisiä tekstejä esiintyy laidasta laitaan. Maisemassa näkyy yleiskiellisiä tekstejä, joista osa on tiukan huoliteltuja ja asialisia ja osa on puolestaan tyyllisesti lennokkaampia.

Osa teksteistä on puhekielisiä ja murteellisia, ja osa kielimaisema-aineeksista on hybridisiä siinä mielessä, että niissä esiintyy erilaista suomea yhdessä ja samassa tekstissä (ks. kuva 1).

Kuvan 1 mainoskylteissä tekstit ovat yhdistelmä murretta (*Kaikki herkui*, *Tul kaffel!*) ja yleiskieltä (*Maukkaat toastit*, *Täytetyt letut*), johon sisältyy myös vieraista kielistä lainattua uudissanastoa (*Smoothiet*, *Espresso* ym. kahvisanat).

Kuva 1. Erilaisia suomen kielimuotoja kahvilan kylteissä (4.8.2022).

Pääosin yleiskielisessä tekstissä voikin esiintyä murrekana tai murreilmaus yksittäisenä elementtinä. Eroja on siinä, onko kylteis-sä yleiskieltä vai jotain muuta, ja siinä, millaisia ne ovat tyyliltään.

Murteen ilmeneminen neljänlaisissa teksteissä

Tekstejä, joissa esiintyy Turun murretta, Turun murteeksi oletet-tua tai muunlaista normittamatonta kieltä, on helppo huomata ja löytää turkulaisesta kielimaisemasta, vaikkakin suomenkielisistä teksteistä yleiskieliset muodostavat selvän enemmistön. Kokonai-suudessaan murteella tai puhekielellä kirjoitetut tekstit edustavat pientä vähemmistöä. Kun kielimaisemassa on havaittavissa jota-kin murteellista tai puhekielistä, tyypillistä on, että murreaineiksia tai puhekielisiä aineksia esiintyy vain osana tekstiä ja että samassa tekstissä on käytetty muitakin kieliä tai kielimuotoja. Normitta-matonta kieltä sisältäviä tai sillä kirjoitettuja tekstejä voi karkeasti tyypitellä seuraavanlaisiin ryhmiin:

- a) laajat tekstit tai tekstikokonaisuudet, jotka ovat kokonaan murteellisia tai puhekielisiä
- b) lyhyet – toisinaan vain yhdestä sanasta muodostuvat – tekstit, jotka ovat kokonaan murteellisia tai puhekielisiä
- c) lyhyet tekstit, jotka ovat osittain murteellisia
- d) lyhyet tai pitkät tekstit, joissa on useita murteellisia element-tejä, mutta joissa suuri osa on yleiskieltä tai tyyliä yleistä yleis-kieltä.

Laajoista murteellisista tekstikokonaisuuksista paras esimerkki on Turun Ruusukorttelissa sijaitseva suomalaisen kauppaketjun myy-mälä, jossa murre näkyy sekä ulkona näyteikkunoiden mainoslau-seissa että sisällä hyllyjen ja osastojen otsikoinneissa. Ulkona kaup-paketjun tunnuslause *kaikki hyvä on lähellä* on murteellisessa asussa *kaik hyvä o lähel – sunt varte*. Makkarat ja nakit löytyvät kaupan kylmältaista, joiden päällä on otsake *Onk knakei?*, ja juomien ylä-puolella on kyltti, joka kysyy *Ei sul mittä jano ol?*

Edellä mainituissa esimerkeissä murteisuus ilmenee muun muassa sanan loppuvokaalin heittymisenä eli loppuheittona (esim. *kaikki* > *kaik*, (*k*)*nakkeja* > *knakei*, *ole* > *ol*; piirteestä lounaismurteissa ks. esim. Kettunen 1930, 2–4; Rapola 1947, 78). Lisäksi murteisuus ilmenee lounaismurteiden erikoisgeminaationa (*mitään* > *mittä*), jossa lyhyttä sibilanttia (*s*) tai soinnittomia klusileja (*k*, *t*, *p*) seuraava pitkä vokaaliaines saa kyseisen konsonantin pitenemään ja sitä seuraavan vokaaliaineksen lyhenemään (ks. esim. Kettunen 1930, 7–9; Rapola 1947, 79). Luonnollisestikaan koko kauppa ei ole tuotteineen kaikkineen murteellinen kieliympäristö, mutta ketjun nimeä lukuun ottamatta näkyvät näyteikkunat ohikulkijalle murteellisina ja sisällä kaupan hyllyosastot on nimetty murteellisesti.

Toinen esimerkki laajasta tekstistä tai tekstikokonaisuudesta, joka on kokonaan murteellinen tai puhekielinen, on Turun Petreliuksen uimahallin kävijöille suunnattu ohje siitä, miten hallissa pitää toimia (*Uimaveren laarun parantamiseksi täyty kaikkie tehrä tämmöttis*, ks. kuva 2). Ohje on yhden sivun mittainen, ja se muodostuu otsikosta ja neljästä numeroidusta kohdasta sekä kaikkiaan kuudesta kappaleesta.

Uimahallin ohjeet eivät ole muuten murteellisia, mutta tämä kyseinen ohje on kokonaisuudessaan kirjoitettu Turun murteella. Pitkässä tekstissä on runsaasti monenlaisia lounaissuomalaisuuksia. Jo ohjeen otsikossa on useita murteellisuuksia: yleiskielen *d*:n paikalla esiintyy *r* (*uimaveren*, *tehrä*), loppuheiton esiintymisehtojen mukaisesti loppuvokaali häviää sanassa *parantamiseksi* ja sanoissa ensi tavua kauempana esiintyvät pitkät vokaalit lyhenevät (*täyty*; piirteestä ks. esim. Kettunen 1930, 4; Rapola 1947, 78). Muun muassa nämä murrepiirteet ovat ominaisia vanhoille lounaismurteil- le. Lisäksi otsikossa esiintyy rajatummin Turun seudulle yhdistyvä adverbi *tämmöttis* ('tällä tavalla'; ks. adverbista esim. Koski & Laukanen 1995, 184). Saavutettavuusnäkökulmasta uimahallin ratkaisu vaikuttaa erikoiselta: kun keskeinen ohje annetaan vain murteella, rajautuu kohderyhmä varsin pieneksi, voihan murteen ja varsinkin kirjoitetun murteen ymmärtäminen olla monille vaikeaa. Usein

Uimaveren laarun parantamiseksi täytyy kaikkie tehrä tämmöttis

1. Muist ain sauno ilma uikkarei.

2. Käyt ain saunas pefletti, mialuummi omatas, mut jos unohrit sen kotti. flikoilt niit saa muarollis kahrekymmene senti (2,00 €) maksu vasta.

3. Sauna jälke et sit ryntä suara altase, vaa käyt ens suihkus ja pese ittes hyvi kans. Ja muist kasta pääs kans. Jolles kaikest hualimat halu kasta päätäs, käyttäsit eres uimalakki. Ei suihkus, mut uires.

(Kummosel mutkal ihmine oike joutu suihkus seisoma, jollei vesi osu päähä kans? Mää ihmettelen kauhiast. Kääntäjän huomautus.)

4. Sit viäl pyyntö kaikil viisail pitkätukkasil miähil ja naisil. Olis suata-va et pitäsitte hiukset uinni aja simmottis et ne ei ol iha leviän. Simmosil hiuslenkeil, joit muumuas flikoilt tualt kassalt saa lainaks.

Kaike tämä jälke teirä o mukavampi uira kunno puhtaas uimaveres.

Uimahalli flikat ja pojat

www.turku.fi/liikunta

turku

LIIKUNTA
PALVELUKESKUS
IDROTTSNTRALEN

Kuva 2. Ilmoitus Petreliuksen uimahallissa (11.11.2021).

tämäntyyppiset ohjeet ja opasteet pyritään kirjoittamaan mieluummin selkokielisesti kuin erikoisuutta tavoitellen.

Lyhyet murteelliset tekstit voivat olla kokonaisuudessaan murteellisia tai muodostua enimmäkseen murteella kirjoitetusta jaksosta. Kokonaisuudessaan murteelliseen tekstiin turvautuu Aurajoen varressa oleva grilli, joka houkuttelee asiakkaita lakonisesti kyltillä, jossa lukee *RUAKAA!* 15–22. Esimerkissä ensimmäisen tavun diftongi on avartunut (*uo > ua*), mikä on ollut vanhastaan ominaista suurelle osalle suomen länsimurteita (piirteestä ks. esim. Kettunen 1940b, 270–273; Rapola 1947, 43). Toinen esimerkki kokonaan murteella kirjoitetusta tekstistä on Ukrainan sodan vastaisessa mielenosoituksessa näkynyt kyltti: *Putin, lähre kottis siält, niinku olis jo!* Kuten uimahallin ohjeistuksessa, myös tässä mielenosoituskyltissä yleiskielen *d:n* paikalla esiintyy *r (lähre)*, mikä on vanhastaan ominaista useille länsimurteille, muun muassa Turun murteelle. Esimerkissä on myös loppuvokaalien heittymistä (*kottis, siält, olis*), lounaimurteiden erikoisgemaatiota (*kottis*) ja diftongien avartumista (*siält*).

Niille lyhyille teksteille, jotka ovat osittain murteellisia, on tyyppillistä, että toimijan (viraston tai yrityksen) nimi on yleiskielinen tai sitä myötäilevä, mutta muu osa on kirjoitettu murteellisesti tai puhekielisesti. Vinho-viinibaarin kylttiin on sisällytetty sekä yleiskielinen baarin nimi (*Vinho viinibaari*)¹ että murteellinen kysymys *Et sä mittää viinil tulis?* Tässä esimerkissä kuten useassa aineiston murteellisissa tapauksissa on kieltomuotoinen kysymys (ei siis *Tulisitko viinille*, vaan *et(kö) sä - - viinil tulis*), mitä pidetään lounais-suomalaisena tapana kysyä. Esimerkissä esiintyy myös loppuheittoa ja lounaimurteiden erikoisgemaatiota, minkä lisäksi persoonapronominina on *sä* (yksikön persoonapronomien murrelevikeistä ks. esim. Kettunen 1940a, 112).

Osassa normittamatonta kieltä sisältäviä tekstejä murteellisuuden vaikutelmaa luodaan useammalla kuin yhdellä murteellisella tai

1 *Vinho viinibaari* on yhdyssanan ja portugalinkielisen, 'viiniä' merkitsevän sanan kokonaisuus.

puhekielisellä sanalla tai piirteellä, mutta enimmäkseen tekstijakso on kuitenkin kirjoitettu yleiskielisesti. Muun muassa turkulaislähtöinen eläkevakuutusyhtiö hyödyntää Turun murretta markkinoinnissaan (ks. kuva 3). Ikkunateksti puhuttelee lukijaa: *Täsä mää ole!* Tekstin viestiä täsmennetään yleiskielisesti: *Vuokraisäntänä se aito ja oikea turkulainen eläkevakuutusyhtiö. Veritas eläkevakuutusyhtiö.* Lyhyeen esimerkkiin sisältyy inessiivimuoto *täsä*, joka on sekin vanhastaan ominainen Turun murteelle. Lounaismurteissa sananloppuiset vokaalit häviävät hyvin laajasti, mikä koskee myös inessiivimuotoja. Silti näissä murteissa demonstratiivipronominit (*täsä*, *tosa*) sekä relatiivipronomini ja kysymyssana *misä* ovat vanhastaan vokaaliloppuisia, mutta niissä vokaalia edeltää lyhyt *s*. (Piirteen ja *sA*-variantin levikistä ks. Kettunen 1940a, 104.)

Pelkistetyimmillään tai lyhyimmillään murteellista vaikutelmaa luodaan tekstissä käyttämällä yksittäistä murteellista tai puhekielistä sanaa tai murteellista piirrettä. Paikallisen designia ja taidekäsitteitä myyvän yrityksen nimeen *Muikia* sisältyy murrepiirre, jossa jälkitavujen *ea*-vokaaliyhtymän ensikomponentti on supistunut (*ea > iA*), ja tämä luo osaltaan paikallista mielikuvaa. Tosin tämä murteellisuus on yleinen myös Turun seutua laajemmalla alueella. Ravintolaketju Antell puolestaan ilmoittaa tarjoavansa *itte tehtyä lounasta – hyvän mielen makuja*. Ilmoituksen ainut murteellisuus ilmenee *itte*-asuisessa sanassa, jossa yleiskielessä esiintyvä *ts*-konsonanttiyhtymä tavunrajalla on muuttunut *tt*:ksi. Tämäkään murteellisuus ei rajoitu vain Turun seudulle, vaan sen voi katsoa olleen viime vuosikymmeninä jopa ekspansiivinen.

Epätarkkarajainen ja muuttuva murre

Kun tekstissä esiintyy jotakin normitetusta ja huolitellusta yleiskielestä poikkeavaa, on syytä tarkastella, mitä kielimuotoa tuo poikkeama edustaa: onko se Turun murretta vai laajemmin ja yleisemmin lounaismurretta, vai voisiko sitä luonnehtia vielä väljemmin esimerkiksi yleispuhekieleksi tai arkipuheeksi?

Kuva 3. Vakuutusyhtiön mainos turkulaisessa katukuvassa (6.9.2022).

Tietyn piirteen yksittäisen variantin esiintyminen elementtinä puheessa, kirjoituksessa tai jossakin niiden katkelmassa ei tee siitä vielä murretta. Toisin sanoen esimerkiksi mainoskyltissä, jossa lukee *ranut rasiyas*, ei *rasiyas*-muoto *rasiassa*-muodon sijaan yksinään tee tekstistä vielä murteellista tai puhekielistä. Kokonaisuus ratkaisee. Murteen tekee murteelliseksi se, miten kielessä esiintyy monien eri piirteiden tiettyjä variantteja samassa kontekstissa sekä se, miten taajaan ne esiintyvät. Suomen kielessä ei ole juuri sellaisia piirteitä, joissa jonkin variantin käyttö (esimerkiksi pelkkä *s* inessiivin päätteellä kuten sanassa *rasiyas*) rajoittuisi vain tietylle murrealueelle puhumattakaan siitä, että sen esiintyminen rajautuisi vain tiettyyn murteeseen. On perin harvinaista, että jokin variantti olisi vain jonkin yksittäisen murteen ”oma”, vaan samaa varianttia esiintyy useassa murteessa suppeammalla tai laajemmalla alueella tai yhdessä tai useammassa puheyhteisöissä. Vaikka esimerkiksi lounaismurteille on vanhastaan ollut ominaista loppuheitto eli sananloppuisen vokaalin heittyminen sanan lopusta, on loppuheittoa nimenomaan inessiivissä (*talossa, kylässä, rasiassa* > *talos, kyläs, rasiyas*) esiintynyt paitsi lounaismurteissa myös kaakkoismurteissa, Etelä-Pohjanmaan murteessa, osin lounaisissa välimurteissa ja hämäläismurteissa (ks. Kettunen 1940a, 104), minkä lisäksi se on hyvin yleinen nykyisessä puhekielessä laajemminkin varsinkin eteläisessä Suomessa. Ravintolan kadunvarsimainoksen *Ranut rasiyas* poikkeaa kyllä selvästi normitetusta kirjakielistä (*rasiyas*) ja sanastoltaan neutraalista yleiskielestä (*ranut*). Kumpikaan elementti ei viittaa kuitenkaan rajatusti Turkuun tai Lounais-Suomeen vaan yleisemmin puhekielisyyteen tai kirjakieltä vapaamuotoisempaan suomen kieleen. Jokainen kyltti tai teksti on kokonaisuutena ikään kuin omien osiensä summa. Myös se, miten teksti tulkitaan ja mistä kokonaisuus havaitsijan taustasta ja lähtökohdista tulkittuna koostuu, vaihtelee yksilöittäin.

On otettava huomioon myös, että kielenkäyttäjillä ei ole yhtenäistä mielikuvaa tai käsitystä siitä, millaista jokin murre on (esimerkiksi Turun murre) tai mikä on murteellista (tai esimerkiksi slangia

tai puhekieltä).² Jopa siitä, mikä on yleiskielen normien mukaista, on kielenkäyttäjien keskuudessa erilaisia käsityksiä huolimatta siitä, mitä kielenhuollon organisaatio on linjannut. Osaltaan tähän vaikuttaa se, että kielessä esiintyy aina vaihtelua ja kieli on jatkuvassa muutoksessa (ks. edeltä).

Ei siis ole olemassa mitään muuttumatonta tai puhdasta, oikeaa tai aitoa Turun murretta, vaan eri aikakausina eläneille ja eri-ikäisille nykyturkulaisille Turun murre on erilaista. Rakennusyhtiö YIT mainosti vuonna 2019 rakenteilla olevaa uutta Hamburger Börsin hotellia suuri mainostauluin, joissa oli valokuva mielteliään näköisestä naisesta ja hänen kanssaan olevasta hymyilevästä miehestä. Näihin, oletettavasti paikallisiksi tarkoitettuihin henkilöihin oli liitetty neljä allekkaista murteellista puhekuplaa, joista yksi kuuluu *Ek sää tiiä? Tämä tulee uus hotelli*. Sellaiset murteelliset muodot, joissa *tietää*-verbistä on *d*:n paikalla niin sanottu kato (*tietää* > *tiiän*, *en tiedä* > *en tiiä*~*tijä*) ovat alkujaan itämurteisia, ja ne ovat olleet vieraita esimerkiksi 1970- ja 1980-luvun Turun murteelle (Suojanen 1985, 31–41)³. Nuorimmalle polvelle tämä voi olla täyttä turkua, vanhimmille todennäköisesti ei. Kielimaisematutkimuksen näkökulmasta kyltti tai teksti on sama ja se esiintyy samana hetkenä samassa paikassa, mutta se luetaan eri tavalla ja tulkinta siitä on erilainen eri ihmisille.

Turkulaisten lisäksi niilläkin, jotka eivät itse puhu turkulaisittain tai ole turkulaisia, on käsityksiä, mielikuvia ja oletuksia siitä,

2 Aivan oma aiheensa olisi tarkastella turkulaisten Turun murretta, Turun puhekieltä tai turkulaista puhetapaa koskevia kielikäsitteitä kansanlingvivistisestä näkökulmasta, mutta valitettavasti se ei ole mahdollista tilan rajallisuuden vuoksi tässä yhteydessä. Kansanlingvistiikassa ollaan kiinnostuneita juuri kielenkäyttäjien omista käsityksistä (ks. esim. Mielikäinen & Palander 2014).

3 Suojasen tutkimuksesta käy ilmi, mikä on ollut *tietää*-verbin esiintymien kokonaisfrekvenssi, kun tarkasteltavana hänellä on ollut Turun puhekielen yleiskielen *d*:n vastineet. Koko piirteestä on ollut esiintymiä yli 3 100. Suojanen (1985, 39) mainitsee alaviitteessä, että ainoastaan yhdellä turkulaispuhujalla on esiintynyt *ei tiiä*-muotoja. Turkulaispuhujia on ollut tutkimuksessa mukana kaikkiaan 123, ja jos tilannenuhoitusten sivuosissakin olleet puhujat otetaan huomioon, on heitä Suojasen mukaan ollut mukana 400–500 (Suojanen 1985, 20).

millaista turku tai lounaismurre on. Kaikki murteella tai puhekielillä Turun kielimaisemassa kirjoitettu ei puolestaan ole välttämättä turkulaisten tai Turun seutulaisten kirjoittamaa. Kadunvarsikyllissä esiintyvä *Ranut rasia*s tai kauppaketjun myymälän uloskäynnille kiinnitetty toivotus *kiva kon kävei* saattavat olla kirjoittajistaan kieltä, jolla tavoitellaan Turun murretta, lounaismurretta tai laajemmin vapaamuotoisempaa tai rennompaa tai lähestyttävämpää kieltä kuin mahdollisesti viralliseksi tai jäykäksi koettua kirjakieltä.

Vaikka kielessä esiintyykin aina vaihtelua ja tämä vaihtelu ulottuu turkulaisillakin heidän yksilökieliinsä asti (jokainen puhuu omalla tavallaan ja vielä eri yhteyksissä eri tavalla), ei kaikki mahdollinen suomen kieli ole kuitenkaan turkulaisista Turun murteeksi mielletävää. Jos esimerkiksi Lidlin uloskäyntien yhteydessä olevalla ilmaisulla *Niim pal hiano kon kävei!* ('kiva, kun kävit') kyltin kirjoittaja on pyrkinyt vetoamaan turkulaisiin tavalla, joka vastaa hänen mielikuvaansa Turun murteesta tai puhekielestä, on imperfektimuoto *kävei* kuitenkin seudun puhutulle kielelle vieras. Niin sanotun *e(i)*-imperfektin (*kävei*) levikki on vanhastaankin suomen murteissa suppea, ja tuon kaltaista muotoa on kuultu käytettävän ja käytetään Satakunnassa ja aivan Varsinais-Suomen pohjoisimmissa osissa (ks. esim. Kurki ym. 2011, 98–105; Mäkitalo 2022). Sen alueellisesta tai sosiaalisesta leviämisestä turkulaisten puheeseen ei ole kielitieteellisten tutkimusten valossa mitään merkkejä, ja murrepiirrettä pidetään yleensä levikkialueensa ulkopuolella edelleen eksoottisena, vieraana ja poikkeavana. Mahdollista on, että vaikkapa Satakunnasta kotoisin oleva ja Turkuun muuttanut myymäläyöntekijä ajattelee *kävei*-muodon olevan Turun murretta siinä missä oman kotipaikkakunnankin murretta.

On huomattava sekin, että toisin kuin normitetulle yleiskielelle, ei murteille tai puhekielille ole mitään vakiintunutta kirjoitustapaa (Rauman ”kieltä” lukuun ottamatta). Eivätkä kaikki kirjoittajat ole myöskään tottuneet tai harjaantuneet kiinnittämään kaikkiin murteen ominaispiirteisiin huomiota niin, että ne kaikki tai edes enemmistö niistä tulisivat merkityksi tekstiin järjestelmällisesti tai että yksikään piirre tulisi merkityksi tekstiin säännönmukaisesti.

Esimerkiksi Varisverkoston mielenilmausta mainostavassa tarrassa (kuva 4) lukee *Ei natsei meirän kaduil*, jossa yleiskielen *d*:n paikalla on persoonapronominissa *r*, mutta *katu*-sanassa on *d*.

Kuten suomenruotsalaisia kylttejä tutkinut Jan-Ola Östman (2017, 433–435) toteaa, ovat murteellistetut tai murteen kaltaisesti kirjoitetut kyltit kotikutoisia, eivätkä ne vastaa kielitieteellisesti kokonaisuudessaan tavoiteltua murretta. Tämä on kuitenkin Östmanin mukaan epärelevanttia paikallisille ja muille kyltit näkeville. Östman ei pidä tällaisia kylttiesimerkkejä osoituksena murteiden tasoittumisesta vaan päinvastoin osoituksena murteen merkityksen

Kuva 4. Kielenkäyttäjien harjaantumattomuus kirjoittaa murretta tai puhekieltä näkyvä kielimaiseman kotikutoisissa ns. *bottom-up*-teksteissä (marraskuu 2021).

vahvuudesta: kyltit heijastelevat identiteettejä ja niillä on kytkös globalisaatioon ja regionalismiin. (Mp.) Kotikutoisuus voi ilmetä myös yleispuhekielen kirjoittamisessa: Aurajokivarressa olevasta kaivonrenkaasta pilkistävän viestin kirjoittaja lupaa *ilmaisia halia*.

Yleiskieli, tyylivärinen kieli (ja ammattikieli)

Siitä huolimatta, että Turun kielimaisemassa esiintyy suomea, josta välittyy kielenkäyttäjien alueellinen tausta, on suuri osa kielimaiseman suomesta yleiskieltä tai ainakin sitä myötäilevää. Odotuksenmukaisesti julkishallinnon toimintaan ja palveluihin tai vaikkapa sen ylläpitämään infrastruktuuriin liittyvät tekstit ovat yleiskielisiä (kielimaisematutkimuksen ns. *top-down*-kielenkäyttökontekstit). Esimerkiksi tieliikenteen merkit ja lisäkilvet ovat poikkeuksetta tällaisia, ja valtionhallinnon ja kaupungin hallinnon yksiköt, toimipaikat ja niiden käytössä olevat rakennukset on nimetty yleiskielisesti. Myös niihin liittyvät kyltit ja opastaulut ovat yleiskielisiä. Sama koskee myös Turun kaupungin omistamia ja ylläpitämiä ympäristöjä, kuten katuja, puistoja⁴ ja toreja – lukuun ottamatta sellaisia yksittäisiä kaavanimiä, joihin on nimistön suunnitteluvaiheessa haluttu sisällyttää murteellisia aineksia (esim. *Flikkattenkuja*, *Varkavuori* ja *Lauklähteenkatu*).

Myös ne turkulaiskielimaisemassa esiintyvät tekstit, jotka ovat elinkeinoelämän ja muiden kaupallisten toimijoiden laatimia, ovat pääsääntöisesti yleiskielisiä. Kun siis kauppojen näyteikkunoissa tai myyntikylteissä käytetään suomea, on se huoliteltua yleiskielistä. Tämä koskee muun muassa kauppakeskuksia, kauppaketjujen liikkeitä tai pieniä kivijalkaliikkeitä. Esimerkiksi Turun kauppahalli houkuttelee takorautaiseen aitaan kiinnitetyssä kyltissään yleiskielellä: *Hae laatuainekset koko ateriaan!* Kyltin tekstissä myyntilauseen lisäksi myös otsikko, alaotsikko ja aukioloajat on ilmaistu huolitellulla yleiskielellä.

4 Puistojen ja katujen nimikyltit ovat Turussa suomeksi ja ruotsiksi, kuten kaksikieliseltä kaupungilta voikin odottaa.

Kiinnostavasti myös sellaisissa kaupallisissa teksteissä, joissa tuntuu korostettavan paikallisuutta tai vedottavan paikallistunteeseen, saatetaan pitäytyä yleiskielessä. Toisin kuin edellisessä luvussa kuvatussa Turun Ruusukorttelin tapauksessa, jossa murteellisia tekstejä näkyy niin liikkeen ulko- kuin sisäpuolellakin, käyttää toisessa kaupunginosassa sijaitseva, saman kauppaketjun marketti ikkunatekstissään yleiskieltä. Toisenlaiseen toteutukseen on päädytty, vaikka kauppaketjun senhetkisen mainoskampanjan avaintekijöitä olivat lähikauppa ja paikallisuus.

Toiseksi esimerkiksi sopii paikallisen Turkuseuran mainos joulumarkkinoilla: *Tervetuloa Turkuseuran Föri puotiin. 1 krs. Ihanian Turku-tuotteita!* Yli 60 vuotta vanha seura on kansalaisjärjestö, joka on profiloitunut vaalimaan Turun historiaa, murretta ja turkulaisuutta. Seura on julkaissut monta Turun murretta ja Turun murteella kirjoitettua julkaisua, mutta katukuvassa näkyvissä seuran teksteissä on päädytty käyttämään yleiskieltä.

Yleiskielisetkin mainokset voivat tavoitella rentoa ja lähestyttävää tyyliä käyttämällä ei-neutraalia, arkikielistä sanastoa. Esimerkiksi yksi Aurajoen ravintolalaivoista kutsuu kylkeensä kirjoitetulla tekstillään: *Seilaa sisään. Seilata*-verbi ei ole Kielitoimiston sanakirjan mukaan tyyliltään neutraali, mutta merelliseen jokiympäristöön sijoitettuun mainostekstiin sanavalinta on onnistunut. Arkikielen lisäksi *seilata*-verbin voisi tulkita edustavan myös merenkulkualan ammatti- eli erikoiskieltä.

Oma kysymyksensä yleiskielisissä ja tyylivärississä teksteissä on niiden oikeinkirjoitus ja norminmukaisuus (esim. em. *ilmaisija halia*) Suomenkielisiä tekstejä kirjoittavat niin äidinkielliset kuin ei-äidinkielliset kirjoittajat, ja samaan tapaan kuin osa kirjoittajista ei ole tottunut kirjoittamaan murteella (ks. edeltä), on osa tekstien tuottajista tottumattomia kirjoittamaan yleiskieltä tai se ei ole heillä rutiininomaista (esim. kirjoitusasut *Föri puoti*, *Vinho viinibaari* eivät vastaa yhdyssanojen oikeinkirjoitussääntöjä). Tosin rajanveto on toisinaan hankalaa esimerkiksi sen välillä, milloin kyse on oikeinkirjoitusvirheestä ja milloin visuaalisen ilmeen ja markkinoinnin

näkökulmasta tehdystä tietoisesta ratkaisusta.⁵ Vinho-viinibaarin kyltissä *Vinho* on kirjoitettu eri riville ja eri kirjasimella kuin omalla rivillään oleva *viinibaari* (ks. kuva 5).

Kaiken kaikkiaan siis suurimmaksi osaksi ne kaupalliset tekstit, jotka esiintyvät Turun kielimaisemassa, ovat yksipuolisesti yleiskielisiä tai niissä käytetään viestin tukena tyyliväristä kieltä tai kielellä leikkittelyä. Niitä vähemmistönä olevia kaupallisia tekstejä, jotka ovat murteellisia, puhekielisiä tai jotka sisältävät murteellisia tai puhekielisiä aineksia, käsitelimme aiemmin.

Kuva 5. Vinho-viinibaarin mainoskyltti lähellä Tuomiokirkkoa (4.8.2022).

5 Myös Kaupparekisterissä olevista virallisista yritysnimistä on huomattavissa, että oikeinkirjoitussäännöistä voidaan poiketa. Tarkoituksellisia normipoikkeamia on kutsuttu attraktoreiksi eli huomion herättäjiksi. (Sjöblom 2006, 108.)

Kielimaisemassa esiintyvän normittamattoman suomen funktiot

Tarkastelemme seuraavaksi sitä, mitä normittamattoman kielen käytöllä mahdollisesti tavoitellaan. Mitä murteella tehdään tai mitä murteen käyttöön liittyy?

Näemme kielimaiseman tekstit muiden tekstien tapaan sosiaalisina prosesseina eli sosiaalisten verkostojen vuorovaikutuksessa syntyvinä merkityksinä, diskursseina. Nämä kielenkäytön tavat toisaalta nousevat ympäröivästä kulttuurista, toisaalta vahvistavat tai muokkaavat sitä. (Ks. Martin & Rose 2003, 1–7.) Kielenkäyttäjä tekee tavoitteittensa kannalta tarkoituksenmukaisia kielellisiä valintoja kielen rakenteen ja kontekstin rajoissa. Nämä tiedostetut ja tiedostamattomat retoriset valinnat sitten muokkaavat yhteisiä tietojamme, uskomuksiamme, identiteettejämme ja sosiaalisia suhteitamme. (Pietikäinen & Mäntynen 2019, 15–17.)

Murteen tai muun standardoimattoman kielimuodon käyttäminen on retorinen valinta, jonka merkitys muodostuu kontekstissaan, sosiaalisen tilanteen sääntöjen mukaisesti. Östmanin (2017, 429) mukaan kielimaisemassa esiintyvät murteelliset tekstit voivat olla paikallisille suorastaan vahva tunnustekijä, ja ne luovat nimenomaan yhteenkuuluvuutta ja voivat rakentaa osaltaan paikallisidentiteettiä. Leslie Milroy (1980) havaitsi jo klassisessa sosiolingvistiisessä tutkimuksessaan, että paikallisen, yhteisen puhetavan käyttö voi tietyissä tilanteissa sitoa tiiviimmin yhteen sosiaalisen verkoston jäseniä. Samaan tapaan murteen käyttö sitoo toisiinsa turkulaisia ja rakentaa yhteistä paikallisidentiteettiä. Östman toteaa tarkastelemastaan suomenruotsalaisesta kyläyhteisöstä, että murteellisilla kylteillä on sikäläisille symbolinen arvo ja että osaltaan niiden avulla sidotaan paikka paikallisten identiteetteihin (Östman 2017, 433). Turussa murteellisten tekstien osuus kielimaisemassa on suhteessa tuntuvasti pienempi, mutta yksi näiden tekstien funktioista lienee sama kuin Östmanin tarkastelemassa kyläyhteisössä.

Myynnin ja markkinoinnin kielenkäytölle on tyypillistä normien venyttäminen ja rikkominen, millä pyritään herättämään

yleisön, kuluttajien, huomio. Samalla markkinoivan yrityksen on tärkeää rakentaa kohdeyleisönsä kanssa yhteistä maaperää, aluetta, jolla kuluttaja voi kokea itsensä yrityksen kanssa arvoiltaan samanmieliseksi tai arvostuksiltaan samankaltaiseksi. (Ks. Sjöblom 2021a, 135.) Paikallismurteinen kielenkäyttö toimii mainoksessa retorisenä resurssina, keinona lähestyä ja asettua samalle puolelle paikallisen kuluttajan kanssa. Kirjoitettu murre rikkoo mainosten yleiskielisiä käytänteitä, mikä paitsi herättää huomion myös vaatii lukijalta tavallista enemmän keskittymistä, pysähtymistä lukemaan. (Kielimuodon valinnasta markkinoinnin retorisenä keinona esim. Sjöblom 2021b, 258–259.)

Esimerkkeinä erityisesti paikallisille suunnatuista markkinointiteksteistä ovat jo edellä mainitun keskustan Hamburger Börs -hotellin rakennustyömaan tuntumaan kiinnitetyt urakointiyrityksen mainokset. Niissä urakoitsija osallistuu paikalliseen, tunteitakin herättäneeseen keskusteluun sarjakuvatyylisillä, multimodaalisilla teksteillä, joihin sisältyy valokuvia ja puhekuplia. Yhdessä työmaan mainoksessa nainen ja mies käyvät keskustelua puhekuplissaan seuraavasti:

Ai kauhia, mitäs täs tapahtuu?

Eksää tiiä? Tähä tulee uus hotelli.

Saak sielt si kaffet kans?

Ei maar, mun täytyy ny men. Mää tule takasi sit ko tää o valmis. Ei kai siihe ny kauaa men.

Toisessa mainoksessa on hymyilevä, urakoitsijan takkiin ja kypärään pukeutunut nainen, joka vastaa kysymykseen *Onk mittää uut hotellii Turkku tulos?* seuraavasti: *Tiäräksää ko tos pöheikös vies o tyämaa, nii siihe o tulos uus hotelli.* Nämä rakennusyrityksen tekstit eivät varsinaisesti myy mitään, vaan niiden tarkoitus lienee pehmentää kaupunkilaisten asenteita: yritys pyrkii murteellisuu-della luomaan mielikuvaa paikallisesta tai vähintäänkin turkulais-mielisestä toimijasta, joka ikään kuin käy dialogia kaupunkilaisten kanssa. Vaikka teksteihin on sisällytetty joitain Turun murteelle

tyypillisiä sanontatapoja (*ai kauhia, ei maar, tiäräksää*) ja murremuotoja (*kaffet, mää, Turku, tyämaa*), on niissä paljon myös sellaisia murrepiirteitä, jotka eivät yhdisty niinkään Turkuun vaan muihin murteisiin tai (Helsingin) puhekieleen.

Kielimaisemassa esiintyvien murteellisten tekstien vastaanottajia eivät ole kuitenkaan vain paljasjalkaiset turkulaiset tai edes vain turkulaiseksi itsensä kokevat, vaan murteen käytöllä voi toisenlaisissa konteksteissa olla myös muita päämääriä tai vaikutuksia. Edellä mainitussa Ruusukorttelissa sijaitsevassa marketissa esiintyy yhden hyllyn päädyssä teksti *Tää o toispuol jokke*. Se viittaa kauppan sijaintiin Turussa Aurajoen länsipuolella. Teksti on irrelevantti ”aitoturkulaisen” näkökulmasta: hän tietää, milloin ollaan *tälpuol*, milloin *toispuol jokke*. Tekstillä luodaankin yhteistä maaperää tämän kanssa: ”me” opastamme ”toisia” eli ulkopuolisia laajalti tunnetun sanonnan oikeaan käyttöön. Vastaava sijaintiin viittaava teksti on Papa Joe -ravintolalaitan kajuutan ulkoseinässä humoristinen *Tul täl puol jokke!* näkyy vastarannalla, ”toispuol”, kulkeville. Myös kesäisin jokivarren katuja kiertävän kumipyöräisen turistijunan nimi, *Jokke Jokijuna*, leikittelee murteella ja tällä sanonnalla.

Kielellä ja murteella leikittelee myös kahvilanimi *Gaggui*. Muis-ta suomen murteista poiketen lounaismurteissa esiintyy niin sanottuja puolisoinnillisia klusiileja (Kettunen 1930, 15; Rapola 1947, 79), joita murteentutkimuksessa on tapana merkitä kapiteelikirjaimin G, B ja D ja joita esimerkiksi Rauman ”kielen” mukaisessa kirjoitusjärjestelmässä merkitään gllä, bllä ja dllä (Koskela 1992, 273). Lounaissuomalaisten puheessa esiintyvät puolisoinnilliset klusiilit eli mediaklusiilit kuulostavat toisinaan muista suomalaisista soinnillisilta, ja siksi ei olekaan tavatonta, että kun esimerkiksi turkulaisia pyritään imitoimaan, äännetään soinnittomat konsonantit (*k, t, p*) suorastaan liioitellun soinnillisina (esim. g:tä koskevista käsityksistä Turun murteessa ks. Mielikäinen & Palander 2014, 29). Näiden mediaklusiilien esiintyminen rajoittuu lounaismurteissa määrättyyn äänneympäristöön, nimittäin nasaali- (*n, m* ja *ŋ*) ja lateraalikonsonanttien (*l*) jälkeen, eli ääntämys *Raumam bualest, Turun gaduil ja Rauman deil* ovat odotuksenmukaisia murteellisia

muotoja. Sen sijaan nimessä *Gaggui* (*kakkui* tai *kakui* 'kakkuja') ei soinnillisia konsonantteja (*g*) esiintyisi sanan alussa tai sisällä, jos nimellä on tarkoitus tavoitella vanhaa Turun murretta, lounaismurretta tai edes nykyistä lounaissuomalaista puhekieltä.

Sosiolingvistiksi *Gaggui*-murremuotoa voi luonnehtia hyperkorrektiksi, mikä saattaa olla nimenantajalta tarkoituksellinen ratkaisu. On mahdollista, että nimen valinnassa on tarkoituksella tartuttu ulkopuolisten esittämiin Turku-imitaatioihin ja oikeastaan käännetty mahdollinen ulkopuolisten pilkka omaksi voimavaraksi. Tällä on yhtymäkohtia sellaisiin prosesseihin, joissa tietty ryhmä ottaa uudella tavalla käyttöönsä negatiiviset sanat, ilmaukset tai solvaukset, muuttaa niiden negatiivisia konnotaatioita ja saattaa muuttaa ne lopulta sosiaalisen identiteetin merkiksi (prosessista ks. esim. Clinton & Higbee 2011, 12–13; Ferrada 2018; vastaavanlaisesta ruotsinsuomalaisesta kehityksestä ks. Vuorsola 2020, 310–311).

Muun muassa Chouliaraki ja Fairclough (1999, 10) ovat esittäneet ajatuksen kielestä kulttuurisena, immateriaalisena hyödykkeenä. Tällaista kielen hyödykkeellistämistä kutsutaan *kommodifikaatioksi*: tietynlaiset mainonnassa kehitetyt kielenkäytön tavat alkavat ikään kuin markkinoida kieltä itseään (mts. 12; ks. myös tämän teoksen luvut Lantto ym., Hjort & Skaffari ja Lantto). Heller, Pujolar ja Duchêne (2014, 545) määrittelevät kommodifikaation tietyn asian tai prosessin muuttamiseksi tavanomaiseksi vaihdannan kohteeksi; termiä on käytetty tutkimuksessa jo pitkään, mutta vasta viime vuosina myös kieleen liittyvänä. Turismin kehityksessä kieltä voidaan näin pitää keinona osoittaa turistikohte tai -tuote autenttiseksi ja samalla keinona myydä kyseistä kohdetta tai tuotetta. Paikallisidentiteetti, jota tietty kielenkäytön tapa edustaa, nähdään eräänlaisena paikkaan liittyvänä ”varallisuutena” tai lisäarvona, jota käytetään turistien houkuttelemiseen. Autenttiseksi määritelty kieli ja paikallisidentiteetti ovat näin tuotteistettavissa olevaa symbolista pääomaa. (Mts. 542, 546, 551.)

Kiinnostava esimerkki jonkinlaisen yhteisen Turku-mielikuvan rakentamisesta ja me ja muut -asetelman luomisesta on turkulaisen

lounasbaarin tiloissa seinälle ripustetun kellon alla oleva kyltti: *Aik Turus* (kuva 6).

Paitsi että teksti on kirjoitettu paikallismurteella, on kaupungin nimen mainitseminen tässä kontekstissa nokkela retorinen valinta, joka tuo mieleen maapallon aikavyöhykkeet ja lentokenttien kellorivit. Teksti liitettyä sen yläpuolella olevaan kelloon luo humoristisen vastakkainasettelun erityisesti Turun ja muun Suomen välille: Turku on, muihin verrattuna, erityislaatuinen paikka, jossa ollaan ikään kuin ulkomailla ja jossa aikakin erottaa sen muista Suomen paikoista. Tekstin ja todellisuuden vuorovaikutus näkyy siinä, miten ulkopaikkakuntalaiset, varsinkin kauempaa tulevat, usein sanovat Turkuja eurooppalaiseksi kaupungiksi tai kuvaavat vierailuaan kaupungissa kuin olisivat ulkomailla. Tätä mielikuvaa vahvistetaan siis korostamalla Turun erityisyyttä paitsi murteen myös sisältöjen kautta.

Kuva 6. Puutarhakadulla sijaitsevan lounasbaarin kertoma aikavyöhyke (18.6.2022).

Lopuksi

Monikielinen ja monikielimuotoinen turkulainen kielimaisema on kuin Suomi pienoiskoossa. Jos pystyisimme siirtymään ajassa taaksepäin vaikkapa puoli vuosisataa, olisi ympärillämme levittäytyvä turkulainen kielimaisema todennäköisesti nykyistä selvästi suomenkielisempi ja myös ruotsin kieli esiintyisi vahvemmin katukuvassa. Suomenkielisistä teksteistä olisi arvatenkin nykyistään suurempi osa kirjoitettu yleiskielellä. Muuttoliikkeiden myötä Turku on väestöltään entistäkin kirjavampi, ja myös arkipäiväiset yhteydet Eurooppaan ja maailmalle ovat tiiviimmät kuin puoli vuosisataa sitten. Myös asenteet käyttää julkisesti muuta suomea kuin kirjakieltä ovat muuttuneet. Kynnys saada kirjoituksensa julki on matalampi, ja tiukalla kirjakielellä kirjoitettujen osuus kaikista julkaistuista suomenkielisistä teksteistä lienee tuntuvasti pienempi kuin puoli vuosisataa sitten. Tämä kaikki heijastuu osaltaan myös kielimaisemaan.

Edellä olemme käsitelleet Turun kielimaisemassa esiintyvän suomen kielen variaatiota ja muun muassa sitä, mitä suomen kieltä eri esimerkeissä esiintyvä kieli edustaa: murretta, yleiskieltä vai jotain muuta. Kielenkäyttäjät tuskin herkeämättä pohtivat analyttisen tarkasti, minkä kielen aineksia jokin mainos, ruokalista tai kyltti sisältää. Kielenkäyttäjän ei ole tarvetta nähdä kielimaiseman tekstejä siten, että hän erottelisi ja erittelisi eri kielen ja kielimuotojen ainekset tekstistä, vaan kieli on kieltä, joka muovaantuu vuorovaiutuksessa hyvin joustavasti.

Kielimaisemaa tutkivalle kiinnostavaa on kuitenkin, miten samassa tekstissä voi olla erikielisiä aineksia (kuten useista tämän kirjan tutkimuksista käy ilmi), mutta niissä voi olla edustettuina myös suomen kielen eri kielimuotoja. Huomattavaa on sekin, että silloin, kun jossakin tekstissä esiintyy suomea ja jotakin toista kieltä rinnakkain tai limittäin, kyseessä oleva suomi ei ole välttämättä juuri yleiskieltä tai kirjakieltä. Esimerkiksi Vegänia-ruokatapahtuman ruokalistalla annosten nimissä on muun muassa englanninkielisiä (*The FTC Vegan Burger*) ja murteellisia (*Potui*) tekstejä, ja annosten kuvauksissa on käytetty sekä yleiskieltä että englantia.

Kielenkäyttöön voidaan valita tai siihen voi valikoitua hyvinkin erilaisia aineksia.

Se, missä funktioissa normittamatonta suomea käytetään Turun kielimaisemassa, vaihtelee kylteittäin, tilanteittain ja tulkitsijoittain. Murteella tai paikallisvärillisellä kielellä voidaan rakentaa paikallisidentiteettiä, luoda yhteenkuuluvuuden tunnetta ja sitoa paikka osaksi identiteettiä. Murteella voidaan myös sulkea joitain ryhmiä ulkopuolelle ja luoda korostetusti me ja muut -asetelmia.

Normittamaton kieli voi olla keino luoda samanmielisyyttä ja saada ohikulkija vastaanottavaisemmaksi, kuten edellä esitetyt työmaan ympäristössä esitetyt kyltit ja niissä oleva vuoropuhelu osoittavat. Tämän kaltainen käyttö tuskin rajoittuu vain kaupallisiin tarkoituksiin. Sen sijaan laajemmin tarkasteltuna myynnissä ja markkinoinnissa kaikki, mikä herättää potentiaalisen asiakkaan huomion, on mahdollinen keino edistää myyntityötä. Tässä voi olla kyse vain huomion herättämisestä tai sen rinnalla esimerkiksi yhteisen maaperän luomisesta, joka tähtää viime kädessä ostopäätökseen. Tarkastellessaan Ruhrin alueen kielimaisemaa Ziegler kumppaneineen (2018) on havainnut, että puhekielen ja murteen kaupallisella käytöllä pyritään toisaalta herättämään huomiota ja tunteita, toisaalta luomaan paikallisväriä.

Murre tai muu normittamaton kieli voi olla siis markkinoinnin näkökulmasta vain myynnin edistämisen väline. Toisaalta varsinkin matkailuun liittyvässä liiketoiminnassa se voi olla välineen lisäksi myös osa kohdetta, myyntiartikkelia: luomalla mielikuvaa autenttisesta tai eksoottisesta paikallisesta kohteesta, pyritään luomaan paikallisesta yhteisöstä kiinnostava. Murteen hyödyntämiseen voi liittyä kielellistä leikittelyä, jolla voidaan puolestaan pyrkiä luomaan yhteenkuuluvuutta, rakentamaan paikallisidentiteettiä, herättämään kiinnostus ja tekemään kohteesta eksoottinen tai autenttinen. Nämä edellä esitetyt ovat vain yksittäisiä mahdollisia funktioita, ja Turun kielimaisemassa esiintyvillä murteellisilla teksteillä lienee muitakin tarkoituksia.

Viime kädessä eri funktiot kytkeytyvät potentiaalisesti toisiinsa. Kielimaiseman kyltit saavat merkityksensä ympäristössään, ja eri

ihmisten on mahdollista tulkita niitä eri yhteyksissä ja tilanteissa eri tavalla.

Lähteet

- Blommaert, Jan 2010: *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan – Rampton, Ben 2011: Language and Superdiversity. – *Diversities* 13 (2) s. 1–21. https://newdiversities.mmg.mpg.de/fileadmin/user_upload/2011_13-02_art.1.pdf. Viitattu 29.11.2024.
- Canagarajah, A. Suresh 2007: The Ecology of Global English. – *International Multilingual Research Journal* 1 (2) s. 89–100. <https://doi.org/10.1080/15257770701495299>.
- Chouliaraki, Lilie & Fairclough, Norman 1999: *Discourse in Late Modernity. Rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Clinton, Lisa – Higbee, Jeanne 2011: The Invisible Hand. The Power of Language in Creating Welcoming Postsecondary Learning Experiences. – *Journal of College Teaching & Learning*, 8 (5) s. 11–16. <https://doi.org/10.19030/tlc.v8i5.4253>.
- Dufva, Hannele – Sari Pietikäinen 2009: Moni-ilmeinen monikielisyyks. – *Puhe ja kieli* 29 (1) s. 1–14.
- Eckert, Penelope 2012: Three Waves of Variation Study. The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. – *Annual Review of Anthropology* 41 s. 87–100. <https://doi.org/10.1146/annurev-anthro-092611-145828>. Viitattu 29.11.2024.
- Ferrada, Juan Sebastian 2018: Resignifications. Linguistic Resistance and Queer Expressions of Latinidad. Teoksessa Hall, Kira – Barrett, Rusty (toim.) *The Oxford Handbook of Language and Sexuality*. New York: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190212926.013.73>.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2008 [1997]: Knowledge About Language and Linguistic Landscape. Teoksessa Hornberger, N. H. (toim.) *Encyclopedia of Language and Education*. 2., korjattu painos. Berlin: Springer Science. 1–13. http://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-0-387-30424-3_160. Viitattu 29.11.2024.
- Haugen, Einar 1966: Dialect, Language, Nation. – *American Anthropologist* 68 s. 922–935.
- Haugen, Einar 1972: Language Planning, Theory and Practice. Teoksessa Haugen, Einar (toim.) *The Ecology of Language. Essays*. Stanford: Stanford University Press. 287–295.

- Haugen, Einar 1987: *Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning. Problems and Pleasures*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter.
- Heller, Monica – Pujolar, Joan – Duchêne, Alexandre 2014: Linguistic Commodification in Tourism. – *Journal of Sociolinguistics* 18 (4) s. 539–566.
- Hudson, R. A. 1996 [1998]: *Sociolinguistics*. 2. laitos. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ikola, Osmo 1972: Kirjakieli ja puhekieli, yleiskieli ja murre. – *Sananjalka* 14 s. 16–26.
- Ikola, Osmo 1986: Yleispuhekielemme synty. – *Kielikello* 2/1986 s. 179–181. <https://kielikello.fi/yleispuhekielemme-synty/>. Viitattu 29.11.2024.
- Itkonen, Terho 1965: *The Proto-Finnic Final Consonants. Their History in the Finnic Languages, with Particular Reference to the Finnish Dialects. 1:1, Introduction. The History of -k in Finnish*. Helsinki: SKS.
- Itkonen, Terho 1989: *Nurmijärven murrekirja*. Helsinki: SKS.
- Itkonen, Terho – Maamies, Sari 2011 [2000]: *Uusi kielipäiväkirja*. 4., tarkistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Karlsson, Fred 2004: *Yleinen kielitiede*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Kettunen, Lauri 1930: *Suomen murteet II. Murrealueet*. Helsinki: SKS.
- Kettunen, Lauri 1940a: *Suomen murteet IIIA. Murrekartasto*. Helsinki: SKS.
- Kettunen, Lauri 1940b: *Suomen murteet IIIB. Selityksiä murrekartastoon*. Helsinki: SKS.
- Kok, Maria – Massinen, Henna – Moshnikov, Ilja – Penttilä, Esa – Tavi, Susanna – Tuomainen, Laura 2019: Monimuotoinen kielimaisema ja kielellinen hyvinvointi. Teoksessa Kok Maria – Massinen, Henna – Moshnikov, Ilja – Penttilä, Esa – Tavi, Susanna – Tuomainen, Laura (toim.) *Pidetään kielet elävinä – Keeping languages alive – Piemmä kielet elävinny*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Koskela, Tauno 1992: *Sillail oikee. Rauman kielen sanoja ja sanomisia*. Rauma: Länsi-Suomi.
- Koski, Mauno – Laukkanen, Esa 1995 [1989]: *Kummottos. Turun murteen sanoja ja sanontoja*. 2., korjattu ja täydennetty painos. Turku: Turkuseura.
- Kurki, Tommi 2001: *Murteenseuruun ensisatoa. Murrepiirteiden säilyminen ja muutos*. – *Virtittäjä* 105 (3) s. 431–448.
- Kurki, Tommi 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutoksen seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. Helsinki: SKS.
- Kurki, Tommi – Siitonen, Kirsti – Väänänen, Milja – Ivaska, Ilmari – Ekberg, Jari 2011: Ensi havainnot Satakuntalaisuus puheesta -hankkeesta. – *Sananjalka* 53 s. 84–108.

- Lehtonen, Heini 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisessä Helsingissä*. Helsinki: Helsingin yliopisto.
- Mantila, Harri 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108 (2) s. 322–346.
- Martin, J. R. – Rose, David 2003: *Working with Discourse. Meaning Beyond the Clause*. London: Continuum.
- Mielikäinen, Aila 1986: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – *Kielikello* 2/1986 s. 12–17.
- Mielikäinen, Aila – Palander, Marjatta 2014: *Miten murteista puhutaan? Kansanlingvistinen sanakirja*. Jyväskylän yliopisto. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:uef-20210342>.
- Milroy, Lesley 1980: *Language and Social Networks*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Milroy, James 1992: *Linguistic Variation and Change. On the Historical Sociolinguistics of English*. Oxford: Blackwell.
- Mustanoja, Liisa 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Reaaliaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Mäkitalo, Nelli 2022: *Ja hän tutkei – kaksitavuisten i-vartaloisten verbien imperfektin i ~ ei -vaihtelu ja sen esiintyvyys Satakunnan alueella puhuttavissa murteissa*. Teoksessa Aarikka, Lotta – Priiki, Katri – Ivaska, Ilmari (toim.) *Soveltavan kielitieteilijän sormenjalkia etsimässä: Kielen rakenteet ja niiden käyttäjät Kirsti Siitosen tutkimuksellisine kiintopisteinä*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA.
- Nuolijärvi, Pirkko – Sorjonen, Marja-Leena 2005: *Miten tutkia muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohтия murteenseuruihankkeen pohjalta*. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- Paunonen, Heikki 1982: Suomen kielen sosiolingvistinen vaihtelu tutkimuskohteena. – *Sosiolingvistiikan näkymiä* s. 35–110. Helsinki: Gaudeamus.
- Pearce, Michael 2017: *The Linguistic Landscape of North East England. – Perspectives on Northern Englishes. Topics in English Linguistics* 96 s. 61–81. Berlin: De Gruyter Mouton.
- Pennycook, Alastair 2007: *Global Englishes and Transcultural Flows*. London: Routledge.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Ralph, Penny 2000: *Variation and Change in Spanish*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9781139164566.002>.
- Rapola, Martti 1947: *Johdatus suomen murteisiin*. Helsinki: SKS.
- Rapola, Martti 1966: *Suomen kielen äännehistorian luennot*. Helsinki: SKS.
- Shohamy, Elana – Waksman, Shoshi 2008: *Linguistic Landscape as an Ecological Arena. Modalities, Meanings, Negotiations, Education*.

- Teoksessa Shohamy, Elana – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. London: Taylor & Francis Group. 313–331.
- Sjöblom, Paula 2006: *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Helsinki: SKS.
- Sjöblom, Paula 2021a: Women's Values in 1950s Finland Conveyed by Product Names in Magazine Advertisements. Teoksessa Leibring, Katharina – Mattfolk, Leila – Neumüller, Kristina – Nyström, Staffan – Pihl, Elin (toim.) *The Economy in Names. Values, Branding and Globalization. Proceedings of Names in the Economy 6 International Conference, Uppsala, 3–5 June 2019*. Uppsala: Institutet för spark och folkminnen. 133–141. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:sprakochfolkminnen:diva-1891>.
- Sjöblom, Paula 2021b: Communicating with Brand Names in the Sustainable Finnish Fashion Industry. – *Onomastica* 65 s. 255–270. <https://doi.org/10.17651/ONOMAST.65.2.15>.
- Sorjonen, Marja-Leena – Lehtonen, Heini – Rouhikoski, Anu 2015: Helsinki, kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit liikkeessä. Teoksessa Sorjonen, Marja-Leena – Rouhikoski, Anu – Lehtonen, Heini (toim.) *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: SKS. 9–31.
- Suojanen, M[atti]. K. 1985: *Mitä Turussa puhutaan? Raportti Turun puhekielen tutkimuksesta*. Turku: Turun yliopisto.
- Vertovec, Steven 2007: Super-Diversity and its Implications. – *Ethnic and Racial Studies* 30 (6) s. 1024–1054.
- Vuorsola, Lasse 2020: Minority Positioning in Physical and Online Spaces. – *Linguistic Landscape* 6 (3) s. 297–325. <https://doi.org/10.1075/ll.18031.vuo>
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Haci-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlen-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2018: *Metropolenzeichen. Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Östman, Jan-Ola 2017: Lingvistiska dialektlandskap, estetik och språklig självintervention. Teoksessa Östman, Jan-Ola – Sandström, Caroline – Gustavsson, Pamela – Södergård, Lisa (toim.) *Ideologi, identitet, intervention – Nordisk dialektologi 10*. Helsingfors universitet: Finska, finskugriska och nordiska institutionen. 429–440.

Kielimaisema ja sosiaalinen maisema Turun eri kaupunginosissa

Saara Haapamäki

 <https://orcid.org/0009-0002-0843-5917>

Johdanto

Tähänastinen kielimaisematutkimus on pääasiallisesti tarkastellut kaupunkien keskustoja tai monikulttuurisia lähiöitä – usein kvantitatiivisesta ja distributiivisesta näkökulmasta – tarkoituksenaan kartoittaa, missä määrin eri kielet esiintyvät niissä¹. Kaupunkien keskustoiden kielimaisemille on yleensä todettu olevan ominaista englannin kielen merkittävä asema (esim. Cenoz & Gorter 2009; Leeman & Modan 2010), kun taas monikulttuuristen lähiöalueiden kielimaisemissa kansalliskielillä ja ei-länsimaisilla maahanmuuttajakielillä on suurempi näkyvyys (esim. Hult 2009; Blommaert & Maly 2014; Löfdahl & Wenner 2017). Aiemmassa tutkimuksessa ei ole kattavammin vertailtu saman kaupungin eri kaupunginosien kielimaisemia keskenään, ja esimerkiksi ei-maahanmuuttajien asuttamat sosiaalisesti matalamman statuksen lähiöalueet on useimmiten kokonaan rajattu pois tutkimuksesta. Lukuni pyrkii paikkaamaan tätä tutkimusaukkoa analysoimalla kielimaisemia ja niiden eroja ja yhtäläisyyksiä viidessätoista Turun kaupunginosassa. Tutkin ainoastaan kaupallisten toimijoiden tekstejä, en kaupungin tai valtion virallisia kylttejä. Koska kaupallisten kylttien ei tarvitse noudattaa kielipoliittisia säännöksiä samalla tavalla kuin virallisten kylttien, ne ovat kiinnostavia tutkimuskohteita kielenvalinnan ja monikielisyyden kannalta. Keskeisenä kysymyksenäni on,

1 Esimerkkejä tällaisista tutkimuksista ovat Backhaus 2005 ja 2007; Hult 2009; Edelman & Gorter 2010; Manan, David, Dumanig & Naqeebullah 2015; Ziegler, Eickmans, Schmitz, Uslucan, Gehne, Kurtenbach, Mühlán-Meyer & Wachendorff 2018 sekä monet artikkeleista kokoomateoksissa Gorter 2006 ja Gorter, Marten & Van Mensel 2012.

näkyvätkö alueiden sosioekonomiset erot erilaisina kielimaisemina. Esittelen seuraavassa lyhyesti kaksi analyysilleni relevanttia aiempaa tutkimusta, jotka sekä kysymyksenasettelultaan että teoreettisilta lähtökohdiltaan muistuttavat omaani.

Karine Stjernholm (2015) on tutkinut kaupallisia kylttejä kahdella Oslon kaupunkialueella: Majorstuassa, joka on perinteinen porvariston alue, ja Grünerløkkassa, joka on vanha työväenluokkainen alue, mutta joka on käynyt läpi keskiluokkaistumisprosessin ja vetää nykyään puoleensa nuoria urbaaneja asukkaita. Alueet ovat siis lähentyneet toisiaan, mutta eroavat vieläkin selkeästi toisistaan sosiaalisilla mittareilla, mitä tulee esimerkiksi keskituloihin ja asuntojen hintoihin. Stjernholmin tulokset osoittavat, että sosiokulttuuriset ja taloudelliset erot kaupunginosien välillä näkyvät selkeästi siinä, minkälaisia kauppoja ne vetävät puoleensa, ja sen myötä ne näkyvät myös kielimaisemassa. Majorstuassa esiintyy huomattavasti enemmän englannin kieltä ja kylttejä, jotka ovat globaaleja ja paikasta irrallisia, kun taas Grünerløkkassa on enemmän norjan kieltä ja kylttejä, jotka ovat paikkasidonnaisia ja ilmentävät paikallisia identiteettejä.

Christopher Stroud ja Sibonile Mpendukana (2009) ovat puolestaan tutkineet sosiaalisesti erilaisia kaupallisia kielimaisemia eteläafrikkalaisessa Khayelitshassa. He soveltavat tutkimuksessaan Pierre Bourdieun (1984) maun ja erottautumisen teoriaa vertaamalla kielimaisemia alueilla, joita leimaa yhtäältä materiaallinen ja kulttuurillinen luksus- ja elämyshakuisuus ja toisaalta välttämättömien tarpeiden tyydyttäminen. Tuloksena on, että erilaiset maun tyypit näkyvät selkeästi kielimaisemassa.

Aiemman tutkimuksen valossa on siis syytä olettaa, että alueen sosiaalinen rakenne voi jossain määrin näkyä kielimaisemassa. Lukuni nojaa Bourdieun (1984) teoriaan, ja sen tarkoituksena on selvittää, miten kielellinen ja sosiaalinen maisema liittyvät toisiinsa Turun eri kaupunginosissa. Sosiaalisella maisemalla tarkoitan väestörakennetta, asukkaiden sosiaalista taustaa ja asuin- ja palveluympäristöä.

Aineisto

Tutkimuskohteiden valinnassa olen hyödyntänyt kulttuuri- ja kaupunkimaantieteen sekä kaupunkisosiologian tutkimustuloksia (esim. Rasinkangas 2013; Erola, Kallio & Vauhkonen 2017; Vauhkonen, Kallio & Erola 2017; Aalto & Laaksonen 2021), joissa Turun kaupunginosia on eroteltu esimerkiksi tulojen, koulutustason, työllisyyden, työttömyyden, toimeentulotuen, asumismuodon, koulun keskeyttämisen, lastensuojeluraporttien ja rikollisuuden perusteella. Monien tutkimusten mukaan Turun asuinalueiden sosiaalinen eriytyminen on kasvanut ja on jopa selkeämpää kuin muualla Suomessa (Rasinkangas 2013; Virtanen 2018; Eklund 2019; Kestilä & Karvonen 2019; Juutilainen 2022). Tämän lisäksi on todettu, että etninen eriytyminen on kaikkein suurinta juuri Turun alueella (Kauppinen & Vaalavuo 2017; Kestilä & Karvonen 2019). Tuoreessa koulujen eriytymistä koskevassa keskustelussa Turun sosiaalinen ja etninen eriytyminen on nähty erityisen suurena ongelmana ja epäonnistumisena (Tsokkinen 2023).

Sovellan tässä tutkimuksessa Jaakko Rasinkankaan (2013) Turun kaupunkialueiden jakoa neljään eri kategoriaan: urbaanit asuinalueet, joissa asuu paljon korkeasti koulutettuja, opiskelijoita ja ruotsinkielisiä, nuorten resurssiperheiden alueet, joissa on korkea koulutus- ja tulotaso, ikääntyvän keskiluokan alueet, joissa asuu ensimmäisen lähiöpolven edustajia, sekä vähäresurssiset alueet, joissa monilla asukkailla on niukka toimeentulo, alhainen koulutustaso ja huono-osaisuuden kasautumista. Viimeksi mainittuun ryhmään kuuluvat myös alueet, joissa maahanmuuttajien osuus on huomattava.

Jokaiselta valitsemaltani tutkimusalueelta olen pyrkinyt löytämään kadun tai muun keskittymän, jossa on mahdollisimman paljon kaupallisia kylttejä. Keskusta-alueilla, erityisesti ydinkeskustassa, kaupallisia kylttejä on tietysti paljon, mutta lähiöistä kielimaisemien löytäminen on ollut haastavampaa. Niistä olen yleensä valinnut liikekeskukset, joista löytyvät tutkimieni alueiden ainoat kattavammat kielimaisemat. Jokaisesta lähiöstä olen kuvannut kielimaisemat ainoastaan ulkoa päin, en siis liikkeiden sisällä. Aineisto on kuvattu

vuoden 2022 keväällä, kesällä ja syksyllä.² Sen jälkeen kyseisissä mai-
semissa on luonnollisesti tapahtunut monia muutoksia.

Urbaaneista asuinalueista olen valinnut tutkittavaksi kolme kes-
kusta-aluetta, joista kaikista olen valinnut yhden kadun. Ydinkes-
kustaa (VI kaupunginosa eli Kauppatori) tutkimuksessa edustaa
Aurakatu, jota voidaan pitää yhtenä Turun keskustan pääkaduista.
Se kulkee Puolalanmäeltä, Turun taidemuseon edustalta, Kauppa-
torin ohi Aurajoelle. Kadun varrella on huomattava määrä erilaisia
liikkeitä, kahviloita ja ravintoloita. Toinen urbaani tutkimuskohde
on I kaupunginosa (Yliopisto) itäisessä keskustassa ja siellä Piispan-
katu, joka sijaitsee Turun tuomiokirkon ja vanhan Turun kasarmin
välillä. Katu on yksi Turun vanhimmista, ja se kuuluu valtakunnal-
lisesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin. Kadun
varrella on useita Åbo Akademin yliopistorakennuksia mutta myös
joitakin yksityisiä kahviloita ja ravintoloita. Kolmas keskustakohde
on Port Arthur (VIII kaupunginosa) eli Portsa, josta olen valinnut
Puutarhakadun sen osuuden, joka alkaa Mikaelinkirkolta ja päättyy
puutaloalueen loppuun. Kyseessä on siis se osa Puutarhakadusta,
joka halkoo Port Arthurin puutalokaupungin. Tällä katuosuudella
on useita kauppoja ja muita liikkeitä. Port Arthur on vanha kaupun-
ginosa, johon 1900-luvun alussa rakennettiin työläisten asuntoja.
Rakennukset ovat suojeltuja, ja myös Portsa kuuluu valtakunnalli-
sesti merkittäviin rakennettuihin kulttuuriympäristöihin.

Nuorten resurssiperheiden alueita tässä tutkimuksessa edusta-
vat Korppolaismäki ja Hirvensalo. Korppolaismäki on yksi Turun
vanhimpia asuinalueita. Tänä päivänä sieltä löytyy 1800-luvun lo-
pulla rakennettu työläiskaupunginosa pientaloineen, sodan jälkeen
rakennettu rintamamiestaloalue sekä uusi Turun Eteläranta eli nel-
jän kerrostalon ryhmä Korppolaismäen rinteessä. Tähän aineistoon
olen valinnut Korppolaismäen ja Majakkarannan rajalla olevan S-
marketin kyltit. Hirvensalo on Turun edustalla sijaitseva saari, jossa
on ollut asustusta pitkään ja joka liitettiin Turkuun vuonna 1944.

2 Olen itse ottanut tämän luvun kaikki valokuvat. Lämmin kiitos Sirpa Hihnalalle, joka
on kulkenut kanssani lähiöiden kielimaisemissa.

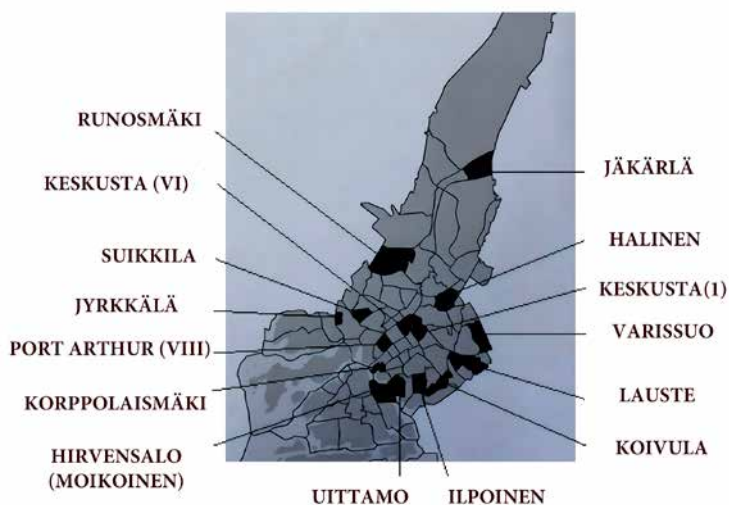
Se on aiemmin ollut merenkulku- ja satamatyöläisten asuinaluetta, mutta sisältänyt myös maalaismaista asutusta. Hirvensalosta olen valinnut Moikoisten K-supermarketin ja sen läheisyydessä olevan kebabravintolan kyltit. Korppolaismäki ja Hirvensalo ovat keskustan lisäksi alueita, joiden väkiluku on kasvanut viime vuosikymmeninä, toisin kuin alla esitellyt lähiöt, joista monet ovat menettäneet asukkaita 1980-luvun jälkeen. Alla annetut tiedot perustuvat Aallon ja Laaksosen (2021) teokseen Turun lähiöistä.

Ikääntyvän keskiluokan alueista olen valinnut neljä eli Ilpoisten, Koivulan, Suikkilan ja Uittamon lähiöt. Ilpoisten lähiö on rakennettu vanhan Ilpoisten ja Peltolan kylän maille. Siellä on 1920- ja 1930-luvuilta peräisin oleva omakotitaloalue sekä vuosina 1967–1975 rakennettuja kerrostaloja, joista osa on omistusperusteisia ja osa vuokrataloja. Olen kerännyt aineiston Ilpoisten liikekeskuksesta. Koivulan lähiö on rakennettu 1980- ja 1990-luvuilla eli hieman myöhemmin kuin useimmat muut tutkimani lähiöt. Siellä on pääasiassa omistusperusteisia kerros- ja rivitaloja. Aineiston olen kerännyt Koivulan liikekeskuksesta. Suikkilan lähiö on rakennettu vuosina 1964–1981. Myös se koostuu lähinnä omistusperusteisista kerros- ja rivitaloista. Suikkilasta olen valinnut tarkasteluun liikekeskuksen Konstanankadulta. Uittamon lähiö on rakennettu vuosina 1964–1987, alun perin ensisijaisesti Postisäästöpankin asuntosäästäjille. Lähiö rakennettiin lähes koskemattomaan luontoon ja sitä markkinoitiin merellisenä. Tutkimukseeni valitsin City-Uittamon ostoskeskuksen.

Vähäresurssisista alueista olen valinnut kuusi eli Jyrkkälän, Jäkärälän, Runosmäen, Halisten, Lausteen ja Varissuon lähiöt. Kolme viimeksi mainittua edustavat tutkimuksessa lähiöitä, joissa vieraskielisten osuus on merkittävä. Jyrkkälän kerrostalolähiö on rakennettu vuosien 1968–1976 aikana, ja se koostuu yksinomaan vuokra-asunnoista, joihin alun perin asettui asumaan vähävaraisista työväestöstä. Aineiston olen kerännyt Jyrkkälän liikekeskuksesta. Jäkärälä on tässä tutkituista lähiöistä kauimpana Turun keskustasta, ja siellä on paljon vanhaa pientaloasutusta mutta myös vuosina 1980–1987 rakennettuja kerrostaloja, jotka sijaitsevat Jäkärälän ostoskeskuksen läheisyydessä. Juuri tämän ostoskeskuksen kielimaiset

sisältyvät aineistooni. Runosmäki kuuluu Turun suurimpiin lähiöihin, ja sen asuntokanta koostuu ainoastaan kerrostaloista, jotka ovat sekä vuokra- että omistus pohjaisia. Tähän tutkimukseen olen valinnut kielimaisemat Runosmäen Munterinkadun liikekeskuksesta. Halinen on osittain hyvin vanhaa asuinalueita. Sen reuna-alueilla on pääosin pien- ja rivitaloasutusta ja keskustassa kerrostaloja. Sieltä löytyy sekä vuokrataloja, asumisoikeusasuntoja, opiskelija-asuntoja että omistusasuntoja. Halisista olen valinnut liikekeskuksen Gregorius IX:n tien varresta. Lausteen lähiö on rakennettu vuosina 1969–1981, ja se koostuu pääosin vuokrakerrostaloista, mutta myös pien- ja rivitaloista. Tutkimusaineistoni olen kerännyt Lausteen Kirjurin aukion ostoskeskuksesta. Varissuo, joka on rakennettu vuosina 1975–1985, on Turun suurin lähiö. Se koostuu pääsääntöisesti kerrostaloista, mutta sieltä löytyy myös rivi- ja pientaloja. Olen valinnut tutkimukseeni kielimaisemat Varissuon liikekeskuksesta, jossa on liikkeitä huomattavasti enemmän kuin muissa lähiöissä, ja ne sijaitsevat liikekeskuksen sisätiloissa.

Seuraavasta kartasta (kuvio 1) ilmenee, mihin valitsemani alueet sijoittuvat Turun kartalla.

Kuvio 1. Tutkittavat lähiöt kartalla.

Taulukosta 1 puolestaan ilmenee tutkittavien alueiden sosiaalinen status ja kielijakauma asukkaiden rekisteröidyn äidinkielen mukaan.

Turun kielijakauma ja sosiaalinen jakauma ovat jossain määrin linkittyneitä toisiinsa. Korkeamman sosiaalisen statuksen alueilla on esimerkiksi huomattavasti enemmän ruotsinkielisiä kuin matalamman statuksen alueilla. Ruotsinkielisten osuus on suurin Korppolaismäessä, itäisessä keskustassa (I kaupunginosa) ja läntisessä keskustassa (VI kaupunginosa) eli resurssiperheiden alueilla ja urbaaneilla alueilla. Vähiten ruotsinkielisiä on Jyrkkälässä, Jäkälässä, Varissuolla, Runosmäessä ja Lausteella eli vähäresurssisilla alueilla. Keskiluokkaiset alueet asettuvat ruotsinkielisten osuuden suhteen näiden väliin.

Myös vieraskielisten osuus on jossain määrin linkittynyt sosiaaliseen rakenteeseen. Vieraskielisiä on enemmän vähäresurssisissa lähiöissä kuin muissa lähiöissä ja keskusta-alueella. Vieraskielisten osuus on suurin Varissuolla, Lausteella ja Halisissa, mutta myös Jyrkkälässä ja Runosmäessä yli viidennes asukkaista puhuu äidinkielenään jotain muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia. Vieraskielisiä on vähiten Portsassa, Uittamolla ja Suikkilassa, jotka ovat urbaaneja alueita tai ikääntyvän keskiluokan asuinalueita. Keskusta-alueilla (I ja VI kaupunginosa) on jonkin verran enemmän vieraskielisiä kuin näissä, mutta on aiheellista olettaa, että niillä asuvista vieraskielisistä monet ovat länsimaalaisia. Eniten suomenkielisiä on Suikkilassa, Port Arthurissa ja Uittamolla.

On vielä paikallaan tarkentaa, että jako sosiaalisesti erilaisiin lähiöihin perustuu keskiarvoihin eikä näin olleen tietenkään tarkoita, että vähäresurssisten alueiden kaikilla talouksilla menee huonosti tai että kaikki, jotka asuvat resurssiperheiden alueilla, ovat rikkaita ja korkeasti koulutettuja. Tässä käytetty sosiaalinen jako, joka perustuu aiemmin mainittuihin sosiaaliin mittareihin, noudattelee kuitenkin hyvin pitkälle ihmisten käsityksiä Turun ”hyvistä” ja ”huonoista” asuinalueista, siten kuin ne tulevat esiin esimerkiksi internetin keskustelupalstoilla (Suomi24, Vauva.fi). Jako ei sen sijaan kerro mitään siitä, miten eri alueiden asukkaat kokevat oman

Taulukko 1. Tutkittavien alueiden kielijakauma.

Kaupunginosa	Sosiaalinen status	Suomenkielisiä %	Ruotsinkielisiä %	Vieraskielisiä %
Keskusta (VI, Kauppatori)	Urbaani alue	79,8	13,1	7,4
Keskusta (I, Yliopisto)	Urbaani alue	78,5	14	7,5
Port Arthur (VIII)	Urbaani alue	89,8	7	3,2
Korppolaismäki	Nuorten resurssi-perheiden alue	77,6	17,9	4,6
Hirvensalo	Nuorten resurssi-perheiden alue	86,1	8,7	5,2
Ilpoinen	Ikääntyvän keski-luokan alue	82,7	6,2	11,1
Koivula	Ikääntyvän keski-luokan alue	85,2	7,6	7,2
Suikkila	Ikääntyvän keski-luokan alue	91,3	4,5	4,2
Uittamo	Ikääntyvän keski-luokan alue	88,3	7,7	4,0
Jyrkkälä	Vähäresurssinen alue	76,7	1,2	22,1
Jäkärälä	Vähäresurssinen alue	85,2	1,3	13,5
Runosmäki	Vähäresurssinen alue	77,8	1,5	20,6
Halinen	Vähäresurssinen, monikulttuurinen alue	64,6	4,7	30,7
Lauste	Vähäresurssinen, monikulttuurinen alue	55,8	2,2	42,0
Varissuo	Vähäresurssinen, monikulttuurinen alue	47,1	1,3	51,5

asuinympäristönsä viihtyisyyden. Kyseisillä keskustelupalstoilla myös joidenkin niin kutsuttujen ongelmalähiöiden asukkaat pitävät asuinpaikkaansa rauhallisena ja hyvänä. Jotkut ovat myös sitä mieltä, että keskiluokan alueiksi luokitellut kaupunginosat ovat menettäneet viehätysvoimaansa ja että niissä on saman tyyppisiä ongelmia kuin monissa vähäresurssisissa lähiöissä. Monet lähiöissä asuvat ihmiset pitävät sitä paitsi keskustaa huonona asuinalueena. Myös tutkimustiedon valossa eri asuinalueilla koettu tyytyväisyys ja onnellisuus eivät välttämättä korreloi sosiaalisten mittareiden avulla tehdyn jaottelun kanssa (esim. Saarinen, Rasinkangas, Kaikkonen & Luoma 2014).

Teoreettinen viitekehys

Koska sosiaaliset maisemat ovat keskeisessä osassa tutkimuksessani, olen nähnyt tarpeelliseksi ankkuroida tutkimukseni sosiologiseen viitekehykseen. Luokkateoreettisena lähtökohtanani on Pierre Bourdieun (1984) klassinen distinktioteoria, jossa luokka kytkeytyy pääoman käsitteeseen. Erilaiset pääomatyytit (kulttuurinen, taloudellinen ja sosiaalinen pääoma) luovat perustan sosiaaliselle asemalle, ja erityisesti kulttuurinen ja taloudellinen pääoma määrittelevät luokkien erilaisen elämäntyylin ja maun. Maku on tärkeä erottautumisen väline, ja se määritellään usein negaation kautta eli suhteessa siihen, mitä se ei ole. Bourdieun mukaan yläluokka kulluttaa korkeakulttuuria, määrittelee legitiimin eli ”hyvän” maun ja keksii myös aina uusia makumieltymyksiä, joilla se voi erottua muista luokista. Keskiluokkainen maku jäljittelee yläluokkaista, mutta ei täysin onnistu tässä, koska siltä puuttuu yläluokan distinktiotaju eli ymmärrys kulttuurisista eroista. Työväenluokka poikkeaa näistä molemmista siinä, että sen kulutus suuntautuu vain välttämättömään ja tarpeelliseen. (Bourdieu 1984, 32, 40–41, 56.)

Kaupallisia kielimaisemia ja kulutukseen liittyviä makusuuntauksia voidaan tutkia Bourdieun jaottelun avulla. Hän erottaa toisistaan perustarpeiden tyydyttämiseen tähtäävien

välttämättömyystarvikkeiden kulutuksen ja materiaalistien ja kulttuuristen ylellisyysartikkelien ja -palveluiden kulutuksen (Bourdieu 1984, 175–176, 183–184). On perusteltua olettaa, että näitä kulutustottumuksia toteutetaan eri paikoissa. Yllä mainitut neljä kaupunginosatyyppiä voidaan bourdieulaisessa mielessä nähdä luokka-alueina skaalalla, jolla urbaanit alueet ja resurssiperheiden alueet ovat kulttuurisen ja taloudellisen pääoman suhteen yläpäässä, vähäresurssiset alueet alapäässä ja ikääntyvän keskiluokan alueet näiden välillä. Kysymys on, näkyvätkö nämä luokkaerot ja niihin liittyvät maut ja kulutustottumukset kielimaisemassa ja miten.

Bourdieun distinktioteoriaa on sovellettu paljonkin uudemmassa suomalaisessa sosiologisessa tutkimuksessa, muun muassa tutkittaessa jokapäiväistä kulutusta, kulttuurimakua, elämäntyylejä, kulinaarista makua ja ravintolakäyttäytymistä (esim. Gronow & Warde 2001; Kahma 2011; Purhonen & työryhmä 2014; Lindblom & Mustonen 2015; 2016; Kahma, Niva, Helakorpi & Jallinoja 2016; Järvinen 2019). Monissa näistä tutkimuksista on todettu, että keskiluokan ja ylemmän luokan kulutusta leimaa erityisesti kaikkiruokaisuus eli esimerkiksi sekä korkeakulttuurin että populaarikulttuurin kuluttaminen, kun taas alempien luokkien kulutus on rajoittuneempaa. Siten ei olisi kysymys siitä, että ylempien luokkien kulutus olisi eksklusiivista, kuten Bourdieu ajatteli ja kuten sen ajan ranskalaisessa yhteiskunnassa varmasti olikin, vaan sen sijaan inklusiivista. Kaikkiruokaisuudesta on tullut uusi erottava tekijä eli tekijä, joka erottaa kultivoituneet ryhmät muista. (esim. Gronow & Warde 2001, 222.)

Tässä tutkimuksessa soveltamani kielimaisemateoriat ottavat etäisyyttä kvantitatiivisiin ja distributiivisiin kielimaisematutkimuksiin, joissa kielet nähdään aikaan ja paikkaan rajattuina, suljettuina ja stabiileina kokonaisuuksina ja joiden esiintymistä kielimaisemissa lasketaan päätyen lähinnä luettelomaisiin kielten kartoituksiin eri alueilla. Esimerkiksi Jan Blommaert (2010; 2016; ks. myös Blommaert & Maly 2014) painottaa sen sijaan, että kielelliset maisemat, kuten muutkin kielelliset ilmiöt, pitää ymmärtää suhteessa niihin sosiaalsiin, kulttuurisiin, poliittisiin ja historiallisiin

konteksteihin, joiden osia ne ovat. Keskiössä ovat rajattujen kielten sijaan kielelliset resurssit, jotka nähdään osana monisyisiä käytänteitä, ideologioita ja historiallisia prosesseja ja jotka voivat indeksoida sosiaalisia merkityksiä ja identiteettejä. Keskeistä tälle ajatukselle on myös tilan (*space*) ja paikan (*place*) erottelu (ks esim. Stjernholm 2015). Vertailemalla Turun eri tilojen kielimaisemia voidaan siis tutkia, millä eri tavoin kielellisillä resursseilla luodaan sosiaalisesti merkityksellisiä paikkoja.

Tutkimusmenetelmät

Käytyäni koko aineiston läpi saatoinkin todeta, että suurimmat erot kielimaisemissa eivät ilmenneet eri lähiöalueiden välillä vaan lähiöalueiden ja keskustan välillä ja että keskustan kolmen eri alueen välillä oli myös eroja. Tästä syystä käsittelem analyysissani näitä erikseen siten, että ensin analysoin kaikki lähiöalueiden kielimaisemat. Sen jälkeen käsittelem urbaanien alueiden kielimaisemat, eli läntisen keskustan, itäisen keskustan ja Port Arthurin, yksi kerrallaan.

Kuten jotkut tutkijat (esim. Spolsky 2009; Stjernholm 2015) ovat painottaneet, kaupallisia kielimaisemia tutkiessa on tärkeä ottaa huomioon, minkälaisista yrityksistä on kysymys ja miten, missä ja kenen toimesta niiden kyltit on tuotettu. Esimerkiksi monikansallisten yritysten brändit ja mainoskyltit ovat usein kopioita samoista kylteistä, joita esiintyy ympäri maailmaa. Olennaisinta ei ole, millä kielellä tällainen globaali kyltti on kirjoitettu, koska niitä voidaan jossain määrin muunnella sopimaan eri kieliyhteisöihin, vaan olennaista on, että kyseessä on juuri globaali kyltti. Sellainen on aina standardisoitu, ja standardisointi on osa myyntistrategiaa. On siis tärkeä erottaa globaalit yhtiöt ja niiden kyltit paikallisista liikkeistä ja niiden paikallisesti tuotetuista ja usein myös paikkaan sidotuista kylteistä. (Spolsky 2009, 31; Stjernholm 2015, 91.) Näiden kahden pääkategorian välille olen nähnyt tarpeelliseksi tuoda vielä yhden, joka koostuu globaaleja kylttejä muistuttavista kansallisten ketjujen kylteistä, jotka ovat kytkeytyneet Suomeen, mutta eivät

tiettyyn kaupunkiin tai kaupunginosaan ja jotka ovat samanlaisia paikasta riippumatta. Käytän siis analyysissani seuraavaa jakoa: 1) ylikansallisten yhtiöiden kyltit, 2) kansallisten ketjujen kyltit ja 3) paikallisten liikkeiden kyltit.

Aineistossani esiintyvät kielelliset ilmaiset koostuvat erisnimistä, liikkeiden toimintaa tai myytäviä palveluja tai tavaroita erittelevistä teksteistä, aukioloaikojen tiedoista ja muista asiakkaille suunnatuista viesteistä, ja nämä kaikki voivat hyödyntää resursseja yksittäisistä eri kielistä tai monikielisestä repertuaarista. Käsittelen jokaisessa kolmessa yllä mainitussa kategoriassa ensin nimet ja sen jälkeen muut tekstit. Monikielisten tekstien kohdalla kommentoin niiden monikielisyysstrategiaa nojaten Mark Sebban (2012, 13–14) jakoon rinnakkaisen ja täydentävän monikielisuuden välillä. Rinnakkainen monikielinen teksti välittää saman sisällön useilla kielillä ja olettaa siten lukijan olevan yksikielinen. Täydentävässä monikielisessä tekstissä eri kielet välittävät erilaista sisältöä, mikä tarkoittaa, että oletettu lukija on kaksi- tai monikielinen.

Aiemmin mainittujen teoreettisten lähtökohtien mukaisesti sovellan tässä tutkimuksessa ainoastaan laadullisia analyysimenetelmiä. Tarkoitukseni on tutkia lähiöiden ja keskustan kielimaisemallisia ilmiöitä ja ominaisuuksia sekä niiden linkittymistä sosiaalisiin maisemiin, ei dokumentoida kaikkea kirjoitettua tekstiä kohdealueilta ja laskea kuinka monta kertaa eri kielet niissä esiintyvät. Valittu otos ei ole tarpeeksi kattava eikä edustava toimiakseen lähtökohtana määrälliselle tutkimukselle, ja lisäksi tutkimuskohteen jatkuva muutos vähentää kylttien laskemisen mielekkyyttä. Ottaen huomioon tutkimukseni tavoitteet määrälliset menetelmät eivät myöskään olisi antaneet analyysille mitään lisäarvoa.

Lähiöiden kielimaisemat

Kuten edellä mainitsin, Turun lähiöt ja erityisesti ne osat niistä, joissa kielimaisemia esiintyy, ovat hyvin samankaltaisia riippumatta siitä, millainen sosiaalinen status niillä on. Kaikki tutkimani

lähiöiden liikekeskukset sisältävät ainakin elintarvikekaupan. Korpolaismäki on lähiöistä ainoa, jossa ei ole muuta kuin elintarvikekauppa. Useimpien lähiöiden liikekeskuksessa oli kuvaushetkellä kaupan lisäksi myös baari (Ilpoinen, Koivula, Suikkila, Jyrkkälä, Jäkärä, Runosmäki, Lauste ja Varissuo), kebabravintola (Hirvensalo, Ilpoinen, Koivula, Suikkila, Jyrkkälä, Jäkärä, Runosmäki, Halinen, Lauste ja Varissuo), parturi-kampaamo (Koivula, Suikkila, Uittamo, Jyrkkälä, Runosmäki, Halinen ja Varissuo) tai R-kioski (Koivula, Runosmäki ja Varissuo). Joissakin harvoissa liikekeskuksissa oli myös yksittäisiä muita liikkeitä, kuten erityisesti Varissuon liikekeskuksessa.

Globaalit kyltit

Monikansalliset yritykset ja niihin liittyvät kielimaisemat puuttuvat lähiöistä melkein kokonaan. Ainoat poikkeukset ovat Koivulassa sijaitsevat kaksi yritystä: hissiyritys, jonka *Cibes Amslift* -nimessä ja mainoslauseessa *BRINGING PEOPLE TOGETHER* on englantia, ja työvaatefirma, jolla on ruotsalaisperäinen nimi *praxis* mutta jonka muut kyltit ovat suomeksi (esim. *VAATTEET TYÖHÖN JA VAPAA-AIKAAN*).³ Myös ylikansallisten tuotteiden mainostaminen on lähiöissä erittäin harvinaista. Aineiston ainoat esimerkit ovat Koivulan kebab-pizzerian ikkunassa, jossa mainostetaan *Coca-Cola*-nimistä tuotetta yhdistettynä suomenkieliseen mainoslauseeseen *saa hyvät hetket maistumaan paremmilta*, sekä Jyrkkälän kebabravintolan ja Runosmäen R-kioskin mainostauluissa olevat kuvat *Coca-Cola*-tölkeistä ja -pulloista.

Kansallisten ketjujen kyltit

Kansallisten ketjujen kylttejä aineistossa on runsaasti. Jokaisessa tutkimassani lähiössä on kauppa, joka kuuluu jompaankumpaan suomalaiseen kauppaketjuun, S- tai K-ketjuun. Sekä näiden kauppojen nimet (*K Market*, *K Supermarket*, *S MARKET*, *Sale*) että

3 Kaikki esimerkit aineistossani on kursivoitu. Isojen ja pienten kirjaimien suhteen olen noudattanut yritysten itse käyttämää kirjoitusasua.

niihin liittyvät mainokset ja muut tekstit (*OMAN KYLÄN KAUPPA*; *KAIKKI HYVÄ ON LÄHELLÄ*; *Palvelu pelaa*; *TAVALLISTA PAREMPI RUOKAKAUPPA*; *Maistuvaa ARKEEN JA JUHLAAN*; *KOIRAPARKKI*; *Sale, siellä missä sinäkin*; *MEILTÄ SAAT BONUS-TA*) ovat kaikissa lähiöissä, kuten myös muualla Suomessa, yleensä samanlaisia. Sama koskee R-kioskia ja sen mainontaa (esim. *Nopeaa ja mukavaa on ateRiointi*). Ketjujen nimissä on vierasperäisiä elementtejä (*market, supermarket, kioski*), mutta ne ovat vakiintuneita yleislainoja suomen kielessä.⁴ Myös kaikki kauppa- ja kioskiketjujen mainokset ja muu viestintä ovat suomenkielisiä.

Jotkin kauppojen nimistä sisältävät paikkaviittauksen siten, että kauppaketjun nimeen liitetään lähiön nimi (esim. *K Market Suikkila*). Ainoa esimerkki kaupan nimeen sisältyvästä epävirallisesta paikannimestä on *K Market Iloinen Ilppari* (Ilpoinen). Kansallisiin ketjuihin kuuluvat kaupat eivät kuitenkaan ensisijaisesti profiloitu paikkaidentiteettien luojina.

Hirvensalossa on K-supermarketin yhteydessä sähköautojen latauspiste, joka on ainoa lajissaan aineistossani. Tämä latauspiste on myös ainoa kielimaisema lähiöaineistossani, jossa esiintyy ruotsin kieltä. Kyltissä annetaan ohjeet latauspisteen käyttöä varten, ja se edustaa rinnakkaista kaksikielisyyttä, jossa kaikki informaatio nimeä *K Lataus* lukuun ottamatta on suomeksi ja ruotsiksi. Suomenkielinen teksti on visuaalisesti näkyvämpi, kun taas ruotsinkielinen teksti on painettu vaaleammalla värillä. Oletettu lukija on tästä huolimatta yksikielinen suomen- tai ruotsinpuhujana.

Paikalliset kyltit

Paikallisia kylttejä lähiöissä ovat kaikki muut kuin ylikansallisten ja kansallisten ketjujen kyltit. Tähän kategoriaan kuuluvat baarien, ravintoloiden, kampaamojen ja paikallisten yksityisten kauppojen kyltit. Käsittelen nämä alla tässä järjestyksessä.

4 Nimi *Sale* ei tule englannin kielestä, vaikka se siltä näyttääkin, vaan alkuperäinen nimi on ollut suomalaisperäinen *S-ale* (Kolehmainen 2001).

Paikallisten liikkeiden nimissä esiintyy jonkin verran paikkaviittauksia, ja niitä on erityisen paljon baarien nimissä: *RUNOS TUOPPI* (Runosmäki), *RAVINTOLA LAUSTEEN KIRJURI* (Lauste), *Vanha Varis PUB* (Varissuo), *ILPOISTEN BAARI* (Ilpoinen) ja *BAR KOIVU* (Koivula). Näistä Lausteen Kirjurissa on kaksinkertainen paikkaviittaus eli viittaus sekä Lausteeseen että Kirjurinaukioon, jossa publi sijaitsee. Jyrkkälässä oleva *BAR RIPIDO* sisältää piilote-tun paikkaviittauksen (ital. *ripido* 'jyrkkä') ja on paikkasidonnaisista nimistä ainoa, joka on vierasperäinen. Tietysti myös *bar* ja *pub* ovat vieraskielisiä elementtejä, mutta niiden esiintyminen suomalaisissa kielimaisemissa on hyvin tavallista. Muutama baarin nimeen ei sisälly paikkaviittautta: *OTTO BAR* (Jäkärä), *basso*. (Varissuo) ja *o'bass* (Suikkila). Näistäkin vain viimeksi mainittu on englanninkielinen. Baarien nimissä ei ole havaittavissa eroja sosiaalisesti erilaisten lähiöiden kesken, vaikka toki on huomion arvoista, että baareja ylipäättään on vain vähäresurssisilla alueilla ja ikääntyvän keskiluokan alueilla, ei nuorten resurssiperheiden alueilla.

Baarit viestivät asiakkailleen tarjonnastaan ja aukioloajoistaan lähes poikkeuksetta suomeksi, kuten *A-Oikeudet Karaoke Biljardi Elävää musiikkia Pikkupurtavaa* (Jyrkkälä). Ainoat poikkeukset ovat englanninkielinen ilmaisu *HAPPY HOURS* (Lauste), joka tosin on yhdistetty suomenkielisiin viikonpäivien lyhenteisiin, ja palvelujen erittely sekä englanniksi että suomeksi: *FOOD, SPORT AND BILLIARD/RUOKAA JUOMAA URHEILUA BILJARDIA MUSIIKKIA VIIHDETTÄ* (Koivula).

Paitsi että baarien kyltit sisältävät paikkaviittauksia ja ovat paikallisesti tuotettuja, ovat jotkin niistä myös itse tehdyn ja kotikutoisen näköisiä, kuten käsin kirjoitetut laput, joista ilmenevät baarien aukioloajat tai tarjonta sekä kuvassa 1 näkyvä ravintolan nimikyltti Jäkärälässä.

Kebabravintoloiden nimissä paikallisuuteen viittaavat elementit ovat harvinaisempia kuin baarien nimissä. Vain kaksi aineistossa esiintyvää nimeä kuuluu tähän ryhmään: *Hallis Kebab & Pizzeria* (Halinen), jossa lähiön nimi on ruotsiksi, ja *Lausteen Ravintola* (Lauste). Muut kebabravintoloiden nimet sisältävät

Kuva 1. Itse tehty kyltti Jäkärälässä.

yhdysvaltalaisen tai italialaisen paikkojen nimiä, kuten *Brooklyn kebab pizzeria* (Koivula), *MANHATTAN BEST FOOD* (Jyrkkälä) ja *TORINO KEBAB-PIZZERIA* (Jäkärälä). Ravintoloiden tarjontaan kuuluvalla pizzalla on jonkinlainen yhteys Italiaan, vaikka Italiassa ei kebab-pizzerioita olekaan, mutta Yhdysvaltoihin sen sijaan on vaikeampi löytää yhteyttä. Nimet ovat enemmänkin symbolisesti amerikkalaisia tai ehkä symbolisesti kansainvälisiä. Kebabravintoloiden nimissä esiintyy myös turkkilaisia ja arabialaisia etunimiä, kuten *CAN KEBAB PIZZERIA* (Runosmäki), *Natali kebab pizzeria* (Varissuo) ja *RAVINTOLA KEBAB PIZZERIA TARIN* (Ilpoinen), jotka mahdollisesti liittyvät omistajien omiin tai heidän läheistensä nimiin ja jotka siten ehkä enemmän kuin italian- ja englanninkieliset nimet ovat yhteydessä kebab-pizzeria-konseptiin. Kahta nimistä

on vaikea linkittää mihinkään tiettyyn paikkaan tai henkilönimeen tai edes yhteen tiettyyn kieleen: *FRESKA Ravintola* (Suikkila) ja *LOCAL Pizzeria ja Grilli* (Hirvensalo). Viimeksi mainitut sisältävät toki nimissään myös selkeästi suomenkieliset elementit. Myös aiemmin mainituissa nimissä esiintyvä *kebab pizzeria* on suhteellisen vakiintunut laina suomen kielessä. Kebabravintoloiden nimissä ja niiden kielikytköksissä ei ole havaittavissa eroja, jotka liittyisivät alueen sosiaaliseen statukseen.

Kebabravintoloiden aivan kuin yllä mainittujen pubien muu viestintä tapahtuu pääsääntöisesti suomeksi. Tämä koskee esimerkiksi aukioloaikoja, ruokatarjontaa ja palveluja tarkentavia kylttejä sekä tervetuloitovotuksia, kuten *Tervetuloa herkuttelemaan! Soita ja tilaa! kotiinkuljetus!* (Halinen), *SALAATTI/KEBABIT/PIZZAT* (Ilpoinen), *KOTIINKULJETUS* (Koivula) tai *MAUKKAAT PIZZAT & KEBABIT MEILTÄ* (Hirvensalo). Myös lounastarjousista kertovat tekstit ovat poikkeuksetta suomeksi.

Aineistossa on yksi esimerkki kebabravintolan kyltistä, jossa yhdistetään suomea ja englantia ja jonka monikielisyys on täydentävää (kuva 2).

Kuva 2. Kebabravintolan kyltti Runosmäessä.

Kuvan 2 Runosmäessä olevassa kyltissä englanninkielistä tekstiä (*WELCOME TO*) ei ole välttämätöntä ymmärtää, koska se on lähinnä symbolinen. Alareunassa suomeksi kirjoitettu tieto (*Meiltä nyt myös kuljetus!*) sen sijaan voi olla potentiaalisille asiakkaille tärkeä ja siksi varmin antaa kielellä, jonka mahdollisimman moni ymmärtää.

Lisäksi aineistosta löytyy yksi rinnakkaisesti monikielinen esimerkki, jossa ravintolan nimi (*Lausteen Ravintola*) ilmaistaan myös arabian ja kurdin kielellä. Kuten aiemmin ilmeni, Lauste kuuluu monikulttuurisiin lähiöihin. Mielenkiintoisesti Varissuolla, joka on vielä suuremmassa määrin monikulttuurinen kuin Lauste, kebabravintola viestii vain suomeksi.

Lähiöiden parturi-kampaamoiden ja kauneushoitoloiden nimissä on yksi paikkaviittaus (*Runosmäen parturi-kampaamo*). Tämä kuten kuusi muutakin nimeä (*PARTURI-KAMPAAMO/HIUSPISTE ZIZI* Koivulassa, *Parturi-Kampaamo Christine* Suikkilassa, *jj-hius* ja *KAUNEUSHOITOLA HyväOlo* Uittamolla, *PARTURI KAMPAA-MO PUNATUKKA* Halisissa ja *Scala Parturi-kampaamo* Varissuolla) ovat suomeksi, lukuun ottamatta kolmea vierasperäistä nimielementtiä. Vain yksi on englanninkielinen (*BEAUTY ROOM BY M* Jyrkkälässä). Kaikki viestivät asiakkailleen yksinomaan suomeksi, viimeksi mainittu mukaan lukien (*Beauty Roomista monipuoliset kampaamo, kosmetologi ja hyvinvointipalvelut*).

Tutkimissani lähiöissä esiintyy aiemmin mainittujen lisäksi muutamia muitakin elintarvikeliikkeitä ja kauppvoja. Esimerkiksi Suikkilassa on skeittikauppa *DYLAN'S Trading*, jonka sekä nimi että teippi- ja vaatemainokset (*MOB GRIP, INDEPENDENT TRUCK COMPANY*) ovat englanninkielisiä. Halisissa on puolestaan aasialainen elintarvikekauppa. Sen nimi on englanninkielinen (*ASIAN MINI MARKET*), mutta muu viestintä tapahtuu suomeksi (esim. *ITÄMAISIA HERKKUJA; LÖYDÄT MEIDÄT MYÖS FACEBOOKISTA; Hei, ASIAN MINIMARKET ON S-MARKETIN SISÄKÄYTÄVÄLLÄ KIITOS*).

Kuten mainitsin, Varissuon liikekeskuksessa on useita paikallisia pienyrityksiä, joista jotkut viestivät myös ei-länsimaisilla kielillä,

kuten kuvassa 3 näkyvä *TURUN NAAN-LEIPÄ*-niminen liike, jonka kyltistä löytyy suomen lisäksi persian, arabian ja kurdin kieltä.

TURUN NAAN-LEIPÄ

Turun naan-leipä tarjoaa teille tuoretta naan leipää ja sämpylää hajari
Olemme valmiita tekemään ravintoloille ja isoille juhlille
naan leipän tilauksia

روزانه انواع نان تنور و بربری و فلتی در ناوای
موجود می باشد لطفاً سفارشات مناسبات خود را
از طریق تماس تلفنی با ما در میان بکناری

TURUN NAAN-LEIPÄ تملن افران و مخایز
یتوفر لدينا انواع الخبز و الصمون الحارة و الطازجة يوميا
و لتلبية جميع طلباتكم الخاصة بمناسبةاتكم و مطاعمكم ما عليكم سوى الاتصال بنا

TURUN NAAN-LEIPÄ روزانه له تانه واخانای
ثانی تهنور و سه مونی کربابی و جهجری کهرم نامادهیه،
نامادهین بوناماده کردنی ثانی تهنورو سه مونی کربابی و جهجری بۆ
چشتخانانه و بۆنهکان، به یونندی بکه به زماره تلیفونی

044 238 6900
045 787 22970

Kuva 3. Kyltti Varissuon liikekeskuksessa.

Muita esimerkkejä ei-länsimaisista kielistä ovat kurdinkielinen etunimi *BENO* kirjoitettuna sekä latinalaisin että arabialaisin aakkosin ja turkkilaiset ruokalajien nimet *LAHMACUN* & *PIDE*. Näiden lisäksi liikkeiden nimissä on joitakin englanninkielisiä elementtejä, joita on osittain yhdistelty muunkielisten erisnimien kanssa (*GO-LAN food*, *LUX HOME*, *NADALOSHOP*, *SAMSHOP*). Informaatio liikkeiden tuote- tai palveluvalikoimasta ja aukioloajoista annetaan kuitenkin lähes poikkeuksetta suomeksi (esim. *Itämainen elintarvikekauppa*; *Itämaisä elintarvikkeita*; *TURKKILAINEN LEIPOMO*; *Monikulttuurinen ompelimo*. *Suunnittelu*. *Valmistus*. *Korjaus*).

Varissuon tapaisessa monikulttuurisessa lähiössä asuu hyvin monen kieliryhmän edustajia, eivätkä he tietenkään läheskään kaikki ymmärrä niitä maahanmuuttajakieliä, joita kielimaisemassa esiintyy. Itse asiassa kaikki kauppojen työntekijätäkään eivät tienneet,

mitä kylttien teksteissä luki. Siinä mielessä on ymmärrettävää, että suomi toimii tässä kontekstissa *lingua francana*. Vieraskieliset elementit voivat olla suunnattuja kyseisten kielten osaajille, mutta mahdollista on myös, että niiden ymmärtämistä ei edellytetä vaan että ne symboloivat monikulttuurisuutta ja maahanmuuttajuutta. Siinä mielessä niiden tehtävä on myös luoda paikallisia varissuolaisia identiteettejä.

Yhteenveto lähiöiden kielimaisemista

Yllä esitetyt tulokset eivät siis osoita selkeitä eroja eri lähiöiden kesken. Suomen kieli dominoi kaikissa lähiöissä, ja on melko selvää, että kylttien ensisijainen oletettu lukija on suomenkielinen tai suomen kieltä ymmärtävä puhuja. Suurin osa lähiöiden kielimaisemista on lähes täysin suomenkielisiä. Ilpoissa, Jäkälässä, Korpolaismäessä ja Uttamalla ei esiinny mitään vierasperäisiä nimiä tai viestejä. Hirvensalossa ja Runosmäessä esiintyy kummassakin yksi englanninkielinen sana ja Halisissa yksi englanninkielinen liikkeen nimi. Lausteella esiintyy hieman arabian ja kurdin kieltä, mutta ei englantia.

Hieman enemmän vieraskielisiä elementtejä löytyy Koivulasta, Suikkilasta, Jyrkkälästä ja Varissuolta. Koivulassa on jonkin verran enemmän englantia kuin muissa lähiöissä eikä vähiten siksi, että siellä sijaitsee kaksi monikansallista liikettä. Suikkilassa ja Jyrkkälässä on jonkin verran englantia, mutta niissäkin suomi on kuitenkin selkeästi dominoivassa asemassa. Varissuolla muutaman liikkeen nimestä löytyy englantia yhdistettynä muunkielisiin elementteihin ja yksittäisiä englanninkielisiä ilmaisuja. Varissuolla on lisäksi tekstejä persian, kurdin, arabian ja turkin kielellä.

Näitä pieniä eroja kielimaisemissa ei voida selittää alueiden sosioekonomisilla eroilla. Kummassakin yllä esitetyssä pääryhmässä on lähiöitä kaikilta sosiaalisilta alueilta. Ainoa selkeä yhtymäkohta kielellisten ja sosiaalisten maisemien välillä löytyy monikulttuurisista lähiöistä, joissa esiintyy maahanmuuttajakieliä, tosin melko pienissä määrin.

Mielenkiintoista on ruotsin kielen näkymättömyys kaikissa lähiöissä. Väestöpohjan perusteella olisi voinut olettaa, että alueet, joilla asuu paljon ruotsinkielisiä (esimerkiksi Korppolaismäki), sisältäisivät ainakin joitakin ruotsinkielisiä tekstejä, mutta näin ei siis ole. Koko lähiöaineiston ainoat ruotsinkieliset tekstit löytyvät yhdestä kyltistä Hirvensalon K-supermarketin sähköautojen latauspisteeltä. Kyse ei varmaankaan ole siitä, etteikö esimerkiksi Korppolaismäen S-market haluaisi palvella alueen ruotsinkielisiä asiakkaita. Kyse ei myöskään ole siitä, ettei ruotsinkielisiä kylttejä olisi saatavilla: sekä K- että S-ketjulla on olemassa kaikki kyltit ja mainoslauseet myös ruotsiksi, ja niitä käytetään yleisesti ruotsinkielisillä alueilla Suomessa. Ehkä Turun lähiöiden kommunikaatiokieleksi vain on vaikiintunut suomen kieli.

Ydinkeskusta

Tässä luvussa tarkastelen globaaleja kylttejä, kansallisten ketjujen kylttejä ja paikallisia kylttejä sekä niiden kieliä ydinkeskustan kielimaisemissa. Ydinkeskustaa edustaa tutkimuksessani Aurakatu, joka sijaitsee VI kaupunginosassa.

Gloaalit kyltit

Ydinkeskustan kielimaisemat eroavat hyvin paljon lähiöiden kielimaisemista, erityisesti siinä suhteessa, että keskustassa on huomattavan paljon globaaleja kylttejä. Nämä ovat siis monikansallisten firmojen nimiä tai tavaramerkkejä. Monikansallisten yhtiöiden nimet ovat monesti englanninkielisiä (esim. *blue-tomato*, *BURGER KING*, *PROUD MARY PUB*, *SUBWAY*, *THE OLD IRISH PUB*). Niistä löytyy kuitenkin esimerkkejä myös muista kieli- ja kulttuuripiireistä, kuten ruotsista (*Clas Ohlson*, *Hennes & Mauritz*), norjasta (*Dressmann*, *CARLINGS*), tanskasta (*DANSKE BANK*), latinasta (*Cubus*) ja saksasta (*Heidi's Bier Bar*). Joukossa on myös monikielisiä nimiä (esim. *PINCHO NATION*, *TACO BELL*), nimiä, jotka

eivät selkeästi edusta mitään tiettyä kieltä (esim. *Lindex*, *BIKBOK*, *SHUUP*) ja universaaleja nimiä (esim. *STADIUM*, *VOLT*). Näiden lisäksi Aurakadulta löytyy monikansallisten tuotemerkkien mainoksia, kuten *Heineken*, *MARTINI*, *BROOKLYN DEFENDER IPA*, *Kronenbourg 1664*.

Jotkut globaaleista liikkeistä viestivät englanniksi tarjonnastaan ja aukioloajoistaan, mutta aineistossa on myös useita suomenkielisiä tekstejä, kuten hampurilaisketju Burger Kingin mainokset *KINGI VIIKKO Paljon ei paljon millään*, *Tulta bunille*, *Ota härkää sarvis-ta* ja *Aidon liekin tunnistaa*. Vaikka kaksi näistä esimerkeistä sisältävät lainasanoja (*kingi*, *bun/buni*), ne osoittavat, että globaalikin ketju voi käyttää mainonnassaan suomen kieltä ja myös kielellistä leikittelyä suomeksi.

Kansallisten ketjujen kyltit

Suomalaisten ketjujen nimistä löytyy odotetusti enemmän suomenkielisiä nimiä kuin monikansallisten yhtiöiden nimistä (esim. *VAURAU*S, *marimekko*, *AKATEEMINEN KIRJAKAUPPA*, *KULTAJOUSI*, *PARTIOAITTA*, *SUOMALAINEN KIRJAKAUPPA*, *YLIOPISTON APTEEKKI*, *S MARKET*, *Sale*). Joukossa on myös suomenruotsalaiseen sukunimiin (*STOCKMANN*, *FAZER CAFÉ*)⁵ ja pohjoismaisiin etunimiin (*anders.*) perustuvia nimiä. Näiden lisäksi osa nimistä on englanninkielisiä (*NAUGHTY BRGR*, *NORTH-CRYPTO*), japaninkielisiä (*ITSUDEMO SUSHI*), latinankielisiä (*instrumentarium*), monikielisiä (*BRICCO ITALIAN WINE BAR*, *VIKINKIRAVINTOLA HARALD*) sekä universaaleja nimiä ja nimiä, joiden kielikoti on epäselvä (*Brokadi*, *Coronaria*, *DELIBERI*, *DNA*, *FAFA'S*, *RAX*).

Monet suomalaisista ketjuista viestivät toki pääsääntöisesti suomeksi,⁶ mutta suomalaisten ketjujen viestintä ei välttämättä ole

5 Nämä nimet ovat tosin saksalaista ja sveitsiläistä alkuperää.

6 Yllä mainittujen yritysten nimet näkyvät Aurakadulle, mutta kaikkien liikkeiden muut tekstit eivät näy sinne, koska liikkeet sijaitsevat kauppakeskus Hansakorttelin sisällä. Näin ollen kaikkien kielivalintoja ei voi kommentoida muun kuin nimen osalta.

sen enempää suomenkielistä kuin monikansallisten yhtiöiden, mikä näkyy esimerkiksi Naughty Brgr -ketjun mainoksessa kuvassa 4.

Kuva 4. Naughty Brgr -ketjun mainos.

Naughty Brgr -ketjun kyltti, jonka teksteistä osa on vain englanniksi ja osa rinnakkaisesti kaksikielisiä suomeksi ja englanniksi, sisältää itse asiassa selkeästi enemmän englantia ja vähemmän suomea kuin yllä mainittu kansainvälisen Burger King -ketjun viestintä.

Jotkut kansallisista ketjuista lähestyvät asiakkaitaan osittain sekä suomeksi että ruotsiksi (esim. FAZER-kahvilan *KERMAINEN LOHIKEITTO Krämig laxsoppa* ja Yliopiston apteekin *Tervetuloa Välkommen*) ja jotkut monella eri kielellä, kuten ravintola Bricco, jonka kyltissä on sama viesti suomeksi, ruotsiksi, englanniksi ja italiaksi (*OLEMME AVOINNA / VI HAR ÖPPET / WE ARE OPEN / SIAMO APERTI*), tietoa aukioloajoista suomeksi sekä italiankielinen tervetuloivotus (*Benvenuto!*). Kielivalinnan tarkoituksena on tässä tapauksessa varmasti henkiä sekä kotimaisuutta, kansainvälisyyttä että italialaisuutta.

Paikalliset kyltit

Aineiston paikallisten toimijoiden nimissä on joitakin suomenkielisiä (esim. *rento, niinmun design, HANSA KORTTELI, NOJA RAHOITUS*), ruotsinkielisiä (*ÅBO UNDERRÄTTELSE*), rinnakkaisesti ruotsin- ja suomenkielisiä (*Skärgårdsbaren/Saaristobaari*), englanninkielisiä (*TTR THE TASTING ROOM, The Cow, CHINA & THAI PALACE*), italiankielisiä (*di Trevi, Fontana*), espanjankielisiä (*taco nito*) ja japaninkielisiä (*KA RU, KAWAII*) nimiä sekä universaaleja nimiä ja nimiä joita eivät selkeästi kytkeydy mihinkään kieleen (esim. *blanko, Aurora kebab pizzeria, ambientia, serviceform*).

Yllättävää on, että näissä paikallisten toimijoiden nimissä ei esiinny enempää suomen kieltä. Silmiinpistävää on myös, että niiden joukossa ei ole juurikaan esimerkkejä viittauksista paikkaan, jossa ne sijaitsevat. Ainoat paikkaviittaukset Aurakatuun sisältyvät yllättäen kebabravintolan nimeen *Aurora* ja ketjukauppa Saleen, joka mainostaa itseään nimellä *AURAKADUN SALE* ja murteellisella, paikkaan viittaavalla tekstillä *TOIS PUAL JOKKE*.⁷ Kiinnostaviksi

7 Myös K-ketjun Turun keskusta-alueella sijaitsevan liikkeen teksteissä käytetään paikallismurteisia ilmaisuja, ks. Kurki & Sjöblom tässä teoksessa.

nämä valinnat tekee se, että sekä ketjukauppa että kebabravintola ovat sen tyyppisiä liikkeitä, joita esiintyy paljon lähiöissä. Siellä ne eivät kuitenkaan yleensä rakenna paikallisia identiteettejä.

Paikalliset yritykset viestivät myös tarjonnastaan paljolti englanniksi (esim. *Café Bistro Bakery Bar, Sushi & Asian Buffet, Food & Drink, Cocktail BAR, Bar & Cocktail Lounge*). Skärgårdsbaren/Saaristobaari voisi nimensä perusteella olla perinteinen turkulaisyritys siinä mielessä, että se edustaa sen kaltaista rinnakkaista kotimaista kaksikielisyyttä, joka Turussa ennen oli tavallista (vrt. Haapamäki 2022). Kaikki ravintolan muut tekstit, jotka kertovat esimerkiksi tarjonnasta, tapahtumista ja erikoistarjouksista, ovat kuitenkin englanniksi.

Englannin kielen lisäksi keskustassa esiintyy myös muita vieraita kieliä. Esimerkiksi ravintola Taco Nito informoi asiakkaitaan paitsi suomeksi (*Tacoja burritoja ja paljon muuta Tervetuloa!, Kotitekoista meksikolaista ruokaa*) ja englanniksi (*Authentic Mexican kitchen & drinks/est. 2013/APPROVED BY MEXICANS, Homemade mexican food*) myös espanjaksi (*Ricos TACOS, Nachos Clásicos, pásele güero*). Näissä viesteissä on kyse täydentävästä monikielisyydestä, eli eri kielet välittävät erilaisia sisältöjä. Viestien lukija tai oletettu kohde ei kuitenkaan välttämättä ymmärrä kieltä, jolla viesti on kirjoitettu (esim. *pásele güero* 'käy sisään blondi'), joten espanjan kielen tehtävä on tässä yhteydessä luultavasti lähinnä symbolinen (ks. myös Lantto tässä teoksessa). Esimerkkinä rinnakkaisesta monikielisyydestä on, että asiakas toivotetaan tervetulleeksi suomeksi, espanjaksi ja englanniksi.

Keskustan paikallisten liikkeiden kielivalintoja voidaan valaista myös esimerkeillä ravintola di Trevin teksteistä. Nimi *di Trevi* muodostaa yhdessä viereisen, saman omistajan *Fontana*-nimisen kahvilan kanssa viittauksen roomalaiseen suihkulähteeseen Fontana di Treviin. Ravintolan kylteistä löytyy myös italiankielinen ilmaisu *accesso*, joka yhdessä suomen- ja ruotsinkielisten vastineiden (*sisäänkäynti / ingång*) kanssa muodostaa rinnakkaisesti monikielisen viestin. Nämä italiankieliset elementit eivät kuitenkaan vaikuta olevan missään selkeässä yhteydessä paikan tapasravintolaprofiiliin

(WINE et TAPAS). Tapasteema linkittyy sen sijaan niihin espanjankielisiin viesteihin, joita ravintolan edessä olevista kylteistä löytyy. Näistä yksi näkyy kuvassa 5 alla.

Kuvassa 5 monikielisyys on täydentävää, eli eri kielillä viestitään eri asioita. Suurin osa teksteistä on suomeksi, mutta viikonpäivät ilmaistaan englanniksi, ja mainokseen sisältyy espanjankielinen tervehdys ;BIENVENIDO! eli 'tervetuloa'. Ravintolan yhdessä mainostaulussa espanjankielinen VINO CALIENTE ('lämmin viini/glögi') muodostaa englanninkielisen vastineen HOT WINE kanssa rinnakaisesti kaksikielisen viestin. Englantia ja suomea sekoittuu puolestaan yhdessä mainostaulussa niin, että sana *lounas* ja lounasruokien

Kuva 5. di Trevi -ravintolan mainos.

nimet ovat suomeksi, kun taas viikonpäivät ja teksti *inc. coffee/tea + dessert* ovat englanniksi. Näissä on siis kyse täydentävästä monikielisyydestä, mutta ei ole aivan selvää, minkä periaatteen mukaan nämä kielivalinnat on tehty. Joka tapauksessa viestintä edellyttää englanninkielentaitoisen vastaanottajan.

Aukioloajoista informoiminen on vaihtelevaa. On liikkeitä, joilla sekä nimi että aukioloajat ovat suomenkielisiä (esim. *rento*), liikkeitä, joilla on vieraskielinen nimi, mutta aukioloajat suomeksi (esim. *The Cow*) sekä liikkeitä, joilla molemmat ovat vieraskielisiä (esim. *KA RU*).

Suomen kieltä löytyy paikallisten yritysten teksteistä itse asiassa hyvin vähän. Huomionarvoista on ehkä, että yllä mainittu kebabravintola Aurora ilmoittaa ruokatarjonnastaan yksinomaan suomeksi. Aineistosta ilmenee selkeästi, että englannin kieli ei esiinny vain globaalien ketjujen nimissä ja teksteissä vaan hyvin suuressa määrin myös kansallisten ketjujen ja paikallisten toimijoiden nimissä ja teksteissä.

Muut keskusta-alueet

Muita keskusta-alueita edustavat tutkimuksessani Itäinen keskusta ja Port Arthur, joiden kielimaisemia tarkastelen tässä luvussa. Itäisessä keskustassa tarkastelun kohteena on Piispankatu, joka kulkee Turun vanhalta kasarmilta Turun tuomiokirkolle; Portsassa taas tekstit on kuvattu Puutarhakadun siltä osuudelta, joka kulkee puutaloalueen halki. Alueiden kielimaisemat eroavat selvästi sekä toisistaan että myös ydinkeskustan kielimaisemasta.

Itäinen keskusta

Itäisessä keskustassa eli I kaupunginosassa on hyvin vähän kaupallisia kylttejä, mutta sieltä löytyy kahden globaalien luksustuotteen, *CHAMPAGNE POMMERY* ja *OFYR*, mainoksia. Sen sijaan siellä ei ole yhtään esimerkkiä kansallisten ketjujen liikkeistä.

Kaupunginosan paikallisten toimijoiden nimistä suurin osa on ruotsinkielisiä (*Fabbes café, grädda*⁸, *LILLA Neapolitan*). Muissa teks-teissään nämä kahvilat ja ravintolat viestivät ruotsiksi ja suomeksi tai ruotsiksi ja englanniksi. Esimerkiksi Fabbes caféssa lounaslistat ovat ruotsiksi ja suomeksi, kuten myös teksti *Turun kivoin kahvila / Åbos mysigaste café*. Ikkunaan kirjoitetut tuotteiden nimet (*lunch/sandwiches/hot & cold drinks cakes & cinnamon buns*), viikonpäivien nimet aukioloajoissa ja teksti *late lunch – if there is any food left MON-THU 15-* ovat sen sijaan englanniksi. Myös Lilla Neapolitanin myytävistä tuotteista kertovat tekstit ovat englanniksi (*Pizza, Salad, Coffee, Pastry*). Kaupunginosasta löytyy myös *LA COSTA BAR*, joka espanjalaisen nimensä ohella kommunikoi englanniksi.

Ensimmäisen kaupunginosan tekstien oletetut vastaanottajat ovat ruotsinkielisiä tai ruotsin kielen taitoisia sekä kansainvälisiä englannin kieltä osaavia henkilöitä. Sinänsä ei ole yllättävää, että juuri tässä kaupunginosassa esiintyy ruotsia. Sen asukkaista 14 prosenttia on ruotsinkielisiä, ja lisäksi kyseisellä kadulla on useita Åbo Akademin kampusrakennuksia, mutta kuten aiemmin olen todennut, alueen ruotsinkielisten osuus ei kuitenkaan välttämättä tarkoita, että kielimaisemista löytyy ruotsia.

Port Arthur

Kolmas ja viimeinen keskusta-alue tutkimuksessani on Port Arthur. Sieltä ei löydy yhtään ylikansallista yhtiötä, mutta joitakin kansainvälisiä tuotenimiä (*Happy Joe, Heineken, SOL*). Ainoat kansallisten ketjujen liikkeet ovat *K Market Portsja* ja *R kioski*. Kaikki muut liikkeet ovat siis paikallisia. Niiden nimet ovat pääsääntöisesti suomenkielisiä (*ANTIN PYÖRÄ, ARVO, KAMPAAMO EMMI, Kortteliravintola KORONA, KOSKEN LEIPOMO, Mikaelin Kukka, OY TILITEHO AB, PARTURI-KAMPAAMO JOKILA, Valoisa, Vi-reä*). Kolme nimistä on englanninkielisiä (*DOGHOUSE, LOTUS*

8 Gräddan markkinointipäällikkö Sini Hallisto valaisee nimen taustaa näin: ”Grädda on monisävyinen ja -tulkintainen: se vihjaa niin kermaan (joka tekee kaikesta hyvästä), suihkuseurapiiriin kuin unissa paistamiseen.” (gradda.fi)

HOUSE, UNKNOWN ARTIST Gallery), yksi yhdistää ranskaa ja suomea (*nouveau Koulutus*) ja yksi on universaali nimi (PANDA KEBAB PIZZERIA). Vain yksi nimistä sisältää paikkaviitteen (Mikaelinkirkkoa vastapäätä oleva *Mikaelin Kukka*).

Yritykset viestivät asiakkailleen lähinnä suomeksi (*HIERONTA; Kahvi + sämpylä 3,-; KIINALAINEN RAVINTOLA; Kukkia Sidontaa ja Suklaata; KÄSINTEHDYT LEIVONNAISET; KÄYNTI VIEREISESTÄ OVESTA!; SISUSTUS- JA LAHJAPUOTI; soita ja tilla; Sähköpyörrien erikoisliike; Palvelua vuodesta 1957*). Ainoat englanninkieliset viestit löytyvät kahden ravintolan, Koronan ja Arvon, kylteistä (*Since 1995* ja *ONE OF A KIND EST. 2018*). Yksi yrityksistä (*Lotus House KIINALAINEN RAVINTOLA*) viestii suomen ja englannin lisäksi kiinaksi. Yhdessä kyltissä on rinnakkainen kaksikielinen viesti suomeksi ja ruotsiksi (*Nyt meitä on useita trimmaajia Doghouseessa! Nyt löytyy vapaita aikoja. Nu är vi flera som klipper på Doghouse. Nu finns det tider att boka.*).

Kaiken kaikkiaan kyse on kuitenkin hyvin suomenkielisestä ympäristöstä, ja mitä tulee liikkeiden profiileihin ja niiden tuotamiin kielimaisemiin, voi todeta, että ne muistuttavat huomattavasti enemmän lähiöitä kuin kahta muuta tässä tutkittua keskustaluuetta.

Lopuksi

Tutkimustulokseni osoittavat, että Turun eri kaupunkialueiden kielimaisemien välillä on tiettyjä eroja, mutta myös paljon yhtäläisyyksiä. Lähiöt ovat keskenään hyvin samanlaisia ja vetävät prototyyppisesti puoleensa samankaltaisia yrityksiä. Niissä on siis usein suomalaisketjujen elintarvikekauppoja, baareja, kebab-pizzerioita ja parturi-kampanoita, mutta ei esimerkiksi muotiliikkeitä, herkku-kauppoja, kahviloita, viinibaareja tai sushiravintoloita, joita taas löytyy keskustasta. Nämä erot ovat selkeästi linkittyneet luokkaan siten, että ne makusuuntaukset, joita lähiöiden liikkeet edustavat,

ovat lähinnä työväenluokkaisia⁹ ja keskustan liikkeiden makusuuntauokset puolestaan lähinnä ylempiluokkaisia. Keskustaa ja lähiöitä siis todella leimaavat erilaiset kulutustottumukset, jotka myötäilevät Bourdieun (1984) jakoa luksustuotteiden ja -palvelujen kulutukseen ja välttämättömyystavaroiden hankintaan. Lähiöt eivät tämän tutkimuksen mukaan ole paikkoja, joissa kulutuksen tehtävänä olisi eri luokkien erottautuminen ja identiteettien luominen. Ne ovat sosiaalisesta statuksestaan huolimatta kaikki profiloituneet välttämättömien tarpeiden tyydyttämiseen, ja niitä leimaava kulutus on jokapäiväistä, rutiininomaista ja tavallista (vrt. Gronow & Warde 2001). Keskusta sen sijaan on luksuskulutuksen konteksti, ja siellä on myös mahdollista luoda identiteettejä kuluttamalla. Portsa asettuu sekä maantieteellisesti, sosiokulttuurisesti että kielimaisemallisesti keskustan ja lähiöiden välimaastoon. Tämä saattaa olla seurausta siitä, että alue on käynyt läpi keskiluokkaistumisprosessin ja kantaa siten vielä joitakin merkkejä työläiskorttelitaustastaan, mutta on saanut myös vaikutteita urbaanista keskustasta.

Lähiöille tyyppilliset kebab-pizzeriat edustavat suomalaisen sosiologisen tutkimuksen valossa sitä ravintolatyyppiä, jossa käydään eniten, mutta jota ylempiluokkaiset eli ne, jotka bourdieulaisessa mielessä määrittelevät, mitä on legitiimi maku, arvostavat vähiten. Esimerkiksi Taru Lindblom ja Pekka Mustonen (2015) osoittavat, että ravintoloiden arvottaminen ja kuluttaminen ovat jossain määrin ristiriidassa. Legitiimeimmät keittiöt heidän tutkimuksensa ovat korealainen, afrikkalainen, ranskalainen sekä *fine dining*-keittiö. Mitä korkeampi koulutus vastaajilla on, sitä enemmän he arvostavat näitä ja sitä enemmän he myös käyvät näissä. Korkeasti koulutetut arvostavat vähiten grilli- ja pikaruokaa sekä kebab-pizzerioita, mutta syövät hyvin usein myös näissä. Kaikki vastaajat koulutustasosta riippumatta syövät itse asiassa eniten pizzeriaa ja pikaruokaa, kun taas niin sanottuja legitiimejä makusuuntauksia

9 Tässä yhteydessä voi huomioda, että lähiöitä on yleisesti ottaen pidetty juuri työväenluokan asuinalueina (ks esim. Sulkuinen, Alasuutari, Nätkin & Kinnunen 1985, 18).

toteutetaan huomattavasti vähemmän. Vaikka pikaruoka on stigmatisoitunut sosiaalisesti ei-hyväksyttäväksi, se vetää puoleensa ihmisiä eri yhteiskuntaluokista. Tämä on ehkä myös yksi selitys sille, että lähes kaikissa lähiöissä (Korppolaismäkeä lukuun ottamatta) on juuri kebab-pizzeria. Myös aiemmin mainitut bourdieulaisesta lähtökohdasta tehdyt sosiologiset tutkimukset (esim. Kahma 2011; Purhonen ym. 2014; Lindblom & Mustonen 2015; Kahma ym. 2016; Järvinen 2019) osoittavat, että korkean kulttuurisen ja taloudellisen pääoman omaavat eivät kuluta vain kulttuurisesti legitiimejä tuotteita vaan kaikkia, myös ei-legitiimejä, tuotteita, kulttuuria ja palveluja. Näiden tutkimusten valossa suomalaisten maku on siis pääoman kasvaessa kaikkiruokaisempaa.

Toisin kuin keskustan globaalit kielimaiset, lähiöiden kielimaiset ovat esimerkkejä globalisaatiosta eli eräänlaisesta uudesta paikallisuudesta. Lähiöistä löytyy useita paikkaviittauksia sisältäviä tekstejä, kun taas keskustassa niitä ei ole juuri ollenkaan, lukuun ottamatta paria ”lähiömäistä” liikettä. Lähiöissä erityisesti baarien nimet luovat paikallisia identiteettejä. Monet muut lähiöiden kylteistä ovat paikkaneutraaleja, mutta ne eivät ole ylikansallisten firmojen vaan lähinnä kansallisten kauppaketjujen nimiä ja niille yhteisiä mainostekstejä. Koska nämä ovat samanlaisia kaikkialla Suomessa, ne eivät ensisijaisesti osallistu paikallisten identiteettien luomiseen. Sen sijaan ne osallistuvat ”tavallisuuden” luomiseen. Se, että lähiöt ovat keskenään niin samanlaisia sosiaalisesta asemastaan riippumatta, voidaan nähdä osana ilmiötä, joka tuli esiin esimerkiksi Anu Kantolan (2022) haastatteluaineistossa. Sen mukaan Suomessa vallitsee tietynlainen tavallisuuden ihannointi, joka näkyi myös hyvin toimeentulevien haastatteluissa. Hyvätuoloiset ja korkean statuksen alueilla asuvat ihmiset pitivät nimittäin asuinalueitaan pääsääntöisesti tavallisina ja myös arvostivat tätä tavallisuutta. Monet kuvasivat asuinalueitaan kuin ne olisivat pieniä kyliä keskellä peltoa, mikä epäilemättä liittyy myös suomalaisten maaseudun ihannointiin. (Kantola 2022, 43–45.) Kylävertaus sopii hyvin myös tutkiemiini lähiöihin. Ehkä yksi selitys tutkimustuloksiini on, että Suomi on niin pieni maa ja Turku niin pieni kaupunki,

että luksusalueita ei yksinkertaisesti riitä kuin keskustaan. Loput kaupunginosista ovat enemmän maaseutumaisia kyliä.

Seuraavaksi tiivistän, mitkä kielet esiintyvät erilaisten kulutusmallien yhteydessä. Lähiöiden jokapäiväisen ja rutiininomaisen kulutuksen kieli on ennen kaikkea suomi. Luksuskulutuksen kieliä sen sijaan ovat englanti ja ruotsi, muut eurooppalaiset kielet sekä japanin kieli. Englannin kieli on globaalin luonteensa vuoksi läsnä kaikkialla, eikä sen esiintyminen luksuskulutuksen alueilla varsinkaan aiemman tutkimuksen valossa ole yllättävää. Jaottelin analyysissäni yritykset sen mukaan, edustivatko ne kansainvälisiä ketjuja, kansallisia ketjuja vai paikallisia toimijoita. Vaikka voisi olettaa, että englantia on huomattavasti enemmän ensiksi mainituissa kuin kahdessa jälkimmäisessä, tulokset eivät tue tätä olettamusta. Paikallisten liikkeiden kylteissä on yhtä paljon englannin kieltä kuin globaalien ketjujen kylteissä, mikä viestii englannin yhä vahvemmassa asemasta (ks. esim. Spolsky 2009; Hjort & Skaffari tässä teoksessa). Kuten Stjernholm (2015, 96) toteaa, globaalien kylltien englanti on johtanut englannin kielen symbolisen arvon kasvuun kaupankäynnin kielenä, mikä taas on johtanut siihen, että myös ei-globaalit liikkeet viestivät englanniksi yhä enenevässä määrin.

Toista kansalliskieltä ruotsia löytyi aineistossani yhtä poikkeusta lukuun ottamatta vain keskusta-alueilta. Ruotsin kielen rooli luksuskielenä ei ole yhtä itsestään selvä kuin englannin. Suomessa on paljon alueita, joilla ruotsi on rutiininomaisen kulutuksen kieli. Turussa sen esiintyminen vaikuttaa kuitenkin ainakin osittain liittyvän ruotsinkielisen väestön korkeaan sosiaaliseen asemaan, joka perustuu sekä kulttuurisen että taloudellisen pääoman kasautumiseen.

Muut eurooppalaiset kielet, kuten italia, espanja ja ranska, indeksoivat kansainvälisyyttä ja hienostunutta ruokakulttuuria. Saksan kieli ei samalla tavalla asemoidu luksuskieleksi kuin eräät muut eurooppalaiset kielet, ja sitä esiintyy ylipäätään hyvin vähän Turun kielimaisemassa. Ainoa tässä aineistossa oleva esimerkki liittyy olueen, mikä sinänsä ei ole yllättävää. Hienostunutta ruokama-
kua indeksoi sen sijaan myös japanin kieli. Esimerkiksi Lindblom ja Mustonen (2016) osoittavat, että japanilainen ruoka, erityisesti

sushi, on sitä suosituempaa, mitä korkeampi koulutus- ja palkkataso vastaajilla on, ja että se voidaan siten nähdä statussymbolina ja ylempien luokkien makusuuntauksena, jota keskiluokka kopioi. Tämä on johtanut muun muassa siihen, että jotkut syövät sushia, vaikka eivät pidä siitä.

Ei-länsimaisia maahanmuuttajakieliä löytyy jossain määrin kahdesta monikulttuurisesta lähiöstä. Kuten Stjernholmin (2015) tutkimuksessa myös minun aineistossani niitä esiintyy huomattavan vähän. Itä-eurooppalaisia kieliä, kuten venäjää, ei kielimaisemissa esimerkiksi ole ollenkaan, vaikka venäläiset ovat Turun suurin maahanmuuttajaryhmä.

Yllä esitetyt tulokset osoittavat, että kielimaisemat eivät heijastele asukkaiden äidinkieliä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että kielten näkyvyyttä tai näkymättömyyttä maisemassa ei voi pitää niiden elinvoiman mittarina. Esimerkiksi ruotsi ja monet maahanmuuttajakielet saattavat olla hyvinkin elinvoimaisia Turussa, vaikka ne eivät näy kielimaisemassa. Mitä tulee eräisiin kielimaisemassa näkyviin kieliin, kuten japani, tanska, italia ja espanja, on vaikea kuvitella, että niiden näkyvyys perustuisi kieliryhmien kokoon tai elinvoimaisuuteen. Kysymys on ensisijaisesti siitä, miten eri kieliä arvotetaan. Kuten Blommaert (2010, 3) toteaa, globalisaatio on erityisesti eliitteihin liittyvä ilmiö, ja hyvin suuri osa maailman ihmisistä puhuu äidinkielenään kieliä, joilla ei ole juuri minkäänlaista arvoa globaaleilla kielimarkkinoilla.

Yksi Blommaertin (2010) teoreettisista ydinajatuksista on, että kielimaisemien kielillä ei välttämättä ole referentiaalista tehtävää vaan lähinnä symbolinen funktio. Myös esimerkiksi Helen Kelly-Holmes (2000) toteaa, että kielimaiseman kielten ensisijainen tehtävä ei useinkaan ole sisältöjen kommunikoiminen. Ne toimivat muotoina ilman merkityksiä ja symboloivat kulttuurisia stereotyyppioita, jotka liittyvät niihin maihin, joiden kanssa kielet assosioituvat. Tästä on useita esimerkkejä aineistossani. Keskeistä ei siis ole, mitä vieraskieliset viestit kirjaimellisesti tarkoittavat, koska ne eivät hyvin usein tarkoita juuri mitään. Sen sijaan ne indeksoivat muunlaisia merkityksiä. Ravintolat, jotka ilmaisevat esimerkiksi

tervetulotoivotuksen tai informoivat aukioloajoistaan usealla eri kielellä, eivät välttämättä tee sitä ensisijaisesti kohdentaakseen viestinsä juuri näiden kielten puhujille, vaan siksi, että ne haluavat profiloitua kosmopoliittisina toimijoina. Esimerkiksi ravintola di Trevin eri kielten yhdistäminen indeksoi italialaisuutta, espanjalaisuutta, välimerellisyyttä ja kansainvälisyyttä, jotka kyseisessä ravintolakontekstissa symboloivat hyvää ruokaa ja juomaa sekä rentoa yhdessäoloa. Keskeistä ei siis ole, mitä yksittäisiä kieliä tekstit edustavat (ravintolalle näyttää esimerkiksi olevan yhdentekevää, onko ne kirjoitettu italiaksi vai espanjaksi), koska nämä toimijat nojaavat monikieliseen repertuaariin, josta haetaan milloin mikäkin tilanteeseen sopiva ilmaisu. Siinä mielessä ei ole myöskään erityisen mielekäästä kartoittaa yksittäisten kielten esiintymistä tällaisissa konteksteissa. Voidaan ehkä myös sanoa, että juuri monikielisyys on lujittunut sosiaalisesti rekisteriksi (vrt. Agha 2003; Stroud & Mpendukana 2009) keskusta-alueella, kun taas lähioissa suomen kieli on rekisteröitynyt kielimaisemien kommunikaatiokieleksi riippumatta siitä, minkä kielisiä asukkaita alueilla asuu.

Lähteet

- Aalto, Petri – Laaksonen, Mikko 2021: *Turun lähiöt. Auerakentaminen Turun kaupunkiseudulla*. Turku: Sannakko.
- Agha, Asif 2003: The Social Life of Cultural Value. – *Language & Communication* 23 (3–4) s. 231–273.
- Backhaus, Peter 2005: Signs of Multilingualism in Tokyo. A Diachronic Look at the Linguistic Landscape. – *International Journal of the Sociology of Language* (175–176) s. 103–121.
- Backhaus, Peter 2007: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Blommaert, Jan 2010: *The Sociolinguistics of Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Blommaert, Jan 2016: The Conservative Turn in Linguistic Landscape Studies. – *Tilburg Papers in Culture Studies* 156 s. 1–10. [Verkkoaineisto.] https://pure.uvt.nl/ws/portalfiles/portal/32302244/TPCS_156_Blommaert.pdf. Viitattu 29.11.2022.

- Blommaert, Jan – Maly, Ico 2014: *Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and Social Change. A Case Study.* – *Working Papers in Urban Language & Literacies* 133 s. 2–20.
- Bourdieu, Pierre 1984: *Distinction. A Social Critique of the Judgement of Taste.* Cambridge: Harvard University Press.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2009: Language Economy and Linguistic Landscape. Teoksessa Shohamy, Elena – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery.* London: Routledge. 55–69.
- Edelman, Loulou – Gorter, Durk 2010: Linguistic Landscapes and the Market. Teoksessa Kelly-Holmes, Helen – Mautner, Gerlinde (toim.) *Language and the Market.* London: Palgrave-MacMillan. 96–108.
- Eklund, Ville 2019: Ghetto-utvatko Turun alueet? Eriytyvät etnisten taustan ja tulojen perusteella enemmän kuin Helsingissä ja Tampereella – sosiaalisen sekoittamisen politiikkaa ei ole sovellettu. *MTV-uutiset* 30.1.2019. [Verkkoaineisto]. <https://www.mtvuutiset.fi>. Viitattu 25.1.2023.
- Erola, Jani – Kallio, Johanna – Vauhkonen, Teemu 2017: *Ylisukupolvinen kasautuva huono-osaisuus Turussa ja muissa Suomen suurissa kaupungeissa.* Turku: Turun kaupunki.
- Gorter, Durk (toim.) 2006: *Linguistic Landscape. A New Approach to Multilingualism.* Clevedon: Multilingual Matters.
- Gorter, Durk – Marten, Heiko F. – Van Mensel, Luk (toim.) 2012: *Minority Languages in the Linguistic Landscape.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Gronow, Jukka – Warde, Alan 2001: Epilogue. Conventional Consumption. Teoksessa Gronow, Jukka – Warde, Alan (toim.) *Ordinary Consumption.* London: Routledge. 219–231.
- Haapamäki, Saara 2022: Språkliga landskap i Åbo förr och nu. – *Folkmålsstudier* 60 s. 11–43.
- Hult, Francis M. 2009: Language Ecology and Linguistic Landscape Analysis. Teoksessa Shohamy, Elena – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery.* New York: Routledge. 88–104.
- Juutilainen, Kerttu 2022: Turussa asuinalueet ovat eriytyneet selvemmin kuin Tampereella ja Helsingissä – ”Ihmisten elämää ei voida suunnitella virastoissa”. – *Turun Sanomat* 27.6.2022. [Verkkoaineisto]. <https://www.ts.fi/uutiset/5678906>. Viitattu 29.11.2022.
- Järvinen, Ilpo 2019: *Näkykö luokka ruokakorissa? Kulttuurisen ja taloudellisen pääoman yhteys elintarvikekulutukseen.* Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Kahma, Niina 2011: *Yhteiskuntaluokka ja maku.* Helsingfors: Helsingfors universitet.
- Kahma, Niina – Niva, Mari – Helakorpi, Satu – Jallinoja, Piia 2016: Everyday Distinction and Omnivorous Orientation. An Analysis of Food Choice, Attitudinal Dispositions and Social Background. – *Appetite* 96 s. 443–453.

- Kantola, Anu ja työryhmä 2022: *Kahdeksan kuplan Suomi. Yhteiskunnan muutosten syvät tarinat*. Helsinki: Gaudeamus.
- Kauppinen, Timo M. – Vaalavuo, Maria 2017: *Työikäisen väestön alueellinen eriytyminen synnyinmaan ja tulotason mukaan suurilla kaupunkiseuduilla*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kelly-Holmes, Helen 2000: Bier, Parfum, Kaas. Language Fetish in European Advertising. – *European Journal of Cultural Studies* 67 (3) s. 67–82.
- Kestilä, Laura – Karvonen, Sakari (toim.) 2019: *Suomalaisten hyvinvointi 2018*. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Kolehmainen, Taru 2001: Alejen aika. – *Helsingin Sanomat* 23.1.2001. [Verkkoaineisto.] www.kotus.fi. Viitattu 19.1.2023
- Leeman, Jennifer – Modan, Gabriella 2010: Selling the City. Language, Ethnicity, and Commodified Space. Teoksessa Shohamy, Elena – Rafael, Ben-Elizer – Barni, Monica (toim.) *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters. 182–198.
- Lindblom, Taru – Mustonen, Pekka 2015: Culinary Taste and the Legitimate Cuisines. – *British Food Journal* 117 (2) s. 651–663.
- Lindblom, Taru – Mustonen, Pekka 2016: Sushiin kohdistuva maku, kulinaarinen pääoma ja hyvä kulttuuritahto. – *Kulttuurintutkimus* 33 (2) s. 3–17.
- Löfdahl, Maria – Wenner, Lena 2017: *Från Ebbes hörna till Alsalam moské. En studie av det språkliga landskapet i en del av Göteborg*. Teoksessa Leino, Unni-Päivä – Forsskåhl, Mona – Harling-Kranck, Gunilla – Jordan, Sabina – Nakari, Minna – Pitkänen, Ritva Liisa (toim.) *Namn och identitet*. Uppsala: NORNA-förlaget. 231–253.
- Manan, Syed Abdul – David, Maya Khemlani – Dumanig, Francisco Perlas – Naqeebullah, Khan 2015: Politics, economics and identity. Mapping the Linguistic Landscape of Kuala Lumpur, Malaysia. – *International Journal of Multilingualism* 12 (1) s. 31–50.
- Purhonen, Semi – Työryhmä: Gronow, Jukka – Heikkilä, Riie – Kahma, Niina – Rahkonen, Keijo – Toikka, Arho 2014: *Suomalainen maku. Kulttuuri-pääoma, kulutus ja elämäntyylien sosiaalinen eriytyminen*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rasinkangas, Jarkko 2013: *Sosiaalinen eriytyminen Turun kaupunkiseudulla. Tutkimus asumisen alueellisista muutoksista ja asumispreferensseistä*. Turku: Siirtolaisuusinstituutti.
- Saarinen, Arttu – Rasinkangas, Jarkko – Kaikkonen, Risto – Luoma, Minna-Liisa 2014: Onnellisuus Turun eri asuinalueilla. – *Yhdyskuntasuunnittelu. The Finnish Journal of Urban Studies* 52 (3) s. 10–35.
- Sebba, Mark 2012: Researching and Theorizing Multilingual Texts. Teoksessa Sebba, Mark – Mahootian, Shahrzad – Jonsson, Carla (toim.) *Language mixing and code-switching in writing. Approaches to Mixed-Language Written Discourse*. New York: Routledge. 1–26.

- Spolsky, Bernard 2009: Prolegomena to a Sociolinguistic Theory of Public Signage. Teoksessa Elana Shohamy – Durk Gorter (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. New York: Routledge. 25–39.
- Stjernholm, Katrine 2015: Two faces of Oslo. A Comparative Study of the Sense of Place. Teoksessa Laitinen, Mikko – Zaporodskaja, Anastassia (toim.) *Dimensions of Sociolinguistic Landscapes in Europe. Materials and Methodological Solutions*. Frankfurt am Main: Peter Lang. 77–104.
- Stroud, Christopher – Mpendukana, Sibonile 2009: Towards a Material Ethnography of Linguistic Landscape. Multilingualism, Mobility and Space in a South African Township. – *Journal of Sociolinguistics* 13 (3) s. 363–386.
- Sulkunen, Pekka – Alasuutari, Pertti – Nätkin, Ritva – Kinnunen, Merja 1985: *Lähiöravintola*. Helsinki: Otava.
- Tsokkinen, Eelis 2023: Turku on epäonnistunut, ministeri Li Andersson sanoo – Näin hän rikkoisi rikkaiden turvasatamat. – *Helsingin Sanomat* 22.2.2023. [Verkkoaineisto.] <https://www.hs.fi/kotimaa/turku/art-200009410381.html>. Viitattu 28.5.2023.
- Vauhkonen, Teemu – Kallio, Johanna – Erola, Jani 2017: Sosiaalisen huono-osaisuuden ylisukupolvisuus Suomessa. – *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (5) s. 501–512.
- Virtanen, Lasse 2018: Pienituloisuus keskittyy Turkuun – tutkijan mukaan Turku muistuttaa enemmän Tukholmaa kuin Helsinkiä. – *Aamuset* 5.12.2018. [Verkkoaineisto] <https://aamuset.fi/artikkeli/4406978>. Viitattu 25.1.2022.
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Haci-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlan-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2018: *Metropolenzeichen. Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.

II

Esteettömyyttä ja osallisuuden kokemuksia

Julkisen sektorin kielimaisemat

Turun yliopistollinen keskussairaala ja Varsinais-Suomen käräjäoikeus

Eveliina Tolvanen

📧 <https://orcid.org/0009-0008-9165-6174>

Anne-Maria Kuosa

📧 <https://orcid.org/0009-0003-8113-9951>

Camilla Wide

📧 <https://orcid.org/0000-0001-8845-9438>

Johdanto

Tässä luvussa¹ tarkastelemme julkisen sektorin kielimaisemia (Landry & Bourhis 1997; Gorter & Cenoz 2023) eli sitä, miten eri kielet näkyvät julkisten organisaatioiden kylteissä organisaatioiden sisätiloissa. Tutkimuskohteiksi olemme valinneet Turun yliopistollisen keskussairaalan (Tyks) ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuden.² Näemme kielimaiseman osana näiden organisaatioiden kielipoliittisia ratkaisuja. Kielipoliitiikan osatekijöiksi voidaan lukea kielisuunnittelu (esim. kansalliskielten aseman turvaaminen lainsäädännöllä), kieliasenteet, kielikäsitukset sekä kielten käyttö. Nämä osatekijät ovat myös vuorovaikutuksessa keskenään: esimerkiksi käsitukset kielen asemasta vaikuttavat kielen käyttöön. (Spolsky 2003.) Tutkimiamme kielimaisemia säätelevät viralliset dokumentit Suomen lainsäädännöstä organisaatioiden omiin kielipoliittisiin ohjelmiin. Virallisella kielipoliitiikalla on merkittävä rooli kielimaiseman rakentumisessa, mutta se ei kuitenkaan

1 Tutkimusta on rahoittanut Svenska litteratursällskapet i Finland (apuraha E. Tolvaselle 2022 ja 2023).

2 Kiitämme yhteistyöstä Tyksin ruotsinkielisten palvelujen koordinaattori Wiveka Kauppilaa ja laamanni Martti Juntikkaa.

ole ainoa tekijä, joka säätelee sitä, mitä kieliä kielimaisemassa käytetään (Gorter & Cenoz 2023, 235). Kielimaisemaan vaikuttaa myös niin sanottu tahaton tai tiedostamaton kielipoliitiikka, kuten kylttien tuottamiseen käytettävissä olevat taloudelliset resurssit tai työntekijöiden ja asiakasryhmien tarpeet (ks. esim. Tiililä 2010; Gorter 2021; Hovens 2021). Kielimaisematutkimus voi siis osaltaan tehdä organisaatioiden kielipoliittisia ratkaisuja ja niiden seurauksia näkyväksi.

Suomi on perustuslain (1999/731) mukaan virallisesti kaksikielinen, mutta käytännössä monikielinen maa. Nyky-yhteiskunnassa monikielisyys nähdään usein haasteena, mutta kielellinen moninaisuus voidaan nähdä myös taloudellisena ja poliittisena resurssina (Hyltenstam & Milani 2012, 19). Vuoden 2022 lopussa Suomessa oli Tilastokeskuksen mukaan noin 4 779 000 suomenkielistä (n. 85,9 % väestöstä) ja noin 288 000 ruotsinkielistä (n. 5,2 % väestöstä). Tilastoissa vieraskielisiä eli muun kuin suomen, ruotsin tai saamen kielten puhujia oli noin 496 000 (n. 8,9 % väestöstä). Vieraskielisten määrä on kasvanut Suomessa jatkuvasti, ja yleisimmät Suomessa puhutut vieraat kielet ovat venäjä (n. 94 000 puhujaa), viro (n. 50 000 puhujaa), arabia (n. 39 000 puhujaa), englantia (n. 29 000 puhujaa) ja somali (n. 25 000 puhujaa). (SVT 2023.)

Suomen vanhimpana kaupunkina myös Turku on ollut kauan monikielinen (ks. teoksen johdanto; Kolehmainen, Liira & Nummila 2021). Vuoden 2022 lopussa Turussa asui noin 197 000 henkilöä, joista äidinkielenään suomea puhui noin 160 000 (n. 80,7 %) ja ruotsia noin 11 000 (n. 5,5 % väestöstä). Virallisena äidinkielenään jotain muuta kieltä puhui noin 27 000 turkulaista (n. 13,8 % väestöstä), ja Turun yleisimmät vieraat kielet olivat venäjä, arabia, kurdi, albania ja somali. Monikielisyyden näkökulmasta Turku on kiinnostava tutkimuskohde, sillä ruotsinkielisten osuus Turun väestöstä on hyvin lähellä ruotsinkielisten osuutta koko maassa, mutta muiden kielten puhujien osuus on valtakunnallisestikin suhteellisen suuri (vrt. vieraskielisten osuus Helsingissä on n. 18 %). (SVT 2023.)

Tässä tutkimuksessa selvitämme, millaisena kahden julkisen organisaation kielimaisemat näyttävät käytännössä sekä Suomen

kansalliskielten suomen ja ruotsin että muiden kielten kannalta. Julkisia palveluja tarjoavien organisaatioiden voidaan lähtökohdaisesti ajatella heijastavan Suomen kaksikielisyyttä, erityisesti kaksikielisillä alueilla (ks. Henricson 2022). Kielellinen moninaisuus lisääntyy kuitenkin jatkuvasti, ja Suomessa käytetään lähes kahtasataa eri kieltä (SVT 2023). Tarkastelemme toisaalta sitä, millainen asema kansalliskielillä on erikoissairaanhoidon ja oikeuslaitoksen kielimaisemissa, ja toisaalta sitä, miten lisääntyvä kielellinen moninaisuus näkyy näiden ympäristöjen kielimaisemissa. Luku on osa laajempaa tutkimusyhteistyötä, jossa kartoitetaan ruotsin ja muiden kielten käyttöä julkisella ja yksityisellä sektorilla Turussa³. Etimme vastausta seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitä kieliä Turun yliopistollisen keskussairaalan A-sairaalan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuden kielimaisemissa esiintyy?
- 2) Miten eri kieliä käytetään Turun yliopistollisen keskussairaalan A-sairaalan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuden kielimaisemissa?
- 3) Millaisia yhtäläisyyksiä ja eroja näiden julkisten organisaatioiden kielimaisemissa on?

Käsitlemme seuraavaksi lyhyesti Suomen ja Turun monikielisyyttä sekä kielellisten oikeuksien ja kielipolitiikan yhteyttä kielimaisemaan. Tämän jälkeen esittelemme tutkimuksen aineiston, menetelmät ja tulokset. Lopuksi käsittelemme tutkimuksen tuloksia kokoavasti ja pohdimme niiden merkitystä käytännössä.

Kielelliset oikeudet, kielipolitiikka ja kielimaisema

Mahdollisuus oman kielen käyttöön on merkittävä osa elämäämme. Koska kieli on osa yksilön identiteettiä, oikeus oman kielen

3 Ks. *Svenskan i Åbo* -verkoston verkkosivut: <https://sites.utu.fi/svenskaniabo/fi/>.

käyttöön on ensisijaisen tärkeää. Kielellisiä oikeuksia turvaavat useat kansainväliset sopimukset (Kielikertomus 2021), ja Suomessa niitä säädellään useissa eri laeissa. Perustuslain (731/1999) mukaan Suomen kansalliskielet ovat suomi ja ruotsi. Lisäksi saamelaisilla alkuperäiskansana, romaneilla ja muilla ryhmillä on oikeus kehittää ja ylläpitää kieltään ja kulttuuriaan (Perustuslaki 731/1999; Saamen kielilaki 1086/2003) ja viittomakielisille taataan mahdollisuus käyttää kieltään sekä saada tietoa omalla kielellään (Viittomakielilaki 359/2015). Suomi on myös ratifoinut alueellisia kieliä tai vähemmistökieliä koskevan eurooppalaisen peruskirjan saamen kielten, ruotsin, romanikielen, venäjän, tataarin, jiddišin ja karjalan kielen osalta (Valtioneuvosto 2020).

Suomen kansalaisilla on valtion viranomaisten ja kaksikielisten viranomaisten kanssa asioidessaan oikeus käyttää suomea tai ruotsia ilman että oman kielen käyttöä tarvitsee erikseen pyytää (Suomen perustuslaki 731/1999, 17. §; Kielilaki 423/2003, 10. §; Hallintolaki 434/2003, 9. §; Laki hyvinvointialueesta 611/2021, 33. §). Kielten käytöstä säädetään tarkemmin kielilaisissa ja eri hallinnonalojen lainsäädännössä, esimerkiksi oikeudenkäyntejä koskevassa lainsäädännössä ja terveydenhuolto- ja sosiaalilainsäädännössä. Myös kielimaisemaa käsitellään kielilaisissa (33. §), jonka mukaan ”viranomaisten kaksikielisessä kunnassa asettamien kilpien, liikenemerkkien ja muiden yleisölle suunnattujen vastaavien opasteiden tekstien on oltava suomen- ja ruotsinkielisiä”. On kuitenkin epäselvää, koskeeko kielilaki myös erilaisia kylttejä julkisten organisaatioiden sisätiloissa.

Julkisten palveluiden saatavuutta eri kielillä seurataan Suomessa säännöllisesti, mutta puutteista ei seuraa sanktioita. Valtioneuvosto raportoi eduskunnalle kielilainsäädännön periaatteiden toteutumisesta jokaisella vaalikaudella. (Kielilaki 423/2003, 36. ja 37. §) Valtioneuvoston kertomuksessa mainitaan, että ruotsinkielisen palvelun saaminen Suomessa ei ole itsestään selvää eivätkä kielelliset perusoikeudet välttämättä toteudu esimerkiksi terveydenhuollossa tai oikeuslaitoksessa. Muiden kielten osalta kielikertomuksissa nostetaan esiin riittävä tiedonsaanti. Viranomaisten tulisi tarjota tietoa

yksinkertaisesti ja ymmärrettävästi sekä internetissä että muin tavoin. Kaikki kieliryhmät eivät kuitenkaan koe saavansa tietoa helposti, mikä saattaa pahimmillaan johtaa esimerkiksi terveydenhuollon palveluiden hakemiseen muista maista. (Kielikertomus 2021.)

Vaikka ihminen käyttäisi monia kieliä arkielämässään sujuvasti, oikeus omaan kieleen on erityisen tärkeä arkaluontoisissa tilanteissa. Näitä ovat muun muassa terveyden- ja sairaanhoito (Mustajoki 2020) sekä viranomaisasiat, kuten asiointi oikeuslaitoksessa (Tallroth 2007; Ervo 2005; Grönqvist 2013). Näissä tilanteissa kielivähemmistöt ovat huomattavasti haavoittuvammasa asemassa kuin alueen valtakielen puhujat ja voivat pahimmassa tapauksessa saada puutteellista tietoa (ks. esim. Ericsson, Bitar & Milani 2021). Monikielisissä hoitotilanteissa pyritään kuitenkin luomaan yhteisymmärrystä käyttämällä apuna esimerkiksi kuvia, eleitä tai tulkkausta (Paananen 2019, 68–71). Oikeuslaitoksessa osapuolille taataan oikeus tulkkaukseen, jos oikeudenkäynnissä käytetään muuta kuin heidän omaa kieltään (Oikeudenkäymiskaari 425/2003 4. luku 2. §).

Viranomaisilla on velvollisuus noudattaa Suomen kielilainsäädäntöä, joka ohjaa kansalliskielten käyttöä, ja viranomaisten kielenkäyttöä säätelevät kielilain lisäksi poliittiset ohjeet ja kielelliset olosuhteet (Henricson 2022). Turun yliopistollinen keskussairaala on vuoden 2023 alusta osa Varsinais-Suomen hyvinvointialuetta (aiemmin Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri), johon kuuluu 27 kuntaa tai kaupunkia, joista kaksikielisiä ovat Turku, Parainen ja Kemiönsaari. Tämän lisäksi Turun yliopistollinen keskussairaala palvelee Pohjanmaan vahvasti ruotsinkielisiä alueita ja täysin ruotsinkielistä Ahvenanmaata. Tyks ja Varsinais-Suomen sairaanhoitopiiri ovat laatineet kieliohjelman, joka on julkaistu vuonna 2010 ja päivitetty vuonna 2021 (VSSHP 2021). Ohjelman tavoitteena on ollut kehittää toimivia kaksikielisiä toimintatapoja potilaiden kohtaamiseen. Yhtenä huomioitavana asiana kieliohjelmassa mainitaan myös ruotsin kielen käyttö sairaalan kylteissä. Kieliohjelmassa käsitellään kuitenkin vain suomen ja ruotsin käyttöä, eikä siinä huomioida potilaiden tai henkilökunnan lisääntyvää kielellistä moninaisuutta. Suomessakin hoitoalan henkilökuntaan kuuluu

usein muiden kuin kansalliskielten puhujia, jolloin monikielisyys koskee koko organisaatiota, ei vain potilaita (ks. Paananen 2019).

Varsinais-Suomen käräjäoikeuden toiminta-alueeseen kuuluvat samat 27 varsinaissuomalaista kuntaa, ja käräjäoikeudessa käsitellään sekä suomen- että ruotsinkielisiä asioita (Varsinais-Suomen käräjäoikeus 2024). Käräjäoikeudessa on äidinkieleltään sekä suomen- että ruotsinkielistä henkilökuntaa, ja suomenkieliselle henkilökunnalle järjestetään ruotsin kielen opetusta (Lund 2023). Kielenkäyttö käräjäoikeudessa perustuu kielilakiin (423/2003), jossa määritellään muun muassa oikeusasian käsittelykieli sekä tuomioiden, päätösten ja muiden asiakirjojen kieli. Muita kielenkäyttöä tai kielivalintoja sääteleviä dokumentteja käräjäoikeudessa ei kuitenkaan ole, eikä erilaisten kylttien kielivalintoihin siis ole käytettävissä varsinaisia ohjeita (henkilökohtainen kirjeenvaihto, laamanni Martti Juntikka, 27.1.2023).

Tutkimamme organisaatiot toimivat Suomen molemmilla kansalliskielillä, pyrkivät tarjoamaan palvelua suomeksi ja ruotsiksi ja järjestävät tarvittaessa tulkkauspalveluja. Molemmissa organisaatioissa on myös äidinkieleltään ruotsinkielistä henkilökuntaa, ja kummassakin panostetaan suomenkielisen henkilökunnan ruotsin kielen taitoon. Olisi kuitenkin tärkeää, että näiden organisaatioiden tiloissa asioivat pystyisivät kulkemaan tiloissa vaivatta ja löytämään tarvitsemansa palvelun. Tästä syystä opasteiden ja muiden kylttien tulisi olla saatavilla sellaisella kielellä, jota julkisia palveluja käyttävä asiakas ymmärtää (ks. Schuster, Elroy & Elmakais 2017).

Kielimaisematutkimuksessa on tarkasteltu julkisia palveluja tarjoavien organisaatioiden monikielisyttä ja kielipoliittisia ratkaisuja, esimerkiksi virallisten ja vähemmistökielten asemaa (ks. esim. Cenoz & Gorter 2006). Ruhrin alueella Saksassa tehty laaja kielimaisematutkimus osoitti, että julkisten palveluiden (saks. *Bürgerbüro*) kielenkäytön taustalla voi edelleen olla yksikielinen ideologia, eivätkä muut alueen väestön käyttämät kielet juurikaan näy kylteissä (Ziegler ym. 2022, 291). Lisäksi Schuster (2012) sekä Schuster, Elroy ja Elmakais (2017) ovat tutkineet sairaaloiden

kielimaisemia Israelissa ja toteavat, että vaikka sairaalahenkilökunta on usein tietoinen monikielisen tiedon tarpeesta, organisaatioilla ei välttämättä ole virallisia ohjeita siitä, miten tietoa olisi annettava milläkin kielellä, mikä voi johtaa erilaisiin, osin epätoivottuihin ratkaisuihin. Onkin havaittu, että esimerkiksi sairaanhoidossa on usein haastavaa kehittää monikielisiä käytänteitä (Schyve 2007, 361). EU-rahoitteinen DYLAN-hanke (*Language Dynamics and Management of Diversity*) osoitti, että kielipoliittisia ohjelmia toteutetaan monikielisisä organisaatioissa usein epäjohdonmukaisesti (Moring ym. 2013).

Syrjälä (2018) on tarkastellut ruotsin kielen näkyvyyttä kaksikielisten alueiden kielimaisemissa Karjaalla, Kauniaisissa ja muualla pääkaupunkiseudulla. Hän osoittaa muun muassa, että ruotsin kielen käyttö on yleistä julkisten toimijoiden kylteissä ja selvästi harvinaisempaa kaupallisten toimijoiden kylteissä. Syrjälä toteaa, että ruotsin kielen näkyvyydellä julkisessa tilassa on merkittävä symboliarvo: kun ruotsin kieli näkyy, se ymmärretään helpommin tärkeäksi osaksi kaksikielistä Suomea. Tutkimuksemme lähtökohtana on kuitenkin, että ruotsin kielen käyttö julkisella sektorilla on tärkeää myös käytännön syistä: jotta ihmisten olisi helppo löytää tarvitsemansa palvelut. Voidaankin sanoa, että julkisten tilojen kielimaisemat ovat yksi huomioitava osa-alue, kun tarkastellaan kielellisten perusoikeuksien toteutumista Suomessa. Eri kielten näkyvyys tai näkymättömyys kielimaisemassa voi osaltaan vaikuttaa tiloissa asioivien ihmisten kielivalintoihin (Gorter 2021). Samalla tilojen kielimaisemat vaikuttavat laajemminkin organisaatioiden tarjoamien palvelujen kielelliseen saavutettavuuteen eli siihen, miten palvelut ovat saatavilla vähemmistö- ja muita kieliä puhuville (Schuster, Elroy & Elmakais 2017) ja muutoin kielellisesti haavoittuvassa asemassa oleville (Paananen, Lindholm, Lindeman & Luodonpää-Manni 2023).

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen aineisto on kerätty lokakuussa 2022 valokuvaamalla kielimaisemia tutkittavien organisaatioiden yleisölle avoimissa sisätiloissa: Tyksin A-sairaalan aulatiloiissa sekä Turun oikeustalon ja Varsinais-Suomen kärjäoikeuden aulatiloiissa. A-sairaala, joka on Tyksin nykyisistä rakennuksista vanhin (rak. 1934–1937, Museo-virasto 2009), rajattiin tämän vertailevan tutkimuksen kohteeksi, koska se edustaa Tyksin vanhinta, pidemmän ajan kuluessa rakentunutta kielimaisemaa. Varsinais-Suomen kärjäoikeus toimii Turun oikeustalossa (rak. 1997, TS 2018), jossa toimivat myös Turun hallinto-oikeus, ulosottolaitos sekä syyttäjälaitos.

Aineisto tuotettiin kuvaamalla näistä tiloista havaitut, edellä mainittujen organisaatioiden asettamat kyltit niin, että kyltin laajempi ympäristö näkyy. Tiloissa oleskelevia ihmisiä ei kuvattu. Sekä Tyks että kärjäoikeus antoivat valokuvaukseen luvan. Koska tarkastelemme kylttejä osana organisaatioiden kielipolitiikkaa, tiloissa kuvattiin vain organisaation omat kyltit, ei muiden toimijoiden asettamia kylttejä, kuten ilmoitustaululla olevia ilmoituksia, mainoksia, esitteitä (esim. rikosuhripäivystys), sairaalan kahvion kylttejä tai laitteiden (esim. hissien) omia tekstejä. Täysin samanlaisena toistuvat kyltit (esim. WC-kyltit, kärjäoikeuden istuntosalit; mahdolliset symbolit huomioiden) kuvattiin vain kerran. Analyysissa ei huomioida myöskään täysin kielettömiä kylttejä (esim. hätäuloskäyntiä merkitsevä symboli) eikä tunnistetietoja sisältäviä tekstejä kärjäoikeuden ilmoitustauluilta. Kyltit jaoteltiin ensin käyttötarkoituksen mukaan, sen jälkeen käytettyjen kielten mukaan ja lopuksi kyltin pysyvyyden mukaan. Kaikki tässä luvussa käytettävät kuvat ovat Eveliina Tolvasen ottamia.

Kuvatut kyltit ovat kyseessä olevien organisaatioiden tai niiden yksittäisten työntekijöiden asettamia *top-down*-kylttejä, jotka edustavat virallisia, julkisia organisaatioita ja niiden ideologioita (ks. Ben-Rafael ym. 2006, 14). Tarkastelemme kylttejä sekä määrällisin että laadullisin menetelmin. Määrällisten menetelmien avulla tavoittelemme yleiskuvaa siitä, mitkä kielet esiintyvät Turun yliopistollisen sairaalan ja Varsinais-Suomen kärjäoikeuden aulatiloiissa.

Laadullisin menetelmin tarkastelemme lähemmin joidenkin valitsemiemme kylttien kielivalintoja ja niiden mahdollisia seurauksia (ks. Soukup 2020). Oletamme, että kylttien kielivalinnat heijastelevat sekä organisaatioiden virallista, kirjoitettua kielipolitiikkaa, että henkilökunnan osin jopa tiedostamatonta kielipolitiikan toteuttamista (Spolsky 2003; Tiililä 2010; Gorter 2021, 19–20; Hovens 2021). Tarkastelemme myös kylttien typografisia seikkoja, mutta raajaamme tässä tarkastelumme tekstin ulkoasuun emmekä analysoi yksityiskohtaisesti esimerkiksi mahdollisia kuvia.

Kyltiksi määrittelemme kielimaisemassa esiintyvän tekstin, jolla on tietty käyttötarkoitus. Kylttien käyttötarkoitusten analyysissa hyödynnämme Schusterin (2012) jaottelua, jota on yksinkertaistettu aineistolle sopivaksi. Kuvatut kyltit on siis Schusterin jaottelua soveltaen luokiteltu kolmeen ryhmään: opasteisiin, ohjeisiin ja varoituksiin. Opaste on kyltti, joka näyttää tai nimeää jonkin paikan tai esineen sijainnin (esim. *Hissit*, *Fysioterapia*, *Istuntosali 8* tai *ATK-varasto*). Ohje on kyltti, joka ohjaa ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla (esim. *Oven avaus* katkaisijan vieressä) tai rajoittaa jotakin toimintaa (esim. *Älä istu* tai *Huom! Ei uloskäyntiä*). Varoitus on kyltti, joka varoittaa mahdollisista vaaratekijöistä (esim. *Varo matala kohta!* tai *Varo trukkia!*). Lisäksi jaamme kuvatut kyltit pysyviin, painettuihin kyltteihin ja tilapäisiin, esimerkiksi paperille tulostettuihin tai käsin kirjoitettuihin kyltteihin, sillä näiden tuottamisprosessit ovat todennäköisesti erilaisia. Kyse on kuitenkin ennen kaikkea kyltin virallisuuden vaikutelmasta: pysyviäkin kylttejä voidaan uusia, ja väliaikaiset kyltit voivat olla osa kielimaisemaa vuosien ajan. Hypoteesimme on, että tutkituissa kielimaisemissa on eroja suomen, ruotsin ja muiden kielten käytössä niin eri käyttötarkoituksia palvelevien kylttien kuin pysyvien ja väliaikaisten kylttien välillä.

Määrittelemme erikieliset tekstit saman kyltin osiksi, jos ne ovat sisällöltään, ulkoasultaan ja käyttötarkoitukseltaan samankaltaisia⁴

4 Jotta erikieliset tekstit voidaan luokitella saman kyltin osaksi, niiden sisältöjen on oltava keskeisiltä osin samankaltaisia, mutta tekstien välillä voi olla myös eroja (ks. Kolehmainen, Koskinen & Riionheimo 2015).

ja ne on aseteltu visuaalisesti lähekkäin, vaikka tekstit olisivatkin fyysisesti eri papereilla. Rinnakkain olevat, sisällöltään ja ulkoasuutaan toisiaan vastaavat suomen- ja ruotsinkieliset tekstit tulkitaan siis yhdeksi kaksikieliseksi kyltiksi, vaikka tekstit voitaisiin tulkitta myös kahdeksi yksikieliseksi kyltiksi (ks. Kolehmainen & Sjöblom tässä teoksessa). Tulkitsemme kuitenkin, että tällaisen sijoittelun tavoitteena on monikielinen, ei yksikielinen lopputulos (ks. Reh 2004, 7).

Tulokset

Tyksin A-sairaalan ja Varsinais-Suomen käräjäoikeuden aulatiloi-
ssa havaitut, edellä mainittujen organisaatioiden asettamat kyltit on luokiteltu käyttötarkoituksensa mukaan taulukossa 1.

Taulukko 1. Kyltit jaoteltuna käyttötarkoituksen mukaan.

	Tyks, A-sairaala		Käräjäoikeus		Yhteensä	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Käyttötarkoitus						
Opasteet	53	61,6	27	50,9	80	57,6
Ohjeet	30	34,9	25	47,2	55	39,6
Varoitukset	3	3,5	1	1,9	4	2,9
Yhteensä	86	100,0	53	100,0	139	100,0

Taulukko 1 osoittaa, että aineistossa on eniten opasteita ja toiseksi eniten ohjeita. Varoituskyltit olivat melko harvinaisia kummassakin ympäristössä. A-sairaalassa oli kuitenkin enemmän opasteita kuin käräjäoikeudessa, jossa opasteita ja ohjeita oli lähes yhtä paljon. On kuitenkin huomioitava, että taulukossa on esitetty vain erilaiset kyltit, ei täysin samanlaisina toistuvia kylttejä (joita on koko aineistossa yhteensä 18 kpl).

Seuraavaksi käsittelemme tarkemmin erityyppisiä kylttejä ja kamalla ne yksi-, kaksi- ja kolmikielisiin kyltteihin. Yksikielisissä kylteissä käytetään vain suomea, kaksikielisissä puolestaan suomea ja ruotsia ja kolmikielisissä suomea, ruotsia ja englantia. Aineistossamme ei esiinny yksikielisiä ruotsin- tai englanninkielisiä kylttejä, eikä kylteissä käytetä muita kieliä. Poikkeuksen muodostaa piste-*kirjoitus*, jota käytetään Tyksin A-sairaalan WC-opasteissa. Lisäksi aineistossa esiintyy joitakin lyhenteitä sekä niin sanottuja *monenkielisiä* sanoja, jotka esiintyvät useassa eri kielessä ja joiden kieltä on siksi vaikea määrittää, esimerkiksi *info* tai *WC* (ks. Alanen 2012). Kuitenkin merkinnät *WC/M* miesten vessan ovessa ja *WC/N* naisten vessan ovessa on luokiteltu suomenkieliseksi kylteiksi, koska M (mies) ja N (nainen) hahmottuvat yhdistelmänä suomen kieleen viittaaviksi. Lyhenteet ja monenkieliset kyltit esitetään tarvittaessa taulukon kohdassa *Muut*.

Opasteet

Opasteiden funktio on näyttää tai nimetä jonkin paikan tai esineen sijainti. Opasteiden kielijakauma on esitetty taulukossa 2.

Taulukko 2. Opasteet.

Kielet	Tyks, A-sairaala		Käräjäoikeus		Yhteensä	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Yksikieliset (suomi)	14	26,4	5	18,5	19	23,8
Kaksikieliset (suomi, ruotsi)	29	54,7	18	66,7	47	58,8
Kolmikieliset (suomi, ruotsi, englanti)	3	5,7	0	0,0	3	3,8
Muut (monenkieliset, lyhenteet jne.)	7	13,4	4	14,8	11	13,8
Yhteensä	53	100,0	27	100,0	80	100,0

Kummassakin ympäristössä suurin osa opasteista on kaksikielisiä, mutta kaksikielisten opasteiden osuus on selvästi suurempi käräjäoikeudessa. Tyksin A-sairaalassa esiintyy joitakin kolmikielisiä opasteita, joita käräjäoikeudessa ei esiinny.

Esimerkkejä yksikielisistä opasteista ovat A-sairaalan aulaan oven yläpuolella sijaitseva, punaisella kehyksellä ympäröity teksti *VIRANOMAISHUONE*⁵ ja käräjäoikeuden varastohuoneen oven vieressä sijaitseva kyltti *ATK-varasto*. Kumpikin näistä kylteistä vaikuttaa olevan suunnattu sairaalassa tai käräjäoikeudessa työskenteleville, sillä niiden merkitys ei välttämättä avaudu tai ole olennainen muille tiloissa oleskeleville. Kaksikielisistä opasteista mainitsemme A-sairaalan hissiaulassa esiintyvän, nuolisymbolin sisältävän kyltin, jossa lukee *Portaat kulman takana/Trappan finns bakom hörnet*. Kyse on niin sanotusta *toistavasta* monikielisyysdestä (Reh 2004; suomenkieliset termit Kolehmainen, Koskinen & Riionheimo 2015), jossa erikieliset tekstit toistavat saman sisällön. Suomen- ja ruotsinkieliset tekstit vastaavat toisiaan myös ulkoasultaan (kirjasintyyppi ja -koko). Lisäksi kielten järjestys (suomi, ruotsi) on tyypillinen tutkimissamme ympäristöissä. Suomenkielisen tekstin sijainti ennen ruotsinkielistä tekstiä (latinalaisen kirjoitustavan mukaisesti lukusuunnassa vasemmalta oikealle ja ylhäältä alaspäin) on kielilain (423/2003) mukainen ja kuvastaa suomen asemaa alueen enemmistökielenä, mutta rakentaa samalla kielten välistä hierarkiaa (ks. Schuster 2012; myös Pietikäinen, Tapionkas-ki & Mäntynen 2020).

Toinen esimerkki kaksikielisestä opasteesta on Tyksin eri osastoille opastava kyltti (kuva 1), jossa tekstit ovat typografisesti yhteneväiset, mutta ruotsinkielinen teksti on sijoitettu vasemmalle ja suomenkielinen teksti oikealle. Kielten keskinäisen järjestyksen perusteella (lukusuunnassa vasemmalta oikealle ja ylhäältä alaspäin) ruotsi näyttäytyy siis kyltissä ensisijaisena, vaikka se on alueella vähemmistön kieli (vrt. Kielilaki 423/2003). Tämä hieman

5 Esitämme leipätekstissä kylttien tekstit siinä asussa, jossa ne esiintyvät kylteissä. Saman kyltin erikieliset tekstit erotamme kuitenkin toisistaan vinoviivalla.

odotuksenvastainen rakenne esiintyy joissakin A-sairaalan opasteissa. Kyltin suomen- ja ruotsinkieliset tekstit eivät kuitenkaan täysin vastaa toisiaan, sillä suomenkielisessä tekstissä mainitaan esimerkiksi *SIIVOUSKESKUS/LAITOSHUOLTO*, *PUKUHUONEET*, *OPETUSTILOJA*, *TUTKIJOIDEN HUONEET*, *SAULI VIIKARI LUENTOSALI* sekä *HILJAINEN HUONE*, joita ei mainita

Kuva 1. Tyks, opaste eri osastoille.

ruotsinkielisessä tekstissä. Voidaan siis puhua niin sanotusta *ositaisesta* monikielisyudesta, jossa osa sisällöstä on vain yhdellä kielellä (Reh 2004). Se, että henkilökunnalle ja opiskelijoille suunnatut tekstit ovat vain suomeksi, luo käsitystä siitä, että nämä ryhmät ovat suomenkielisiä. Lisäksi olisi pohdittava, ovatko sairaalan osastot niin keskeistä tietoa, että niiden nimet pitäisi ilmoittaa jollain muullakin kielellä. Kyltti havainnollistaa myös sairaalan kielimaiseman muuttuvaa luonnetta: joitakin kyltin tekstejä on peitetty, koska niiden sisältö ei enää pidä paikkaansa.

Käräjäoikeuden opasteet ovat A-sairaalaan hieman useammin kaksikielisiä. Käräjäoikeuden sisääntuloaulassa on suuri, kaksikielinen kyltti, jossa samat tekstit annetaan ensin suomeksi ja sitten ruotsiksi (ks. kuva 8 lopussa). Kyltissä opastetaan tilaan saapuvia nuolisymbolien avulla Varsinais-Suomen käräjäoikeuden, Turun hallinto-oikeuden, ulosottolaitoksen, syyttäjälaitoksen ja Länsi-Suomen syyttäjäläytteen asiakaspalveluun, infopisteeseen ja eri kerroksissa sijaitseviin istuntosaleihin. Infon kohdalla kyltissä on myös *i*-kirjaimesta muodostuva, ihmishahmoa muistuttava symboli. Kaksikielisyyden näkökulmasta kyltti on esimerkillinen, sillä kaikki tekstit on annettu kummallakin kielellä ja tekstit ovat typografialtaan täysin samanlaiset. Kyltin sijainti aivan sisääntuloaulassa herättää kuitenkin kysymyksen siitä, olisiko siinä tarpeen antaa enemmän tietoa muillakin kielillä, esimerkiksi englanniksi.

Hyvänä esimerkkinä kaksikielisyudesta toimivat myös käräjäoikeuden opasteet käräjäsaleihin, joissa hyödynnetään suomen- ja ruotsinkielisten tekstien lisäksi porras- ja hissisymboleja ja nuolisymbolia. Symbolien käyttö kylteissä tekee niistä saavutettavampia myös niille, jotka eivät osaa suomea tai ruotsia. Kolmikielisiä opasteita esiintyy puolestaan vain Tyksissä. Hiljaisen huoneen ovesa (kuva 2) on käytetty kolmea kieltä järjestyksessä suomi, ruotsi, englantia, ja tekstit ovat typografialtaan samanlaisia. Voi kuitenkin kysyä, vastaavatko tekstit *HILJAINEN HUONE*, *ANDAKTSRUM* 'hartaushuone' sekä *CHAPEL* 'kappeli' toisiaan sisällöllisesti, sillä sairaaloissa hiljaisen huoneen on yleensä tarkoitus olla avoin kaikille uskontokunnasta riippumatta (ks. esim. HUS 2023). Kylttien

kielivalinnat eivät myöskään ole johdonmukaisia, sillä oven vieressä sijaitsevan, pyörätuolisymbolilla varustetun *OVEN AVAUS* -kyltin teksti on vain suomeksi.

Tyksissä sijaitsee myös poistumiskartta, joka on otsikoltaan (*POISTUMISKARTTA/FIRE ESCAPE MAP/UTRYMNINGSKARTA*) ja tiedoiltaan muutoin kolmikielinen, mutta sen oikean yläkulman tekstit (*AD1 A-SAIRAALA D-OSA 1. KERROS*

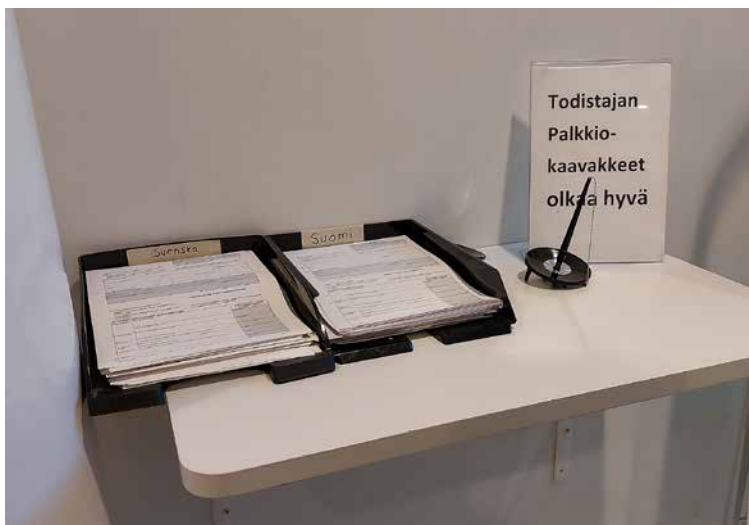
Kuva 2. Tyks, hiljaisen huoneen sisäänkäynti.

PUKUHUONEET OPETUSTILAT HUOLTOKÄYTÄVÄ) ovat vain suomeksi. Kielivalinnat eivät siis välttämättä ole täysin johdonmukaisia edes kyltin sisällä. Kyse on jälleen osittaisesta monikielisuudesta.

Aineistossa on myös joitakin monenkielisiä opasteita tai opasteita, joiden kieltä ei voi määrittää (esim. *AD-134, TYKSLAB, In-fo*). Ehdottomasti yleisin näistä on WC-kyltti, josta esiintyy erilaisia variaatioita. Tyksin WC-kylteissä käytetään vierekkäin naista ja miestä kuvaavia symboleita, joilla pyritään todennäköisesti ilmaisemaan sukupuolineutraalia WC-tilaa, mutta kyltin voidaan samalla tulkita edustavan binääristä käsitystä sukupuolesta (ks. THL 2022). A-sairaalassa kuvatuissa WC-kylteissä käytetään myös pistekirjoitusta, jota ei kuitenkaan esiinny johdonmukaisesti tilan muissa kylteissä. Saavutettavuuden näkökulmasta onkin pohdittava, miten näkövammaiset osaavat etsiä pistekirjoitusta vain joistakin kylteistä. Käräjäoikeuden WC:t on puolestaan jaoteltu sukupuolen mukaan merkinnöillä *WC/M* ja *WC/N* sekä miestä ja naista kuvaavilla symboleilla.

Suurin osa opasteista (Tyksissä n. 89 % ja käräjäoikeudessa n. 85 %) on luonteeltaan pysyviä, mutta aineistoissa on myös joitakin tilapäisiä, paperille tulostettuja opasteita, jotka ovat yksikielisiä. Jotkin näistä voivat olla ymmärrettäviä muidenkin kielten puhujille: esimerkiksi suomenkielinen kyltti *Hissit* voi hahmottaa ruotsia puhuvalle (vrt. ruots. *hiss*), mutta se ei ole ymmärrettävä esimerkiksi vain englantia puhuvalle (vrt. engl. *lift, elevator*). Tämän tyyppinen esimerkiksi lainasanoista johtuva kielten välinen ymmärrettävyys on kuitenkin lähinnä sattumanvaraista. Esimerkiksi A-sairaalassa sijaitseva, paperille tulostettu opaste, jossa on teksti *T-sairaalan näytteenotto* ja nuoli oikealle, ei ole lainkaan ymmärrettävä niille, jotka eivät osaa suomea.

Käräjäoikeudessa yksikielinen, luonteeltaan tilapäinen kyltti *To-distajan palkkiokaavakkeet olkaa hyvä* (kuva 3) on asetettu pöydälle palkkiokaavakkeiden viereen, vaikka kaavakkeista on tarjolla sekä suomen- että ruotsinkielinen versio. Suomenkielisille tarjotaan

Kuva 3. Käräjäoikeus, suomenkielinen opaste kaavakkeiden vieressä.

siis opastusta lomakkeiden löytämiseen toisin kuin ruotsinkielisille, mutta sekä opaste että lomakkeet ovat täysin saavuttamattomia kansalliskieliä osaamattomille.

Ohjeet

Ohje on kyltti, jonka funktio on ohjata ihmisiä toimimaan tietyllä tavalla tai rajoittaa jotakin toimintaa. Ohjeisiin kuuluvat myös sijaintiin liittyvät kiellot, esimerkiksi *HUOM! Ei uloskäyntiä*, jotka eivät osoita paikan tai esineen sijaintia eivätkä täten ole opasteita.

Kuten taulukot 2 ja 3 osoittavat, yksikielisten kylttien osuus on ohjeista suurempi kuin opasteista. Kaksi- tai kolmikieliset ohjeet ovat selvästi harvinaisempia, mutta niiden osuus on hieman suurempi käräjäoikeudessa kuin A-sairaalassa.

Taulukko 3. Ohjeet.

Kielet	Tyks, A-sairaala		Käräjäoikeus		Yhteensä	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Yksikieliset (suomi)	23	76,7	15	60,0	38	69,1
Kaksikieliset (suomi, ruotsi)	4	13,3	5	20,0	9	16,4
Kolmikieliset (suomi, ruotsi, englanti)	3	10,0	5	20,0	8	14,5
Yhteensä	30	100,0	25	100,0	55	100,0

A-sairaalassa esiintyvässä ohjekyltissä on ilmeisesti käytetty sairaalan virallista dokumenttipohjaa, sillä yläreunan logo (*Tyks Turku University Hospital*) ja alatunnisteen teksti (*Getting better, every day*) ovat englanniksi. Kyltin leipäteksti on kuitenkin kokonaan suomeksi:

TUNNELI – SEKTORI 4

HÄTÄTILANNE?

SOITA 112

KERRO:

- Mitä on tapahtunut
- Missä on tapahtunut

Paikka:

Turun yliopistollinen keskussairaala

Kantasairaalan tunneli

Sektori 4

Kyltin voidaan siis sanoa edustavan ns. *täydentävää* monikielisyyttä (Reh 2004), jossa erikieliset viestit eivät sisällä mitään samaa. Englanninkielinen logo sisältää kuitenkin suomenkielisen lyhenteen *Tyks*, joten siinä hyödynnetään toistavaa monikielisyyttä. Tämänkaltaisen monikielisyys ei kuitenkaan ole kovin hyödyllistä, sillä suomea vain vähän osaava lukija ei välttämättä pysty ymmärtämään

kyltin toimintaohjetta varsinkaan tekstin kuvaamassa hätätilanteessa. Käräjäoikeudessa esiintyy myös yksikielisiä ohjeita, esimerkkinä paperille tulostettu toimintaohje *PESE KÄDET VEDELLÄ JA SAIPUALLA ENNEN JA JÄLKEEN SALIIN MENON*, jossa on käytetty vain suomea, eikä lainkaan kuvia tai symboleita.

Ympäristöissä esiintyy myös kaksikielisiä ohjekylttejä. Esimerkiksi Tyksin ohjeessa, joka on otsikoitu *Pysäytä pisaratartunta! Stoppa droppsmitta* (kuva 4), sama sisältö annetaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Lisäksi ohjetta on korostettu huutomerkkisymbolilla ja havainnollistettu kuvilla, jotka kuvaavat yskimistä, nenäliinan

Kuva 4. Tyks, ohje pisaratartunnan välttämiseksi.

käyttöä sekä käsien pesua. Kuvat tekevät ohjeesta ainakin osin ymmärrettävän myös niille, jotka eivät osaa suomea tai ruotsia. Ruotsinkielinen teksti on kuitenkin kirjoitettu pienemmällä kirjaskoolla ja eri kirjaintyyppillä (kursiivi), eli sitä ei esitetä rinnasteisena suomenkieliselle tekstille. Olisikin tärkeää pohtia, miten erikieliset tekstit voitaisiin esittää samanarvoisina tämääntyyppisissä kylteissä, niin että tekstin luettavuus pysyy hyvänä.

Myös käräjäoikeudessa esiintyy kaksikielisiä ohjeita. Käräjäoikeuden pyöröoven vieressä, ennen sisääntuloa, seinäpintaan on painettu seuraava ohjeteksti:

8.00–16.15

Talossa asioiville suoritetaan turvatarkastus

Besökare bör gå genom säkerhetskontrollen

Kyltin suomen- ja ruotsinkieliset tekstit ovat kirjaintyyppiltään ja -kooltaan samanlaiset. Lisäksi on aiheellista nostaa esiin tekstin laatu; ruotsinkielinen teksti on luonteva ja myös kielenhuollon suositusten mukainen, sillä siinä ei esimerkiksi käytetä passiivimuotoa kuten suomenkielisessä tekstissä (ks. Reuter 2014, 137). Tämä on tärkeää kielellisten perusoikeuksien näkökulmasta: viranomaisen on käytettävä selkeää ja ymmärrettävää kieltä (Hallintolaki 2003/434, 9. §; Tiililä 2010). Koska teksti on ensimmäisiä kylttejä, jotka käräjäoikeuteen saapuva kohtaa, voisi kuitenkin pohtia, olisiko muillakin kielillä tarvetta kertoa turvatarkastuksesta, joka saattaa olla arkaluontoinen tilanne.

Esimerkkinä kolmikielisestä ohjeesta voidaan mainita Tyksin ohje otsikolla *Vierailu sairaalassa koronavirusaikana* (kuva 5), jossa on sama tieto kolmella eri kielellä ja kasvomaskia käyttävän naisen kuva. Erikieliset tekstit ovat eri paperiarkeilla, mutta ne on aseteltu aivan rinnatusten, visuaalisesti yhteenkuuluvaksi kokonaisuudeksi, jossa lukee:

Vierailu sairaalassa koronavirusaikana

- huolehdiathan käsihygieniasta
- käytä suu-nenäsuojainta (maskia), kun liikut sairaalan hoitotiloissa (esim. osastoilla, röntgenissä tai laboratoriossa) ja kun vierailet potilaan luona
- tulethan vierailulle terveenä ja oireettomana

Visiting the hospital during the corona epidemic

- proper hand hygiene is crucial
- wear a face mask when you are in care units (such as wards, x-ray and laboratory) and when you visit a patient
- healthy and symptom-free? If yes, welcome! Otherwise stay home

Besök på sjukhuset under coronavirustider

- iakta god handhygien
- använd munskydd (ansiktsmask) då du rör dig i sjukhusets vårdutrymmen (t.ex. på avdelningar, röntgen eller laboratoriet) och då du besöker en patient
- kom på besök endast som frisk och symtomfri

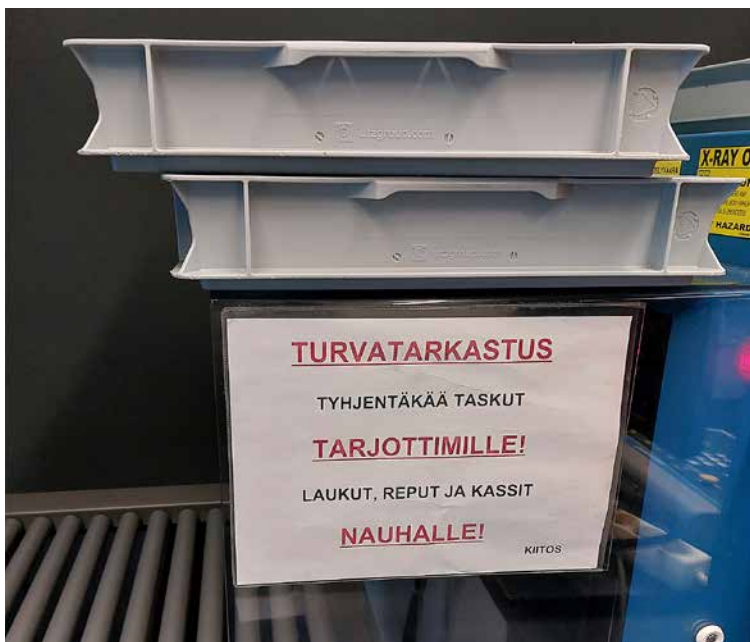

Kuva 5. Tyks, ohje vierailuun sairaalassa koronavirusaikana.

Kyltin tekstejä ajatellen kyse on jälleen toistavasta monikielisyydestä, joka ulottuu leipätekstin lisäksi myös kyltin alareunassa olevaan sairaalan logoon (suom. *TYKS*, engl. *TYKS Turku University Hospital*, ruots. *ÅUCS*) ja mainoslauseeseen (suom. *Parannamme joka päivä*; engl. *Getting better, every day*; ruots. *Bättre varje dag*), jotka on annettu kullakin kielellä. Kielten järjestys kyltissä on kuitenkin hieman yllättävä (suomi, englanti, ruotsi), ja se vaikuttaa yksittäisen työntekijän tekemältä, mahdollisesti tiedostamattomalta ratkaisulta. Yleisin kielten järjestys kolmikielisissä kylteissä on kuitenkin suomi, ruotsi, englanti, joka on myös odotuksenmukainen Suomen kielilainsäädännön pohjalta. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii käräjäoikeuden kyltti *OTA VUORONUMERO/TA KÖ-NUMMER/TAKE QUEUEING NUMBER* (ks. kuva 8 lopussa), jossa erikieliset ohjeet ovat typografialtaan samanlaisia.

Tilapäisten kylttien osuus ohjeista (Tyks n. 60 %, käräjäoikeus n. 55 %) on selvästi suurempi kuin niiden osuus opasteista. Suuri osa näistä käsin tai koneella kirjoitetuista ohjeista on yksikielisiä. Eriyisesti Tyksissä esiintyy monia tilapäisiä, henkilökunnalle suunnattuja kylttejä, joissa käytetään vain suomea, esimerkiksi työaikapäätteen vieressä oleva, paperille tulostettu ohje *Älä riko laitteen näppäinkalvoa! Terävän esineen käyttö näppäimen painamiseen rikkoo laitteen*, jossa on lisäksi kuva, jossa työaikapäätettä painetaan avaimella. Henkilökunnalle suunnattujen ohjeiden kielivalintojen voi katsoa heijastavan käsitystä siitä, että henkilökunta on suomenkielistä ja suomi on ensisijainen viestinnän kieli.

Myös käräjäoikeudessa on tilapäisiä kylttejä, joissa annetaan toimintaohjeita vain suomeksi, esimerkiksi *Kaapit toimii 50 sentin kolikolla* lukittavan säilytyskaapin ovelta. Kyltin teksti on puhekielinen, koska se ei noudata täysin suomen kirjakielen normeja (oik. *toimivat*). Myös käräjäoikeuden sisäänkäynnin turvatarkastuslaitteen kyljessä oleva toimintaohje (kuva 6) on yksikielinen. Ohjeen tekstissä annettuja käskyjä korostavat huutomerkkien käyttö sekä sanojen korostus punaisella värillä ja alleviivauksin. Kyltin tekstissä käytetään imperatiivia *tyhjentäkää*, jonka voi tulkita lukijan teittelyksi, ja kohteliaisuussanaa *kiitos*, joka on kuitenkin kirjoitettu

Kuva 6. Käräjäoikeus, ohje turvatarkastukseen.

muuta tekstiä selvästi pienemmällä kirjasinkoolla. Kokonaisuutena tekstin sävy on siis pikemminkin kärkevä kuin kohtelias.

Varoitukset

Varoituskyllit varoittavat mahdollisista vaaratekijöistä, joita kuka tahansa tilassa oleskeleva ihminen saattaa kohdata. Varoitusten kielijakauma on esitetty taulukossa 4.

Kuten jo aiemmin on käynyt ilmi, varoituksia on aineistossa vain vähän. Kaikki aineistoon kuuluvat varoitukset ovat luonteeltaan pysyviä. Varoitusten alhaista lukumäärää selittää osaltaan se, että jotkin varoituskyllit (esim. *Varo trukkia*) toistuvat muutamia kertoja tutkituissa ympäristöissä, mutta kokonaismäärä on silti pieni. Käyttötarkoitukseltaan varoituskyllit ovat kuitenkin erittäin tärkeitä. Tästä huolimatta kaikki havaitsemamme varoituskyllit

ovat suomenkielisiä, vaikka voidaan olettaa, että tiloissa liikkuu erikielisiä ihmisiä. Tyksissä esiintyvät varoituskyltit ovat trukkisymbolin sisältävä *Varo trukkia* sekä vain tekstiä sisältävät *VARO MATALA KOHTA!* ja *VARO AVAUTUVAA OVEA* (ks. kuva 7 edempänä). Käräjäoikeuden naulakoissa esiintyy kyltti *EMME VASTAA VAATENAULAKKON JÄTETYISTÄ VAATTEISTA JA ARVOTAVAROISTA*, joka varoittaa tavaroiden katoamiseen liittyvästä riskistä. Varoituksissa kuvatuista aiheista olisi kuitenkin tärkeää viestiä myös muilla kielillä kuin suomeksi, ja kylteissä voitaisiin myös hyödyntää esimerkiksi kuvia tai symboleita.

Taulukko 4. Varoitukset.

Kielet	Tyks, A-sairaala		Käräjäoikeus		Yhteensä	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Yksikieliset (suomi)	3	100,0	1	100,0	4	100,0
Yhteensä	3	100,0	1	100,0	4	100,0

Eri kielten käyttö tutkituissa kielimaisemissa

Kaikkien aineiston kylttien kielijakauma käy ilmi taulukosta 5. Aineistossa on eniten suomenkielisiä ja toiseksi eniten kaksikielisiä kylttejä. Kolmi- ja monenkieliset kyltit ovat kaiken kaikkiaan melko harvinaisia.

Suomen kaksikielisyys huomioidaan kokonaisuutena hieman paremmin käräjäoikeuden kylteissä kuin Tyksin A-sairaalan kylteissä. A-sairaalan ei voida kuitenkaan katsoa edustavan koko Tyksin kielimaisemaa, joka koostuu lukuisista fyysisistä tiloista; se on Tyksin vanhin rakennus, jossa oli kuvaushetkellä remontti kesken. A-sairaala on löydettävissä runsaasti eri aikakausia edustavia kylttejä, joten se kuvaa hyvin kielimaiseman kerroksellisuutta ja muuttuvaa luonnetta, johon vaikuttavat muun muassa tilojen käyttötarkoituksen muutokset. Käräjäoikeudessa ei ollut huomattavissa vastaavia muutoksia, vaan tilan käyttötarkoitus vaikuttaa pysyvän samana, jolloin kielimaisemakin näyttäytyy luonteeltaan staattisempana.

Pysyvien ja tilapäisten kylttien välillä selkein ero oli yksikielisten eli vain suomenkielisten kylttien osuus. A-sairaalan pysyvistä kylteistä yksikielisiä oli noin 40 prosenttia, ja käräjäoikeudessa tämä osuus oli vieläkin pienempi, noin 27 prosenttia. Suomenkielisten kylttien osuus tilapäisistä kylteistä oli selvästi suurempi, eikä organisaatioiden välillä ole merkittäviä eroja: A-sairaalan tilapäisistä kylteistä yksikielisiä oli noin 63 prosenttia, ja käräjäoikeudessa vastaava osuus oli noin 69 prosenttia.

Taulukko 5. Kylttien kielijakauma.

Kielet	Tyks, A-sairaala		Käräjäoikeus		Yhteensä	
	kpl	%	kpl	%	kpl	%
Yksikieliset kyltit (suomi)	40	46,5	21	39,6	61	43,9
Kaksikieliset kyltit (suomi, ruotsi)	33	38,4	23	43,4	56	40,3
Kolmikieliset kyltit (suomi, ruotsi, englanti)	6	7,0	5	9,4	11	7,9
Muut (monenkieliset, lyhenteet jne.)	7	8,1	4	7,5	11	7,9
Yhteensä	86	100,0	53	100,0	139	100,0

Edellä olemme tarkastelleet eri kylttejä ja niiden kielivalintoja laajemmasta kontekstista irrallaan. Julkisten organisaatioiden kielimaisemaa on kuitenkin tärkeää tutkia myös kokonaisuutena. Tällainen tarkastelu voi osoittaa, että organisaatioiden kielivalinnat eivät välttämättä ole kovin johdonmukaisia. Esimerkiksi Tyksin A-sairaalan uloskäynnin kielimaisemassa (kuva 7) vain opaste *ULOS/UT* on kaksikielinen, ja muut kyltit eli oven päällä oleva opaste *VIRANOMAISHUONE*, ovesa oleva varoitus *VARO AVAUTUVAA OVEA* ja roska-astian kyljessä oleva, kasvomaskin kuvan sisältävä ohje *Käytetyt kasvomaskit tänne*, ovat yksikielisiä.

Kuva 7. Tyks, A-sairaalan uloskäynti.

Käräjäoikeuden sisääntuloaulassa (kuva 8) kaksikielisyys toteutuu hyvin, sillä lähes kaikki tekstit ovat sekä suomeksi että ruotsiksi ja jotkin myös englanniksi. Toisaalta on perusteltua kysyä, olisiko vielä laajempi monikielisyyden huomiointi tärkeää nimenomaan silloin, kun tilaan saavutaan ensi kerran.

Kuva 8. Käräjäoikeus, oikeustalon sisäänkäynti.

Käräjäoikeudessa hyödynnetään jonkin verran digitaalisia kylttejä: vasemman reunan digitaalinen vuoronumerolaite ja oikean reunan näytöllinen käsidesiautomaatti ovat kolmikielisiä. Digitaalisia kylttejä voitaisiinkin käyttää yhä laajemmin resurssina, kun pyritään huomioimaan tilojen käyttäjien monikielisyys.

Kokoava tarkastelu ja pohdinta

Kielimaisema voi toisintaa tai muokata ympäröivän yhteiskunnan valtarakenteita (ks. Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016; Kolehmainen & Sjöblom tässä teoksessa). Tässä luvussa olemme tarkastelleet Tyksin A-sairaalan aulatilojen sekä Varsinais-Suomen käräjäoikeuden tilojen kielimaisemia keskittyen edellä mainittujen organisaatioiden asettamiin, kielellisiä viestejä sisältäviin kyltteihin. Havaintomme osoittavat, että nämä viralliset kielimaisemat toisintavat toisaalta Suomen institutionaalista kaksikielisyyttä, toisaalta suomen asemaa *de facto* enemmistökielenä.

Kokonaisuutena aineistossa on eniten yksikielisiä kylttejä, mutta kaksikielisten kylttien osuus on lähes yhtä suuri. Molempien kansalliskielten käyttäminen näiden organisaatioiden kylteissä ei siis ole itsestäänselvää. Kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta keskeistä on myös tekstien kielellinen laatu. Laadultaan kaksikieliset kyltit olivat pääsääntöisesti luontevia kummallakin kielellä, eivätkä ne sisältäneet selviä kielivirheitä (vrt. esim. Kurri 2022). Kolmikielisten kylttien määrä on aineistossamme varsin vähäinen, ja kolmantena kielenä kylteissä käytetään poikkeuksetta englantia. Aineistossamme on lisäksi joitakin kylttejä, joiden kieltä ei voinut määrittää (esim. WC, AD-134). Tyksissä yksikielisten kylttien osuus oli kaiken kaikkiaan jonkin verran suurempi kuin käräjäoikeudessa. Kokonaisuutena tutkimamme kielimaisemat muistuttavat kuitenkin toisiaan melko paljon.

Kylttien jaottelu opasteisiin, ohjeisiin ja varoituksiin osoitti, että kielivalinnoissa on eroja näiden kategorioiden välillä. Opasteissa kaksikielisiä kylttejä (suomi, ruotsi) on enemmän kuin yksikielisiä

(suomi). Pysyvien kylttien kielivalinnat heijastelevat organisaatioiden kielipoliittista tahtoa: kaksikielisillä alueilla virallisissa opasteissa tulisi käyttää molempia kotimaisia kieliä (Kielilaki 423/2003). Tällöin on kyse tietoisesta kielimaiseman luomisesta (vrt. Spolsky 2003). Kaksikielisten opasteiden osuus oli hieman korkeampi käärajäoikeudessa kuin Tyksissä, mutta kolmikielisiä opasteita käärajäoikeudessa ei ollut laisinkaan ja Tyksissäkin niitä oli vain yksittäisiä. Tulosten tulkinnessa on kuitenkin otettava huomioon, että tarkastelemamme A-sairaala on Tyksin vanhimpia osia, eivätkä sen kaikki kyltit välttämättä ole kielivalinnoiltaan nykyisen kieliohjelman mukaisia. Oikeustalo on puolestaan otettu käyttöön selvästi myöhemmin, ja sen kyltit ovat täten uudempia.

Ohjeiden kielivalinnat ovat selvästi erilaisia kuin opasteiden. Ohjeet ovat usein tilapäisiä, esimerkiksi tietokoneella tai käsin kirjoitettuja tekstejä. Niissä on usein opasteita enemmän tekstiä, ja tekstin sisältö saattaa olla hyvinkin tilannesidonnainen. Yksikielisiä ohjeita (suomi) oli molemmissa organisaatioissa eniten, ja kaksi- ja kolmikielisiä ohjeita oli lähes yhtä vähän. Ohjeita voidaan pitää esimerkiksi tiedostamattomasta kielimaiseman luomisesta, joka heijastelee työntekijöiden käsityksiä eri kielistä ja niiden käytöstä (ks. Spolsky 2003). Työntekijät saattavat tuottaa tilapäisiä ohjetekstejä nopeasti, eikä organisaatioissa välttämättä ole käytettävissä kääntäjiä tällaisiin yllättävästi ilmeneviin tarpeisiin. Kolmikielisiä ohjeita oli aineistossamme kuitenkin hieman useampia kuin kolmikielisiä opasteita, mitä voi selittää se seikka, että tilapäisiä ohjeita on helpompi luoda yllättäviinkin tarpeisiin, ja tällöin voidaan myös pyrkiä reagoimaan asiakaskunnan kieliin. Varoitusten osuus oli aineistossa kaiken kaikkiaan hyvin pieni, ja ne olivat kaikki suomenkielisiä.

Havaitsimme myös, että samassa näkymässä on usein erilaisia kylttejä, esimerkiksi opasteita, ohjeita ja varoituksia. Kielivalinnat kylteissä eivät välttämättä ole johdonmukaisia, ja lähekkäin saattaa olla yksi-, kaksi- ja kolmikielisiä kylttejä. Kylttien moninaisuutta selittää se, että niillä on erilaisia käyttötarkoituksia ja osin eri kohde-ryhmät. Aineistossamme on esimerkkejä erityisesti henkilökunnalle suunnatuista opasteista ja ohjeista, jotka ovat lähes poikkeuksetta

suomenkielisiä. Suomessa esimerkiksi hoitoalalla työskentelee kuitenkin myös äidinkielenään muita kieliä kuin kansalliskieliä puhuvia (ks. Tervola 2017; Paananen 2019). Olisikin tärkeää pohtia, tulisiko kylttien kielivalinnoissa huomioida myös henkilökunnan kielellinen moninaisuus.

Kun kylteissä käytetään useampia kieliä, on myös aiheellista pohdita, millaista kuvaa kylttien kokonaisnäkömää luo kielten välisestä arvojärjestyksestä. Aineistossamme yksikieliset kyltit ovat poikkeuksetta suomenkielisiä. Ruotsia käytetään vain suomenkielisen tekstin rinnalla, ja englannin käyttö puolestaan edellyttää rinnakkaista suomen ja ruotsin käyttöä. Kielten välinen hierarkia on siis alenevassa järjestyksessä suomi, ruotsi, englanti. Vaikka osa kylteistä onkin suunnattu vain tietyille ryhmälle, kuten henkilökunnalle, ne näkyvät kaikille ja rakentavat siten käsitystämme julkisista organisaatioista yksi-, kaksi- tai monikielisinä tiloina (ks. Syrjälä 2018). Myös typografisilla seikoilla ja käytettyjen kielten järjestyksellä on merkitystä sille, millainen asema eri kielille ja niiden käyttäjille annetaan (ks. Schuster 2012). Kaksi- tai monikielisessä kyltissä jokin kieli on aina valittava niin sanotusti ensimmäiseksi (tässä tapauksessa ylimmäksi tai vasemmanpuoleiseksi). Kielilakiin nojautuen on luontevaa asettaa suomenkielinen teksti ensimmäiseksi sellaisilla alueilla, joissa suomi on enemmistökieli. Olisi kuitenkin tärkeää pyrkiä esittämään erikieliset tekstit muutoin samanarvoisina käyttämällä esimerkiksi vastaavanlaista kirjasinkokoa ja -tyyppiä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että erityisesti opasteiden osalta tiedon tarjoaminen molemmilla kansalliskielillä toteutuu suhteellisen hyvin sekä Tyksin A-sairaalassa että Varsinais-Suomen käräjäoikeudessa. Suuri osa rakennuksista löytyvistä ohjeista ja kaikki varoitukset ovat kuitenkin yksikielisiä. Vaikka murto-osa suomenkielisistä kylteistä saattaa olla ymmärrettäviä myös suomea osaamattomille, tulkintaa ei pitäisi jättää lukijan vastuulle. Kielten johdonmukainen käyttö niin opasteissa, ohjeissa kuin varoitussissakin on olennainen osa julkisten organisaatioiden tarjoamien palvelujen saavutettavuutta. Kielivalintojen vaihtelevuutta selittää kuitenkin se, että vaikka kansalliskielten käyttöä säädelläänkin

laeissa, kylttien kielivalintoihin ei välttämättä anneta organisaatioissa selkeitä ohjeita.

Virallisten organisaatioiden kielimaisema voi erota merkittäväsikin alueen muusta kielimaisemasta (ks. Ben-Rafael ym. 2006 Israelin kielimaisemista). Turku on varsin monikielinen kaupunki, jonka kaupunkikuvassa näkyvät ja kuuluvat useat kielet (ks. teoksen muut luvut). Tarkastelemissamme Turun julkisen sektorin kielimaisemissa tämä kielellinen monimuotoisuus ei kuitenkaan juuri näy. Monikielisiä kylttejä on yllättävän vähän, ja ainoa niissä käytetty vieras kieli on englanti. Englannin käyttö kolmantena kielenä tuskin heijastelee esimerkiksi englanninkielisten määrää Turussa (n. 1 200), vaan kyse on englannin asemasta niin sanottuna *lingua francana* eli erikielisten keskenään yleisesti käyttämänä kielenä (Kotus 2023). Englannin kielen taito ei kuitenkaan ole kaikille itsensänselvyys, ja onkin perusteltua kyseenalaistaa sen asema ainoana suomen ja ruotsin lisäksi esiintyvänä kielenä. Kylttien tuottaminen muillakin kielillä vaatisi kuitenkin organisaatioilta nykyistä enemmän kielipoliittista suunnittelua ja päätöksentekoa siitä, mitä eri kieliä käytetään, ja resursseja näiden kielten käyttöön.

Erot kansalliskielten ja muiden kielten käytön välillä viittaavat siihen, että kielenkäytön muutokset julkisten organisaatioiden kylteissä ovat varsin hitaita (ks. myös Ziegler ym. 2022). Monikielistyvän yhteiskunnan tarpeisiin vastaaminen näyttäisi edellyttävän niin kielipoliittisia päätöksiä, selkeitä kielenkäytön ohjeita kuin resursseja useiden kielten käyttöön (ks. myös Hovens 2021). Tämä näkyy aineistossamme erityisesti pysyväisluonteisten ja tilapäisluonteisten kylttien eroina. Pysyvät kyltit, joita organisaatioiden kielipoliittiset ratkaisut ohjaavat, valmistetaan todennäköisesti organisaation ulkopuolella, ja ne ovatkin useammin kaksi- tai kolmikielisiä. Työntekijöiden spontaanisti laatimissa kylteissä käytetään usein vain suomea (vrt. Schuster, Elroy & Elmakais 2017, 35).

Tulokset osoittavat siis, että vaikka pysyvien kylttien monikielisyydessä on parannettavaa, erityisesti tilapäiset kyltit ovat haaste organisaation monikielisyydelle. Tilapäiset, käsin tai tietokoneella kirjoitetut kyltit voivat olla osa kielimaisemaa vuosien

ajan, joten olisi tärkeää, että organisaatioissa on selkeät ohjeet myös tällaisten kylttien laatimiseen. Organisaatioissa voi kuitenkin olla epäselvää, kenen tehtäviin tilapäisten kylttien kirjoittaminen kuuluu. Onko tilapäisluonteisten kylttien kirjoittamiseen saatavilla esimerkiksi ammattimaista käännöspalvelua vai jääkö erikielisten kylttien tuottaminen äidinkielenään ruotsia tai muita kieliä puhuvien työntekijöiden vastuulle? Äidinkielenään tiettyä kieltä puhuvat eivät kuitenkaan automaattisesti ole kyseisen kielen ammattilaisia, joten ei tulisi olettaa, että he pystyvät tuottamaan toimivia erikielisiä kylttejä.

Lopuksi

Kielimaisemat ovat monitahoinen ilmiö, jonka syvällisempi ymmärrys edellyttää monipuolista tutkimusta kielimaisemien synnyn, tuottamisen ja ylläpitämisen mekanismeista (ks. Spolsky 2003). Jatkossa olisi aiheellista tutkia sitä, miten kielipoliittiset ohjelmat vaikuttavat tilojen kielimaisemien rakentumiseen. Tätä voitaisiin tutkia esimerkiksi vertaamalla A-sairaala Tyksin Majakkasairaalaan, joka on otettu käyttöön Tyksin kieliohjelman laatimisen jälkeen vuonna 2022 (Heino 2022). Koska kaupalliset kyltit voivat olla kielivalinnoiltaan erilaisia kuin virallisen kielipolitiikan ohjaamat julkisten organisaatioiden kyltit (ks. Syrjälä 2018, 68), olisi myös kiinnostavaa selvittää, miten organisaatioiden omat ja muiden toimijoiden asettamat kyltit eroavat toisistaan julkisia palveluja tarjoavissa tiloissa. Olisi lisäksi mielenkiintoista haastatella organisaatioiden henkilökuntaa kielimaiseman tuottamisprosesseista ja monikielisyyteen liittyvistä käytännön haasteista. Uuden tiedon tuottamisen lisäksi kielimaisematutkimuksessa onkin mahdollista löytää konkreettisia ratkaisuja myös organisaatioiden sisäisiin haasteisiin, jotka liittyvät monikielisyyden huomioimiseen käytännössä. Kielimaiseman monikielisyyttä voitaisiin edistää esimerkiksi seuraavilla käytännön toimenpiteillä: varaamalla resursseja kylttien laatimiseen ja kääntämiseen, lisäämällä yhteistyötä muiden toimijoiden kanssa,

luomalla valmiita kylttimalleja sekä lisäämällä digitaalisten ja monikielisten kylttien käyttöä.

Lähteet

Lait

- Hallintolaki 6.6.2003/434
 Kielilaki 6.6.2003/423
 Laki hyvinvointialueesta 26.6.2021/611
 Oikeudenkäymiskaari 6.6.2003/425
 Saamen kielilaki 15.12.2003/1086
 Suomen perustuslaki 11.6.1999/731
 Viittomakielilaki 10.4.2015/359

Kirjallisuus

- Alanen, Mirka 2012: *Kieliresurssit ja niiden väliset suhteet Pajalan ja Pykeijän kielimaisemissa*. Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto. <http://urn.fi/URN:NBN:fi:ju-201301271123>.
- Ben-Rafael, Eliezer – Shohamy, Elana – Hasan Amara, Muhammad – Thumper-Hecht, Nira 2006: Linguistic Landscape as Symbolic Construction of the Public Space. The Case of Israel. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 7–30.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006: Linguistic Landscape and Minority Languages. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 67–80.
- Ericsson, Stina – Bitar, Dima – Milani, Tommaso 2021: Knowledge Negotiation and Interactional Power. Epistemic Stances in Arabic-Swedish Antenatal Care Consultations. – *Multilingua* 41 (4) s. 465–487. <https://doi.org/10.1515/multi-2020-0165>.
- Ervo, Laura 2005: *Oikeudenmukainen oikeudenkäynti*. Helsinki: WSOY.
- Gorter, Durk 2021: Multilingual Inequality in Public Spaces. Towards an Inclusive Model of Linguistic Landscapes. Teoksessa Blackwood, Robert – Dunlevy, Deirdre A. (toim.) *Multilingualism in Public Spaces. Empowering and Transforming Communities*. London: Bloomsbury Academic. 13–30.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2023: *A Panorama of Linguistic Landscape Studies*. Bristol: Multilingual Matters. <https://doi.org/10.21832/GORTER7144>.
- Grönqvist, Kaj 2013: Redogörelse för en empirisk undersökning gällande det svenska språkets ställning i de tvåspråkiga tingsrätterna i södra Finland. – *Tidskrift utgiven av juridiska föreningen i Finland* 149 (4) s. 314–323.

- Heino, Elina 2022: Uusi sairaala avasi juuri ovensa Turussa – Tyksin Majakka-sairaala palvelee 100 000 potilasta vuodessa. – *Mediuutiset* 14.2.2022. Saatavissa: <https://www.medi uutiset.fi/uutiset/uusi-sairaala-avasi-juuri-ovensa-turussa-tyksin-majakkasairaala-palvelee-100000-potilasta-vuodessa/22dbb970-a267-4e98-be19-3079a0of26ad>. Viitattu 14.4.2023.
- Henricson, Sofie 2022: Svenskan i Helsingfors inofficiella landskap. Teoksessa Björklund, Siv – Haagensen, Bodil – Nordman, Marianne – Westerland, Anders (toim.) *Svenskan i Finland* 19. Skrifter utgivna av Svensk-Österbottniska Samfundet 82. 104–117.
- Hovens, Daan 2021: Language Policy and Linguistic Landscaping in a Contemporary Blue-Collar Workplace in the Dutch–German Borderland. – *Language Policy* s. 645–666. <https://doi.org/10.1007/s10993-020-09572-y>
- HUS 2023: Stilla rummet, Hyvinge sjukhus. <https://www.hus.fi/sv/patienten/sjukhus/hyvinge-sjukhus/stilla-rummet-hyvinge-sjukhus>. Viitattu 13.9.2023.
- Hyltenstam, Kenneth – Milani, Tommaso 2012: Del 1. Flerspråkighetens socio-politiska och sociokulturella ramar. Teoksessa Hyltenstam, Kenneth – Axelsson, Monika – Lindberg, Inger (toim.) *Flerspråkighet - en forskningsöversikt*. Stockholm: Vetenskapsrådet. 17–152.
- Kelly-Holmes, Helen – Pietikäinen, Sari 2016: Language. A Challenging Resource in a Museum of Sámi Culture. – *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 16 (1) s. 24–41.
- Kielikertomus 2021 = *Hallituksen kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2021*. Helsinki: Valtioneuvosto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-963-2>.
- Kolehmainen, Leena – Koskinen, Kaisa – Riionheimo, Helka 2015: Arjen näkymätön kääntäminen. Translatorisen toiminnan jatkumot. – *Virittäjä* 119 (3) s. 372–400.
- Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) 2021: *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa – Näkökulmia monikielisyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kotus 2023: *Lingua franca. Kielen asemaan liittyvät termit hallinnossamme* -sanasto. Saatavissa: https://www.kotus.fi/julkaisut/kielipolitiikkajulkaisut/kielen_asemaan_liittyvat_termit_hallinnossamme_-_sanasto/lingua_franca. Viitattu 17.10.2023.
- Kurri, Helen 2022: Borgå stavas med P igen – den här gången i sjukhuset. – *Huvudstadsbladet* 16.12.2022. Saatavissa: <https://www.hbl.fi/artikel/0950fa34-cbdc-4eeb-998c-3f409f261d4e>. Viitattu 8.5.2023.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. An Empirical Study. – *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1) s. 23–49.
- Lund, Kim 2023: Tingsdomare lär sig svenska genom att läsa deckare och diskutera gängmord – ”viktigt att kunna kommunicera på svenska”. –

- Åbo underrättelser 21.1.2023. Saatavissa: <https://abounderrattelser.fi/tingsdomare-lar-sig-svenska-genom-att-lasa-deckare-och-diskutera-gangmord-viktigt-att-kunna-kommunicera-pa-svenska/>. Viitattu 14.4.2023.
- Moring, Tom – Godenhjelm, Sebastian – Haapamäki, Saara – Lindström, Jan – Östman, Jan-Ola – Saari, Mirja – Sylvén, Jenny 2013: Language Policies in Universities and Their Outcomes. The University of Helsinki in a Northern European Context. Teoksessa Berthoud, Anne-Claude – Grin, François – Lüdi, Georges (toim.) *Exploring the Dynamics of Multilingualism. The DYLAN Project*. Amsterdam: John Benjamins. 299–322.
- Museovirasto 2009: Turku. Turun yliopistollinen keskussairaala. Saatavissa: http://www.rky.fi/read/asp/r_kohde_det.aspx?KOHDE_ID=4777. Viitattu 16.8.2022.
- Mustajoki, Marianne 2020: *Language Matters. A Study About Language Communication with Bilingual Swedish Speakers in Finnish Healthcare*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-6278-6>.
- Paananen, Jenny 2019: *Yhteisymmärryksen rakentaminen monikulttuurisilla lääkärin vastaanotoilla*. Turku: Turun yliopisto.
- Paananen, Jenny – Lindholm, Camilla – Lindeman, Meri – Luodonpää-Manni, Milla 2023: Johdanto. Kielellisestä haavoittuvuudesta osallisuuteen. Teoksessa Paananen, Jenny – Lindeman, Meri – Lindholm, Camilla – Luodonpää-Manni (toim.) *Kieli, hyvinvointi ja haavoittuvuus. Kohti kielellistä osallisuutta*. Helsinki: Gaudeamus. 9–28.
- Pietikäinen, Sari – Tapionkaski, Sanna – Mäntynen, Anne 2020: Kielelliset käytänteet kaksikielisisissä vanhusten hoivakodeissa. Teoksessa Hippinen, Kaarina – Mäntynen, Anne – Lindholm, Camilla (toim.) *Vanhuus ja kielenkäyttö*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 191–225.
- Reh, Mechthild 2004: Multilingual Writing. A Reader-Oriented Typology – With Examples from Lira Municipality (Uganda). – *International Journal of the Sociology of Language* 170 s. 1–41.
- Reuter, Mikael 2014: *Så här ska det låta. Om finlandssvenska och språkriktighet*. Vasa: Scriptum.
- Schuster, Michal 2012: Language Accessibility of Signage in Public Settings. A Case Study of a Health Care Service. – *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 30 (3) s. 311–324.
- Schuster, Michal – Elroy, Irit – Elmakais, Ido 2017: We are lost. Measuring the Accessibility of Signage in Public General Hospitals. – *Language Policy* 16 (1) s. 23–38.
- Schyve, Paul M. 2007: Language Differences as a Barrier to Quality and Safety in Health Care. The Joint Commission Perspective. – *Journal of General Internal Medicine* 22 s. 360–361.

- Soukup, Barbara 2020: Survey Area Selection in Variationist Linguistic Landscape Study (VaLLS). A Report from Vienna, Austria. – *Linguistic Landscape* 6 (1) s. 52–79.
- Spolsky, Bernard 2003: *Language Policy*. Cambridge University Press.
- SVT = Suomen virallinen tilasto 2023: *Väestörakenne*. [Verkkojulkaisu.] Helsinki: Tilastokeskus. Saatavissa: <https://stat.fi/tilasto/vaerak>. Viitattu 13.4.2023.
- Syrjälä, Väinö 2018: *Namn – språk – ställe: språkbrukarna i Svenskfinlands offentliga rum*. Helsinki: Helsingin yliopisto. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-951-51-4299-3>.
- Tallroth, Paulina 2007: Kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ja niiden merkityksestä viransaannin edellytyksenä. Teoksessa Leblay, Tarja – Reuter, Mikael (toim.) *Valtionhallinnon kielitutkinnot – Språkexamina i reviderad form*. Helsinki: Opetushallitus. 16–25.
- Tervola, Maija 2017: Työelämän näkökulma maahanmuuttajataustaisten lääkärin kielitaitoon. – *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 54 s. 196–208.
- THL = Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2022: Sukupuolen moninaisuus. Saatavissa: <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/sukupuolen-moninaisuus>. Viitattu: 1.2.2023.
- Tiililä, Ulla 2010: Kielipoliittikka – tietoisten ja tahattomien toimien summa. Julkishallinnon kieli vaatimusten ristipaineessa. Teoksessa Lappalainen, Hanna – Sorjonen, Marja-Leena – Vilkuna, Maria (toim.) *Kielellä on merkitystä. Näkökulmia kielipoliittikkaan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 158–175.
- TS = Turun Sanomat 2018: Turun merkittävimpiin arkkitehteihin kuulunut Pekka Pitkänen on kuollut. – *Turun Sanomat* 22.4.2018. Saatavissa: <https://www.ts.fi/uutiset/3922262>. Viitattu 1.2.2023.
- Valtioneuvosto 2020: *Kielipoliittinen ohjelma. Valtioneuvoston periaatepäätös*. Helsinki: Valtioneuvosto. Saatavissa: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-645-7>. Viitattu 8.8.2024.
- Varsinais-Suomen käräjäoikeus 2024: *Tuomiopiiri*. Saatavissa: <https://tuomioistuimet.fi/karajaoikeudet/varsinais-suomenkarajaoikeus/fi/index/tuomiopiiri.html>. Viitattu 15.10.2024.
- VSSHP = *Egentliga Finlands sjukvårdsdistrikt (VSSHP) språkprogram 2021–2022/25*. Saatavissa: <https://www.vsshp.fi/fi/sairaanhoitopiiri/johtaminen-ja-organisaatio/saannot/Documents/Egentliga%20Finlands%20sjukvårdsdistrikt%20språkprogram.pdf>. Viitattu 3.9.2021.
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Haci-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlhan-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2022: *Metropolenzeichen: Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. DuEPublico. <https://doi.org/10.17185/duepublico/75242>.

Monikielisyys, saavutettavuus ja kulttuurinen muisti Aboa Vetus -museon kielimaisemassa

Leena Kolehmainen

📧 <https://orcid.org/0000-0003-2746-7201>

Paula Sjöblom

📧 <https://orcid.org/0000-0002-7392-2300>

Johdanto

Museot ovat julkisina tiloina paikkoja, joiden keskeisiä kävijäryhmiä ovat kotimaiset ja ulkomaiset vierailijat sekä koululaisryhmät. Kirjoitettu ja puhuttu kieli on olennainen osa näiden kävijöiden museokokemusta, ja kieli ylipäättään on museoiden ja muiden kulttuuri-instituutioiden tärkeä työkalu merkitysten luomisessa ja niiden välittämisessä yleisöille (Ravelli 1996, 367). Kirjoitetut tekstit, kuten näyttelyselostukset, esitteet ja opasteet, luovat, jakavat ja tulkitsevat sisältöjä, asenteita ja arvoja; ne herättävät yleisön kiinnostuksen ja välittävät museon tavoitteiden ja aihealueen mukaista tietoa. Haasteena on, miten tekstit vastaavat eri vierailijaryhmien tarpeisiin tai millaisia piilomerkityksiä teksteihin sisältyy. Lisäksi vuoropuhelun eli dialogin merkitys on yhä suurempi, sillä tiukka kilpailu ihmisten ajasta ja huomiosta vaatii museoilta yhä parempaa ymmärrystä erilaisista yleisöistä (Ravelli 2006, 2). Museoiden kielivalikoima vaihtelee sen mukaan, miten kansainvälistä yleisöä museo vetää, miten kielitaitoisia museovieraat ovat ja millaisia mahdollisia kommunikoinnin rajoitteita heillä on. Kielivalinnat tasapainoilevat toisaalta informaation ymmärrettävyyden, saavutettavuuden ja houkuttelevuuden sekä toisaalta erilaisten resurssien ja tiloihin liittyvien rajojen välillä.

Tutkimme tässä luvussa Turun keskustassa Aurajoen varressa sijaitsevaa Aboa Vetus Ars Nova -museota, joka on yksityinen

säätiömisteinen arkeologian ja nykytaiteen museo. Nykytaiteen museo sijaitsee vuonna 1928 valmistuneessa niin sanotussa Rettigin palatsissa ja arkeologinen museo rakennuksen tontilla maanalaisessa osassa. Museo on kaupungin suosituimpia vierailukohteita heti Turun linnan jälkeen. Vuonna 2022 kirjattiin museokäyntejä koko museossa yhteensä noin 90 200, joista hieman yli puolet Aboa Vetukseen ja vajaa puolet Ars Novaan. Museovieraita ei nykyään erikseen kirjata; parhaimmillaan kirjattuja kävijöitä oli noin 70 000 vuonna 2018. Suurin osa vierailijoista on kotimaisia, mutta ulkomaisten museovieraiden määrä on koronavuosien jälkeen kääntynyt jälleen nousuun - vierailijoita on ollut muun muassa Australiasta, Englannista, Italiasta, Ruotsista, Saksasta ja Ukrainasta. (Lehtonen & Jokela 26.10.2022; Aboa Vetus: museovuosi 2022.)

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan museon maanalaisen Aboa Vetus -osan sekä museon maanpäällisiin osiin sijoittuvien yleisöpalvelujen kielimaisemaa. Määrittelemme kielimaiseman teoksen johdantoluvun mukaisesti museon yleisölle tarkoitetuissa tiloissa näkyväksi kirjoitetuksi kieleksi (ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Kirjoituksen lisäksi ulotamme kielimaiseman käsitteen museonäyttelyn muiden aistikanavien kautta välittyviin teksteihin: kuunneltaviin äänitteisiin ja pistekirjoitukseen. Nykytaiteen museo Ars Nova on rajattu tarkastelun ulkopuolelle. Tutkimuksen tavoitteena on tuottaa kielimaisematutkimuksen keinoin ja turkulaisaineiston avulla uutta tietoa kiel(t)en ja kielisuunnittelun merkityksestä museoympäristössä toteutettavassa asiakasviestinnässä.

Aboa Vetus -museon kielimaisemaa analysoimalla pyrimme vastaamaan seuraaviin kysymyksiin:

- 1) Mitä kieliä museon kielimaisemassa esiintyy, miksi, ja min-käläisiä funktioita eri kielillä on museon kielimaisemassa?
- 2) Miten museon kielimaisema mahdollistaa eri vierailijaryhmien osallisuuden? Mitä on kielellinen saavutettavuus Aboa Vetus -museossa?
- 3) Miten museo tuottaa ja muovaa paikalliseen monikielisyteen liittyvää kulttuurista muistia?

Kirjoituksemme on jäsennetty seuraavasti. Aluksi luomme katsauksen aikaisempaan kielitieteelliseen museota koskevaan tutkimukseen. Seuraava luku kuvaa tutkimusaineistoa, jonka tuotimme Aboa Vetuksessa, sekä menetelmiä, joilla analysoimme aineistoa. Laajin osuus esittelee analyysin tulokset: Lähdemme liikkeelle eri kielten käytöstä ja jakautumisesta museon eri tiloihin, jonka jälkeen kuvaamme museokylttien ja niissä esiintyvien kielten funktioita. Funktioiden jäsentelyä esittelevän luvun jälkeen syvennymme kylttien funktioihin yksityiskohtaisemmin: eri alaluvuissa tarkastelemme opastavia, museosisällöistä informoivia, monikielistä Turkua representoivia, markkinointia palvelevia, museovieraita opettavia sekä museovieraiden kanssa dialogia käyviä kylttejä. Seuraavassa luvussa täydennämme kokonaisuutta huomioilla museon kielellisestä saavutettavuudesta. Päätäntöluku kokoaa yhteen keskeisiä tuloksia erityisesti museoviestinnän muotoilun kannalta.

Havainnollistamme analyysiä joidenkin museossa ottamiemme valokuvien avulla, mutta pääasiassa käytämme havainnollistavina esimerkkeinä pelkkiä kylteissä esiintyviä tekstejä.

Kielet museoissa – aikaisempaa tutkimusta

Museot ovat monimutkaisia semioottisia kokonaisuuksia, joissa mahdollisia näyttelyesineitä ja muita visualisointeja täydentävät esimerkiksi seiniin tai muihin pintoihin kiinnitetyt ja maalatut kyltit teksteineen, muut kirjoitetut näyttelytekstit, audio-oppaat ja muu tuotettu äänimaisema, opastetut kierrokset, näyttelyesitteet, lisätty todellisuus sekä verkkosivut (Ravelli 2006, 1). Museoiden multimodaalisuus, kirjoitetun tai puhutun tekstin ja muun ympäröivän kontekstin dialogi (mts. 8), onkin ollut aikaisemman kieli- ja käännöstieteellisen museotutkimuksen tarkastelukohteena (ks. esim. Hofinger & Ventola 2004; Neather 2008). Sen rinnalle on viime vuosina noussut uudeksi näkökulmaksi kielimaisematutkimus, joka on lähtökohtana Helen Kelly-Holmesin ja Sari Pietikäisen (2016) artikkelissa. Seuraamme tässä luvussa heidän ehdottamaansa

jäsennystä, kun kuvaamme aikaisempaa kielitieteellistä museoihin kohdistunutta tutkimusta. Kelly-Holmes ja Pietikäinen tarkastelevat Inarissa sijaitsevaa, saamelaiskulttuurille omistettua Siida-museota¹. He jakavat kielten funktiot museokielimaisemassa kolmeen keskeiseen osa-alueeseen: Kielet ovat tärkeitä instrumentteja, jotka 1) opastavat vierailijoille museossa toimimista ja kuljettavat heitä museon palveluiden äärelle tai kohteesta toiseen sekä 2) luovat ja välittävät museosisältöjä. Lisäksi 3) kielet voivat itse olla esitettävänä kohteena museossa.

Kaksi ensimmäistä funktiota, vierailijoiden opastaminen ja museosisältöihin perehdyttäminen, limittyvät palveluiden kielelliseen saavutettavuuteen. Viestinnän *saavutettavuus* ja sen rinnakkaiskäsite *esteettömyys* tarkoittavat Maija Hirvosen, Tuija Kinnusen ja Liisa Tiittulan (2020, 18) määritelmän mukaan viestinnällisten voimavarojen mahdollisimman monipuolista suunnittelua ja muotoilua yhteiskunnallisen tasavertaisuuden takaamiseksi, jotta ”viestintä [ei] muodostu esteeksi tai sulje ketään pois”. Saavutettava viestintä mahdollistaa osallistumisen, kun kohderyhmien resurssit vaihtelevat kieli- ja kulttuurimuurin, kuulo- ja näkövammaisuuden tai kognitiivisten ja tiedollisten rajoitteiden vuoksi. Museokylttien kielivalinnat - ja myös kirjoitusjärjestelmävallinnat (ks. Kosatica 2020) - joko mahdollistavat osallistumisen tai muodostavat esteen, joka sulkee vierailijoita ulkopuolelle eikä mahdollista pääsyä museokokemukseen. Museoiden saavutettavan viestinnän käytänteitä, jotka huomioivat eri kohderyhmiä, tarkastellaan monipuolisesti Cecilia Garibayn ja Steven Yalowitzin (2015) toimittamassa museoiden monikielisyttä kartoittavassa teemanumerossa.

Kelly-Holmesin ja Pietikäisen (2016) tarkastelemassa Siida-museossa nelikieliset opasteet, joissa on pohjoissaamea, suomea, englantia ja saksaa, pyrkivät palvelemaan erikielisiä koti- ja ulkomaisia vierailijoita. Opasteissa vähemmistökieli pohjoissaame esiintyy

1 Siidan näyttelyä on Kelly-Holmesin ja Pietikäisen tutkimuksen (2016) ilmestymisen jälkeen uudistettu, ja museolle on myönnetty kaksi tärkeää tunnustusta. Se valittiin sekä vuoden 2024 eurooppalaiseksi museoksi että Suomen vuoden museoksi 2024.

ylimpänä ja näyttäytyy siten tärkeimpänä; muiden kielten tekstit ovat sen alapuolella. Samalla kun Siidan opastekyltit purkavat kielellisiä esteitä, kielten hierarkia museokylteissä haastaa yhteiskunnan kielellisiä ja kulttuurisia valta-asetelmia (Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016, 2, 14).

Kolmas Kelly-Holmesin ja Pietikäisen (2016) erottama kielten funktio on erilainen: se kattaa kielet esitettävänä kohteena museossa. Siidan näyttelyteksteihin kohdistuvassa analyysissään Kelly-Holmes ja Pietikäinen tarkastelevat kriittisesti saamelaisvähemmistöihin liittyviä diskursseja ja sitä, miten saamen kieliä havainnollistetaan. Kielivähemmistöjen ja monikielisten yhteisöjen museorepresentaatioiden kriittinen tutkimus on ollut viime vuosina vilkasta (ks. esim. Nylander 2023). Kielimaisematutkimuksessa Robert Blackwoodin ja John Macalisterin (2020) toimittama kokoomateos tarkastelee monikielisyyden, vähemmistökielten ja kielivähemmistöjen representaatioita eri puolilla maailmaa sijaitsevissa muistamiselle omistetuissa paikoissa, mukaan luettuina museot, muistomerkit, hautausmaat ja muut vierailukohteet. Teoksen artikkelien ytimessä on kulttuurinen muisti ja kysymys siitä, miten analysoidut vierailukohteet osallistuvat monikielisten yhteisöjen muovaamiseen ja millaista muistitietoa ne välittävät eteenpäin uusille yleisöille ja seuraaville sukupolville. Nostamme teoksesta esille Robert Blackwoodin ja James Costan (2020) artikkelin, koska se havainnollistaa jännitteitä museokielimaiseman eri osien välillä. Kirjoittajat analysoivat vähemmistökielen skotin käyttöä skottiruonilija Robert Burnsille omistetussa museossa. Heidän mukaansa skotti näyttäytyy museossa menneisyyttä edustavana kielenä, koska sitä esitetään ainoastaan sanoina ja tekstikatkelmina näyttelyn vitriineissä. Vierailijoita opastavissa museokylteissä skottia sitä vastoin ei käytetä, minkä vuoksi kytkös nykyaikaan jää puuttumaan.

Vähemmistö–enemmistö-vastakkainasettelu on vain yksi näkökulma siihen, mitä kaikkea kielten museoesittäminen voi tarkoittaa, mitä puolia kielistä on mahdollista nostaa esiin ja millaisia yleistaistuvia tekniikoita hyödyntäen. Ottar Grepstad (2018) on koonnut

luettelon melkein sadasta eri puolilla maailmaa sijaitsevasta museosta, jotka on omistettu nimenomaan eri kielille, kirjoitustaidolle tai -järjestelmille ja eri kielten merkkihenkilöille. Margaret Sönmezin, Maia Wellington Gahtanin ja Nadia Cannatan (2020) toimittaman kokoomateoksen artikkelit kuvaavat tarkemmin valikoimaa näistä kielten museoista. Teoksessa todetaan, että kielten museot ovat puutteellisesti tunnistettuja ja tutkittuja, aineetonta kulttuuriperintöä välittäviä instituutioita (mts. 1). Teoksessa myös havainnollistetaan tekniikoita, joilla museot esittävät kieliä näyttelyissään (ks. esim. Seewald-Heeg & Schinköthe 2020).

Louise Ravelli (1996; 2006) kuvaa museoiden näyttelytekstien muotoilua systeemis-funktionaalisen kieliopin viitekehityksessä. Hän osoittaa, että museoiden kielellinen saavutettavuus ei koske pelkästään kielipalettia tai eri aistit huomioivia viestintäkanavia, vaan myös kullakin kielellä tuotettujen tekstien kielellisiä piirteitä. Ravelli (2006) ehdottaa näyttelytekstien lähestymiseen kolmea toisiinsa limittyvää esittämisen, vuorovaikutuksen ja järjestämisen tasoa. Esittäminen eli *representaatio* viittaa museotekstien keskeiseen tehtävään: luoda kuvaa maailmasta, jota museonäyttely käsittelee. Vuorovaikutteisuus eli *interaktionaalisuus* taas viittaa niihin kielellisiin keinoihin, joilla teksti luo suhteita vuorovaikutuksen osapuolten, lähettäjän ja vastaanottajan, välillä. Kolmas ulottuvuus, kielellisten viestien ja merkkien järjestäminen, tarkoittaa tekstien *organisointia* esimerkiksi kyltteihin, otsikoihin ja vitriiniteksteihin sekä niiden kielellistä muotoilua: kielen selkeys tekstilajeista kieliopillisiin rakenteisiin ja sanastoon tekee teksteistä yleisölle saavutettavampia. (Mts. 60.)

Museokielimaisemia koskeva uusin näkökulma liittyy covid-19-pandemian vaikutuksiin (Zhao 2020). Oman tutkimuksemme aineisto on tuotettu vaiheessa, jossa pandemian aiheuttamat liikku- misrajoitukset ja kasvomaskien käyttövelvollisuus olivat päättyneet. Niihin liittyvät ohjetekstit oli siten jo poistettu Aboa Vetuksesta, ja näkyvillä olivat ainoastaan käsidesipullot etiketteineen.

Aineisto ja menetelmät

Aboa Vetus on Suomen ainoa arkeologinen museo, jonka perusnäyttely esittelee keskiaikaista Turkuja ja sen asukkaiden elämää (Turun kielitilanteesta historiassa ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Museo perustettiin vuonna 1995, kun Turun keskustassa vuosina 1992–1995 tehtyjen laajojen arkeologisten kaivausten yhteydessä paljastui useita keskiaikaisten ja myöhemmin niiden päälle rakennettujen rakennusten raunioita sekä runsaita esinelöytöjä. Pysyvä museonäyttely on rakennettu näiden 600 vuotta vanhojen korttelien ja vanhan Luostarin jokikadun ympärille. Museon tontilla tehdään edelleen säännöllisesti kaivaustutkimuksia. (Aboa Vetus.) David Dean (1994) on ehdottanut museokokonaisuuksien sijoittuvan jatkumolle, jonka toisessa päässä painottuvat näyttelyn esineet ja toisessa näyttelyinformaatio. Tällä jatkumolla Aboa Vetus voidaan sijoittaa keskivaiheille. Restauroidut arkeologiset rauniot ja löydetty esineet ovat keskeisiä, ja myös museon henkilökunta itse pitää museon tärkeimpänä näyttelyesineenä tämän vanhan turkulaiskorttelin raunioita ja niiden ympärillä olevaa tunnelmallista tilaa (Lehtonen & Jokela 26.10.2022). Raunioita ja kaivauksissa löydettyjä esineitä täydentävät kuitenkin museoasiantuntijoiden laatimat runsaat näyttelytekstit, jotka eivät pelkästään kuvaa näkyviä esineitä ja raunioita, vaan tekevät keskiaikaista elämää näyttelytilassa näkyväksi muun muassa tarinallisin näyttelytekstein, joissa kuvitteellinen 7-vuotias Matti-poika kertoo elämästään, kohtaamisistaan ja toimintaympäristöistään keskiaikaisessa Turussa.

Aboa Vetus -näyttelytilat on jaettu kahteen eri osaan: Perusnäyttely, joka on valmistunut vuonna 2005, koostuu vanhojen rakennusten raunioista, vitriineihin sijoitetuista esinelöydöistä ja vastavista, erilaisia asioita kokeilemaan houkuttelevista toiminnallisista pisteistä. Lisäksi perusnäyttelyn seinillä on kahdenlaisia tekstitauluja, joista toisissa kerrotaan keskiajasta (n. 1200–1500) neutraaliin tyyliin ja toisissa taas fiktiivisen tarinan muodossa. Näyttelytilojen toinen osa on arkeologisia luulöydöksiä esittelevä *Luutarha*, joka puolestaan valmistui vuonna 2016. Se on kohdennettu erityisesti

lapsivieraille, ja se sisältää arkeologisissa kaivauksissa löytyneitä koti- ja villieläinten luita ja luurankoja sekä kuvauksia näistä eläimistä ja niiden merkityksestä ihmiselle keskiajalla.²

Taulukko 1. Tutkimuksen aineisto.

Valokuvat	Muu aineisto
<ul style="list-style-type: none"> • Perusnäyttely • Luutarha-näyttely • Aulatilat • Palvelut: kauppa, palvelutiski, wc:t • Välitön ulkoympäristö 	<ul style="list-style-type: none"> • Painetut esitteet • Pistekirjoitustaulut • Näyttelyn audiovisuaaliset tekstit • Museohenkilökunnan haastattelu

Tutkimusaineistomme (taulukko 1) koostuu Aboa Vetuksessa 23.8., 26.10. ja 23.11.2022 ottamistamme kielimaisemavalokuvista. Valokuvasimme vierailijoille tarkoitettut tilat eli pysyvän perusnäyttelyn osastoineen, lapsille kohdistetun *Luutarha*-näyttelyn, museon palvelutiskin, museokaupan, aulatilat, yleisö-wc:t ja museon välittömän ulkoympäristön (pääsisäänkäynti ja ulkomainokset). Tutkimus-suostumuksen ja luvan valokuvaamiseen saimme museon johtajalta. Valokuvasimme kaikki³ kirjoitusta sisältävät pinnat, joita kävijän on museon tiloissa kulkiessaan mahdollista havaita. Lisäksi tallensimme kuviin myös informaatiofunktiossa toimivat kuvasymbolit. Kielinä on näkyvissä erilaisissa kylteissä, näyttelytauluissa, näyttöruuduilla, irtaimistossa, tarroissa, kankaissa sekä ikkunoihin, seiiniin tai muihin rakenteisiin eri tavoin kirjoitettuna. Tekstit ovat digitaalisia, painetuja, maalattuja, kaiverrettuja tai käsin kirjoitettuja.

2 Aboa Vetuksessa on tämän tutkimuksen jälkeen v. 2024–2025 uudistettu näyttelyä. Muun muassa *Luutarha* on jaettu *Luutarhaksi* ja *Puutarhaksi*, toiminnallisuutta on lisätty ja museon esteettömyyttä on parannettu. (Aboa Vetus.)

3 Pois lukien lukuisat hälytysjärjestelmien, vartiointin ja kiinteistönhuollon seiiniin ja ikkunoihin kiinnittämät pienikokoiset kyltit. Niiden tekstit ovat muiden toimijoiden kuin museon tuottamia. Samasta syystä rajaamme ulkopuolelle myös museon kiinteistössä toimivan ravintolan, koska sekin kielimaisemineen edustaa museoasian-tuntijoiden ulkopuolista toimijaa. Ravintolan tuottama kielimaisema tuote- ja hintakyltteineen oli vierailuajankohtinamme yksikielisesti suomenkielinen.

Valokuvattujen tekstien lisäksi aineisto sisältää yleisön käyttöön tarkoitettuja painettuja esitteitä, näkövammaisten saatavissa olevat pistekirjoitustaulut sekä museonäyttelyn audiovisuaalisiin osiin sisältyviä tekstejä tekstitiedostoina (ks. lähdeluettelosta aineslähteet). Tarkastelemme siis luettavien tekstien lisäksi pysyvästi kuunneltavana olevia tekstejä. Museossa QR-koodien takana olevan lisätyn todellisuuden sekä museon verkkosivut olemme rajanneet aineiston ulkopuolelle. Samoin rajasimme aineiston ulkopuolelle museokaupassa myytävien esineiden pakkauksissa ja kirjojen kansissa näkyvät tekstit sekä sellaiset hintalaput, joihin oli merkitty pelkästään tuotteen hinta. Tutkimuksen taustoittamiseksi sekä saadaksemme tietoa museon kielipolitiikasta ja museonäyttelyn tuottamisesta haastatelimme 26.10.2022 museonjohtaja Hannele Lehosta ja museolehtori Janna Jokelaa. Kumpikin haastatelluista on koulutukseltaan arkeologi.

Määrittelemme tutkittavaksi kielimaiseman yksiköksi yhteen kehukseen rajatut tekstit sekä rajaamattomat tekstit, jotka muodostavat yhden sisällöllisen kokonaisuuden (vrt. Backhaus 2007, 66; ks. myös mm. Tolvanen, Kuosa & Wide tässä teoksessa). Kutsumme niitä kielimaisematutkimuksen perinteen mukaisesti *kylteiksi*, vaikka niiden täsmällinen ulkoasu vaihtelee. Näin esimerkiksi näyttelytaulut, joissa kuvataan eri kielillä samaa sisältöä, lasketaan yhdeksi kyltiksi. Toisaalta lähellä toisiaan sijaitsevat mutta eri sisältöiset tekstit lasketaan määrällisessä analyysissä kahdeksi eri kyltiksi. Joissakin tapauksissa määrittäminen on tulkinnanvaraista, mikä tulee ottaa huomioon seuraavissa laskelmissa.

Tarkastelemme tutkimuskohdetta pääasiassa laadullisesti unohtamatta kuitenkin määrällisen analyysin tuottamaa yleiskuvaa museossa käytettävistä kielistä, niiden käyttötavoista ja kielenkäytön funktioista. Laadullinen tarkastelu perustuu kielten luokitteluun, aikaisempaan tutkimukseen nojautuvaan kielten funktioiden tunnistamiseen ja kielitieteelliseen diskurssianalyysiin. Diskurssianalyysille tyypillistä on tutkia kielenkäytön suhdetta yhteiskunnalliseen ja sosiaaliseen kontekstiinsa. Ajatuksena on, että toisaalta tekstit ovat sosiaalisten rakenteiden ja käytänteiden ohjaamia ja

toisaalta ne muovaavat sosiaalista toimintaa. (Ks. esim. Pietikäinen & Mäntynen 2019; Fairclough 2003.)

Aboa Vetuksen monet kielet

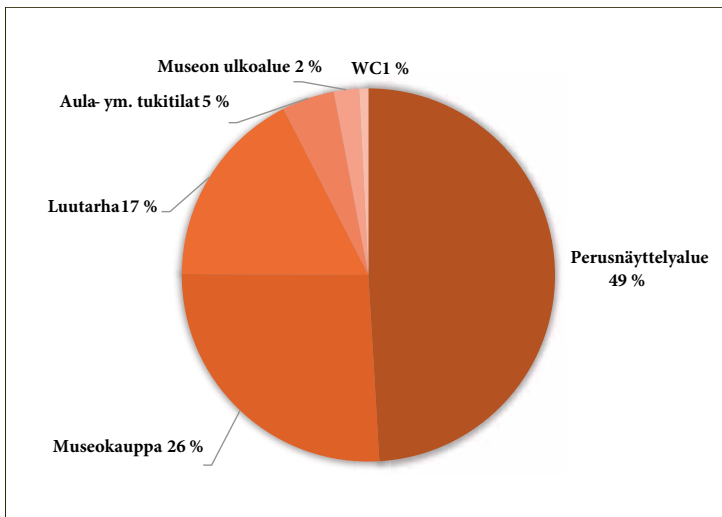
Aboa Vetus on yksityinen museo, joten se ei ole velvollinen sitoutumaan Turun kaupunkia koskevaan, virallisesti kaksikielisen kaupungin kielipolitiikkaan. Haastattelussa museoasiantuntijat kertoivat, että museolla ei ole varsinaista ylös kirjattua kielistrategiaa tai -ohjelmaa, mutta museo pyrkii tuottamaan kaikki kyltit kolmella kielellä: suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Museoakauppa nostettiin kuitenkin esiin poikkeuksena, sillä sen hintalappukyltit laaditaan vain suomeksi. Englanti kytkettiin haastattelussa kansainvälisiä kävijöitä palvelevaksi kieleksi, ruotsi taas paikalliseen Turun kontekstiin, mutta myös Ruotsista saapuvien vierailijoiden kieleksi. (Lehtonen & Jokela 26.10.2022.)

Museotekstien tuottamista museoasiantuntijat kuvasivat haastattelussa yhteistoiminnalliseksi prosessiksi, jossa käytänteet vaihtelevat kohteen mukaan.⁴ Näyttelytekstien osalta museoasiantuntija laatii ensin suomenkielisen tekstin. Tekstiä kommentoidaan ja muokataan työyhteisössä, jonka jälkeen se siirtyy museon ulkopuolisille kääntäjille. Kääntäjinä käytetään arkeologian ja historian erikoisaloihin erikoistuneita, nimettyjä ja kokemuksen perusteella hyväksi havaittuja ”luottokääntäjiä”. Erikoisalan terminologian osalta tämäkin prosessi nojaa yhteistyöhön: kääntäjät konsultoivat museoasiantuntijoita, jotka myös tarkastavat käännökset. Museo-kylttien suomen-, ruotsin- ja englanninkielisten tekstien lisäksi museon näyttelytekstit voi lainata kierrokselle espanjaksi, hollanniksi, saksaksi, ranskaksi ja venäjäksi painettuina vihkoina. Vihkojen käännökset on tuotettu vuosina, joina näitä kieliä taitavia museoasiantuntijoita on työskennellyt museossa. Lisäksi saatavilla on

4 Robert Neather (2012) on kuvannut vastaavanlaisia toimintatapoja eri puolilla Aasiaa sijaitsevilla museoissa.

suomen, ruotsin ja englannin pistekirjoituksella museota esittelevät taulut, aikuisille tarkoitettu esitevihkonen selkosuomeksi ja lapsille suunnattu selkokielen *Matin tarina* -esite. Museonäyttelyssä on audiovisuaalisia osioita, joissa suomenkielinen osuus on kuunneltavissa ja ruotsin- ja englanninkieliset osuudet luettavissa ruututekstityksestä. Nämä tekstitykset ovat museohenkilökunnan käsialaa. Freelance-oppaat tarjoavat opastuksia museon kolmen ”peruskie- len” lisäksi italiaksi ja saksaksi. (Lehtonen & Jokela 26.10.2022.)

Aineisto käsittää kaikkiaan 638 kylttiä. Kielimaisema, kuten myös kylttien määrä, vaihtelee museon eri tiloissa. Kylttien jakautuminen eri tiloihin koko aineistoon suhteutettuna käy ilmi kuviosta 1. Odotuksenmukaisesti runsaimmin kylttejä on näyttelytiloissa, jotka jakautuvat perusnäyttelyyn (49 %) ja erilliseen, lapsille suunnattuun *Luutarhaan* (17 %). Myös museokaupassa on erittäin paljon kylttejä (26 %). Selvästi näitä tiloja vähemmän kylttejä on aulatiloiissa (5 %), museon ulkopuolella (2 %) ja WC-tiloissa (1 %). Kuvioon 1 ei ole sisällytetty pelkkiä kuvasymboleita (ks. kuva 1), joita esiintyy lähinnä perusnäyttelyssä hätäuloskäyntien ja palopostien luona. Lisäksi yleisön WC:t on merkitty sukupuolisymbolein.

Kuvio 1. Kylttien jakautuminen museon eri tilojen välillä.

Kuva 1a ja 1b. Koskemisen kiello ja salliminen on museossa merkitty pelkillä kuvasyboleilla.

Yleisön museokylteissä kohtaamia kieliä havainnollistaa taulukko 2. Näihin lukuihin ei ole laskettu esitevihkosia, pistekirjoitus- tauluja ja näyttelyn audiovisuaalisten osien tekstejä, eikä näyttely- teksteissä esiintyvien erikielisten erisnimien kieliä ole huomioitu erikseen laskelmissa.⁵ Taulukko 2 tuo ilmi, että suomen kieli hallitsee kylttimaisemaa: suomea on kaikkiaan 566 kyltissä, yhteensä siis

5 Sen sijaan museon latinankielinen nimi, erillisen tilan englanninkielinen nimi ja museokaupan hintalapuissa näkyvät vieraskieliset tuotenimet on laskettu mukaan.

89 prosentissa aineistosta. Suomen kielen jälkeen englanti ja ruotsi ovat seuraavaksi yleisimmät kielet. Englantia on yhteensä 393 kyltissä (62 % koko aineistosta) ja ruotsia 367 kyltissä (58 % koko aineistosta). Kielimaisemassa on myös latinaa, joka näkyy paitsi itse museon nimessä myös eräissä muissa kylteissä, joihin palaamme myöhemmin (33 kylttiä, 5 % koko aineistosta). Venäjää on neljässä kyltissä. Lisäksi näkyvissä on satunnaisesti muita kieliä, kuten saksaa, ranskaa ja ukrainaa. Joissain yleisön tuottamissa teksteissä on ilmaisia, joiden kieltä on mahdotonta määrittää; nämä näkyvät taulukossa merkinnällä *ei-tunnistettava kieli*. Ukrainaa esiintyy vain yleisön tuottamissa palautelappusissa ja saksaa museokaupan tuotetiedoissa.

Taulukko 2. Eri kielten edustus aineiston kylttien teksteissä.

Kieli	N	% kaikista kylteistä
suomi	566	89 %
englanti	393	62 %
ruotsi	367	58 %
latina	33	5 %
venäjä	4	0,6 %
ranska	4	0,6 %
ei-tunnistettava kieli	3	0,5 %
ukraina	2	0,3 %
saksa	2	0,3 %

Taulukossa 3 eri tilojen kylttien määriin on lisätty tieto siitä, kuinka monta kieltä yksittäisissä kylteissä esiintyy. Suurin osa kylteistä on kolmikielisiä, niin että ne sisältävät suomen kielen lisäksi ruotsia ja englantia. Kolmikielisiä tekstejä on koko aineistosta noin puolet (yht. 322 kylttiä, 51 %) ja näyttelytilojen (perusnäyttelyalue ja *Luutarha*) kylteistä valtaosa (71 %). Kylttien kielet noudattavat siten pääasiallisesti museossa sovittua kielipolitiikkaa.

Suomi on kylteissä yleensä ensimmäinen ja näkyvin kieli, mutta suureksi osaksi samat sisällöt toistuvat myös ruotsiksi ja englanniksi – tässä järjestyksessä ja yleensä pienemmillä kirjaimilla kuin suomenkielinen teksti. Visuaalisessa kielimaisemassa kielten lineaarinen järjestys ja allekkaisuus ilmaisevat väistämättä hierarkiaa kielten välillä, mutta teknisesti sitä ei ole mahdollista väistääkään (ks. myös Tolvanen, Kuosa & Wide tässä teoksessa). Kirjainten koero, joka myös viestii hierarkiasta, ei ole kuitenkaan teknisesti pakollinen ratkaisu. Vähemmistökieliä koskevassa kielimaisematutkimuksessa (ks. esim. Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016) korostetaan esittämistapoja, jotka vähentävät kielten välisiä hierarkioita ja tukevat niiden keskinäistä solidaarisuutta kielimaisemassa.

Varsin runsaasti (yht. 245 kylttiä, 38 %) museossa on myös vain yhdellä kielellä, yleensä suomeksi, kirjoitettuja tekstejä. Perusnäytelyalueellakin on huomattavan paljon pelkästään suomenkielisiä kylttejä, mutta suomen kielen rooli kokonaisuudessa korostuu kuitenkin museokaupan vuoksi; siellä kyltit ovat muita ympäristöjä useammin pelkästään suomeksi. Museokaupan kyltit ovat pääasiassa tuotteiden yhteyteen sijoitettuja irrallisia lappuja, joissa on tuotteen yleiskuvaus (esim. *lasten aurinkolasit*) sekä hinta euroina. Muunlaisia tekstejä museokaupassa on vain vähän. Kaikki hintalaput on kirjoitettu suomeksi, mutta joissakin lapuissa on lisäksi muulla kielellä kirjoitettuja osia, jotka viittaavat tavalla tai toisella kyseiseen tuotteeseen tai sen nimeen (esim. *Star Wars -tarrat 0,50 €*). Yleisin näistä kielistä on englanti, jota on noin 10 prosentissa museokaupan tekstejä. Muutamassa yksittäisessä lapussa esiintyy suomen tai englannin ohella latinaa (esim. *Korvakorut Luna*) tai saksaa (*Glückshaus, ”Onnen talo”*). Vaikka ruotsi on yksi museon keskeisistä kielistä, museokaupassa se näkyy vain marginaalisesti. Aulatilojen yksikieliset tekstit ovat suomea, minkä lisäksi luku sisältää edellä mainitut suomen, ruotsin ja englannin pistekirjoituksella laaditut esittelykortit, jotka saa pyydettyessä kierrokselle mukaan.

Taulukko 3. Aboa Vetus -museon kielimaisema: kylttien määrä eri tiloissa ja eri kielten määrä kylteissä.

Tila	Kylttejä kpl	1-kielisiä	2-kielisiä	3-kielisiä	4-kielisiä	5-kielisiä	vain kuva
Perusnäyttely-alue	313	74	7	221	1	0	10
Museokauppa	166	145	18	3	0	0	0
Luutarha	111	4	0	82	25	0	0
Aula- ym. tuki-tilat	29	15	1	9	0	4	0
Museon ulkoalue	14	5	3	6	0	0	0
WC	5	2	0	1	0	0	2
YHTEENSÄ	638	245	29	322	26	4	12

Taulukosta 3 käy ilmi, että neli- ja viisikieliset kyltit ovat harvinaisia. Vain alle 5 prosenttia teksteistä sisältää neljää tai viittä kieltä: suomen, ruotsin ja englannin lisäksi latinaa ja/tai venäjää. Nelikielisiä kylttejä on lähinnä *Luutarha*-näyttelyn tiloissa, joissa neljäntenä kielenä suomen, ruotsin ja englannin rinnalla näkyy latina. Tästä tarkemmin jäljempänä.

Museokylttien, kielten ja tekstien funktiot

Aboa Vetus -museossa kylttejä teksteineen käytetään viestinnän eri funktioihin eli tarkoituksiin, joita on mahdollista jäsentää ja ryhmitellä sisältö- ja muotokriteerien perusteella eri tavoin. Kielimaisematutkimuksessa erittäin laajalle levinnyt jäsentely on Ronald ja Suzanne Scollonin (2003, 166–193) julkiseen kaupunkitilaan perustuva kylttien diskurssiivien jaottelu (ks. Lantto ym. tässä teoksessa).

Sen ulkopuolelle jää kuitenkin monenlaisia museokontekstille erityisiä näyttely- ja muita kylttejä. Aboa Vetuksessa näyttelytekstien sisällöt kuvaavat yleisesti keskiaikaa, keskiajan Turun elämää ja ympäristöä, keskiajan Turun kielitilannetta ja arkeologiaa. Lisäksi kyltit liittyvät museossa liikkumiseen ja toimimiseen, markkinointiin, opettamiseen ja vuorovaikutuksen ylläpitämiseen. Museokylttien tekstien jäsentämiseen voidaanakin hyödyntää myös Egon Werlichin (1976, 39–41) klassista muoto- ja sisältöpiirteisiin perustuvaa tekstityyppiluokittelua, jonka mukaisesti museon tekstit ovat kuvailevia, kertovia, ohjaavia, eritteleviä tai argumentoivia (mp.). Taulukko 4 soveltaa Werlichin tekstityyppiluokittelua Aboa Vetukseen ja havainnollistaa samalla museomaiseman erilaisia tekstejä. Werlichin (1976) luokitteluun nojautuen aineistosta voidaan erotella:

- 1) keskiaikaista ympäristöä ja elämää kuvailevat tai niistä kertovat tekstit
- 2) keskiajan Turun kielitilannetta kuvailevat ja siitä kertovat tekstit
- 3) arkeologiaa tai sen terminologiaa selittävät, erittelevät tekstit
- 4) lasten oppimista edistävät, erittelevät ja kuvailevat tekstit
- 5) yleisön liikkumista, katsomista ja toimimista opastavat, ohjaavat tekstit
- 6) hinta- ja tuotetietoa antavat kuvailevat tekstit
- 7) tuotemainontaa sisältävät ohjaavat, kuvailevat ja argumentoivat tekstit
- 8) yleisön tuottamat kuvailevat ja argumentoivat tekstit.

Werlichin (1976) tekstityypeistä puuttuu luokka, joka perustuisi vuorovaikutuksen muotopiirteisiin ja jonka edustajia aineistossamme ovat esimerkiksi yleisön kirjoittamat lyhyet viestit museon vieraskirjassa ja epämuodollisissa seinään kiinnitettävissä palaute-lappusissa, kuten lyhyet sanonnat (*Mikäs siinä*), tervehdykset (*Terveysiä Lahesta; jee; hey y'all*) tai nimikirjoitukset (*Mici*).

Taulukko 4. Museon tekstien sisältötavoitteiden ja muotopiirteiden kuvaus.

Muoto Sisältö	kuvaileva	kertova	ohjaava	erittelevä	argumen- toiva
keskiaika yleisesti	näyttely- tekstit, Luutarha	näyttely- tekstit, Matin ta- rina, Luu- tarha		Luutarha	
keskiajan Turku	näyttely- tekstit, Luutarha	näyttely- tekstit, Matin ta- rina		näyttely- tekstit, Luutarha	
keskiajan kielitalanne	näyttely- tekstit	Matin tarina			
arkeologia ym. tutkimus	näyttely- tekstit	näyttely- tekstit		näyttely- tekstit	
museossa toimiminen			opasteet		
markkinointi	tuote- kuvaukset, mainok- set		mainokset		mainokset
vuoro- vaikutuksen ylläpitäminen	toiminta- pisteet, yleisön kirjoitta- mat teks- tit		toiminta- pisteet, Luutarha		yleisön kirjoitta- mat teks- tit

Edellä aikaisemman tutkimuksen esittelyssä mainittu Kelly-Holmesin ja Pietikäisen (2016) kolmijakoinen museokielimaiseman jaottelu on pääosin yhteensopiva taulukon 4 kanssa: kylttien kielet opastamassa museossa toimimista niveltävät ohjaavaan tehtävään ja kielet kertomassa museon sisällöistä kuvailevaan, kertovaan ja erittelevään tehtävään. Taulukko 4 tekee kuitenkin näkyväksi sen, että Werlichin luokittelu tuo mukanaan argumentoivat tekstit.

Kelly-Holmesin ja Pietikäisen erottama funktio kielistä esitettävänä museokohteena on taas näkökulma, joka jää Werlichin tekstityyppi-luokittelun ulkopuolelle. Vuorovaikutus yleisön kanssa on näkökulma, joka puuttuu molemmilta, kuten myös Aboa Vetus -aineistosta esiin nouseva kylttien pedagoginen funktio. Tästä syystä sovelamme seuraavissa luvuissa luovasti näitä aiemmin ehdotettuja jaotteluita ja kytkemme niihin Aboa Vetuksesta esiin nousevat uudet funktiot.

Aboa Vetus -aineisto täydentää siten aikaisempia jaotteluita ja mahdollistaa uusien funktioiden tunnistamisen. Aboa Vetuksessa kylttien funktioita ovat opastaminen, informoiminen, itse kielen demonstrointi, markkinointi, opettaminen sekä vuorovaikutus. Taulukko 5 havainnollistaa eri kielten vaihtelevaa osallistumista näiden funktioiden toteuttamiseen. Siitä käy ilmi, kuinka museon pääkielet suomi, ruotsi ja englanti vastaavat suurimmasta osasta. Kaikkien muiden kielten rooli on vähäinen. Funktiot limittyvät osin toisiinsa, ja samalla kyltillä voi olla yhtäaikaan useitakin funktiota. Tästä syystä taulukossa 5 ei ole määrällisiä tietoja. Taulukko nostaa ilman niitäkin esiin eri kielten funktioiden eriytyksen.

Taulukko 5. Yhteenveto Aboa Vetuksen kielten funktioista.

	Opastaminen	Informoiminen	Kielen demonstrointi	Markkinointi	Opettaminen	Vuorovaikutus
suomi	x	x	x	x	x	x
ruotsi	x	x	x	x	x	x
englanti	x	x	x	x	x	x
venäjä	x					
latina	x		x	x	x	
saksa				x		
ranska				x		x
ukraina						x
pistekirjoitus	x	x				
selkosuomi		x	x			

Havainnollistamme seuraavissa alaluvuissa tarkemmin näitä kuutta funktiota esimerkkien avulla.

Kyltit opastavat (opastusfunktio)

Aboa Vetuksen opastekyltit ovat yksikielisiä (suomeksi, latinaksi tai englanniksi), kolmikielisiä (suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi) ja viisikielisiä (latinaksi ja venäjäksi edellisten lisäksi). Lisäksi on pelkästään kuvan sisältäviä opasteita (kuten koskettamisen kieltäminen, ks. kuva 1 edellä). Suurin osa kylteistä on kolmikielisiä. Kuva 2 havainnollistaa tällaista museonäyttelyyn opastavaa kolmikielistä kylttiä, jota täydentävät kuvasymbolit. Nuoli osoittaa suuntaa, kun taas raunioissa kiipeileminen kielletään pelkällä kuvasymbolilla.

Kuva 2. Museon reitille opastavassa pylväässä on kolmen kielen lisäksi käytetty kuvasymboleita.

Opastekyltit ovat osin otsikkokylttejä (ks. Dean 1994, 111). Niihin voidaan lukea yksikieliset, museon latinankielisen *Aboa Vetus* -nimen sisältävät kyltit ja aineistossa harvinaiset viisikieliset kyltit, kuten kuvan 3 seinään maalattu suurikokoinen kyltti. Tässä otsikkona oleva latinankielinen nimi *Aboa Vetus* on opastavassa funktiossa, sillä kyltti sijaitsee keskeisellä paikalla osoittamassa käyntiä juuri vanhaa Turkua esittelevään perusnäyttelyyn erotuksena rakennuksen toisesta, *Ars Nova* -näyttelystä. Kyltissä on museon latinankielisen nimen lisäksi sitä seuraavat suomen-, ruotsin-, englannin- ja venäjänkieliset opastetekstit. Venäjän käyttö on yllättävää, sillä museoasiantuntijat eivät haastattelussa nostaneet sitä tästä näkökulmasta esille. Myös tässä opasteessa kuvallinen informaatio, nuoli ja portaat, tukee kirjoitettua viestiä.

Kuva 3. Viisikielinen opaste: *Aboa Vetus* / *perusnäyttely* / *basutställning* / *permanent exhibition* / *osnovnaja ekspozitsija*.

Kuvan 3 perusnäyttelyyn opastavan pääotsikkomaisen kyltin ohella näyttelyssä on eritasoisia alaotsikoita. Kolmikielinen *Luu-tarha* / *Beniga berättelser* / *Bony tales* opastaa lapsille suunnattuun näyttelynsosaan. Alaotsikot, kuten *Rakentaminen* / *Byggande* / *Builing*, jota seuraava näyttelykyltti informoi lukijaa tiilen tulemisesta rakennusmateriaaliksi, puolestaan identifioivat sisällöllisiä kokonaisuuksia perusnäyttelyssä.

Opastusfunktio kattaa siten keskenään erilaisia kylttejä, joiden täsmälliset tarkoitukset vaihtelevat. Kuva 3 havainnollisti otsikkotyypistä kylttiä. Michal Schusterin (2012) sairaalakylttejä analysoivaan tutkimukseen nojautuen museo-opasteiden joukosta voidaan lisäksi erottaa seuraavat neljä luokkaa: 1) Osa kylteistä identifioi tai nimeää museon eri paikkoja tai ilmoittaa niiden sijainnin ja suunnan. Esimerkiksi yksikielinen teksti *Factory* museon seminaaritalan lasiovessa ilmoittaa seminaaritalan englanninkielisen nimen. 2) Opasteet voivat myös antaa ohjeita, kuten yksikielisesti suomenkielinen opaste *Lainaa/palauta taittotuoli*. Tämä toimintaohje luo tilapäisemmän kyltin vaikutelman, sillä teksti on tulostettu paperille ja kiinnitetty seinään lähellä olevien taittotuolien luo, joita vierailijat voivat ottaa mukaan näyttelyyn. 3) Kyltit voivat varoittaa museovierailijaa, kuten kolmikielinen teksti (esimerkki 1) pääsisäänkäynnin lähellä olevassa naulakossa. 4) Kyltit voivat myös ilmaista kiellon. Viisikielistä kieltä havainnollistaa esimerkki 2, joka on itseasiassa hybridi: toisaalta se ilmoittaa valokuvauksen olevan sallittua, mutta samalla se kieltää jalustan ja salamankäytön. Kielten määrä kieltokyltissä ei ole yllättävää, sillä aikaisemmassa tutkimuksessa kieltokylttien on havaittu olevan usein monikielisempiä kuin muut kyltit (ks. esim. Ziegler ym. 2018, 71).

1) Hyvä asiakas, huomioithan että naulakkomme ei ole valvottu.

Kära kund, vänligen observera att garderoben är obevakad.

Dear visitor, please note that the coat rack is unguarded.

2) **Valokuvaaminen** museossa **on sallittu** ei-kauppalliseen käyttöön, ilman kameran jalustaa ja salamavaloa.

Fotografering i museet är **tillåtet** för icke-kommersiellt bruk, dock utan kamerastativ och blix.

Taking photographs in the museum is **permitted** for non-commercial use, without a stand or flash.

fotografirovanie v muzeu dopuskaetsja v nekommertsjeskih tseljah, bez štativa i vspyški

Aboa Vetus Ars Nova. [Korostukset alkuperäisessä.]

Opastavia osuuksia on myös museon painetuissa materiaaleissa. Esimerkiksi kolmikielisessä *Löytöretki*-tehtävävihkossa on vihkon käyttöön opastava lyhyt teksti (esimerkki 3):

- 3) Tämä vihko sopii niin aikuisen kuin lapsenkin käteen. Seuraavilta aukeamilta löydät tehtäviä, joiden parissa viihtyvät kaikenikäiset. Tehtävät voit tehdä museota kiertäessäsi ja vastaukset löydät viimeiseltä sivulta. Museosta löydät pienoismalleja, tekstejä, kuvia ja ääniä, jotka tukevat sinua seikkailullasi Turun keskiajassa. [Sama sisältö ruotsin- ja englanninkielisissä versioissa.]

Tässä luvussa tarkastellut yksikieliset opasteet, kuten *Lainaa/palauta tuoli* tai *Factory*, eivät vastaa museosiantuntijoiden ilmoittamaa pyrkimystä kaikkien kylttien kolmikielisyteen, eivätkä ne ole samalla tavalla saavutettavia kuin kolmikieliset viestit. Ilman solidaarisesti ympäröiviä muita kieliä ne saavat näkyvässä olevan kielen vaikuttamaan valtakieleltä. Venäjän kielen esiintymät opasteissa eivät luo suunnitelmallista vaikutelmaa.

Kyltit antavat tietoa näyttelyn sisällöistä (informaatiofunktio)

Perusnäyttelyssä kyltit ovat pääasiallisesti kolmikielisiä, eli niiden sisältö on esitetty suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Lapsille tarkoitettussa *Luutarhassa* näiden rinnalla esiintyy neljäntenä kielenä latinaa. David Dean (1994, 110–116) erottaa näyttelykylttien joukosta erilaisia tyyppisiä, joista Aboa Vetuksessa informaatiofunktion kannalta relevantteja ovat johdantotyyppiset kyltit, sisältöä kokoaavat kyltit (*group texts*) ja esineisiin liittyvät kyltit.

Johdantomaisiksi Dean (1994, 110) kuvaa kylttejä, jotka kertovat näyttelystä tai sen tavoitteista. Tällainen on perusnäyttelyn alussa oleva *Vanha Turku* -otsikolla varustettu kolmikielinen näyttelykyltti, joka antaa vierailijalle tietoa näyttelyn ja museon synnystä ja tavoitteista sekä paikalla tehdyistä arkeologisista kaivauksista (esimerkki 4).

4) VANHA TURKU

Aboa Vetus kertoo elämästä ja asumisesta vuosisatojen takaisessa Turussa. Täällä näet kivisten asuinrakennusten raunioita ja kellareita sekä katuja ja kujia. Museon alueelta löydetty esineet tarkentavat kuvaa kaupungin historiasta. Vanhimmat rakennukset ovat keskiajalta, 1300-luvun lopulta. Osa rakennuksista muistuttaa Turun kaupungin myöhemmistä vaiheista aina 1900-luvun alkuun saakka.

Kellarit hautautuivat maan alle kaupungin kasvaessa ja kehittyessä. Huonokuntoisia taloja purettiin, ja niiden kellarit täytettiin maalla. Samoille sijoille rakennettiin uudet talot. Osa vanhoista kellareista jäi maan alle jo 1600-luvulla. Osa niistä oli käytössä aina vuoteen 1928 asti, jolloin koko Aboa Vetuksen nykyinen alue jätettiin Rettigin palatsin puutarhan alle. Museon avautuessa vuonna 1995 rauniot otettiin jälleen esiin arkeologisissa kaivauksissa.

Museokierros alkaa tämän tasanteen juurelta ja kulkee läpi keskiaikaisen korttelin. Reitti päättyy uloskäynnille tasanteen viereen. Kierroksen voi myös aloittaa tutustumalla keskiajan eläimiin ja luututkimukseen. Niitä esittelee LUUTARHA → [nuoli osoittaa näyttelyn suuntaan]

[Suomenkielisen tekstin alla sama sisältö pienemmällä fontilla vasemmalla ruotsiksi ja oikealla englanniksi.]

Esimerkin 4 teksti ei kuitenkaan pelkästään informoi museon ja näyttelyn synnystä, vaan se liittyy osin myös Deanin (1994, 113) erottamaan *group texts* -luokkaan, jonka suomennamme näyttelyn sisältöä kokoaviksi kylteiksi. Ne kertovat näyttelyn sisällöstä yksittäisiä näyttelyesineitä yleisemmällä tasolla. Esimerkissä 4 kerrotaan nimittäin museon synnyn rinnalla alueen muuttumisesta ajassa. Lisäksi tekstissä on opasteisiin rinnastuvia osia (*Museokierros alkaa tämän tasanteen juurelta* ja *Luutarhaan* osoittava nuoli).

Sisältöä kokoavia kylttejä havainnollistavat esimerkit 5 ja 6. Näissä teksteissä kuvataan keskiaikaa ja keskiaikaista Turkua (esimerkki 5), ja tarinajaksoissa fiktiivinen Matti-henkilö välittää vierailijoille

yksityiskohtia keskiajan Turun ympäristöistä, elinkeinoista ja omista kohtaamisistaan erilaisten ihmisten kanssa (esimerkki 6). Osa sisältöä kokoavista kylteistä kuvaa ja erittelee lisäksi arkeologisen aineiston ja tutkimuksen yksityiskohtia. Kylttien ulkoasu on muuten yhtenäinen, niin että suomenkielinen teksti on ensimmäisenä ja suuremmalla fontilla kuin sen alla vierekkäin olevat, samansisältöiset ruotsin- ja englanninkieliset tekstit, mutta tarinakylttien (6) otsikko on kursivoitu ja muiden kylttien (5) otsikko versaalikirjaimin.

5) TURKU AJAN VIRASSA

Suomessa keskiaika alkoi viimeistään 1200-luvun alussa ja päättyi viimeistään 1500-luvun puolivälin paikkeilla. 1100-luvun puolivälistä alkaen Ruotsin kuningaskunta alkoi liittää Etelä- ja Länsi-Suomea osakseen. Ruotsin vallan merkiksi alettiin rakentaa linnoja, joihin sijoitettiin kuninkaan käskynhaltijoita ja sotaväkeä. Pähkinäsaaren rauhassa v. 1323 Ruotsin ja Novgorodiin [sic!] suuriruhtinaskunnan välinen raja määriteltiin ja Suomi liitettiin kiinteästi läntisen kulttuurin piiriin.

Ruotsin vallan myötä alettiin vakiinnuttaa katolisen kirkon organisaatiota ja rakentaa kirkkoja – tärkeimpänä niistä Turun tuomiokirkko. Jotkut hyvistä kauppapaikoista muotoutuivat keskiajalla kaupungeiksi ja niihin sijoittui asumaan kirkonmiesten lisäksi kauppiaita, käsityöläisiä ja rahvasta. Saksalaisten kauppiaiden Hansaliitto hallitsi kaupankäyntiä Itämeren piirissä ja saksalaisen kulttuurin vaikutus oli voimakasta.

Turku oli keskiajalla ja kauan sen jälkeen, aina Ruotsin vallan loppuun vuoteen 1809 asti, Suomen suurin ja merkittävin kaupunki sekä kirkon ja hallinnon keskus.

Turun palo vuonna 1827 hävitti perustaltaan keskiaikaisen kivi-kaupungin, jota oli 1600- ja 1700-luvuilla muokattu vastaamaan ajan vaatimuksia.

6) *Työn perässä kaupunkiin.*

Matti istuu veneen keulassa Mikael-veljensä kanssa. Isä soutaa ja perää pitää isosisko Anna. Turun pitäisi tulla näkyviin aivan pian, sillä he olivat tehneet matkaa jo kaksi päivää. He olivat jo tulleet ohi Liedon kirkon ja vanhan linnan. Vastikään ohitettiin Koroisten kappeli ja piispan palatsin rauniot. Turun tuomiokirkko oli näkynyt jo kotvan aikaa ja vielä kauemmin oli kuulunut kirkonkellojen soitto.

Ajatus muutosta kaupunkiin oli herännyt viime syksynä sen jälkeen, kun äiti oli kuollut. Isä oli sanonut, että heidän oli parempi kaupungissa tädin kanssa samassa taloudessa, uusien ihmisten ja mahdollisuuksien äärellä.

Matti ei ole varma, mitä ajatella. Kotona Liedossa vanhemmat olivat työskennelleet tutuissa maataloissa ja muutto oli syksyisin. Nyt, kun he olivat muuttamassa kaupunkiin, se tapahtuu jo keväällä, sillä kesällä kaupungissa on paljon työtä tarjolla.

Kauppias, jolle isä on menossa töihin, tekee kauppaa heidän Liedon-isäntänsä kanssa ja siksi tämä antaa isän lähtea. Isä on pitäjän parhaita rakennusmiehiä ja juuri sellaisia Turussa nyt tarvitaan.

He soutavat sillan alitse ja saapuvat perille. Rannassa on veneitä kiinni laiturissa ja paljon ranta-aittoja. Matti kiipeää ylös penkkaa ja näkee taloja, ihmisiä, eläimiä, kuulee puhetta, kirkonkellojen kuminaa ja monenlaista muuta hälyä. He kantavat veneestä vaatenyytit, työkalut, matka-arkun ja puuastiat pihan poikki väentupaan, jossa heidän Maria-tätinsä jo asuu muun palvelusväen kanssa ja joka olisi tästä lähtien heidänkin kotinsa.

Esimerkkien 5 ja 6 kaltaisten sisältöä kokoavien kylttien rinnalla esiintyy tekstimassaltaan paljon tiiviimpiä kylttejä (esimerkki 7), jotka on sijoitettu lasivitriineihin alueelta löydettyjen esineiden tai esinefragmenttien kanssa. Niiden visuaalinen asu on aina samanlainen. Vitriineissä voi olla myös myöhemmin tuotettuja esinekopioita, jotka jäljittelevät entisaikojen esineitä. Vitriineihin aseteltuja tekstimassaltaan tiiviitä esinekylltejä Dean (1994, 114–115) kuvaa identifioiviksi kylteiksi (*identity tags*). Niissä ilmoitetaan tyypillisesti

esineen nimitys ja valmistusajankohta, joskus myös materiaali ja alkuperä. Neather (2008, 235) toteaa identifioivien esinekylltien olevan deiktisessä suhteessa esineeseen: ne viittaavat esineeseen ja kertovat vierailijalle, että tässä on kyltin ilmoittama esine.

7) Böömiläispikarin paloja ja kopio	(1300–1400)
Skärvor och kopia av stangenglas	luku / tal / AD
Shards of Stangenglas beaker and copy	

Esimerkin 7 tapaisia identifioivia kylttejä tekstimäärältään kattavampia ovat näyttelyesineitä kuvailevat kyltit, joita Dean (1994, 114–115) kutsuu selosteiksi (*captions*). Sellaisia ovat esimerkiksi näyttelyssä olevien pienoismallien yhteydessä esiintyvät kuvaukset (esimerkki 8):

- 8) Kellareiden päällä sijaitsi keskiaikaisen talon ensimmäisen kerroksen lattia. Se oli tehty puusta. [Alapuolella sama teksti ruotsiksi ja sen alla lähes sama englanniksi – vain maininta keskiaikaisuudesta puuttuu.]

Kokoavasti voi todeta, että informointifunktiossa olevat kyltit toteuttavat kolmikielisyttä systemaattisesti. Kolmikieliset suomi–ruotsi–englanti-kyltit dominoivat, mutta niiden tasavertaisuutta vähentää kuitenkin se, että suomenkieliset tekstit ovat näkyvämpiä, koska ne on tuotettu suuremmalla kirjainkoolla. Perusnäytelyalueella on myös verraten paljon yksikielisiä kehystettyjä kylttejä, jotka esiintyvät toiminnallisissa pisteissä, mutta nekin toteuttavat kolmen kielen kielipolitiikkaa, sillä yksikielisen kehystetyn kyltin rinnalla ovat muut kyltit toistavat saman sisällön toisilla kielillä. Toiminnallisissa pisteissä olevissa kylteissä kaikkien kolmen kielen tekstit ovat tasavertaisesti samansuuruisia.

Kyltit havainnollistavat kieltä (demonstrointifunktio) – monikielisen Turun representointi

Demonstrointifunktiolla viittaamme siihen, mitä ja miten museon kielimaisema kertoo nimenomaan kielistä tai kielitilanteesta Turun historiassa. Informoivasta funktiosta tämä eroaa siten, että kieli ei ole pelkästään väline vaan myös esityksen kohde. Demonstrointifunktiota palvelevat kyltit tuovat siis esiin eräänlaisen kielten *metamaiseman*: museon kielimaisemassa havainnollistetut kielet, joita käytettiin keskiajan Turussa.

Aikaisemmin eri käyttötarkoituksessa toimineet rakennukset on Aboa Vetuksessa muunnettu uuteen käyttötarkoitukseen, museoksi. Kielimaiseman ja rakennusten käyttötarkoitusten muuntamisen yhteyksiä tarkastelee Robert Blackwood (2020), joka kuvaa museoiksi muunnetun uimahallin, teurastamon ja keksitehtaan avulla sitä, miten alkuperäistä kielimaisemaa voidaan hyödyntää aktivoimaan rakennusten historiaa nykyisyydessä. Aboa Vetuksessa arkeologisten kaivausten paljastamien asuintalojen alkuperäisestä kielimaisemasta on jäljellä ainoastaan yksi esimerkki, 1800-luvulta peräisin oleva porraskivi, johon on hakattu kirjaimet *F. L.* Museonäyttelyn valaistus on kohdistettu siihen, ja lisäksi läheinen, puhekuplan muotoinen näyttelyopaste (esimerkki 9) kiinnittää käskymuotoisella puhtutellullaan vierailijan huomion kiveen kirjaimineen.

- 9) Katso jalkoihisi! Menneisyyden käsityöläiset ovat halunneet jättää jälkensä historiaan. – –

Toinen alkuperäisen ympäristön kieltä havainnollistava esimerkki on valokuva kaivauksista löytyneistä sormuksista, joista toinen sisältää alasaksankielisen kaiverruksen. Valokuvasta kaiverrusta on vaikea erottaa, mutta näyttelyteksti (esimerkki 10) tekee sen näkyväksi ja ilmoittaa lisäksi sen merkityksen:

- 10) Kultaesineet ovat Turun arkeologisilta kaivauksilta harvinaisia löytöjä. Keskiajalla niitä oli vain varakkailla. Toiseen näistä sormuksista on kaiverrettu alasaksankielinen teksti *Help got* (Auta Jumala) ja

toisessa on koristeena safiiri. Mitenköhän arvokkaat korut ovat aikoinaan päätyneet maahan? Niiden omistajat ovat varmaan olleet harmissaan sormusten menettämisestä. [Sama sisältö alapuolella ruotsiksi ja englanniksi.]

Porraskiveen hakattujen nimikirjainten ja sormuskaiverruksen lisäksi Aboa Vetuksessa esitetään keskiaikaisen kaupungin kieli-
maisemaa rekonstruktoiden avulla. Sellaisena voidaan nähdä perusnäyttelyssä oleva toimintapiste, joka kertoo kirjoittamisesta ja jossa kävijää kehoitetaan kokeilemaan entisajan kirjainmallien kirjoittamista vahatauluille kirjoitustikkujen avulla. Lisäksi museon perusnäyttelyn alussa vierailijalla on mahdollisuus (maksua vastaan) valmistaa oma onnenlantti, joka perustuu Ruotsin valtakunnan äyrin malliin. Äyrin kolikon malli teksteineen (esimerkki 11a) näkyy kyltissä kuvana, jonka yläpuolelle sijoitettu näyttelyteksti kuvaa lanttia sanallisesti (esimerkki 11b). Valokuva tuo ilmi menneisyyden esinekulttuurin monikielisyyttä. Esimerkistä 11a voi havaita, että onnenlantin malli on ollut kaksikielinen sisältäen ruotsia ja latinaa; näyttelyteksti (11b) nostaa esille ainoastaan latinan, mutta toisin kuin edellä alasaksan yhteydessä (10), latinankielistä tekstiä ei käännetä. Ruotsia taitamattomalle vierailijalle taas kolikossa näkyvä ruotsinkielinen teksti ÖR äyri? jää saavuttamattomiin.

- 11a) MONETA • NOVA • REGNI • SVECIA   • 1 • • ÖR
 11b) Ruotsin valtakunnassa yhden äyrin kolikko on lyöty Tukholmassa vuonna 1615. Rahassa voi erottaa kolme kruunua ja latinankielisen tekstin *Moneta Nova Regni Svecia*. Kolikko toimii Aboa Vetus & Ars Novan onnenlantin mallina. [Sama sisältö alapuolella ruotsiksi ja englanniksi.]

Vaikka kieliä esitetään Aboa Vetuksen näyttelyssä varsin vähän, kielet esitettävänä kohteena eivät kuitenkaan ole uusi tai tuntematon asia Aboa Vetuksen museoasiantuntijoille. Haastattelussa he muistelevatkin ”äänikuviksi” kuvailemiaan mielenkiintoisia toteutuksia museon aikaisemmassa näyttelyssä, jossa on ollut mukana

kuvitteellisia ääninäytteitä keskiajan ihmisiltä. Niissä on kuultu Naantalin birgittalaisluostarin nunnien ruotsia ja ääneen lukemaa latinaa, Turun katedraalikoulun opettajan ja oppilaiden latinaa, saman koulun yhden oppilaan suomea (jonka käytöstä häntä toruttiin), piikatyön suomenkielistä laulelua ja juttelua eläinten ruokinnan parissa sekä saksalaistaustaisten kauppiaiden alasaksankielistä keskustelua (Lehtonen & Jokela 26.10.2022).

Keskiajan paikallisen kielitilanteen kuvaaminen tapahtuu museon nykynäyttelyssä pääosin muita keinoja hyödyntäen kuin kieliiä faktisesti demonstroiden. Näyttelytekstit sisältävät nimittäin metakielellistä kuvausta, joka informoi kielistä, kielitilanteesta ja kielenkäytöstä Turun historiassa, mutta ei havainnollista niitä visuaalisesti (kuten tämän luvun edeltävissä esimerkeissä) eikä kuulokuvin. Tällaisia ovat esimerkiksi kirjoitustyökaluja esittelevien vahataulujen yhteydessä olevat suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset kyltit, jotka kertovat lyhyesti kirjoittamisen välineistä (esimerkki 12). Myöhemmin museokierroksen toisessa näyttelykylytissä, jossa on esillä keskiaikaisia kirjojen kulmia suojaavia ja kirjan sulkeneita metallisia osia, vierailija saa tietoa aikalaisten kirjoitus- ja luku- taidon harvinaisuudesta (esimerkki 13).⁶

- 12) Keskiajalla kirjoittamista harjoiteltiin vahatauluilla. Niille kirjoitettiin terävillä kirjoituspuikoilla. Vahapinnasta kirjoitus pyyhittiin pois sormin tasoittamalla tai puikon toisella päällä. Vahatauluja käyttivät myös kauppiat ja kirjurit muistiinpanojen tekemiseen.

6 Museon tekniikoita havainnollistaa kieliiä yhtäältä faktisesti demonstroiden ja toisaalta metakielellisen kuvauksen avulla voi verrata kirjallisuustieteen kahteen käsitteeseen, *mimesikseen* ja *diegesikseen*, joita esimerkiksi Mair Sternberg (1981) hyödyntää kaunokirjallisen teoksen monikielisyttä kuvatessaan. *Mimesis* viittaa näyttämiseen, kiel(t)en esittämiseen ja havainnollistamiseen (vrt. edeltävät porraskivien nimikirjaimet, sormuksen kaiverus, mallikirjaimet, vahataulut kirjoitusvälineineen ja kaksikielisen kolikon valokuva). *Diegesis* taas tarkoittaa kertomista; metakieltä, joka kuvaa kieliiä, kielitilannetta ja kielenkäyttöä ja raportoi niistä, mutta ei varsinaisesti havainnollista niitä.

Tärkeät asiakirjat kirjoitettiin musteella paperille tai pergamentille. [Sama sisältö rinnalla ruotsiksi ja englanniksi.]

- 13) – – Nämä pronssiesineet ovat keskiaikaisten kirjojen osia. Ankanpäinen solki on sulkenut kirjan ja kulmahela suojannut kirjan kulumia. Keskiajalla **harvat osasivat lukea tai kirjoittaa**. Nämä löydöt kertovat, että tällä paikalla joku on omistanut arvokkaita kirjoja jo silloin. Pieni löytö kertoo valtavasta ilmiöstä, kirjallisen kulttuurin leviämisestä Suomeen. [Sama sisältö alapuolella ruotsiksi ja englanniksi. Korostus kirjoittajien.]

Keskiajan Turun kielitilannetta ja kaupunkilaisten kieliä puolestaan kuvataan eksplisiittisesti neljässä näyttelykylytissä, joita havainnolistamme seuraavaksi. Väestörakenteesta, väestön taustoista ja kieliresursseista kertoo näyttelykylytti *Monenkielistä kaupankäyntiä ja vallanpitoa* (esimerkki 14). Ruotsin, suomen ja latinan kielet nimeetään selvästi, mutta saksan tai alasaksan osalta kieliresurssi ilmaistaan epätäsmällisemmin ja viitteellisesti ilmoittamalla henkilöiden tausta (*saksalainen porvaristo*). Lisäksi tekstissä tuodaan esiin, että eri kielet vaikeuttivat kommunikaatiota:

- 14) **MONENKIELISTÄ KAUPANKÄYNTIÄ JA VALLANPITOAA**
 – – Turun väestöön kuului **saksalaisjohtoisen** ja muuten **ruotsia puhuvan** porvariston ja Turun linnassa asuvan aateliston lisäksi lukeneistoa, käsityöläisiä ja palvelusväkeä. Lukeneistoa edustivat lähinnä **ruotsia ja latinaa puhuva** papisto ja luostarin väki. Itsenäiset käsityöläiset olivat enimmäkseen **suomen- tai ruotsinkielisiä** eri alojen mestareita, kisällejä, rakennusmestareita ja laivureita. **Suomea puhuvaan** väkeen kuuluivat myös pienkäsityöläiset. Tämä joukko oli sekalaisin, sillä siihen kuului kalastajia, karjapaimenia, rakennusmiehiä, tiilenpolkijoita, kalkkinsammuttajia, kirvesmiehiä, piikoja, renkejä, kimmen- ja kammantekijöitä, satamamiehiä, merimiehiä, saunojattaria, pyöveli ja monenlaisia muita tekijöitä.

Kanssakäymistä eri ryhmien välillä hankaloitti se, että puhuttiin eri kieliä. Kaupungissa kaikki tunsivat toisensa, mutta silti samanikäiset ja -henkiset ihmiset olivat jotakuinkin vähissä. Ihmiset

kuuluvat koko ikänsä samaan yhteiskuntaluokkaan, johon olivat syntyneet. [Alapuolella samansisältöiset ruotsin- ja englanninkieliset käännökset. Korostukset kirjoittajien.]

Vaihtelevat kieliresurssit nousevat eksplisiittisesti esille myös sata-maa koskevassa näyttelykyltissä (esimerkki 15):

- 15) SATAMAN VILKAS VALTAVÄYLÄ
 – – Maisemaan kuuluivat myös jokirannan erikieliset alukset. Ainakin suurimpien koggilaivojen mastot kurottivat kattojen yläpuolelle. Laivat, satamat, kaupankäynti talojen pihoilla ja tuvissa ja **monia eri kieliä puhuvat ihmiset** olivat alueen arkipäivää. – – [Sama sisältö ruotsiksi ja englanniksi suomenkielisen version alapuolella. Korostus kirjoittajien.]

Kolmas näyttelykyltti, jossa asukkaiden erilaiset kieliresurssit ja niistä johtuvat ongelmat kommunikaatiossa nostetaan esille, on kyltti, jossa fiktiivinen Matti kertoo kokemuksistaan kaupungissa (esimerkit 16a–16c). Kiinnostava yksityiskohta tässä esimerkissä liittyy kielten nimeämiseen: *kauppasaksan kieli* on monimerkityksinen ilmaus, sillä *kauppasaksa* voi olla kielimuodolle annettu nimi tai henkilöviittaus⁷. Ruotsinkielinen käännös, *handelstyska*, seuraa ensimmäistä tulkintaa, englanninkielinen käännös *language of the German merchants* jälkimmäistä.

7 Sanan merkitys on *Nyky-suomen sanakirjan* mukaan 'kauppias' (NS, s.v. *saksa* 'kauppias' sekä NS, s.v. *kamasaksa* 'rihkamakauppias'). *Nyky-suomen sanakirjaa* seuraava *Kielitoimiston sanakirja* ei tätä *saksa*-sanan merkitystä enää mainitse.

16)

<p>a) <i>Aurajoen partaalla</i> – – Vähän matkan päässä Matin veiste- lyä seuraa kauppiaan Hans-poika. Yleensä hän on isänsä mukana kauppapuodissa, jon- ne Matilla ei ole asi- aa. Hans on siirtynyt ihan Matin viereen ja sanoo jotakin, mutta Matti ei ymmärrä hä- nen puhettaan. Se on kauppasaksan kieltä. Hansilla on oma kaar- nanpala mukanaan. Vyöltään Hans ottaa uutuuttaan kiiltävän puukon ja alkaa vuolla. Puukko on hieno, mut- ta ei taida olla Hans kovin tottunut vuo- leskelija, tuumii Matti mielessään. – –</p>	<p>b) <i>Vid Aura å</i> – – Lite på avstånd står handelsmannens son Hans och följer när Matti täljer. Han bru- kar vara i handelsbo- den med sin far och där har Matti inget att skaffa. Hans står all- deles bredvid Matti och säger något, men Matti förstår inte vad han säger. Det är han- delstyska han talar. Hans har tagit en egen bit bark med sig. Han tar fram den skinande nya kniv som han haft hängande i bältet och börjar tälja. Den är fin, men Hans verkar inte vara särskilt flink med kniven, funderar Matti för sig själv. – –</p>	<p>c) <i>On the banks of the</i> <i>river</i> – – From a short dis- tance, the merchant's son Hans watches Matti carving. Usual- ly Hans is with his fa- ther in the store where Matti has no business going. Hans has moved right next to Matti and says something, but Matti doesn't under- stand him. It is the language of German merchants. Hans has his own piece of pine bark. He removes a new shiny knife from his belt and begins to carve. The knife is fan- cy but Hans does not seem to have much experience in carving, Matti thinks to him- self. – –</p>
---	--	---

Keskiajalla asutus jakautui kaupungissa luokka- ja kielikohtaisesti eri kaupunginosiin. Mätäjärven korttelin käsityöläisten suomenkielisydestä kertoo näyttelyn taulu *Käsityöläisten kujalla* (esimerkki 17):

17) *Käsityöläisten kujalla*

Matti tuntee olonsa kotoisaksi Mätäjärven korttelin piholla ja kujilla. Siellä talot ovat puisia ja matalia ja **lähes kaikki puhuvat suomea**. – –

[Sama sisältö alapuolella ruotsiksi ja englanniksi. Korostus kirjoittajien.]

Myös lapsille suunnatussa selkokielisessä Matin tarinassa on keskiajan kielitilanteeseen liittyviä mainintoja. Vihkosessa kerrotaan tarkemmin, mitä kieliä Matti saattoi ympärillään kuulla: papit käyttivät latinaa (esimerkki 18), kauppiaan Hans-poika puhui saksaa (esimerkki 19) ja Mätäjärven korttelissa *lähes kaikki* puhuivat suomea (ks. myös esimerkki 17 edellä). *Löytöretki keskiaikaan* -tehtävävihkosessa mainitaan näiden lisäksi myös ruotsin kieli (esimerkki 20). Lähes kaikissa kielistä kertovissa teksteissä korostuu ymmärtämisen vaikeus (*ei saa mitään selvää, ei ymmärrä, tavallinen kansa ei ymmärtänyt*), vaikka tosiasiansa todennäköisintä tiiviisti asuneessa monikielisessä yhteisössä on ollut vähintäänkin reseptiivinen monikielisyys eli se, että yhteisön jäsenet ymmärtävät toisiaan, vaikka eivät välttämättä aktiivisesti käytä toistensa kieliä. Esimerkki 19 vihjaa siitä, että yhteisön jäsenille on luultavasti karttunut myös vaihtelevassa määrin aktiivisia muiden kielten resursseja.

18) Pappikin puhuu **kielellä, jota Matti ei ymmärrä**. Se on **latinaa**, jolla papit saarnasivat keskiajalla. **Tavallinen kansa ei sitä ymmärtänyt**.

19) Pian Hans **sanoo jotakin**, mutta Matti **ei ymmärrä** sitä. Se on **saksan kieltä**. Matti **arvaa** kuitenkin, mitä Hans **tarkoittaa**.

20) Myös **vieraita kieliä** saattoi kuulla Turun kaduilla ja kujilla, kun kauppiaat ja virkamiehet **käyttivät ruotsia ja saksaa**.

[Esimerkkien 18–20 korostukset kirjoittajien.]

Kaikki edeltävät esimerkit tässä luvussa havainnollistavat museon keinoja eksplisiittisesti esittää ja kertoa menneisyyden kielistä ja

kielenkäytöstä. Osa kylteistä puolestaan luo implisiittisemmin vai-
 kutelmaa kaupungin kansainvälisyydestä, siihen suuntautuneesta
 muuttoliikkeestä ja yhteisön jäsenten vaihtelevista taustoista. Nä-
 mä implisiittiset vihjeet lukijan on mahdollista tulkita vinkeiksi
 kieliresurssien moninaisuudesta. Näyttelytekstien diskursiivinen
 lähiluku tarkoittaa käytännössä eräänlaista sosiolingvististä rivien
 välistä lukemisen tekniikkaa (ks. myös Lönnroth 2009, 106). Lä-
 hiluvun avulla voidaan tehdä päätelmiä eri suunnista kaupunkiin
 tulleista ihmisistä ja tavaroista tai kaupungista muualle matkan-
 neista. Päätelmiä voidaan tehdä myös yksilöiden kieliresursseista ja
 heidän keskinäisistä monikielisistä kohtaamisistaan. Rivien välistä
 välittyy vaikutelma yksilöistä, joiden kieliresurssit ovat vaihdelleet,
 mutta joiden oma monikielisyys on mahdollistanut liikkuvuuden
 ja erikielisten välisen paikallisen rinnakkaiselon sekä kartuttanut
 yhteisön monikielisyttä Turussa.

Näyttelytekstit kertovat ensinnäkin lähialueelta Turkuun suun-
 tautuneesta muuttoliikkeestä, joka samalla viestii suomen kielen
 vahvistumisesta kaupungissa, mahdollisesti myös erilaisten suomen
 kielen puhetapojen ja murteiden saapumisesta kaupunkiin. Mukana
 näyttelyteksteissä on myös raportointia Turkuun ulkomailta suun-
 tautuneesta kaupasta ja kulttuurisesta vaikutuksesta. Näyttelytekstit
 kertovat pohjoissaksalaisen hansaliiton hallitsemasta kaupasta koko
 Itämeren alueella ja sen valtapiirin laajentumisesta 1200-luvulta läh-
 tien, Aurajokea pitkin kaupunkiin seilanneista kauppaporvareiden
 laivoista, varakkaiden turkulaisten tuontitavarana hankkimasta ja
 arkeologisissa kaivauksissa löytyneestä ulkomaisesta kauppatava-
 rasta (kuten saksalaisista kivisavikannuista, tšekkiläisestä ja venet-
 sialaisesta lasista, alankomaisista tupakkapiipuista sekä kiinalaisesta
 posliinista) ja kaupungin kaduilla kuullusta eksoottisesta säkkipil-
 limusiikista. Näyttelytekstit informoivat Suomen aikaisemmasta
 hallinnollisesta kuulumisesta Ruotsin valtakuntaan ja sitä ennen
 Novgorodiin (ks. esimerkki 5). Fiktiivisen Matin tarinoista taas vie-
 railijat saavat tietää Matin asuneen perheineen saksalaisen kaup-
 piaan pihapiirissä, hänen rakennusmestari-isänsä rakentavan taloa

saksalaiselle kauppiaille ja tämän saksalaisen kauppiaan työllistäneen Sven-nimisen turvamielen, joka oli aiemmin urallaan palvelut Sten Sturen joukoissa Tukholman taisteluissa jalkajousimiehenä.

Kaikki nämä maininnat luovat vaikutelmaa kaupungista, johon kielellisiä ja kulttuurisia vaikutteita sekä erilaista monikielisyyttä virtasi eri väyliä ja kanavia pitkin. Lisäksi näyttelytekstit välittävät vaikutelmaa turkulaisten itse hankkimista monikielisistä resurssista, kun ne kertovat paikallisten omasta ulkomaille suuntautuneesta opiskelusta tai uskonnollisista matkoista (esimerkki 21):

- 21) Osa varakkaammasta väestöstä liikkui laajalti eri puolilla Eurooppaa opiskellessaan yliopistoissa, matkatessaan paavin luo Roomaan tai Avignoniin tai tehdessään pyhiinvaellusmatkoja Vadstenaan, Nidarosiin tai Santiago de Compostelaan.

[Sama sisältö alapuolella ruotsiksi ja englanniksi.]

Ravelli (2006, 95) korostaa, että näyttelytekstit konstruoivat aktiivisesti tietoa, eivätkä vain välitä sitä vierailijoille. Aboa Vetuksen nyky näyttely nostaaakin eri keinoin esille monikielisen yhteisön, jossa yksilöiden kieliresurssit vaihtelivat suomen, ruotsin, latinan ja saksan/alasaksan välillä, jossa kielierot noudattivat säätyeroja ja jossa eri kaupunginosienkin kieliprofiilit vaihtelivat. Implisiittiset diskurssit avaavat kuitenkin myös aukkoja, ja esimerkiksi saksan ja alasaksan välinen ero ja työnjako jäävät lopulta hämäräksi. Saksaan/alasaksaan viitataan useimmiten ilmoittamalla henkilön maantieteellinen tausta (*saksalainen*), harvemmin kieltä eksplikoiden. Myös kielimuurien ylittäminen monikielisessä yhteisössä eli se, miten yhteisen arjen askareiden hoitaminen rinta rinnan on mahdollista yksilöiden eriävien kieliresurssien avulla, jää kokonaan avaamatta. Näyttelytekstit päinvastoin korostavat kielirajojen tuottamia kommunikaatio-ongelmia. Yksilöiden todennäköinen reseptiivinen monikielisyyttä jää pitkälti piiloon kuten myös heille karttunut tai heidän tietoisesti hankkimansa aktiivinen muiden kielten taito. Tässä luvussa tarkastellut esimerkit havainnollistavat myös saavutettavuutta, jonka museoasiantuntijat joutuvat huomioimaan,

kun erikielisille yleisöille välitetään demonstroitavan kielen, kuten alasaksan- (kaiverrus) tai latinankielisen (kolikon teksti), ilmauksen merkitys.

Kyltit markkinoivat (markkinointifunktio)

Markkinointifunktiota palvelevia tekstejä esiintyy museon ulkopuolella, aulatiloissa, palvelutiskin yhteydessä ja museokaupassa. Markkinointi kohdistuu siten yhtäältä museoon itseensä, toisaalta museokaupan tuotteisiin. Museorakennukseen johdattavat sitä ympäröivän muurin korkuisin versaaletin maalattu ja tavutettu kansainvälisesti ymmärrettävissä oleva suomen sana *museo* ja nimi *Aboa Vetus Ars Nova* (kuva 4), joka näkyy myös muurin päällä lipputaangoissa liehuviissa lipuissa. Latinankielinen nimi *Aboa Vetus* esiintyy lukuisissa muissakin yhteyksissä eri puolilla näyttelyä; näin latina toimii osana museon markkinointia, museon nimen muistettavuutta ja näkyvyyttä lisäävässä funktiossa (museon nimestä ks. myös Vaahtera & Vaahtera tässä teoksessa). Digitaalisten näyttötaulujen vaihtuvat mainokset *Aboa Vetuksen* ja *Ars Novan* näyttelyistä ovat kävijää vastassa heti museon sisäänkäynnin luona. Näyttelyistä on myös muuriin kiinnitettyinä kaksi suurta printattua mainostaulua (kuva 5), joiden vähät, informatiiviset tekstiosuudet on esitetty kolmella pääkielellä ja joissa katsojan huomion vievät lähes koko pinta-alan käsittävät värikkäät kuvat. Museokauppaa taas mainostetaan kadulla käveleville rakennuksen ikkunoihin teipatuin suomen-, ruotsin- ja englanninkielisin tekstein.

Palvelutiskin takana on digitaalinen näyttötaulu, jossa on suomenkielinen otsikko *Pääsyliput* ja sen alla pienemmillä kirjaimilla sama tieto ruotsiksi, englanniksi ja venäjäksi. Pääsylippujen erilaiset hinnat esitetään näillä kaikilla kielillä, minkä lisäksi näyttötaululla mainostetaan kolmella kielellä *Museokorttia* sekä vaihtuvasti museon näyttelyitä. Tiskillä palveleva henkilö on pukeutunut museon mainospaitaan, jonka rintamuksessa lukee museon nimi ja selkäpuolella teksti *Paras museokokemus ikinä!* sekä sen englanninkielinen käännös selvästi pienemmin kirjaimin. Ruotsin kieli puuttuu t-paidasta.

Kuva 4. Ohikulkevien katseen kiinnittävä teksti museota ympäröivässä muurissa.

Kuva 5. Aboa Vetus Ars Nova -museon mainostaulut kadunvarren muurissa.

Pääosa markkinoivista teksteistä sijoittuu museokauppaan, joka jakautuu erilaisia muisto- ja kulutusesineitä myyvään osastoon ja kirjaosastoon. Suurin osa kylteistä on käsin kirjoitettuja hintalappuja, joista välittyy vaihtuvan, väliaikaisen maiseman vaikutelma. Yksikieliset suomenkieliset kyltit dominoivat, kaksikieliset kyltit sisältävät suomea ja toisena kielenä englantia, saksaa (*Glückshaus*, ”*Onnen talo*”; *Maigelain-kuppi*) ja ruotsia (*Passglas Malli 1300-luku*). Toinen kieli suomen rinnalle näyttää valikoituvan myytävästä tuotteesta tai sen pakkauksesta (*Palapeli Slow puzzle 10 €* ja *Rintakoru K-form 22 €*). Muutamassa hintakyltissä näkyy suomen rinnalla museon latinankielinen nimi ja logo - hintalaput markkinoivat siten samalla tuotetta ja museota. Museon kolmella pääkielellä on kirjoitettu ainoastaan museokauppaan ja kirjakauppaan opastavat kyltit.

Markkinointi on retorisesti vähäeleistä: se on pääasiassa yksitällaisten tuotteiden markkinointia informatiivisin suomenkielisin tekstein ja hintatiedoin (*Lukuvalo ladattava 20 €*). Suomenkielisiä hintalappuja hintoineen ja tuotekuvauksineen ei ole kiinnitetty tuotteisiin, vaan ne on sijoitettu myytävien tuotteiden välittömään läheisyyteen. Niiden voi ajatella olevan samanlaisessa deiktisessä suhteessa tuotteeseen kuin identifioivien museoesineitä kuvaavien kylttien (ks. informaatiofunktioita käsittelevä luku edellä): tämä hintalappu ilmoittaa läheisen tuotteen hinnan. Numeerinen hintatieto (*20 €*) on ymmärrettävä erikielisille kohderyhmille, mutta suomenkielinen tuotekuvaus (*Lukuvalo ladattava*) ei. Sijoittelu helpottaa kuitenkin tuotteen ja hintalapun yhdistämistä toisiinsa. Tärkeää on huomata, että tuotteiden ja hintalappujen kuvausten kielet eivät aina kohtaa, ja esimerkiksi *Lukuvalo ladattava 20 €* viittaa hyllyssä näkyvään laitteeseen, jonka pakkaustekstissä lukee *Rechargeable clip book light*. Huomattava joukko tuotepakkauksista on englanninkielisiä, mutta niiden, samoin kuin myytävien kirjojen kielten, analyysi rajattiin tämän tutkimuksen ulkopuolelle.

Koko museota markkinoivissa teksteissä houkuttelu perustuu visuaalisiin elementteihin, ja kaiken kaikkiaan museota ja museon myyntituotteita palvelevat markkinoivat tekstit ovat yksinkertaisia:

niissä vältetään markkinoiville teksteille yleensä ominaisia lukijan vakuuttamiseen ja houkuttelemiseen pyrkiviä retorisia keinoja, kuten me-puhetta, kehotuksia, ääri-ilmaisuja, emotionaalista sanastoa tai runsaita yksityiskohtia. Kaupassa näkyy vain joitain yksittäisiä tekstejä, joissa on hiven markkinointiretoriikkaa: Esimerkiksi lasisia korvakoruja sisältävän telineen vieressä on teksti *Sisällä aito kasvi*, jossa sana *aito* on markkinoinnissa usein toistuva adjektiivi. Vanhahtavan sanan valinta ja *w*-kirjaimen käyttö ovat vähäeleinen retorinen tehokeino hintalapussa, jossa lukee *Wanhan Ajan Troppi 3 €*. Myytävänä olevaa vesipulloa määrittävä englanninkielinen sana *design* ja viereen kirjoitettu lappu *Zero emission!* ohjailevat asiakkaan valintoja. Tavallisesti hintalapuissa on kuitenkin vain joko pelkkä tuotteen nimi tai nimitys ja jokin tuotetta kuvaava, neutraali adjektiivi tai muu lisätieto (esim. *Luukampa Malli viikinkiaikainen 10 €*; *Iiriskukka korvakoru pieni 23 €*). Markkinointifunktio ilmeneekin lähinnä vain tekstien sijoittelusta tuotteiden yhteyteen ja hintatiedosta.

Kyltit opettavat (pedagoginen funktio)

Museo on kasvatuksellinen instituutio, jonka keskeinen tehtävä on yleisön yleissivistyksen kartuttaminen. Leena Tornberg (2009, 124) korostaakin, että pedagogiikka on museon ”läpikulkeva toiminta tai ajatus”, ei siitä erillinen yksittäinen osa. Näyttely on museon keskeisin opettamismenetelmä. Voidaankin ajatella, että Aboa Vetuksessa kaikki informointifunktiota toteuttavat kyltit, jotka kertovat keskiajan Turusta tai avaavat arkeologisen tutkimuksen periaatteita vierailijoille, samoin kuin kieliä demonstroivat kyltit, toimivat samalla pedagogisessa funktiossa. Rajaamme tässä luvussa pedagogisen funktion kuitenkin kapea-alaisemmin tarkoittamaan lapsiyleisölle suunnattuja kylttejä, joissa kuvaillaan keskiajan elämää, eritellään tieteellistä tietoa ja opetetaan aiheisiin liittyvää suomen-, ruotsin- ja englanninkielistä sanastoa. Aboa Vetuksessa tällainen museokonaisuus on lapsille suunnattu *Luutarha*, jonka kylteissä hyödynnetään erityisiä, museon perusnäyttelystä poikkeavia tekniikoita.

Luutarhaa dominoivat kolmi- ja nelikieliset kyltit. Ne esittelevät eläimiä, joiden luita tai joista kertovia jäänteitä on näkyvissä vitriineissä. Lisäksi ne kuvaavat eläinten merkitystä ihmiselle sekä ihmisten ja eläinten yhteiseloa keskiajalla. Pääosa kylteistä on suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi, mutta huomattavassa osassa kylttejä näiden kielten rinnalla esiintyy myös latinaan pohjautuvia tieteellisiä lajinimiä (kuva 6).

Kuva 6 havainnollistaa menetelmiä, joiden avulla tietoa eritellen lapsiyleisölle ja tehdään heille saavutettavammaksi. Eläinten nimet, kuten *hevonen*, on kirjoitettu vitriinilaseihin versaalein. Niistä osassa suomenkielinen nimi on lisäksi tavutettu. Tämä helpottaa lukemista ja tukee lukutaidon kehittymistä. Vitriinin alla tai vieressä on kyltti, jossa esiintyy myös eläimen latinaan pohjautuva lajinimi. Paitsi että latinahahmoisen lajinimen ilmoittamisen voi tässä yhteydessä ajatella olevan tietoa erittelevässä ja täsmentävässä funktiossa, sen voi tulkita myös havainnollistavan ja välittävän

Kuva 6. *Luutarhan* vitriineissä on eri eläinten luita. Vitriinien yhteydessä olevat näyttelytekstit opettavat eläimistä.

lapsille luonnontieteissä tavallista tekstiperinnettä ilmaista täsmälliset latinaan pohjautuvat lajitiedot. Tieteellisen lajinimen alapuolella on eläimestä käytettäviä synonyymeja tai muita nimityksiä suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi. Synonyymien ja alakäsitteiden ilmoittamisen voi puolestaan ajatella palvelevan lapsiyleisön sanavaraston laajentamista. Erivärinen teksti erottaa kyltin seuraavan osion, jossa kerrotaan lyhyesti, miten eläin hyödytti ihmistä keski-ajalla. Otsikkoa lukuun ottamatta tekstit ovat kielestä riippumatta samankokoisia. Luutarhan kylttien tekstit opettavat siten kutakin kieltä, tukevat lukemista tai lukemaan oppimista, laajentavat sanavarastoa ja välittävät luonnontieteellisen tiedon akateemisen esittämisen traditiota.

Kyltit käyvät dialogia museovieraiden kanssa (vuorovaikutus-funktio)

Valtaosa Aboa Vetuksessa näkyvistä teksteistä on museon tuottamia *top-down*-kylttejä (termistä ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Varsinaista dialogia yleisön kanssa käydään varsin vähän, mutta museossa on paikkoja, joissa museovieraat voivat itse tuottaa viestejä toisten luettavaksi (*bottom-up*-kyltit).

Museoille tyypilliseen tapaan näyttelytilan eteisessä on avoin vieraskirja. Sen viereisessä pienessä lapussa kohteliaisuusfraasi *kiitos / tack / please* ja huutomerkki kehottavat kirjoittamaan vieraskirjaan (esimerkki 22):

- 22) Kommentit näyttelyistä ja terveiset museolle, kiitos!
 Dina kommentarer om utställningarna och hälsningar till museet,
 tack!
 Your comments on the exhibitions and greetings to the museum,
 please!

Museovieraiden kommenttien ja palautteen kielet muodostavat oman monikielisen kokonaisuuden museossa. Vieraskirjan kieliä emme analysoineet, mutta tarkastelimme näyttelytilassa vuorovaikutusta varten varattua taulua, johon vierailijat voivat vapaasti

ripustaa lapuille kirjoitettuja viestejä museolle. Taulun yläreunassa lukee kysymys *Mitä pudit tästä näyttelyosuudesta? / Vad tyckte du om den här delen av utställningen? / What did you think of this section of the exhibition?* ja taulun vasemmassa reunassa on hymynaamasymbolein kuvattu arviointiasteikko - iloisin ylhäällä ja vihaisin alhaalla. Samassa paikassa on myös palautelaatikko, jonka päälle sijoitetussa A4-kokoisessa kyltissä pyydetään kolmella kielellä kävijöitä vastaamaan kyselyyn (esimerkki 23). Palautelaatikon kyljessä on teline, jossa on A5-kokoisia erikielisiä kyselylomakkeita ja kyniä.

23) **Aboa Vetus uudistuu – vastaa kyselyyn ja vaikuta**

Uudistamme arkeologista näyttelyämme osa kerrallaan. **Kauppaa ja ylellisyyttä – uuden arkeologisen näyttelyn testiosio** sijaitsee tällä aukealla. **Mitä pidät sen sisällöistä ja esitystavoista?** Vastamalla vaikutat arkeologisen näyttelyn tuleviin osiin. [Sama sisältö ruotsiksi ja englanniksi. Lihavoinnit alkuperäisessä tekstissä.]

Vaikka ilmeisesti seinällekin odotetaan yleisön kommentteja tästä nimenomaisesta näyttelyn *Kauppaa ja ylellisyyttä* -osasta, koskevat kävijöiden kirjoittamat kommentit koko museon sisältöjä. Kommentteja on suomen lisäksi englanniksi ja jonkin verran myös ruotsiksi, ranskaksi ja ukrainaksi. Useimmat kommentit kiittävät ja kehuvat joko museota (esim. *Olipa hieno Kiitos!, Fun museum Big Love*), jotain sen osaa (*Tarina seinätauluissa on ihana*) tai museokokemusta (*Aivan mahtava ja avartava kokemus*). Kriittisiäkin kommentteja näkyy (esimerkit 24 ja 25). Joukossa on myös piirroksia, niin kukkia, sydämiä ja hymynaamoja kuin myös peniksen ja kakan kuvia.

- 24) Tosi hyvä oli, mutta ois kiva jos pääsis enemmän kävelee noihin mestoihin, koska haluan päästä kävelee portaisiin, jotka oli kellarissa
- 25) De svenska texterna är ofta lite gömda i montrarna och svåra att läsa

Muutoin kielellinen vuorovaikutus on yksisuuntaista. Toiminnallisissa pisteissä ja *Luutarhassa* kuitenkin rohkaistaan kävijöitä toimimaan ja kokeilemaan erilaisia asioita. Tällaisissa pisteissä museo jakaa tiedon tuottajan auktoriteettirooliaan yleisölle, joka saa mahdollisuuden osallistua tiedon tuottamiseen (ks. myös Ravelli 2006, 72–73). Vuorovaikutteisuus käy ilmi imperatiivimuodoista ja vastaanottajan puhuttelusta yksikön 2. persoonalla (esimerkki 26), mutta keinot vaihtelevat osin kielten välillä ja eri pisteissä (esimerkki 27).

- 26) **Kokeile** kettupeliä näillä säännöillä!
Försök själv spela rävspelet med dessa regler!
Try playing the fox game with these rules!
- 27) **Kokoa** kimpiastia. Kuvasta **näet**, miltä valmis astia näyttää.
Bygga ihop en kagge. **Bilden visar** hur den färdiga kaggen ska se ut.
Put together a stave dish. **The picture shows** how the finished dish looks like. [Korostukset kirjoittajien]

Toimintapisteisiin on valittu pääosin esitystyylillä, jossa yleisötehtävät lyhyine alustuksineen on sijoitettu suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi erikseen omiin kehyksiinsä. *Luutarhassa* taas lapset voivat tietokoneen näytön ääressä tutustua eläinten luista tehtävään arkeologiseen tutkimukseen. Pöydällä on hylkeen, lampaan, naudan ja sian luut, ja näytöllä lasta kehoitetaan suomeksi, ruotsiksi ja englanniksi asettamaan luu edessä olevan laitteen päälle, minkä jälkeen näytölle ilmestyy ”luututkija”, joka kertoo suomeksi (tekstitettynä ruotsiksi ja englanniksi) lapsille mukautetulla, humoristisella tyylillä kyseisestä luusta ja siitä, mitä luusta voidaan saada selville (ks. myös seuraava luku kielellisestä saavutettavuudesta).

Lisäksi *Luutarhassa* on esillä kaksi kissan luurankoa, jotka on nimetty *Hiskiksi* ja *Luukkoseksi*. Puhekuplan muotoisessa kyltissä Hiski esittelee kolmella kielellä itsensä ja ystävänsä Luukkosen.

Kielellinen saavutettavuus ja kävijöiden osallisuus

Museon vierailijat ovat kielellisiltä taustoiltaan heterogeenisiä: he puhuvat eri kieliä ja kielimuotoja, osaavat vieraita kieliä eri tavoin, ovat eri-ikäisiä ja eri koulutustaustan omaavia, ja heillä voi olla fyysisiä tai kognitiivisia kielenkäyttörajoitteita. Yhtäläinen museo-kokemus edellyttää siten moninaisten kohderyhmien huomiointia. Edeltävissä luvuissa teimme jo huomioita museon kielellisestä saavutettavuudesta. Kokoamme tässä luvussa huomioita yhteen ja täydennämme niitä uusilla näkökulmilla, joita ei vielä ole mainittu.

Kuten edellä kävi ilmi, suomen- ja ruotsinkielisille sekä englantia osaaville museovieraille on Aboa Vetuksen näyttelytiloissa tarjolla suunnilleen samat sisällöt, mutta kuitenkin niin, että suomi on selvästi hallitsevassa asemassa. Suomen kontekstissa ruotsiin liittyy myös valinta suomenruotsin ja riikinruotsin välillä: Aboa Vetuksen suomenruotsiksi toteutetut tekstit saattavat ruotsalaisturistista paikoin tuntua oudoilta, joskaan ymmärtämistä ne tuskin estävät. Mikäli kävijä ei osaa mitään näistä kolmesta kielestä, on museossa tarjolla vain rajallisesti muunkielistä materiaalia tai opastusta (esittelyvihkoset espanjaksi, hollanniksi, ranskaksi, saksaksi ja venäjäksi, ennakkoon varattava italian- ja saksankielinen opastus). Venäjänkieliset opastekyltit ovat yksittäisiä ja vaikuttavat satunnaisilta (lippukassan kyltti, näyttelyn sisäänkäynti, valokuvausohjeet), eivätkä ne yksin ilman venäjänkielistä esittelyvihkoa tai muiden kielten taitoa mahdollista pääsyä näyttelyn sisältöön. Pistekirjoitustaulut esittelevät museon näkörajoitteille, mutta ilman opastusta museo ei ole heille esteetön. Haastattelussa museoasiantuntijat mainitsivat henkilökunnan mahdollisuuden kuvailutulkkaukseen, mutta kuvailutulkkauksia ei museossa ollut haastatteluhetkellä saatavilla (Lehtonen & Jokela 26.10.2022).

Saavutettavuuteen liittyy myös terminologia, jonka museoasiantuntijat nostivat esiin haastattelussa. Näyttelytekstit tuotetaan museoasiantuntijoiden keskinäisessä yhteistyössä, jonka keskustelujen kestoaiheena on arkeologian erikoisalan termien tutuus ja

ymmärrettävyys maallikkovierailijoille. Esimerkkinä menneiden aikojen ilmiöitä kuvaavista termeistä museoasiantuntijat puolestaan mainitsivat *kimpiastian*, joka esiintyy Aboa Vetuksessa muun muassa esineitä identifioivissa kylteissä vitriineissä. Haastateltavat nostivat esiin myös nykynäyttelyn informoivien tekstien pituuden asiana, jota tulisi jatkossa kehittää. Kylttien näyttelytekstit ovat heidän mukaansa liian pitkiä kärsimättömille nykylukijoille, ja tiedon välittämisen moniaistisuutta tulisi edistää (Lehtonen & Jokela 26.10.2022).

Näyttelytekstien saavutettavuutta palvelevat myös opastekyltit, joissa kuvasymbolit joko täydentävät tekstiä tai välittävät yksin koko sanoman (esim. nuolet, ihmishahmot, liekkien kuvat, käsi sydämen muotoisessa kehyksessä). Toiminnallisuus, yleisön mahdollisuus tehdä itse ja osallistua, on yksi näyttelyn saavutettavuutta ja ymmärrettävyyttä lisäävä tapa. Erityisesti *Luutarhassa* sekä perusnäyttelyn toiminnallisissa pisteissä näkyy tekstien kohdentaminen lapsikatsojille: *Luutarhassa* tavutetut, versaalein kirjoitetut tekstit on sijoitettu lasten katseen korkeudelle; kirjasinkooltaan pikkiriikkiset, hyönteisistä kertovat tekstit lähes lattian tasolla taas varmistavat, että yhtä lailla jo sujuvasti lukevat tarkkasilmäiset lapset kuin myös vasta lukemisen alkutaipaleella olevat saavat mahdollisuuden elämyksiin ja oppimiseen. *Luututkija*-videoissa rauhallinen puheääni kertoo lyhyin ja helppoa sanastoa sisältävin virkkein tutuista eläimistä ja niiden merkityksestä keskiajalla (esimerkit 28 ja 29).

- 28) Tämä on naudan jalkapöydänluu. Naudalla, eli lehmällä, on kummassakin takajalassa yksi tällainen. Myös ihmisen jaloissa on jalkapöydänluut, joita meillä on viisi kappaletta. Eli naudalla nämä luut ovat surkastuneet yhteen.
- 29) Keskiajan pitkäjalkaiset siat muistuttivat oikeastaan enemmän vilisikoja kuin nykyisiä lihasikarotuja. Silti keskiajallakin sikaa pidettiin ennen kaikkea sen lihan takia. Siasta voitiin kuitenkin käyttää muitakin osia.

Lapsille suunnattu, nelivärinen ja 8-sivuinen tehtävävihko, josta on myös ruotsin- ja englanninkieliset versiot, sisältää tiiviisti tietoa museosta, arkeologiasta ja Turun keskiajasta sekä kuvia, erikokoisia tekstejä ja pikku tehtäviä museokierroksen varrella täytettäväksi. ”Koko perheen tehtävähkoksi” nimetty lehtinen sisältää tekstejä, joista osaan lienee tarkoitus tutustua yhdessä aikuisen kanssa. Lapsille on tehty myös lippukassalta lainattava vihkonen, jossa on näyttelytilassa esitettävä Matin tarina selkokielenä versiona. Esimerkki 30 havainnollistaa vihkosen selkokieltä ja sen rivitystä.

30) Aamu kaupungissa

Matti odottaa muita pihalla.

Hän tuumii, että kaupungissa näyttää olevan paljon eläimiä,
ihän niin kuin kotona Liedossa.

Kauppias omistaa sikoja, kanoja, lampaita ja hevosen.

Talossa on myös koira ja kissoja.

On ensimmäinen aamu kaupungissa

ja perhe on lähdössä aamurukoukseen.

Työpäivä alkaa vasta kirkonmenojen jälkeen.

Perhe suuntaa kohti tuomiokirkkoa.

Matti ihmettelee kivitalojen korkeita seiniä

ja ihmisten määrää.

Joidenkin ihmisten puheesta Matti ei saa mitään selvää.

Matti miettii,

että he taitavat puhua ulkomaan kieltä.

Kirkko tuntuu Matista mahdottoman suurelta.

Pappikin puhuu kielellä,

jota Matti ei ymmärrä.

Se on latinaa, jolla papit saarnasivat keskiajalla.

Tavallinen kansa ei sitä ymmärtänyt.

Aboa Vetuksen saavutettavuus huomioi siten kotimaiset kielet, eri taustoista tulevat kävijät, eri-ikäiset vierailijat sekä aisti- ja kognitiiviset rajoitteet. Eri kohderyhmien tarpeet, jotka on huomioitu vaihtelevassa määrin, liittyvät kielivalikoiman lisäksi tekstuaaliseen tiedonmuotoiluun, tekstien visuaaliseen asuun, sijoitteluun, väreihin ja muihin eri aistikanavia hyödyntäviin elementteihin.

Lopuksi

Kielisuunnittelu ja viestintä ovat keskeisiä asiantuntijuusalueita museoissa (ks. myös Ravelli 2006, 5; Kelly-Holmes & Pietikäinen 2016, 1). Suomalaisessa kielentutkimuksessa museoiden viestintä asiakkaiden kanssa on kuitenkin vielä pitkälti tutkimaton osa-alue. Tässä tutkimuksessa lähestyimme museon asiakasviestintää kielimaisematutkimuksen keinoin, ja pyrkimyksenämme oli hankkia tietoa museon kieli- ja viestintäratkaisuihin ja niiden toimivuudesta. Analyysimme piirsi kuvan Aboa Vetu -museosta monikielisenä kielimaisemakokonaisuutena, jossa eri aikatasoilla näkyvät eri kielet. Nykyhetkeen ankkuroituvat kyltit kielineen palvelevat museovierailijoita; osin niissä näkyvät myös museovierailijoiden kielet. Tässä kielimaisemakerroksessa museon kolmen pääkielen, suomen, ruotsin ja englannin, rinnalla esiintyy latinaa, venäjää, ranskaa, ukrainaa ja saksaa. Kielet jakautuvat museotiloissa epätasaisesti, ja niitä myös hyödynnetään osin eri funktioihin. Pääkielet kannattelevat viestintää, jota suomi kuitenkin dominoi. Ruotsia ja englantia esiintyy sen rinnalla, mutta ne jäävät selvästi suomen varjoon. Merkittävänä ratkaisuna voidaan pitää paikallisen toimintaympäristön virallisen vähemmistökielen ruotsin vapaaehtoista kannatetta; ruotsihan palvelee paikallisyleisön lisäksi myös kansainvälisiä pohjoismaisia vierailijoita. Muiden kuin pääkielten käyttö on paljon suppeampaa, ja osa niistä esiintyy lähinnä yleisön kielimaisemassa käyttäminä kielinä.

Kielimaisema-analyysimme täydentää aikaisempaa kielitieteellistä museotekstien tutkimusta tunnistamalla ja kuvaamalla Aboa

Vetus -aineiston avulla uusia näyttelytekstien funktioita. Tutkimuksemme nostaa esille museotekstien moninaisuuden ja sen, miten monenlaista osaamista näyttelytekstien sisällöt, niiden kielellinen muotoilu, terminologia, typografia, asetelu, kielivalikoima, saavutettavuus sekä kääntäminen ja sen organisointi vaativat museoasiantuntijoilta. Esille nousi lukuisia yksityiskohtia, joita museoiden kieli- ja viestintäsuunnittelu joutuu ottamaan huomioon näyttelyjä toteuttaessaan. Kylttien funktiot ja niiden tekstien täsmälliset muodot ja ulkoasukin vaihtelevat. Osa havainnoistamme tuottaa käytännön tietoa ja vinkkejä ratkaisuista, miten museoviestintää voidaan muotoilla saavutettavaksi eri kohderyhmille. Nostimme näkyviin myös museokylteissä tehtyjä valintoja, jotka eivät tasavertaisesti mahdollistaneet eri vierailijaryhmien museokokemusta. Toivomme, että analyysimme havainnollistaa hyödyllisiä kielentutkimuksen ja museoasiantuntijoiden yhteistyömahdollisuuksia ja että se hyödyttää jatkossa museoiden saavutettavan viestinnän suunnittelutyötä. Käyttämämme tutkimusmenetelmä puolestaan osoittaa sen, miten kielimaisemavalokuvien analyysiä voi käyttää instituutioiden ja organisaatioiden viestinnän arviointiin eräänlaisena kielenä ja viestintää auditoivana menetelmänä.

Museon menneisyyden kieliin kiinnittyvä kielimaisemakeroostuma puolestaan liittyy paikallishistoriaan, joka on Aboa Vetus -museon keskeinen kuvattava kohde. Maisemassa näkyvä tai näyttelytekstien kuvaama menneisyyden kielivalikoima poikkeaa museon nykyisyyteen ankkuroituneen kielimaiseman paletista. Menneisyyden kielistä kielimaisemassa havainnollistetaan tai kuvataan enemmän tai vähemmän eksplisiittisesti suomea, ruotsia, saksaa/alasaksaa ja latinaa. Tarkastelimme analyysissämme myös sitä, miten museo tuottaa ja muovaa paikan monikielisyyteen liittyvää kulttuurista muistia. Analysoimme vaihtelevia tekniikoita, joilla kieliä voidaan demonstroida esitettävänä museokohteena, ja kuvasimme näyttelyn esiin nostamia teemoja ja näkökulmia. Lisäksi museoasiantuntijoiden haastattelut toivat ilmi kiinnostavia nykynäyttelyssä käyttämättömiä, mutta aiemmin kokeiltuja mahdollisuuksia demonstroida menneisyyden kieliä ja vuorovaikutusta

erilaisin äänimaisemallisten rekonstruktioiden avulla, jotka tukivat samalla museonäyttelylle tärkeää moniaistikanavaisuutta.

Kielet museonäyttelyn esitettävänä kohteena on luonnollisesti varsinkin meitä kieliasiantuntijoita kiinnostava näkökulma. Kie-
liä on kuitenkin mahdollista nostaa esiin myös markkinatekijöinä, joihin museo on erikoistunut ja joiden avulla se voi vaikuttaa paikalliseen kulttuuriseen muistiin ja sen muovautumiseen. Paikalliskielten historia, erityisesti suomi kansankielenä murteineen, ruotsi, latina sivistyneistön ja kirkon kielenä sekä Turussa keskiajalla voimakkaasti vaikuttanut alasaksa tarjoaisivat kaikki mielenkiintoisia, monipuolisia ja muista suomalaisista paikkakunnista erottuvia näkökulmia, joiden demonstroidin mahdollisuuksia ei ole Turun museoissa vielä ammennettu tyhjiin. Erityismahdollisuutena mainitsemme alasaksan, Itämeren alueen entisen valtakielen ja *lingua franca*n, joka nykyisyyteen tullessa on muuttunut eri syistä uhanalaiseksi vähemmistökieleksi. Sen mielenkiintoinen paikallishistoria Turussa on uniikki näkökulma, jota olisi mahdollista hyödyntää uusien vierailijoiden houkuttelemiseksi saksankieliseltä kielialueelta. Alasaksan elvyttäminen on parhaillaan käynnissä Pohjois-Saksan eri osavaltioissa, ja siitä on tullut markkinatekijä, jota eri kaupalliset tahot Pohjois-Saksassa hyödyntävät tuotteiden ja palveluiden markkinoinnissa esimerkiksi sosiaalisessa mediassa (Schram 2023).

Tilastokeskus tuottaa ajantasaista tietoa matkailusta kaikissa Suomen maakunnissa. Varsinais-Suomessa saksankieliseltä alueelta saapuvat muodostavat Ruotsista tulevien kanssa kaksi suurinta vierailijaryhmää, jotka erottuvat määrältään huomattavasti kaikista muista kansainvälisistä ryhmistä (Suomen virallinen tilasto). Kehitettävänä näkökulmina museoasiantuntijoiden kanssa toteutamassamme haastattelussa nousikin esille entistä täsmällisempi tiedon hankkiminen vierailijoiden lähtömaista, vierailijatilastojen tarkempi seuraaminen sekä asiakaspalautteen systemaattisempi hankkiminen, joka auttaisi saamaan vierailijoilta palautetta myös museon kielivalikoimasta ja kielellisestä toimivuudesta. Tämä on mielenkiintoinen näkökulma, jossa yhteistyö kielitieteilijöiden ja kieltenopiskelijoiden kanssa voisi olla jatkossa mielekästä.

Lähteet

Aineslähteet

Aboa Vetus -museossa 23.8., 26.10. ja 23.11.2022 Leena Kolehmainen ja Paula Sjöblomin ottamat kielimaisemavalokuvat. Kuvat tekijöiden hallussa.

Esitteet

Adventure in medieval Turku. Exercise book for families. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova.

Keskiajan Turku. Selkokielineen teksti aikuisille. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova.

Löytöretki keskiaikaan. Koko perheen tehtävävihko. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova.

Matin tarina. Selkokielineen teksti lapsille. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova.

Upptäckstsresa i det medeltida Åbo. Uppgiftshäfte för hela familjen. Turku: Aboa Vetus & Ars Nova.

Haastattelu

Lehtonen, Hannele – Jokela, Janna 26.10.2022. Aboa Vetus Ars Nova -museon museonjohtajan ja museolehtorin haastattelu. Haastattelijat Leena Kolehmainen ja Paula Sjöblom. Nauhoitus tekijöiden hallussa.

Videot

Arkeologian tutkimusmenetelmiä esittelevän näyttelyvideon suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset tekstit: Esinetutkimus.

Luutarhan Luututkija-videoiden suomen-, ruotsin- ja englanninkieliset tekstit:

- Hammasharja
- Hylje
- Lammas
- Nauta
- Sika

Kirjallisuus

Aboa Vetus = Aboa Vetus Ars Nova -museon kotisivut. Saatavissa: <https://avan.fi/>. Viitattu 4.11.2022.

Aboa Vetus: Museovuosi 2022. Mielenkiintoiset nykyaiteen näyttelyt ja yleisön kiinnostus arkeologiaa kohtaan siivittivät mainiota

- museovuottamme. <https://avan.fi/mainio-museovuosi-2022>. Viitattu 27.3.2023.
- Backhaus, Peter 2007: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Blackwood, Robert 2020: A Swimming Pool, an Abattoir, and a Biscuit Factory: Discursive Presentations of Adaptive Reuse for Museum Spaces in France. Teoksessa Malinowski, David – Tufi, Stefania (toim.) *Reterritorializing Linguistic Landscapes: Questioning Boundaries and Opening Spaces*. London: Bloomsbury. 307–325.
- Blackwood, Robert – Costa, James 2020: 'Twa tongues'. Modern Scots and English in Robert Burns Birthplace Museum. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. Advances in Sociolinguistics. London: Bloomsbury. 113–134.
- Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) 2020: *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. Advances in Sociolinguistics. London: Bloomsbury.
- Dean, David 1994: *Museum Exhibition: Theory and Practice*. London: Routledge.
- Fairclough, Norman 2003: *Analysing Discourse. Textual Analysis for Social Research*. Oxon: Routledge.
- Garibay, Cecilia – Yalowitz, Steven (toim.) 2015: Redefining Multilingualism in Museums. – *Museums & Social Issues* 10 (1). Saatavissa: <https://www.tandfonline.com/toc/ymsi20/10/1?nav=toCList>. Viitattu 4.12.2024.
- Grepstad, Ottar 2018: *Language Museums of the World*. Ørsta: Centre for Norwegian Language and Literature. <https://languagemuseum.org/wp-content/uploads/Language-museums-of-the-World.pdf>. Viitattu 4.12.2024.
- Hirvonen, Maija – Kinnunen, Tuija – Tiittula, Liisa 2020: Viestinnän saavutettavuuden lähtökohtia. Teoksessa Hirvonen, Maija – Kinnunen, Tuija (toim.) *Saavutettava viestintä. Yhteiskunnallista yhdenvertaisuutta edistämässä*. Helsinki: Gaudeamus. 13–31.
- Hofinger, Andrea – Ventola, Eija 2004: Multimodality in Operation. Language and Picture in a Museum. Teoksessa Ventola, Eija – Charles, Cassily – Kaltenbacher, Martin (toim.) *Perspectives on Multimodality*. Amsterdam: Benjamins. 193–209.
- Kelly-Holmes, Helen – Pietikäinen, Sari 2016: Language. A Challenging Resource in a Museum of Sámi Culture. – *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 16 (1) s. 24–41.
- Kosatica, Maida 2020: Sarajevo's War Childhood Museum. A Social Semiotic Analysis of 'combi-memorials' as Spatial Texts. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. Lontoo: Bloomsbury. 161–184.

- Lönnroth, Harry 2009: Suomalainen teollisuuskaupunki, ruotsalainen saareke. Ruotsinkielisyys Tampereella 1700-luvulta 2000-luvulle. Teoksessa Lönnroth, Harry (toim.) *Tampere kieliyhteisönä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 105–145.
- Neather, Robert 2008: Translating Tea. On the Semiotics of Interlingual Practice in the Hong Kong Museum of Tea Ware. – *Meta. Translators' Journal* 53 (1) s. 218–240.
- Neather, Robert 2012: 'Non-expert' Translators in a Professional Community. Identity, Anxiety and Perceptions of Translator Expertise in the Chinese Museum Community. – *The Translator* 18 s. 245–268.
- NS = *Nykysuomen sanakirja* 1992 [1951–1961]. Lyhentämätön kansanpainos. Kolmastoista painos. Osat 1–6. Helsinki: WSOY.
- Nylander, Eeva-Kristiina 2023: *From Repatriation to Rematriation. Dismantling the Attitudes and Potentials behind the Repatriation of Sámi Heritage*. Oulu: Oulun yliopisto.
- Pietikäinen, Sari – Mäntynen, Anne 2019: *Uusi kurssi kohti diskurssia*. Tampere: Vastapaino.
- Ravelli, Louise J. 1996: Making Language Accessible. Successful Text Writing for Museum Visitors. – *Linguistics and Education* 8 (4) s. 367–387. [https://doi.org/10.1016/S0898-5898\(96\)90017-0](https://doi.org/10.1016/S0898-5898(96)90017-0).
- Ravelli, Louise J. 2006: *Museum Texts. Communication Frameworks*. London: Routledge.
- Schram, Frederike 2023: *Moin, Schietwedder*, and Freely Phrased Sentences. The Commodified Use of Low German on Instagram. *Language@internet* 21 (4) s. 79–101.
- Schuster, Michal 2012: Language Accessibility of Signage in Public Settings. A Case Study of a Health Care Service. – *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 30 (3) s. 311–324.
- Scollon, Ronald – Scollon, Suzanne Wong 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Seewald-Heeg, Uta – Schinköthe, Julia 2020: The Adventurous World of the German Language in Köthen Castle. Teoksessa Sönmez, Margaret J.-M. – Wellington Gahtan, Maia – Cannata, Nadia (toim.) *Museums of Language and the Display of Intangible Cultural Heritage*. London: Routledge. 79–97.
- Sternberg, Mair 1981: Polylingualism as Reality and Translation as Mimesis. – *Poetics Today* 24 s. 221–239.
- Suomen virallinen tilasto. Taulukko 11i2 – *Kuukausittaiset yöpymiset ja saapuneet vieraat asuinmaittain*. Tilastokeskus. Saatavissa: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__matk/statfin_matk_pxt_11i2.px/. Viitattu 4.6.2023.

- Sönmez, Margaret J.-M. – Wellington Gahtan, Maia – Cannata, Nadia (toim.) 2020: *Museums of Language and the Display of Intangible Cultural Heritage*. London: Routledge.
- Tornberg, Leena 2009: Museopedagogiikka ja aikuiskasvatus. – *Aikuiskasvatus* 29 (2) s. 124–131.
- Werlich, Egon 1976: *A Text Grammar of English*. Heidelberg: Quelle & Meyer.
- Zhao, Minyan 2020: À Paris, on ne sort jamais sans son accessoire tendance: *A Mixed-methods Linguistic Landscape Study of Signs Used in France, Italy, and the Netherlands During the COVID-19 Pandemic*. Maisterintutkielma. Saatavissa: <https://studenttheses.universiteitleiden.nl/handle/1887/3069538>. Viitattu 9.1.2023.
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Hacı-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlen-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2018: *Metropolenzeichen. Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.

III

*Kiveen hakattua ja
tussilla taiteiltua*

Suvakkihuorat rules

Eksessiivinen kielenkäyttö Turun kielimaisemassa

Minna Hjort

© <https://orcid.org/0000-0002-5005-4117>

Hanna Lantto

© <https://orcid.org/0000-0002-7623-3236>

Johdanto

Kaupungin kielimaisema on dynaaminen ja päivittyä jatkuvasti. Me kaikki osallistumme maiseman muutokseen omilla tavoillamme: joko viestien tarkkailijoina ja vastaanottajina tai aktiivisina toimijoina, jotka muokkaavat ympäristön tekstimaisemaa. Erityisen näkyvää nopea muutos on ihmisten spontaaneissa seinäkirjoituksissa. Ne tuotetaan, pyyhitään pois, ja niiden tilalle ilmestyy uusia. Seinäkirjoituksissa kaupunkilaisten kynänjälki on näkyvästi esillä.

Kaikki kohtaamamme kirjoitukset eivät ole virallisten toimijoiden tuottamia tai sävyllään muodollisia. Tässä luvussa tarkastelemme erityisesti kieltä, jonka ei monen mielestä edes pitäisi näkyä katukuvassa: vihapuhetta, kirouksia, loukkauksia, tabuja rikkovia tekstejä ja disinformaatiota sekä näihin kohdistuvia vastareaktioita. Aiheemme on lähtöisin maaliskuussa 2022 Helsingin yliopistossa järjestetystä konferenssista, jonka teemana oli niin sanottu *eksessiivinen puhe* (*excessive speech*) (CocoLac 2022). Vierasperäinen termi *eksessiivinen* tarkoittaa liiallista, ylilyövää. Se ei ole terminä täysin läpinäkyvä, mutta katsomme, että se kuvaa parhaiten sitä tekstien kirjoa, jota haluamme tutkimuksessamme tarkastella.

Konferenssin järjestäjien lähtökohtana oli huomio, että nykytodellisuudessa sosiaalisen median ja sen ruokkiman polarisaation takia aivan uudenlaiset puheen ja kommunikaation tavat ovat nousseet jokaisen näkyville. Julkisessa tilassa ei voi välttyä ylilyövältä, vihaiselta ja epäkohteliaalta viestinnältä (CocoLac 2022).

Aiemmin yksityisinä pidetyt tavat käyttää kieltä ovat nykyään osa jokapäiväistä julkista kielenkäyttöä (emt.). Uhkaavat, provokatiiviset tai loukkaavat viestit eivät samalla tavalla suuntaudu enää yksittäisille, yksityisille vastaanottajille, koska etenkin sosiaalisessa mediassa ne ovat kaikkien luettavissa. Usein eksessiivinen kielenkäyttö kohdistuu sukupuoleen, seksuaalisuuteen ja etnisiin väestöryhmiin; kuitenkin myös voimauttaviksi ja edistykseelliseksi luokiteltavat aktivistiliikkeet käyttävät viestinnässään polarisoivaa ja aggressiivista retoriikkaa (emt.). Kuten konferenssin järjestäjät kotisivuillaan toteavat, digitaalisista mutta myös fyysisistä julkisista tiloista on tullut paikkoja, joissa ylilyövä kielenkäyttö on väline nykyisten voimasuhteiden uusintamiseen tai niiden haastamiseen (emt.). Siksi niiden tutkiminen on tärkeää.

Tutkimuksen aineisto on kerätty kiertämällä ja valokuvaamalla julkisia ulkotiloja Turun liikekeskustassa marraskuussa 2021 ja Varrissuon kaupunginosassa tammikuussa 2022. Aineistomme käsittää kokonaisuudessaan noin 125 kuvaa. Tarkastelemme luvussamme seuraavia kysymyksiä:

- 1) Millaista eksessiivistä kieltä Turun kielimaisemasta löytyy?
- 2) Millaisia funktioita eksessiivisellä kielellä on ja miten tekstit keskustelevat keskenään?
- 3) Millaiset paikkaan ja ajankohtaan liittyvät tekijät voivat vaikuttaa eksessiivisen kielen laatuun ja määrään?

Tämän luvun tarkoitus on toimia yleiskatsauksena eksessiivisen kielen funktioista. Aloitamme tiiviillä teoriakatsauksella, jossa käsittelemme eksessiiviseen kielenkäyttöön läheisesti liittyvää *transgressiivisen kielimaiseman* käsitettä, nostamme esiin eräitä eksessiiviseen kielenkäyttöön liittyviä kielimaisematutkimuksia ja keskustelemme lyhyesti tabuista kumpuavien sanojen ja kuvien käytöstä kielimaisemassa. Sen jälkeen luomme yleiskatsauksen keräämäämme aineistoon ja Turun eksessiiviseen kielimaisemaan. Esittelemme taulukon ja esimerkkien avulla löytämämme eksessiivisten teksti- ja kuvaesiintymien tyypit ja merkitystehtävät.

Sitten pohdimme, miten paikka, niin kaupunginosa kuin eksessiivisen esiintymän konkreettinen fyysinen sijainti, vaikuttaa esiintymien ilmenevyyteen ja tyyppiin. Lisäksi käsittelemme tekstien keskustelevuutta eli tekstien ja kuvien keskinäistä vuorovaikutusta ja ohikulkijoiden vuorovaikutusta niiden kanssa. Pureudumme myös siihen, mitä meiltä tutkijoina ja tekstien ulkopuolisina tarkastelijoina jää huomaamatta: millaisia viestejä emme ymmärrä ja mitä voimme tai emme voi sanoa niiden kirjoittajasta. Lopuksi tiivistämme tutkimuksen löydökset ja keskustelun.

Tausta: Transgressiivinen kielimaisema tutkimuskohteena

Kielimaisematutkimuksessa nähtiin 2010-luvulle tultaessa niin sanottu *kriittinen käänne* (Barni & Bagna 2015, 7–8). Siinä määrällisiä näkökulmia, monikielisyttä ja kielipolitiikkaa painottanut tutkimusala täydentyi monitieteisillä ja monimenetelmäisillä lähestymistavoilla, ja empiirisen tutkimuksen huomio keskittyi yhä enemmän meitä ympäröivän kielen ja muiden semioottisten merkkien sosiaaliin merkityksiin, affektiivisuuteen ja performatiivisuuteen (mp.; Borba 2018, 163–164). Esimerkiksi Pennycook (2008, 304–305) toivoi kielimaisematutkimukselta enemmän analyysiä kielimaiseman esiintymien merkityksistä, konteksteista ja tekijöistä. Hän (mts. 306) katsoi, että kielimaisematutkimus oli aiemmin ollut kiinnostunut lähinnä ylhäältä alaspäin suuntautuvista eli erilaisten auktoriteettien tuottamista teksteistä, kun taas alhaalta ylös suuntautuva viestintä eli yhteiskunnassa vähemmän valtaa käyttävien tavat muokata kielimaisemaa olivat jääneet vähemmälle huomiolle. Ben-Rafael (2009) argumentoi niin ikään, että kielimaisematutkimuksessa tulisi etsiä selityksiä havainnoille sosiologisista näkökulmista, kuten dominoivien ja alistestien ryhmien välisistä valtasuhteista. Keskeistä nykyaikaiselle kielimaisematutkimukselle onkin, että urbaania ympäristöä ei nähdä vain maisemana, jossa on kieltä ja kuvia, vaan dynaamisena ja interaktiivisena, merkkien

avulla aktiivisesti rakennettuna ja muokattuna tilana (Pennycook 2008, 308–309).

Tämän teoksen johdantoluvussa mainitussa Scollonin ja Scollonin (2003, 181, 188–189) nelijaossa esitellään niin sanottu transgressiivisten tekstien kategoria, johon kuuluvat esimerkiksi graffitit. Kategorian tekstien voidaan sanoa olevan eri tavoin yhteiskunnan – esimerkiksi tekstien sijoitteluun, luvallisuuteen ja sisältöön liittyviä – normeja rikkovia. Graffiteista transgressiivisina teksteinä on kirjoittanut esimerkiksi Pennycook (2008, 304–306), jonka mukaan niiden avulla voi ravistella valtarakenteita, ottaa haltuun ja muokata julkista tilaa sekä rakentaa identiteettiä. Graffitit eivät usein ole suuren yleisön ymmärrettävissä, vaan ne on suunnattu rajatulle sisäryhmälle. Pennycook (2008, 308) korostaa, että graffitit ja muut transgressiiviset tekstit eivät ole vain kaupungin ”tyhjälle kankaalle” maalattuja koristeita, vaan myös yhteiskunnallisen liikehdinnän kaupunkiin jättämiä jälkiä, transgressiivisen semiotiikan avulla rakennettua tilaa (ks. myös Milon 2002, 87). Tilaustyönä tehty katutaide on sen sijaan nähty keskiluokkaistumisen ja tuotteistuksen välineenä (Gonçalves 2018, 141).

Tämän luvun tutkimuskohde, *eksessiivinen kielimaisema*, rakentuu pitkälti ympäristön epävirallisista transgressiivisistä teksteistä eli esimerkiksi tarroista, graffiteista ja muista seinäkirjoituksista. Transgressiivisiä kielimaisemia on aiemmin tutkittu paljon alueilla, joilla on runsaasti poliittista liikehdintää tai kansalaisuuteen, kulttuuriin ja kieleen liittyviä konflikteja. Tarkastelussa on ollut esimerkiksi Gezi-puiston mielenosoitusten poliittiset graffitit Turkissa (Seloni & Sarfati 2017), venäjän kielen käyttö Kiovassa (Pavlenko 2012), arabikevään graffitit (Lennon 2014) ja mielenosoituskyltit Kairossa (Aboelegg 2016) sekä poliittinen kriisi brasilialaisessa kielimaisemassa (Borba 2018). Tällaisten tutkimusten aineistoissa esiintyy varsin usein eksessiivistä kieltä. Esimerkiksi Borban (2018) tutkimuksessa tarkastellaan eksessiivistä kielenkäyttöä ja dialogisuutta seinäkirjoituksissa. Borba (mts. 163) esittää, että hänen aineistonsa on esimerkki *turbulentista kielimaisemasta* (Stroud 2016), jossa poliittisesti tulenarassa tilanteessa kielimaisemassa neuvotellaan

identiteeteistä ja oikeudesta kansalaisuuteen esimerkiksi toiseuttamisen kautta. Borban aineistossa dialogisuus näyttäytyy tapahtumasarjassa, jossa oikeiston ja vasemmiston ruohonjuuritason toimijat muokkaavat kielimaisemaa osana keskinäistä kamppailua moninaisuuden olemassaolon oikeutuksesta. Konfliktin keskeiseksi näyttämöksi nousseella Rio de Janeiron São Salvador -aukiolla sijaitsevan liikehuoneiston ikkunaan kirjoitetaan spraymaalilla ensin homofobisia herjoja, minkä jälkeen vasemmistoryhmittymä tilaa graffititaiteilijan peittämään vihapuheen rakkautta ja myötätuntoa symboloivalla kuvalla, joka sotketaan uudestaan herjoin.

Transgressiivista kielimaisemaa on analysoitu myös sellaisissa kohteissa, joissa jännitteet ovat vähäisempiä tai eivät ainakaan purkaudu merkittävänä yhteiskunnallisena levottomuutena. Myös Turun kaltaisissa näennäisesti rauhallisemmissa paikoissa on havaittavissa jännitteistä liikehdintää, kuten äärioikeiston marssit Turun kauppatorilla elokuussa 2017 tapahtuneen puukotuksen muistopäivänä, joka saattaa näkyä myös kielimaisemassa. Viime aikoina kielimaisematutkimuksessa on ollut nousussa koronapandemiaan liittyvien tekstien tutkimus (Suomesta esim. Nordman & Syrjäle 2024). Niistä seinäkirjoituksia koskee esimerkiksi Blochin (2021) covid-19-aiheisia graffiteja käsittelevä tutkimus, joka ei kuitenkaan ole paikkaan sidottua kielimaisematutkimusta, vaan eräänlaista ”reaaliaikaista verkkoarkeologiaa” (Bloch 2021, 28), jossa maantieteellinen konteksti jää vähäiselle huomiolle.

Yhtenä erillisenä transgressiivisen ja ei-auktorisoidun kommunikaation genrenä on tarkasteltu myös erilaisten toimintayhteisöjen, kuten poliittisten liikkeiden, jalkapalloseurojen kannattajayhteisöjen tai hevimusiikin kuuntelijoiden, kiinnittämiä tarroja. Tarrat yhdistelevät tekstiä ja kuvallisia aineksia ja muodostavat kaupunkimaisemaan aivan omanlaisensa diskurssin: ne ovat tapa viestiä yhteisöjen olemassaolosta ja ottaa samalla tilaa haltuun. (Reershemius 2019.) Tarroissa esiintyy myös varsin paljon eksessiivistä kieltä.

Protestitarroja yleisesti tutkinut Awcock (2021) kuvailee artikkelissaan niiden moninaisia funktioita, kuten solidaarisuuden osoittamista, tuenilmaisua ja mielipiteenilmaisua, ohikulkijoihin

vaikuttamista, reviirin merkkäämistä ja ilmoitusta tarran laatijat-ahon olemassaolosta. Fasistisia tarroja kielimaisemassa Ruotsissa tutkinut Vigsø (2010) katsoo, että tällaisten tarrojen tehtävänä on ennen kaikkea varoittaa vastakkaisia ryhmiä (erityisesti antifasistisia ryhmiä) ja ulkomaalaistaustaisia asukkaita fasististen ryhmien olemassaolosta. Samalla niillä rakennetaan ryhmän ”brändiä” ja motivoidaan sisäryhmän jäseniä.

Kotimaisesta kielimaisematutkimuksesta tämän analyysin kannalta erityisen relevantti on Henricsonin (2020; 2024) aktivistisia kielimaisemia koskeva tutkimus. *Aktivistisella kielimaisemalla* Henricson (2020, 96) tarkoittaa erilaisia yksilön tai ryhmän kielimaisemaan lisäämiä ideologioita tekstejä, kuten tarroja ja seinäkirjoituksia, joilla pyritään muuttamaan ohikulkijoiden mielipiteitä ja käytöstä. Henricson (2020, 98, 100) on kerännyt aktivistisista tarroista, teipatuista paperisista ilmoituksista ja seinäkirjoituksista koostuvaa aineistoa kahden helsinkiläisen junaradan ympäristöstä sekä kerta-luonteisena tilannekuvana että pitkittäistutkimuksena viiden kuu-kauden ajalta. Aineisto sisältää useita teemoja ja esiintymiä, joita voi kutsua eksessiiviseksi kielenkäytöksi. Tutkimuksessa korostuu epävirallisen kielimaiseman muuttuva luonne (Pavlenko & Mullen 2015; Stroud & Jegels 2014) ja se, miten se tuottaa nopeasti tietoa yhteiskunnan liikkeistä ja muutoksista (mts. 98, 108; myös esim. Waksman & Shohamy 2010, 71).

Henricsonin (2020, 100–101) analyyseissä keskeiseksi temaksi nousevat fasismi ja antifasismi. Antifasismi oli aktivistisessa kielimaisemassa fasismia yleisempää, mutta myös fasistisia esiintymiä oli merkittävä määrä. Molemmissa vastuullinen taho eli tarran tai julisteen tekijä oli ilmipantu muita teemoja useammin (mts. 101). Kielivalinnoiltaan antifasistiset viestit olivat monikielisiä, mutta myös fasistiset viestit hyödynsivät useampaa kuin yhtä kieltä: suomea, ruotsia ja Henricsonin universaaliksi kutsumaa englannin kieltä (mts. 102). Aineistossa näkyi myös vuorovaikutteisuus: esimerkiksi fasististen tarrojen päälle on saatettu kirjoittaa voimasa-noja hyödyntäviä vastalauseita, kuten *natsit vittuun* (mp.). Henricsonin (mts. 108–109) pitkittäisaineistoon puolestaan on tallentunut

fasististen ja antifasististen viestien vuorottelu ja tarrojen repimistä ja lisäämisistä muodostuva hidas vuoropuhelu. Muita Henricsonin tutkimuksessa esiin nousseita teemoja olivat uskonto, anarkia, eläinoikeudet, sukupuolivähemmistöjen oikeudet, työoikeudet, veganismi, ilmastokysymykset ja huumausainelainsäädäntö sekä vuoden 2024 tutkimuksessa myös EU-vastaisuus, kommunismi ja salaliittoteoriat.

Tässä tutkimuksessa tarkasteltava eksessiivinen aines sisältää tyypillisesti tabusanoja ja kuvia tabuina pidetyistä aiheista, kuten seksuaalisuuteen viittaavia ilmauksia ja kuvia, sekä kirosanoja eli muussa kuin kirjaimellisessa merkityksessä käytettyjä, erityisesti seksuaalisuuteen, uskontoon tai ruumiillisuuteen liittyviä tabusanoja (esim. Ljung 2011). Tabukielenkäytön voi ajatella olevan jo määritelmänsä mukaisesti myös transgressiivista, sillä sosiaaliset normit pyrkivät säätelemään ja rajoittamaan sitä voimakkaasti (Stapleton 2010). Tabukielenkäytön lajeista erityisesti kirosanojen on osoitettu olevan tehtäviltään ja esiintymismuodoiltaan moninaisia, vaikka ne tyypillisesti yhdistetään negatiiviseen tunnelmaisuun: kirosanoilla voi ilmaista niin vihaa, ärtymystä ja inhoa kuin iloa, arvostusta ja yllättyneisyyttäkin (emt.). Kirosanoja käyttämällä voi osoittaa myös olevansa jonkin ryhmän jäsen, ja niiden (ja muiden tabusanojen, vrt. esim. *Pussy Riot*) käytöllä voi olla myös voimaannuttavia ja protestifunktioita. Erityisesti kirosanoilla on myös kaupallisia funktioita (Beers Fägersten & Pereira 2021): niitä hyödynnetään entistä useammin markkinoinnissa ja niitä on tuotteistettu erilaisiin tuotteisiin t-paidoista värityskirjoihin. Kaikista näistä funktioista ja ilmenemismuodoista on mahdollista nähdä merkkejä myös kielimaisemassa.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimuksen tavoitteena on vertailla eksessiivisiä tekstejä ja niihin liittyviä kuvia kahdessa Turun eri kaupunginosassa: keskustassa ja yhdessä lähiössä. Lähiöistä Varissuo valikoitui

aineistonkeruupaikaksi, koska se on ollut vuosikymmenien ajan Turun keskeisimpiä siirtolaisten ja pakolaisten asuinalueita ja sinne on syntynyt vahva paikallinen identiteetti, joka on yhtä aikaa kansainvälinen ja paikallinen (Laakkonen 2018, 12–13). Sen asukkaiden äidinkielen kirjo on siksi suuri. Varissuo on myös alue, joka on joskus julkisessa keskustelussa leimattu ongelmalähiöksi. Meitä kiinnosti, näkyvätkö nämä tekijät jollakin tavalla alueen eksessiivisessä kielimaisemassa.

Turun keskusta käsittää sekä liikekeskustan että Aurajoen molemmin puolin (Tuomiokirkko ja Vanha Suurtori yhdellä puolen, kirjasto, ravintola- ja terassikeskittymä toisella puolen) sijaitsevan vanhan kaupunginosan. Aineistonkeruumme keskittyi nimenomaan liikekeskustaan vanhan kaupunginosan vähäisen tekstimäärän vuoksi. Keskustassa on noin 55 000 asukasta; lisäksi siellä liikkuvat päivittäin lukemattomat ohikulkijat. Keräsimme keskustassa aineiston marraskuussa 2021. Haravoimme Kauppatorin ympäristön neljä suurinta katua, kaksi sekä jokirannan suuntaan (Eerikinkatu, Linnankatu) että siitä pois päin (Yliopistonkatu, Maariankatu/Puutarhakatu). Suurin osa teksteistä kuvattiin toria uudistus- ja rakennustöiden vuoksi ympäröineistä vaneriseinistä.

Tammikuussa 2022 toistimme menettelyn Varissuolla. Varissuo on noin 9 000 asukkaan lähiö, joka sijaitsee seitsemän kilometriä keskustasta itään. Lähdimme liikkeelle liikekeskustasta eli Varissuon kauppakeskuksesta. Kiersimme ensin alueen pohjoisosia Varissuon koulun ja Turun normaalikoulun sekä niiden lähistöllä sijaitsevien asuinrakennusten ympäristössä. Sen jälkeen palasimme Suurpääkatua ja Karvataskunkatua pitkin takaisin liikekeskustaan. Kuvasimme vielä liikekeskustan lähiympäristön ja sen eteläpuoleiset osat.

Aineistomme on rajattu ulkotilojen eksessiiviisiin teksteihin, eli emme menneet rakennuksiin sisälle. Huomioimme kaikki kirjoitusta sisältäneet eksessiiviset esiintymät: mainokset, käsin kirjoitetut tekstit, painetut tekstit, graffitit ja tágit, julisteet ja tarrat. Mukana on myös jonkin verran tekstittömiä symboleita ja kuvia, mutta nimenomaan konteksteissa, joissa joku osa vuorovaikutuksesta sisältää kirjoitettua kieltä tai joissa on muutoin vahva yhtymä

kirjoitettuun kieleen (ks. jäljempänä).¹ Äänimaisema on suljettu pois tarkasteltavista kohteista. Valokuva-aineisto sisältää laajan skaalan erilaisia tekstejä ja symboleja, joiden voidaan katsoa olevan jollakin tavoin eksessiivisiä ja transgressiivisiä eli tässä tapauksessa jollakin tavoin julkisen viestinnän ja yhteiskunnan normeja rikkovia.

Käsitlemämme tekstit ovat luonteeltaan sellaisia, joiden näkeminen ympäröivässä kielimaisemassa voi pysäyttää, järkyttää tai yllättää, koska ne tuntuvat koettelevan yleisiä rajoja. Kyse voi olla niin kaupallisten konventioiden ja konservatiivisten perinteiden haastamisesta, seksuaalisuuden ja muiden kulttuuristen tabujen esittämisestä, henkilöön kohdistuvista loukkauksista, salaliittoteorioista ja poliittisille äärihaloille asettumisesta kuin avoimen aggressiivisista, rasistisista, fasistisista, homofobisista ja naisvihamielisistä teksteistä, jotka rikkovat ihmisoikeuksia ja muita maailmanlaajuisesti jaettu arvoja. Aineisto on osin ideologisesti latautunutta, ja myös kyseisistä ilmiöistä käytetyt nimitykset voivat olla ideologisesti latautuneita. Vaikka tutkijoina pyrimme tarkastelemaan tekstejä analyttisesti, ihmisinä vastustamme syrjintää ja vihapuhetta. Meistä on tärkeää tiedostaa niiden olemassaolo ja nimetä suoraan taustalla vaikuttavat aatteet, kuten fasismi, rasismi ja naisviha. Tämä näkyy myös tavassa, jolla kyseisiä tekstejä käsittelemme. Olemme keränneet kokonaiskuvan muodostamiseksi myös eksessiivisiin esiintymiin kohdistuvaa vastapuhetta ja muita vastalauseita (esimerkiksi yliviivaus). Tällöin transgressiivista voi olla enemmän esittämisen paikka ja tapa (seinäkirjoitukset) kuin sisältö, mutta myös näissä teksteissä esiintyy eksessiivistä kieltä, esimerkiksi kiro sanoja.

Kuvia kertyi päällekkäisyydet karsittuamme yhteensä 119 keskenään erilaista otosta, joista on poimittu käsittelyyn 168 teksti- tai piirrosesiintymää. Valokuvista 99 kappaletta on keskustasta ja 20 Varissuolta. Esiintymissä on joitakin (12 kpl) kaupallisia tekstejä (mainoksia, liikkeiden ja tuotteiden nimiä), mutta suurin osa on

1 Teksteihin ja kuviin viitataan luvussa yhteisesti ilmauksella *tekstit*.

epävirallista, spontaanisti tuotettua, ei-kaupallista kielimaisemaa, ja valtaosa siitä on käsin kirjoitettua.

Eksessiivisten teksti- ja kuvaesiintymien tyyppiluokittelu

Olemme jakaneet johdantoluvun määritelmän mukaisen valokuva-aineiston esiintymät 14 tyyppiluokkaan. Luokittelu on aineistolähtöinen. Se perustuu esiintymien semanttiseen sisältöön ja tunnettuihin funktioihin. Luokat eivät ole täysin toisiaan poissulkevia, vaan yksi esiintymä voi sijoittua yhteen tai useampaan luokkaan. Luokittelu perustuu omaan luentaamme käytettävissä olevasta tiedosta eli visuaalisesta ja materiaalisesta muodosta ja ympäristöstä. Koska meillä ei yleensä ole tietoa siitä, kuka tai mikä taho tekstit on tuottanut, on mahdollista, että luentamme poikkeaa kielenaineksen tuottajan tarkoituksesta. Tämä on toisaalta tutkimuksemme keskiössä ja kielimaisematutkimukselle tyyppillistä: analyysi keskittyy siihen, mitä jonakin hetkenä on aistittavissa meitä ympäröivästä kielellisestä maailmasta ja millaisia tulkintoja siitä on mahdollista tehdä.

Luokat ja yhteenveto aineiston tuloksista on koottu taulukkoon 1, jonka ensimmäisessä sarakkeessa on tyyppiluokan nimi, toisessa keskustan ja kolmannessa Varissuon tapausten määrä sekä neljännessä tapausten yhteismäärä. *Tapauksella* tarkoitamme taulukossa tietyn tyypin (esim. tabu) esiintymää, joita voi olla yhdessä aineiston esiintymässä (tekstissä tai kuvassa) yksi tai useita. Toisin sanoen esimerkiksi tekstiesiintymän [*nimi poistettu*] *on homo rotta* on laskettu sisältävän kahta eksessiivisen kielen tyyppiä eli kaksi tapausta: julkisen häpäisyn, koska siinä on yksityishenkilön nimi kielteisessä asiayhteydessä, sekä homofobiaa, koska siinä käytetään *homo*-sanaa loukkauksena. Taulukkoa seuraa luokkien kuvaus esimerkkeineen sekä tietoa yleisistä määrällisistä tuloksista. Seuraavissa luvuissa pureudumme tarkemmin eräisiin laadullisista analyyseistä nouseviin teemoihin.

Taulukko 1. Yleiskatsaus: tyyppiluokittelu ja tapausmäärät

LUOKKA	TAPAUSTA/ KESKUSTA	TAPAUSTA/ VARISSUO	YHTEENSÄ
1. tabu	34	1	35
2. muu kiroilu	22	4	26
3. politiikka	21	1	22
4. antirasismi–antifasismi	14	6	20
5. rasismi–fasismi	13	5	18
6. homofobia	14	1	15
7. tuotteistus	11	1	12
8. misogynia	8	3	11
9. julkinen häpäisy	7	2	9
10. muut	3	4	7
11. antihomofobia	7	0	7
12. disinformaatio ja salaliittoteoriat	7	0	7
12. feminismi	2	0	2
13. moraalinen paniikki	1	0	1

Eniten tapauksia koko aineistossa on tabu-luokassa (35 kpl). *Tabu* viittaa asiaan, toimintaan tai sanaan, jota pidetään pyhänä tai vastenmielisenä ja johon liittyy kieltoja tai rajoituksia, joiden rikkomisesta ajatellaan voivan koitua seuraamuksia (Hughes 2006, 151; Jay 2009, 153–154). Luokan tapaukset ovat pääosin voima- ja haukkumasanastossakin hyödynnettyä tabusanastoa ja kuvastoa, kuten uskontoon, seksuaalisuuteen ja ruumiillisuuteen liittyvä sanasto, jota on käytetty muussa kuin kiroilun funktiossa (ks. esim. ISK § 1725; Ljung 2011, 4). Tällaisia tapauksia ovat esimerkiksi *Eat pussy every day*, *Kun syö kuituja, tulee hyvä kakka* ja *Hail Satan* Kauppatorin seinäkkeissä. Lisäksi mukana on joitakin kuoleman tabuun

liittyviä tapauksia, kuten niin ikään torin seinäkkeisiin kirjoitetut *Moi tappakaa ittenne* ja *Voidaan uhraa lapset*. Luokassa ovat kaikki sellaiset tabutapaukset, joita ei ole luettu muihin luokkiin.

Tabuihin liittyviä tapauksia on keskustassa kuvatussa aineistossa jopa 34, Varissuon aineistossa yksi. Mukana on erityisesti seksuaalisuuteen ja sukupuolielimiin liittyviä sanoja, fraaseja ja piirroksia. Erityisessä suosiossa tuntuu olevan penisaihe, joka esiintyy aineistossa piirroksissa ja teksteissä kymmenen kertaa, kolmella eri kielellä, ja johon liittyy tyypillisesti kuvien, puhekielisten ilmaisujen ja sanaleikkien avulla rakennettua huumoria. Esimerkiksi eräässä seinäkirjoituksessa ja -piirroksessa tekstiin *WEE SUPER PENIS :D* on yhdistetty supersankarin viittaan puettu humoristinen penishahmo (*wee* lienee tässä joko iloa ilmaiseva interjektio tai englanninkielinen 'pientä' tarkoittava murreilmaisu). Esiintymissä huumori syntyy sukupuolielinten julkista esittämistä merkittävästi rajoittavan tabun maltillisesta rikkomisesta sanojen tai piirrosten keinoin.

Toiseksi yleisin luokka koko aineistossa (26 tapausta) on muu kiroilu, joka kattaa kaikki sellaiset kirosanoja sisältävät esiintymät, jotka eivät lukeudu muihin luokkiin. Luokan tapaukset eivät siis esimerkiksi ole osa kokonaisuutta, jolla on selkeästi poliittinen tai rasistinen viesti, vaan tällaiset kirosanan sisältävät tapaukset on luettu politiikan tai rasismiin luokkiin. Tapaukset vaihtelevat yksin esiintyvistä sanoista (*perkele!*; *fuck*) ja fraaseista (*haistakaa vi*) intensifioiviin ilmauksiin eli viestiä vahvistamaan käytettyihin sanoihin (*vitun lokki*). Keskusta-aineistossa luokkaan kuuluvia tapauksia on 22 ja Varissuon aineistossa neljä. Luokkaan kuuluvat esimerkiksi Kauppatorin seinäkkeisiin kirjoitetut *Haistakaa vi[ttu]* ja *perkele* ja kannustavaksi tai voimaannuttavaksi tulkittavissa oleva viesti *Take no shit do no harm* metallitolpassa Aurakadulla.

Kolmanneksi yleisin tyyppiluokka, politiikka (22 tapausta), sisältää kaikki muihin ryhmiin lukeutumattomat eri tavoin poliittiset viestit puolue- ja paikallispolitiikasta antikapitalistisiin, poliiseja ja muita auktoriteetteja vastustaviin viesteihin. Niitä on keskustaa-aineistossa 21 ja Varissuon aineistossa yksi. Luokkaan on luettu esimerkiksi Kauppatorin seinäkkeisiin kirjoitetut *fuck the police* ja

Irwin Goodmanin laulua lainaava *haistakaa paska koko valtiotalta*. Poliittisissa kirjoituksissa on lyhyiden iskulauseiden lisäksi pidempiä tekstipätkiä, joista suuri osa vaikuttaa käsialan perusteella olevan saman henkilön kirjoittamia. Niiden tekijä on todennäköisesti ”Pikku-Peteksi” nimetty henkilö (nimi muutettu), josta kirjoitamme luvussa 5.

Neljänneksi yleisin on antirasismien ja antifasismien luokka (20 kappaletta), johon sisältyvät sekä itsenäiset rasismia ja fasismia vastustavat viestit että rasistiseen tai fasistiseen kielen- tai kuva-aineeseen eräänlaisena vastapuheena (ks. esim. Rastas & Päivärinta 2010 ja jäljempänä) lisätyt kommentit, yliviivaukset ja tarrat. Esimerkiksi Varissuolla sijaitsevasta sähkökaapista kuvattiin mustalla tussilla käsin kirjoitettu teksti, jossa luki *Fuck racism* (kuva 1), ja keskustan Kauppatoria kuvausajankohtana ympäröineestä väliaikaisesta puusesta seinäkkeestä teksti *Fuck NZS*, jossa lyhenne viittaa englannin kielen sanaan *nazis* (’natsit’). Samassa seinäkkeessä oli myös kaksi punaisella tussilla piirrettyä hakaristiä, joiden päälle oli vedetty rasti (toiseen alkuperäistä symbolia paksummalla punaisella tussilla, toiseen mustalla tussilla). Nämä esiintymät on laskettu sekä rasismi–fasismi-luokkaan että antirasismi–antifasismi-luokkaan. Varissuo-aineistossa antirasistisia ja -fasistisia tapauksia on kuusi, eli se on Varissuo-aineiston suurin luokka. Keskusta-aineistossa tapauksia on 14.

Rasismien ja fasismien luokka (18 kpl) kattaa myös kansallisuuteen tai etniseen alkuperään kohdistuvat vihaviestit sekä fasistisen sisäryhmäviestinnän erilaisten lyhenteiden ja symbolien avulla (ks. luku ”Aineisto ja menetelmät”). Esimerkiksi käsialan perusteella saman henkilön kirjoittamat voimakkaan rasistiset väitteet *Kaikki afgaanit ovat raiskareita* ja *Albaanit nussii vuohia* olivat näkyvissä torin puurakennelmissa ohikulkijoille useiden kuukausien ajan (ks. jäljempänä). Luokkaan kuuluvia tapauksia oli keskustassa 13 kappaletta, ja se on koko aineiston viidenneksi yleisin. Varissuolla tällaisia viestejä oli viisi kappaletta eli neljäsosa alueen aineiston tapauksista.

Homofobian luokkaan kuuluvat esimerkiksi yksin esiintyvät homofobiset haukkumasanat ja suoraan jollekin henkilölle

Kuva 1. Antirasistinen viesti sähkökaapissa.

kohdennettu nimittely. Joskus homofobia sisältyy muunlaiseen vihapuheeseen. Esimerkiksi Kauppatoria ympäröivään väliaikaiseen puuseinäkkeeseen kirjoitetun toivituksen *Fuck antifags* kohteena lienee antifasistisen Antifa-liikkeen jäsenet, mutta heihin viitataan homofobisella väännöksellä. Eronteko esimerkiksi homofobisen kielenkäytön ja niin sanotun *reclaimingin* (loukkaavan ilmauksen ottaminen omaan käyttöön ja sen merkityksen kääntäminen päällelleen, esim. McConnell-Ginet 2002; Beaton & Washington 2015)

välillä on joskus vaikeaa, kun käytettävissä on ainoastaan kielimaisemassa esiintyvä semioottinen esiintymä ilman tietoa tekijöistä tai motiivista (ks. esimerkki kuvassa 4). Koko aineistossa tähän luokkaan kuuluvia tapauksia on 15 (keskustassa 14, Varissuolla 1), minä seurauksena luokka on kuudenneksi suurin.

Seitsemänneksi suurin luokka koko aineistossa (12 tapausta, joista 11 keskustassa) on tuotteistettu eksessiivinen kielenkäyttö, joka sisältää kaikki sellaiset julkisessa kielimaisemassa näkyvät tekstit, joissa tabusanastoa on hyödynnetty markkinoinnissa tai se on tuotteistettu osaksi tuotetta (Beers Fägersten & Pereira 2021). Aineistossamme tällaisia hyödyntää erityisesti jo yritysnimessään tabusanoilla leikittelevä Dick Johnson, joka myy ikkunassaan tuotetta nimeltä *Vitun hyvä kahvi* ja julistaa katukyltissään, että *If you have a SMALL or big problem w/ your hair, let DICK Johnson fix it*. Mainoksessa johdatetaan ohikulkija tietoisesti väärään luentaan pieniä ja isoja kirjaimia yhdistämällä.

Kahdeksanneksi suurin luokka on misogynia, naisviha (11 tapausta). Siihen sisältyy esimerkiksi niin sanottu huorittelu, kuten Kaupattorin puuseinäkkeisiin kirjoitetut *huora* ja espanjankielinen *puta*, tai muu alentava puhe naisista (*If that bitch wants me, she better have a fat ass*). Tapauksia on keskustassa kahdeksan ja Varissuolla kolme.

Julkisella häpäisyllä puolestaan tarkoitamme sellaisia tapauksia, joissa nimetään jokin yksityishenkilö tai mahdollisesti annetaan henkilöstä tunnistetietoja, kuten puhelinnumero, todennäköisesti harmia aiheuttavassa tarkoituksessa. Tällaisia tapauksia aineistossa on yhdeksän (keskustassa 7, Varissuolla 2).

Antihomofobian luokkaan (7 tapausta) on laskettu sekä suoraan sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen oikeuksia puolustavat viestit, homofobisiin viesteihin lisätyt vastalauseet (mukaan lukien ylivii-vaukset) sekä muut sanastoltaan näihin vähemmistöihin viittaavat ilmaukset, jotka ovat kontekstivihjeiden perusteella tulkittavissa myönteisiksi (esimerkiksi *Kuulostaa aika homolta... olen mukana!*). Kaikki luokan tapaukset ovat keskustasta.

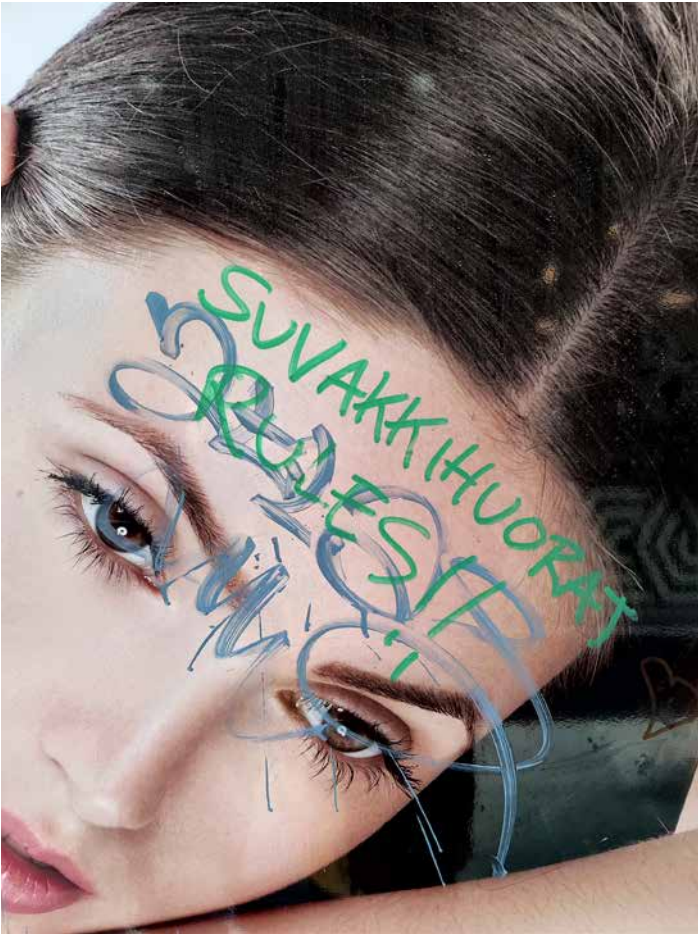
Disinformaatio ja salaliittoteoriat (7 tapausta, kaikki keskustasta) on ajalliseen kontekstiin vahvasti sidottu luokka: se sisältää viitteitä

vuonna 2020 alkaneeseen koronapandemiaan, joka ajan kuluessa herätti myös salaliittoteoreetikoiden kiinnostuksen ja synnytti runsaasti disinformaatiota. Luokan tekstit ovat joko eksplisiittisesti pandemiaan tai siihen liittyviin rajoitustoimiin viittaavia tai hienovaraisempia viittauksia, joista voi ajallisen kontekstin ja vakiintuneiden ilmaisujen käytön vuoksi arvella, että ne todennäköisesti kuuluvat kategoriaan. Tällainen on esimerkiksi teksti *Wake up!*, joka ei suoraan viittaa pandemiaan mutta jota on käytetty viime aikoina juuri tässä asiayhteydessä (ks. esim. Blochin [2021, 32] esimerkki). Sen lähellä on George Orwellin autoritäärisestä yhteiskunnasta kertovaan dystopiaromaaniin viittaava merkintä *1984*, joka näyttäisi olevan kirjoitettu samalla tussilla. On hyvin mahdollista, että merkinnät edustavat pandemianaikaisten rajoitustoimien kritiikkiä ja niihin liittyviä uskomuksia.

Muut-luokkaan (7 tapausta) on luettu joitakin yksittäisiä esimerkkejä, joiden katsomme voivan kuulua eksessiiviseen kielimaisemaan esimerkiksi aggressiivisen sisältönsä vuoksi. Näistä kolme oli keskustassa ja neljä Varissuolla. Luokkaan kuuluu esimerkiksi kehoitus käydä epäsuorasti nimetyn henkilön kimppuun sekä jalkapallofanitarra, jossa on teksti *100 % ANTI-INTER* ja piirros, jossa kengällä poljetaan rikkiinäistä Inter-jalkapallojoukkueen lippua.

Feminismi-luokka (2 tapausta) sisältää erilaiset feministiset viestit, kommentit ja korjaukset. Mukana on esimerkiksi otsikkoonkin nostamamme teksti *Suvakkihuorat rules!* (kuva 2). Siinä on otettu haltuun haukkumanimi, jonka äärioikeisto on kehittänyt rasisminvastaisia ja muita humaaneja arvoja kannattaville naisille, ja yhdistetty se myönteiseen englanninkieliseen ilmaukseen *rules*, jonka voisi suomentaa esimerkiksi 'ovat mahtavia'. Vihreällä tussilla kirjoitetun ilmauksen viereen on piirretty ruskealla sydän (kuvan oikeassa reunassa), mahdollisesti tuen ilmaisuna. Sanan *rules* päälle taas on piirretty harmaalla (sotkua tai mahdollisesti jokin tägi, epäselvä).

Viimeinen, moraalinen paniikki -luokka (1 tapaus, keskustassa) on erilaisille tuhtuneille viesteille aiheista, joiden käsittelyn intensiteetti ja laajuus on moraalisen paniikin määritelmän mukaisesti epäsuhdassa käsiteltävään ongelmaan nähden. Tällainen

Kuva 2. Suvakkihuorat rules -teksti mainosjulisteeassa.

on aineistossamme mahdollisesti niin sanotun ”Turun tarroristin” eli Turussa vuosia moralistisia tekstejä levittäneen tuntemattoman henkilön (Setälä 2022) tuottama tuloste, jossa on kuva tupakoivasta aurinkoa ottavasta naisesta ja teksti *PUTTING SOMETHING BURNING IN YOUR MOUTH SO YOU CAN INHALE THE SMOKE IS DUMB. NICE HAIRDO. GORGEOUS THIGHS. HANDSOME FEET, TOO.*

Aineiston eksessiivisissä esiintymissä käytetään viittä eri kieltä: suomea, englantia, venäjää, ranskaa ja espanjaa. Lisäksi yhdessä tarrassa näkyy myös Turun ruotsinkielinen nimi. Hieman yli puolessa esiintymistä kielenä on englanti: keskustan tekstiesiintymistä 64 on pelkästään englanniksi. Yhdeksässä on yhdistetty englantia ja suomea. Yksi teksteistä on leikittelevää kvasikieltä (*pippels*). Suomea on 50:ssä keskustasta kerätyssä tekstissä. Lisäksi kolme tekstiä on espanjaksi ja neljä venäjäksi. Kymmenessä aineistoon valitussa esiintymässä ei ole mukana tekstiä, vaan ne ovat joko numeraaleja (666; 2 kpl) tai piirroksia, jotka ovat osa tekstiä sisältävää dialogia tai joilla on muutoin vahva yhteys tekstiin. Varissuon aineistossa on 10 englanninkielistä tekstiä, kuusi suomenkielistä tekstiä, yksi venäjänkielinen teksti ja viisi symbolia, mukaan lukien hahmo, joka on humoristinen esitys siitä, miltä kielellinen innovaatio, kirolufraasi *vittusaatana*, voisi näyttää kuvana.

Pohdintaa

Tässä pohdintaluvussa nostamme aineistostamme lähempään tarkasteluun merkityksellisiä tekstejä, joita analysoimme sijainnin, vuorovaikutuksen ja piiloviestien näkökulmasta. Lisäksi pohdimme sitä, mitä kaikkea kielimaiseman tutkijalta voi jäädä huomaamatta aineistoa hankittaessa ja analysoitaessa.

Paikka

Jo tutkimuskysymyksissämme pohdimme paikan vaikutusta eksessiivisten tekstien esiintymiseen. Halusimme vertailla tekstien esiintymistä eri kaupunginosissa ja tarkkailla mahdollisia eroja niiden välillä. Eroja löytyikin: keskustassa tekstejä esiintyi huomattavan paljon enemmän kuin Varissuolla, ja ne olivat luokiteltavissa useamman kategoriaan. Aluksi huomio yllätti, sillä kaupungin keskustan, joka käsittää sekä liikekeskustan että jokirantaa reunustavan vanhan kaupungin, voi katsoa edustavan kaupungin ”kasvoja” ja siksi olevan julkisen vallan erityisen tarkkailun ja kunnossapitotöiden

kohteena, kun taas Varissuo on asuntokannaltaan edullisempi ja julkisessa keskustelussa joskus sosiaalisiin ongelmiin yhdistetty maahanmuuttajavaltainen lähiö. Awcock (2021, 528) kirjoittaa tarroista, että niiden sijainti voi vaikuttaa sattumanvaraiselta ja olla-kin sellainen, mutta se voi olla myös tarkoin valittu, jolloin tarran liimaaminen (tai tekstin kirjoittaminen) on tapa vetää paikka poliittiseen keskusteluun mukaan tai merkitä reviiiriä. Arvelimme, että kohtaisimme näistä syistä Varissuolla vastakkaisten toimijoiden välistä kilpailua julkisesta tilasta, ja sitä löysimmekin, mutta emme siinä määrin kuin alun perin odotimme.

Eksessiivisen kielen vähäiseen määrään Varissuolla ja suureen määrään keskustassa on kuitenkin löydettävissä useita syitä. Esimerkiksi kiro sanoja hyödyntäviä mainoksia tai tuotteita ei Varissuolla ollut kuin yksi K-ketjun kiroilua imitoiva merkkijono Kiroilevasta siilistä tutun Milla Palomäen kuvittaman Kiroileva Hiili -kampanjan tarrassa, mutta näille oli aineistomme rajauksen vuoksi vähän mahdollisia paikkojakaan: alueen liiketilat keskittyivät ostoskeskukseen eivätkä juuri näy kadulle. Englanninkielistä mainontaa näkyi Varissuon kielimaisemassa vähän, ja se kohdistetaankin useimmiten keskiluokkaiseen, urbaaniin asiakaskuntaan (esim. Blommaert & Maly 2014), joka Turussa liikkuu todennäköisemmin kaupungin keskustassa, kun taas Varissuon demografia on toisella tavalla painottunut (Laakkonen 2018). Asiaa käsittelee tässä teoksessa myös Haapamäki, jonka lähiöistä keräämä aineisto sisältää keskustaan verrattuna vain vähän englannin kieltä. Haapamäen Varissuolta keräämä aineisto sisältää hieman englantia, mutta kielten kirjo on suuri ja eroaa keskustan vastaavasta.

Vielä suurempi syy tekstien vähäiseen määrään Varissuolla vaikuttaa tutkimuksemme perusteella kuitenkin olevan se, että eksessiivisiä tekstejä kirjoitetaan paljon enemmän julkisiin ja väliaikaisiksi katsottuihin rakenteisiin. Varissuon, toisin kuin keskustan, rakennuskannasta suurin osa koostuu asuintaloista. Myös rähjäiset, hylätyt ja syrjäiset rakennelmat, kuten vaille käyttöä jääneet liiketilat, houkuttelevat tekstien kirjoittajia, ja näitä Varissuolla jonkin verran oli. Kirjoittajat siis vaikuttavat ainakin jossain määrin

kunnioittavan yksityisomistusta, ja yksityisomaisuuden ”töhriminen” katsottaneen suuremmaksi rikkomukseksi kuin julkisten tilojen ottaminen haltuun.

Eksessiivisiä tekstejä on erityisen paljon julkisomisteisissa rakenteissa, kuten roskakoreissa, bussipysäkeillä, alikulkusiltojen rakenteissa ja katutolpissa. Julkiset tilat ovat Blommaertin ja Malyn (2014, 3) sanoin sosiaalisia toimintakenttiä, mutta myös normatiivisia tiloja, joita käytetään myös vallan ja kontrollin välineenä. Julkisten tilojen luvaton muokkaaminen voidaan näin nähdä julkisen vallan ja normien haastamiseksi, mutta ohikulkijoille näyttäytyessään eksessiiviset tekstit ja kuvat vaikuttavat kaikilla yhteiskunnan tasoilla.

Aineistonkeruun hetkellä keskustassa oli käynnissä toriremontti, jonka seurauksena suuri osa keskusta-alueesta oli ympäröity puissa, väliaikaisilla seinämillä. Uskomme, että sekä rakenteiden julkisuus että niiden väliaikaisuus vaikutti keskustasta löytämämme tekstien suureen määrään. Koska rakenteet olivat väliaikaisia ja kaupungin hallinnassa, ei julkisella vallalla ollut kiinnostusta interventioihin ja tekstien pois pyyhkimiseen. Asuintalojen seiniin mahdollisesti ilmaantuvien töhryjen poistaminen taas on yleensä asunto-osakeyhtiön vastuulla. Kirjoitusten paikka oli siis suoraan sidoksissa aikaan eli aineistonkeruun ajankohtaan – ilman vanerisia puuseiniä myös keskustasta keräämämme materiaali olisi voinut jäädä huomattavasti vähäisemmäksi. Jos taas käynnissä olisi esimerkiksi ollut vaalikampanja tai mielenosoitus, kaupungin kielimaisemassa olisi voinut olla edemmän kyseisten toimijoiden, esimerkiksi äärioikeiston ehdokkaiden tai antifasististen mielenosoittajien, levittämiä eksessiivisiä viestejä.

Kaupunkilaisten kirjoittamat eksessiiviset tekstit ovat perusluonteeltaan vaihtuvia. Ne ilmestyvät, kun niille annetaan tila ja paikka: julkinen rakenne, joka jätetään valvomatta.

Vuorovaikutus

Aineistonkeruun aikana kiinnitimme useaan otteeseen huomiota eri tekstien väliseen vuorovaikutukseen. Toki jo aiempi teoria kaupunkilaisten kirjoittamien tekstien luonteesta sai suuntaamaan

katseen dialogiin. Scollonin ja Scollonin (2003, 23, 205) edustamassa geosemioottisessa tutkimussuuntauksessa on jo pitkään korostettu tekstien ja diskurssien välistä vuorovaikutusta (geosemantiikkaa tarkemmin ks. Lantto tässä teoksessa). Awcock (2021, 525) kuvaa tarrojen käyttöön liittyvää vuorovaikutusta (jopa ”tarrasotia”): niitä revitään, sotketaan ja niiden päälle liimataan uusia tarroja. Henricson (2020) nostaa esiin erityisesti fasististen ja antifasististen tekstien tai niiden tekijöiden välisen vuorovaikutuksen, jossa toisen tahon symboleita tuhotaan, ja diskurssi on peittelemättömän vihaista. Kun julkiset tilat ovat kaikkien käytössä, vastakkaisia näkemyksiä edustavat kaupunkilaiset voivat lukea niitä ja lisätä tekstikerrostumiin oman jälkensä.

Myös meidän aineistostamme huomattava osa koostuu fasististen ja antifasististen tekstien vuorovaikutuksesta. On voima ja sille vasta-voima: seinään on esimerkiksi ensin piirretty hakaristi, jonka joku on taas viivannut yli ja kirjoittanut viereen tekstin *Fck nazis!*. Dialogia käydään myös multimodaalisesti: keskenään eivät keskustele pelkätään tekstit, vaan myös tekstien yhteydessä esiintyvät symbolit, tarrat ja tarroihin kirjoitetut tekstit. Tarroja ja julisteita revitään, tekstejä viivataan yli. Esimerkiksi Varissuolta löysimme roskalaatikon, jonka kylkeen on ensin kirjoitettu spraymaalilla suurin, sinisin kirjaimin äärioikeistoryhmittymiin viittaava sana *skins* (’skinit’) sekä hakaristi. Tekstiin on reagoitu yliviivaamalla se sekä mustalla että valkoisella, mikä antaa ymmärtää, että tekstiä on asettunut vastustamaan useampi kirjoittaja. Tekstin viereen on myös liimattu punamustavalkoinen tarra, jonka teksti *antifasistinen toiminta* asemoituu suoraan alkuperäistä tekstiä vastaan ja kielii tarran liimaajan aktivismista.

Samassa roskasäiliössä alempana sijaitseva hakaristi on myös yliviivattu sekä mustalla että valkoisella, ja sen viereen on asetettu toinen, punamusta tarra, jossa nyrkki murskaa fasistisen symbolin (kuva 3). Tarran tekstit *FASISMIA VASTAAN* ja *RASISMIA VASTAAN* ovat suoria alkuperäiseen tekstiin kohdistuvia viestejä. Hakaristin päälle on myös liimattu kaksi tarraa yksisarvisesta, jonka lapsekkaan viattoman, satumaailmaan viittavan olemuksen voi myös nähdä fasismin kovia arvoja vastustavana viestinä.

Kuva 3. Yksityiskohta roskiksen vuoropuhelusta.

Yksisarvinen vie dialogia sekä alkuperäisten fasististen että niihin vastaavien antifasististen tekstien aggressiivisesta maailmasta pehmeämpään suuntaan. Kaikki vuorovaikutus ei olekaan sävyllään vihaista. Julkisessa tilassa rakennettu dialogi voi olla myös esimerkiksi humoristinen. Arkihavaintojen perusteella arvelemme, että yksisarviskuvasto on melko yleistä syrjinnänvastaisessa protestiviestinnässä, kuten tarroissa.²

2 Suomessa ks. esim. taiteilija Maiju Liisin My Little Pony -hahmoja, kuten yksisarvisponeja, hyödyntävät protestitarrat, joissa hempeän sävyiset kuvat yhdistyvät sellaisiin sloganeihin kuin *natsit vittuun*.

Alun perin negatiivisia sävyjä kantava viesti voi saada nokkelan vastauksen, joka kääntää vuorovaikutuksen suunnan. Alla olevassa kuvassa 4 ensimmäinen kirjoittaja on raapustanut tussilla seinään viiksekkään miehen ja kirjoittanut kuvan viereen sanan *homo*, joka on käsitteenä neutraali, mutta jota usein käytetään homofobisena loukkauksena. Seuraava kirjoittaja tuntuu haluavan sanoutua irti ajatuksesta, jonka mukaan seksuaalinen suuntaus tai sitä kuvaava ilmaus olisi negatiivinen, ja vastaa siksi siihen varsin neutraaliin sävyyn *nii oonki* osoittaen samalla, ettei loukkaus ole varsinainen loukkaus. Kolmas kirjoittaja on jatkanut ketjua lisäämällä seinään tekstin *mutsis oli eilen* ja ammentaa näin varsin tutkitusta loukkausmuodosta, jossa keskustelukumppanin äiti vedetään mukaan sanailuun (ks. esim. Labov 1972, 309–311, *mother-sounding*). Toisaalta piirros on tyylytelty ja siihen on nähty vaivaa, mikä vaikuttaa loukkaaville seinäkirjoituksille epätyypilliseltä: emme voikaan olla aivan varmoja, mikä sen tekijän alkuperäinen motiivi on ollut.

Tekstien sanomaa voi paitsi vastustaa, myös kannattaa. Seuraavassa alaluvussa käsitellään tekstiä, jonka sanomaa vahvistetaan kirjoittamalla *TÄMÄ* ja piirtämällä siitä alkuperäiseen tekstiin nuoli. Mielenkiintoista dialogin kannalta on paitsi teksteihin reagoiminen, myös niihin reagoimattomuus. Periaatteessa julkisilla instituutioilla on useita tapoja käydä dialogia seinäkirjoitusten kanssa: julkiset tahot voivat erikseen pyytää sellaisia ja järjestää teksteille tiloja, mutta useimmiten viranomaisten toiminnaksi jää interventio ja tekstien puhdistus. Tässä luvussa käsittelemiemme tekstien kohdalla julkinen valta ei kuitenkaan näytä pyrkivän kovin aktiiviseen vuorovaikutukseen. Samat, hyvinkin aggressiivista ja suoraa vihapuhetta sisältävät tekstit saivat olla paikallaan marraskuussa 2021 tapahtuneesta aineistonkeruustamme siihen asti, kunnes väliaikaiset seinärakenteet Turun torin ympäriltä purettiin. Todennäköisesti tekstit olivat olleet paikallaan jo tovin ennen aineiston kuvaamista. Myöskään Varissuolla ei ole tehty virallista interventiota vihapuheeseen tai muuhun aggressiiviseen puheeseen tämän luvun kirjoitushetken eli lokakuuhun 2022 mennessä. Interventiot jäävät siten ruohonjuuritason toimijoiden harteille.

Kuva 4. Vuoropuhelua lautaseinässä.

Seinäkirjoituksiin lisätyt kommentit, yliviivaukset ja päällemaalaukset sekä tarrojen repiminen voidaan nähdä dialogina kielimaisemaa aktiivisesti tuottavien henkilöiden ja erilaisten yhteiskunnallisten liikkeiden välillä. Esimerkiksi fasismia, rasismia, seksismiä ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjä syrjivää puhetta vastaan nousevat tekstit voivat olla sekä nimettyjen ja järjestäytyneiden toimijoiden (vaikkapa tarrassa nimetyn yhdistyksen) tuottamia, mutta niiden levittäjät sekä erilaisten käsin kirjoitettujen viestien

ja kommenttien sekä erilaisten tekojen (kuten repimisen) toteuttajat jäävät yleensä tuntemattomiksi. Viesteihin saattavat vastata sekä niissä toiseutetun ryhmän jäsenet että liittolaiset, jotka puolustavat toiseutettujen oikeuksia. Ensiksi mainitussa tapauksessa mahdollisesti hyödyllinen analyttinen käsite voisi olla myös kulttuurintutkimuksesta tuttu *vastapuhe* (*talking back*, hooks 1989), jolla viitataan siihen, kun ”marginaaliin asemoituvat haastavat vallitsevia diskursseja ja niiden, ja ylipäättään valtaapitävien, tapoja määrittellä ja asemoida heitä” (Rastas & Päivärinta 2010). Tässä vastapuhe ei kohdistu valtaapitäviin auktoriteetin merkityksessä, mutta kun tekijänä on etnistä enemmistöä edustava taho, kuten fasististen liikkeiden edustajat yleensä ovat, on valta-asetelma kuitenkin epätasa-arvoinen. Kielimaisematutkimuksen menetelmin on kuitenkin usein mahdotonta varmuudella nimetä epävirallisen kielimaiseman tekijät.

Mitä meiltä jää näkemättä ja ymmärtämättä?

Kielimaisematutkimuksen välitöntä antia sekä tutkijalle että kenelle tahansa kielestä kiinnostuneelle ihmiselle on se, miten paljon voi nähdä, kun avaa silmänsä ja pysähtyy katsomaan. Näkemistä on kuvien ja tekstien muodossa niin paljon, että harvoin tulee ajatelleeksi, mitä lopulta jää havaitsematta. Käsittelemme tässä alaluvussa niitä asioita, joita tutkimuksen kulussa emme ole voineet selvittää.

Edellä nostimme jo esiin sen, että emme voi tutkijoina tietää, mikä kielimaiseman eksessiivisten tekstien tuottajien motivaatio on etenkin silloin, kun kyse on ruohonjuuritasolla tuotetuista teksteistä, jotka on luvattomasti lisätty kaupungin pinnoille. Ohikuljalle alkuperäisillä motiiveilla ei toisaalta ole merkitystäkään: hän tulkitsee näkemänsä omasta näkökulmastaan. Kielimaisema-aineistoa luokittelevalle ja tarkastelevalle tutkijalle kysymys on kuitenkin monimutkaisempi: Toisaalta tutkijaa kiinnostaa se, millaisena kieltä sisältävä maisema meille näyttäytyy sellaisena kuin se on. Toisaalta tutkija tiedostaa, että sama maisema avautuu eri tavoin eri vastaanottajille, ja että kaikki arviot tekstin tuottajan tarkoituksista

tai muiden kielenkäyttäjien tulkinnoista ovat väistämättä enintään valistuneita arvauksia.

Ensinnäkin tutkijoina ja ihmisinä kielitaitomme on rajallinen. Se käsittää vain eurooppalaisia kieliä (jos useammalle mantereelle laajentuneet englanti ja espanja lasketaan myös sellaisiksi) ja niistäkin vain häviävän pienen osan. Kaupungin kielimaisema sisältää siis todennäköisesti viestejä, jotka jäävät meiltä rekisteröimättä puutteellisen kielitaitomme vuoksi.

Toiseksi kielimaisema kätkee piiloviestejä, jotka on tarkoitettu vain tietyille vastaanottajille. Tästä voimme nostaa esimerkiksi Varissuolta löytämämme, todennäköisesti uusnatsien kirjoittamat piiloviestit. Ensin törmäsimme kirjoitukseen *RAHOWA* hylätyltä vaikuttavan liiketilan seinässä. Emme kuitenkaan pitäneet tekstiä ensin tutkimuksemme kannalta olennaisena: kirjainyhdistelmä ei merkinnyt meille mitään; korkeintaan ajattelimme sen muistuttavan äänneasultaan ihmisen, ehkä naisen nimeä. Kun sana kuitenkin toistui ja vielä paikassa, josta löysimme muitakin vihasymboleja, kuten hakaristejä, päädyimme etsimään sanaa Google-hakukoneella. Tulos pysäytti: kirjainyhdistelmä paljastui akronyymiksi *RaHoWa*, *Racial Holy War* ('pyhä rotusota').

On toki mahdollista kysyä, onko kirjoittajan tarkoittama merkitys tässä yhteydessä juuri se, mitä olemme tulkinneet kirjainyhdistelmän tarkoittavan. Tämä kuitenkin voi olla yksi tekstin tarkoituksista. Äärioikeisto operoi usein piiloviesteillä, joihin lukeutuvat lyhenteet, kuten 88, jossa molemmat kahdeksikot edustavat aakkosten kahdeksatta kirjainta eli *h*:ta ja joka luetaan lyhenteeksi Natsi-Saksan aikaisesta tervehdyksestä *Heil Hitler*. Toinen usein käytetty piiloviesti on *14* tai *14 sanaa*, joka viittaa yhdysvaltalaisen valkoisen ylivallan kannattajien iskulauseeseen "We must secure the existence of our people and a future for white children". Myös tavalliset käsimerkit, kuten OK-merkki, jossa peukalo ja etusormi yhdistyvät, on valjastettu äärioikeiston vihapuheen välineeksi. Kun tällaisten merkkien ja symbolien käytön nostaa esiin, äärioikeiston on helppo väistää vastuunsa ja syyttää merkkien tulkitsijaa vainoharhaisuudesta: näkyvillähän on vain pari viatonta numeroa,

pari viatonta kirjainta ja laajalle levinnyt käsimerkki. Äärioikeisto luottaa viestinnässään juuri tähän monitulkintaisuuteen ja samalla tietää, että ne, joille viesti on tarkoitettu, osaavat kyllä tulkita sen tarkoitettussa merkityksessään (yleisön rajauksista ks. myös esim. Awcock 2021, 526).

Toinen kategoria, johon liittyy monitulkintaisuutta, on yleiskatsauksessa esitelty julkisen häpäisyn kategoria. Viesteissä paljastetaan seksuaalisuuteen liittyviä tabuja, kuten nimetyn henkilön homoseksuaalisuus tai pedofilia. Jotkut viesteistä, kuten Varissuolta löytämämme teksti [*nimi poistettu*] *on homo rotta* tai keskustassa Kauppatoria sen uudistuksen ja parkkihallin rakentamisen vuoksi ympäröineisiin vaneriseiniin kirjoitettu *Samu sucks dick* toimivat selvästi häpäisyn välineinä. Joskus tekstien perimmäinen funktio saattaa kuitenkin olla jokin muu kuin häpäisy, tai funktioita saattaa olla useampi. Tekstin kirjoittajan perimmäisenä motiivina saattaa olla julkisen häpäisyn sijaan tai sen lisäksi aito halu paljastaa pahantekijä.

Eräässä tekstissä paljastettavan nimen sijasta esiintyy puhelinnumero, jonka väitetään kuuluvan pedofilille. Kuplan sisään on kirjoitettu numeron ylle teksti *Soita pedofilille*, jota on selvennetty toistamalla sana *PEDOFIILI* numeron alla. Sanasta osoittaa nuoli puhelinnumeroon. Suurilla kirjaimilla kirjoitetun *pedofili*-sanan alla on vielä selvennys *GROOMAA TEINI-IKÄISIÄ & LAPSIA* ja oikealla puolella *Hyväksi käyttää Alaikäisiä*. Kirjoittajia vaikuttaa olevan useampia: kuplan alle ja sen oikeaan yläkulmaan on kirjoitettu toistuvasti sana *tämä*, ja sanat on liitetty nuolilla tekstiin. Jälkimmäiset puheenvuorot vahvistavat ensimmäisen sanomaa ja funktiota, joka vaikuttaa tässä tapauksessa olevan alaikäisiä seksuaalisesti häiritsevän ja hyväksikäyttävän henkilön paljastaminen.

Ruohonjuuritasolla tuotettujen eksessiivisten tekstien kirjoittaja jää tutkijoille yleensä tuntemattomaksi. Kun kyseessä ovat mainokset tai liikkeiden nimet, tekstien suunnittelijan selvittäminen olisi suhteellisen helppoa. Tussilla tehtyjen seinäkirjoitusten tai yksittäisten luvattomien graffitien kohdalla näin ei kuitenkaan ole.

Aineistossamme on tästä yksi poikkeus. Vaikka emme tässäkään tapauksessa tavoittaneet itse tekijää, saimme hänen tuttavaltaan

relevanttia taustatietoa henkilöstä, ”Pikku-Petestä” (nimi muutettu). Aineistonkeruupäivänä kiinnitimme Turun keskustassa huomiota toistuviin teksteihin, jotka oli kirjoitettu samalla käsialalla ja joiden viestisisältö oli samankaltainen. Viestit sisälsivät omintakeista isänmaallisuutta sisältäviä iskulauseita, kuten *FRM – Finnish Resistance Movement, Vain muisto jää*, Euroopan Unionin vastaisia ja Venäjään myönteisesti suhtautuvia kirjoituksia sekä koronamyönteisiä viestejä. Tekstejä löytyi paitsi vanerisista lautaseinistä, myös useista muista paikoista Yliopistonkadun kävelykadulta, kuten penkeistä. Tekstit oli kirjoitettu suomeksi tai englanniksi, ja monet niistä sisälsivät molempia kieliä.

Tekstien teemana on usein sota: *War’s no fairytale, guns n’ bombs aren’t fucking toys* (sota ei ole satua, aseet ja pommit eivät ole vitun leluja). Teksteissä mainitaan myös Neuvostoliiton ja Venäjän johtajat Josif Stalin ja Vladimir Putin. Idän imperiumin johtajat kontrastoidaan teksteissä usein Suomen ja Euroopan unionin päättäjiin, joille jää pahan rooli. Samalla tekstien kirjoittaja kannattaa myös suomalaista isänmaallisuutta sen äärioikeistolaisessa merkityksessä: *Finnish Resistance Movement on Nordic Resistance Movementin* eli Pohjoismaisen vastarintaliikkeen (yleisemmin lyhennettynä PVL) Suomen jaosto. Akronyymiä FRM näkee kuitenkin harvoin. Vastarintaliikkeen Suomen jäsenten käytössä on useimmiten koko pohjoismaiseen liikehdintään viittaava PVL. Viittausta ympäröiviä iskulauseita kuten *Vain muisto jää*, ei löydy FRM:ää käsittelevien verkkotekstien yhteydestä. Suomessa on 1990-luvulla ilmestynyt *Pro Patria* -niminen äärioikeistolainen julkaisu, mutta varsin yleinen iskulause saattaa olla peräisin myös muualta. Joidenkin tekstien sanomaa voi luonnehtia jopa ihmisvihamieliseksi, esimerkiksi koronaviruspandemia nähdään positiivisena asiana. Euroopan unionia taas nimitetään teksteissä *saatanaksi*. Kaiken kaikkiaan teksteistä piirtyi tavanomaisesta poikkeava maailmankuva. Kuvas-
sa 5 näkyy yksi ”Pikku-Peten” kirjoituksista, *CORONA = GOOD, EU = SATAN*. Emme tiedä, onko sydämen piirtänyt ”Pikku-Pete” itse vai joku muu.

Kuva 5. "Pikku-Peten" kirjoituksia.

Kun olimme jo lopettelemassa aineistonkeruutamme ja kuvaamassa vielä uudelleen tekstejä Yliopistonkadun penkeissä, viereisellä penkillä istuva mies kysyi meiltä, olemmeko töissä sosiaalipalveluissa. Kun vastauksemme oli negatiivinen, seuraava arvaus oli oikea: hän keksi meidän olevan yliopiston tutkijoita. Mies kysyi meiltä, tiedämmekö jotain tekstien tekijästä. Emme tienneet, joten hän kertoi meille joitakin tietoja, joista useimmat jätämme tässä anonyymiteettisistä julkistamatta. Kyseessä on kuulemma yhteiskunnan ulkopuolella elävä mies, "Pikku-Pete", jota näkee usein keskustassa ja joka ei suostu ottamaan sosiaalipalveluilta apua vastaan. "Minä olen monta kertaa sanonut hänelle, ettei se ole taidetta, vaikka siinä on englantia!" tuttava jatkoi.

Kohtaamisemme sai meidät havaitsemaan, miten vähän oikeastaan tiedämme tutkimiemme tekstien kirjoittajista. Mainosten

suunnittelijat olisi helppo tavoittaa, ja aktivististen tekstien ja tarrojen lähteistä voimme esittää joitakin arvailuja. Muu jää hämärän peittoon, ja vain harvoin paikalle osuu kirjoittajan tuttava, joka on kaiken lisäksi vielä valmis keskustelemaan tutkijan kanssa.

Lopuksi

Turkulainen kielimaisema on vihainen, julma ja syrjivä. Se on myös hauska, leikittelevä ja tuhma. Turkulainen kielimaisema myös kannustaa, tukee ja taistelee vastaan. Kaupallinenkin kielimaisema intoutuu toisinaan haastamaan normeja ja leikittelemään seksuaalisuuden tabulla. Turun eksessiivistä, transgressiivista kielimaisemaa rakennetaan ennen kaikkea alhaalta ylöspäin, ja se suuntautuu ruohonjuuritasolta yhteiskunnan valtaapitävien suuntaan tai sitten kansalaiselta kansalaiselle. Ruohonjuuritasolla on jännitteitä, pyrkimystä rakentaa keinotekoisia hierarkioita kansalaisryhmien välille. Sieltä kumpuaa kuitenkin myös vastarinta ja halu tehdä näkyväksi kielimaiseman fasistisen, rasistisen ja homofobisen ajattelun vastavoima silloin, kun virallinen yhteiskunta ei siihen puutu.

Tai näin ainakin oli. Olemme tarkastelleet kahdesta turkulaisesta kaupunginosasta kahtena ohikiitävänä hetkenä tallentamaamme eksessiivistä kielenkäyttöä. Tämän teoksen ilmestyessä eksessiivinen turkulaismaisema lienee jo aivan toisenlainen: Kauppatori on saanut uuden ilmeen ja toria ympäröineet vaneriseinät on purettu, näyteikkunat ja mainosjulisteet on uusittu jo monta kertaa, ja monet muutkin eksessiivisen aineksen kirjoitusaluslana toimineet rakenteet ovat saattaneet saada uuden, puhtaamman olomuodon tai uusia tekstejä, tarroja ja piirroksia päällensä. Jatkotutkimuksen kartoitettavaksi jää, millä tavoin Turun eksessiivinen kielimaisema elää.

Lähteet

- Aboezez, Mariam 2016: The Geosemiotics of Tahrir Square. A study of the Relationship Between Discourse and Space. Teoksessa Martín Rojo, Luisa (toim.) *Occupy. The Spatial Dynamics of Discourse in Global Protest Movements*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company. 23–46.
- Awcock, Hannah 2021: Sticking' It to the Man. The Geographies of Protest Stickers. – *AREA* 53 (3) s. 522–530.
- Barni, Monica – Bagna, Carla 2015: The Critical Turn in LL. New Methodologies and New Items in LL. – *Linguistic Landscape* 1 (1) s. 6–18.
- Beaton, Mary Elizabeth – Washington, Hannah B. 2015: Slurs and the Indexical Field. The Pejorisation and Reclaiming of *favelado* 'slum-dweller'. – *Language Sciences* 52 s. 12–21.
- Beers Fägersten, Kristy – Pereira, Geraldine M. 2021: Swear Words for Sale. The Commodification of Swearing. – *Pragmatics and Society* 12 (1) s. 79–105.
- Ben-Rafael, Eliezer 2009: A Sociological Approach to the Study of Linguistic Landscapes. Teoksessa Shohamy, E. – Gorter, D. (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. London: Routledge. 40–54.
- Bloch, Stefano 2021: COVID-19 Graffiti. – *Crime Media Culture* 17 (1) s. 27–35.
- Blommaert, Jan – Maly, Ico 2014: Ethnographic Linguistic Landscape Analysis and Social Change. A Case Study. – *Tilburg Papers in Culture Studies* s. 1–27.
- Borba, Rodrigo 2018: Injurious Signs. The Geopolitics of Hate and Hope in the Linguistic Landscape of a Political Crisis. Teoksessa Peck, Amiena – Stroud, Christopher – Williams, Quentin (toim.) *Making Sense of People and Places in Linguistic Landscapes*. Lontoo: Bloomsbury Publishing. 161–181.
- CoCoLac 2022: Comparing and Contrasting Languages and Cultures. Excessive Speech. Etäkonferenssi. Helsingin yliopisto 10.–11.3.2022.
- Gonçalves, Kellie 2018: The Semiotic Paradox of Street Art. Gentrification and the Commodification of Bushwick, Brooklyn. Teoksessa Peck, Amiena – Stroud, Christopher – Williams, Quentin (toim.) *Making Sense of People and Place in Linguistic Landscapes*. Lontoo: Bloomsbury. 141–158.
- Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Korhonen, Riitta – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Henricson, Sofie 2020: Aktivistinen kielimaisema. Pilottitutkimus. Teoksessa Grasz, Sabine – Keisanen, Tiina – Oloff, Florence – Rauniomaa, Mirka – Rautiainen, Iira – Siromaa, Maarit (toim.) *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa – Methodological Turns in Applied*

- Language Studies*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. 95–114.
- Henricson, Sofie 2024: Activist Linguistic Landscapes in Urban Districts of Helsinki. Teoksessa Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina (toim.) *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 69–91.
- hooks, bell 1989: *Talking Back. Thinking Feminist, Thinking Black*. Boston: South End Press.
- Hughes, Geoffrey 2006: *An Encyclopedia of Swearing. The Social History of Oaths, Profanity, Foul Language, and Ethnic Slur in the English-speaking World*. New York: Sharpe Inc.
- ISK = *Iso suomen kielioppi* 2004. Hakulinen, Auli – Vilkuna, Maria – Koivisto, Vesa – Heinonen, Tarja Riitta – Alho, Irja. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Jay, Timothy 2009: The Utility and Ubiquity of Taboo Words. – *Perspectives on Psychological Science* 44 (2) s. 153–161.
- Laakkonen, Ville 2018: Varissuo ja muuttoliikkeiden sukupolvikokemukset. – *Siirtolaisuus – Migration* 44 (3) s. 12–14.
- Labov, William 1972: *Language in the Inner City. Studies in the Black English Vernacular*. Philadelphia: University of Pennsylvania Press.
- Lennon, John 2014: Assembling a Revolution. Graffiti, Cairo and the Arab Spring. – *Cultural Studies Review* 20 (1) s. 237–275.
- Ljung, Magnus 2011: *Swearing. A Cross-cultural Linguistic Study*. Houndmills: Palgrave Macmillan.
- McConnell-Ginet, Sally 2002: 'Queering' Semantics. Definitional Struggles. Teoksessa Campbell-Kibler, Kathryn – Podesva, Robert J. – Wong, Andrew (toim.) *Language and Sexuality. Contesting Meaning in Theory and Practice*. Stanford: CSLI Publications. 137–160.
- Milon, Arail 2002: Tags and Murals in France. A City's Face or a Natural Landscape? Teoksessa Durand, Alain-Philippe (toim.) *Black, Blanc, Beur. Rap Music and Hip-hop Culture in the Francophone World*. Lanham: The Scarecrow Press. 87–98.
- Nordman, Lieselott – Syrjälä, Väinö 2024: Rules and Recommendations on Unofficial Signs. COVID-19 Signscapes in Helsinki and Stockholm. Teoksessa Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina (toim.) *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomen Kirjallisuuden Seura. 137–157.
- Pavlenko, Aneta 2012: Transgression as the Norm. Russian in Linguistic Landscape of Kyiv, Ukraine. Teoksessa Gorter, Durk (toim.) *Minority Languages in the Linguistic landscape*. Houndmills: Palgrave MacMillan. 36–56.

- Pavlenko, Aneta – Mullen, Alex 2015: Why Diachronicity Matters in the Study of Linguistic Landscapes. – *Linguistic Landscape. An International Journal* 1 (1–2) s. 114–132.
- Pennycook, Alastair 2008: Linguistic Landscape and the Transgressive Semiotics of Graffiti. Teoksessa Shohamy, Elana – Gurter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. Lontoo: Routledge. 302–312.
- Rastas, Anna – Päivärinta, Jarkko 2010: Vastapuhetta afrikkalaisten diasporasta Suomessa. – *Kulttuurintutkimus* 27 (4) s. 45–63.
- Reershemius, Gertrud 2019: Lamppost Networks. Stickers as a Genre in Urban Semiotic Landscapes. – *Social Semiotics* 29 (5) s. 622–644.
- Scollon, Ron, and Suzie Wong Scollon 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. Lontoo: Routledge.
- Seloni, Lisy – Sarfati, Yusuf 2017: Linguistic Landscape of Gezi Park Protests in Turkey. A Discourse Analysis of Graffiti. – *Journal of Language and Politics* 16 (6) s. 782–808.
- Setälä, Ritva 2022: Kiroilevat, kanta-aottavat seinät / Kuka on Turun tarroristi? – *Turun Sanomat* 9.12.2022.
- Stapleton, Karyn 2010: Swearing. Teoksessa Locher, Miriam A. – Graham, Sage L. (toim.) *Interpersonal Pragmatics*. Berliini: De Gruyter Mouton. 289–306.
- Stroud, Christopher – Jegels, Dmitri 2014: Semiotic Landscapes and the Semiotics of Citizenship. Teoksessa Blackwood, Robert – Lanza, Elizabeth – Woldermaria, Hirut (toim.) *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes*. Lontoo: Bloomsbury. 133–155.
- Stroud, Christopher 2016: Turbulent Linguistic Landscapes and the Semiotics of Citizenship. Teoksessa Blackwood, Robert – Lanza, Elizabeth – Woldermaria, Hirut (toim.) *Negotiating and Contesting Identities in Linguistic Landscapes*. Lontoo: Bloomsbury. 3–18.
- Vigsø, Orla 2010: Extremist Stickers. Epideictic Rhetoric, Political Marketing, and Tribal Demarcation. – *Journal of Visual Literacy* 29 (1) s. 28–46.
- Waksman, Shoshi – Shohamy, Elana 2010: Decorating the City of Tel-Aviv-Jaffa for its Centennial. Complementary Narratives via Linguistic Landscape. Teoksessa Shohamy, Elena – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica (toim.) *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters. 57–73.

Campus Aboensis

Latinaa kirjaston, kirkon ja korkeakoulujen liepeillä

Jaana Vaahtera

© <https://orcid.org/0000-0002-3058-8613>

Jyri Vaahtera

© <https://orcid.org/0000-0003-1531-3934>

Johdanto

Turku on eurooppalaisittain verrattain nuori mutta suomalaisittain vanha kaupunki, jossa latinan opetuksella ja käytöllä on satojen vuosien historia (Kolehmainen, Liira & Nummila 2021). Nykypäivänä latina näkyy katumaisemassa eri tavoin niin piirtokirjoituksina, eli kestävään materiaaliin kaiverrettuina tai muuten toteutettuina teksteinä, kuin vaikkapa mainostekstien tuoteniminä tai yritysten niminä. Aineistomme käsittää enimmäkseen piirtokirjoituksia tai niihin verrattavia tekstejä.

Latinankielisten tekstien motivaatioksi mainitaan kielimaisematutkimuksessa usein lähtökohtaisesti monumentaalisen ja pysyvän kielimaiseman tuottaminen: esimerkkinä Jaworski ja Thurlow (2010, 20) mainitsevat muun muassa hallintorakennuksissa esiintyvät piirtokirjoitukset ja peruskiven laskemisesta kertovat kyltit. Ben-Rafael taas (2016, 208) toteaa juuri kiven keskeisyyden muistomerkeissä. Latinan kielen käyttöön assosioituvat pysyvyyden ja monumentaalisuuden vaikutelmat, samoin kuin historian tai muiston tallentamisen tehtävät. Ne liittyvät pyrkimykseen luoda arvoa ja arvostusta. Bendl (2020, 274 alkaen) tutkiikin, mitä arvoja ja ideologioita liittyy kultakirjaimisen latinankielisen tekstin valintaan Wienin Heldenplatzilla.

Kaikki kielimaisemassa esiintyvä latina ei tietenkään ole monumentaalista, ja latinaa esiintyy myös vähemmän pysyvissä konteksteissa. Sáez Rivera ja Castillo Lluch (2012, 319) toteavat, että latinaa

käytetään mahtipontisesti Madridin keskustassa ja oletettavasti muuallakin maailmassa elokuvateattereiden, teattereiden ja hotellien nimissä: heidän esimerkkejään ovat muun muassa *Rex*, *Excelsior* ja *Senator*. Tutkijoiden mainitsema mahtipontisuus kuvaa hyvin monien latinankielisten kielimaiseman elementtien luonnetta: vaikka kyseessä ei olisi monumentaalisuus, liittyy latinaan usein joka tapauksessa viittaus (menneeseen) suuruuteen ja arvokkuuteen.

Kuten muitakin kieliä myös latinaa voi Turun kielimaisemassa hyvin tutkia identiteetin kautta, mutta varsinaisia valtasuhteita heijastavana sosiologisena ilmiönä (ks. Gorter 2006, 4) se kuuluu menneisyyteen. Latinalla oli 1800-luvun Suomessa oma roolinsa suomenkielisten sosiaalisessa nousussa: latina oli portinvartijan roolissa pääsyssä yliopistoon, eikä latinaa ollut tarjolla suomenkielisissä kouluissa ennen vuotta 1858 (ks. Vaahtera & Seppänen 2020, 177–178). Menneisyydessä latinan taito ei toki ollut muuallakaan kaikkien ulottuvilla, vaan se oli yhteiskunnallisesti erotteleva tekijä (Waquet 2015). Nykyään latinaa voi Suomessa opiskella koulussa tai yliopistossa samoin ehdoin kuin muitakin harvinaisia kieliä.

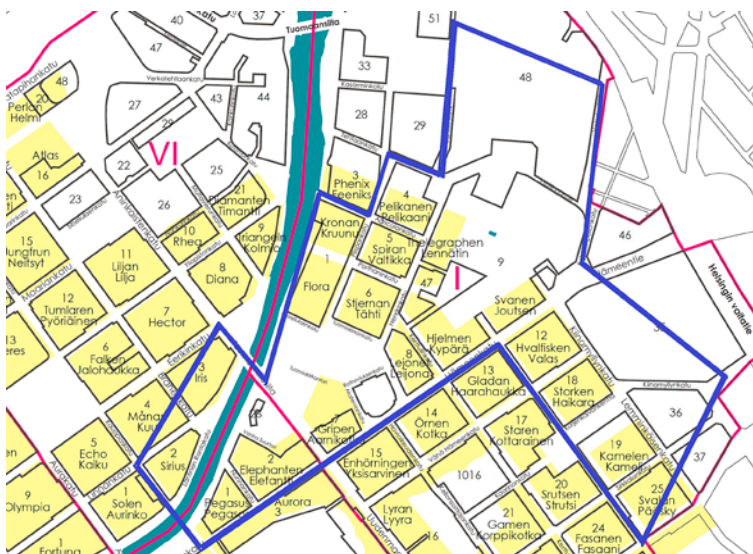
Aineisto

Kielimaisemassa esiintyvien latinankielisten tekstien luonne vaihtelee Turun keskustassa alueittain: vastakohtiksi voi ottaa esimerkiksi korkeakoulualan ja kaupattorin. Torilla ympärilleen katseleva löytää latinaa kiinteistön nimestä *Thalia* mutta muuten vain yritys- ja liiketoimintanimistä, kuten *Cubus*, *Stadium*, *Alexandria* ja *Finlandia*. Osasta nimiä voi hyvällä syyllä kysyä, ovatko ne ylipäättään latinaa vai niin sanottuja kansainvälisiä sanoja eli laajasti eri kieliin levinneitä lainasanoja. Korkeakoulujen alueella Henrikinkadulla asteleva sen sijaan kohtaa rakennusnimenä niin *Fennicumin* kuin *Aurumin*, jotka ovat kumpikin kiistatta latinaa ja käsillä olevan tutkimuksen aineistoa. Koko Turun latinankielisen kielimaiseman kartoittaminen jää tulevaisuuden tehtäväksi, sillä tässä tutkimuksessa keskityimme alueisiin, joilta latinaa löytyy runsaasti ja näyttävästi. Aineistomme tekstit sijoittuvat Turun tuomiokirkon, korkeakoulujen ja kaupunginkirjaston ympäristöön, ja esimerkiksi

yllä mainitut kauppatorin ympäristön tekstit jäävät aineiston ulkopuolelle. Aineistomme tekstien laatija on pääsääntöisesti virallinen tai julkinen taho ja vain harvoin esimerkiksi kaupallinen taho.

Alueellinen rajausta on paikallaan aineiston ja sen keruun hallitsemiseksi, mutta se pitää sisällään myös sen yleisen havainnon, että valtaosa Turun kielimaisemassa esiintyvistä pysyvistä latinankielisistä teksteistä löytyy juuri näiltä alueilta. Samoilta alueilta olemme ottaneet mukaan myös yritysnimet, mutta koska alueet eivät ole kaupan keskittymäalueita, kaupakettujen usein kansainväliset yritysnimet jäävät pois. Aineistomme alueellinen rajausta on merkitty karttaan (kuva 1), jossa näkyy Johann Carl Ludwig Engelin laatiman asemakaavan korttelinimistö.

Aineisto on kerätty kuvaamalla. Kaikki tässä luvussa käytetyt kuvat ovat Jyri Vaahteran ottamia. Suurin osa kuvista on otettu elokuussa 2022, osa myös alkuvuonna 2023. Kaikki tarkastelemamme tekstit löytyvät kuva-aineistostamme, vaikka esitämme vain

Kuva 1. Alueellinen rajausta kartalla. Pohjakartta © Turun kaupunki, Kaupunkiympäristötoimiala.

kohtuullisen pienen määrän kuvia. Poikkeuksen muodostavat jo ennen kuvaushetkeä kielimaisemasta kadonneet tekstit, kuten *Didacticum* ja *Phoenix*.

Aineistoa analysoidessamme jouduimme luonnollisesti ottamaan kantaa siihen, mikä on tai ei ole latinaa. Olemme ottaneet mukaan esimerkiksi oppilaitoksen nimen *Novia*, koska se on hahmoltaan ilmeisen tarkoituksellisesti latinaan viittaava. Itse sana ei latinan sanakirjoista löydy muuten kuin roomalaiseen Novius-sukuun kuuluvan naisen nimenä: tämä on epätodennäköinen oppilaitoksen nimeämisperuste kuten myös se, että espanjan *novia* merkitsee 'tyttöystävää'. Sjöblom kirjoittaa yritysnimiä koskevassa tutkimuksessaan mallien merkityksestä nimenmuodostuksessa ja mainitsee muun muassa nimen *Leonia* (Sjöblom 2006, 61, 141 alaviite 22). *Novian* tavoin sekin on *-ia*-loppuinen mutta ei varsinaisesti latinaa. Sen sijaan Hämeenkadulla Turun keskustaan osoittavan tienviitan teksti *centrum* ei kuulu aineistoomme: tässä kontekstissa kyse on ruotsista, vaikka sana ruotsiin latinasta tuleeekin. Osa latinaksi katsomistamme sanoista on alkujaan kreikkaa: näin on esimerkiksi *Agoran* (ἀγορά) ja *Phoenixin* (φοῖνιξ) tapauksissa. Linjauksemme olla mainitsematta kreikankielistä alkuperää perustuu haluun olla monimutkaistamatta sanojen käsittelyä: olennaista on sanan latinanmukainen hahmo kielimaisemassa. Latinan historia on pitkä, ja siitä voidaan erottaa erilaisia vaiheita, esimerkiksi antiikin latina, keskiajan latina ja uuslatina. Kaikki aineistomme tekstit ovat luonnollisesti uuslatinaa eli keskiajan jälkeen kirjoitettua latinaa. Käytämme tässä luvussa *uuslatina*-termiä kuitenkin vain yksittäisistä sanoista: niistä, joista voidaan erottaa, olivatko ne käytössä jo antiikissa vai ovatko ne myöhempiä uudismuodosteita. Jälkimmäisessä tapauksessa määrittelimme sanat uuslatinaksi tuodaksemme esiin latinan taipumisen aina uusiin käyttöyhteyksiin ja -tarkoituksiin.

Aineiston rajaaminen on joka tapauksessa vaatinut osin hankaliakin ratkaisuja. Mikael Agricolan nimi hänen patsaansa jalustassa Tuomiokirkon kummulla sisältää latinan 'maanviljelijää' tarkoittavan sanan *agricola* – se on kiistatta latinaa ja edustaa latinankielistä

itse keksittyä ”sukunimeä”, joka pohjaa isän ammattiin. Kun se kuitenkin on historiallisen henkilön nimi ja on sellaisena, ei latinan sanana, lisätty Turun kielimaisemaan, olemme jättäneet sen pois aineistosta. Sen sijaan Henrikinkadulla sijaitsevan kiinteistön nimenä *Agricola* vertautuu ehkä luontevimmin muihin latinaksi nimettyjen rakennusten nimiin ja on siksi osa aineistoamme.

Turun latinankieliset piirtokirjoitukset on 1980-luvulla tallentanut Hannu Laaksonen (1984) ja Turun kirkkojen ja hautausmaiden latinankieliset piirtokirjoitukset löytyvät myös Reijo Pitkärännan (2004) parikymmentä vuotta uudemmassa teoksesta. Aineistomme ei perustu näihin teoksiin, mutta teokset ansaitsevat tulla tässä mainituiksi. Enemmän tai vähemmän vastaavia teoksia löytyy muualtakin, ja usein ne on kiertokävelyreitteen laadittu palvelemaan myös matkailijaa: mainittakoon esimerkkeinä Dresdenin ja Rooman latinankielisten piirtokirjoitusten julkaisut (Witzmann 2019; Lansford 2009). Nämä viimeksi mainitut teokset ovat esimerkki siitä, miten latina voi itsessään olla kaupunkimaisemassa tavallaan nähtävyys. Vuonna 2022 kerätty ja vuonna 2023 täydennetty aineistomme sisältää koko joukon tekstejä, joita ei edellä mainitussa Laaksonen teoksessa ole (esimerkiksi monet rakennusten nimet sekä tekstit Kustaa II Adolfin patsaan jalustassa Hovioikeuden edessä ja Juhana III:n patsaan jalustassa lähellä Vähätoria). Tavoitteemme ei kuitenkaan sinänsä ole tallentaa latinaa tai täydentää esimerkiksi Laaksonen teosta vaan tutkia latinankielisiä tekstejä nimenomaan kielimaiseman osana.

Olemme ryhmitelleet aineistomme kolmeen ryhmään, joista selkeimmät kaksi ovat rakennusten nimet ja monumenttien tekstit.¹ Rakennuksien nimiä käsittelevän luvun olemme otsikoineet kolmen eri nimityyppin mukaan: *Calonia*, *Publicum* ja *Natura*. Toista ryhmää käsittelevän osion otsikko *Primus lapis positus* kuvaa

1 Mainitsemme runsaasti henkilöitä ja rakennuksia, joiden yhteydessä esiintyviin tietoihin (esimerkiksi henkilön oppiala tai syntymävuosi tai rakennuksen valmistusvuosi) emme ole lisänneet lähdeviitettä. Näin viitteiden ja lähteiden määrä ei kasva turhan suureksi.

latinan monumentaalista ja traditionaalista luonnetta. Kolmannen aineistoryhmämme tekstien luonne on kohtuullisen pysyvä, mutta tekstit eivät ole monumenteissa eivätkä rakennusten nimiä, vaan esimerkiksi yritysnimiä tai jollakin tavalla mainostavia tai opastavia tekstejä. Otsikoksi olemme nostaneet Turussa hyvin tunnetun museon nimen *Aboa Vetus Ars Nova*. Pääotsikossamme esiintyvä *Campus Aboensis* on saanut oman luvun.

Tutkimuskysymykset ja -menetelmät

Lähestymistapamme on kvalitatiivinen. Aineiston luonteen vuoksi aineiston tarkastelulla on yhteyksiä nimistöntutkimukseen ja piirtokirjoitusten tutkimukseen eli epigrafiikkaan. Olemme nostaneet esiin myös diakronisen näkökulman. Kuten kielimaisemaa ja epigrafiikkaa tutkimuksessaan yhdistävät Pavlenko ja Mullen (2015, 114–115) ovat todenneet, kielelliset maisemat eivät suinkaan ole nykyajan ilmiöitä, vaan kylttien tulkinta on olennaisesti sidoksissa edeltäviin kyltteihin samassa ympäristössä ja vastaaviin kyltteihin muualla. Latinan kohdalla nykyajan ja historian yhteys on usein käsin kosketeltavaa.

Monet Turunkin kielimaisemassa näkyvät latinankieliset tekstit ovat itsessään vanhoja – varsinkin liittyessään erilaisiin muistomerkkeihin eli monumentteihin. Latinan sana *monumentum* tarkoittaa sekä ’muistoa’ että ’muistomerkkiä’ – jotain, joka on luotu muistuttamaan tai ylläpitämään muistoa jostakin. Olennaista on myös, että muistomerkin luominen edustaa aina laajaa konsensusta niistä arvoista, joita se ilmaisee, ja niistä muistoista, joita se herättää – tai ainakin halua saavuttaa tuo yhteisymmärrys (Ben-Rafael 2016, 208). Muistamisen tutkimuksessa esiintyy käsite *places of memory* (*lieux de mémoire*; Nora 1989, 7; Tufi 2020, 244). Siihen liittyy ajatus, että muistaminen ei ole spontaania vaan tarvitaan tarkoituksellisia ”muistamisen paikkoja”, jotka liittyvät osaltaan identiteetin säilyttämiseen (Nora 1989, 12, 22). Blackwood ja Macalister (2020, 285, 288) toteavat, että muistamisen paikkojen luomisen motiivatio liittyy usein siihen, keitä me olemme tai miten me haluaisimme

tulla nähdäyksi – tällaisia paikkoja voi tarkastella identiteetin julistuksina, jotka eivät muodostu pelkästään siitä, mitä ja miten tulee muistaa, vaan myös kielistä, joilla tämä tapahtuu. Tämä on tärkeä näkökulma tutkimuksessamme.

Aineistoa analysoidessamme pureudumme tekstien viestinnälliseen funktioon (ks. Lantto ym. tässä teoksessa; Ziegler ym. 2018, 79; Scollon & Scollon 2003, 167) ja kysymme, miten tekstit osallistuvat muistamisen paikkojen tai identiteettien luontiin. Peilaamme latinan käytön motiiveja kielimaisemassa myös latinan käyttöön muissa yhteyksissä: Mattila (2004) on tarkastellut syitä latinankielisten sitaattien viljelyyn juridiikassa, ja vertaamme johtopäätöksissä omia tuloksiamme hänen tunnistamiinsa syihin.

Kiinnitämme huomiota myös tekstien viestin tiedollisuuteen ja symbolisuuteen. Tekstin kielen valinta voi perustua enemmän sen symboliseen kuin sen instrumentaaliseen arvoon (ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Latinan tapauksessa kyseeseen voi tulla myös teksti täysin symbolisena merkinä jostakin, ilman ajatusta sisällön ymmärtämisestä. Kyseessä on tällöin vastaava tapaus kuin esimerkiksi kieliyhteisön enemmistölle vieraiden kirjoitusmerkkien ja kielen käyttö kielimaisemassa. Tällainen käyttö voi olla hyvin kyseenalaista (esim. Marley 2020, 76–78) mutta lienee latinan tapauksessa kohtuullisen neutraalia. Osittain viimeksi mainittuun liittyen olemme tarkastelleet, onko latinan ohessa käänös suomeksi tai ruotsiksi tai ylipäätään muita kieliä kuin latinaa. Pyrimme selvittämään aineistomme avulla luonnollisesti myös, mikä merkitys on tekstin muulla kontekstilla, esimerkiksi kirjoitusmateriaalilla tai tekstin koolla. Tarkastelemme myös latinankielisten tekstien katoamista, vaihtumista ja jatkumista.

Keskeiset kysymyksemme voi tiivistää seuraavasti: Mikä on Turun kielimaisemassa esiintyvien latinankielisten tekstien funktio ja motivaatio? Voiko Turun latinankieliset tekstit yhdistää identiteettien luomiseen ja vahvistamiseen ja miten? Onko Turun latinankielisten tekstien sisältö ajateltu ymmärrettäväksi vai onko kielen rooli symbolinen?

Turun kielimaiseman latinankieliset tekstit

Ensimmäinen aineiston käsittelyluku koskee rakennusten nimiä, joita aineistossamme on määrällisesti eniten. Monumentteihin liittyviä tekstejä on jonkin verran vähemmän. Niitä käsittelevä luku on kuitenkin huomattavasti edellistä pidempi, sillä nämä tekstit ovat pääsääntöisesti yhtä sanaa pidempiä ja oleellista niiden tulkinnalle on kuvailla myös itse monumenttia. Kolmas alalukumme niputtaa yhteen yritysnimet ja mainostavat tai tiedottavat tekstit, joita aineistossamme on varsin vähän verrattuna rakennusten nimiin ja monumenttien teksteihin. *Campus Aboensis* -teksti kuuluu tavaltaan niiden kanssa yhteen, vaikka onkin saanut oman käsittelynsä.

Colonia, Publicum ja Natura

Tässä luvussa tarkastelemme *nimimaisemaa* – latinankielisiä nimiä, jotka ovat nimenomaisesti rakennusten nimiä, eivät esimerkiksi rakennuksessa sijaitsevan yrityksen, museon tai oppilaitoksen nimiä (näitä käsittelemme alaluvussa *Aboa Vetus Ars Nova*). Tutkimuksemme rakennusnimet ovat korkeakoulujen rakennusten nimiä, jotka on tuotettu rakennuksen seinään enemmän tai vähemmän näkyvästi ja aina tarkoituksellisesti. Olemme pyrkinneet jossain määrin tuomaan ilmi nimeämisperusteen. Sjöblom (2006, 22) toteaa, että nimeämisperuste on usein esimerkiksi nimetyn kohteen sijainti, ulkonäkö tai käyttö. Pyrimme arvioimaan myös sitä, millaisina korkeakoulujen alueelle luodun nimimaiseman elementit kieliyhteisön jäsenille näyttäytyvät.

Turun korkeakoulurakennusten kohdalla nimet ovat erittäin näkyvä elementti: ne on kirjoitettu suuraakkosilla ja kiinnitetty kookkain kirjaimin rakennuksen seinään. Poikkeuksen muodostavat vanhat, historialliset rakennukset, joiden kohdalla nimi tavallisesti ilmaistaan rakennuksen sisäänkäynnin kohdalla kirjoitettuna joko oveen tai seinään kiinnitettyyn laattaan. Seuraavassa tarkastelemme Turun korkeakoulualueen latinankielisiä rakennusnimiä niiden nimityypin perusteella. Käsittelemme ensiksi kahta nimityyppiä, joita

voi nimen kieliopillisen suvun ja nimeämisen ajankohdan perusteella nimetä **vanhoiksi feminiineiksi** ja **muodikkaiksi neutreiksi**.

Ensimmäiseksi käsittelemme **feminiinejä**. Rakennusten nimien kohdalla voi selvästi nähdä, että niiden viestinnällinen funktio voi liittyä yhtä aikaa sekä paikan infrastruktuuriin että muistamiseen. Näin on erityisesti sellaisissa tapauksissa, joissa nimenannon motiivina ja nimeämisperusteena on henkilön muistaminen. Tietojemme mukaan ensimmäinen henkilön mukaan nimetty yliopistorakennus Suomessa on Helsingin yliopiston vuonna 1957 valmistunut *Porthania*, jonka voi nähdä toimineen mallina uusien yliopistorakennusten nimiä muodostettaessa. Tästä hyviä esimerkkejä ovat Itä-Suomen yliopiston Kuopion kampukselta löytyvät *Canthia* ja *Snellmania*. Kyseisessä nimimallissa on pohjana erisnimi (*propri*), jota ei kuitenkaan ole omaksuttu rakennuksen nimeksi sellaisenaan, vaan siitä on muokattu latinan johtimella *-ia* uusi erisnimi. Tätä nimimallia on Turussa noudattanut Åbo Akademin (aineistoomme kuvattu mutta nyt jo purettu) fysiikan ja kemian rakennus *Gadolinia*, joka oli nimetty Suomen kemiantutkimuksen isänä tunnetun Turun akatemian professorin Johan Gadolinin mukaan (k. 1852), sekä Åbo Akademin luonnontieteellisen tiedekunnan käytössä ollut rakennus, kemistien *Axelia*, joka valmistui vuonna 1977. *Axelia* ei ole saanut purkutuomiota, vaikka sen käyttötarkoitus onkin muuttunut. Nimen takana on Åbo Akademin Kemistklubbenin fiktiivinen keulahahmo Axel – tämänkin rakennuksen nimeä voinee siis pitää jollakin tavalla kommemoratiivisena.

Turun yliopiston *Calonian* ja *Juslenian* nimet poikkeavat edellisistä rakenteeltaan, sillä niissä johdinta *-ia* ei ole lisätty suoraan nimeen. Nimet *Calonius* ja *Juslenius* vastaavat muodoltaan latinan *-ius*-loppuisia henkilöiden nimeämisessä käytettyjä adjektiiveja, joiden feminiinimuotojen päätte on *-ia*, esimerkkeinä vaikkapa *Julius* ja *Julia*. Feminiinisen muodon voisi siis selittää pääsanaksi ajateltava ’taloa’ tai ’rakennusta’ tarkoittava latinan sana *aedes* tai *domus*. Näin pitkälle menevää selitystä ei kuitenkaan tarvitse hakea, sillä muiden vastaavanlaisten rakennusten nimien malli riittää (Sjöblom 2024).

Vuonna 1986 valmistuneen oikeustieteellisen tiedekunnan rakennuksen nimeämisperuste on ensisijaisesti sen käyttö: nimen *Calonia* takana on Turun akatemian lainopin professori Matthias Calonius (k. 1817; nimen *Calonius* perustana on Kivijärven Kalolan talo), joka toimi myös korkeimman oikeuden jäsenenä (Björne 2013). Vuonna 1975 valmistuneen *Juslenian* nimi viittasi Daniel Jusleniukseen (k. 1752), joka oli Turun akatemian kreikan ja heprean professori ja varhaisia suomalaisuusaatteen edustajia. *Jusleniaan* sijoitettiin alkuaan sekä kieliaineita että historian- ja taiteentutkimuksen aineita. Nimet ovat kommemoratiivisia ja liittyvät rakennuksiin metonymisesti.²

Kuvatessamme aineistoa tätä tutkimusta varten oli jo purettu *Juslenia* yhä läsnä monissa Turun yliopiston opasteissa ja siis yhä osa kielimaisemaa. Latinaksi nimettyjen rakennusten myötä myös opasteet olisivat oikeutetusti osa aineistoamme, ja olemme ne valokuvanneet, mutta jätämme niiden käsittelyn tämän maininnan varaan ja siihen toteamukseen, että opasteet antavat usein kokonaiskuvan jonkin alueen tai kohteen kielimaisemasta ja kielivalinnoista. Huomionarvoista joka tapauksessa on, että päivittämätön opaste saattaa hyvinkin säilyttää kielimaisemasta muuten jo kadonneen elementin.

Yliopistorakennusten nimeämisessä johtimen *-ia* analoginen käyttö on laajentunut myös muiden kuin henkilönnimien yhteyteen. Turun yliopiston hammaslääketieteen rakennuksen nimi *Dentalia* on muodostettu latinan yleisnimestä *dens* 'hammas' johdetusta adjektiivista *dentalis*, ja nimen kytkös rakennukseen on siis tässäkin metonyminen. *Dentalia* on muodoltaan adjektiivin monikon neutri, mutta olennaista on luonnollisesti muiden yliopistorakennusten antama nimimalli. Samalla *-ia*-johtimella muodostettuja laitosrakennuksia löytyy myös muualta Suomesta – jonkinlaisena ääriesimerkkinä Itä-Suomen yliopisto, jonka rakennuksia ovat

2 Ks. Sjöblom 2006, 67. Paula Sjöblom on kehittänyt yritysniemien analyysiin kognitiiviseen lingvistiikkaan perustuvan mallin, jonka mukaan nimien sisältämät sanat kytkeytyvät referenttiin metaforisesti, metonymisesti tai symbolisesti.

muun muassa *Bioteknia*, *Medistudia*, *Mediteknia*, *Melania*, *Tietoteknia*, *Metria* ja *Studentia*.

Henkilönnimistä päätteellä *-ia* muodostettuja laitosrakennusten nimiä ei Turussa ole enää 1980-luvun jälkeen harrastettu. Sen sijaan käytössä on yhä toinen, huomattavasti tavallisempi nimi-tyyppi: *-um*-päätteiset **neutrisukuiset** nimet. Tällaisia kuvasimme Turun korkeakoulujen alueella seuraavat: *Humanisticum*, *Chemicum*, *Geologicum*, *Theologicum*, *Fennicum*, *Educarium*, *Publicum*, *Historicum*, *Artium*, *Quantum*, *Arcanum*, *Signum* ja *Aurum*. Sanat, jotka loppuvat *-um*, on helppo mieltää latinaksi: kyseessä on tavallinen neutrisukuisten sanojen päätte. Näennäisestä samankaltaisuudesta huolimatta kyseiset nimet ovat rakenteeltaan hyvin erilaisia. Esimerkiksi *Arcanum*, *Signum* ja *Aurum* vastaavat latinan yleisnimiä, kun taas *Artium* on tulkinnanvarainen mutta viittanee sanaan *ars* 'taito' tai 'taide' taivutusmuodossa (palaamme tähän myöhemmin).

Sana *arcanum* tarkoittaa muun muassa 'salaisuutta'. Kemistien rakennuksen nimeksi se valikoitui siksi, että sana viittaa alkemian ja kemian tutkimien aineiden salaiseen osaan. Nimi säilyi, vaikka rakennus onkin nykyään humanistien käytössä. *Aurum* on Turun yliopiston kemistien ja Åbo Akademin luonnontieteiden ja tekniikan tiedekunnan uusi laitosrakennus (rakennettu 2021 *Juslenian* paikalle). Sana *aurum* tarkoittaa 'kultaa', ja tässäkin nimessä on ilmeinen viittaus alkemiaan, olihan alkemistien pyrkimyksenä valmistaa kultaa. Fysiikan laitosrakennuksen nimi *Quantum* johtuu latinan adjektiivista *quantus* 'kuinka paljon', jonka neutrimuoto *quantum* tuli myöhemmässä latinassa tarkoittamaan myös määrää: tässä merkityksessä sana on otettu fysiikan termiksi ilmaisemaan tiettyä energian määrällisyyttä eli 'kvanttia'. Sana *quantum*, kuten myös *signum* 'merkki', on esimerkki nimestä, joka, vaikkakin se on latinaa, on tunnistettavissa myös nykykielten kautta: *quantum* on sellaisenaan myös esimerkiksi tieteellistä englantia, kun taas *signum* ja englannin *sign* ovat tarpeeksi lähellä toisiaan yhteyden näkymiseksi. *Signumin* nimi selittyi ennen muuta rakennuksen historialla:

kyseessä on vanha kuurojen koulu, ja *signum* viittaa tässä yhteydessä viittomakieleen (ks. TY Humanistinen tiedekunta). Tämä on yksi esimerkki kielimaiseman elementtien diakronisesta selitystarpeesta.

Nimet saattavat rakennusten käyttötarkoituksen myötä muuttua, mutta latina pysyvä: *Signum* oli *Didacticum* alkaen siitä, kun se 1970-luvulla tuli yliopiston käyttöön. Kuten opetusoppiin viittaa vasta nimestäkin voi päätellä, tiloissa toimi aluksi opettajankoulutuslaitos. Vuonna 2004 rakennukseen muutti Kääntämisen ja tulkauksen keskus, ja se sai siis tuolloin nimekseen *Signum*. Samalla viereinen talo nimettiin *Rosettaksi* (viittaus monikieliseen Rosettan kiveen, joka on nimetty Egyptissä sijaitsevan löytöpaikan mukaan). *Rosettan* aiempi nimi oli *Phoenix* – tuolloin nimellä selvästi haluttiin muistaa Yliopistonkadun varrella aikanaan sijainnutta *Phoenix*-hotellin rakennusta, jossa Turun yliopisto toimi perustamisensa jälkeen yli kolmen vuosikymmenen ajan. Tätä muistoa kantaa nimessään nykyään Turun yliopiston pääkirjasto, tosin suomeen mukautetussa muodossa *Feeniks*. Samanlainen ”suomettunut” nimi on lääketieteen laitosrakennuksella: *Medisiinan* taustalla on latinan *medicina* ’lääketiede’. Mainittakoon vielä, että *Didacticum-Signum* on saanut taas uuden käyttötarkoituksen, kun rakennukseen vuoden 2023 alussa muutti Turun yliopiston hallintoa.

Tyypiltään keskenään samanlaisia ovat Åbo Akademin *Chemicum* (2016 alkaen *Geotalo*, jonka nimi on sekakielinen), *Theologicum*, *Geologicum* ja *Humanisticum* sekä Turun yliopiston *Historicum*, *Fennicum* ja *Publicum*. Ne ovat kaikki adjektiivien neutrimuotoja. Näistä neljä ensimmäistä on muodostettu tieteenalan nimestä johdetusta adjektiivista (*chemia* > *chemicus*, *theologia* > *theologicus*, *historia* > *historicus* ja *geologia* > *geologicus*). Åbo Akademin *Geologicum* ja Turun yliopiston *Historicum* ovat nimeämisperusteensa osalta historiaa: *Geologicum* on nykyään lähinnä ainejärjestöjen käytössä geologian ja mineralogian siirryttyä *Geotaloon*, *Historicumista* taas Turun yliopiston historia-aineet siirtyivät kesällä 2020 kasarmialueen kampukselle jo mainittuun *Arcanumiin*. Nimi *Historicum* on kuitenkin tämän kirjoitushetkellä (kesäkuu 2023) yhä

näkyvissä rakennuksen ovessa: osa tämän kirjan luvuista kuvaa hyvinkin muuttuvaa ja helposti katoavaa kielimaisemaa (ks. etenkin Hjort & Lantto), kun taas latinan kohdalla kielimaiseman muutos on hitaampaa, sillä esimerkiksi rakennusten nimiä ei päivitetä kovin pikaisessa tahdissa varsinkaan silloin, kun rakennus jää joksikin aikaa tyhjilleen.

Educarium on *Publicumin* tavoin 2000-luvun alussa valmistunut rakennus, johon on sijoitettu kasvatustieteellinen tiedekunta. Nimi on uuslatinaa, ja sen taustalla on jo klassillisessa latinassa esiintyvä verbi *educare*, jota käytettiin sekä konkreettisesta kasvattamisesta ja ravitsemisesta että kasvattamisesta opettamisena. Johdin *-arium* liittyy normaalisti substantiiviin ja ilmaisee paikkaa, jossa jotain säilytetään tai on. Tässä poikkeuksellisesti verbiin liitettyä sen voisi mieltää paikaksi, jossa tekeminen tapahtuu.

Nimissä *Publicum*, *Fennicum* ja *Humanisticum* ei yhteys rakennuksessa harjoitettuun tieteenalaan ole yhtä selvä kuin edellä käsitellyissä. *Publicum* on yhteiskuntatieteiden rakennus, jonka nimi tulee latinan adjektiivista *publicus* ('kansalle kuuluva, kansan, valtion, julkinen'). Adjektiivin tutuimpia käyttöyhteyksiä on ehkä *res publica* tarkoittamassa valtiota (vrt. esimerkiksi englannin *republic*). Vuodesta 2016 tyhjiään ollut *Fennicum* valmistui vuonna 1969 kansallisten tieteenalojen käyttöön. Rakennuksessa toimivat alkuaan muun muassa suomen kielen ja suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen oppiaineet. Nimi on muodostettu uuslatinan 'suomalaista' tarkoittavasta adjektiivista *Fennicus*. *Humanisticum* on Åbo Akademin säätiön omistama rakennus Piispankadulla. Nimi on muodostettu uuslatinan adjektiivista *humanisticus* 'humanistinen'. Tämänkin rakennuksen nimi on muuttunut kesällä 2023, kun sinne muuttivat oikeustieteilijät. Uusikin nimi on latinaa ja samantyyppinen kuin vanha: *Juridicum* (Lindén 2023). Mainittakoon vielä, että *Turun Sanomien* (18.8.2023) uutisen mukaan Åbo Akademin *Gadolinian* paikalle nousevan uuden rakennuksen nimeksi tulee *Astra* ('tähdet'). Tämä nimi perustuu kyseisen korttelin *Stjernan*-nimeen Engelin laatimassa asemakaavassa. Nimen muodoksi on otettu sanan monikkomuoto eikä yksikön nominatiivia *astrum*.

Tarkastelemme seuraavaksi **yleisnimiä** sekä **muita nimimalleja**. Samoin kuin esimerkiksi jo yllä mainitut neutrisukuiset *Aurum* ja *Signum* myös Turun yliopiston luonnontieteiden rakennusten nimet *Natura* ja *Agora* vastaavat latinan yleisnimiä. Latinan *natura* tarkoittaa 'luontoa' ja *agora* 'avointa julkista tilaa, kokoontumispaikkaa'. Jälkimmäinen sana ei ole erityisesti yhdistettävissä luonnontieteisiin vaan viestii esimerkiksi yhteisöllisyyttä. Turun yliopiston päärakennus on siitä poikkeuksellinen yliopiston rakennus, ettei sillä ole mitään varsinaista nimeä. Päärakennuksen ja luonnontieteiden rakennuskompleksin yhdistävässä nivelosassa sijaitsee yliopiston opiskelijakeskus nimeltään *Disco* (latinan *disco* 'minä opin'). Nimi näkyy muun muassa niveleen johtavan portaikon luona. Toisaalta nimi näyttää näppärästi viittaavan myös "diskoon". Sana *discothèque* tuli ranskassa käyttöön 1950-luvun alkupuoliskolla, ja sen alkuosa ei liity oppimiseen vaan tulee kreikan 'kiekkoa' tarkoittavasta sanasta *diskos* (δίσκος).

Turun korkeakoulujen alueelta löytyy myös joitakin rakennuksia, joiden latinankielinen nimi on nominilauseke. Vuonna 1965 valmistunut Åbo Akademin Piispankadulla sijaitseva ylioppilasasuntola on *Domus Aboensis* 'turkulainen talo tai asunto'. *Aboensis* on Turun latinankielisestä nimestä *Aboa* muodostettu vanha adjektiivi, ja se on käytössä Åbo Akademin latinankielisessä nimessä *Academia Aboensis*. Horttokujalla sijaitsee Turun yliopiston vierastalo *Villa Hortus* (vierastalon käyttö tosin päättyi 30.6.2023 osana Turun yliopiston talouden tasapainottamisohjelman toimenpiteitä). Latinan *hortus* tarkoittaa 'puutarhaa' – ehkä nimi viittaa rakennuksen lähistöllä sijainneeseen Turun akatemian kasvitieteelliseen puutarhaan (yksi ns. Kalmin puutarhoista, ks. myöhemmin tässä luvussa). Sirkkalankadun ja Lemminkäisenkadun kulmassa sijaitsee *Villa Medica*, jonka nimi viittaa siihen, että rakennuksessa on toiminut Turun yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan kanslia. Latinan adjektiivi *medicus* tarkoittaa 'parantava' mutta uuslatinassa myös 'lääketieteellinen'.

Kuten edellä mainittu *Historicum* myöskään *Artium* ei enää ole nimeämisaajan mukaisessa käytössä: rakennuksessa toimi taiteiden

tutkimus. Nimi voidaan tulkita joko latinaksi tai *mukakieliseksi* (termistä ks. Sjöblom 2006). Jälkimmäisen tulkinnan mukaan nimesä on englannin *art* ja päätteenä latinan *-ium*: näin nimi on saatu liittymään *um*-päätteisten korkeakoulurakennusten traditioon. Latinantaitoinen näkee *Artium*-nimessä kuitenkin latinan sanan *ars* monikon genetiivin. Tällöin merkitys on 'taitojen' tai ehkäpä 'taiteiden', ja elliptisen nimen voisi täydentää sanalla 'talo' (jo edellä mainitut *aedes* ja *domus*). Todennäköisesti nimi hyödyntää tarkoituksellisesti *ars*-sanana taivutusvartalon *art*-yhtäläisyyttä englannin sanan *art* kanssa. Sekä *Historicum* että *Artium* sijaitsivat Turun yliopiston Sirkkalan kampuksella, jonka kolmas rakennus sai nimen *Minerva*, joka on muista yliopiston rakennuksista täysin poikkeava. Minerva oli roomalaisessa mytologiassa viisauden, taiteiden, käsityötaiteiden ja sotataidon jumalatar. Nimessä voikin nähdä onnistuneen viittauksen sekä talossa toimineisiin moniin humanistisiin oppiaineisiin että rakennuksen aiempaan funktioon Turun ja Porin sotilasläänin esikuntana.

Yhteenvetona Turun korkeakoulurakennusten nimimalleista ja nimeämisperusteista voi todeta, että nimeäminen tieteentekijän mukaan käyttäen latinan päätettä *-ia* on ollut selkeä, mutta ilmeisesti jo hylätty, perinne. Kyseessä on malli, jossa yhdistyvät latinan hahmo, viittaus tieteenalaan ja tieteentekijän kunnioittaminen eli kommemoratiivisuus. Rakennus on siis nimensä kautta tavallaan myös muistomerkki, ja nimeäminen on ollut muiston ja muistamisen paikan luomista. Viittaukset tieteentekijään häviävät, kun muunlaiset nimimallit tulevat tilalle: erityisen suosittuja ovat *-um*-päätteiset latinan sanat ja esimerkiksi sellaiset sanat, joissa nimen merkitys aukeaa muun muassa englannin kautta.

Turun yliopisto on suomenkielinen yliopisto ja Åbo Akademi ruotsinkielinen, mutta rakennuksiaan kumpikaan ei ole nimennyt ensisijaisesti suomeksi tai ruotsiksi vaan latinaksi. Latinan käytön motiiveista voi tässä yhteydessä nostaa esiin ennen muuta kansainvälisyyden, symbolisen merkityksen, nimeämisessä syntyneen perinteen sekä yhteisöllisyyden. Vaikka latinaa ei enää käytetäkään tieteellisen kommunikaation välineenä, elää sen käyttö edelleen

tietyissä akateemisissa traditioissa, kuten tohtoripromootioissa ja diplomeissa. Kielimaisematutkimuksen käsitteistä *segmentti* ja *kielellinen merkki* (ks. Shohamy, Ben-Rafael & Barni 2010, xviii, xix) sopivat tähän hyvin: latina puhuttelee korkeakoulualueilla yhteisön akateemista segmenttiä ja on akateemisen yhteisön kielellinen merkki.

Turku ei ole ainoa korkeakoulurakennuksiaan latinaksi nimenyt ja nimeävä kaupunki, vaan kuten jo mainitsimme, vastaavia nimiä löytyy muualtakin Suomesta. Helsingin yliopiston Kumpulankampuksen laitosrakennukset ovat *Chemicum*, *Physicum* ja *Exactum* (ks. myös Tapaninaho 2019, 62). Euroopassa perinteet nimetä yliopistorakennuksia vaihtelevat: rakennuksen nimi voi olla lahjoittajan nimi tai nimi voi kuvata sitä, mikä tieteenala rakennuksessa toimii. Latina voi olla alueen pääkieleen mukautettua, kuten Kölnin yliopiston *Philosophikum*-rakennuksen tapauksessa. On kiinnostavaa huomata, että Turun ja jossain määrin myös eräiden muiden Suomen yliopistojen tapa nimetä rakennuksia latinankielisillä nimillä näyttäisi kansainvälisesti tarkasteltuna lopulta aika harvinaiselta. Emme ole voineet tätä tutkimusta varten tehdä millään tavalla kattavaa kartoitusta, mutta olemme pyrkineet muodostamaan jonkinlaisen käsityksen asiasta.

Jonkin verran löysimme Euroopasta (erityisesti saksankieliseltä kielialueelta) yksittäisiä tiedekuntien rakennuksia, joiden nimenä on tieteenalan nimestä johdettu adjektiivin *-um*-loppuinen neutrimuoto: esimerkiksi *Juridicum* (Lund, Wien, Linz, Bonn, Halle, Kiel), *Biologicum* (Frankfurt, Freiburg, Halle), *Philosophicum* (Mainz, Tartu), *Chemicum* (Tartu) ja *Classicum* (Lund). Selvästi yleisin vaikuttaisi olevan *Juridicum*. Sen sijaan nimet, jotka on muodostettu historiallisen merkkihenkilön nimestä *-ia*-päätteellä, näyttäisivät kansainvälisesti katsottuna ainutlaatuisilta. Tässä yhteydessä on syytä mainita Uppsalan yliopiston kampus, jolta löytyy useita erisnimeen perustuvia rakennusnimiä, mutta ne ovat *-anum*-loppuisia: esimerkiksi *Linneanum*, *Gustavianum* ja *Skytteanum*. Ruotsiin mukautettu *Ekonomikum* sen sijaan täydentää *-um*-päätteisten nimien sarjaa.

Erityisesti englanninkielisissä maissa on tavallista, että kampusrakennuksia nimetään yliopistolle suuria summia lahjoittaneiden henkilöiden mukaan. Näillä yliopistoilla on yleensä oma *Building Naming Policy*, josta löytyvät erilaiset perusteet ja ohjeet nimeämiselle. Joissakin ohjeissa suorastaan todetaan, että rakennusten tai tilojen nimeäminen ei saisi olla tieteenala- tai käyttäjäkohtaista, koska niiden käyttö on luonteeltaan vaihtelevaa (ks. Warwick 2024).

Rakennusten nimeämisessä poikkeuksen näyttäisi muodostavan ainakin Milanon yliopisto, joka on vastikään uudistanut kaikkien rakennustensa nimet: aiemmin rakennukset oli nimetty U-kirjaimella ja numerolla. Verkkosivuilla todetaan, että kampuksen rakennukset saavat oikeat nimet, jotka ovat saaneet vaikutteita klassisesta kulttuurista (Università degli Studi di Milano-Bicocca 10.6.2021). Milanon yliopiston rakennusten uusia nimiä ovat muun muassa *Quantum*, *Tellus*, *Ratio*, *Agora*, *Civitas*, *Logos* ja *Abacus*. Ne kuuluvat samoihin kategorioihin kuin Turun yliopiston *Arcanum* tai *Natura*, ja niiden joukosta löytyy myös Turusta tuttuja nimiä.

Mainittakoon lopuksi, että Turusta löytyy myös koko joukko latinaksi nimettyjä asuintaloja. Tällöin nimi esiintyy myös taloyhtiön nimessä, joten se on rinnastettavissa myös yritysnimeen. Asunto-osakeyhtiöiden nimiä Turussa on tutkinut Sjöblom (2000). Latinankielisen nimen valinnassa voi nähdä ennen kaikkea pyrkimyksen herättää myönteisiä mielikuvia: tämä on Sjöblomin mukaan asunto-osakeyhtiöiden kohdalla nimien toiseksi yleisin ilmaisutehtävä. Hän toteaa, että ”turkulaistenkin asunto-osakeyhtiöiden nimiksi on kautta vuosikymmenten valittu klassiselta kalskahtavia nimiä: *Minerva* (1911), *Jupiter* (1912), *Urania* (1926), *Venus* (1928), *Navis* (1960), *Maximus* (1983), *Ophelia* (1991), *Cristatus* (1992). Vuosisadan alun klassiset kuten myös ruotsinkieliset nimet viestivät hienoutta ja laadukkuutta. Yhtiöt sijaitsevat keskustassa, ja niiden talot ovat komeita ja isolla rahalla rakennettuja.” (Sjöblom 2000, 386–387.)

Aineistonkeruualueillamme näitä nimiä tosin ei juurikaan esiinny kielimaisemassa. Hämeenkadun ja Kiinanmyllynkadun kulmasta löytyy *Unicum*, Henrikinkadulla sijaitsee *Agricola*-niminen talo, jonka johdannossa jo mainitsimme, sekä yliopistonmäellä aiemmin

yliopiston käytössä ollut mutta sittemmin asuinkäyttöön saneerattu puutalokiinteistö, joka on saanut nimekseen *Elegia*. Asuintalojen nimistö näyttäisi edustavan tyyppiä latinan yleis- tai erisnimi.

Primus lapis positus

Tässä luvussa käsittelemme latinaa osana monumenteiksi katso-
miamme konteksteja. Monumentit ovat ilmeisiä julkisia muista-
misen paikkoja. Latinan käytöllä julkisissa piirtokirjoituksissa on
pitkät perinteet Euroopassa, ja malli tulee jo antiikista. Voi luon-
nollisesti kysyä, miksi latinan käyttö erilaisissa monumenteissa
jatkui senkin jälkeen, kun latinaa ei enää puhuttu. Tätä kysyttiin
muun muassa 1600-luvun Ranskassa, jossa syntyi 1670-luvulla niin
sanottu *querelle des inscriptions* eli 'kiista piirtokirjoituksista'. Kiis-
ta liittyi alkujaan erityisesti siihen, tuliko Ludvig XIV:n voittojen
kunniaksi rakennettavaan triumfikaareen kirjoittaa piirtokirjoitus
ranskaksi vai latinaksi. Kuningas ratkaisi kiistan ranskan hyväksi,
mutta itse monumentti jäi lopulta rakentamatta. Argumentit, joita
latinan käytön puolesta esitettiin – ja jotka ehkä ohjaavat kieliva-
lintaa nykyäänkin – liittyvät itse monumentin käyttötarkoitukseen:
koska muistomerkit rakennetaan jälkipolvia varten, tulee myös niis-
sä käytettyjen kielten olla ikuisia, universaaleja ja monumenttien
arvolle sopivia. Koska latina on kuollut kieli, se edustaa ikään kuin
ikuista ja muuttumatonta kielimuotoa. Lisäksi se on neutraali, sil-
lä se ei kuulu kenellekään ja toisaalta se kuuluu kaikille. (Waquet
2001, 239–242.)

Varhaisin latinankielinen piirtokirjoitus aineistossamme löytyy
Turun tuomiokirkon itäisellä seinustalla sijaitsevasta 1500-luvulta
peräisin olevasta seinään muuratusta hautakivistä. Piirtokirjoitus-
ta käsittelevät Laaksonen (1984, 17) ja Pitkäranta (2004, 547–548).
Emme toista tässä koko tekstiä, vaan toteamme vain muutaman sitä
koskevan seikan. Hautapiirtokirjoitukset ovat omalla tavallaan mo-
numentteja, vainajan muistomerkkejä. Kielimaisemaan ne kuuluvat
Suomessa erityisesti hautausmailla mutta vanhoissa kaupungeissa
niitä löytyy myös kirkkojen sisältä ja, kuten tässä tapauksessa, kir-
kon ulkoseinästä. Vertailukohtia tekstille löytyy jo parin tuhannen

vuoden takaa esimerkiksi antiikin Rooman hautapiirtokirjoituksista. Sen jo antiikissa esiintyviä elementtejä ovat ilmaus *hic iacet* eli 'tässä lepää', vainajan luonnehtiminen – tässä tapauksessa adjektiivilla *pius* 'hurskas' – sekä kuolinpäivän antaminen (antiikin Roomassa kuolinpäivä annettiin erityisesti kristillisissä hautapiirtokirjoituksissa, sillä se oli ikuisen elämän alkamispäivä). Teksti ei ehkä osu kovin helposti ohikulkijan silmiin, mutta se on osin luettavissa, osin mysteeri latinaa taitavallekin. Mahdolliset lukijat varmasti tunnistavat kielen latinaksi ja tekstin hautakirjoitukseksi.

Turun Akatemiatalo on nykyään hovioikeus. Hovioikeuden rakennuksen edessä on Kustaa II Adolfin patsas, jonka jalustasta löytyy teksti pelkästään latinaksi: *GVSTAVVS II ADOLPHVS / SVPREMVM IVDICIVM ABOAE / A.D. MDCXXIII / CONDIDIT*. Teksti on kirjoitettu kokonaan suuraakkosin ja kunnioittaen sitä tosiseikkaa, että antiikin latinassa ei ollut erikseen kirjaimia U ja V. Suomeksi tekstin voi kääntää seuraavasti: 'Kustaa II Adolf perusti Herran vuonna 1623 Turun korkeimman oikeuden.' Patsas jalustoineen on pystytetty vasta vuonna 1992 Turun hovioikeuden aloitteesta. Latinaa taitamatonkin saattaa tunnistaa tekstistä kuninkaan nimen, Turun latinankielisen nimen *Aboa* ja ehkä vuosiluvun. Latina on siis vielä 1990-luvulla ollut sopivimmaksi katsottu kieli tällaiseen monumenttiin. Koska käännöstä suomeksi tai ruotsiksi ei tarjota, tekstin tarjoamaa tietoa ei ilmeisestikään ole pidetty olennaisena kielimaisemassa kulkijalle. Teksti on kaiverrettu kiveen ja jää kiven pinnan ja kirjainten värin takia helposti huomaamatta. Kaiken kaikkiaan teksti ei muodosta kielimaisemaan kunnolla edes symbolista tai ornamentaalista viestiä, sillä monumentti on mahdollista ohittaa havaitsematta tekstiä ollenkaan.

Hovioikeuden rakennuksen päätykolmiosta, patsaan taustalta, löytyvä piirtokirjoitus (kuva 2) sen sijaan on erittäin näkyvästi esillä (ks. myös Laaksonen 1984, 47): *PRIMUS LAPIS POSITUS MDCCII / ULTIMUS MDCCXV* eli 'Ensimmäinen kivi (peruskivi) asetettu 1802, viimeinen 1815.' Peruskiven muuraaminen on tapahtumana perinteisesti tärkeä, ja siihen liittyy esimerkiksi kirkkojen kohdalla myös symbolisia merkityksiä: rakennuksen peruskivi vertautuu

Kuva 2. Turun hovioikeuden rakennus.

kristillisen seurakunnan peruskallioon (Adámková 2008). Tässä tapauksessa huomio kiinnittyy myös rakentamiseen prosessina: rakentaminen kesti 13 vuotta.

Saman rakennuksen Tuomiokirkon puoleiseen seinään on kiinnitetty metallilaatta, jossa esiintyy seuraava, latinankielinen suur-aakkosin kirjoitettu teksti (ks. myös Laaksonen 1984, 66):

OPERUM PUBLICORUM FINLANDIÆ / ANNIS 1810–1824 CURATOR /
CAROLUS FRANCISCUS BASSI / ITALUS / N(ATUS) AUGUSTÆ TAURINO-
RUM 1772 / OB(IIT) ABOÆ 1840

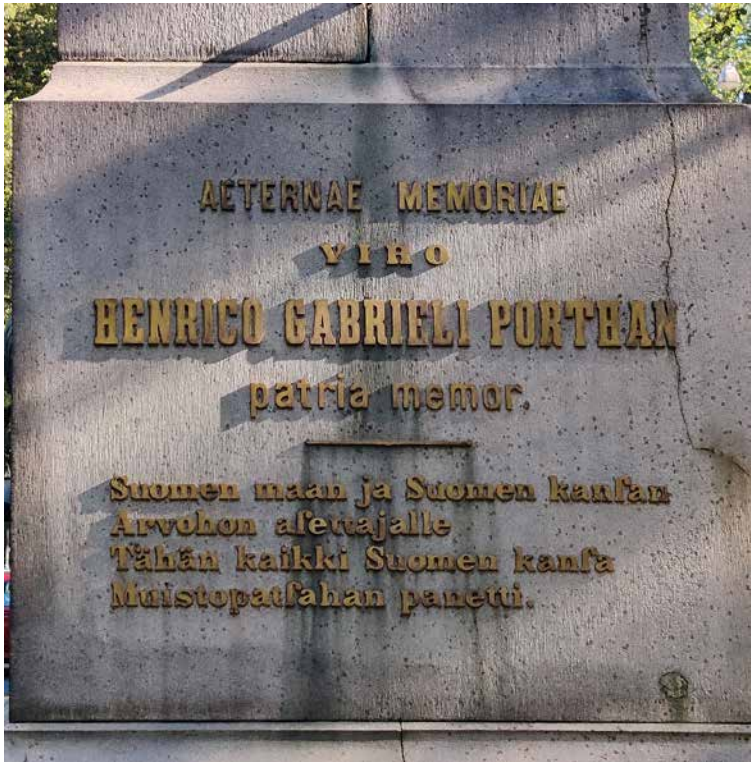
Yleisten rakennusten (intendentinkonttorin) päällikkö vuosina 1810–1824, Carlo Francesco Bassi, italialainen, syntynyt Torinossa 1772, kuoli Turussa 1840.

Piirtokirjoitus on kielimaisemassa helppo ohittaa: näin olisi, vaikka sen kieli olisi suomi tai ruotsi, sillä teksti on kooltaan varsin pientä. Latinan valinta sopii luonnollisesti hyvin niin uusklassisen koulutuksen saaneen arkkitehdin toimintaa taltioivaan tekstiin (tässä tapauksessa kyse oli rakennustöiden valvonnasta; Örmä 2002) kuin rakennuksen arvokkaaseen luonteeseenkin. Jo kadonnutta Turun latinankielistä kielimaisemaa edustaa samaisen rakennuksen pohjoisen eli Tuomiokirkon puoleisessa päätykolmiossa aikoinaan ollut teksti: *FENNICIS MUSIS / MUNIFICENTIA AUGUSTORUM* eli 'Suomalaisille muusille hallitsijoiden anteliaisuudella'. Teksti kuitenkin vaurioitui Turun palossa 1827, ja sen entisöiminen olisi edellyttänyt metallisten kirjainten uudelleen kiinnitystä. Irtoamassa olevat kirjaimet päätettiin poistaa kokonaan, sillä rakennuksen käyttötarkoitus muuttui: kun vuonna 1830 Turun Akatemiataloon sijoitettiin Turun hovioikeus, eivät muusat enää liittyneet taloon. Metalliset kirjaimet myytiin huutokaupalla. Tekstiksi oli alkujaan suunniteltu *AURICIS MUSIS GUSTAVI IV ADOLPHI MUNIFICENTIA* eli 'Auran muusille Kustaa IV Adolfin anteliaisuuden osoituksena'. Vallan Suomes- sa vaihduttua vuonna 1809 tämä teksti ei luonnollisesti enää käynyt (ks. Winterhalter & Bondsdorff 2009, 6). Turun Akatemiatalo onkin hieno esimerkki latinan erityisluonteesta kielimaisemassa: rakennuksessa ja sen edustalla on latinankielisiä tekstejä, mutta saatamme tietää myös rakennuksen vanhasta ja jopa vain suunnitellusta tekstistä, koska tekstien laatija on yleensä julkinen taho.

Porthanin puistossa sijaitsevan Porthanin patsaan jalustan ”takapuolelta” löytyy pronssikirjaimin ja viimeistä riviä lukuun ottamatta suuraakkosin kirjoitettu teksti (ks. myös Laaksonen 1984, 59): *AETERNAE MEMORIAE / VIRO / HENRICO GABRIELI PORTHAN / patria memor.* Tässäkään monumentissa ei latinankieliselle piirtokirjoitukselle anneta käännöstä (kuva 3). Sen alla on kuitenkin trokeiseen runomittaan (ns. kalevalamittaan) laadittu suomenkielinen teksti, joka jollain tavalla viestii saman asian olematta käännös:

Suomen maan ja Suomen kansan
 Arvohon asettajalle
 Tähän kaikki Suomen kansa
 Muistopatsahan panetti.

Runomitta on luonnollisesti ollut tekstin merkittävä ominaisuus patsaan paljastamiseen liittyvässä tilaisuudessa. Kielimaiseman osana tekstin lajista kertoo lähinnä sen asettelu riveille.

Kuva 3. Porthanin patsaan jalustan takapuoli.

Fredrik Cygnaeuksen laatima latinankielinen teksti on latinaa taitavalle pysäyttävä, sillä tekstin suomentaminen ei ole ongelmata. Huomio kiinnittyy lisäksi siihen, että tekstin kaikki rivit on jostain syystä kirjoitettu erilaista kirjasintyyppiä käyttäen.³ Muis- tomerkeissä *aeternae memoriae* on yleensä tulkittavissa datiiviksi ’ikuiselle muistolle’, johon liittyy henkilön genetiivimuotoinen nimi ilmaisten kenen ikuiselle muistolle monumentti on tehty – tässä kuitenkin Porthanin nimi on datiiivissa. Sanapari *aeternae memoriae* olisikin tulkittava genetiivimääritteeksi sitä seuraavalle sanalle *viro*, ja käänös olisi näiltä osin ’ikuisen muiston (ansaitsevalle) miehelle’. Toinen – tosin ehkä epätodennäköisempi – vaihtoehto on tulkita lause elliptiseksi ja lukea se yhdessä suomenkielisen tekstin kanssa: [*Statuam*] *aeternae memoriae viro Henrico Gabrieli Porthan patria memor [posuit]*, jossa *statuam aeternae memoriae* – *posuit* merkitsisi samaa kuin suomenkielisen version ”muistopatsahan panetti”. Kaiken kaikkiaan Porthanin patsaan latinankielinen teksti on kielimaiseman osana monitahoinen: toisaalta se on monelle ohikulkijalle vain visuaalinen arvokkuuden symboli, toisaalta se saa latinaa osaavan miettimään erilaisia tulkintatapoja. Erilaisten kirjasintyyppien käyttö jää vaille selitystä ja omalta osaltaan lisää tekstin ongelmallisuutta – tai mielenkiintoisuutta.

Itse patsaan jalustassa (ei siis kivijalustassa) on kaksi latinankielistä niin sanottua valmistusinskriptiota, jotka voi tässä yhteydessä mainita, vaikka ne huonon näkyvyytensä takia eivät olennaisesti muodosta kielimaisemaa. Ne ikuistavat monumenttiin tiedon taitelijan ja pronssipatsaan valajan työstä. Kummassakin on käytetty antiikin latinankielisille piirtokirjoituksille ominaista lyhyttä ja itse asiassa suorastaan lyhennettyä kirjoitustyyliä: sekä etunimet että toisessa myös predikaatit ja paikannimi on lyhennetty (ks. Kivimäki 2020). Nämä piirtokirjoitukset ovat osa patsaan korostetun latinankielistä eetosta, jota vain kansallismielinen suomenkielinen

3 Selitystä tälle emme ole löytäneet, mutta erilaisten kirjaintyyppien runsas käyttö tuo mieleen vanhojen kirjojen – ennen muuta väitöskirjojen – nimiölehdet, joissa kirjasinten tyyppi ja koko saattavat vaihdella aina riviltä toiselle siirryttäessä.

teksti rikkoo. Porthan oli Turun akatemian kaunopuheisuuden eli käytännössä latinan professori (*professor eloquentiae*). Monumenttissa latina edustaa neutraalia kielivalintaa ja pitkää monumenttien kielen traditiota Euroopassa, suomi taas kansallistunteeseen liittyntä fennofiliaa, jota korostaa Kalevalasta tuttu runomitta. Vaikka asia ei nykypäivän kieliyhteisöä ehkä järisytä, on ruotsin poissaolo aikoinaan voinut olla varsin merkittävä tekijä. Shohamy, Ben-Rafael ja Barni (2010, xiii) toteavat, että sellaiset arvot kuin isänmaallisuus ja kansallistunne vaikuttavat kaupunkien ydinalueilla suoraan viralliseen kielenkäyttöön: Turussa kansallistunne sai valitsemaan julkisen patsaan jalustaan kieliksi sekä latinan että suomen. Tämän suomalaisittain merkittävän, Suomen ensimmäisen julkisen veistoksen syntyhistoriasta kertoo Matinolli (1963), minkä lisäksi veistoksen valmistamiseen liittyvistä seikoista kertoo myös tuore Jyrki Siukosen kirja (2023).

Valmistusinskriptio löytyy myös kuvataiteilija Bruno Aspelinin teoksesta Brahenpuistossa. Itse teos ikuistaa Turun tuomiokirkon korttelin sellaisena kuin se on oletetusti ollut vuonna 1756. Monumentin tekstit ovat muuten suomeksi ja ruotsiksi, mutta taiteilija on lisännyt itsensä tekijänä monumenttiin: *Bruno Aspelin fecit 1930*, siis 'Bruno Aspelin teki [vuonna] 1930.' Teksti näkyy hyvin vain teosta lähemmin tutkivalle. Se on erilaista kirjaintyyppiä kuin teokseen tallennetut kadunnimet ja on selvästi tarkoitettu tekijän signeerausiksi. Se liittyy monumentin antiikista lähtevään tapaan tuoda teki-
jyys osaksi teosta. Latinan valinta johtunee siis pitkästä traditiosta.

Turun kaupunginkirjaston vuonna 1903 valmistuneen vanhan osan julkisivussa lukee suurin, kultaisin kirjaimin *BIBLIOTHECA*. Laaksonen (1984, 51) huomauttaa, että Turun hovioikeuden tekstin lisäksi *Bibliotheca* on ainoa ”latinankielinen fasadi-inskriptio kaupungissa”. Sittemmin tähän joukkoon on liittynyt Casagranden talon teksti, jota käsittelemme hiukan myöhemmin. *Bibliotheca*-tekstiä (kuva 4) ei voi olla näkemättä ja sen merkityskin luultavasti aukeaa, esimerkiksi ruotsin kautta.

Mietimme pitkään, mihin kategoriaan teksti kuuluu. Onko kyseessä rakennuksen nimi vai teksti, joka ilmaisee rakennuksen

Kuva 4. *Bibliotheca* ja suihkulähde.

käyttötarkoituksen? Teksti joka tapauksessa liittyy Turun kaupunginkirjaston pitkään, jo antiikista lähtevään kirjastojen jatkumoon. Kirjaston edustalla on vuonna 1924 valmistunut niin sanottu Petreliuksen suihkukaivo (oik. ”suihkukaivo Leijona”), jonka latinankieliset piirtokirjoitukset ovat Edwin Flinckin eli Edwin Linkomiehen

käsialaa. Suihkukaivon taustoista kirjoittaa Otto Andersson (1935, 131–133).

Linkomies oli vastaperustetun Turun yliopiston ensimmäinen latinanopettaja, sittemmin Helsingin yliopiston Rooman kirjallisuuden professori ja rehtori sekä Suomen pääministeri. Monelle latinaa koulussa lukeneelle hän tuli menneinä vuosikymmeninä tutuksi kirjoittamansa latinan koulukieliopin ansiosta. Latinaa pitääkin osata jo melko hyvin, jos tekstit haluaa ymmärtää. Latinaa osavalle on selvää, että kielimaiseman osilla on tässä selkeä järjestys: piirtokirjoituksista on tarkoitus ensiksi lukea Vähätorin puoleisella sivulla sijaitseva teksti *G. A. PETRELIVS / HVNC FONTEM / IN PATRIA PONENDVM / TESTAMENTO CVRAVIT*, joka kuuluu suomeksi: 'G. A. Petrelius huolehti testamentillaan tämän lähteen pystyttämistä kotikaupunkiinsa.' Lähteen vastakkaisella sivustalla lukee elegiseen runomittaan seipitetty teksti *QVI SALIVNT FONTES, / DONATOR, TALIA CANTANT / SEMPER GRATA TIBI / PATRIA PERMANET VRBS* eli 'Tämä lähde virtaa, oi lahjoittaja, ja laulaa näin: kotikaupunki pysyy aina sinulle kiitollisena.' *Fontes*, 'lähteet', on tässä selvästi latinan runollinen monikko, joka sopii kääntää yksikössä. Laaksonen (1984, 62) kääntää virheellisesti *qui* 'täällä', mutta kyseessä on relatiivipronomini, joka viittaa patsaan toisella puolella mainittuun lähteeseen. Tekstit kuuluvat yhteen, ja kielimaisemassa kulkijan sopisi siis ihanetapauksessa kävellä patsaan ympäri aloittaen Vähätorin puolelta – ja lausua runo ääneen runomitassa. Mitallinen runous kielimaiseman osana on ikään kuin ohikulkijan ääntä vailla.

Molemmilla puolilla suihkulähteen jalustaa tekstin toista riviä rajaavat ruusukkeet, ja tekstin alla on kolmen ruusukkeen rivi. Molemmat tekstit on myös kirjoitettu kokonaan suuraakkosilla. Yhdessä kirjastorakennuksen tekstin kanssa ne muodostavat latinankielisen kokonaisuuden muutenkin hyvin monikieliselle Vähätorille (ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Tätä jatkaa osaltaan myös Casagranden talon (ent. Ingmanin talo) sisäänkäynnin yläpuolelta löytyvä ikään kuin banderolliin maalattu teksti, jonka mukaan "Rakkaus voittaa kaiken": *OMNIA VINCIT AMOR*. Teksti on tuttuun tapaan kokonaan suuraakkosilla. Kyseessä on lentäväksi lauseeksi

muodostunut ilmaus, joka on alkuaan peräisin roomalaisen runoilija Vergiliuksen (70–19 eaa.) teoksesta *Bucolica* (*Paimenrunoja*; 10, 69). Voisi olettaa, että ainakin tekstin viimeinen sana aukeaa monille kieliyhteisön jäsenille ja tietysti erityisesti niille, jotka osaavat edes hiukan roomalaisia kieliä. Tekstin keskeiseksi viestiksi muodostuu siis ”rakkaus”. Vanha talo itsessään on monumentti, ja sen teksti on muistomerkki vanhan talon historialle ja talon pelastamiselle. Yhteyttä vanhaan korostaa tekstin konteksti: vuosiluvut 1512–1904. Vuosiluvut olivat aluksi 1588–1904, mutta sittemmin rakennuksesta löytynyt hirsi on ajoitettu vuoteen 1512, minkä vuoksi ensimmäistä vuosilukua on myöhemmin korjattu: kielimaiseman yksityiskohdat voivat siis muuttua tällaisistakin syistä. Latinankielisen tekstin seinään on maalauttanut talon omistaja ja entisöijä, arkkitehti Benito Casagrande, joka oman kertomansa mukaan on halunnut viestiä tekstillä kolmenlaista rakkautta: kotiseuturakkautta, puolison rakkautta sekä hengellistä ja lähimmäisen rakkautta (Trötschkes 2020). Viimeisenä mainittu rakkaus viittaa paikalla alkuaan sijainneeseen katolisten ylläpitämään hospitaaliin, josta löytyy ensimmäisiä tietoja 1390-luvulta.

Tähän paikan historiaan ja muistamisen paikan luomiseen liittyy myös Julinin korttelin sisäpihalla hieman piilossa oleva pronssinen rintakuva kuningas Juhana III:sta. Kuningas määräsi hospitaalin paikalle rakennettavaksi Pyhän Hengen kirkon, jonka rakentaminen aloitettiin vuonna 1588. Kirkko kuitenkin paloi ilmeisesti vielä keskeneräisenä seuraavalla vuosisadalla, ja Pietari Brahe määräsi sen purettavaksi: perustukset löytyivät arkeologisissa kaivauksissa vuonna 1986. Teos on Irma ja Benito Casagranden lahjoitus, ja se on paljastettu vuonna 2009. Patsaan harmaagraniittisessa jalustassa lukee monikielinen teksti, jossa kuninkaan suomen- ja ruotsinkielinen nimi on kirjoitettu metallikirjaimin, mutta muu teksti on kaiverrettu kiveen ja näkyy huonommin. Latinaa tekstissä on Juhanan motto *DEUS PROTECTOR NOSTER*, ’Jumala on suojelijamme’, jota ei tässäkään piirtokirjoituksessa ole käännetty. Motto esiintyy myös Juhanan perustaman Porin kaupungin vaakunassa.

Viimeinen tähän kategoriaan laskettava aineistomme piirtokirjoitus on Sibelius-museon takaa löytyvä pronssilaatta, joka kunnioittaa aikansa tunnetuinta suomalaista tiedemiestä, Carl von Linnén oppilasta Pehr Kalmia. Yksi Kalmin perustamista kasvitieteellisistä puutarhoista sijaitsi tällä paikalla. Laatassa on Åbo Akademin Kreikan ja Rooman kirjallisuuden professorin Rolf Westmanin (1927–2017) laatima tyylikäs latinankielinen teksti:

QUERCUM IN AURANA RIPA POSUIT / UT FAMA EST / PEHR KALM
/ 1716–1779 / IN VETUSTA ACADEMIA ABOENSI / OECONOMICES
PROFESSOR / AD CUIUS INSIGNIA MERITA COMMEMORANDA /
HANC TABULAM AFFIXIT / ACADEMIA ABOENSIS ANNO 1979.

Kerrotaan, että tammen istutti Auran rannalle Pehr Kalm (1716–1779), taloustieteen professori vanhassa Turun akatemiassa. Tämän laatan kiinnitti Åbo Akademi vuonna 1979 muistuttamaan hänen merkittävästä ansioistaan.

Paikalla kasvava ”Kalmin tammi” on Suomen suurimpia ja vanhimpia kaupungin puistopuita. Vaikka onkin epävarmaa, onko tammi istutettu 1700-luvulla, se on joka tapauksessa kulttuurihistoriallisesti erittäin merkittävä puu Turun katukuvassa. Kielimaisema yhdistyy näin luontokappaleeseen. Kyseessä on tässäkin muistamisen paikka, johon liittyy funktioltaan kommemoratiivinen kirjoitus. Kalmin muistolaatan teksti on ainoastaan latinaksi: vaikka useimmat ohikulkijat eivät pystykään ymmärtämään koko tekstin sisältöä, isommalla kirjoitettu Kalmin nimi ja elinvuodet kirjoitettuna arabialaisin, ei roomalaisin numeroin, ilmaisevat jokaiselle laatan henkilöä muistavan funktion. Kielen valinta on selvästi symbolinen: latina korostaa paikan historiallisuutta ja myös akateemista perinnettä. Kalmin kohdalla latinan voi nähdä vieläpä korostuvan, sillä hänen opettajansa Carl von Linné loi tieteellisen taksonomian, joka on hahmoltaan latinaa. Vuorilaakerin suvun *Kalmia* Linné nimesikin Kalmin mukaan.

Paikan muistamisen funktiota korostaa entisestään vuonna 2012 käyttöön vihitty taiteilija Jan-Erik Anderssonin *Pehr Kalm Revival* -ympäristötaideteos, joka rekonstruoi kahdeksasosan kasvitieteellisestä puutarhasta. Taideteokseen liittyy monikielinen infotolppa, joka kertoo paikan historiasta. Ympäristötaideteoksen kasvien koelmalle annettiin nimi *Kalmium*, joka sek in on hahmoltaan latinaa. (ks. Peura, Lehtonen & Heinonen 2014.)

Aboa Vetus Ars Nova

Kuten jo alussa totesimme, eivät tutkimamme alueet ole varsinaisia kaupan keskittymiä, ja aineistomme tarjoaa varsin vähän esimerkkejä latinakielisistä yritysnimistä. Tässä luvussa käsittelemme aineiston yritysnimet ja muut niihin rinnastamamme tekstit.

Kaupunginkirjaston pihalla lukee metallisin kirjaimin seinään kiinnitettynä *Café Sirius*. Sekakielisen nimen taustalla on se, että Engelin vuonna 1928 laatimassa asemakaavassa kirjaston kortteli oli nimeltään *Sirius*. Asemakaavassa kaikki korttelialueet oli nimetty ruotsiksi, mutta osa nimistä oli peräisin kreikkalais-roomalaisesta jumalmailmasta ja siksi alkuperältään latinaa – tai osin latinaitettua kreikkaa, kuten *Sirius* (*Sirius* oli Ison koiran tähdistön kirkkain tähti, Koirantähti, sekä myös siihen liitetty jumaluus). Koska nämä nimet ovat erisnimiä, ne tavallisesti säilyttävät latinankielisen muotonsa eri kielissä. Käytimme johdannossa aineistonkeruualueemme esittelyyn Turun korttelikarttaa, koska se tuntuu Turun latinankielisen kielimaiseman kohdalla varsin sovelialta ratkaisulta. Muita nimiesimerkkejä Engelin asemakaavasta ovat muun muassa *Pandora*, *Mars*, *Thetis*, *Pallas*, *Olympia*, *Fortuna*, *Hercules*, *Castor*, *Echo*, *Hector*, *Ceres*, *Diana*, *Bellona* ja *Rhea*.

Joen toisella puolella Vanhalla Suurtorilla kuvasimme infotaulun, joka kertoo *Centrum Balticum* -säätötoimitilojen sijaitsevan siellä. Viereisessä korttelissa sijaitsee museo *Aboa Vetus Ars Nova*, jonka latinankielinen nimi esiintyy erittäin näyttävästi monissa eri paikoissa, muun muassa museorakennusta kiertävässä muurissa. Nimeämisperuste löytyy museon kaksijakoisesta tehtävästä: museossa esitellään arkeologisten kaivausten esiin tuomaa vanhaa

Turkua (*Aboa vetus*) sekä modernia taidetta (*ars nova*). Nimi on samalla hienovarainen viittaus Daniel Jusleniuksen vuonna 1700 julkaistuun väitöskirjaan *Aboa Vetus et Nova* eli 'Vanha ja uusi Turku'. Museon latinankielinen nimi korostaakin hyvin kaupungin ikää. Itse museon kielimaisemaa tarkastellaan toisaalla tässä teoksessa (Kolehmainen & Sjöblom). Latinankieliseen nimeen on päätynyt myös tarkastelemamme alueen ulkopuolella sijaitseva museo *Forum Marinum*. Kumpikin museo sijaitsee kaupunkimaisemassa keskeisen Aurajoen rannalla ja kuuluu Turkuun tulevien matkailijoiden vakiokohteisiin.

Hämeenkadulta, jo mainitun hovioikeuden rakennuksen vierestä, löytyy kukkakauppa *Florea*: *florea* on latinan 'kukkaa' tarkoittavasta sanasta *flos* muodostetun adjektiivin feminiinimuoto, jonka voisi kääntää suomeksi 'kukikas, kukista tehty'. Latinan *flora*-sanan yhteys kasveihin on osa yleissivistystä, ja kukkakaupan nimi varmaankin herättää ohikulkijassa sopivia mielikuvia. Lähempänä Yliopistonmäkeä erottuu samalla kadulla näkyvästi pukuvuokraamo *Academica*. Nimi ei juuri selittelyjä kaipaa.

Henrikinkadulla, entisissä Handeshögskolanin tiloissa, on vuodesta 2017 lähtien toiminut *Yrkeshögskolan Novia*, jonka nimessä yhdistyvät ruotsi ja ehkäpä latina. *Novia* toimii useissa kaupungeissa ja Turussa kolmessa eri osoitteessa. Pohdimme jo johdannossa nimen kieltä ja merkitystä. Katsomme *Novian* lähinnä mukakieliseksi nimeksi tai tekosanaksi, jonka elementeillä ja hahmolla on selvä yhteys latinaan. Vaikka nimi ei ole latinaa, se viitanee 'uuteen' (latinan adjektiivin taivutusvartalo on *nov-*): *Novia* syntyi vuonna 2008 kahden korkeakoulun yhdistyessä. Oppilaitoksen nimi tuntuisi liittyvän samaan sarjaan monien yritysnimien kanssa, joissa käytetyt tekosanat ovat kreikan tai latinan kaltaisia: tämä saadaan Sjöblomin mukaan aikaan esimerkiksi sopivasti valituilla päätteillä (Sjöblom 2006, 222). Tässä käytetty päätte *-ia* esiintyy myös yllä käsittelemissämme korkeakoulurakennusten nimissä.

Calonian *Lex Cafe* on saanut sekakielisen nimen kuten myös *Café Sirius*: tosin *Cafe* tai *Café* on yritysnimessä käytettynä luontevaa määritellä kansainväliseksi sanaksi (Sjöblom 2006, 114). *Cafe*

saatetaan toki muutenkin jättää ilman heittomerkkiä, mutta kuvaushetken kyltin kirjoitusasun valinnalle näyttäisi olevan yksiselitteinen syy: *Lex Cafen* nimi on siinä koostettu valmiista kirjainlaatoista. *Lex Cafe* näyttää sekin muuttaneen nimeään, sillä aiempi kyltti on nyttemmin korvattu toisella, jossa lukee *Calonian kahvila*. *Lex Cafe* -nimen latinankielinen alkuosa *lex* selittyy sillä, että kahvilan omistaa oikeustieteilijöiden ainejärjestö Lex ry. Ainejärjestön latinankielisessä nimessä ilmentyy pitkä eurooppalainen perinne, siis traditio, sekä yhteenkuuluvuuden tunne. Ei ehkä ole sattumaa, että ylivoimaisesti tavallisin latinankielinen termi, johon oikeustieteen opiskelija törmää oppikirjoja lukiessaan, on *lex* (ks. Mattila 2000, 306).

Campus Aboensis

Viimeisen tekstimme (kuva 5) myötä palaamme alkuun eli lukumme otsikkoon: tämän tekstin luokittelu osoittautui vaikeaksi, mutta toisaalta se tuntui kokoavan kaikki aineistomme tekstit ikään kuin

Kuva 5. *Campus Aboensis*.

yhteen ”paikkaan”. Paikka on paljolti muistamisen paikka, jossa latina liittyy Turun suomalaisittain pitkään historiaan mutta myös Turkuun korkeakoulukaupunkina. Teksti *Campus Aboensis* löytyy Ylioppilastalojen edustan pyörätelineistä, tai oikeammin sanoen pyörätelineet ja teksti muodostavat yhdessä taideteoksen, joka on pystytetty vuonna 2012. Teoksen luoja on taiteilija Pepe Gonzáles (Saarinen 2012). *Campus Aboensis* -tekstin fyysisenä kontekstina ovat jo mainitut ylioppilastalot, ja tekstiä katsoessa katse osuu helposti ylioppilaskunnan siipisoihtuun rakennuksen seinässä ja ikkunoissa: latinaa osaamatonkin yhdistänee siis tekstin Turun yliopistoon tai sen ylioppilaskuntaan (TYY).

Pyörätelineiden latinankieliseen tekstiin on liitetty lisätekstejä, matemaattisia kaavoja ja kuvia. Sanasta *campus* erottuu omaksi yksikökseen *pus*, kiitos tavun yhteyteen liitetyn huulten kuvan. Symbolinen kuva siis antaa latinankieliselle tekstille suomenkielisen merkityksen, joka muuten jäisi huomaamatta. Tapaus *cam-pus* muistuttaa hiukan sanansisäistä monikielisyyttä, kuten *fahrtissimo*, joka yhdistää saksaa ja italiaa (Ziegler ym. 2018, 181; kyseisessä tutkimuksessa terminä on ”sanansisäinen koodinvaihto”). Suoranaista paralleelia *campus*-tapaukselle emme kuitenkaan ole löytäneet tutkimuskirjallisuudesta.

Shohamy ja Gorter (2008, 1) viittaavat siihen, miten tekstiin – jopa yhteen sanaan – voi liittyä syvällisiä merkityksiä, jaettua tietoa ja värikkäitä kuvia. Turun ylioppilastalojen pyörätelineessä on kyseessä vähintäänkin vastaava monimerkityksisyys. Tekstissä on käytetty kielellistä luovuutta identifioimalla latinankielisen sanan tavu suomessa merkitykselliseksi ilmaisuksi *pus* – näin välitetään leikkisästi viesti latinan kautta. Kuten sanottu, viesti tulee ymmärretyksi tavuun liitettyjen punaisten huulten avulla. Huulet toisaalta välittävät ajatuksen suukosta ilman tekstiäkin. Samoihin aikoihin taideteoksen luomisen kanssa sijoittuu Turun kulttuurikaupunkivuonnaan 2011 lanseeraama *Kiss my Turku* -slogan, jossa tekstiin liitetty kyljellään oleva sydän kuvaa myös huulia, mahdollisesti muutakin. Paljon keskustelua herättäneessä iskulauseessa suukoa on siis alleviivattu kuvan lisäksi englannin sanalla, Gonzálesin

teoksessa taas latinankielisen sanan tavulla. Kuten jo kävi ilmi, tämä ei ole ainoa ei-kielellinen viesti, joka taideteoksen tekstiin *Campus Aboensis* liittyy: sen muodostavien kirjainten yhteydessä on myös esimerkiksi matemaattisia kaavoja ja muita symboleja. Näin taide-teos kokonaisuudessaan viestii Turun yliopiston monialaisuudesta.

Lopuksi

Kielimaiseman tekstien tyypillisistä viestinnän funktioista kaksi puuttuu aineistostamme: sääntely- ja transgressiiviset tekstit suorastaan loistavat poissaolollaan (ks. esim. Tolvanen, Kuosa & Wide sekä Hjort & Lantto tässä teoksessa). Mikäli aineistoomme kuuluisi myös sisätilojen tekstejä, olisivat esimerkiksi Turun yliopiston wc-tilat saattaneet tarjota myös transgressiivisiä tekstejä: olemme vuosien varrella nähneet niissä monia latinankielisiä seinäkirjoituksia, yleensä niin sanottuja lentäviä lauseita. *Campus Aboensis* -taideteoksen tekstin voi itse asiassa halutessaan nähdä myös sääntelytekstinä, sillä se on kiinteä osa pyörätelinettä, joka ohjaa pysäköimään pyörät tiettyyn paikkaan. Tapaus *Campus Aboensis* on hyvä osoitus siitä, että kaikki latinankieliset pysyväisluontoiset tekstit eivät liity yksiselitteisesti muistamisen paikan luomiseen, kuten monumentit, tai paikan infrastruktuuriin, kuten paikkatiedon antavat rakennusten nimet. Latina voi olla osa taideteosta tai itsessään taide-teos ja taideteokselle tyypillisesti saada useita tulkintoja.

Aineistossamme on infrastruktuuriin liittyviä tekstejä, joitakin kaupallisia tekstejä sekä kommemoratiivisia tekstejä. Suuri osa aineistomme teksteistä, myös infrastruktuuriin liittyvistä, voidaan katsoa kommemoratiivisiksi. Ne ovat usein tekstejä muistomerkin tai itsessään muistomerkin luovia – olipa kyseessä sitten kivilaatta, patsaan jalusta tai tiedemiehen nimeen perustuva rakennuksen nimi. Materiaalina korostuu kivi: tekstit on joko kaiverrettu tai kiinnitetty kiveen tai kovaan seinämateriaaliin esimerkiksi metallikirjaimilla. Tällöin on myös luonnollista, että tekstit ovat nimensä mukaisesti usein varsin lapidaarisia (latinan sanan *lapis* merkitys

on 'kivi'): materiaalit ja niiden työstäminen ovat kalliita, mikä ohjaa lyhyeen ja ytimekkääseen ilmaisuun ja usein ellipsiin eli yhden tai useamman sanan poisjättöön. Elliptisyys on toki myös ylipäättään kielimaiseman tekstejä kuvaava tekijä.

Kielimaiseman suunniteltuina osina lyhyet tekstit ovat tarkoituksenmukaisia: ohikulkijan silmä hahmottaa ne helposti. Latinan kohdalla tällä nopealukuisuudella ei ehkä ole merkitystä, sillä vain harva osaa latinaa. Niinpä on lähes varmaa, että aineistomme muutamalla pidemmällä tekstillä on hyvin rajatusti varsinaisia lukijoita: latina onkin Turun kielimaisemassa usein pelkkä visuaalinen merkki, jonka funktio on ornamentaalinen ja symbolinen.

Sama funktioiden moninaisuus koskee selvästikin myös korkeakoulujen *-um*-päätteisiä rakennusten nimiä, joiden kohdalla nimellä voi nähdä olevan eri tehtäviä: tieteenalan ilmaiseminen, yhteenkuuluvuuden luominen tai paikkatiedon antaminen. Myös *-ia*-loppuisten nimien voi nähdä toimittavan edellä mainittuja tehtäviä, mutta samalla niillä on usein kommemoratiivinen tehtävä, joka tekee rakennuksesta ikään kuin tietyn suuren tiedemiehen muistolle pystytetyn monumentin. Mielenkiintoista on huomata, että Turun korkeakoulualueella tätä funktiota on toteutettu juuri *-ia*-päätteisillä erisnimistä johdetuilla nimillä, kun taas esimerkiksi Uppsalassa samaa tehtävää hoitavat *-(an)um*-päätteiset sanat.

Entä mikä motivoi valitsemaan tekstin kieleksi latinan? Mäntsimme tämän luvun alussa Mattilan (2004) tutkimuksen koskien syitä käyttää latinaa juridiikan piirissä. Mattila on tunnistanut seuraavat syyt:

- 1) Retoriikka: latinankieliset ilmaukset korottavat tekstin statusta.
- 2) Latinan symbolinen merkitys: Euroopan yhteinen perinne.
- 3) Viestinnän näkökulma: latinankielisillä termeillä ja lauseilla ilmaistaan juridisia käsitteitä tai periaatteita, joille ei ole vakiintunutta nykykielistä vastinetta.
- 4) Halu säilyttää tietomonopoli.
- 5) Yhteenkuuluvuuden tunne.

Varsinkin kaksi ensimmäistä ja viimeinen Mattilan tunnistamista vaihtoehtoista sopivat analyysimme mukaan myös latinaan Turun kielimaisemassa: latina tuo mukanaan korkean statuksen, se symboloi erilaisia perinteitä ja luo esimerkiksi Turun korkeakoulujen alueella myös yhteenkuuluvuuden tunnetta. Kielimaisemassa latinan käyttöä ei sen sijaan motivoi viestinnän näkökulma tai tietomonopoli, sillä latinaa ei kielimaisemassa ole ajateltu ensisijaisesti ymmärrettäväksi.

Lukumäärällisesti ajateltuna latinan käyttö liittyy aineistossamme etenkin korkeakouluihin ja silmiinpistävimmin rakennusten nimiin: yliopistorakennusten nimeäminen latinaksi on Turussa poikkeuksellisen säännönmukaista, ja tämä koskee sekä Turun yliopistoa että Åbo Akademiä. Tätä voi selittää Turun asema maan vanhimpana yliopistokaupunkina ja siihen liittyvä pyrkimys säilyttää ja tuoda esiin vanhaa akateemista perinnettä, jossa latinalla oli keskeinen rooli. Liittyykö se myös Suomen nuoruuteen itsenäisenä valtiona tai mahdollisesti siihen, että Turun akatemia aikoinaan siirrettiin Helsinkiin – onko nuorena valtiossa tai vaihtoehtoisesti osan akateemista merkitystään menettäneessä kaupungissa ollut tarve korostaa oppinutta perinnettä? Latinaa käytetään joka tapauksessa edelleenkin akateemisena seremoniakielenä tohtoripromootioissa ja yliopiston myöntämässä diplomeissa. Näissä yhteyksissä sillä voi nähdä olevan selvästi sekä arvokkuutta lisäävä retorinen että perinnettä korostava symbolinen funktio – molemmat alleviivaavat akateemisen yhteisön yhteenkuuluvuutta ja identiteettiä, siitäkin huolimatta, että ani harva yliopistojen piirissäkään enää osaa latinaa. Joka tapauksessa perinne nimetä yliopiston rakennuksia latinaksi on Turussa voimakas ja näyttää yhä vaikuttavan myös uusien rakennusten nimenvallintaan.

Samat motiivit latinan käytölle voi nähdä myös Porthanin ja Kallinin muistomerkkien tapauksessa, vaikka näissä tapauksissa kielen valintaan on ehkä vielä selvemmin vaikuttanut latinan kieleen vuosisatojen saatossa liittynyt tehtävä juuri monumenttien kieleksi. Tämän taustalla ovat kielen pitkä historia, sen merkittävä rooli uskonnon, tieteen ja hallinnon kieleksi sekä latinaan ”kuolleena kieleksi”

liittyvät ajatukset kielen muuttumattomuudesta, kestävyydestä ja ikään kuin iättömyydestä. Kansallistunteeseen liittyvissä monumenteissa latina on poliittisesti neutraali, sillä se ei ole kenenkään kansalliskieli vaan yhteistä eurooppalaista perintöä. Latinaa käytämällä on vältetty esimerkiksi valinta ruotsin ja suomen välillä. Toisaalta Porthanin patsaan kielet, latina ja suomi, ovat aikanaan olleet vahva fennofilinen kannanotto. Monumenttien latinan symbolisuus ja ornamentaalisuus tulevat nähdäksemme konkreettisesti esiin siinä, että monumenteissa esiintyville latinankielisille teksteille ei yhdessäkään tapauksessa anneta käännoästä – ikään kuin ohikulkijan ei tarvitsisikaan ymmärtää tekstin sisältöä vaan ainoastaan tunnistaa kieli arvokkaana osana monumenttia. Joissakin tapauksissa latinankielinen teksti ja sen konteksti, esimerkiksi laatta, on hyvin huomaamaton: teksti kielivalintoineen on (ollut) tärkeä sen teettäneelle taholle, mutta ohikulkijoiden huomiota sen ei luultavasti ole tarkoitukseen tavoitella. Tätä melkeinpiä piilotettua latinaa, toisaalta hyvinkin pysyvää ja monumentaalisuuteen sekä muiston luomiseen osallistuvaa, toisaalta vaikeasti huomattavaa, voikin pitää kielimaisemassa juuri latinaan liittyvänä erikoisuutena.

Keräsimme aineiston tätä tutkimusta varten toisiaan lähellä olevilta alueilta, joilla latina kielimaiseman osana ei ole yllätys, korkeakoulujen, kirjaston ja kirkon piiristä. Kartoittamisen ulottaminen jatkossa muille alueille Turussa merkitsisi todennäköisesti harvemmassa olevia latinankielisiä tekstejä – tulee olemaan mielenkiitoista tutkia, ovatko ne myös luonteeltaan jollakin tavalla erilaisia.

Lähteet

- Adámková, Iva 2008: Qualche considerazione sulla posa delle pietre nelle fondamenta degli effici sacrali nel medioevo. – *Listy filologické* 131 (1–2) s. 29–44.
- Andersson, Otto 1935: Åbodonatorn G. A. Petrelius. Minneskrift till hundraårsdagen av hans födelse. Åbo. Saatavissa: https://www.petreliusstiftelsen.fi/Site/Data/2460/Files/Petrelius_Minneskrift.pdf. Viitattu: 31.5.2023.
- Bendl, Christian 2020: Appropriation and Re-Appropriation. The Memorial as a Palimpsest. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.)

- Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury Academic. 263–284.
- Ben-Rafael, Eliezer 2016: Introduction. – *Linguistic Landscape* 2 (3) s. 207–210. <https://doi.org/10.1075/ll.2.3.00iint>.
- Björne, Lars 2013: Matthias Calonius tuomarina korkeimman oikeuden rikosjutuissa. – *Lakimies* 111 (4) s. 565–582.
- Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) 2020: *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury Academic.
- Blackwood, Robert – Macalister, John 2020: Introduction, Conclusions. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury Academic. 1–9, 285–293.
- Gorter, Durk 2006: Introduction. The Study of the Linguistic Landscape as a New Approach to Multilingualism. Teoksessa Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. A New Approach to Multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters. 1–6.
- Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin (toim.) 2010: *Semiotic Landscapes. Text, Image, Space*. London: Continuum.
- Kivimäki, Emmi 2020: *Aeterna memoria*, osa 1. Ferdinand von Millerin ja Carl Eneas Sjöstrandin valmistusinskriptiot Henrik Gabriel Porhanin patsaassa. *Kukkuu kokoelmista!* 15.04.2020 [Verkkoaineisto.] Turku: Turun museokeskus. Saatavissa: <https://www.turku.fi/blogit/kukkuu-kokoelmista>. Viitattu 3.2.2023.
- Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) 2021: *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa. Näkökulmia monikielisyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Laaksonen, Hannu 1984: *Turun latinankieliset piirtokirjoitukset – Latinska inskrifter i Åbo*. Turku: Turun maakuntamuseo.
- Lansford, Tyler 2009: *The Latin Inscriptions of Rome. A Walking Guide*. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Lindén, Jean 2023. ÅA-rektorn: Naturligt att Humanisticum blir Juridicum – Åbo Underrättelser 27.04.2023. Saatavissa: <https://abounderrattelser.fi/aa-rektorn-naturligt-att-humanisticum-blir-juridicum/>. Viitattu 24.9.2023.
- Marley, Dawn 2020: *La fraternité franco-marocaine* remembered in France and in Morocco – Multilingual Memorials and *patrimoine national*. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury Academic. 63–85.
- Matinoli, Eero 1963: H.G. Porthanin patsaan syntyhistoria. – *Turun historiallinen arkisto* 16 s. 203–217. Saatavissa: <https://thy.fi/wp-content/uploads/2011/09/THArki6s203-217.pdf>. Viitattu 3.2.2023.

- Mattila, Heikki 2000: Latinet i den finländska juridiska litteraturen. – *Tidskrift utgiven av Juridiska Föreningen i Finland* 3/2000 s. 269–322.
- Mattila, Heikki 2004: Nykyajan lakimieslatina. – *Tieteessä tapahtuu* 22 (7) s. 8–14.
- Nora, Pierre 1989: Between Memory and History. Les lieux de mémoire. – *Representations* 26: *Memory and Counter-Memory* s. 7–24.
- Pavlenko, Aneta – Mullen, Alex 2015: Why Diachronicity Matters in the Study of Linguistic Landscape. – *Linguistic Landscape* 1 (1–2) s. 114–132. <https://doi.org/10.1075/ll.1.1-2.07pav>.
- Peura, Aaja – Lehtonen, Maria – Heinonen, Maarit 2014: *Pehr Kalmin kasvit Piispankadulla*. [Verkkoaineisto]. Saatavissa: <https://core.ac.uk/download/pdf/52250378.pdf>. Viitattu 26.5.2023.
- Pitkäranta, Reijo 2004: *Suomen kirkkojen latina. Piirtokirjoitukset kirkoissa, kellotapuleissa ja hautausmailla*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Saarinen, Jukka 2012: Pepen uusi tilataideteos tuli tarpeeseen. – *Turun Sanomat* 17.10.2012 s. 15.
- Sáez Rivera, Daniel M. – Castillo Lluçh, Mónica 2012: The Human and Linguistic Landscape of Madrid (Spain). Teoksessa Hélot, Christine – Barni, Monica – Janssens, Rudi – Bagna, Carla (toim.) *Linguistic Landscapes, Multilingualism and Social Change*. Frankfurt: Lang. 309–328.
- Scollon, Ron – Scollon, Suzie Wong 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica 2010: Introduction. An Approach to an 'Ordered Disorder'. Teoksessa Shohamy, Elana – Ben-Rafael, Eliezer – Barni, Monica (toim.) *Linguistic Landscape in the City*. Bristol: Multilingual Matters. xi–xxviii.
- Shohamy, Elana – Gorter, Durk 2008: Introduction. Teoksessa Shohamy, Elana – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. London: Taylor and Francis. 1–10.
- Siukonen, Jyrki 2023: *Ensimmäinen. Carl Eneas Sjöstrandin istuva Porthan*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sjöblom, Paula 2000: *Soma, Kärsä-Pähkinä ja Junavahti*. Turkulaisten asunto-osakeyhtiöiden nimet. – *Virittäjä* 104 (3) s. 373–392.
- Sjöblom, Paula 2006: *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Sjöblom, Paula 2024: Sähköposti 27.8.2024.
- Tapaninaho, Antti 2019: *Linguistic Landscape in the Finnish Town of Kuopio*. Pro gradu -opinnäyte. Itä-Suomen yliopisto.
- Trötschkes, Rita 2020: Arkkitehti Benito Casagrande on piirtänyt pysyvän jäljen Turun kaupunkiin. – *Yle* 9.12.2017. [Verkkoaineisto.] Päivitetty 25.06.2020. Saatavissa: <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2017/12/09/arkkitehti->

- benito-casagrande-on-piirtanyt-pysyvan-jaljen-turun-kaupunkiin. Viitattu 5.2.2023.
- Tufi, Stefania 2020: Instances of Emplaced Memory. The Case of Alghero/ L'Alguer. Teoksessa Blackwood, Robert – Macalister, John (toim.) *Multilingual Memories. Monuments, Museums and the Linguistic Landscape*. London: Bloomsbury Academic. 237–261.
- Turun kaupunki, Kaupunkiympäristötoimiala. Turun kaupungin ympäristö- ja kaavoitusvirasto (Kottonen, S. – Lukander, H. – Sääksniemi, J.) 31.8.2009. https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/vanhat_korttelinimet_1_12500.pdf. Viitattu 10.5.2023.
- TY Humanistinen tiedekunta: *Muistettu tiedekunta. Signum ja Rosetta*. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: <https://sites.utu.fi/muistettutiedekunta/signum-rosetta>. Viitattu 31.5.2023.
- Università degli Studi di Milano-Bicocca 10.6.21: *Logos. Posa della prima pietra*. [Verkkoaineisto.] Saatavissa: <https://www.unimib.it/news/logos-posa-della-prima-pietra>. Viitattu 31.5.2023.
- Vaahtera, Jaana – Seppänen, Minna 2020: Varhaisimmat suomenkieliset kreikan ja latinan kielioipit suomalaisen sivistyksen asialla. – *Sananjalka* (62) s. 176–194.
- Waquet, Françoise 2001: *Latin or the Empire of a Sign*. London: Verso.
- Waquet, Françoise 2015: Social Status. Teoksessa Knight, Sarah – Tilg, Stefan (toim.) *The Oxford handbook of Neo-Latin*. Oxford: Oxford University Press. 379–392.
- Warwick: *Building Naming Policy*. [Verkkoaineisto.] Expiry Date March 2024. Saatavissa: https://warwick.ac.uk/services/gov/university-policies/building_naming/. Viitattu 31.5.2023.
- Winterhalter, Kati – Bonsdorff, Mikko 2009: *Turun Akatemiatalo. Rakennushistoriaselvitys*. Espoo: Arkkitehtitoimisto OKULUS. [Verkkoaineisto.] https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3141-2009_Okulus_Turun_Akatemiatalo_RHS_web.pdf. Viitattu 8.12.2022.
- Witzmann, Peter 2019: *Inscriptiones Latinae Dresdenses. Dresdens redende Steine. Lateinische Inschriften in der Stadt Dresden sowie in ihrer Umgebung*. 2., korjattu painos. Dresden: Fabian Hille.
- Ziegler, Evelyn – Eickmans, Heinz – Schmitz, Ulrich – Uslucan, Haci-Halil – Gehne, David H. – Kurtenbach, Sebastian – Mühlen-Meyer, Tirza – Wachendorff, Irmi 2018: *Metropolenzeichen. Atlas zur visuellen Mehrsprachigkeit der Metropole Ruhr*. Duisburg: Universitätsverlag Rhein-Ruhr.
- Örmä, Simo 2002: *Bassi, Charles*. Kansallisbiografia-verkkojulkaisu. <http://urn.fi/urn:nbn:fi:sk:kg-003126>.

IV

Markkinointia maailmankielillä

Englantia Turun keskustan kielimaisemassa

Minna Hjort

© <https://orcid.org/0000-0002-5005-4117>

Janne Skaffari

© <https://orcid.org/0000-0001-7349-9904>

Johdanto

Suomalaisten suhtautuminen englannin kieleen vaikuttaa ristiriitaiselta. Yhtäältä englantia nähdään uhkana: englannista omaksuttujen sanojen pelätään korvaavan kotimaiset vastineensa, englanninkielen nimistön pelätään syrjäyttävän kotoperäisen, ja yleisönosastossa hämmästellään asiakaspalvelutilanteita, joissa englantia on ainoa asiointikieli, tai opetusta, jota ei saa kuin englanniksi (esim. Taavitsainen & Pahta 2003; Leppänen & Nikula 2008; Leppänen & Pahta 2012). Toisaalta englantia on suosittu kieli: sitä opiskellaan varhaisilta luokka-asteilta alkaen, sitä osataan kansainvälisten vertailujen mukaan hyvin ja sitä käytetään paljon (esim. Moore & Varantola 2005; EF English Proficiency Index 2022). Englantia ei aina nähdä edes *vieraana kielenä*, vaan sen katsotaan kuuluvan eri muodoissa jokapäiväiseen elämäämme (Leppänen, Nikula & Kääntä 2008).¹

Englannin kieli on siis sekä tuttu, monien osaama, että vieras, muualta tuleva. Kaupunkikuvassa englantia on niin tavallista, että sitä näkee jopa täysin suomalaisten yritysten nimissä ja mainonnassa. Liikekeskuksissa kulkeva ei välttämättä edes reagoi näkemäänsä englantiiin millään tavalla, toisin kuin vähemmän osattuihin ja ehkä suomalaisesta näkökulmasta vieraampiin kieliin, joita käsitellään monissa tämän kirjan luvuissa. Millaisia englanninkielisiä

1 Englannin asemaa Suomessa ja pohjoismaissa ovat viime aikoina tutkineet Laitinen, Leppänen, Rautionaho & Backman (2023) ja Peterson & Beers Fägersten (2024).

tekstejä katukuvassa sitten on nähtävissä, jos pysähdymmekin niiden äärelle?

Tässä tutkimuksessa täydennämme aiemman tutkimuksen kuvaa englannin kielen esiintymisestä ja tehtävistä suomalaisessa kielimaisemassa (vrt. esim. Leppänen ym. 2009; Laitinen 2014; Syrjälä 2017; Henricson 2020; Haapamäki 2022) ottamalla lähitarkasteluun englannin kielen käytön Turun kaupungin keskusta-alueella. Kiinnostuksemme kohteena on nimenomaan nähty englanti eli kirjoitettu teksti. Katseemme tarkentuu erityisesti sellaisiin englannin esiintymiin kielimaisemassa, jotka eivät esiinny jonkin toisen kielen käännöksenä, eli niiden yhteydessä ei ole samansisältöistä tekstiä toisella kielellä, ja jotka ovat painettuja, kuten mainos- tai nimikylttejä, opasteita, julisteita ja muita tulosteita tai tuotetekstejä. Siten esimerkiksi seinäkirjoitukset on rajattu tästä tarkastelusta pois. Taivoitteenamme on myös täydentää englannin käyttöä yritysniimissä (Sjöblom 2006; Mattfolk 2017) ja mainonnassa (esim. Hiltunen 2004; Paakkinen 2008) käsittelevää tutkimusta. Tutkimusaineisto on kerätty Turun keskustan alueelta valokuvaamalla vuonna 2022.²

Turun keskustasta *Turku Centeriin?*

Suomen vanhin kaupunki on virallisesti kaksikielinen, ja muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia puhuu äidinkielenään nykyään noin 12,9 prosenttia Turun asukkaista (Turun kaupunki 4.6.2023). Jo keskiajalla syntynyt kaupan, koulutuksen ja hallinnon keskus on varmasti ollut monikielinen hyvin pitkään. Englannin kielellä ei perinteisesti ole ajateltu olevan vuosisatojen mittaista historiaa Turussa ja Suomessa, mutta englantia tunnettiin Aurajoen varrella ainakin jo Turun akatemian aikaan, tosin vähemmän kuin esimerkiksi ranskaa ja saksaa (Kolehmainen, Liira & Nummila 2021, 12).

2 Kiitämme tutkimusavustaja Sanni Linnasaarta merkittävästä avusta kuva-aineiston täydentämisessä ja käsittelyssä sekä luokittelussa.

Tutkimamme alue on Turun ydinkeskusta. Se on muuttanut vuosisatojen mittaan tuomiokirkon ympäristöstä Aurajoen vastarannalle ja hieman alavirtaan ja keskittyy nykyisin Kauppatorin ympärille. Turun keskustan kielimaisemakin on muuttunut, myös tutkimuskohteemme englannin näkökulmasta: esimerkiksi Saara Haapamäki (2022) on havainnut, että englannin käyttö on lisääntynyt siellä merkittävästi noin sadan vuoden aikana. Hän vertasi kielten kirjoa valikoitujen liikeyhteisöjen julkisivuissa kahtena eri aikakautena. Hänen (emt.) vanhemmassa aineistossaan, joka on peräisin 1900–1930-luvuilta, yksin esiintyvistä englannista on vain yksi esimerkki, kun taas uudemmassa, vuonna 2020 kerätyssä aineistossa, niitä on yli viidesosa (21 %) kaikista esiintymistä. Lisäksi aineistossa on merkittävä määrä (18 %) sellaista englantia, joka esiintyy suomen kielen rinnalla (mts. 27). Englannin kielen keskeisestä roolista kertoo myös Paula Sjöblomin (2006, 142) Turusta ja Helsingistä parikymmentä vuotta sitten keräämä yritysniemiaineisto: tutkimuksen mukaan englanti³ oli suomen rinnalla merkittävä nimistöissä käytetty kieli.

Keskustan kielimaisemaan liittyy myös kaksi melko tuoreta kohua. Vuonna 2021 Turun Ydinkeskustayhdistys esitteli uuden markkinointinimen: *Turku Center*. Keskusta-alueen kaupallisten toimijoiden yhdistyksen aikeena oli käyttää nimeä erilaisten kampanjoiden ja tapahtumien yhteydessä (*Turku Center* 5.6.2022). Englanninkielinen oheisnimi aiheutti kuitenkin melkoisen vasta-reaktion sekä Turussa että valtakunnallisesti, ja nimenmuutoksesta laadituista uutisjutuista ja kolumneista (esim. MTV-uutiset 2021; Räsänen 2021; Saarikivi 2021) saattoi saada virheellisen käsityksen, että Turun kaupunki olisi nimennyt keskustansa uudestaan amerikanenglanniksi (Lehtinen 2021a; 2021b; Laine 2021; Kotimaisten kielten keskus 2021). Jo noin kymmenen vuotta aiemmin kohua herätti Turun päärautatieasemaan viittaava *Turku C*, jota luultiin aseman uudeksi nimeksi, vaikka kyseessä oli Väyläviraston sisäiseen

3 Englannin ja suomen ohella myös ns. kansainväliset ilmaisut ja ns. mukakieli olivat keskeisiä nimistöissä käytettyjä kieliä. Ks. Sjöblom 2006, 134–139.

käyttöön tarkoitettu lyhenne (Yle 3.6.2010). Kumpikin kohu jäi lyhytaikaiseksi, ja *Turku C* -lyhenne lienee nyt vähemmän näkyvä ja harvemmille tuttu kuin *Turku Center* -sanapari. Liikekeskustan markkinointinimestä ja rautatieaseman lyhenteestä syntynyt julkinen keskustelu osoittaa, että vieraskielisen sanan tai jopa yksittäisen kirjaimen käyttö suomenkielisen erisnimen yhteydessä voi myös kuohuttaa. Näissä tilanteissa, joissa englanti vaikutti korvaavan suomen eräänlaisissa yhteiseksi omaisuudeksi koetuissa paikoissa, laajasti osattu englanti näyttäytyi vieraana ja negatiivisena. Tällaisissakin paikoissa voi kuitenkin esiintyä runsaasti englantia, kuten seuraavaksi esittelemämme tulokset osoittavat.

Aineisto ja menetelmät

Tutkimus perustuu valokuva-aineistoon, jonka keräsimme kesä-joulukuussa vuonna 2022. Halusimme käyttöömmme laajan aineiston, johon on tarkasti tallennettu tutkitun alueen englanninkieliset esiintymät tutkimushetkellä ja josta on mahdollista tehdä myös määrällisiä johtopäätöksiä. Kuvattavan ilmiön runsaslukuisuuden vuoksi aineistonkeruuretkiä oli tehtävä useita. Retkien sijoittaminen puolen vuoden ajanjaksolle mahdollisti keskustan kielimaiseman tarkastelun hieman eri asuissa. Kaupunkien kielimaiseman tyypillinen piirre onkin lyhytaikaisuus (Blommaert 2013, 119): mainoksia tulee ja menee, liikehuoneistoissa toimivat yritykset vaihtuvat ja valaisinpylväisiin liimatut tarrat peittyvät uusiin, mikä ei voi olla heijastumatta kielelliseen kaupunkikuvaan. Niinpä aineistomme-kaan ei ole kuva yhdestä hetkestä keskustan kielimaisemassa vaan kokoelma tuokiokuvia. Osa englanninkielisistä teksteistä oli varmasti jo poistunut tai vaihtunut siihen mennessä, kun kerätyn aineiston luokittelu alkoi. Katsomme kuitenkin, että ohikiitävyys on väistämätöntä eikä se muuta tutkimuksen kokonaiskuva.

Kuvasimme kaiken näkemämme englannin kielen Aurajoen länsipuolella, Turun kauppatorin ympärillä olevalla ruutukaava-alueella lukuun ottamatta kauppatorin kojuja ja toripaviljonkeja. Joillekin

kauppatoria ympäröivien korttelien katuosuuksille pääsimme vasta toriparkin rakennustöiden valmistuttua. Kartoittamamme alue kattaa muutaman korttelin mittaisia osuuksia toria sivuavista kaduista (Eerikinkatu, Yliopistonkatu, Aurakatu, Kauppiaskatu) ja näitä ris-teävistä kaduista (Linnankatu, Puutarhakatu, Kristiinankatu, Puo-lalankatu ja Brahenkatu) sekä Läntisestä rantakadusta.

Olemme erityisen kiinnostuneita itsenäisesti käytetystä englan-nista (vrt. Laitinen 2014, 70, *monofoniset kyltit*), joka ei ole käännös tai jonka välittömästä läheisyydestä ei löydy sen sisältöä avattuna suomeksi tai ruotsiksi. Saman sisällön välittämistä kahdella tai use-ammalla kielellä samassa kyltissä on koodinvaihtotutkimuksessa kutsuttu *parallelismiksi* (Sebba 2012) ja käännöstutkimuksessa kie-limaisemakontekstissa tilan *translationaalisuudeksi* ja *ilmipannuksi käännettyydeksi* (Koskinen 2013). Tällaisen viestinnän sijaan olem-me halunneet keskittyä englantiin, jota ei ole selkeästi kohdennet-tu vain niille, jotka eivät osaa kaupungin virallisia kieliä, tai jonka oletetaan olevan ymmärrettävää sellaisenaan. Keskittyessämme yh-teen – tutkittavan ympäristön pääkielestä poikkeavaan⁴ – kieleen erkanemme tietoisesti myös kielimaisematutkimuksen perinteet-tä, jossa on tavattu keskittyä eri kielten kirjoon (esim. Gorter 2013, 191). Vaikka englantia on tutkittu paljon kielimaisematutkimukses-sa, painotus on usein siinä, miten muut kielet taistelevat elintilasta englannin kanssa (Gorter & Cenoz 2023, 252). Pohdimme yksikieli-sen englanninkielisen viestinnän kohderyhmiä ja syitä tarkemmin seuraavassa luvussa. Lisäksi olemme keränneet joukon esimerkkejä siitä, miten englantia on hyödynnetty osana suomenkielistä tekstiä uusina lainasanoina tai koodinvaihdossa.

Kielimaisemaa kuvatessamme rajaus ilman käännöstä esiin-tyvään englantiin ei suuresti vähentänyt valokuvien ja niistä tal-lennettujen englannin esiintymien määrää, sillä ydinkeskustas-sa on huomattavan paljon yrityksiä, jotka viestivät ulospäin joko

4 Englanninkielisiä kylttejä englanninkielisessä ympäristössä on tutkinut esimerkiksi Cook (2015), joka on tarkastellut pohjoisenglantilaisen Newcastle upon Tynen kau-pungin kylttejä ja erityisesti niiden fyysisiä olomuotoja.

yksinomaan englanninkielisin sanoin ja tekstein tai useammalla kielellä mutta ilman käännöksiä. Gorter (2013, 191) huomauttaakin, että globalisaation ja erityisesti kaupallisen englannin kielen leviäminen ei-englanninkielisiin maihin on tehnyt yksikielisistä (muista kuin englanninkielisistä) ympäristöistä hyvin harvinaisia. Gorter ja Cenoz (2023, 252) arvelevat jopa, että mille tahansa ostoskadulle missä tahansa maailman kaupungissa matkaava löytää varmasti kielimaisemasta englantia.⁵

Toinen rajauksemme koski englannin esiintymien materiaalisuutta: käsin kirjoitettuja sanoja tai esimerkiksi graffiteja emme huomioineet (ks. kuitenkin Hjort & Lantto tässä teoksessa), vaan keskityimme painettuihin tai tulostettuihin teksteihin sekä esimerkiksi valomainoksiin. Tarkastelussa on tällöin pääasiassa kaupallinen kielimaisema, mutta mukana on jonkin verran myös viralliseen (viranomaisten tuottamaan) ja epäviralliseen (yksityishenkilöiden, järjestöjen ja vastaavien tuottamaan) kielimaisemaan lukeutuvia painotuotteita.

Tutkimusaineisto koostuu 478 kyltistä. *Kyltin* ymmärrämme laajasti esimerkiksi Henricsonin (2020, 99) ja Backhausin (2007, 66) tavoin jonkinlaiseksi kehyksen, materiaalisten reunojen tai vastaavien sisällä olevaksi tekstikokonaisuudeksi (ks. myös tämän kirjan johdanto). Tällöin yksi kyltti voi olla niin yrityksen nimen kertova valokyltti, kaupan oveen ripustettu aukioloajoista kertova taulu, sähkökaappiin liimattu tarra, bussin kylkeen kiinnitetty mainosbanneri kuin kaupan ikkunassa oleva tekstillä varustettu t-paitakin. Aineistosta rajattiin kuitenkin pois näyteikkunoissa näkyvät pienet tavarat sekä myyntiartikkelien tuoteselostukset, koska esimerkiksi shampoopullojen ainesosalistat eivät näy ohikulkijalle samalla tavoin kuin shampoohyllyn vieressä oleva mainos. Aineistoon on kerätty ainoastaan julkisessa ulkotilassa näkyviä tekstejä. Näytekkunoissa ja vastaavissa sisätiloissa sijaitsevat kyltit on otettu mukaan silloin, kun ne näkyvät tarkoituksellisesti kadulle. Aineistoa ei siis

5 Tuoreessa suomalaisessa kaupunkikielimaismateoksessa (Henricson, Syrjälä, Bagna & Bellinzona 2024) englantia on useimmin mainittu kieli.

ole kerätty julkisissa rakennuksissa, kauppakeskuksissa tai vastaa-
vissa sisätiloissa, vaikka niiden julkisivua onkin kuvattu. Emme si-
sällyttäneet aineistoon täsmälleen samat sanat sisältäneistä kylteistä
kuin yhden, jotta aineiston kokoa eivät kasvattaisi esimerkiksi use-
an liikkeen ikkunoissa toistuvat identtiset kyltit.

Luokittelimme kyltit kahteen pääluokkaan, kaupallisiin ja mui-
hin kuin kaupallisiin kyltteihin. Monessa kyltissä englantia käyte-
tään useammalla kuin yhdellä tavalla: samassa kyltissä englantia voi
esiintyä esimerkiksi sekä sloganissa että tuotevalikoiman esittelys-
sä. Tämän vuoksi jaoinme kylttien tekstit (jäljempänä *esiintymät*)
vielä 18 alaluokkaan. Luokitus on aineistolähtöinen. Esiintymien
lukumäärä (745) on siten suurempi kuin kylttien lukumäärä (478).
Lisäksi keräsimme tietoa muun muassa kylttien sijainnista (katu ja
tarkempi sijainti esimerkiksi liikkeen ovesa tai ikkunassa), niissä
esiintyvien englanninkielisten sanojen määrästä sekä kyltit tuotta-
neen organisaation tyypistä.

Englanninkielisten sanojen määrä vaihtelee kylteissä yhdestä
kymmeneen. Sanamäärien keskiarvo on hieman yli 5, ja yleisimmin
sanamäärä on 2, mikä osoittaa, että tyypillisiä ovat lyhyet, muuta-
man sanan englantia sisältävät kyltit. Monissa kylteissä esiintyy li-
säksi esimerkiksi suomea.

Luokat ja aineiston jakautuminen niiden mukaan on kuvattu
seuraavassa, aineistoanalyysin tuloksia esittelevässä luvussa. Ker-
romme siinä ensin aineiston yleisistä suuntaviivoista ja tarkaste-
lemme sitten lähemmin eräitä aineistosta nousevia kyltti- ja esiin-
tymätyyppejä ja ilmiöitä.

Havaintoja englannista keskustan kielimaisemassa

Aineiston kyltit ovat pääasiassa kaupallisia, mutta mukana on myös
julkisten tahojen tuottamia (jäljempänä *virallisia*) ja järjestötoimi-
joiden sekä tavallisten kansalaisten tuottamia (jäljempänä *epäviral-
lisia*) kylttejä. Kaupallisiksi luokittelimme 453 kylttiä ja muiksi kuin

kaupallisiksi 25 kylttiä. Viralliseksi luokiteltuja kylttejä oli jälkimmäisessä luokassa vain muutama.

Jakauma osoittaa, kuten tutkittavan alueen laadun (liikekeskusta) ja aiemman kaupunkialueita koskevan tutkimuskirjallisuuden perusteella (esim. Schlick 2003; Cenoz & Gorter 2006; 2009; 2013) osasimme odottaa, että Turun keskusta-alueen yksin esiintyvä englanti on pääosin kaupallista. Tähän luokkaan lukeutuu noin 95 prosenttia aineiston kylteistä. Jo sen perusteella, että keskustan kielimaisemasta oli helposti löydettävissä satoja yksin esiintyviä englanninkielisiä tekstejä, voidaan sanoa, että kaupallisen englannin näkyvyys ja rooli Turun keskustassa on suuri. Kaupallisten esiintymien luonnetta tarkastelemme lähemmin seuraavassa alaluvussa ja englannin asemaa toiseksi viimeisessä luvussa.

Muut kuin kaupalliset kyltit jakautuvat virallisiin kyltteihin, esimerkiksi kaupungin viranomaisten tai konsulaattien harjoittamaan viestintään, ja epävirallisiin kyltteihin, kuten kansalaisten tai kansalaisjärjestöjen tuottamiin teksteihin. Aineiston rajauksen vaatimus siitä, että englanti ei esiinny kielimaisemassa käännöksenä, vähentää virallisten kylttien määrää aineistossa, sillä niiden teksteissä on yleensä mukana vähintään toinen virallisista kielistämme. Kielilistä kaupunkikuvaa taltioidessamme havaitsimme kuitenkin, että käännettyä kaksi- tai kolmikielistä viestintää esiintyi ainakin valituilla kaduilla varsin vähän.

Aineiston esiintymät on jaettu 18 alaluokkaan. Luokittelumme perustuu tekstin sisältöön, funktioon ja tekstilajiin, ja luokitteluun vaikuttaa myös se, kuka tekstin on tuottanut ja esittänyt. Näistä luokat 1–14 ovat erityisesti kaupallisten toimijoiden viestintää, kun taas luokka 15 on virallisten toimijoiden viestintää ja luokat 16 ja 17 yksityishenkilöiden tai järjestöjen viestintää. Alaluokat on esitetty esimerkkien kera taulukossa 1. Päätimme käyttää omaa, aineistolähtöistä luokittelua olemassa olevien, rajauksiltaan erilaisten luokittelujen (kuten esim. Blackwood 2015; Kallen 2011) sijaan, jotta saisimme näkyviin rajaustamme vastaavien tekstien kirjjon. Mahdollisia luokitteluja olisi tämänkin aineiston käsitelyssä ollut kuitenkin useita. Alaluokkamme olisi voitu ryhmitellä

myös esimerkiksi identifioivien, informoivien, kantaa ottavien ja symbolisten tekstien pääluokkien alle.⁶ Yksityiskohtainen luokittelumme on kuitenkin hyödyllinen, sillä vaikka esimerkiksi sekä tuenilmaisu (13) että aktivismi (17) ovat kantaa ottavia, ne eroavat kiinnostavasti siinä, kuka kannanoton esittää. Samoin informatiiviset luokat, kuten kampanjateksti (5) ja tuotevalikoima (7), ovat sisällöltään hyvin erilaisia.

Taulukko 1. Esiintymien luokittelu.

Numero	Alaluokka	Esimerkki
1	Yritysnimi	<i>Fashion Team, The Cow</i>
2	Yrityskuvaus, nimen täydennysosa	<i>Authentic Georgian food, Restaurant & Deli</i>
3	Muu yritystieto	<i>Since 2010</i>
4	Slogan	<i>Welcome to the Berryful life, It's Monday. Time to take over the world</i>
5	Informatiivinen mainosteksti/kampanjateksti	<i>Black Weekend!</i>
6	Tuotteen/palvelun nimi	<i>Sunshine Combo</i>
7	Tuotevalikoima	<i>Grilled sushi, vegan sushi, lunch, wine, coffee</i>
8	Tuotekuvaus	<i>wine glass</i>
9	Aukiolo	<i>Come In We're Open, Business Hours</i>
10	Muu asiakasviestintäteksti	<i>Welcome, Student benefits from here</i>
11	Tuotteistettu kieli	<i>You make me smile</i> tai vastaava teksti tuotteeseen painettuna
12	Ulkopuolisen tahon suositus	<i>Certificate of Excellence TripAdvisor</i>

6 Kiitos nimettömälle arvioijalle tästä ehdotuksesta.

Numero	Alaluokka	Esimerkki
13	Tuenilmaisu (kaupallinen toimija)	<i>Pride 2022</i>
14	Verkkosivu (www)	<i>www.solidhouse.fi</i>
15	Viranomaisnimet ja -viestintä	<i>Consulate of Iceland, Vaccination for pets from Ukraine</i>
16	Kannattajakuntaan kuulumisen ilmaisu (esim. urheilu)	<i>Sportclub Young-Boys</i>
17	Aktivismi (ei-kaupall. toimija)	<i>Black Lives Matter, Grassroots resistance against fascism</i>
18	Muu	Esim. seinään kiinnitetty tuloste, jossa lainaus laulunsanoista (<i>We see things they'll never see You and I are gonna live forever</i>), yhtyeiden nimet keikkajulisteista (<i>Northern Kings</i>)

Seuraavaksi tarkastelemme näitä luokkia lähemmin sekä määrällisesti että laadullisesti.

Kaupallinen kielimaisema

Kaupallisen kielimaiseman esiintymät on jaettu edelleen edellä kuvattuihin alaluokkiin. Tilaa säästääksemme käsittelemme tässä osiossa vain sellaisia alaluokkia, joiden osuus on yli viisi prosenttia kokonaismäärästä (745). Ne on koottu taulukkoon 2 ja kuvataan taulukon jälkeen.

Taulukko 2. Kylteissä esiintyvän englannin esiintymien suurimmat alaluokat (yli 5 % kokonaismäärästä).

Alaluokka (nro)	N	Osuus
Yritysnimi (1)	210	28,2 %
Yrityskuvaus (2)	110	14,8 %
Slogan (4)	65	8,7 %

Alaluokka (nro)	N	Osuus
Tuotteen/palvelun nimi (6)	55	7,4 %
Muu asiakasviestintäteksti (10)	48	6,4 %
Verkkosivu (14)	47	6,3 %
Mainosteksti (5)	43	5,8 %

Suurin alaluokista käsittää englantia sisältävät yritysnimet, joita on aineiston tapauksista yli neljäsosa (28,2 %). Nimet ovat joko kokonaan englanninkielisiä tai sisältävät englanninkielisiä aineksia. Esimerkki yhdistelmänimestä on *Fitness Palatsi*, jossa nimi on koostettu yhdestä suomenkielisestä ja yhdestä englanninkielisestä sanasta siten, että kirjoitusasu (isojen kirjainten käyttö, erikseen kirjoittaminen) muistuttaa englannin mallia. Harvinaisempia ovat tapaukset, joissa kokonaan englanninkielisen nimen osat on muutettu (tietoisesti tai epähuomiossa) suomalaiseen oikeinkirjoitukseen – kuten mahdollisesti englannille epätyypilliseen tapaan yhteen kirjoitetun *Biketaxin* kohdalla (normienvastaisista kirjoitusasuista ks. esim. Sjöblom 2006, 108–110) – tai joissa englanninkielinen sana on kirjoitettu sen oletetun ääntämyksen mukaisesti, kuten parturi-kampaamo *Bleis For Youn* tapauksessa (vrt. engl. *place for you*) (kuva 1; nimen alkuperän lähde yksityinen kirjeenvaihto).

Myös yrityksen nimen yhteydessä olevissa täydennysosissa ja muissa selitteissä on usein englantia (tässä *yrityskuvaus*). Tällainen on esimerkiksi sana *Restaurant* ravintolan nimen yhteydessä, vaikka yrityksen nimi ei muutoin olisi englantia. Käsittelemme erikseen tällaisia yrityksen toimintaa kuvaavia osia myös silloin, kun ne sisältyvät yrityksen kaupparekisteriin rekisteröityn nimeen. Syy tähän on se, että niiden funktio on erilainen: esimerkiksi *Nomad Food & Wine* -nimen *Nomad*-osa on laskettu yritysnimi-alaluokkaan; sen funktio on esteettinen ja sillä pyritään mielikuvien herättämiseen (vrt. *yksilöivä nimenosa*, Sjöblom 2006). Se ei kerro vielä yrityksen liiketoiminnasta, toisin kuin yrityskuvaus-luokkaan laskettu osa *Food & Wine*, joka on funktioltaan informatiivinen, koska

Kuva 1. Parturi-kampaamo Bleis For You. Valokuva: Minna Hjort.

se kertoo yritystoiminnan laadusta (vrt. *liikeideaa ilmaiseksi osa*, Sjöblom 2006). Tämä yrityskuvausten luokka on toiseksi yleisin, ja tapauksia on yli sata. Yleisin kylttityyppi, jossa kaksi englannin käyttötapaa esiintyy yhdessä, on englanninkielisen yritysnimen ja kuvauksen yhdistelmä (ks. Pohdintoja-luku).

Kolmanneksi yleisin luokka ovat sloganit, joilla tarkoitamme tässä markkinointitekstejä, jotka ovat kampanjatekstejä ja muita informatiivisia mainostekstejä pitkäikäisempiä ja sisältävät yleensä niitä vähemmän konkreettista tietoa yrityksestä, tuotteesta tai palvelusta. Sloganit toimivat erityisesti brändin rakentamisen funktiossa. Ne voivat liittyä joko yritykseen (*Handmade Happiness* käsiyöliikkeen ikkunassa) tai tuotteeseen tai palveluun (*Bring out the best in you* kampaamossa myytävän tuoteperheen yhteydessä). Lähes yhdeksän prosenttia aineistosta on sloganeita. Sloganeita lähellä ovat mainostekstit, joka on aineiston seitsemänneksi yleisin alaluokka. Mainostekstiksi katsotaan tässä tutkimuksessa luonteeltaan sloganeita lyhytikäisemmät ja usein informatiivisemmat tekstit, jotka kertovat esimerkiksi erilaisista kampanjoista. Niitä on erityisesti erilaisissa julisteissa, näyteikkunoissa ja vastaavissa (esimerkiksi *pre sale* vaatekaupan ikkunassa tai *If you have a SMALL or big problem w/ your hair, let DICK Johnson fix it* mainosjulisteessa). Niitä on aineistosta lähes kuusi prosenttia. Sloganeista ja mainosteksteistä on huomioitu sekä kokonaan englanninkieliset tekstit (kuten *Sustainability is sexy* ja *Have a treesome*) että esimerkiksi sellaiset, jotka sisältävät uudislainoja (esim. *Hyvä päivä alkaa smoothisti*). Viimeksi mainittuja käsittelemme pohdintaluvussa.

Runsaasti englantia on myös tuotenimissä, jotka ovat etenkin ulkotiloissa sijaitsevilla kylteillä tai näyteikkunoissa selvästi kadulle näkyviä sanoja. Niitä on aineistossa yli 50, joten se on neljänneksi yleisin alaluokka. Tällaisia ovat esimerkiksi *Burger King* -hampurilaisravintolaketjun kadulle suunnatuissa ikkunamainoksissa sijaitsevat tuotenimet *Double Bacon Lover* ja *Plant-Based Whopper*, jotka sisältävät myös tuotteen sisällöstä vihjaavia, leksikaalista merkitystä kantavia osia (ensimmäinen sisältää pekonia ja toinen on kasviperäinen). Kansainvälisen ketjun eri maiden toimipisteissä myytävien tuotteiden nimiä ei siten ole suomennettu, mutta sen sijaan niiden yhteydessä olevat mainoslauseet on lokalisoitu (*Rakastan possua* ja *Teimme vegeä. Hyvä tuli.*) ja niissä toistuu nimien sisältöä koskeva tieto. Aineistossa on englanninkielisiä nimiä myös suomen kielen taivutussääntöjen mukaisesti taivutettuina (*iPhonet*).

Yritykset viestivät asiakkailleen monilla muillakin tavoilla englanniksi. Viidenneksi yleisin alaluokka, muu asiakasviestintätéksti (6,4 %), kattaa esimerkiksi yleiset alennustiedot (*Student discount*), liiketilan eläinystävällisyydestä kertovat tekstit, asiakkaat tervetulleeksi toivottavat kyltit ja muut vastaavat luonteeltaan pitkäikäiset tekstit, joiden markkinointifunktio on epäsuora. Omaksi ryhmäkseen on erotettu myös aukiolotiedot (*Sunday–Monday Closed*), joissa englanti on valittu melko usein ainoaksi käytettäväksi kieleksi kotimaisen tai kotimaisten kielten sijaan. Tällaisissa kylteissä on usein rajallisesti tilaa tekstille, mistä kertoo myös yleinen tapa lyhentää päivien nimiä (esim. *Thursday* → *Thu*). Tiedon esittäminen useammalla eri kielellä vie tilaa, minkä vuoksi osa yrityksistä voi päätyä valitsemaan englannin ainoaksi kieleksi. Tälle luokalle tyypilliset sanat *open* ja *closed* ovat yleisesti tunnettua sanastoa, joka voi esiintyä myös valmiina ostetuissa kylteissä, samoin kuin muuhun asiakasviestintään kuuluva *welcome*. Aukiolotietoja on aineistossa alle viisi prosenttia, joten ne eivät pienen osuutensa vuoksi näy taulukossa 3. Sen sijaan kyltit, joissa on englanninkielinen verkkosivuosite, ovat yleisempiä, sillä ne muodostavat aineistosta 6,3 prosenttia. Alaluokka on aineiston kuudenneksi suurin.

Millaiset yritykset sitten käyttävät englantia? Tuloksia määrittää eniten se, millaisia toimijoita keskusta-alueilla ja erityisesti Turun ydinkeskustassa on. Koska olemme taltioineet vain englantia sisältävät liiketilojen julkisivut ja vastaavat emmekä ole verranneet niitä sellaisiin kyltteihin, joissa englantia ei ole käytetty, englantia suosivia aloja koskevat havainnot ovat viitteellisiä.

Aineiston suurin yksittäinen yritystyyppi ovat ravintolat, joiden julkisivuissa voi olla useita englanninkielisiä mainoksia ja muita kylttejä. Jos yritystyyppiin sisällytetään myös erilaiset kahvilat, baarit ja yökerhot, sen osuus kasvaa vielä merkittävämmäksi. Ruokaa ja juomaa näkyy siis myytävän paljon englannin kielellä, vaikka toisaalta elintarvikekauppojen julkisivuissa englantia ei näy yhtä paljon. Ravintolapalveluja on luonnollisesti enemmän tarjolla kaupallisessa keskustassa kuin lähiöissä, ja niitä kohdennetaan myös ulkomaisille matkailijoille. Vaate- ja kenkäkaupat on toinen yleinen

yritystyyppi. Ajanmukainen tyyli ja tuontituotteet motivoivat varmasti myös parturi-kampaamoiden, parturien ja kampaamoliikkeiden englannin käyttöä. Toimialan liikkeitä on ydinkeskustassakin paljon, ja niiden julkisivuissa englantia esiintyy yritysten nimissä, mainosteksteissä ja ulkomaista alkuperää olevissa tuotteissa ja niiden mainoksissa. Näiden palveluiden voidaan olettaa kuitenkin olevan lähinnä paikallisille suunnattuja, joten englanninkielistäkin yritysnimeä täydentää usein suomenkielinen yrityskuvaus. Englantia käyttävät myös kymmenet muut yritystyytit hotelleista ja auto-kouluista tatuointiliikkeisiin ja optikoihin.

Muu kuin kaupallinen kielimaisema

Muun kuin kaupallisen kielimaiseman esiintymät jakautuvat viranomaisten viestintään ja ruohonjuuritason (yksityishenkilöiden, järjestöjen ja vastaavien) viestintään. Kuten edellä totesimme, viranomaisten tuottamat yksinomaan englanninkieliset tekstit ovat keskustan kielimaisemassa erittäin harvinaisia. Siksi päädyimme sisällyttämään kaikki viranomaisnimet ja -tekstit yhteen alaluokkaan. Määrän vähäisyys johtuu varmasti siitä, että virallisesti kaksikielisen ja käytännössä vielä paljon monikielisemmän Turun viranomaisviestinnässä englantia esiintyy rinnakkain kansalliskielten kanssa. Tällöin tarkoituksena ei ole niinkään palvella englanninkielistä kielivähemmistöä, vaan oletuksena on, että englantia on suomea tai ruotsia taitamattomien muunkielisten parhaiten osaama kieli, *lingua franca* (turkulaisten äidinkielistä ks. Lantto ym. tässä teoksessa). Tällaisia kyllttejä emme kuitenkaan sisällyttäneet tähän tutkimusaineistoon, vaan niiden tarkastelu jää jatkotutkimuksen tehtäväksi.

Viranomaisnimiä ja -viestintää aineistossa oli varsin vähän. Organisaatioita, joiden nimi esiintyi kielimaisemassa pelkästään englanniksi, oli vain yksi, Islannin konsulaatti (*Consulate of Iceland*). Paikallisen viranomaisen tuottamat esiintymät puolestaan olivat py-syväisluonteisia kyllttejä (*Tourist information*) tai eri tavoin koronapandemiaan liittyviä viestejä. Jälkimmäisistä yksi oli kohdistettu

uusimmille kaupungissa asuville ja koski Ukrainasta tuotujen lemmikkieläinten ilmaisten rokotusten loppumista:

VACCINATION FOR PETS FROM UKRAINE

The City of Turku has stopped free vaccinations for pets.

Starting from the 1st of June 2022 vaccinations are only possible with private veterinarians.

--

Environmental Health, Turku

Kyltti ei ollut kokonaan yksikielinen, vaan pieni osa viestin sisällöstä oli tiivistetty ukrainaksi ja viestivän organisaation nimi on tekstin lopussa suomeksi ja englanniksi. Kansalliskielten puuttuminen viittaa tiedotteen kohderyhmään, ja niukka käännös ja yksinkertainen ulkoasu liittynevät viestintätarpeen tilapäisyyteen.

Toisenlainen esimerkki liittyy koronataudin leviämistä ehkäisevään hygieniaan: aineistossa on joitakin *Clean & Safe TURKU* -merkkejä, joissa näkyy myös kampanjan englanninkielinen verkko-osoite *cleanandsafeturku.fi*. Se viestii erityisesti matkailualan sitoutumisesta pandemia-ajan ohjeistuksiin ja se on harkitummin suunniteltu kuin edellä mainittu tiedote. Englannilla lienee määrää tavoittaa sekä suomalaiset että muualta tulevat matkailu- ja tapahtumapalvelujen käyttäjät.

Seuraavaksi annamme vielä joitakin esimerkkejä englannin kielin käytöstä epävirallisessa kielimaisemassa.

Ei-kaupallisessa kielimaisemassa yksikielistä viranomaisviestintää yleisempiä ovat epävirallisiksi luonnehdittavat englannin esiintymät. Näitä on esimerkiksi sähkökaappeihin, liikennemerkkeihin tai valaisinpylväisiin kiinnitetyissä tarroissa (tarrojen tutkimuksesta ks. esim. Reershemius 2019), jotka eivät ole yhtä suuria ja näkyviä kuin yritysten ja tuotteiden mainokset, mutta jotka tuovat kaupalliseen keskustaan muunkinlaista arvomaailmaa ja englannin käyttöä. Osa kylteistä ottaa selvästi kantaa yhteiskunnallisiin kysymyksiin, osa taas on esimerkiksi faniyhteisöjen, kuten urheilujoukkueiden kannattajien, toimintaa.

Kannattajakuntaan kuulumista osoittavissa tarroissa ja muissa kylteissä näkyvin laji on jalkapallo, eikä kyse ole pelkästään turkulaisista tai suomalaisista joukkueista. Aineistossa on muutamia sveitsiläiseen *BSC Young Boys* -joukkueeseen viittaavia tarroja (joista osassa on myös saksaa); joukkue pelasi Turussa yhden ottelun elokuussa 2022. Tarroissa voi yhdistyä fanikulttuuri ja aktivismi: *Fans against racism fascism sexism FC Inter Turku Åbo 1990 Finland*.

Kuva 2. Kaksi aktivistitarraa samalla alustalla. Valokuva: Minna Hjort.

Aktivistiseen kielimaisemaan (vrt. Henricson 2020) lukeutuvia painotuotteita aineistossa ovat myös esimerkiksi kaksi Yliopistonkadulla tallennettua tarraa (kuva 2): toisessa on kuva nyrkistä ja teksti *Black Lives Matter*, joka viittaa alun perin yhdysvaltalaiseen kansalaisyhteiskuntakampanjaan ja poliisiväkivaltaa vastustavaan liikkeeseen, ja toisessa on fasisminvastaiseen kansalaistoimintaan viittaava teksti *Grassroots Resistance Against Fascism* sekä verkkosoite *Operation-solidarity.org*, josta selviää, että kyse on Ukrainan sotaan liittyvästä toiminnasta.

Venäjän hyökkäys Ukrainaan näkyy myös esimerkiksi Puolalan-kadulla kuvatussa *FCK PTN* -tarrassa, jonka ensimmäinen konsonanttikolmikko on tulkittavissa englannin *fuck*-sanaksi ja toinen nimeksi *Putin*.

Pohdintoja

Seuraavaksi pohdimme aineistostamme nousevia ilmiöitä eri näkökulmista. Englannin käytöllä on sekä globaaleja että paikallisia ulottuvuuksia, ja monissa esimerkeissä näkyy oletus hyvästä kielitaidosta. Erityisesti mainonnassa englannilla myös leikitellään.

Globaali ja (näennäisen) neutraali englanti

Vaikka tässä tutkimuksessa ei verrattu englannin kielen esiintymien määrää muihin kieliin keskusta-alueella (katso kuitenkin Haapamäki tässä teoksessa), on selvää, että kielen näkyvyys on esiintymien lukumäärällä mitattuna merkittävää, sillä pieneltä alueelta löytyi satoja esimerkkejä englanninkielisistä teksteistä. Tässä Turku ei vaikuttaisi olevan poikkeus: esimerkiksi Schlickin (2002; 2003) mukaan kaikissa hänen tutkimiensa eurooppalaisten kaupunkien keskustoissa englanti oli merkittävin vieras kieli.

Crystal (2003, 94) katsoo, että englannin näkyminen kielimaisemassa on merkittävimpiä osoituksia englannin globaalista levinneisyydestä. Globalisaatio on Gorterin ja Cenozin (2023, 253) mukaan

keskeinen syy sille, miksi englanti on niin laajalle levinnyt, ja englannin valta-asema myös pönkittää sitä. Pillerin (2003) mukaan englanti eroaa muista kaupallisissa yhteyksissä käytetyistä kielistä siinä, että siitä on tullut ”epäkansallinen” (engl. *nonnational*) ja globaali, kun taas muiden kielten käyttöön liittyy usein kulttuuristen stereotyyppien – usein ongelmallista – hyödyntämistä. Kielellä olisi siis symboliarvoa, joka ei enää ainakaan suoraan tai välttämättä kumpua niistä kieli- ja kulttuurialueista, joilla englantia puhutaan äidinkielenä. Englanti on maailmalla laajasti käytetty ja ymmärretty kieli, niin sanottu *lingua franca*, ja kaupallisessa kielenkäytössä sen tehtävä on joko informatiivinen tai symbolinen eli tiettyjen mielikuvien herättäminen. Aiemmassa tutkimuksessa onkin korostettu, että englannin kielellä on huomattava markkina-arvo ja sillä rakennetaan mielikuvia esimerkiksi kansainvälisyydestä, nykyaikaisuudesta, menestyksestä, teknologisesta kehityksestä ja globaalista yhteisöstä (Piller 2003; Cenoz & Gorter 2006, 70; Martin 2011, 267; Laitinen 2014, 57). Kelly-Holmes (2014) kutsuu eri kielten symbolista käyttöä *kielifetisismiksi* (*linguistic fetishisation*) ja *visuaaliseksi monikielisyydeksi* (*visual multilingualism*) ja esittää, että symbolisuus on keskeistä eri kielten hyödyntämisessä kaupallisiin tarkoituksiin (mts. 140). Kelly-Holmes (mts. 143) näkee niin ikään, että englannin kielen rooli eroaa muista kielistä siinä, että se nähdään neutraalina ja globaalina, vaikka sen käyttö ja leviäminen eivät tosiasiasa ole neutraaleja kysymyksiä. Hän katsoo kuitenkin, että siihen ei liity samalla tavalla toiseuttamista kuin vähemmän levinneisiin kieliin.

Universaali vs. paikallinen englanti

Englannin erottuva näkyminen Turun ydinkeskustan katukuvassa ei siis välttämättä kerro kovin paljon juuri Turusta tai suomalaisista kaupungeista. Sen sijaan tutkimus vahvistaa aiemmin tehtyjä havaintoja englannin levinneisyydestä ja etenkin sen kaupallis-symbolisista funktioista. On kuitenkin kiinnostavaa syventyä niihin paikallisiin tapoihin ja konteksteihin, joilla englanti on otettu käyttöön kussakin kieliympäristössä. Tässä luvussa olemme pyrkinneet

luomaan Turun keskustasta yleiskuvaa ja nostamaan esiin käyttö-esimerkkejä monipuolisesti, ja ja tulevaisuudessa on mahdollista analysoida aineiston antia vielä tarkemmin. Seuraavaksi tarkastelemme eräitä havaintoja ja niiden analyysistä nousseita kysymyksiä.

Lähes kolmasosa Turun keskustassa tutkimusajankohtana talentamiemme kylttien englannin esiintymistä on yritysnimiä, ja yritysnimien ja yrityskuvausten yhteenlaskettu osuus on yli 40 prosenttia. Keskustan nimimaisemassa näkyy myös tuotteiden ja palvelujen nimiä englanniksi. Kaikkia muita tekstejä on siis vain noin puolet aineistosta. Suuri osa aineistosta liittyy näin yritysten ja niiden toimialojen nimeämiseen eikä ohikulkijan puhuttelemiseen tai muuhun vastaavaan viestintään.

Englannin merkittävä rooli Turun kielimaiseman nimistössä vastaa aiempia Turusta ja suomalaisesta kielimaisemasta ja nimistöstä tehtyjen tutkimusten tuloksia. Esimerkiksi turkulaisia ja helsinkiläisiä yritysnimiä analysoinut Sjöblom (2006) totesi, että hänen aineistonsa yritysnimistä englanninkieliset nimet olivat toiseksi suurin ryhmä (n. 37 % yksikielisistä ja n. 22 % kaikista esiintymistä, kun suomenkielisiä oli noin 55 % yksikielisistä ja noin 34 % kaikista esiintymistä). Vastaavasti Syrjälän (2016; 2017) tutkimuksissa Karjaan ja Kauniaisten kielimaisemasta kolme neljäsosaa kylteistä sisälsi nimiä, ja niissä Englanti oli muista kuin kansalliskielistä ainoa, jota esiintyi runsaasti (17 % kylteistä). Osuus oli kuitenkin näissä pienissä kaupungeissa selvästi pienempi kuin Sjöblomin tutkimassa Turun ja Helsingin nimistössä. Lisäksi niin sanottuja kansainvälisiä tai universaaleja tekstejä (esim. *pizzeria*) oli merkittävä määrä sekä Sjöblomin että Syrjälän tutkimuksissa (emt.). Myös Etelä-Suomea kartoittanut Laitinen (2014) löysi englanninkielistä yritysnimistöä ja muita englannin esiintymiä erityisesti kaupungeista, mutta pienemmälläkin paikkakunnilla niitä esiintyi. Närpiön yritysnimistöön perehtynyt Mattfolk (2017) havaitsi, että englanninkielisten tai englantia sisältävien yritysnimien määrä oli kasvanut vuosikymmenten saatossa merkittävästi (n. 40 % vuoteen 2011 mennessä).

Tämän tutkimuksen aineistossa Englantia käyttävät nimistössä ja yrityskuvauksissa monikansallisten toimijoiden lisäksi myös monet

kotimaiset yrittäjät. Aineistossa monikansallisuudesta kieliviä englanninkielisiä yritysnimiä ovat esimerkiksi angloamerikkalaisessa maassa alkunsa saaneiden, useissa eri maissa toimivien yritysten nimet, kuten voileipäketju *Subway*. Ketjujen toimintaperiaatteeseen kuuluu tunnettuus ja tuttuus, eli niiden nimet ja tärkeimmät tuotteet ovat samanlaisia toiminta-alueesta riippumatta. Toinen tavallinen tyyppi on jostakin muusta kuin englanninkielisestä maasta lähtöisin oleva kansainvälinen ketju, joka on valinnut *lingua franca* -englannin yrityksensä nimen kieleksi. Tällainen on aineistossamme esimerkiksi tanskalainen pubiketju *Proud Mary Pub*.

Edellisen tyyppiset nimet rajataan joskus kielimaiseman nimistön tarkastelusta pois, koska niiden takana ei katsota olevan paikallista kielipoliittista valintaa. Esimerkiksi Syrjälä (2017) laski, että kun Karjaan ja Kauniaisten nimistön rajasi paikallisiin yrityksiin, noin kolmasosa nimistä hyödynsi edelleen jotakin muuta kieltä kuin suomea tai ruotsia, ja englannin osuus oli merkittävä. Tässä halusimme kuitenkin kartoittaa kielimaisemaa sellaisena kuin se Turun keskustassa liikkujalle näyttäytyy, joten mukana ovat myös tämäntyyppiset nimet ja tekstit. Emme ole laskeneet tarkkaan sitä, kuinka suuri osuus nimistä on suomalaisten yritysten käsialaa, mutta osuutta on syytä tarkastella jatkotutkimuksessa.

Sellaisia Turun kielimaisemassa näkyviä englanninkielisiä yrityksiä, joiden kansainvälisyys ei perustu toimintaan useassa maassa vaan jotka toimivat pelkästään Turussa tai Suomessa, ovat esimerkiksi kahvilaketju *Coffee House* tai Turussa ja Helsingissä toimiva cocktailbaari *Liberty or Death*. Aineistossa olevissa kylteissä, joissa on sekä yksilöivä nimi että liikeidea tai yrityksen toimintaa kuvaava osa ja joissa käytetään sekä suomea että englantia, yksilöivä nimenosa on usein englanniksi. Tyypillinen esimerkki on vaikkapa *Parturi-kampaamo Style Me*. Englanninkielisellä yksilöivällä nimenosalla vaikuttaisi olevan yleensä lähinnä esteettinen ja markkinointitehtävä, eli *symbolinen funktio* (Landry & Bourhis 1997), kun taas kotimaisella kielellä oleva osa kertoo tarkempaa tietoa yrityksestä, esimerkiksi sen toimialasta (*informatiivinen funktio*, emt.). Ehkä vähemmän odotuksenmukainen on sen sijaan ratkaisu, jossa

liikeidean ilmaiseva nimenosa on englanniksi ja yksilöivä nimenosa suomeksi. Näitäkin Turun kielimaisemassa kuitenkin esiintyy. Esimerkiksi turkulaisen käsityöliikkeen *Ilo Knitting Shopin* brändäys on kaiken kaikkiaan varsin kansainvälistä: sisäänkäynnin oven yläpuolelle sijoitetussa valokyltissä lyhyeen, vieraskielisellekin helposti hahmotettavaan suomen *ilo*-sanaan on yhdistetty toimialaa kuvaava englanninkielinen *Knitting Shop* ('neulontakauppa') ja myös näyteikkunan alalaidassa näkyvä yrityksen verkkosivuosoitte on osin englanniksi (*www.iloyarn.fi*). Kun verkkosivulla vierailee, se avautuu oletusarvoisesti englanniksi, ja kieli tulee vaihtaa suomeksi sivun yläreunassa näkyvästä Suomen lippu -symbolista.

Ylipäänsä suomen ja englannin (ja jossain määrin myös muiden kielten) käyttö samassa yhteydessä on kaupallisessa aineistossa tavallista: englantia on valittu niin pääkieleksi kuin mausteeksi tai joksin niiden väliltä. Englannin kieli on otettu haltuun ja omaksi, ja koska se on liiketoiminnassa ja kaupankäynnissä yleinen kieli, sen näkyminen ei aina kiinnitä kovin paljon huomiota.

Vaativa ja hauska englantia

Aineistossa oleva kaupallinen englantia on pääasiassa yksittäisiä sanoja, lyhenteitä ja muita lyhyitä ilmaisuja, mutta merkittävä määrä oli myös monisanaisempia kokonaisuuksia, kuten sloganeita ja mainoslauseita. Niidenkin käyttäjissä on toimijoita, joiden toiminta rajoittuu Suomeen ja jotka eivät suoraan kohdenna tarjontaansa nimenomaan vieraskieliselle kohdeyleisölle. Tällainen on esimerkiksi käytettyjä vaatteita ja valikoituja jälleenmyyntituotteita myyvän Maanantaimarketin slogan *Sustainability is Sexy* ('kestävä kehitys on seksikästä') ja ekokampaamo *Pure Orange*, joka muistuttaa, että *the world is changed by your example, not by your opinion* ('maailmaa muuttaa esimerkiksi, ei mielipiteesi'). Näissä englanninkielisten mainoslauseiden ja yritysten nimien englanninkielisten elementtien voi toisaalta ajatella kielivän markkinoinnin kielitaitoisesta ja kansainvälisesti suuntautuvasta kohderyhmästä ja toisaalta yhdistävän yritysten kestävyysajattelun globaaleihin tavoitteisiin.

On hieman yllättävää, että mainonnassa ja nimistössä käytetyt tekstit voivat sisältää sanaleikkejä tai muuta huumoria englanniksi sillä oletuksella, että yleisö ymmärtää selityksittä varsin hyvää kielitaitoa tai vaikkapa kahden kielen kontrastiivisten erojen oivaltamista edellyttävän tekstin. Esimerkiksi *yes, please* -ilmaisua muistuttava sanapari *yes, peace* on t-paitaan painettuna esimerkki kielen tuotteistamisesta: se ei ole tuotemerkki vaan ajatuksia herättävä sanaleikki. Tällaisessa käytössä englantia ei ole vain markkinoinnin väline vaan osa sen kohdetta – englannilla myydään, mutta myös englanninkielistä ilmaisua tai ajatusta myydään. T-paidat ovatkin merkittävä mutta hyvin vähän tutkittu viestintämuoto nykykielimaaisemassa (Caldwell 2017, 122). Niitä voi havaita sekä staattisissa (näyteikkunat) että liikkuvissa kohteissa (ohikulkijat). Liikkuva kyltti on myös seuraavassa esimerkissä (kuva 3), jossa englannin kielellä uskalletaan leikitellä kaksimielisyyksin: englanniksi nimetyn *Flow Park* -seikkailupuiston mainoslause on *Have a treesome*, joka perustuu monelle suomalaiselle kielenoppijalle hankalan dentaalifrikatiivin yksinkertaistamiseen viimeisen sanan kirjoitusasussa. Tämä tuottaa viittauksen puihin, joihin yritys on rakentanut seikkailuratoja asiakkailleen. Samalla virkkeen viimeinen sana on myös kaksimielinen (‘kolmen kimppa’).

Kuva 3. Sanaleikki bussin kyljessä. Valokuva: Minna Hjort.

Vitsikkääksi tarkoitettujen seksuaalisten merkitysten naamiointiin englantia käyttää sekä nimessään että mainonnassaan myös par-turiliike *Dick Johnson*, joka nimestään huolimatta on suomalainen yritys (esimerkki yrityksen mainonnasta ks. myös edeltä sekä Hjort ja Lantto tässä teoksessa). Nimi leikittelee etu- ja sukunimen yhdis-telmällä, joista kumpikin on myös arkikielinen nimitys penikselle.

Hauskaa kielenkäyttöä tavoitellaan myös sellaisilla kylteillä kuin *Hyvä päivä alkaa smoothisti*. Englanninkielisiä vierassanoja ja toista kieltä, useimmiten suomea, yhdistelevät kyltit osoittavat kielellistä luovuutta ja kertovat sanojen lainautuvuudesta. Esimerkin *smoothisti* on johdettu suomen kielen adverbien tapaan juoman nimestä. Suomeenkin lainatun *smoothie*-substantiivin kielellisestä alkuperästä ei ole epäselvyyttä, ja kyltin adverbinkin voi ajatella viittaavan englan-tiin, sillä se ei esiinny vielä esimerkiksi Kielitoimiston sanakirjassa. Hakukonehaku kuitenkin paljastaa, että sana on yleisesti käytössä (ks. myös Skaffari 2023). Esimerkki lähestyy myös limittäiskieleilyä (engl. *translanguaging*): puhuja tai kirjoittaja voi käyttää osaamiaan kieliä resurssina, josta viestiin valikoituu osuvia sanoja ilman, et-tä kielten välille tehdään selvää rajaa (esim. García & Li Wei 2013, 20–25). Huumoria tuovat samoin homografiset sanat, jotka mah-dollistavat kaksi eri tulkintaa (*Ale Pub*). Erilaisia lainoja käytetään kylteissä varsin paljon, ja niistä sellaiset kuin *Utopia*, *Sushipanda* ja *pizzeria & kebab* voivat olla suomea, englantia tai jotain muuta kieltä. Tällaisia sanoja on kutsuttu kansainvälisiksi (Sjöblom 2006, 132–134), monenkielisiksi (Alanen 2012, 45–46) tai universaaleiksi (Syrjälä 2017, 198), ja ne on määritelty ”useissa eri kielissä saman-muotoisena ja samamerkityksisenä esiintyviksi sanoiksi” (Sjöblom 2006, 132). Niiden luokittelu on haastavaa, ja tutkimuksissa on usein päädytty luokittelemaan ne omaksi ryhmäkseen. Tässä tutkimuksessa ne on kuitenkin Sjöblomin (emt.) tapaan luokiteltu englanniksi silloin, kun ne esiintyvät muun englannin yhteydessä. Monenkielinen sanasto saattaa houkuttaa kaupallisia kylttejä laa-tivia tunnistettavuutensa vuoksi.

Etenkin monimerkityksisyyteen perustuvaan englanninkie-liseen huumoriin tai kielelliseen luovuuteen liittyy väistämättä

kielitaito-olettama: ”kaikki – tai ainakin yrityksemme tavoittelemat henkilöt – osaavat tarpeeksi englantia ymmärtääkseen kekseliään juttumme”. Kielitaitoa on kuitenkin monentasoista, joten voidaan kysyä, sulkeeko pelkästään englanninkielinen asiakasviestintä joitakin mahdollisia asiakkaita pois, jos viestin sisältö on monimutkaisempaa kuin vaikkapa tieto aukioloajoista tai mahdollisuudesta käyttää luottokorttia. Toisaalta laajasti (vaikkakin vaihtelevasti) osattu ja käytetty epäkansallinen englantia ei ole kovin erotteleva väline, eikä sen käyttö yrityksen viestinnässä osu pelkästään esimerkiksi varakkaimpaan tai kansainvälisimpään asiakassegmenttiin. Se voi myös tavoittaa sellaisen kohderyhmän, jolle suomen kieli olisi poissulkeva tekijä.

Kielitaitokysymykseen liittyvät myös kielivirheet, joita voi olla missä tahansa tekstissä. Niitä ei aineistossa juurikaan esiinny. Syynä tähän ei ehkä ole erinomainen kielitaito vaan se, että osa mainosjulisteista ja vastaavista on ulkomaista perua ja valmiina ostettuja tai saatuja. Niiden käyttö voi olla joko organisaationlaajuinen valinta, johon paikallinen toimija ei voi vaikuttaa, tai paikallisen toimijan oma valinta. Toisaalta yritysten omat tekstit voivat koostua yksinkertaisista sanoista tai tunnetuista fraaseista, ja jos ne ovat pidempiä, ne voivat olla luettelomaisia eivätkä esimerkiksi verbillisiä virkkeitä. Esimerkiksi suosittu *open/closed*- ja *welcome*-kyltit voivat edustaa kumpaa tahansa näistä tyypeistä.

Ohjeistava ja kantaa ottava englantia

Kaupallisilla teksteillä on aineistossa pääasiassa liiketoimintaa edistävää funktio, oli kyse sitten symbolisesta tai informatiivisesta tekstistä. Osa kaupallisten toimijoiden asiakasviestinnästä ei kuitenkaan suoraan linkity liiketoimintaan kauppaa edistävässä mielessä. Esimerkiksi muun asiakasviestinnän luokkaan kuuluvat varoituskyltit, joissa toivotaan, että asiakas ei tuo liikkeeseen ruokaa tai juomaa, edistävät liiketoimintaa lähinnä vahinkojen vähentämisen kautta. Suuri kieltojen määrä voi kuitenkin vaikuttaa myös kielteisesti asiakaskokemukseen. Eerikinkadulla sijaitsevan vaateliikkeen ovesa on tarra *No food or drinks! Pets are welcome!*, jossa kiellot on yhdistetty

koirien sallimisesta kertovaan viestiin, pastellisävyihin ja tassunjälkikoristeluihin, mikä pehmentää kieltoja.

Kaupallisen ja ei-kaupallisen rajalla liikkuvat puolestaan sellaiset kyltit, joilla yritykset viestivät arvoistaan. Esimerkiksi koruliikkeen ikkunassa oleva sateenkaarenvärinen *Pride 2022* -tarra (kuva 4) viestii yrityksen arvoista ja toimii myös kaupallisena viestinä samat arvot jakaville potentiaalisille asiakkaille: me tuemme, tukekaa tekin meitä.

Kuva 4. *Pride 2022* -tarra kultasepäniikkeen ovesa Yliopistonkadulla. Valokuva: Minna Hjort.

Arvoista ja ideologioista viestiminen on kuitenkin tavallisempaa epävirallisessa, ei-kaupallisessa kielimaisemassa, jossa viestejä välitetään esimerkiksi julkisiin rakennelmiin liimattujen aktivististen tarrojen avulla. Englanti on protestien *lingua franca*. Henricsonin (2020, 101) mukaan englannin kieli on aktivistisessa kielimaisemassa merkittävässä roolissa. Hän esimerkiksi havaitsi, että vaikka antifasistinen viestintä oli odotetusti monikielisempää kuin fasistinen viestintä, jonka keskiössä on vieraiden vaikutteiden torjunta, fasistisessakin viestinnässä esiintyi vierasta kieltä, englantia (mp.). Kumpikin arvomaailma on jossain määrin tuontitavaraa, johon lainataan iskulauseita ja vastaavia Suomen ulkopuolelta, oletettavasti usein englannin välityksellä. Lisäksi englannin neutraaliuden tai universaaliuden mielikuvat saattavat tehdä siitä tällekin käyttäjäryhmälle näennäisen arvovärittömän kielivalinnan (ks. myös mp.). Tällaista viestintää pohditaan tarkemmin tämän teoksen osassa III.

Lopuksi

Keskityimme Turun keskusta-alueen tutkimuksessa englannin esiintymiin, jotka eivät olleet käännöksiä suomeksi tai ruotsiksi laadituista teksteistä. Vaikka emme keränneetkään translationaalista tai paralleelia kieltä, aineistoa ei voi pitää yksikielisenä, sillä monissa kylteissä oli kahta tai useampaa kieltä, oli sitten kyse yritysnimestä eri osineen tai vaikkapa kielellisesti luovasta mainoslauseesta. Joissakin kylteissä englantia vaikuttaa riittävän yksinään: käännoistä ei tarvita, eikä muutakaan sisältöä aina kirjoiteta paikallisen väestön kielillä. Yritysnimet olivat suurin englannin esiintymien alaluokka, ja muutenkin kaupallinen kieli luonnollisesti hallitsi keskustasta kerättyä aineistoa. Osa englannista löytää tiensä kielimaisemaan monikansallisten yritysten käytänteiden kautta, kun taas osa on suomalaisten tai paikallisten toimijoiden aktiivisten valintojen tulosta. Suomalaisessa julkisessa keskustelussa aika ajoin englannin runsaaseen käyttöön kohdistuneen kritiikin syy näkyy katukuvassa: englantia löytyi kaupungilta lähes etsimättä. Turussa toimitaan

kuitenkin kuin missä tahansa urbaanissa kaupallisessa kielimaisemassa: tehdään kielellisiä valintoja, joiden katsotaan hyödyttävän liiketoimintaa.

Kaupallinen englantia muodosti valtaosan painetusta, yksin esiintyvistä englannista Turun keskustan kielimaisemassa, mutta jonkin verran englantia oli myös virallisessa kielimaisemassa eli julkisten toimijoiden tuottamana sekä ruohonjuuritason toimijoiden pienemmän mittakaavan kylteissä, joissa esimerkiksi kannatettiin omaa urheiluseuraa tai tuotiin omia arvoja esille. Kuten edellä totesimme, tämä on odotettuakin: virallisessa kielimaisemassa rinnalla ovat yleensä kansalliset kielet, ja liikekeskustassa kaupalliset tekstit ylipäänsä dominoivat. Epäkaupallista ja epävirallista englantia olisi aineistossa kuitenkin jonkin verran enemmän, jos olisimme huomioineet myös graffitit ja käsin kirjoitetut sanat ja tekstit. Tutkimusta voisikin jatkaa keräämällä myös muuta kuin painettuja mainoksia, valomainoksissa näkyviä nimiä tai muuten viimeistellyä materiaalia. Toinen suunta jatkotutkimukselle olisi englanninkielisten kylttien vertaaminen muiden kielten esiintymiin tai Turun kielellisen kaupunkikuvan vertailu muiden kaupunkien kanssa. On sekä kielimaisematutkimuksen etu että haaste, että englannista on runsaudenpula: analysoitavaa aineistoa ja vertailukohtia riittää, mutta käsittely on hidasta.

Tutkimuksemme valmistuttua seisomme helmikuuisena iltana keskellä uudistettua kauppatoria ja katselemme uusien toripaviljonkien yli naapurikerrostalojen julkisivuja. Yritysten nimiä ja valomainoksia on kaikilla neljällä sivulla. Myös englantia näkyy torin kielimaisemassa, mutta se ei ole hallitseva kieli kymmenissä valokylteissä. Suomea näkyy runsaasti, ruotsiakin esiintyy, ja monia nimiä on vaikea pitää minkään yhden kielen sanoina. Vaikka englannin esiintymiä on ydinkeskustassa paljon, ”Turku Centerisäkään” se ei ole vallannut kaikkea tilaa, vaan maisema on leimallisesti monikielinen.

Lähteet

Journalistiset lähteet

- Forsman, Tommi 2021: Mitä ihmettä? Turun kaupallinen keskusta on nyt Turku Center. – *MTV-uutiset* 30.3.2021. [Verkkoaineisto.] <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/mita-ihmetta-turun-kaupallinen-keskusta-on-nyt-turku-center/8103290>. Viitattu 5.6.2022.
- Laine, Linda 2021: Outo nimihässäkkä: Turun keskusta on edelleen Turun keskusta. – *Iltalehti* 31.3.2021. [Verkkoaineisto.] <https://www.iltalehti.fi/kotimaa/a/71c281e1-8aa2-40e5-a867-8175c25299e2>. Viitattu 5.6.2022.
- Lehtinen, Toni 2021a: Turun keskusta ehkä haisee, mutta ei englanniksi. – *Helsingin Sanomat* 21.4.2021. [Verkkoaineisto.] Viitattu: 5.6.2022.
- Lehtinen, Toni 2021b: Turku Center -nimikohun seuraus: Turun keskusta valittiin vuoden kaupunkikeskustaksi. – *Helsingin Sanomat* 21.5.2021. [Verkkoaineisto.] <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000007992229.html>. Viitattu: 5.6.2022.
- Räsänen, Piritta 2021: Turun kaupallinen keskusta on nyt Turku Center: Somessa muistellaan muita ”kansainvälisiä” brändäyksiä sekä tietysti Sunny Car Centeriä. – *Helsingin Sanomat* 31.3.2021 [Verkkoaineisto.] <https://www.hs.fi/nyt/art-2000007893335.html>. Viitattu 5.6.2022.
- Saarikivi, Janne 2021: Turun keskusta on nyt Turku Center, ja sen mukana meni Suomen Turku ja Suomi. – *Yle*. [Verkkoaineisto.] <https://yle.fi/uutiset/3-11871662>. Viitattu 5.6.2022.
- Yle 2010: Helsingin rautatieaseman nimi ei lyhenekään. – *Yle* 3.6.2010. [Verkkoaineisto.] <https://yle.fi/a/3-6157700>. Viitattu 5.6.2022.

Kirjallisuus

- Alanen, Mirka 2012: *Kieliresurssit ja niiden väliset suhteet Pajalan ja Pykeijän kielimaisemissa*. Pro gradu -tutkielma. Jyväskylän yliopisto.
- Backhaus, Peter 2007: *Linguistic Landscapes. A Comparative Study of Urban Multilingualism in Tokyo*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Blackwood, Robert 2015: LL Explorations and Methodological Challenges. Analysing France’s Regional Languages. – *Linguistic Landscape* 1 (1) s. 38–53.
- Blommaert, Jan 2013: *Ethnography, Superdiversity and Linguistic Landscapes*. Bristol: Multilingual Matters.
- Caldwell, David 2017: Printed T-shirts in the Linguistic Landscape. – *Linguistic Landscape* 3 (2) s. 122–148.
- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2006: Linguistic Landscape and Minority Languages. – *International Journal of Multilingualism* 3 (1) s. 67–80.

- Cenoz, Jasone – Gorter, Durk 2009: Language Economy and Linguistic Landscape. Teoksessa Shohamy, Elana – Gorter, Durk (toim.) *Linguistic Landscape. Expanding the Scenery*. New York: Routledge. 55–69.
- Cook, Vivian 2015: Meaning and Material in the Language of the Street. – *Social Semiotics* 25 (1) s. 81–109.
- Crystal, David 2003: *English as a Global Language*. 2. painos. Cambridge: University Press.
- EF English Proficiency Index 2022. [Verkkoaineisto.] <https://www.ef.com/ca/epi/>. Viitattu 2.10.2023.
- García, Ofelia – Li Wei 2013: *Translanguaging. Language, Bilingualism and Education*. Lontoo: Palgrave Macmillan.
- Gorter, Durk 2013: Linguistic Landscapes in a Multilingual World. – *Annual Review of Applied Linguistics* 33 s. 190–212.
- Gorter, Durk – Cenoz, Jasone 2023: English Can Be Seen Everywhere. Teoksessa Gorter, Durk – Cenoz, Jasone (toim.) *A Panorama of Linguistic Landscape Studies*. Bristol: Multilingual Matters. 252–309.
- Haapamäki, S. 2022: Språkliga landskap i Åbo förr och nu. – *Folkmålsstudier* 60 s. 11–43. [Verkkoaineisto.] <https://journal.fi/folkmalstudier/article/view/120811/71816>. Viitattu: 13.12.2023.
- Henricson, Sofie 2020: Aktivistinen kielimaisema. Pilottitutkimus. Teoksessa Grasz, Sabine – Keisanen, Tiina – Oloff, Florence – Rauniomaa, Mirka – Rautiainen, Iira – Siromaa, Maarit (toim.) *Menetelmällisiä käännteitä soveltavassa kielentutkimuksessa – Methodological Turns in Applied Language Studies*. Jyväskylä: Suomen soveltavan kielitieteen yhdistys AFinLA. 95–114.
- Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla – Bellinzona, Martina (toim.) 2024: *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Hiltunen, Turo 2004: Suomalaiset mainostavat englanniksi. Teoksessa Nevalainen, Terttu – Rissanen, Matti – Taavitsainen, Irma (toim.) *Englannin aika – elävän kielen kartoitusta*. Helsinki: Helsingin yliopisto. 373–385.
- Kallen, Jeffrey L. 2011: Changing Landscapes. Language, Space and Policy in the Dublin Linguistic Landscape. Teoksessa Jaworski, Adam – Thurlow, Crispin (toim.) *Semiotic Landscapes. Language, Image, Space*. 41–58.
- Kelly-Holmes, Helen 2014: Linguistic Fetish. The Sociolinguistics of Visual Multilingualism. Teoksessa Machin, David (toim.) *Visual Communication*. Berliini: De Gruyter. 135–151.
- Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria 2021: Johdanto – kielinäkökulma Turun historiaan. Teoksessa Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa*. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 9–40.

- Koskinen, Kaisa 2013: Turistina Hervannan kielimaisemassa. Käännettyyden jäljillä. Teoksessa Koskinen, Kaisa (toim.) *Tulkattu Tampere*. Tampere: Tampere University Press. 303–323.
- Kotimaisten kielten keskus 2021: *Turku Center tapetilla*. [Verkkoaineisto.] https://www.kotus.fi/kielitieto/nimisto/ajankohtaista_nimista/turku_center_tapetilla.35988.news. Viitattu 5.6.2022.
- Laitinen, Mikko 2014: 630 Kilometres by Bicycle. Observations of English in Urban and Rural Finland. – *International Journal of the Sociology of Language* 228 s. 55–77.
- Laitinen, Mikko – Leppänen, Sirpa – Rautionaho, Paula – Backman, Sara 2023: *Englanti Suomen kansalliskielten rinnalla. Kohti joustavaa monikielisyyttä*. [Verkkoaineisto.] Helsinki: Valtioneuvoston kanslia. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-383-055-4>.
- Landry, Rodrigue – Bourhis, Richard Y. 1997: Linguistic Landscape and Ethnolinguistic Vitality. An Empirical Study. – *Journal of Language and Social Psychology* 16 (1) s. 23–49.
- Leppänen, Sirpa – Nikula, Tarja 2008: Johdanto. Teoksessa Leppänen, Sirpa – Nikula, Tarja – Kääntä, Leila (toim.) *Kolmas kotimainen. Lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 9–40.
- Leppänen, Sirpa – Nikula, Tarja – Kääntä, Leila 2008: Englanti ei ole suomalaisille enää vieras kieli. – *Hüidenkivi* 15 (6) s. 20–21.
- Leppänen, Sirpa – Pahta, Päivi 2012: Finnish Culture and Language Endangered – Language ideological Debates on English in the Finnish Press From 1995 to 2007. Teoksessa Blommaert, Jan – Leppänen, Sirpa – Pahta, Päivi – Virkkunen, Tiina – Räisänen, Tiina (toim.) *Dangerous Multilingualism. Northern Perspectives on Order, Purity and Normality*. Basingstoke: Palgrave Macmillan. 228–260.
- Leppänen, Sirpa – Pitkänen-Huhta, Anne – Nikula, Tarja – Kytölä, Samu – Törmäkangas, Timo – Nissinen, Kari – Kääntä, Leila – Virkkula, Tiina – Laitinen, Mikko – Pahta, Päivi – Koskela, Heidi – Lähdesmäki, Salla – Jousmäki, Henna 2009: *Kansallinen kyselytutkimus englannin kielestä Suomessa. Käyttö merkitys ja asenteet*. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/22892>. Viitattu 5.6.2022.
- Martin, Elizabeth 2011: Multilingualism and Web Advertising. Addressing French-Speaking Consumers. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 32 (3) s. 265–284.
- Mattfolk, Leila 2017: Attitudes Towards Globalized Company Names. Teoksessa Ainiala, Terhi – Östman, Jan-Ola (toim.) *Socio-Onomastics. The Pragmatics of Names*. Amsterdam: John Benjamins. 165–182.

- Moore, Kate – Varantola, Krista 2005: English in Europe. For Better, For worse. Teoksessa Anderman, Gunilla – Rogers, Margaret (toim.) *In and Out of English. For Better, For Worse*. Clevedon: Multilingual Matters. 133–152.
- Paakkinen, Terhi 2008: ”Coolia” englantia suomalaisissa mainoksissa. Teoksessa Leppänen, Sirpa – Nikula, Tarja – Kääntä, Leila (toim.) *Kolmas kotimainen – lähikuvia englannin käytöstä Suomessa*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 299–329.
- Peterson, Elizabeth – Beers Fägersten, Kristy 2024: *English in the Nordic Countries. Connections, Tensions, and Everyday Realities*. New York: Routledge.
- Piller, Ingrid 2003: Advertising as a Site for Language Contact. – *Annual Review of Applied Linguistics* 23 s. 170–183.
- Reershemius, Gertrud 2019: Lamppost Networks. Stickers as a Genre in Urban Semiotic Landscapes. – *Social Semiotics* 29 (5) s. 622–644.
- Schlick, Maria 2002: *Babel or Global Village? The Proportion of Anglicisms and the Influence of Other Foreign Languages in Eight European Shopping Areas*. Opinnäytetyö. Universität Klagenfurt.
- Schlick, Maria 2003: The English of Shop Signs in Europe. – *English Today* 19 (1) s. 3–17.
- Sebba, Mark 2012: Researching and Theorizing Multilingual Texts. Teoksessa Mark Sebba – Mahootian, Shahrzad – Jonsson, Carla (toim.) *Language Mixing and Code-switching in Writing. Approaches to Mixed-language Written Discourse*. New York: Routledge. 1–26.
- Sjöblom, Paula 2006: *Toiminimen toimenkuva. Suomalaisen yritysnimistön rakenne ja funktiot*. Turku: Turun yliopisto.
- Skaffari, Janne 2023: Suomi ja englantia kohtaavat kaupungin kielimaisemassa. *Kielikello* 4/2023 [Verkkoaineisto.] <https://kielikello.fi/suomi-ja-englanti-kohtaavat-kaupungin-kielimaisemassa/>. Viitattu 5.9.2024.
- Syrjälä, Väinö 2016: Namn i gatubilden – om namn i Svenskfinlands lingvistiska landskap. Teoksessa Danielsen, Martin Sejer – Eggert, Birgit – Jakobsen, Johnny G. G. (toim.) *Navn og navnebærere*. Rapport fra NORNA 45. symposium i Skagen 1.–4. oktober 2014. Uppsala: NORNA-förlaget. 263–286.
- Syrjälä, Väinö 2017: Naming Businesses – In the Context of Bilingual Finnish Cityscapes. Teoksessa Ainiala, Terhi – Östman, Jan-Ola (toim.) *Socionomastics. The Pragmatics of Names*. Amsterdam: John Benjamins. 183–201.
- Taavitsainen, Irma – Pahta, Päivi 2003: English in Finland. Globalisation, Language Awareness and Questions of Identity. – *English Today* 19 (4) s. 3–15. Turku Center. Turun ydinkeskustayhdistyksen verkkosivut [Verkkoaineisto.] <https://www.turkucenter.fi>. Viitattu 5.6.2022.
- Turun kaupunki. Tilastotietoja Turusta 2022 [Verkkoaineisto.] <https://www.turku.fi/turku-tieto/tilastot/tilastotietoja-turusta>. Viitattu 4.6.2022.

Sanaleikkejä ja sombreroja

Espanjan kieli Turun katukuvassa

Hanna Lantto

© <https://orcid.org/0000-0002-7623-3236>

Johdanto

Espanja on mandariinikiinan jälkeen toiseksi puhutuin äidinkieli maailmassa. Espanjan äidinkielisiä puhujia on Euroopassa Espanjan valtion alueella, Latinalaisessa Amerikassa ja Yhdysvalloissa yhteensä lähes 500 miljoonaa. Toisena kielenään espanjaa puhuu arviolta noin 75 miljoonaa ihmistä. Kyse on siis merkittävästä maailmankielestä. (Ethnologue 2024; Statista 2024.)

Suomessa espanja on kuitenkin viime vuosikymmeniin asti jäänyt muiden vieraiden kielten, kuten englannin, ranskan ja saksan varjoon, vaikka suomalaisten yhteydet Espanjaan ja sitä kautta espanjan kieleen ovat olleet vahvat jo 1970-luvulta lähtien. Alkuaikoina yhteydet rajoittuivat enimmäkseen Etelä-Espanjaan ja Kanariansaarille kohdistuviin lomamatkoihin, mutta EU-jäsenyyden ja liikkuvuuden nousun myötä yhteydet ovat monipuolistuneet. Aurinkorannikolla ja Costa Bravalla asuu vuosittain noin 30 000 suomalaista ja virallisesti Espanjaan rekisteröityneitä suomalaisia on noin 15 000 (Suomi ulkomailla 2024). Espanja on ollut yksi suosituimmista Erasmus-vaihdon kohteista (Opetushallitus 2024), ja espanja on englannin jälkeen suosituin kansalaisopistoissa opskeltava vieras kieli (Kansalaisopistot 2024). Monella suomalaisella on siis suora yhteys espanjan kieleen ja espanjankieliseen kulttuuriin. Niilläkin, jotka eivät ole asuneet maassa tai opiskelleet kieltä, on yleensä sekä kielestä että kulttuurista – espanjalaisesta, latinalais-amerikkalaisesta tai molemmista – jonkinlaisia mielikuvia.

Tässä luvussa haluan selvittää, miten ja missä espanja Turussa näkyy ja miten kielen piirteitä hyödynnetään Turun kielimaisemissa.

Kuten Gorterin (2013) katsauksesta käy ilmi, kielimaisemat ovat monimuotoinen ilmiö, jota voi tutkia hyvin monien erilaisten kieli-, sosiaali- ja viestintätieteellisten taustateorioiden tarjoamissa kehi-koissa. Myös espanjankielisiä kielimaisemia tai espanjaa kielimaisemissa on tutkittu useammasta näkökulmasta eri puolilla maailmaa, kuten Yhdysvaltojen kontekstissa (esim. Troyer, Caceda & Egui-bar 2015; Rodríguez 2018) ja koko espanjankielisessä maailmassa (artikkelit teoksessa Gubitosi & Pellicia 2021). Oma tutkimukseni tarkastelee espanjaa monimuotoisessa kaupunkiympäristössä, jossa se ei ole väestön ensisijainen kieli tai kansallisesti merkittävän vähemmistön kieli (tämän linjan aiempia tutkimuksia esimerkiksi Paffey 2019; Krämer 2020).

Tutkimus sijoittuu Penelope Eckertin (2012) *sosiolingvistiikan kolmanneksi aalloksi* luonnehtiman suuntauksen viitekehykseen, joka korostaa kielellisten resurssien sosiaalista merkitystä. *Kielellisellä resurssilla* tarkoitetaan mitä tahansa kieleen liittyvää yksikköä, jolla on sekä muoto että merkitys. Resursseja ovat siis kaikki kielenaineokset kokonaisista kielistä ja kielimuodoista yksittäisiin äännteisiin tai kirjainmerkkeihin. Kielet ja kielenpiirteet sijoittuvat osaksi semioottista kenttää, joka muokkautuu jatkuvasti erilaisissa kielenkäyttökonteksteissa. Espanjan sanat ja muut kielenaineokset Turun katukuvassa viittaavat käyttökontekstinsa ulkopuolelle espanjankieliseen kulttuuripiiriin, josta meillä kaikilla on jo jonkinlainen käsitys. Samalla ne voivat saada käyttökontekstissaan kiinteästi paikkaan ja aikaan sidottuja merkityksiä.

Tutkimuskysymykseni tässä luvussa ovat seuraavat:

- 1) Missä espanjan kieli Turun kielimaisemissa näkyy? Mitä se kertoo meille espanjan asemasta Turussa ja maailmassa?
- 2) Mikä on espanjan kielellisten resurssien sosiaalinen merkitys? Millaisissa eri kielissä ja merkityksissä yhdistelevissä konstruktioissa espanjan aineksia esiintyy?

Tarkastelen espanjan sosiaalisia merkityksiä osana kielen *hyödykeistämistä* (Cameron 2005; Heller 2010; ks. myös tämän teoksen

johdantoluku). Aloitan aiheen käsittelyn esittelemällä menetelmät, joilla tutkimuksen valokuva-aineisto on kerätty. Sen jälkeen pyrin vastaamaan ensimmäisiin tutkimuskysymyksiini luomalla yleiskatsauksen siihen, miten ja missä espanja Turun kaupungissa näkyy. Tavallisesta järjestyksestä poiketen käsittelen vasta yleiskatsauksen jälkeen kolmannen aallon sosiolingvistiikan käsitteistöä, kielen hyödykkeistämistä markkinoinnin välineenä (Heller 2010) ja monikielisten sanaleikkien roolia kaupallisessa kielimaisemassa. Seuraavaksi siirryn pohtimaan sitä, miten yksittäisiä espanjaan liitettäviä kielellisiä resursseja, kuten artikkeleita, sanoja, sanontoja ja erikoismerkkejä, käytetään turkulaisessa kuvastossa luomaan mielikuvia espanjankielisestä maailmasta. Kielellisen resurssin sosiaalinen merkitys ei ole kaikille täysin sama, vaan sekä kaupunkilaiset että vierailijat tulkitsevat niitä omista lähtökohdistaan käsin. Koska semioottinen kenttä on jatkuvassa muutoksessa, kielellisen resurssin sosiaalinen merkitys voi myös vaihdella kontekstista toiseen, eikä espanja välttämättä herätä kaikissa samanlaisia etnokulttuurisia assosiaatioita.

Tarkastelen espanjan kieltä Turun kielimaisemissa myös monikielisyyden näkökulmasta. Espanjaan liittyväksi monikielisyydeksi luen paitsi espanjan esiintymisen yhdessä eri kielten kanssa, myös espanjan kielestä osaksi kansainvälistä sanastoa integroidut kulttuuriset käsitteet eli niin sanotut monenkieliset sanat. Espanjan kielellisten resurssien avulla kuitenkin luodaan myös uutta. Päähuomioni kohteena ovatkin nämä monikieliset innovaatiot eli yllättäviä kielyhdistelmiä humoristisesti hyödyntävät nimet ja tekstit. Lopuksi sijoitan tutkimukseni tulokset paitsi turkulaiseen myös globaaliin kontekstiin.

Aineistonkeruun menetelmät

Tutkimuksen valokuva-aineisto on kerätty kahdella eri menetelmällä. Ensimmäinen niistä on perinteinen kävely- ja kuvauskierros. Helmikuussa 2020 haravoimme yhdessä Minna Hjortin kanssa

Turun keskustan neljä katua (Läntinen rantakatu, Linnankatu, Eerikinkatu ja Yliopistonkatu Aninkaistenkadulta Eskelinkadulle/Käsityöläiskadulle asti), niiden poikkikatut sekä katujen varsilla sijaitsevat liiketilat. Kuvasimme kaikki näkemämme espanjankieliset tekstit. Kuvia kertyi yhteensä noin 150. Satunnaisia kuvia on otettu kaupungilla myös myöhemmin, mutta järjestelmällistä kierrosta ei ole toistettu uudelleen. Muun kuin varsinaisen aineistonkeruun yhteydessä otetuissa kuvissa mainitaan erikseen ajankohta.

Kartoitimme matkan varrelta sekä ulko- että sisätiloja. Emme siis pitäytyneet vain ulkotilojen tekstien kuvaamisessa, kuten useissa kielimaisematutkimuksissa ja joissakin tämänkin luvuissa tehdään, vaan poikkesimme myös sisällä rakennuksissa ja liikkeissä. Kuvia on siksi otettu myös muun muassa kirjastossa, kirja- ja vaatekaupassa sekä Turun kauppahallin erikoisliikkeissä.

Toisena aineistonkeruumetodina toimi joukkoistaminen. Pyysin maaliskuussa 2020 Turun yliopiston espanjan kielen pääaineopiskelijoita kuvaamaan kaupungilla näkemäänsä espanjan kieltä ja toimittamaan kuvat minulle. Koronapandemian alkaminen vaikeutti aineistonkeruuta, mutta kuvia kertyi tällä menetelmällä yhteensä noin 30 kappaletta. Opiskelijoiden ottamia kuvia ei esiinny tässä luvussa.

Yleiskatsaus aineistoon – missä espanja Turussa näkyy?

Kielimaisemat ovat viime vuosikymmeninä yhdenmukaistuneet ympäri maailman (Bolton 2012, 30). Globalisaatio kulttuurisena, taloudellisena ja poliittisena voimana on aiheuttanut populaarikulttuurin, elämäntapojen ja tuotteiden amerikkalaistumista Euroopassa jo toisen maailmansodan jälkeisistä vuosista lähtien (mp.). Turunkin katukuvassa esiintyvät tuotteineen ja mainoksineen globaalit ketjut, kuten McDonald's ja Burger King, mutta myös niiden paikallisempi muunnelma, Turussa perustettu mutta sittemmin Suomen rajojen ulkopuolelle levinnyt Hesburger. Vaikka Bolton viittaa yhdenmukaistumisella nimenomaan katukuvan

englanninkielistymiseen, myös osa Turun katukuvassa esiintyvää espanjasta on selvästi globalisaation seurauksena tapahtunutta yhdenmukaistumista. Kyseiset tekstit eivät siis ole vain espanjan paikallisia ilmentymiä vaan osoitus espanjan hyödykkeistämistä markkinoinnin kielenä ympäri maailmaa. Siksi espanjankielisten tekstien yhteydessä on tärkeää pohtia, kenen ääni maisemassa kuuluu.

Kielen esiintymiä voi luokitella esimerkiksi sitä kautta, onko yrittäjä nimenomaan turkulainen tai suomalainen vai onko mainokset ja tekstit määritellyt valmiiksi joko koko Suomen tasolla toimiva tai globaali tekijä, jolla on paljon suuremmat resurssit ja markkinointiapunaan kansainvälinen mainostoimisto. Voi myös kysyä, keitä tekstin avulla halutaan puhutella: ovatko kohteena turistit, Turussa asuvat espanjankieliset maahanmuuttajat vai suomalaiset, joille tekstin avulla pyritään markkinoimaan tuotteita ja palveluja herättämällä tietynlaisia mielikuvia?

Espanjan asemasta yhtenä suurena maailmankielenä todistaa esimerkiksi se, että espanjan kielen oppikirjoja on näkyvillä kirjakaupoissa muiden suurten kielten joukossa. Espanja on mukana myös tuotteissa ja mainoksissa, joissa sama sana toistuu eri kielillä. Espanjaa esiintyy Turun kaupunkikuvassa erityisen paljon erilaisissa tuotenimissä, liikkeiden, yhteisöjen ja yritysten nimissä sekä niiden mainoksissa. Esimerkiksi Forexin valuutanvaihtopisteessä espanja esiintyy yhtenä suurena kielenä muiden kielten joukossa. Forex on ruotsalaisomisteinen, pohjoismaiden suurin valuutanvaihtoon erikoistunut yritys, jonka toiminta on ylirajaista. Forex käyttää kaikissa toimipisteissään samanlaisia keltamustia värejä ja samaa kirjasintyyppiä, joten yrityksen toimipisteet on katukuvassa helppo tunnistaa. Turun Eerikinkadulla sijaitsevan Forexin ulkoseinässä lukee suurin kirjaimin *VALUTA CAMBIO EXCHANGE WECHSELN*. Suomea seinässä ei esiinny. Ulkoseinän teksti onkin ensisijaisesti suunnattu Turussa vieraileville turisteille. Paikallisista kielistä ruotsia edustaa *valuta*, jonka voi ehkä lukea monenkieliseksi sanaksi. Seuraava sana, *cambio*, voi periaatteessa olla joko espanjaa, italiaa tai portugalialia, tosin espanjankielinen puhujayhteisö on

näistä selvästi suurin sekä maailmanlaajuisesti että Forexin lähtömaassa Ruotsissa. Näiden lisäksi seinässä ovat englannin- ja saksankieliset tekstit.

Samalla tavalla ylikansallinen, tässä tapauksessa yhdysvaltalainen, on myös texmex-pikaruokaa tarjoileva ketju Taco Bell, jonka teksteissä esiintyy paitsi espanjankielistä ruokasanastoa myös espanjan ja englannin yhdistelmiä, kuten syksyn 2022 mainoskampanjan iskulauseessa *Live más, 'elá* (eng.) enemmän (esp.)' (kuva 1). Ylikansallisten texmex-ravintoloiden paikallisemmaksi muunnelmaksi voidaan lukea esimerkiksi ravintola Pancho Villa, joka on Tampereella perustettu suomalainen ketju. Pancho Villa, joka on nimetty meksikolaisen vapaustaistelijan mukaan, luonnehtii nettisivuillaan tarjoilevansa ruokaa ”Meksikon hengessä”. Pancho Villa -ketjulla on suomalaiskaupungeissa yhteensä 34 ravintolaa, joiden mainoksissa, koristeissa ja ruokalistoissa viljellään espanjan ohella myös meksikolaisstereotyyppioihin liittyvää kuvastoa, kuten leveälierisiä sombrerohattuja ja kaktuksia. Ruokalistalla on näennäisesti meksikolaisuudesta huolimatta paljon hampurilaisia ja muuta

Kuva 1. Taco Bellin mainoslause.

Kuva 2. Sazonador-mausteseos.

pohjoisamerikkalaiseksi luokiteltavaa ruokaa. Vielä astetta paikallisempi muunnelma texmex-ravintoloista taas on El Nam, joka aineistonkeruun aikaan sijaitsi Yliopistonkadun kävelykadulla ja joka nykyään toimii kauppakeskus Skanssissa (ks. kuva 6). El Namin sisustuksessa dominoivat sombreron muotoiset lampunvarjostimet. Jäteastioissa lukee espanjaksi *gracias* 'kiitos'.

Espanjaa esiintyykin erityisen paljon ruoka- ja ravintolasanas-tossa. Tuotteita, joiden nimet ja mainokset ovat espanjankielisiä, löytyi texmex-ravintoloiden ohella esimerkiksi Alkosta, kauppahallin erikoiskaupoista ja Hansakorttelissa vielä keväällä 2020 sijainneesta latinalaisamerikkalaisten tuotteiden erikoisliikkeestä, kuten Sazonador-mausteseos kuvassa 2 (yllä). Myös tavallisissa ruokakau-poissa myydään *Sol*-olutta, *Bueno*-kikherneitä ja *Saludo*-kahvia.¹

Suurin osa Turun kielimaisemien espanjasta on suunnattu ke-nelle tahansa ohikulkijalle, mutta espanjaa esiintyy Turun kaupun-kikuvassa myös yhteisökielenä. Tällä viitataan siihen, että teksteis-sä esiintyvää espanjaa ei ole osoitettu turisteille tai suomalaisille markkinointitarkoituksessa, vaan tekstien kohde on paikallinen espanjankielinen yhteisö. Espanjaa esiintyi keväällä 2020 esimer-kiksi Jehovan todistajien materiaalissa (kuva 3), kaupunginkirjaston espanjankielisen osaston kirjahyllyssä ja latinalaisamerikkalaisten tuotteiden kaupassa. Kaupan tarkoitus oli omistajan sanojen mu-kaan tarjota paikallisille latinalaisamerikkalaisille ihmisille oma kotipaikka, *un rincón latino* eli latinalainen kulmakauppa, jossa viettää aikaa.²

Kuvassa 3 esiintyvässä Jehovan todistajien materiaalissa espan-jankieliset ja englanninkieliset tekstit olivat suurimpina näkyvillä. Jehovan todistajilla on usein pyrkimyksenä lähestyä maahanmuut-tajia omankielisellä materiaalilla ja hankkia jäseniä tarjoamalla uu-teen ympäristöön tulijoille yhteisö, johon integroitua. Tässä yhtey-dessä on merkittävää, että espanjankielisten määrää pidetään niin

1 *sol* 'aurinko', *bueno* 'hyvä', *saludo* 'tervehdys'

2 Kauppa suljettiin muutamia kuukausia aineistonkeruun ja koronapandemian alka-misen jälkeen.

Kuva 3. Jehovan todistajien mainosmateriaali. *Cómo tener una familia feliz*, 'miten saada onnellinen perhe'.

suurena, että siihen kannattaa käyttää resursseja paitsi painamalla espanjankielistä materiaalia myös mainostamalla toimintaa espanjankielisillä kylteillä. Tilastokeskuksen mukaan vuonna 2022 Turun

kaupungissa asui 572 ja lähikuntien alueella pari sataa ihmistä, jotka puhuivat äidinkielenään espanjaa. Lisäksi Turussa asuu väliaikaisesti vaihto-opiskelijoita espanjankielisistä maista; Turun yliopistoonkin Espanjasta saapuu vuosittain yli sata vaihto-opiskelijaa. Ne kaksi Jehovan todistajaa, jotka kyseisenä ajankohtana päivystivät Aurakadun ja Läntisen Rantakadun kävelykadun kulmassa, eivät kuitenkaan itse puhuneet espanjaa.

Espanja siis esiintyy listoissa, joissa luetellaan tiettyä termiä tai jaetaan tiettyä informaatiota erilaisilla suurilla maailmankielillä. Sitä esiintyy myös materiaalisissa, joka on suunnattu paikalliselle espanjankieliselle vähemmistölle. Espanjan kielellisiä resursseja kuitenkin esiintyy myös teksteissä, jotka on suunnattu erityisesti suomalaiselle yleisölle ja joiden funktio ei ole erityisen informatiivinen, vaan tekstin perimmäinen tarkoitus vaikuttaa olevan tietynlaisten mielikuvien herättäminen. Vieraita kieliä käytetään kielimaisemissa usein markkinoinnin välineenä tavalla, jota Kelly-Holmes (2014) kuvaa kielen *fetisoimisena*: tekstin muoto ja toiseuden herättämät mielikuvat ovat tärkeämpiä kuin tekstin sisältö. Voimmekin olettaa, että monet espanjan esiintymät Turun kaupunkikuvassa ovat esimerkkejä kielen hyödykkeistämisestä. Nyt suuntaan katseen niin sanottuun kolmannen aallon sosiolingvistiikkaan ja siihen, mistä on kyse, kun puhutaan kielellisistä resursseista, niiden sosiaalisesta merkityksestä ja kielen hyödykkeistämisestä osana kielimaisemaa.

Kielellisten resurssien sosiaalinen merkitys ja kielten hyödykkeistäminen kielimaisemassa

Bourdieu (1977) kirjoittaa kielestä symbolisena pääomana, joka voidaan mobilisoida markkinoilla materiaalsen pääoman vaihdon välineeksi. Kielellä luodaan ja pidetään yllä merkityksiä, sosiaalisia kategorioita ja sosiaalisia suhteita mutta myös niitä poliittisia ja taloudellisia ehtoja, joiden puitteissa merkityksiä ja sosiaalisia suhteita luodaan. Kieli ei siis vain heijasta yhteiskunnallista järjestystä vaan aktiivisesti tuottaa sitä (Gal 1989; Irvine 1989). Kielelle

ja kielille antamamme sosiaaliset merkitykset tuottavat ja uusintavat kieliin ja niiden puhujiin liittyviä stereotyyppioita ja hierarkioita.

Eckert (2012) nimittää sosiolingvistiikan kolmanneksi aalloksi lähestymistapaa, jossa kielellistä vaihtelua ja kielellisten resurssien sosiaalisia merkityksiä tarkastellaan ennen kaikkea tyylien tuottamisena ja tyyllittelyn käytänteinä. Toisin kuin ensimmäisen ja toisen aallon tutkimuksessa, jossa tarkastellaan variaatiota makrososiolingvististen kategorioiden, kuten sukupuolen ja luokan, kautta, sosiolingvistiikan kolmannessa aallossa analyysi lähtee liikkeelle tyyppillisemmin kielenulkoisesta kuin kielellisestä todellisuudesta. Keskeisiä ovat kysymykset siitä, mitä kielellä tehdään ja mikä vaikutus tiettyjen kielellisten resurssien mobilisoinnilla halutaan saada aikaan.

Tyyllittelyllä (Lehtonen 2015) viitataan kielelliseen performanssiin, jolla luodaan moniäänisyyttä puheeseen tai tekstiin ottamalla käyttöön odotuksenmukaisesta poikkeavia kielellisiä resursseja. Eckert (2008) kuvaa tyylin ja kielen indeksistä kenttää semioottisena maisemana. Kun kielen käyttäjä tai havainnoija, jota Eckert nimittää *tyyllilliseksi toimijaksi* (*stylistic agent*), rekisteröi kielellisen resurssin, hän rekisteröi samalla kyseisen resurssin käyttäjän ja tämän muut ominaisuudet ja muodostaa ideologisen linkin kielen ja sosiaalisen maailman välillä. Näin kielenkäyttäjän ominaisuudet siirtyvät kielen piirteen ominaisuuksiksi. Esimerkiksi Helsingin puhekieleen yhdistetty *s*-äänne kytkeytyy kuulijoiden mielessä paitsi tiettyyn alueeseen myös puhujien oletettuihin muihin ominaisuuksiin, kuten sukupuoleen, vaatetukseen ja käytökseen, liittyviin stereotyyppioihin – jopa siinä määrin, että tietyntyypipisten puhujien kielessä kuullaan kyseinen piirre, vaikka äänteen realisaatio olisi hyvin vaihteleva (Vaattovaara & Halonen 2015). Tämä kaikki on osa piirteen sosiaalista merkitystä.

Kielellistä resurssia voi käyttää monella eri tavalla: Kielen käyttäjä voi omaksua piirteen osaksi arkipuhettaan, koska hän haluaa kuulua siihen sosiaaliseen ryhmään, jossa piirrettä tavallisesti käytetään. Piirteen käytöllä voi kuitenkin osoittaa myös jotain täysin päinvastaista, kuten halua erottautua kyseistä resurssia käyttävästä

ryhmästä. Puhuja voi esimerkiksi imitoida piirrettä käyttäviä ihmisiä ja tehdä heistä parodiaa. Näin kielellisen resurssin käyttäminen uudessa kontekstissa muuttaa resurssin sosiaalista merkitystä ja samalla koko semioottista maisemaa. (Eckert 2008.) Resurssi alkaa kiertää uudessa merkityksessään, ja uusi merkitys voi levitä yhteydestä toiseen, globalisaation seurauksena jopa ympäri maailmaa. Siksi eri kielillä ja kielenaineilla voi olla samankaltaisia sosiaalisia merkityksiä eri maissa. Samalla kielenaineokset voivat saada myös hyvin paikallisia eli hyperlokaaleja merkityksiä.

Kielimaisematutkimuksessa sosiolingvistiikan kolmannen aallon kanssa yhtenevää lähestymistapaa edustavat esimerkiksi Ron Scollon ja Suzie Wong Scollon (2003), jotka kutsuvat suuntaustaan *geosemiotiikaksi*. Geosemiotiikassa tutkitaan kylttien ja diskurssien sekä niiden fyysisen paikan sosiaalista merkitystä. Kulttuurinen konteksti muodostaa kylttien ja tekstien sosiaalisen merkityksen: sen komponentteja ovat paitsi tekstin *geopoliittinen lokaatio* eli fyysinen paikka, myös kielten ja kielenaineisten *sosiokulttuuriset assosiaatiot*. Tekstien kielivalintoihin vaikuttavat siis paikka ja tietyssä paikassa asuvien ja liikkuvien ihmisten käyttämät ja tuntemat kielet. Samalla valintoihin vaikuttavat myös kielten ja kielenaineisten synnyttämät mielikuvat, joiden yhteys paikkaan on usein vähemmän suora. Voimme löytää Turun katukuvasta yhteisössä perinteisesti puhuttujen kielten, kuten suomen ja ruotsin, lisäksi esimerkiksi espanjaa ja latinaa. Latina voi viestiä ihmisille sivistyksestä ja pysyvyydestä (ks. Vaahtera & Vaahtera tässä teoksessa). Espanjankieliset resurssit taas saattavat luoda lukijalle esimerkiksi stereotyyppisiä mielikuvia rennosti elämäntyylistä, ruoasta ja juomasta.

Semioottisilla resursseilla tarkoitetaan erilaisten merkkijärjestelmien tuottamia mahdollisuuksia luoda merkityksiä. Samaa merkitystä kuin kirjoittamalla tai sanomalla ”Stop!” tai ”Pysähdy!” voi luoda esimerkiksi eleellä, nostamalla kämmenen lähestyvää ihmistä kohti, tai kuvalla, jossa valkoisen ympyrän poikki kulkee punainen viiva. Kielitieteilijöillä tarkastelun kohteena ovat ensisijaisesti kielelliset resurssit, jotka kuitenkin lähes aina yhdistyvät kielimaisemissa muihin semioottisiin resursseihin. Tyylin käsite ei kolmannen

aallon sosiolingvistiikassakaan rajaudu kieleen, vaan se liittyy myös kielen käyttäjän muihin ominaisuuksiin, kuten vaatetukseen, musiikkimakuun ja jopa moraaliin tai poliittisiin mielipiteisiin (Coupland 2007; Eckert 2012; Lehtonen 2015, 46–50). Kielimaisemien kontekstissa osa tyyliä voi olla kielenaineisten lisäksi tietynlainen fontti ja kuvasto. Esimerkiksi ranskaa voi indeksoida paitsi kielellä myös patongeilla ja baskereilla, tietynlaisella kaunokirjoitusta jäljittelevällä fontilla ja sanojen päälle asetettavilla aksenttimerkeillä.

Mainostajat hyödyntävät taitavasti kielellisten resurssien sosiaalisia merkityksiä. Kieli on autenttisuuden merkitsijä (Coupland 2003), jonka avulla voi myydä palveluja ja tuotteita. Vieraiden kielten käyttö mainoksissa on symbolista, ja kieliä käytetään nimenomaan niiden herättämien etnokulttuuristen assosiaatioiden vuoksi. (Haarmann 1984; Piller 2003; Kelly-Holmes 2016, 22.) Kuluttajan ei tarvitse edes ymmärtää kieltä, jotta kieli voisi välittää näitä konnotaatioita: lukija aktivoi omaksumansa stereotypiat kielestä ja kulttuurista joka tapauksessa (Piller 2001, 180; 2003, 172). Ingrid Piller (2003, 173) toteaaakin, että mainonnan kielivalinta on vahva työkalu yhteiskunnallisen identiteetin luomisessa. Mainostajat hyödyntävät kielten etnokulttuurisia merkityksiä liittäkseen tuotteeseen samat ominaisuudet. Siksi mainostettavan tuotteen on oltava linjassa kielen herättämien etnokulttuuristen mielle yhtymien kanssa. Nykymaailmassa kielten etnokulttuuriset assosiaatiot voivat olla hyvinkin globaaleja. Suomessa ranskaa on käytetty samanlaisten etnokulttuuristen assosiaatioiden eli eleganssin ja hienostuneisuuden välittämiseen (Larjavaara 2021) kuin Alankomaissa (Hornikx, van Meurs & Hof 2007; Hornikx, van Meurs & Starren 2013).

Etnokulttuuristen assosiaatioiden lisäksi vieraita kieliä voidaan käyttää mainonnassa, koska niiden käyttö on perusodotuksista poikkeavaa. Perusodotuksista poikkeaminen vaatii enemmän prosessointia ja jää paremmin mieleen (Domzal, Hunt & Kernan 1995). Samanlainen vaikutus on myös huumorilla. Koska eri kielten sosiaaliset merkitykset ovat laajasti tunnettuja, sekä vieraan kielen että huumorin voi yhdistää kääntämällä sosiaalisen merkityksen tyylyttelyssä jopa päälaelleen. Esimerkiksi keväällä 2022

useamman suomalaiskaupungin katukuvaan ilmestyi Picnic-leipäravintolaketjun mainos, jossa houkuteltiin kuluttajia ostamaan ”aitoa ranskalaista patonkia” mainostekstillä *Lö kokkemoo paraplyy kikkerii kokkeroo*. Mainoksen teksti on suomen kielen fonologisen järjestelmän lävitse tyyliteltyä mukaranskaa, joka on hyödykkeistetty mainonnan välineeksi, eikä sillä tavoitella ranskaan yleisesti yhdistettävää eleganssia (Larjavaara 2021) tai autenttista ranskalaisuutta, vaan tehdään ranskaan liitettävistä etnokulttuurisista assosiaatioista parodiaa.

Huumoria viljellään kielimaisemassa myös yhdistelemällä eri kielten resurssija epäodotuksenmukaisin tavoin, esimerkiksi leikittelemällä hybridimuodoilla (engl. *bilingual punning*). Eri aikoina ja eri maissa tehdyt tutkimukset (esim. Stefanowitsch 2002; Lamarre 2014; Rivlina 2015; Kim 2022) osoittavat, että kaksikieliset vitsit ovat osa ihmisen kielellistä luovuutta, jota hyödynnetään mainonnassa laajasti. Useimmissa hybridimuotojen tutkimuksissa kieliparina on joku paikallinen kieli ja englanti (yllä mainituissa tutkimuksissa saksa–englanti, ranska–englanti, venäjä–englanti ja korea–englanti, tässä järjestyksessä), mikä on jälleen yksi osoitus englannin kielen leviämisestä ympäri maailmaa. María José García Vizcainon (2011) mukaan espanjalaisen lentoyhtiö Vuelingin mainonnassa, jossa yhdistyvät humoristisesti ranska, espanja ja englanti, viestin teho perustuu nimenomaan yleisön yksikielisyysodotusten rikkomiseen yllättävällä ja luovalla monikielisyydellä. Jo yhtiön nimi on hybridi, sillä se yhdistää espanjan verbin *volar* ’lentää’ englannin gerundin päätteeseen *-ing*.

Espanjan resurssien käyttöä tyylittelyn ja parodian välineenä ei-espanjankielisten käytössä on tutkittu erityisen paljon Yhdysvaltojen kontekstissa. Niin sanottu *mock Spanish* eli ’mukaespanja’ tai ’pilailuespanja’ on nimitys rekisterille, jossa espanjan sanoja tai ilmauksia käytetään huumorimelessä ja rakennetaan samalla stereotyyppistä kuvaa espanjankielisistä ihmisistä ja ryhmistä (Hill 2007; Callahan 2010). Yhdysvaltojen kontekstissa espanjankielisten maahanmuuttajien määrä on suuri ja jännitteet väestöryhmien välillä ovat merkittäviä mutta Suomessa tilanne on hyvin erilainen.

Siksi onkin mielenkiintoista kysyä, voiko mukaespanjan käsitettä laajentaa yhdysvaltalaisen kontekstin ulkopuolelle. Onko Turun katukuvasta löydettävissä mukaespanjaa, ja miten se tulkitaan suomalaisessa kontekstissa, jossa etnisiä jännitteitä on suomen- ja espanjankielisten väestöryhmien välillä vähemmän? Millaisissa yhdistelmissä espanjaa viljellään? Voisiko espanjankielisille elementeille ja niillä leikittelylle löytyä Turun kielimaisemassa uusi, paikallisempi merkitys?

Espanjan resurssit markkinoinnin välineenä

Espanjaa näkee Turun kaupunkikuvassa lukuisten liikkeiden ja toimijoiden teksteissä. Useilla näistä toimijoista on jonkinlainen yhteys espanjankieliseen maailmaan ja sen kulttuuriin. Esimerkiksi Turun Flamencoseuran kurseja mainostetaan julisteella, jossa lukee suurin keltaisin kirjaimin *¡FLAMENCO!*. Etelä-Espanjan Andalusiasta lähtöisin oleva tanssityyli on suomalaisille tuttu, ja saana voikin pitää suomeen integroituneena kulttuurisena lainana. Tekstissä huomion kuitenkin kiinnittävät sanan molemmiin puoliin sijoitetut huutomerkit, jotka antavat sanalle erityisen espanjankielisen sävyn. Pelkkä *FLAMENCO* ei olisi viestinä yhtä tehokas. Huutomerkit tuovat viestiin flamencolle ominaista terävää rytmiä ja samalla korostavat suomen ortografiasta poikkeavalla asullaan sanoman eksoottista autenttisuutta, sillä espanjan kirjoitusasun mukaiset huutomerkit liittävät viestin suoremmin espanjalaisuuteen.

Huutomerkit toimivat espanjan kieli-indeksinä eli espanjaan viittaavana merkinä jo lähes yksinään. Turun torin kupeessa sijaitsevan hotelli Hamburger Börsin ravintola *Más* (enemmän) käyttää niitä mainoksessaan yhdistettynä espanjankieliseen, tunnelatausta ilmaisevaan huudahdukseen *ay: ¡Ay, nyt kyllä maistuisi!* (kuva 4). Huutomerkit ovat graafinen vihje, joka yleensä yhdistyy muuhun tekstiin. Espanjan lausumanalkuisia kysymysmerkkejä ei käytetä samalla tavalla, mikä herättää kysymyksen, liittyykö huutomerkkien viljelyyn vielä stereotypia espanjan puhujien ”tulusuudesta”.

Esimerkiksi *Más*-ravintolan toinen, samanlaisessa ulkomainoksessa samankokoisella fontilla esiintyvä mainoslause, Hamletin *To be or not to be?* -kysymystä heijasteleva englanninkielinen *Tapas or not tapas?* saa kysymysmerkin vain peräänsä, samoin ensimmäisessä kyltissä esiintyvä suomenkielinen kysymys *No miksipäs ei?*

Kuva 4. Más -ravintolan ulkokyltti.

Kuten on jo aiemmin todettu, espanjaa esiintyy Turussa erityisesti ruokaravintoloiden kielimaisemissa. Näissä espanjan käyttö jakaantuu kahteen eri kieliklusteriin, joiden imago on pohjimmiltaan erilainen. Ensimmäinen kieliklustereista on *välimerellinen kieliklusteri*, jossa espanja esiintyy välimerellisten ravintoloiden mainoksissa ja ruokalistoissa yhdessä ranskan ja italian kanssa. Ruokasanasto viittaa tällöin Pyreneiden niemimaalle ja euroopalaisiin tuotteisiin, joita pidetään merkinä korkeasta kulinariisesta laadusta (ks. Haapamäki tässä teoksessa). Ravintoloiden, kuten Linnakatu 1:ssä sijaitsevan Gustavon tai Aurakatu 1:ssä sijaitsevan di Trevin, teksteissä sekoittuvat italian-, espanjan- ja ranskankieliset elementit ja ruokalistoilla näistä maista peräisin olevat raaka-aineet. Esimerkiksi ravintola di Trevin – jonka nimi viittaa Roomassa sijaitsevaan Fontana di Trevin suihkulähteeseen – ulkomainos houkutteli ruokailijoita sisään sanoilla *¡Bienvenido amigo!* ’tervetuloa ystävä’. Myös ravintolan ruokalistalla yhdistyvät espanjalaiset paistetut vihreät paprikat (*pimientos de padrón*) ja italialaiset riisipallot (*arancini*).

Toinen klusteri on *texmex-klusteri*, jossa espanja esiintyy yhdessä englannin kanssa ja jossa sekä espanjankielinen ruokasanasto että mainoskuvasto viittaavat etupäässä Latinalaiseen Amerikkaan, erityisesti Meksikoon. Kuten *texmex*-ruokakulttuuri, myös ruoka ja kieli ovat sekoitus yhdysvaltalaista ja meksikolaista perinnettä. Otan monikieliset tekstit tarkempaan käsittelyyn seuraavassa alaluvussa, joka keskittyy kielellisiin hybrideihin. Englantia voi toki esiintyä myös ilmeeltään täysin meksikolaisten ravintoloiden, kuten Taco Nito -ravintolan teksteissä, mutta silloin kielet pysyvät yleensä erillään, eikä hybridirakenteilla leikitellä.

Tarkastelussa kiinnostavimmiksi nousevatkin ehkä ne toimijat, joiden toiminnalla ei ole suoraa yhteyttä espanjankieliseen maailmaan. Miksi juuri espanja on valittu liikkeiden ja kampanjoiden kieleksi? Esimerkiksi *Rapido*-niminen ruokapaikka, joka myy burgereita ja salaatteja, vaikuttaa ruokatarjonnaltaan enemmän yhdysvaltaiselta kuin espanjalaiselta tai latinalaisamerikkalaiselta, vaikka nimessä esiintyy espanjan sana *rapido* ’nopea’. *Rapido* voisi olla myös

italiaa, mutta samalla toimijalla on lähiseuduilla toinenkin ravintola nimeltään *Rico Deli*. *Rico* 'rikas, herkullinen' taas on nimenomaan espanjalaista ruokasanastoa. Kuitenkin *deli* tietyn ruokalatyypin nimenä on kansainvälinen, monenkielinen sana.

Purku-uhan alla olevassa talossa Österbladin tontilla toimii baari, jonka julkisivusta voi lukea sen nimen, *El Gringo Café Latino* (kuva 5). Baari on ollut paikalla jo vuosikymmeniä, ja sen julkisivussa

Kuva 5. *El Gringo Café Latino*.

esiintyy lännenelokuvien kuvitusta: meksikolaisstereotypioihin liitettäviä sombrerohattuja, piirroskuvia cowboy-hahmoista ynnä muuta sellaista. Baarin omistaja, joka syksyllä 2021 palveli asiakkaita tiskin takana, kertoi, että nimellä haetaan nimenomaan miellyttäviä lännenelokuvamaiseen saluunatunnelmaan, eikä baarilla tai sen työntekijöillä ole henkilökohtaisia yhteyksiä espanjankieliseen maailmaan. Mielenkiintoista tässä on, että mielikuvia yhdysvaltalaiseen kansalliseen narratiiviin kuuluvaan western-maailmaan herätellään juuri espanjan, ei englannin kautta. Useat lännenelokuvat sijoittuvat Meksikon rajalle, ja niissä esiintyy usein meksikolaisia henkilöitä. Myös puutalon räjähtäminen ulkoasu on omiaan vahvistamaan rakennuksen saluunamaista mielikuvaa.

Kolmas toimija, jonka kyltissä on valittu odotustenvastaisesti markkinointikieleksi espanja, on Yliopistonkadun kävelykadulla sijainnut diakonissalaitoksen kampanjakyltti *Vamos!*, jossa jälleen esiintyvät espanjalaistyyliset huutomerkit sanan molemmin puolin. *Vamos* on diakonissalaitoksen valtakunnallinen kampanja, jota diakonissalaitoksen internetsivuilla luonnehditaan seuraavasti (Diakonissalaitos 2025):

Vamos auttaa koulutuksen ja työelämän ulkopuolella olevia nuoria. [--]
 ”Vamos!” [tässä huutoimerkki esiintyy vain sanan jäljessä] on espanjaa, ja suomeksi se tarkoittaa ”Mennään!” – Tähän kiteytyy Diakonissalaitoksen Vamos-nuortenpalvelun idea: lähdetään yhdessä ja eteenpäin!

Espanjan tyyppilliseen huudahdukseen *Vamos!* siis liitetään ainakin tässä yhteydessä solidaarisuuteen, toisten tukemiseen ja rohkaisuun viittaavia arvoja. Ehkä suomalaisten mielikuviin espanjankielisestä kulttuurista – sekä Etelä-Euroopassa että Latinalaisessa Amerikassa – liittyy myös yhteisöllisyyttä edustavia arvoja.

Espanja monikielisyyden, kielellisen luovuuden ja hybridikonstruktioiden välineenä

Kuten aiemmin kirjoitin, kielimaisemien monikielisyys on ollut yksi keskeisimpiä tutkimuskohteita tutkimusperinteen alusta alkaen, ja yksi sen osa-alue on tarkastellut kielimaisemissa esiintyviä monikielisiä sanaleikkejä. Patricia Lamarre (2014) esittää, että monikieliset sanaleikit esiintyvät useammin sellaisten kaupunkien kielimaisemissa, joissa kielikontaktilla on pitkä perinne ja joiden väestössä on paljon kaksikielisiä kielenkäyttäjiä. Toisaalta Jennifer Leeman ja Gabriella Modan (2009) kirjoittavat, että julkisia tekstejä, joissa leikitellään monikielisyydellä, ei usein ole suunnattu viestintään niiden ihmisten välillä, jotka puhuvat kyseisiä kieliä.

Suomen ja espanjan liittoa Turun kontekstissa ei voi ehkä luonnehtia pitkäksi ja historialliseksi, mutta espanja vaikuttaa toimivan myös Turun kielimaisemissa usein kielellä leikittelyn ja luovuuden lähteenä. Turun lukuisat texmex-ravintolat, kuten nimiltään kokonaan tai osittain espanjankieliset *Taco Bell*, *Pancho Villa* ja kevään 2020 aineistonkeruun aikana Yliopistokadulla toiminut *El Nam* viljelevät mainonnassaan sekä kadulle näkyvissä että ravintolan sisäisissä kielimaisemissaan runsaasti espanjaa. Erilaisia hybridejä, joissa englannin ja espanjan tai englannin ja suomen kielelliset resurssit yhdistyvät, esiintyy aineistossa runsaasti, kuten Taco Bellin sloganissa *LIVE MÁS* 'elä enemmän' (kuva 1), jossa englannin kehoitus *live* 'elä' yhdistyy espanjan sanaan *más* 'enemmän'. Iskulause on kansainvälinen, ja sen voi nähdä leikittelevän yhdistämällä texmex-kulttuurin perinteen mukaisesti englannin ja espanjan kielellisiä resursseja. Yhdysvaltalaisen mutta globaalin ketjun kaksikielinen kampanjaslogan levittää näin texmex-hybridismin eli eritaustaisten resurssien yhdistelyn perinnettä ympäri maailmaa. Texasin kaksikieliset espanjan- ja englanninpuhujat kutsuvat itsekkin paikallista, epämuodollista ja molempien kielten resursseja hyödyntävää kielimuotoaan nimellä *Tex-mex* ja liittävät tyyliin kielten lisäksi asusteet, musiikin ja ruokakulttuurin. (Rodríguez-Ordoñez, McGroclin & Tiburcio 2023.) Turussakaan ravintoloiden

viittaukset espanjankieliseen maailmaan eivät rajoitu pelkästään kieleen, vaan ilmiasuun liittyy kiinteästi meksikolaistereotypioiden kuvasto, kuten sombrerohatut ja kaktukset.

Myös elokuva-aterian nimessä *The Mucho Nacho* yhdistellään leikkillisesti englannin ja espanjan aineksia, vaikka elokuva-aterian myyjä, Finnkino, on suomalainen. Kyseessä on selvä esimerkki mukaespanjasta – muoto on paitsi hybridi myös kieliopin vastainen. *Nacho* ei ole ainesana kuten *vino* 'viini', jonka yhteydessä voisi käyttää sanaa *mucho* 'paljon' (*mucho vino* 'paljon viiniä'), vaan maissisipsit ovat laskettavia: *muchos nachos* 'monia nachoja'. Näihin yhdistetään vielä englannin määräinen artikkeli *the*. ”Mukasuomeksi” käännetty aterian nimi voisi olla esimerkiksi ”The paljo nacho”.

Kuva 6. *El Nam* -ravintolan logo. Kuva tammikuulta 2025.

Hybridismin perinnettä jatkaa myös globaalien texmex-ketjujen paikallinen muunnelma, ravintola *El Nam* (kuva 6). Ravintolan logossa yhdistyvät paitsi suomi, espanja ja englantia, myös teksti ja kuva. Nimessä *El Nam* espanjan maskuliinin määräinen artikkeli *el* yhdistyy suomen syömiseen liittyvää mielihyvää ilmaisevaan onomatopoeettiseen sanaan *nam*. Espanjaksi vastaava onomatopoeettinen sana olisi *ñam* [ɲam]. Espanjan artikkelia *el* voisi luonnehtia tunnistettavaksi kielelliseksi stereotypiaksi. Logon sombrero lisää yhdistelmään vielä yhden semioottisen resurssin eli kuvallisen meksikolaissterereotypian. Vaikka ravintolan nimi on yhdistelmä suomea ja espanjaa, logon informatiivisin osa on englantia: Sombreron ja tekstin alla lukee suurin tikkukirjaimin *MEXICAN KITCHEN*.

Texmex-ravintoloiden ja texmex-ruoan markkinointityyliin kuuluu siis olennaisena osana erilaisten kielellisten ja kuvallisten stereotyyppien hyödyntäminen monikielisyyden keinoin. Kielellistä innovointia löytyy kuitenkin myös jokirannan ravintolasta, joka tyyllisesti kuuluu välimerelliseen kieliklusteriin. Ravintolan nimessä *Tintå* yhdistyvät hienovaraisesti espanja ja paikalliset elementit. Etenkin tulkittuna yhdessä kulman takana sijaitsevan ravintola *Blankon* kanssa, nimet leikittelevät espanjalaisella viinisanastolla: *vino tinto* ja *vino blanco* eli punaviini ja valkoviini ovat espanjalaisen ruokasanaston elementtejä, jotka moni suomalainen tunnistaa. Tintån nimessä sananloppuinen *-o* on kuitenkin vaihdettu muotoon *-å*. Kirjoitusasu kytkee ravintolan nimen erityisen taitavasti paikalliseen, sekä pohjoismaiseen että nimenomaan turkulaiseen kontekstiin. Å on useiden jokirannan kaupallisten toimijoiden nimissä esiintyvä kielellinen resurssi (*Låna*, *Tårget*, *Nerå* jne.), joka viittaa vieressä virtaavaan Aurajokeen.

Espanjan kieli Turussa

Luvun johdannossa esitin kaksi tutkimuskysymystä: missä espanjan kielen resurssit Turussa näkyvät ja mikä on niiden sosiaalinen merkitys. Heti alun yleiskatsauksessa vastasin näistä ensimmäiseen

toteamalla, että espanjaa esiintyy Turussa erityisen paljon espanjalaisesta maailmasta peräisin olevan ruoan tai juoman yhteydessä, oli kyseessä sitten espanjalais- tai meksikolaistyyppistä ruokaa tarjoava ravintola, ruokakaupan suodatinkahvipakkaus tai erikoisliikkeen viini tai mausteseos. Näissä yhteyksissä espanjaa käytetään erityisesti tuotteen tai palvelun markkinoinnin välineenä.

Espanjaa esiintyy kuitenkin myös muualla. Se näkyy paikoissa, joissa luetellaan tiettyä sanaa tai ilmausta eri kielillä. Tällainen paikka voi olla esimerkiksi rahanvaihtopisteen seinä tai sitten tuote, jossa kieliä käytetään ornamentaalisessa tarkoituksessa. Espanja näkyy myös kirjakaupassa oppikirjojen osastolla, jossa kirjoja suunnataan erityisesti espanjan opiskelusta kiinnostuneille suomalaisille. Nämä kaikki esimerkit kertovat espanjan asemasta suurena maailmankielenä.

Espanjaa esiintyy myös paikallisille espanjankielisille ihmisille suunnatuissa yhteyksissä. Kaupunginkirjastossa on osasto espanjankielisille kirjoille ja Jehovan todistajilla on jaettavanaan espanjankielistä materiaalia. Tämä kertoo siitä, että Turussa ja lähiseuduilla asuvien espanjanpuhujien määrää pidetään niin suurena, että heille kannattaa suunnata julkisia palveluja (kirjasto) ja heitä varten kannattaa hankkia levitykseen omankielistä materiaalia (Jehovan todistajat). On oletettavaa, että erityisesti Jehovan todistajat – joiden kyltissä espanjankielisen tekstin fontti oli ainakin aineistonkeruun ajankohtana suurempi kuin monien muunkielisten tekstien – suuntaavat materiaalinnsa syytä tai toisesta Suomeen päätyneelle espanjankieliselle maahanmuuttajayhteisölle.

Espanjan asemasta suurena ja merkittävä maailmankielenä kertoo myös se, että espanjaa ja espanjaan assosioitavia kielellisiä resursseja käytetään Turun kielimaisemissa varsin laajasti markkinoinnin välineenä. Mainostajat luottavat siis siihen, että kaupunkilaiset tuntevat espanjan kieltä ja sen sosiokulttuurisia assosiaatioita siinä määrin, että he ymmärtävät mainoksen viestin ja viestin sisältämät sosiaaliset merkitykset.

Sosiaalisia merkityksiä luodaan Turun kielimaisemassa usein hyvin pienillä kielenpalasilla. Esimerkiksi lauseenalkuinen

huutomerkki tai pelkkä artikkeli *el* voi riittää yhdistämään mainostettavan tuotteen tai palvelun espanjankieliseen maailmaan – romaanisten kielten ja saksan artikkeleja on käytetty suomalaisessa mainonnassa aiemminkin tähän tapaan kielellisinä stereotyyppioina (Larjavaara 2021). Mainostajat vaikuttavat siis luottavan siihen, että myös pienillä kontekstivihjeillä luotu merkitys ymmärretään. Mikä siis on näiden resurssien sosiaalinen merkitys? Millaisia mielikuvia niiden voi ajatella luovan turkulaisille? Espanjaa esiintyy sekä nimissä, tuotteissa että mainoslauseissa. Onko niistä mahdollista löytää yhteistä nimittäjää?

Kuten totean alaluvussa ”Espanja markkinoinnin välineenä”, espanja esiintyy ravintolayhteyksissä erityisesti kahdessa eri kieliklusterissa, joissa sen sosiaalinen merkitys on erilainen, vaikka se liittyy molemmissa ruokaan. Välimerellisessä kieliklusterissa espanja esiintyy yhdessä ranskan ja italian kanssa. Näissä yhteyksissä espanjan ”tyyliin” liittyvät eurooppalais-välimerellinen ruokaperinne, laadukkaat viinit ja yhdessä ateriointi ja espanjan kieli liitetään erityisesti Euroopassa Iberian niemimaalla puhuttavaan espanjaan. Tässä yhteydessä espanjalla luodaan mielikuvia laadusta.

Texmex-kieliklusterissa espanja taas esiintyy yhdessä englannin kanssa. Tähän niin sanottuun texmex-tyyliin kuuluu olennaisesti espanjan ja englannin resursseilla leikittely, hybridismi ja huumori. Kielellisten resurssien lisäksi tyyllistä kuvastoa luodaan sombreroilla ja kaktuksilla. Kuten kuvasto kertoo, tässä yhteydessä espanjan resursseilla viitataan Latinalaisessa Amerikassa, erityisesti Meksikossa puhuttavaan espanjaan tai sitten suoraan Yhdysvaltojen meksikolaisväestön kaksikieliseen koodiin. Yhdistelmällä luodaan humoristisia mielikuvia: elämä ei ole niin vakavaa, kielellä voi leikkiä ja elementtejä voi yhdistää.

Espanjan kieleen liitettävillä stereotyyppioilla pilailusta on yhdysvaltalaisessa kontekstissa käytetty käsitettä *mock Spanish* eli ’muka-espanja’. *Mock Spanish*ä on pidetty halventavana ja stereotyyppioita toistavana kielenkäyttönä (Hill 2007). Vaikka Suomessa espanjankielisen väestön määrä on varsin pieni eikä eri kielisten väestöryhmien välillä ole samanlaisia eroja valta- ja voimasuhteissa kuin

Yhdysvaltojen englanninkielisillä ja espanjankielisillä ryhmillä, Turun kielimaisemissa esiintyy samantapaista stereotyyppisellä kuvastolla ja kielellä leikittelyä. Tässä yhteydessä haluan mainita erityisesti elokuva-aterian nimen, *The Mucho Nacho*, joka rikkoo espanjan kielioppisääntöjä, sekä eri yhteyksissä (esim. Pancho Villa, El Nam ja El Gringo Café Latino) esiintyvät sombrero. Tulkitseen, ettei hybridismillä ja leikittelyllä viitata niinkään espanjankieliseen maailmaan liitettäviin etnokulttuurisiin assosiaatioihin kuin angloamerikkalaisen maailman viihteessä viljeltyihin mielikuviin tyyppillisistä espanjan puhujista ja espanjan kielen käyttökonteksteista. El Gringo Café Latino -baarin omistaja toteaa, että nimellä ja sombreroilla halutaan luoda mielle yhtymiä lännenelokuvien saluunatunnelmaan. Espanja onkin tässä yhteydessä yhdysvaltalaisuuteen ja Yhdysvaltojen kansalliseen narratiiviin viittaava sosiaalinen indeksi. On myös mielenkiintoista havaita, että nimenomaan yhdysvaltalaisen, monikansallisen Taco Bell-keittun nykykuvastossa sombrero ei esiinny, vaikka ne kuuluivat kiinteästi vuonna 1962 perustetun keittun ensimmäisten ravintoloiden markkinointiin. Oletan tämän johtuvan keskustelusta, jota etnisillä stereotyyppioilla leikittelevän kuvaston käyttö nykymaailmassa herättää. Suomalaisen texmex-ravintoloiden kuvastoon sombrero sen sijaan kuuluvat, sillä Suomessa ei – ainakaan vielä – ole käyty tätä keskustelua samanlaisessa mittakaavassa.

Lopuksi

Espanja ja espanjaan liittyvä monikielisyys on läsnä Turun kielimaisemissa monin eri tavoin, mutta suurin osa siitä liittyy ravintolaja ruokasanastoon. Tavallisimmat espanjan kielelliset resurssit ovat kansainväliseen sanastoon ja pitkälti myös suomeen integroituneita, suomalaisille tuttuja kulttuurikäsitteitä, kuten espanjankielisestä maailmasta peräisin olevien tanssien nimet (*salsa*, *reggaetón*, *flamenco*) tai espanjalaisperäinen ruokasanasto (*taco*, *nacho*, *tapas*, *salsa* jne.). Käsitteiden integraation aste kuitenkin liikkuu jatkumolla,

ja sitä voi muuttaa pienillä kontekstivihjeillä, kuten lauseenalkuisilla huutomerkeillä (*¡Flamenco!*), jotka loitontavat sanan suomalaisesta kirjoitusasusta. Myös sanojen ja ilmausten tuttuuden aste vaihtelee: kaikkien turkulaisten ei ehkä voi odottaa tuntevan esi-merkiksi di Trevi-ravintolan kehotusta *¡Bienvenido!* tai espanjan punaviiniä kuvaavaa termiä (*vino tinto* (vs. *vino blanco*). Vaikka espanjan herättämässä mielikuvissa on päällekkäisyyttä, kielellisten resurssien sosiaaliset merkitykset riippuvat siis myös vastaanottajasta. Joku, joka on paremmin perehtynyt viineihin, voi ymmärtää *Tintå*-nimessä piilevän sanaleikin, kun taas toiselle ohikulkijalle nimi ei avaudu samalla tavalla.

Olen tässä luvussa tarkastellut espanjan kielellisten resurssien sosiaalista merkitystä nimenomaan turkulaisille, mutta Turku ja turkulaiset eivät ole erillään muusta maailmasta. Kielimaisematutkimuksessa on havaittu, että kielimaisemat ovat globalisaation seurauksena yhdenmukaistuneet, ja voikin olettaa, että erityisesti englannin globaalin vaikutuksen ja angloamerikkalaisen viihdekulttuurin leviämisen myötä myös eri kielten herättämässä mielikuvissa on tapahtunut yhdenmukaistumista. Voimmekin kysyä, voiko turkulaisten – tai suomalaisten – espanjankielisille resursseille antamia sosiaalisia merkityksiä täysin erottaa angloamerikkalaisen maailman sosiaalisista merkityksistä, kun angloamerikkalaisen kulttuurin viitekehys sosiaalisine merkityksineen on levinnyt ympäri maailmaa. Globaalissa maailmassa eri kielten sosiaaliset merkitykset ovat hyvinkin globaaleja, kuten texmex-tyyliin liittyvä hybridismi. Toisaalta monikielisillä kielenaineksilla leikittely voi tuottaa myös hyperlokaaleja innovaatioita, kuten vahvasti Turun kulttuuriseen kontekstiin ja jokirannan fyysiseen maisemaan linkittyvä ravintolan nimi *Tintå*. Samantapaisten paikallisia ja kansainvälisiä elementtejä yhdistelevien sanaleikkien kautta voisi tutkia ainakin välimerelliseen kieliklusteriin luokittelemiani, ravintolasanastossa ja -nimissä esiintyviä italiaa ja ranskaa. Esimerkiksi *Tintån* kanssa samaa turkulaista sanaleikkiperinnettä jatkaa toinen jokirannan ravintola *Nerå*, joka yhdistää italian sanan *nero* 'musta' ja ruotsinkielisen sanaleikin *ner* + *å*, 'alas' + 'joki', 'joen alajuoksu'.

Turku on sekä historialtaan että nykyilmapiiriltään kansainvälinen mutta samalla perinteensä tunteva kaupunki. Kaupungin kielimaisema heijastaa globaaleja ja yleiseurooppalaisia elementtejä, mutta turkulaiset yrittäjät myös integroivat kansainvälisiä vaikutteita paikalliseen kontekstiin. Paikallisessa kontekstissa käyty keskustelu tai sen puute voi myös vaikuttaa siihen, millaisia lokaaleja vivahteita tyylittely saa – tästä esimerkkinä yhdysvaltaisesta tex-mex-ketjusta puuttuvat mutta turkulais- ja suomalaisomisteisissa ravintoloissa esiintyvät sombrero.

Lähteet

- Bolton, Kingsley 2012: World Englishes and Linguistic Landscapes. – *World Englishes* 31 (1) s. 30–33.
- Bourdieu, Pierre 1977: The Economics of Linguistic Exchanges. – *Social Science Information* 16 (6) s. 645–668.
- Callahan, Laura 2010: Speaking With (Dis) Respect. A Study of Reactions to Mock Spanish. – *Language and Intercultural Communication* 10 (4) s. 299–317.
- Cameron, Deborah 2005: Communication and Commodification. Teoksessa Erreygers, Guido – Jacobs, Geert (toim.) *Language, Communication and the Economy*. Amsterdam: John Benjamins Publishing. 9–23.
- Coupland, Nikolas 2003: Sociolinguistic Authenticities. – *Journal of Sociolinguistics* 7 (3) s. 417–431.
- Coupland, Nikolas 2007: *Style. Language Variation and Identity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Diakonissalaitos 2025: <https://www.hdl.fi/vamos/>. Viitattu 5.6.2025.
- Domzal, Teresa – Hunt, James – Kernan, Jerome 1995: Achtung! The Information Processing of Foreign Words in Advertising. – *International Journal of Advertising* 14 (2) s. 95–114.
- Eckert, Penelope 2008: Variation and the Indexical Field. – *Journal of Sociolinguistics* 12 (4) s. 453–476.
- Eckert, Penelope 2012: Three Waves of Variation Study. The Emergence of Meaning in the Study of Sociolinguistic Variation. – *Annual Review of Anthropology* 41 s. 87–100.
- Ethnologue 2024. <https://www.ethnologue.com/insights/most-spoken-language/>. Viitattu 19.6.2024.
- Gal, Susan 1989: Language and Political Economy. – *Annual Review of Anthropology* 18 s. 345–367.

- García Vizcaino, Maria Jose 2011: Humor in Code-Mixed Airline Advertising. – *Pragmatics. Quarterly Publication of the International Pragmatics Association (IPrA)* 21 (1) s. 145–170.
- Gorter, Durk 2013: Linguistic Landscapes in a Multilingual World. – *Annual Review of Applied Linguistics* 33 s. 190–212.
- Gubitosi, Patricia – Pellicia Ramos, Michelle F. 2021: *Linguistic Landscape in the Spanish-Speaking World*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Haarmann, Harald 1984: The Role of Ethnocultural Stereotypes and Foreign Languages in Japanese Commercials. – *International Journal of the Sociology of Language* 50 s. 101–121.
- Heller, Monica 2010: The Commodification of Language. – *Annual Review of Anthropology* 39 s. 101–114.
- Hill, Jane 2007: Mock Spanish. A Site for the Indexical Reproduction of Racism in American English. Teoksessa Healey, Joseph F. – O'Brien, Hailey T. (toim.) *Race, Ethnicity, and Gender. Selected Readings*. Thousand Oaks: Sage College Publishing. 270–284.
- Hornikx, Jos – van Meurs, Frank – Starren, Marianne 2007: An Empirical Study of Readers' Associations with Multilingual Advertising. The Case of French, German and Spanish in Dutch Advertising. – *Journal of Multilingual and Multicultural Development* 28 (3) s. 204–219.
- Hornikx, Jos – van Meurs, Frank – Hof, Robert J. 2013: The Effectiveness of Foreign-language Display in Advertising for Congruent Versus Incongruent Products. – *Journal of International Consumer Marketing* 25 (3) s. 152–165.
- Irvine, Judith 1989: When Talk Isn't Cheap. Language and Political Economy. – *American Ethnologist* 16 (2) s. 248–267.
- Kansalaisopistot 2024: <https://kansalaisopistot.fi/kurssit/kielet/>. Viitattu 19.6.2024.
- Kelly-Holmes, Helen 2014: Linguistic Fetish. The Sociolinguistics of Visual Multilingualism. Teoksessa Machin, David (toim.) *Visual Communication*. Berlin: De Gruyter Mouton. 135–151.
- Kelly-Holmes, Helen 2016: *Advertising as Multilingual Communication*. Houndmills, Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Kim, Sugene 2022: Blurring the Boundaries. English–Korean Bilingual Creativity Manifested in the Linguistic Landscape of South Korea. – *English Today* 38 (2) s. 123–131.
- Krämer, Philipp 2020: *Spanisch in Berlin. Einstellungen zu einer globalen Sprache als lokale Fremdsprache*. Berlin: De Gruyter.
- Lamarre, Patricia 2014: Bilingual Winks and Bilingual Wordplay in Montreal's Linguistic Landscape. – *International Journal of the Sociology of Language* 228 s. 131–151.

- Larjavaara, Meri 2021: Karnevalistisia mainonnan keinoja. Johtimesta gourmet'hen. Teoksessa Heikkola, Leena-Maria – Paulsen, Greta – Wojciechowicz, Katarzyna – Rosenberg, Jutta (toim.) *Språkets funktion. Juhlakirja Urpo Nikanteen 60-vuotispäivän kunniaksi*. Åbo: Åbo Akademis förlag. 390–396.
- Leeman, Jennifer – Modan, Gabriella 2009: Commodified Language in Chinatown. A Contextualized Approach to Linguistic Landscape. – *Journal of Sociolinguistics* 13 (3) s. 332–362.
- Lehtonen, Heini 2015: *Tyylitellen. Nuorten kielelliset resurssit ja kielen sosiaalinen indeksisyys monietnisisessä Helsingissä*. Väitöskirja. Helsingin yliopisto.
- Opetushallitus 2024: <https://www.oph.fi/fi/tilastot/erasmus-korkeakoulutukselle-ohjelman-tilastoja>. Viitattu 19.6.2024.
- Paffey, Darren 2019: Spanish Language Visibility and the "Making of Presence" in the Linguistic Landscape of London. Teoksessa Lynch, Andrew (toim.) *The Routledge Handbook of Spanish in the Global City*. Abingdon/New York: Routledge. 204–233.
- Piller, Ingrid 2001: Identity Constructions in Multilingual Advertising. – *Language in Society* 30 (2) s. 153–186.
- Piller, Ingrid 2003: Advertising as a Site of Language Contact. – *Annual Review of Applied Linguistics* 23 s. 170–183.
- Rivlina, Alexandra 2015: Bilingual Creativity in Russia. English-Russian Language Play. – *World Englishes* 34 (3) s. 436–455.
- Rodríguez, José M. Franco 2018: Spanish in Linguistic Landscapes of the US. Teoksessa Potowski, Kim – Muñoz-Basols, Javier (toim.) *The Routledge Handbook of Spanish as a Heritage Language*. New York: Routledge. 66–77.
- Rodríguez-Ordóñez, Itxaso – McCrocklin, Shannon – Tiburcio, Alejandra 2023: Spanglish and Tex-Mex in the Rio Grande Valley of South Texas. Bilinguals' Perceptions and Valorizations of Speech Styles. – *Spanish in Context* 20 (1) s. 50–75.
- Scollon, Ron – Wong Scollon, Suzie 2003: *Discourses in Place. Language in the Material World*. London: Routledge.
- Statista 2024. <https://es.statista.com/estadisticas/635631/los-idiomas-mas-hablados-en-el-mundo/>. Viitattu 19.6.2024.
- Stefanowitsch, Anatol 2002: Nice to *miet* you. Bilingual Puns and the Status of English in Germany. – *Intercultural Communication Studies* 11 (4) s. 67–84.
- Suomi ulkomailla 2024. <https://finlandabroad.fi/web/esp/kahdenvaliset-suhteet>. Viitattu 19.6.2024.
- Troyer, Robert – Cáceda Carmen – Eguibar, Patricia Giménez 2015: Unseen Spanish in Small-Town America. A Minority Language in the Linguistic Landscape. Teoksessa Rubdy Rani – Said Selim Ben (toim.) *Conflict*,

Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape. London: Palgrave Macmillan. 52–76.

Vaattovaara, Johanna – Halonen, Mia 2015: Missä on ässä? ”Stadilaisen s:n” helsinkiläisyydestä. Teoksessa Sorjonen, Marja-Leena – Rouhikoski, Anu – Lehtonen, Heini (toim.) *Helsingissä puhuttavat suomet. Kielen indeksisyys ja sosiaaliset identiteetit*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 40–83.

V

Maisema kielessä

Maisemakuvauksia keskiajan Turusta

Kaupunkitilan maamerkit historiallisissa asiakirjoissa

Hanna-Mari Kupari

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2515-5861>

Marko Lamberg

📄 <https://orcid.org/0000-0002-6466-3634>

Johdanto

Kun dominikaaniveli Henrik Jordansson myi isältään perimänsä tontin Turussa vuonna 1443, hän määritteli ruotsinkielisessä kaupakirjassa (REA 515) sen sijainnin seuraavasti: ”næsth kroppenne widh litzla brona vppa kyrkiogatunne” – suomeksi tulkittuna ’Kroopin lähellä Pikkusillan vieressä Kirkkokadulla’. Henrik käytti kuvauksensa fyysisinä kiintopisteinä eli maamerkkeinä kaikkiaan kolmea maisemaelementtiä, sillä hän mainitsi Kroopin eli sittemmin kuivuneesta Mätäjärvestä Aurajokeen laskeneen ojan tai puron, Kroopin ylittäneen sillan sekä Kirkkokadun, jota ei enää ole mutta joka keskiajalla johti Suurtorilta tuomiokirkolle. Kaikki kuvauksessa luetellut paikat olivat epäilemättä helposti näkyviä elementtejä, kun kaupunkimaisemaa tarkasteltiin puheena olevalta tontilta päin.

Nykyihminen selviäisi samassa tilanteessa periaatteessa helpolla mainitsemalla vain kadun nimen ja talon tai kiinteistön numeron tai kiinteistörekisterissä olevan tunnuksen. Keskiajalla tämä ei kuitenkaan ollut mahdollista, koska taloilla ei ollut numeroita eikä kaikilla kaduillakaan ollut pysyviä nimiä erillisistä kiinteistörekistereistä puhumattakaan (Tantner 2009). Toisaalta nykyihminenkin valitsee aika ajoin maisemakuvauksissaan erilaisia maamerkkejä, sillä pelkkä virallinen katuosoite ei aina riitä perille löytämiseen. Toisinaan on helpompaa kuvata sijaintia esimerkiksi sanomalla

”kauppatorin pohjoispuolella kadun vastakkaisella puolella” kuin ”osoitteessa Yliopistonkatu 19”.

Maisemaelementtien valinta tilaa kuvattaessa valottaa aikalaisten suhdetta ympäristöönsä: mitä elementtejä käytettiin ympäristön kuvaamiseen usein, mitä harvoin tai ei koskaan ja miten asia voidaan selittää? Kieli ei ainoastaan kuulu ja näy maisemassa, vaan kieltä käytetään myös maiseman kuvailuun. Kieltä käytetään myös maiseman rakentamiseen mielikuvien tasolla. Näin oli myös menneisyydessä, kun Turku oli nykyistä paljon pienempi niin kooltaan kuin asukasluvultaan.

Luvussamme käsittelemme, mihin maisemaelementteihin keskiajan turkulaiset kiinnittivät huomiota puhuessaan kaupunkitilasta ja onko kuvauksiin käytetyllä kielellä, puhujan sukupuolella tai sosioekonomisella asemalla ollut vaikutusta siihen, mitä maisemaelementtejä aikalaiset käyttivät kuvauksissaan. Tarkastelu yhdistää digitaalisen kielitieteen ja historiantutkimuksen menetelmiä, ja sitä varten on luotu Turun keskiaikaisten asiakirjojen maamerkkien korpus -tietokanta¹, joka on saatavissa Kielipankki-repositorion kautta avoimella lisenssillä. Analysoimalla fyysisestä tilasta kirjallisiin kuvauksiin valikoituja elementtejä voimme tuoda kielimaisematutkimukseen mukaan ihmisten *mielenmaisemat*.

Oikeastaan jokainen tilakokemus syntyy ihmisen sisimmässä, hänen mielessään. Meillä kaikilla on omat yksilölliset ja kulttuurisidonnaiset tapamme havainnoida ja tulkita fyysistä tilaa. Näitä tilallisia kokemuksia ja niitä koskevia tulkintoja on teoretisoitu eri tavoilla, mutta yhteistä niille näkemys siitä, että fyysisen tilan olemus hahmottuu vain ihmisen mielessä (esim. Lefebvre 1991: 182–183; Massey 1991: 24; Soja 1996: 1–6). Fyysinen tila on olemassa ihmisestä irrallaan, mutta ihmisen suhde ja suhtautuminen siihen vaikuttaa siihen, millaisena hän näkee sen ja miten hän puhuu siitä.

Tässä tutkimuksessa keskitymme niin varhaiseen Turun historian ajanjaksoon kuin käytettävissä olevien lähteiden avulla on

1 <https://clarino.uib.no/comedi/editor/lb-2023032021>.

mahdollista. Tarkastelun aikajänne ylittää siten 1300-luvun lopulta 1500-luvun alkuun. Päiväkirjojen, muistelmien ja muiden yksityisluontoisten aineistojen puuttuessa joudumme kuitenkin tyytymään paljolti niihin kuvauksiin, jotka syntyivät kiinteistökauppojen yhteydessä, kun rakennuksia tai tontteja myytiin, lahjoitettiin tai pantattiin. Sellaisissa tilanteissa kannatti laatia asiakirja, ja maaomaisuudesta kertovat asiakirjat olivat säilyttämisen arvoisia. Juuri tällaiset asiakirjat avaavat meille mahdollisuuden tavoittaa keskiajan turkulaisten tapaa rakentaa maisemaa mielessään. Mentaalinen kartta ilmenee kielen kautta puheena, joka kirjattiin asiakirjoihin. Kiinteistöjä koskevissa asiakirjoissa oli nimittäin tärkeää kuvata niissä käsiteltävien omistusten sijaintia. Se taas voitiin tehdä mainitsemalla yksi tai useampi kiinteistön lähettyvillä oleva maisemaelementti. Kiinteistöihin liittyvien asiakirjojen ohella olemme voineet kerätä tietoja joistain riita- ja rikosjuttuja käsittelevistä asiakirjoista, joissa kuvataan turkulaista kaupunkitilaa.

Maisemaelementtien käyttöä tarkastellessamme sovellamme kansainvälisen tutkimuksen esimerkkejä. Kaupunkitilan havainnointia teoretisoinut kaupunkisuunnittelija Kevin Lynch (1960, 101) korostaa ymmärrettävästi maisemaelementin näkyvyyden merkitystä, kun ihminen valitsee maisemakuvaukselleen maamerkkejä. Antiikin tutkija Roger Ling (1990) puolestaan on antiikin Pompejia koskevassa tapaustutkimuksessaan tarkastellut sitä, miten kaupunkitilan kuvauksissa nousevat esiin muun muassa kadut, temppelit ja kaupungin portit. Laajamittaisimmin ja määrällisienkin menetelmien avulla eri maisemaelementtejä on tutkinut historioitsija Daniel Lord Smail (1999; 2000) keskiajan Marseilleta koskevissa tutkimuksissaan. Smail totesi yhteiskunnallisen aseman vaikuttaneen siihen, miten kaupunkia havainnoitiin: piispan keskittyessä omista miinsa kortteleihin ja kirjureiden suosissa pääkatuja tavalliset porvarit määrittivät kotinsa ja omistuksensa useimmiten suhteessa naapureihinsa. Smailin tutkimusta on jo sovellettu pohjoismaisen keskiaikaisen urbaanin tilasuhteen tarkasteluun Tukholman ja Turun konteksteissa (Lamberg 2013; 2015; 2021). Historioitsija ja arkitekhti Panu Savolainen (2017; 2020) puolestaan on tutkinut muun

muassa päiväkirjamerkintöjen avulla sitä, miten Turussa 1700- ja 1800-luvuilla asuneet ihmiset kuvasivat paikallista tilaa.

Kielitieteellisessä tutkimuksessa huomiota on suunnattu maise-maelementtien valitsemisen ja käytön asemesta enemmän paikkojen nimeämiseen (esim. Harling-Kranck 1990; Eskeland 2001; Ainala 2003; Harling-Kranck 2005; Nyström 2016). Vain harvoin on tarkasteltu kielen, sosioekonomisen aseman, sukupuolen samoin kuin luonnontilaisen ja rakennetun ympäristön vaikutusta ihmisten tapaan puhua elinympäristöstään (ks. kuitenkin Palmer, Lum, Schlossberg & Gaby 2017). Kielimaisematutkimuksessa on kuitenkin tutkittu myös kaupunkitilassa liikkuvien havaintoja ympäristönsä monikielisyuden ilmiöistä (esim. Bagna, Bellinzona & Monaci 2024). Oma tutkimuksemme tulee lähelle tuota näkökulmaa, vaikka keskitymmekin fyysisen maiseman havaitsemiseen ja sen tulkitsemiseen eri kielillä. Toisin kuin useimmissa muissa tämän kirjan luvuissa, emme tutki kaupunkitilassa esiintyvää monikielisyyttä vaan tarkastelemme, miten menneisyyden kaupunkitilasta on kirjoitettu ja ehkä puhuttukin eri kielillä.

Lähdeaineisto

Läheskään kaikki keskiaikaiset asiakirjat eivät ole säilyneet alkuperäisinä, vaan niitä on jäljennetty eri yhteyksissä ja jo keskiajalla. Koska kiinteistöjen omistusoikeuden selvittäminen on aina ollut tärkeää, Turun tuomiokapituli teetti jäljennöksiä kirkon haltuun joutuneita rakennuksia ja tontteja koskevista asiakirjoista. Tällaisena jäljennöksenä säilyi myös aiemmin mainittu kauppakirja, joka koski dominikaaniveli Henrik Jordanssonin perimää tonttia. Jäljennökset merkittiin kahteen kopiokirjaan, joista vanhempi laadittiin vähitellen 1440-luvun lopun ja 1500-luvun alun välisenä aikana ja toinen nopeammin vuosien 1486 ja 1496 välillä. Näissä kahdessa kopiokirjassa on paljon sisällöllistä päällekkäisyyttä. Kopiokirjojen avulla piispan johtama tuomiokapituli hallinnoi samaansa maaomaisuutta ja varmisti niitä ja muitakin tärkeitä

asioita koskevien tietojen säilymisen. Asiakirjojen jäljentämisestä vastasivat kirkollisten virkatiilojen haltijat ja tuomiokapitulin jäsenet piispaa myöten. (Kallio-Hirvonen 2021, 92–102.)

Molemmat kopiokirjat kestivät Turkuja kohdanneet sotaisuudet ja tulipalot sekä reformaation mullistukset. Lopulta ne päätyivät eri teitä Tukholman Valtionarkistoon. Suomen Valtionarkiston hoitaja Reinhold Hausen (1850–1942) halusi edistää Suomen varhaisen historian tutkimusta julkaisemalla tuhansia asiakirjoja lähde-editiona. Mainitut Turun tuomiokapitulin kopiokirjat pääsivät yhteiseen edition, jonka Hausen julkaisi nimellä *Registrum ecclesiae aboensis* (REA) vuonna 1890. Kyseessä on yksi Suomen keskiajan historian tuntemuksen kannalta tärkeimmistä lähdejulkaisuista. Editionista laadittiin uusi laitos vuonna 1996, ja se on tämän tutkimuksen pääaineisto. REA:n sisältämät asiakirjat ovat nykyisin lähes kokonaisuudessaan käytettävissä myös Suomen keskiajan lähteitä esittelevän Diplomatarium fennicum -tietokannan (DF) kautta. Omassa tarkastelussamme olemme käyttäneet alkuperäisiä kopiokirjoja lähdejulkaisun yksittäisten epävarmojen tulkintojen tarkastamiseen. Kopiokirjoja on tällöin luettu Codices fennici -tietokantaan sisältyvien digitaalenteiden kautta.

Tutkimusta edistäisi paljon, jos Turun keskiaikaisen kaupunginraadin pöytäkirjat olisivat säilyneet. Ruotsin kaupunginlain (MEST, 73) mukaan kiinteistökaupat piti nimittäin vahvistaa raadin edessä ja kaupan yksityiskohdat tuli merkitä muistiin kaupungin virallisiin kirjoihin. Joissain kopiokirjojen asiakirjajäljennöksissä viitataan tähän käytäntöön (ks. esim. REA 551 ja 698), mutta valitettavasti Turun kaupunginraadin pöytäkirjat ovat tuhoutuneet.

Kopiokirjojen tietosisältöjä on kuitenkin mahdollista täydentää eri lähteistä. Joissain harvoissa tapauksissa tallella on alkuperäinen kauppa- tai lahjoitusasiakirja tai kopiokirjojen ulkopuolinen jäljennös. Tuomiokirkossa sijainneen Pyhän Sigfridin alttarin omistamista kiinteistöistä on tallella erillinen kopiokirjojen ulkopuolinen luettelo. Lisäksi Tukholman kaupunginraadin pöytäkirjat, joita on säilynyt vuodesta 1474 alkaen, samoin kuin erillinen sikkäläinen kiinteistökauppoja koskeva kaksiosainen kopiokirja vuosilta

1420–1498, sisältävät tietoja myös muutamasta turkulaisten tekemästä ja turkulaisia kiinteistöjä koskettaneesta liiketoimesta. Niiden laatijat ovat Tukholman raadin palveluksessa työskennelleitä kaupunginkirjureita (Wikström 1985). Samoin Roomassa sijaitsevan paavillisen erillislupaviraston eli penitentiariaatin arkisto sisältää eräiden asiakirjojen yhteydessä myös Turusta lähtöisin olevia kuvauksia turkulaisesta kaupunkitilasta. Edellä luetellut täydentävät aineistot ovat käytettävissä Diplomatarium fennicum -tietokannan (DF) kautta. Tämän luvun pohjaksi kerätyn korpuksen varhaisin asiakirja on päivätty vuodelle 1370 ja viimeisin on vuodelta 1509.

Osa maisemakuvauksista on siis peräisin Turun ulkopuolelta. Tällöinkin niiden taustalla ovat kuitenkin ihmiset, jotka ovat olleet Turun asukkaita tai jotka ovat omistaneet sieltä kiinteistöjä. Siten turkulaisia maisemakuvauksia on päätyneet esimerkiksi tukholmalaisiin lähteisiin ja jopa kaukana Roomassa laadittuun asiakirjaan.

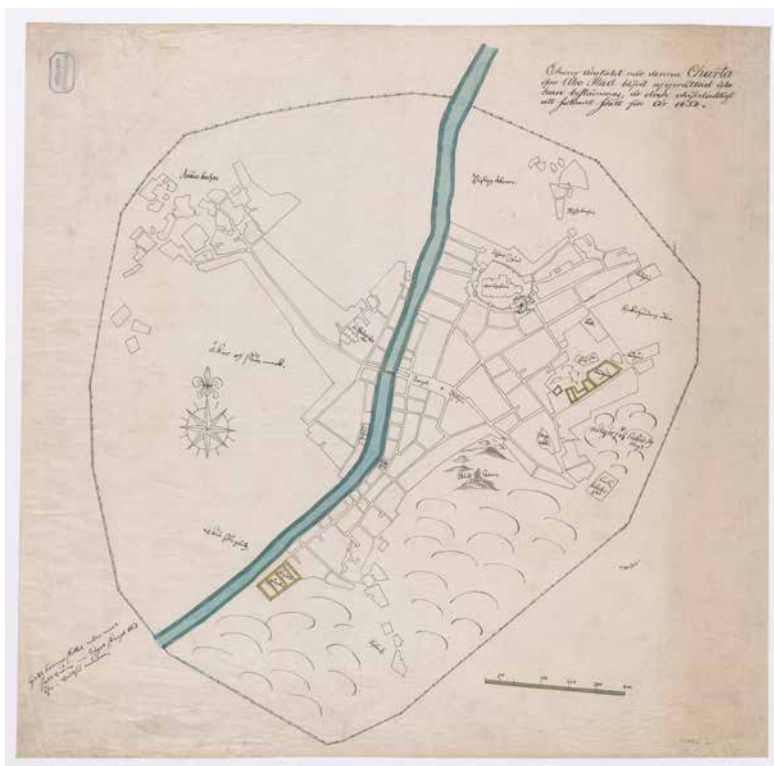
Maisemakuvausten tarkastelu rajataan tässä tutkimuksessa keskiajan Turun kaupunkialueelle, joka oli nykyistä paljon suppeampi. Maaseutu alkoi Aurajoen takana jo Aninkaisissa, samoin pohjoisessa jo tuomiokirkon pohjoispuolella ja idässä Vartiovuoren ja nykyisen Kerttulinmäen eli silloisen Hirsipuumäen takana. Myös Turun linna sijaitsi tuolloisen kaupungin rajojen ulkopuolella. (Niukkanen, Seppänen & Suhonen 2014, 47–50.) Kaupungin rajojen ulkopuolelta tarkasteluun on otettu vain Aninkaisten alue, koska se alkoi kaupungistua jo keskiajalla, kuten vuodelta 1419 säilynyt ilmaus *nyastadhen*, 'uusi kaupunki' tai mahdollisesti nimi ”Uusikaupunki”, osoittaa (DF 1555). Tämän kuten muistakin asiakirjoista tavattavien ilmausten kirjoitusasun nykyaikaistaminen on tulkinnanvaraista, koska nykyisin erisnimiksi hahmotettavia sanoja ei useimmiten kirjoitettu isolla alkukirjaimella.

Keskiajan Turun suppeaa kaupunkialuetta havainnollistaa kuva 1, jossa on maanmittaaja Olof Gangiuksen Turusta todennäköisesti vuonna 1634 piirtämä kartta (Julku 1967). Tuolloinen Turku ei ollut kasvanut paljontaan keskiajan lopun tilanteesta, jolloin Turussa asui mahdollisesti noin 1 500–2 000 ihmistä (Kallioinen 2000, 44–52).

Turussa laadittuja asiakirjoja on tarkasteluun kerättyssä aineistossa kaikkiaan 49 kappaletta. Turun ulkopuolella laadittuja asiakirjoja aineistossa on 7. Niiden laatimispaikat ovat Tukholma (4 asiakirjaa), Naantali (1 asiakirja), Kastelholma (1 asiakirja) ja Rooma (1 asiakirja).

Asiakirjoissa käytetyt pääkielet ovat ruotsi ja latina: ruotsinkielisiä asiakirjoja on 49 ja latinankielisiä 7. Ruotsiksi kirjoitettu asiakirja lasketaan ruotsinkieliseksi, vaikka siinä olisi latinankielinen otsikonomainen tiivistelmä.

Latinan kielen käyttö asiakirjakielenä väheni keskiajan loppua kohti, mikä vastaa yleensäkin sitä kuvaa, joka meillä on kirjakielten

Kuva 1. Vanhin Turkuä esittävä kartta, todennäköisesti vuodelta 1634. Lähde: Kansallisarkiston kaupunkikartat.

käytöstä keskiajan Turussa (Salonen, Harjula & Immonen 2021, 46–47). Asiakirjat eivät ole aina täysin yksikielisiä, vaan niissä voi olla pääkielestä riippumatta erisnimiä – henkilön- ja paikannimiä – eri kielillä: ruotsiksi, latinaksi, saksaksi, suomeksi ja viroksikin. Keskiajan Turku oli monikielinen yhteisö (Kallioinen 2000, 103–115).

Toisinaan jokin asia selitetään asiakirjassa sekä latinaksi että ruotsiksi: esimerkiksi latinankielisessä kauppakirjassa voidaan mainita *fundo dicto kaalgordh* eli 'tontti, jota kutsutaan kaalitarhaksi' (REA 213). Ilmauksen kaksi ensimmäistä sanaa ovat latinaksi, mutta kolmas sana, joka ilmaisee tontin luonteen kasvimaana, on kirjoitettu ruotsiksi. Ilmiössä on kyse niin kutsutusta koodinvaihdosta, ja saman asiakirjan sisällä voi olla kahta kieltä joko lausetasolla (*intrasentential*) tai tekstin tasolla (*intersentential*) (Schendl 2012).

Ruotsinkieliset asiakirjat puolestaan sisältävät latinaa ainakin päiväystä ilmoitettaessa ja toisinaan lainasanoinakin ja uskonnollisia formuloita toistettaessa – kaikki nämä piirteet sisältyvät esimerkiksi ritari Henrik Klaussonin testamenttiin (DF 2918). Henkilön- ja paikannimien joukossa on ajoittain myös suomen- tai saksankieliksi tunnistettavia nimiä: esimerkiksi aiemmin mainittu dominiikaaniveli Henrik Jordanssonin ruotsinkielinen kauppakirja käyttää Kroopista suomen kielen ääntämystä mukailevaa muotoa *kroppene* ruotsinkielisemmän *gropene*-muodon asemesta (REA 515).

Kerätyn korpuksen kokonaissanamäärä on 15 428. Ruotsinkielisten sanojen osuus tästä on 81 prosenttia ja latinankielisten sanojen määrä on 19 prosenttia. Suomen- ja saksankieliset sanat esiintyvät nimistön yhteydessä, eikä niitä ole otettu huomioon asiakirjan varsinaisina kielinä. Ruotsinkielisiä uniikkeja sanoja on 4 364 ja latinankielisiä 1 045. Uniikeilla sanoilla tarkoitetaan sanoja, jotka esiintyvät täsmälleen samassa muodossa vain ja ainoastaan keran koko korpuksessa. Uniikkien sanojen laskeminen on mielekästä, kun halutaan luoda kokonaiskuva aineiston sanastollisesta monipuolisuudesta: esimerkiksi rinnastuskonjunktio *et* 'ja' toistuu usein lähes kaikissa tekstilähteissä ajanjaksosta riippumatta. Suuri määrä toistuvia sanoja viittaa yleensä kaavamaiseen tai toisteiseen, melko suppean sanavaraston ja morfologian tekstikorpukseen.

Keskiaikaisista tekstiaineistoista on kuitenkin vaikea saada todellisuutta vastaavia tarkkoja lukuja uniikeista ja toisteisista sanoista, sillä oikeinkirjoitukselle ei ollut vakiintuneita normeja, ja sen vuoksi samakin sana saattaa toistua jopa saman asiakirjan sisällä erilaisissa kirjoitusasuissa. Keskiajan latinan ja ruotsin osalta ei ole mahdollista käyttää automaattisia työkaluja tuottamaan sanojen perusmuotoja ilman manuaalisia tarkistuksia, sillä menetelmillä ei päästä lähellekään nykykielten vastaavien työkalujen suorituskykyä.

Metodi

Tutkimus on metodeiltaan pääasiassa laadullinen, mutta digitaalisten menetelmien käyttö mahdollistaa kuvailevat tilastolliset esitykset. Konelukuisen korpuksen rakentaminen on mahdollistanut laajan, kymmeniä tuhansia sanoja käsittävän monikielisen aineiston käsittelyn mielekkäällä tavalla. Teksti ei ole tietokoneelle enää vain satunnaisia merkkijonoja toisensa perään, sillä tämän tutkimuksen aineisto on muokattu konelukuiseseen muotoon ilmoittamalla kaikki annetut päivämäärät ISO-standardimuodossa. Asiakirjojen alkuperäiset vapaasti muotoillut päivämäärämerkinnät ovat kronologialtaan ymmärrettäviä vain heuristiseen ajatteluun kykenevälle ihmislukijalle.

Matti La Mela ja Mila Oiva (2022, 211) kirjoittavat digitaalista historian tutkimusta käsittelevässä artikkelissaan, miten jo jonkin aikaa on ollut mahdollista hyödyntää erinäisiä tietokoneavusteisia menetelmiä meidänkin tutkimuksemme kannalta relevanteissa kysymyksissä. La Mela ja Oiva painottavat, että digitaalisen historian tutkimuksen menetelmien avulla voidaan esittää historiallinen narratiivi. Historiantutkimus perustuu pitkälti laajoihin tekstiaineistoihin, joten määrällisten tutkimuskysymysten yhdistäminen digitaalisen kielentutkimuksen korpuslingvistiikan metodeihin muodostaa hedelmällisen liiton. Aineistojen laajuus on usein peruste käyttää tietokoneen laskennallista tehoa ja ihmismuistin ylittävää kykyä pitää mielessä rajattomasti pieniä yksityiskohtia. Vaikka

tämän tutkimuksen perustana oleva korpus on kooltaan laajoihin kielimalleihin verrattuna varsin maltillinen, metadatan yksityiskohtien käsittelyyn on ollut perusteltua ottaa mukaan tietokoneavusteiset menetelmät (La Mela & Oiva 2022, 213), kuten lukumme korpuksen TEI-XML-muotoon rakennettu tietokanta ja sen käsittelyyn Python-ohjelmointikielillä toteutetut yksinkertaiset ohjelmapätkät. Lisäksi digitaalisten ihmistieteiden yleisiä konventioita noudattava tietokantarakenne mahdollistaa aineiston avoimen ja kamaisen analyysikoodeineen, joten tulevien tutkijoiden on helppo arvioida työprosessia ja mahdollisesti jatkaa aineiston työstämistä ja käyttää sitä uusien tutkimuskysymysten ratkaisemiseen. Eri alojen tutkijat voivat löytää täysin uusia näkökulmia kokeilla korpusta vaikkapa taloushistorian tai filologian tutkimuskysymyksiin.

Aineiston saattaminen tietokonelukuiseen muotoon tietokannaksi on sisältänyt lähilukua ja samalla nostanut esiin mielenkiintoisia yksityiskohtia. Esimerkiksi on ollut tarpeen pohtia, miten määritellä henkilön yhteiskunnallinen asema, jos käytettävissä on vain yksi luokka kullekin yhteiskuntaryhmälle. Tietokantarakenteet muuttuvat oleellisesti, jos taustamuuttujien määrä vaihtelee. Koska ihminen saattoi kuulua kahteen eri yhteiskuntaryhmään, esimerkiksi porvari saattoi olla kaupunkiin muuttanut rälssimies tai Naantalın luostariin siirtynyt nainen oli porvarin leski, oli tarpeen valita vain yksi status jokaiselle henkilölle. Tärkeimmän statuksen valinta tietokantaan vaati asiayhteyden pohtimista. Digitaalisessa historian tutkimuksessa vallitsee yleisymmärrys, että aineiston käsittely on työlästä ja vaatii usein 80 prosenttia käytetystä työpanoksesta. Aineiston ohjelmallisen työstämisen ja perinteisen lähiluvun yhdistyessä syntyy ketjuuntunut prosessi. Tässä prosessissa tietoteknisten ratkaisujen etsiminen vaikuttaa tutkimuskysymyksiin luomiseen, ja vastavuoroisesti tutkimuskysymyksiin vastaaminen vaatii aina uutta aineistoon perehtymistä ja tietotekniikan kehittämistä. (Guldi 2018.)

Korpusta rakentaessamme olemme miettineet asiakirjojen laadittajien sosioekonomisen taustan merkintätapoja. Keskiajan Turku oli osa eurooppalaista sääty-yhteiskuntaa, jossa hengellinen sääty

oli virallisesti arvostetuin. Toiselle sijalle asetui rälssi, joka suoritti kruunulle ratsupalvelusta osittaista verovapautta vastaan ja josta aatelissäätö myöhemmin kehittyi. Kauppaa ja käsityötä harjoittavat kuuluivat porvaristoon, maaseudun tilalliset talonpojistoon. Yhteiskunnan suuren enemmistön muodostivat maata omistamattomat, joihin kaupungeissa kuuluivat muiden muassa piijat ja rengit. (Huldén 1998.) Turku koskevassa lähdeaineistossa talonpojat ja maattomat ovat sivuosassa – kysehän on enimmäkseen kiinteistöjen omistamiseen liittyvistä asiakirjoista.

Jotta alaryhmiä ei olisi muodostunut lähdeaineiston hallintaan kohtuuttoman paljon, päädyimme sivuuttamaan yhteiskuntaluokkien todellisen monimuotoisuuden, jossa yksi ja sama henkilö saattoi kuulua kahteen eri ryhmään – esimerkiksi rälssimies saattoi muuttaa Turkuun ja harjoittaa kauppaa, jolloin hän oli myös porvari. Tietokannassamme jokainen on kuitenkin merkitty yhteen yhteiskuntaryhmään, jolloin porvari-rälssimies on laskettu rälssimieheksi ja porvari- tai rälssitaustainen pappi, dominikaaniveli tai nunna on laskettu hengellisen säädyn jäseneksi.

Korpuksen tekstit ja metadatat ladattiin tekstinä manuaalisesti. Tutkimuksen perustustaksi valitsimme korpuslingvistiikan ja historiallisten kieliaineistojen alalla vakiintuneen TEI-XML-tietokannan.² Koska TEI on luonteeltaan enemminkin ohjeistava kuin normatiivinen, teimme juuri tätä aineistoa palvelevia erityisratkaisuja. Aineistoa, joka on orgaanisesti muodostunut usean eri vuosisadan ajan ja joka on palvellut erinäisiä tilannekohtaisia tehtäviä, on vaikea saada mahtumaan ennalta määrättyihin siiloihin. Toisaalta kaiken monimuotoisuuden huomioiminen loisi niin hajanaisia pieniä alaluokkia, että aineistosta olisi mahdotonta muodostaa yleistävää kokonaiskuvaa ja raportoida määrällisiä tuloksia.

2 Tietokantarakenne Extensible Markup Language (yleisesti XML) on konelukuinen muotoilu, jossa datan tallennus, jakaminen ja hakutoimintojen käyttö on mahdollisimman vaivatonta. Siinä aineistoon liitettävät tunnisteet ovat vapaasti käyttäjän muokattavissa, kunhan ne vastaavat syntaksin perussääntöjä. Text Encoding Initiative (TEI) on hanke, joka luo suuntaviivoja esittää tekstejä digitaalisessa konelukuisessa standardisoidussa muodossa.

Aineiston tarkastelun on oltava toisaalta konelukuinen ja myös helposti ihmisen lähiluettavissa, joten loimme XML-tiedoston rinnalle erillisen tyylitiedoston helpottamaan ihmisen kognitiivista kapasiteettia erottaa eri tekstin metadatatason. Tämän lisäksi käytämme XML-skeemaa, jonka avulla kykenemme vaivattomasti tarkastelemaan aineistoa, sillä siinä käyttämämme erinäiset värikoodaukset, fontit ja muotoilut eriyttivät eri tekstitasot.³

Osa luodusta rakenteesta on tuotettu muualta saadun tiedon ja itse asiakirjojen lähiluvun perusteella. Esimerkiksi tieto asiakirjan laadittajan sosioekonomisesta taustasta on koodattu määrämuotoiseksi taustamuuttujaksi. Menettelyä havainnollistaa tutkimusaineiston varhaisin asiakirja, joka koskee vuonna 1370 tehtyä kiinteistökauppaa (REA 213). Asiakirjassa minämuotoisena toimijana esiintyvän Hennikin Närfven tausta porvarina paljastuu asiakirjan latinankielisestä sanamuodosta *hennikinus nærffwe ciuis aboensis* 'Hennika Närva, Turun porvari'. Tästä on luotu tietokantaan metadatatieto, jossa määritellään lähdejulkaisun sisältökuvauksen normalisoitu nimimuoto *laadittajaksi*, sukupuoleksi oletetaan kaksijakoisella asteikolla nimen perustella *mies* ja asiakirjan lähiluvun kautta saadaan tieto, että hän on laadittanut asiakirjan *yhdessä*, sillä tekstissä mainitaan *ego et lucia, vxor mea* 'minä ja vaimoni Lucia'. XML-metadatan kanssa rikastettuna seuraava tieto sosioekonomisesta asemasta, sukupuolesta, toimijoiden määrästä ja toimijasta esitetään konelukuisesti koodatussa muodossa.⁴

3 Analyysikoodit on toteutettu alan yleisimmällä ohjelmointikielellä eli Pythonilla ja kaikki koodit ovat avoimesti saatavilla GitHubin kautta.

4 Borgaren <issuer status="burgher" gender="m" onlyone="n">Hennikin Närfve </issuer> ja vastaavat tiedot annetaan samassa määrämuodossa myös vaimon osalta.

Keskiaikaisten maisemakuvausten maamerkit

Kirjallisista lähteistä tavoitettavat maisemakuvaukset sisältävät tulkintamme mukaan 149 maamerkkiä, jotka edustavat useaa erityyppistä elementtiä fyysisessä maisemassa (taulukko 1). Niin asiakirjoissa kuin tuomiokirkon kopiokirjoihin merkityissä tiivistelmissä esiintyy siis suurta vaihtelua siinä, mitä maisemaelementtejä kulloinkin käytettiin, kun kuvattiin jonkin paikan sijaintia. Vaihtelu osoittaa, että asiakirjat laatineilla kirjureilla ei ollut keskiajan Turussa mitään vakiintunutta mallia maisemakuvausten laatimiseen. Oletettavasti kuvaukset heijastavat myös alkuperäisten kauppa- tai lahjoitusasiakirjojen laadittajien omaa ajattelua ja puhetta – olkoonkin, että kirjurit ovat saattaneet vaikuttaa niiden muotoon ja sisältöön. Näin on tapahtunut varsinkin silloin, kun suomen-, saksan- tai vironkielinen puhe käännettiin ruotsin- tai latinankieliseen muotoon ja kun ruotsinkielisistä asiakirjoista laadittiin kopiokirjoihin latinankieliset tiivistelmät. Kiinteistöihin liittyvissä asiakirjoissa ruotsi oli kuitenkin valtakieli, ja siksi latinaksi kirjoitettujen maamerkkien määrä on vain vajaa puolet ruotsiksi kirjoitettujen kokonaismäärästä.

Koontitaulukkoon on listattu päätyyppien mukaan erilaiset maisemaelementit. Kaikista korpuksessa esiintyvistä sanoista on saatavilla yksityiskohtainen taulukko, joka sisältää ne alkuperäiskielillä ja lähdejulkaisujen mukaisissa kirjoitusasuissaan.

Latinankieliset kuvaukset olivat joka tapauksessa aina tulkintaa, koska kukaan ei puhunut keskiajalla latinaa äidinkielenään. Tuomiokapitulin kopiokirjoissa lähes jokainen jäljennetty asiakirja on kielestä riippumatta varustettu latinankielisellä tiivistelmällä, joka sekin useimmiten sisältää maininnan yhdestä tai useammasta maamerkistä. Tiivistelmän kuvaus ei kuitenkaan aina ole identtinen asiakirjaan merkityn maisemakuvauksen kanssa.

Taulukko 1. Aineistossa esiintyvät maamerkit.

Lähteet: Turun keskiaikaisten asiakirjojen maamerkkien -korpustietokanta.

Maamerkki (suluissa nimitykset aikalaisruotsiksi ja latinaksi)*	Esiintymien kokonaismäärä	Esiintymät ruotsiksi	Esiintymät latinaksi
joki (<i>aan, ampnis</i>)	37	18	19
katu (<i>gatha, vicus</i>)	30	25	5
Hämeenkatu (<i>Tauastgathen, vicus Tauastie</i>)	9	5	4
Karjakatu (<i>Fægathan</i>)	8	8	0
Kirkkokatu (<i>Kirkiegathen, vicus ecclesie</i>)	7	6	1
Yläkatu (<i>Offuergathen</i>)	2	2	0
Jokikatu (<i>Aagathan</i>)	1	1	0
nimeämätön katu (<i>gathan</i>)	3	3	0
tori (<i>torgith, forum</i>)	17	11	6
talo (<i>hus/gardh, curia/mansio</i>)	15	10	5
Krooppi (<i>Gropen, Fouea</i>)	10	9	1
silta (<i>bron, pons</i>)	6	4	2
silta (joen ylitse) (<i>bron, pons</i>)	5	3	2
Pikkusilta (<i>litzla bron</i>)	1	1	0
ranta (<i>stranden, plaga</i>)	5	4	1
sauna (<i>stenbastuffwen, balneatorium</i>)	4	3	1
konventti ("luostari") (<i>clostret</i>)	5	5	0
tuomiokirkko (<i>Woreffrv</i>) kirkio, <i>kathedralis/ecclesia</i>)	4	2	2
tontti (<i>tompt, fundicus</i>)	5	4	1
aitta (<i>bod, granarium</i>)	4	3	1
oja (<i>dikit</i>)	2	2	0
Mätäjärvi (<i>Mæthaiærfuj</i>)	1	1	0
Uusi kaupunki (<i>nyastadhen</i>)	1	1	0
Vartiovuori (<i>Wordbærgit</i>)	1	1	0
kasvimaa (<i>kolgardh, ortus</i>)	2	1	1
yhteensä	149	104	45

* Kaikista nimistä tai nimityksistä ei kuitenkaan ole kirjallisia keskiaikaisia muotoja kummallakin kielellä. Keskiaikaisen vapaan ortografian ja muinaisruotsin nykyruotsia runsaampien sijamuotojen vuoksi monista nimistä on useita versioita eri asiakirjoissa ja toisinaan samassakin asiakirjassa, esimerkiksi Tauastagathuna, Tauaste gathunne, Tauaste gathwnne, Tawestgathwn jne.

Kuva 2. Sanapilvi auttaa muodostamaan yleiskäsityksen kielikorpuksen keskeisimmistä sanoista suhteessa niiden esiintyvyyteen. Kuva on luotu kaikista aineistossa esiintyvistä, maisemaelementteihin viittaavista sanamuodoista alkuperäiskielillä. Mitä suurempi on sanan koko, sitä useammin se esiintyy aineistossa.

Keskiajan turkulaisten käyttämiä maamerkkejä havainnollistaa oheinen sanapilvi (kuva 2), joka on luotu käyttämällä Pythonil-le tuotettua Wordcloud-työkalua. Sanapilvestä nähdään, että sekä luonnonmaisemaan kuuluvat elementit, kuten varsinkin joki, että ihmisen rakentamat maisemaelementit olivat tärkeitä navigoimisen tukipilareita keskiajan kaupunkilaisille.

Joki, tori ja kadut – kuvausten tärkeimmät elementit

Edellä esitetyistä sanapilvestä ja taulukosta esiin nousevat keskiajan latinan sana *ampris* ja ruotsin *aan*, jotka variantteineen tarkoittavat 'jokea' ja osoittavat havainnollisesti, miten suuri rooli Aurajoella oli keskiajan Turkua koskevissa maisemakuvauksissa ja että sitä käytettiin ahkerasti myös kopiokirjojen latinankielisissä asiakirjatiivistelmissä. Nyky-Turussa voidaan (leikillisesti tai asiallisesti) kuvata jonkin sijaitsevan tällä tai toisella puolella jokea. Aurajoella on kaiken kaikkiaan ollut merkittävä asema Turun kulttuurimaisemassa (Kostet 2009). Joen suuresta merkityksestä myös varhaisessa paikallisessa tilanhahmottamisessa kertoo se, että Turun ruotsinkielinen nimi *Åbo* viittaa joen varteen muotoutuneeseen asutukseen. Aurajoki oli isokokoinen maisemaelementti ja siten helposti havaittavissa useassa osassa kaupunkitilaa. Joki hahmottuukin selkeästi suosituimpana maamerkinä keskiajan turkulaisten sijaintikuvauksissa: kuvauksissa toistuvat sellaiset ilmaukset kuin ”joen varrella”, ”joen pohjoispuolella” ja ”joen takana” (esim. DF 2629, 3604; REA 714). Joen takaiseksi alueeksi hahmottui aina Aninkaisten puoli eli se alue, joka sijaitsi kaupunkialueen ydinosien ulkopuolella. Vuonna 1419 käytetty ilmaus *nyastadhen*, 'uusi kaupunki', viittaa joen länsi- ja pohjoisrantojen kaupungistumisen etenemiseen (DF 1555).

Aurajokeen viitattiin epäsuorasti myös silloin, kun maamerkinä käytettiin rantaa: kolmeen vuodelta 1472 peräisin olevaan asiakirjaan sisältyy lähes identtisenä toistuva kuvaus tontista, joka sijaitsi ”rannalla tuomiorovastin talon ja kivisaunan välissä” (DF 3511, 3512, 3513). Joen nimeä ei kuitenkaan tapaa keskiajan lähteistä, joten ilmeisesti kaupunkilaiset puhuivat siitä eri kielillä pelkästään jokea. Sinänsä *Aura*-nimi lienee ollut käytössä jo tuolloin – nimi on todennäköisesti muinaisskandinaavista alkuperää ja kätkee taakseen saman sanan, jota jatkaa nykyruotsin 'suonta' tarkoittava *åder*. Nimi tarkoittaa siis proosallisesti 'vesiväylää'. (Paikkala 2019, 30.)

Myös toria (sanapilvessä *forum* ja *torgith*) käytettiin usein maamerkinä, joskin sen yleisyys jäi alle puoleen jokeen tehtyjen viitauksien määrästä. Kyseessä oli alue, jota nykyisin kutsutaan *Vanhaksi Suurtoriksi*. Tori oli kaupungin yhteiskunnallisen elämän ja

taloudellisen toiminnan keskus, ja sen laidalla sijaitisi myös raatihuone (Niukkanen, Seppänen & Suhonen 2014, 45, 50). Torin merkitys Turussa tulee esiin myös siitä, että kaupungin suomenkielinen nimi pohjautuu muinaisvenäläiseen kauppapaikkaa tarkoittavaan sanaan *turgu* (Pitkänen 2019, 468).

Torin paikallisesta ja yhteisöllisestä merkityksestä huolimatta tori mainittiin vain yhden ainoan kerran kuvailtaessa asuinrakennuksen sijaintia: kyseisen kivitalon kerrotaan sijaitsevan ”Kirkkokadulla torin kulmassa” (DF 3005). Muissa tapauksessa toriin liittyvät kuvaukset käsittelivät aittoja tai kauppapuoteja; yksi kuvaus käsittelee torilla tapahtunutta tappelunajakkaa. Torilla ei siis näytä olleen merkitystä maamerkinä silloin, kun puhuttiin kauempana kaupunkitilassa sijaitsevista paikoista.

Ainoassa torin mainitsevassa asuintaloa koskevassa kuvauksessa viitataan siis myös Kirkkokatuun. Viittaukset kaupungin katuverkostoon olivat jossain määrin harvinaisempia kuin viittaukset Aurajokeen, eikä yhteenkään yksittäiseen katuun viitattu yhtä usein kuin toriin, mutta kadut näyttävät kuitenkin olleen kokonaisuutena ottaen toiseksi eniten hyödynnetty maisemaelementti. Katuihin viitataan aineistossa yhteensä 30 kertaa, ja 23 tapauksessa on kyse jostain tuolloisen Turun pääkadusta eli Hämeenkadusta, Karjakadusta tai Kirkkokadusta. Katuverkosto oli siis turkulaisille lähes yhtä tärkeä maisemakuvausten peruselementti kuin Aurajokikin.

Kadut ovat nykyisen länsimaisen osoitejärjestelmän peruselementti, ja Marseilleta tutkinut Daniel Lord Smail (1999, 105) yhdistää katujen käytön maamerkkeinä modernisoituvaan maailmankuvaan. Taustalla saattoi kuitenkin vaikuttaa myös käytännönläheinen ajattelu: kadut olivat kaupungissa ensisijaisia kulkuväyliä, ja koska jälkimaailmalle säilyneet maisemakuvaukset koskevat lähes aina jonkin kiinteistön sijaintia, oli luontevaa mainita katu, jonka varrella kyseinen kiinteistö sijaitti. Pienten katujen ja kujien nimiä ei kuitenkaan ole päätyntä kirjallisiin lähteisiin, vaan kuvauksissa hyödynnettiin pääkatuja. Vaikka taloilla ei ollut numeroita, useimmiten turkulaiselle, joka mainitsi kuvauksessaan jonkin kadun, riitti pelkkä kyseisen kadun nimi ilman viittauksia muihin

maamerkkeihin. Ruotsin *gat(h)a*-sanan vastineena käytettiin latinan sanaa *vicus*, joka merkitsee myös 'aluetta' ja 'korttelia'. Kirjuri-
en sanavalinta on saattanut korostaa katujen olevan kulkureittien
ohella osa kaupunkimaista talojen rivistöä.

Keskiajan turkulaiset pärjäivät kaupunkitilaa kuvatessaan var-
sin pitkälle pelkästään kolmen maisemaelementin eli joen, torin
ja katujen varassa. Niitä koskevien viittausten määrä on tutkimus-
aineistossa yhteensä 84, mikä vastaa yli puolta kaikkien aineiston
tuntemien maamerkkien määrästä.

Kirkot ja rakennukset – näkyvyyden kaksijakoinen merkitys

On ymmärrettävää, että tiiviisti rakennetussa kaupunkiympäris-
tössä maamerkkeinä käytettiin myös taloja ja muita rakennuk-
sia. Taulukon 1 kategoria ”talo” kätkee taakseen hyvin erityyppisiä
asuinrakennuksia ja termejä: tarkemmin nimeämättömiä asuinta-
loja (*gardh, hus, curia, mansio*), kivistä ja tiilistä rakennettuja taloja
(*steenhus*), papistolle kuuluneita taloja, kuten pappiskommuunin
talon (*preste commune*) sekä ”Jokilinnaksi” (*aensborgh*) kutsutun
kiinteistön. Ruotsin alueen keskiaikaisen latinan sanakirjassa (Wes-
terbergh & Odelman 1968) käsitellään *curia*-sanaa monen esimer-
kin kera. Sanalla voitiin viitata sekä maaseudun että kaupungin
asuinrakennuksiin ja kaupunkiympäristössä myös tavaroiden val-
mistuksen ja taloudellisen toiminnan paikkoihin.

Myös saunat, aittarakennukset ja tontit kelpasivat joissain tapa-
uksissa maamerkeiksi, eikä aina ole helppoa muodostaa käsitystä
niiden tarkasta olemuksesta. Yksittäisiä kiinteistöjä käytettiin kui-
tenkin maamerkkeinä vain harvoin, ja tämä päti myös kaupungin
suurimpaan rakennukseen, tuomiokirkkoon, josta on vain neljä
mainintaa. Lähes yhtä harvoin mainitaan dominikaanikonventti,
josta aikalaiset puhuivat luostarina ja joka sekin oli varsin näkyvä
sijaitessaan Kaskenmäen rinteessä.

Keskiaikaiset maisemakuvaukset tuntuvat hengellisten rakennus-
ten osalta poikkeavan aikaisemmin mainitusta näkyvyyden periaat-
teesta, joka suosii kookkaita maamerkkejä. Sekä tuomiokirkko että
konventtirakennus sijaitsivat kuitenkin tuolloisen kaupunkialueen

laidoilla: toinen pohjoisessa ja toinen etelässä. Tämä epäilemättä vähensi niiden käytettävyyttä maamerkkeinä. Aurajoki sitä vastoin oli yhtä pitkä kuin kaupunkikin, itse asiassa pitempikin, ja kaupungin kasvaessa se virtasi sen halki. Tuomiokirkko oli myös miltei kaikille näkyvänä epätarkka maamerkki, koska kutakuinkin kaikki paikat olisi voinut määritellä suhteessa siihen – tosin sama päti Aurajokeen. Tuomiokirkon erillisyyttä saattoi lisätä muuri, joka rakennettiin sen ympärille 1400-luvun jälkimmäisellä puoliskolla. Muuri näkyy vuoden 1634 kartassa, mutta sen mahdollisesta puolustuksellisesta merkityksestä on esitetty eriäviä tulkintoja (Niukkanen, Seppänen & Suhonen 2014, 50–51). On kuitenkin mahdollista, että rakennelma eristi kirkkorakennusta turkulaisten mielenmaisemista ja että he senkin vuoksi valikoivat mieluummin muita elementtejä kuvauksiinsa.

Tuomiokirkkoa ei koskaan käytetty maamerkinä ilman, että sijaintia olisi tarkennettu jollain lisämääreellä. Porvari Anders Witte ja hänen vaimonsa Valborg määrittelivät myymänsä aitan ja tontin sijaitsevan ”joen pohjoispuolella kohti Neitsyt Marian kirkkoa (*woreffrv kirkio*) ojan vieressä”. Kun kauppakirja jäljennettiin tuomiokapitulissa, jäljentäjänä toiminut hengenmies määritti latinankielisessä tiivistelmässään sijainnin olevan pelkästään ”joen takana” jättäen pois maininnat sekä kirkosta että ojasta. (DF 3460.)

Pyrkimys välttää epätarkkuutta näkyy myös vuodelta 1509 peräisin olevasta selostuksesta, jossa mainitaan lasimestari Menartin omistuksessa ollut talo: vaikka talo sijaitsi tuomiokirkon ympärysmuurin edessä, kirkkoa ei mainita maamerkinä, vaan Menartin talon kerrotaan sijaitsevan pappiskommuunin rakennuksen vieressä (DF 5373). Turun papiston yhteiskäytössä ollut rakennus miellettiin siis tarkemmaksi kiintopisteeksi kuin sitä varjostava kookas kirkkorakennus.

Monet nykynäkökulmasta julkiset rakennukset, kuten raatihuone, kiltatuvat, leprasairaala ja vanhainkotina toimiva Pyhän Hengen talo, eivät näy lainkaan kirjallisissa sijaintikuvauksissa. Ehkä nämä rakennukset eivät yksinkertaisesti näkyneet lähiympäristöön kauemmaksi. Ainakin kaupungin keskeisiin osiin tiedetään

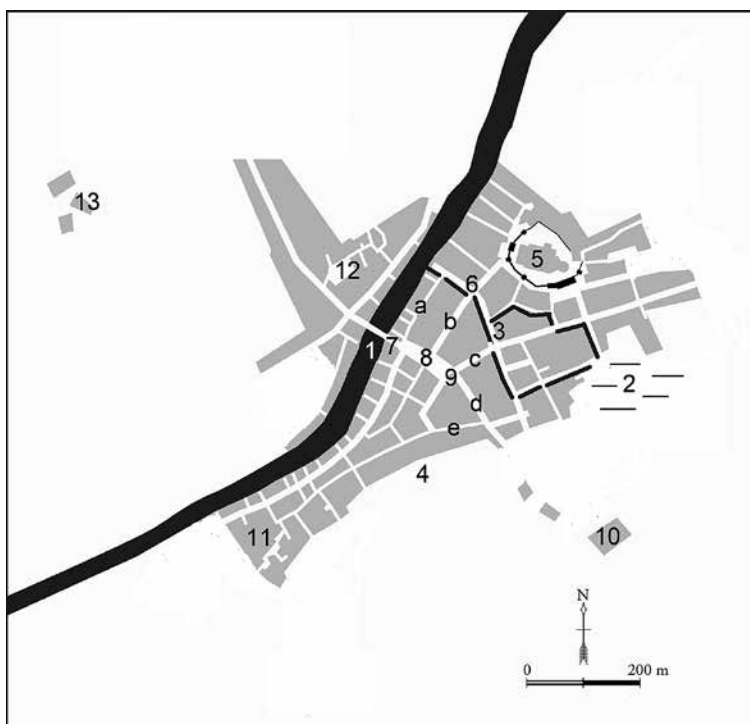
rakennetun vähintään kaksikerroksisia taloja (Seppänen 2012, 670, 821, 954). Kookas rakentaminen todennäköisesti vähensi raatihuoneen ja kiltojen kokoustalojen näkyvyyttä. Torin laidalla sijaitseva raatihuone oli tietysti poikkeus, koska sen edessä oli avointa tilaa, mutta rakennus näkyi parhaiten vain torilta päin katsottuna. Edes torilla sijaitsevia aittoja tai kauppapuoteja ei hahmotettu suhteessa raatihuoneeseen.

Jotkut rakennukset sijaitsivat myös kaukana kaupungin ydinalueilta: Pyhän Hengen talo sijaitsi lännessä Aninkaisten puolella, samoin hospitaali eli lepraa sairastavien eristyslaitos joen takana vielä kauempana maalaismaisessa ympäristössä ja Pyhän Gertrudin eli Kerttulin kiltatalo idässä Uudellemaalle johtavan tien varrella (kuva 3). Nämä paikat eivät siten esiinnykään maamerkkien joukossa. Pyhän Hengen talot ja varsinkin hospitaalit rakennettiin keskiajan pohjolassa mieluiten kaupungin laidalle tai ulkopuolelle (Arleskär 2007). Tämä vähensi tarvetta käyttää niitä maamerkkeinä, mutta hospitaalain mainitsemista lienee myös vältetty, koska edes sinne johtavaa tietä ei käytetty maamerkinä. Ehkä keskiajan turkulaiset vierastivat pelättyyn tautiin yhdistettyä paikkaa ja hakivat kuvaustensa kiintopisteet mieluummin muualta.

Edelleenkin on syytä painottaa, että voimme lähestyä aikalaisen tilanhahmottamista vain suppean kirjallisen aineiston kautta. Maisemakuvausten sisältöön ja maamerkkien valintaan on tietysti vaikuttanut paljon sekin, missä päin kaupunkia puheena olleet paikat ovat sattuneet sijaitsemaan. Valitettavasti emme voi läheskään aina identifioida kuvauksen kohteena ollutta paikkaa tarkasti, vaikka tunnistaisimmekin sen kuvaukseen käytetyt maamerkit.

Luonto ja rakennettu ympäristö maisemakuvauksissa

Joissain kuvauksissa yhdisteltiin elementtejä luonnosta ja rakennetusta ympäristöstä. Kuvattu paikka saattoi sijaita esimerkiksi ”joen toisella puolella sillanpään luona Niklaksen saunan ja sillan välissä” (DF 1635) tai ”joen toisella puolella Pyhän Olavin luostarin tasalla” (DF 3005). Tontin raja voitiin määritellä kulkevaksi ”Yläkatua pitkin kohti Vartiovuorta” (DF 4381). Luonnontilaisiksi elementeiksi

Kuvan 3 selitykset. Maamerkin perässä oleva luku ilmaisee, montako kertaa maamerkki mainitaan aineistossa.

1 Aurajoki (37)	8 Tori (17)	a Jokikatu (1)
2 Mätäjärvi (1)	9 Raatihuone (0)	b Kirkkokatu (7)
3 Krooppi (10)	10 Pyhän Gertrudin (Kerttulin) kiltatupa (0)	c Hämeenkatu (9)
4 Vartiovuori (1)	11 Pyhän Hengen talo (0)	d Karjakatu (7)
5 Tuomiokirkko (4)	12 Pyhän Yrjänän hospitaali (0)	e Yläkatu (3)
6 Pikkusilta (1)		
7 Silta (5)		

Kuva 3. Keskiajan Turku ja paikallistetut käytetyt tai käyttämättä jätetyt maamerkit. Sulkeissa on ilmoitettu, monestiko kyseistä maamerkkiä on käytetty tutkimusaineistossa. Kartan pohjana on käytetty 1600-luvun alkupuolelta peräisin olevaa karttaa (kuva 1). Karttaa on muokattu keskiajan Turku koskevan tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Pohjakartan on piirtänyt Kauko Kyöstiö, ja muokkaukset on tehnyt Marko Lamberg.

tulkittavia maamerkkejä on kerätyssä aineistossa 53 kappaletta eli runsas kolmasosa. Näistä enimmäkseen ovat viittauksia Aurajokeen, joka esiintyy siis 37 kertaa. Vesielementin merkitys tilaa hahmotettaessa oli vielä suurempi, koska joissain kuvauksissa viitattiin joen rantaan tai Krooppiin eli Mätäjärvestä Aurajokeen laskeneeseen puroon. *Krooppi*-nimen taustalla on ruotsin kielen kuoppaa tarkoittava sana *gropen*. Myös Mätäjärvi, joka alkoi olla järven asemesta pelkkä kosteikko ja nimestä päätellen haiseva sellainen, mainitaan kerran maamerkkinä kuvattaessa erään kaalitarhan sijaintia (DF 3282).

Kaupungin ojat on mainittu maamerkkinä kahdesti, mutta kumpikin tapaus on tässä analyysissä luettu kaalitarhan tavoin osaksi ihmisen rakentamaa ympäristöä. Myös Kroopin kulkua oli muokattu, ja ojalla lienee ollut keskiajan lopulla kaksi laskureittiä, mutta alun perin se oli ollut luonnon muovaama puro (Seppänen 2012, 9), ja siksi se on tässä laskettu luonnonelementiksi. Sen ylittänyt Pikkusilta puolestaan oli rakennettua ympäristöä (DF 2507). Selkeästi vesielementin ulkopuolista luontoa maisemakuvauksissa edustaa ainoastaan yksittäinen, ylempänä siteerattu maininta Vartiovuoresta. Turun seudulle tyypilliset kallioiset mäet puuttuvat siis miltei kokonaan kaupunkitilaa koskevista kuvauksista, mahdollisesti siksi, että ne sijaittivat asutuksen laidoilla tai sen ulkopuolella.

Kielen, sosioekonomisen aseman ja sukupuolen vaikutus kuvauksiin

Luonnontilaisia elementtejä esiintyy enemmän ruotsinkielisissä kuin latinankielisissä maisemakuvauksissa. Ero on selvin Krooppia koskevien viittausten kohdalla, sillä Krooppia koskevat maininnat ovat peräisin lähes aina ruotsinkielisistä yhteyksistä. Krooppi esiintyykin vain kerran latinankielisessä maisemakuvauksessa ja tuolloin *Gropen*-nimen sanatarkkana 'kuoppaa' tarkoittavana käännöksenä muodossa *foueam* (DF 3851). Kuitenkin suosituin maamerkki eli joki esiintyy lähes kummallakin kielellä laadituissa maisemakuvauksissa lähes yhtä useasti: 18 kertaa ruotsinkielisissä yhteyksissä ja 19 kertaa latinankielisissä.

Kielen merkitys on suurempi tarkasteltaessa rakennettua ympäristöä koskevia kuvauksia. Katuverkoston 30 maamerkistä 25 esiintyy ruotsinkielisissä yhteyksissä, ja samoin toria koskevista 17 maininnasta 11 on peräisin ruotsinkielisistä kuvauksista. Tuomiokirkkoa koskevat harvat maininnat jakautuvat tasan kielten välillä, mutta dominikaanikonventtia on käytetty maamerkinä ainoastaan ruotsinkielisissä lähteissä. Tämä kertoo siitä, että tuomiokapituli ja sen kirjurit eivät pyrkineet korostamaan hengellisten instituutioiden merkitystä laatiessaan ja jäljentäessään maisemakuvauksia.

Sosioekonomisen taustan vaikutus tulee selvimmin esiin katuverkostoa koskevista maininnoista. Kadut ovat yleisimpiä maisemaelementtejä porvarien ja heidän vaimojensa laadittamissa asiakirjoissa. Porvarit ja heidän perheenjäsenensä kulkivat kaupunkinsa katuja pitkin useammin kuin muut tuon ajan virallisten yhteiskuntasäätyjen edustajat eli hengellinen sääty, rälssi ja talonpojat. Rälssi, josta myöhemmin kehittyi aatelissääty, asuikin enimmäkseen maaseudulla samoin kuin talonpojat, ja myös tuomiokapitulin jäsenet elättivät pitkään itseään lähimaaseudun kirkkoherroina – vasta 1400-luvun lopulla heidät velvoitettiin asumaan Turussa (Pirinen 1956, 138). Näillä muilla ryhmillä ei siis ollut samanlaista kiinteää suhdetta katuihin tai ainakaan katujen nimiin toisin kuin kaupungissa asuvilla porvareilla. Vaikka maatiloilla oli pysyvät nimet, rälssi ja talonpojat eivät omissa kuvauksissaan kehitelleet omistamilleen kaupunkitaloille nimiä. Niitä tunnetaankin keskiajan Turusta vain muutama, kuten aiemmin mainittu *aensborgh*, 'jokilinna' (DF 3525).

Katujen esiintymistä tai esiintymättömyyttä lukuun ottamatta asiakirjojen laadittajien sosioekonominen tausta ei näytä merkittävästi vaikuttaneen kaupunkitilan kuvailuun. Sukupuolen merkitys sitä vastoin näyttää suuremmalta. Lähes kaikki viittaukset jokeen, katuihin, toriin ja siltoihin ovat peräisin miesten yksinään laadittamista asiakirjoista. Asiakirjoja, joissa nainen mainitaan ainoana laadittajana, on vähemmän kuin niitä, joissa mies esiintyy yksin tai joissa pariskunta esiintyy yhdessä – yksinäisten naisten nimissä laadittuja asiakirjoja on vain kahdeksan.

On melko varmaa, että aineiston kaikki asiakirjat ovat miesten kirjoittamia, mutta silti ne voivat välittää myös naisten puhetta – osa asiakirjoista on pariskuntien tai leskivaimojen nimissä laadittuja. Periaatteessa mies tarvitsi vaimon suostumuksen silloin, kun myytiin tai lahjoitettiin yhteistä omaisuutta tai vaimon avioliittoon tuomaa omaisuutta (MEST, 76), mutta patriarkalisessa yhteiskunnassa tuo suostumus saattoi olla vain muodollinen. Vuodelta 1491 peräisin olevassa asiakirjassa, jossa porvari Staffan Nilsson Koute ja hänen vaimonsa Margit Olefsdotter järjestelivät kiinteistöasioitaan, me- ja minämuoto vaihtelevat ja aviomiehen toimijuus näyttyy vahvempana, koska hän on aina se, johon minämuoto viittaa (DF 4381). Toisessa, noin neljäkymmentä vuotta vanhemmassa asiakirjassa minämuoto viittaa kuitenkin useammin vaimoon (DF 2795).

Asiakirjojen muotoilut eivät välttämättä paljasta sitä, kuka on ollut aloitteentekijä asiakirjan syntyyn johtaneessa prosessissa ja kenen puhetta maisemakuvaukset viime kädessä ovat. Dokumenteissa yksinään esiintyvien naisleskienkin tekemien liiketoimien taustalla on voinut olla mies, esimerkiksi poika, vävy tai muu miespuolinen sukulainen, joka on sanellut asiakirjan sisällön. Mutta yhtä hyvin asiaan on voinut vaikuttaa myös esimerkiksi lesken tytär, sisar, miniä tai naapurin emäntä tai toiselta paikkakunnalta vierailemaan saapunut ystävä tai sukulainen. Eikä ole poissuljettua, etteivätkö pelkästään miesten nimissä laaditut asiakirjat voisi välittää myös naisten – esimerkiksi vaimojen, äitien, sisarten, tyttärien tai miniöiden – puhetta ja tahtoa. Yksilöiden roolit eivät välttämättä olleet niin täysin sukupuoleen sidottuja kuin helposti kuvittelemme lukiessamme keskiaikaisia lakitekstejä ja keskiaikaista asiakirjakieltä.

Aineistomme valossa keskiajan turkulaisnaisilla ei näytä olleen selkeää suosikkikategoriaa maamerkkien joukossa. He näyttävät kuitenkin valinneen omiin kuvauksiinsa muita maamerkkejä kuin niitä, jotka liittyivät kulkemiseen ja toimimiseen kaupunkitilassa. Harva nainen viittasi myöskään hengellisiin rakennuksiin ja instituutioihin. Kun leskivaimo Katarina Olofsdotter päätti siirtyä Naantalin luostariin, hänen nimissään laadittu lahjoitusasiakirja alkaa uskonnollisella päätöksellä mutta määrittelee lahjoitetun

aitan sijainnin maanläheisesti suhteessa viereiseen aitaan ja ojaan (DF 2629).

Lopuksi

Kiinteistökauppakirjoihin sisältyvät maisemakuvaukset laadittiin keskiajan Turussa ruotsiksi tai latinaksi, vaikka kaupungin asukkaat käyttivät puhekielinään suomea, ruotsia ja keskialasaksaa. Myös viron kieltä on käytetty puhekielenä, mutta sen käyttö voidaan päätellä vain epäsuorasti Turun ja Tallinnan yhteyksien perusteella. Tallinnasta saapuvat porvarit puolestaan puhuivat pääsääntöisesti saksaa. Monissa tapauksissa kirjallisen kuvauksen laatiminen edellytti siis kääntämistä kielestä toiseen. Alkuperäisiä puhekielisiä ilmauksia emme voi tavoittaa sataprosenttisen varmasti, mutta aineistosta esiin piirtyvä suuri vaihtelu maamerkkien valinnan suhteen antaa ymmärtää, että maisemakuvauksia ei laadittu vakiintuneiden kaavojen mukaan. Onkin todennäköistä, että vaihtelun taustalla ovat kaupanvahvistustilaisuudessa tai oikeusistuimen edessä lausutut vapaavalintaiset sanat, joiden pohjalta maisemakuvaukset kirjoitettiin.

Keskiajan turkulaiset kuvasivat kirjallisissa yhteyksissä lähiympäristöään niukkasanaisesti mutta nostaen esiin maisemaelementtejä, joiden avulla tapahtumaympäristö tai yksittäinen kiinteistö voitiin heidän mielestään identifioida riittävän selvästi. Turkulaiselle maantieteelle ja myöhemmällekin mentaliteetille luonteenomaisesti he hahmottivat tilaa usein suhteessa kaupunkinsa läpi virtaavaan jokeen. Se esiintyy usein maamerkinä sekä ruotsin- että latinankielisissä kuvauksissa. Keskiajan turkulaisille oli selvää, että legendaarinen ”toinen puoli” sijaitsi virran pohjois- ja länsipuolella, jossa maaseutu hiljalleen urbanisoitui ja muotoutui uudeksi kaupunginosaksi. Havainnointi tapahtui siltä puolelta, jossa sijaitsivat kaupungin näkyvimmit tunnusmerkit eli tori, raatihuone ja tuomiokirkko. Näillä yhteisöllisen elämän keskuspaikoilla ei kuitenkaan ollut suurta merkitystä, kun kaupunkitilan sisäisiä paikkoja ja suuntia haluttiin kuvata. Maamerkin tai potentiaalisen maamerkin

keskeisyys, koko, näkyvyys tai yhteisöllinen merkitys ei korreloinut suoraan sen käyttökelpoisuuden kanssa: monet tärkeät rakennukset ja instituutiot sijaitsivat kaupunkiasutuksen laidoilla, mikä vähensi niiden käytettävyyttä, kun piti kuvata kaupunkitilaa. Sama koski kaupunkimaisemaa reunustavia mäkiä ja kallioita – tuomiokirkon tavoin ne näkyivät kauas, mutta olivat sijaintinsa ja kokonsa vuoksi useimmiten epämääräisiä maamerkkejä. Tuomiokapitulin kirjuritkaan eivät olleet kiinnostuneita nostamaan hengellisten instituutioiden roolia maamerkkeinä, joskaan luonnontilaisettaan maisemaelementit eivät esiinny usein heidän laatimissaan latinankielisissä asiakirjoissa – jokea tietysti lukuun ottamatta.

Sinänsä myös Aurajoki pitkänä virtana oli epätarkka minkään kuvauksen kiintopisteenä, mutta silti sitä käytettiin kernaasti maamerkinä ja usein myös ilman tarkentavia lisämaamerkkejä. Tällainen ajattelu ja puhunta kertovat siitä, että joki oli kaupunkilaisille tärkeä ja läheinen maisemaelementti, vaikkei siitä ollut tarvetta puhua sen nimeä käyttäen. Toimihan se myös kulkuväylänä ja liittyi moneen eri elinkeinon.

Aurajoen ohella käytetyin maamerkki oli kaupungin katuverkosto, joka mainittiin useammin ruotsinkielisissä asiakirjoissa. Kadutkin liittyivät kulkemiseen. Katuverkostosta hyödynnettiin kuitenkin enimmäkseen pääkatuja, joilla oli vakiintuneet nimet. Pikkukatujen ja kujien varsien paikat kuvattiin muiden maamerkkien avulla. Katujen merkitys kaupunkitilaa jäsenettäessä näyttää olleen suurin porvareille ja etenkin miehille. Ylipäänsä viittaukset liikkumisen ja elinkeinonharjoituksen kannalta keskeisiin kaupunkitilan elementteihin olivat enimmäkseen peräisin miesten laadittamista asiakirjoista. Asiantila voi hyvinkin olla heijastusta sukupuolten erilaisista osallistumismahdollisuuksista keskiajan yhteiskunnassa.

Tätä lukua varten kerätty korpus mahdollistaa myös lukuisia uusia tutkimusaiheita. Kiinnostavaa olisi tarkastella, missä määrin maisemakuvauksiin liittyivät myös kiinteistökauppoihin osallistumattomat mutta niiden yhteydessä mainitut ihmiset, kuten puheena olleiden kiinteistöjen aikaisemmat omistajat tai naapuritalojen asukkaat. Sellainen tutkimus valottaisi keskiajan sosiaalisia

suhteita. Mielenkiintoinen tutkimuskohde olisivat myös ne yksilöt ja ryhmät, jotka eivät lainkaan käyttäneet maamerkkejä kuvaessaan hankkimaansa tai siirtämäänsä kiinteää omaisuutta, joka sijaitisi Turun kaupunkitilassa: mitä maisemaelementtien sivuuttaminen kertoo heistä?

Monikielistä korpusta on myös mahdollista tarkastella käännösten ja tiivistelmien osalta: miten usein latinankielinen otsikko on uskollinen ruotsinkieliselle selostukselle ja milloin ja mitä jätetään täsmentämättä? Maamerkkien yhteydessä käytettyjen ilmansuuntien ja prepositiorakenteiden tarkastelu saattaisi olla kulttuuri-, mentaliteetti- ja kielihistoriallisesti antoisaa.

Turun keskiaikaisten asiakirjojen maamerkkien korpus, joka luotiin tätä tutkimusta varten, on saatavilla uusien käyttäjien omia lisätutkimuksia varten Kielipankin datarepositorion⁵ kautta avoimella lisenssillä. Lisäksi kaikki analyysissä käytetyt Python-ohjelmointikielellä laaditut koodit ovat avoimesti saatavilla GitHub-alustalta⁶.

Lähteet

Alkuperäislähteet

AP = *Auctoritate Papae. The Church Province of Uppsala and the Apostolic Penitentiary 1410–1526*. Toimittaneet Risberg, Sara – Salonen, Kirsi. Stockholm: National Archives of Sweden 2008.

MES = *Magnus Erikssons stadslag i nusvensk tolkning*. Toimittaneet Holmbäck, Åke – Wessén, Elias. Stockholm: Institut för rättshistorisk forskning 1966. Saatavissa: <https://olinfoundation.com/publikationer/rb7/>. Viitattu 16.10.2023.

REA = *Registrum Ecclesiae Aboensis, eller Åbo domkyrkas Svartbok. The Black Book of Abo Cathedral*. Toimittanut Reinhold Hausenin edition pohjalta Elisa Pispala. Helsinki: Art House 1996. (Ensimmäinen laitos 1890.) Saatavissa myös pdf-versiona sivulla <http://df.narc.fi/info/literature>. Edition sisältämien kopiokirjojen digiversiot ovat luettavissa

5 <https://clarino.uib.no/comedi/editor/lb-2023032021>.

6 <https://github.com/HannaKoo/landscapes>.

osoitteissa <https://www.codicesfennici.fi/items/show/196> ja <https://www.codicesfennici.fi/items/show/197>. Viitattu 16.10.2023.

Sähköiset lähteet

- Codices Fennici. <https://codicesfennici.fi/>. Viitattu 16.10.2023.
 Diplomatarium Fennicum (DF). <http://df.narc.fi/>. Viitattu 16.10.2023.
 GitHub. <https://github.com/>. Viitattu 16.10.2023.
 Kielipankki. <https://www.kielipankki.fi/>. Viitattu 16.10.2023.
 Turun kartta vuodelta 1634. Piirtänyt Olof Gangius. Kansallisarkisto (Astia), Kaupunkikartat (kokoelma). Itu* Turun kartat. Turku Itu* 2/- -. Charta öfver Åbo stad. <https://astia.narc.fi/uusiastia/digitarkastelu.html?id=1656066578>. Viitattu 16.10.2023.

Kirjallisuus

- Ainiala, Terhi 2003: Kaupunkinimistön tutkimuksen perusteet. – *Virtittäjä* 107 (2) s. 207–225.
 Arleskär, Martin 2007: *Hospital och helgeandshus. En studie av omsorgsväsende i medeltidens Sverige*. Stockholm: Stockholms universitet. <http://urn.kb.se/resolve?urn=urn:nbn:se:su:diva-77696>. Viitattu 16.10.2023.
 Bagna, Carla – Bellinzona, Martina – Monaci, Viola 2024: Linguistic Landscape Between Concrete Signs and Citizens' Perceptions. Exploring Sociolinguistic and Semiotic Differences in Neighbourhoods of Florence. Teoksessa Henricson, Sofie – Syrjälä, Väinö – Bagna, Carla Bagna – Bellinzona, Martina (toim.) *Sociolinguistic Variation in Urban Linguistic Landscapes*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 92–114.
 Eskeland, Tuula 2001: Stedsnavn og identitet. – *Nordlit* 10 s. 3–21.
 Guldi, Jo 2018: Critical Search. A Procedure for Guided Reading in Large-Scale Textual Corpora. – *Journal of Cultural Analytics* 3 (1) s. 1–35.
 Harling-Kranck, Gunilla 1990: *Namn på åkrar, ångar och hagar*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland.
 Harling-Kranck, Gunilla 2005: Urbana namn. Stadsbebyggelse och gatunamn i Sverige och Finland. Teoksessa Bladh, Gabriel – Kuvaja, Christer (toim.) *Dialog och särart. Människor, samhällen och idéer från Gustav Vasa till nutid*. Helsingfors: Svenska litteratursällskapet i Finland & Atlantis 2005. 162–202.
 Huldén, Lena 1998: Maktstrukturer i det tidiga finska 1500-talssamhället. – *Genos* 69 (4) s. 111–118.
 Julku, Kyösti 1967: Vanhimmat Turun kartat. – *Turun Historiallinen Arkisto* 19 s. 66–83.
 Kallio-Hirvonen, Maria 2021: *Käsikirjoitustutkimus, kopiokirjat ja kopiokirjojen tehtävä Turun keskiaikaisessa tuomiokapitulissa*. Turku: Turun yliopisto.

- Kallioinen, Mika 2000: *Kauppias, kaupunki, kruunu. Turun porvariyhteisö ja talouden organisaatio varhaiskeskiajalta 1570-luvulle*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kostet, Jenna 2009: *Aurajoen merkitys Turun kaupunki-identiteetille*. Pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto. Saatavissa: https://www.turku.fi/sites/default/files/atoms/files/jenna_kostet_aurajoen_merkitys_turun_kaupunki-identiteetille.pdf. Viitattu 16.10.2023.
- Lamberg, Marko 2013: Identifying Places in Late Medieval Stockholm. – *Revue d'histoire Nordique* 16 s. 169–189.
- Lamberg, Marko 2015: Medeltida adresser. Bruk, formuleringar och praxis. Teoksessa Pålsson, Anna (toim.) *Gamla stan. Stad i förvandling*. Stockholm: Samfundet Sankt Erik & Historiska Media. 119–127.
- Lamberg, Marko 2021: Människa och miljö i medeltida Åbo. – *Folkmålsstudier* 59 s. 71–101.
- Lefebvre, Henri 1991: *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Blackwell. Ranskankielinen alkuteos *La production de l'espace* ilmestyi vuonna 1974.
- Ling, Roger 1990: A Stranger in Town. Finding the Way in an Ancient City. – *Greece & Rome* 37 (2) s. 204–214.
- La Mela, Matti 2022 – Oiva, Mila. Digitaalinen historiantutkimus. Teoksessa Danielsbacka, Mirikka – Hannikainen, Matti O. Hannikainen – Tepora, Tuomas (toim.) *Avaimia menneisyyteen. Opas historiantutkimuksen menetelmiin*. Helsinki: Gaudeamus. 211–228.
- Lynch, Kevin 1960: *The Image of the City*. Cambridge, MA: M.I.T. Press.
- Massey, Doreen 1991: A Global Sense of Place. *Marxism Today* 56: 24–29.
- Niukkanen, Marianna – Seppänen, Liisa – Suhonen, Mervi 2014: Kaupunkirakentaminen Suomessa keskiajalla. Teoksessa Lilius, Henrik – Kärki, Pekka (toim.) *Suomen kaupunkirakentamisen historia I*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 27–94.
- Nyström, Staffan 2016: Names and Meaning. Teoksessa Hough, Carole (toim.) *The Oxford Handbook of Names and Naming*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199656431.001.0001>. Viitattu 16.10.2023.
- Paikkala, Sirkka 2019 [2007]: Aurajoki. Teoksessa Paikkala, Sirkka (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. PDF-näköisjulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. 30. Saatavissa: https://www.kotus.fi/julkaisut/nimijulkaisut/suomalainen_paikannimikirja. Viitattu 16.10.2023.
- Palmer, Bill – Lum, Jonathon – Schlossberg, Jonathan – Gaby, Alice 2017: How Does the Environment Shape Spatial Language? Evidence for Sociotopography. – *Linguistic Typology* 21 (3) s. 457–491.
- Pirinen, Kauko 1956: *Turun tuomiokapituli keskiajalla*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

- Pitkänen, Ritva Liisa 2019 [2007]: Turku. Teoksessa Paikkala, Sirkka (toim.) *Suomalainen paikannimikirja*. PDF-näköisjulkaisu. Helsinki: Kotimaisten kielten keskus. 467–468. Saatavissa: https://www.kotus.fi/julkaisut/nimijulkaisut/suomalainen_paikannimikirja. Viitattu 16.10.2023.
- Salonen, Kirsi – Harjula, Janne – Immonen, Visa 2021: Keskiajan kirjallinen kulttuuri Turussa. Kielet arkeologisissa löydöissä, esineissä ja tekstilähteissä. Teoksessa Kolehmainen, Leena – Liira, Aino – Nummila, Kirsi-Maria (toim.) *Kieliä ja kohtaamisia Turun historiassa. Näkökulmia monikielisyysyteen*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 43–74.
- Savolainen, Panu 2017: *Teksteistä rakennettu kaupunki. Julkinen ja yksityinen tila turkulaisessa kielenkäytössä ja arkielämässä 1740–1810*. Åbo: Sigillum.
- Savolainen, Panu 2020: Stadsrummet och miljöupplevelsen i Pehr Stenbergs levernesbeskrivning under studieåren i Åbo (1779–1789). – *Historisk Tidskrift för Finland* 105 (2) s. 209–233.
- Schendl, Herbert 2012: Beyond Boundaries. Code-Switching in the Leases of Oswald of Worcester. Teoksessa Schendl, Herbert – Wright, Laura (toim.) *Code-Switching in Early English*. Berlin: De Gruyter Mouton. 47–94. <https://doi.org/10.1515/9783110253368.47>.
- Seppänen, Liisa 2012: *Rakentaminen ja kaupunkikuvan muutokset keskiajan Turussa. Erytystarkastelussa Åbo Akademin pääarakennuksen tontin arkeologinen aineisto*. Turku: Turun yliopisto. Saatavissa: <https://www.utupub.fi/handle/10024/86116>. Viitattu 16.10.2023.
- Smail, Daniel Lord 1999: *Imaginary Cartographies. Possession and Identity in Late Medieval Marseille*. Ithaca: Cornell University Press.
- Soja, Edward W. 1996: *Thirdspace. Journeys to Los Angeles and Other Real-and-imagined Places*. Cambridge (Mass.): Blackwell.
- Smail, Daniel Lord 2000: The Linguistic Cartography of Property and Power in Late Medieval Marseille. Teoksessa Hanawalt, Barbara A. – Kobialka, Michal (toim.) *Medieval Practices of Space*. Minneapolis: University of Minnesota Press. 37–63.
- Tantner, Anton 2009: Addressing the Houses. The Introduction of House Numbering in Europe. – *Histoire & Mesure* 24 (2) s. 7–30. <https://doi.org/10.4000/histoiremesure.3942>. Viitattu 16.10.2023.
- Westerbergh, Ulla 1968 – Odelman, Eva: *Glossarium till medeltidslatinet i Sverige, Glossarium mediae latinitatis Suedicae*. Stockholm: Almqvist & Wiksell.
- Wikström, Lars 1985: ”Radsens göman” och ”stadzsens scriwara”. Några randanteckningar om rådhusarkivet och stadsskrivarna i det medeltida Stockholm. Teoksessa Wikström, Lars (toim.) *Studier och handlingar rörande Stockholms historia* 5. Stockholm: Stockholms stadsarkiv. 9–32.

Turku vai Åbo?

Kaupungin nimen eri kielimuodot eduskunnan aihemaisemassa

Anna Ristilä

📄 <https://orcid.org/0000-0003-0236-5401>

Johdanto

Suomella ja Ruotsilla on pitkä yhteinen historia samoin kuin ruotsin ja suomen kielen yhteiskäytöllä Suomessa ja erityisesti Turussa (esim. Ihalainen & Saarinen 2014, ks. myös Lantto ym. tässä teoksessa). Turussa ruotsinkielisten määrä onkin ollut viime vuosikymmeninä tasaisessa nousussa: Vuosien 1990–2020 välillä ruotsinkielisten määrä on noussut noin 2 500 puhujan verran (Tilastokeskus 2023a). Suuri osa tästä kehityskulusta on luultavasti kaupungistumisen aiheuttamaa, sillä heilahtelevaa nousua on ollut muissakin Suomen suuremmissa kaupungeissa. Turussa nousu on ollut tasaisempaa, ja Turku imagoiltaan kaksikielisenä todennäköisesti vetää puoleensa enemmän ruotsia puhuvia kuin muut Suomen suuret kaupungit. Muuttoliikkeeseen vaikuttaa osaltaan myös Suomen ainoan ruotsinkielisen yliopiston, Åbo Akademin, sijainti Turussa.

Koko Suomea tarkastellen ruotsinkielisten osuus on kuitenkin laskenut jatkuvasti vuodesta 1950 lähtien, jolloin suoritettiin ensimmäinen koko maan kattava väestölaskenta (Tilastokeskus 1983; 2023b.) Ruotsin käytön vähenemiseen on useita syitä, mutta todennäköisesti myös kiristyneellä poliittisella ilmapiirillä on ollut vaikutusta. Ruotsin kieli on ollut historiallisista syistä Venäjä-suhteen ohella poliittisen kulttuurin kenties pitkäaikaisin kiistakapula (Nousiainen 1989, 25). Kieli on poliittinen ilmiö monellakin tapaa, mutta yksi sen keskeisistä funktioista on toimia osana jakoa ”meihin ja muihin” (Pelinka 2007, 131). Kieli siis yhdistää, mutta myös erottaa. Yhteiskunnan polarisoitumisen (Borg, Kestilä-Kekkonen

& Wass 2020) myötä ruotsin kieli vaikuttaakin Suomessa ajautuvan yhä ahtaammalle. Vuosien 2016 ja 2020 Kielibarometri-kartoituksissa ruotsinkielinen vähemmistö on kokenut kieli-ilmapiirin huonontuneen (Lindell 2016; 2021), ja pitkäaikainen asenteiden koventuminen on vaikuttanut muun muassa ruotsin kieleen liittyvien poliittisten kiistojen ja ruotsin kielelle epäedullisten ratkaisujen syntymiseen, esimerkkeinä ruotsin pakollisuuden poistuminen vuoden 2004 ylioppilastutkintouudistuksessa, vuoden 2010 Keski-Pohjanmaan aluehallintouudistuksesta ja peruskoulujen tuntijaosta roihahtanut keskustelu ruotsin kouluopetuksen pakollisuudesta (esim. Ihalainen ym. 2011) sekä sairaanhoidon päivystysuudistus vuonna 2016 (esim. Suominen 2017). Ruotsia puhuvien muutto-liike Suomesta Ruotsiin on lisääntynyt vuosina 2000–2015 (Kepsu 2016), joskin kieli-ilmapiirin huonontuminen Suomessa voi olla vain yksi ilmiön monista syistä.

Kieli on kuitenkin ennen kaikkea työkalu, jonka käyttö noudattaa ”käytä tai menetä” -periaatetta. Yksilötasolla ilmiö on helppo todeta: esimerkiksi jos koulussa opittua kieltä ei koulun jälkeen tule käytettyä, taito katoaa. Myös lapsena opittu ensikieli voi rappeutua, jos lapsi lakkaa kokonaan käyttämästä sitä esimerkiksi muuttaessaan toiseen maahan. Yhteiskunnallisella tasolla kielen käyttäjien määrä on yksi merkittävimmistä vähemmistökielen selviytymiseen vaikuttavista tekijöistä (esim. Kandler & Steele 2017). Myös ruotsia puhuvat suomalaiset aktiivit muistuttavat ruotsin yhteiskunnallisen aseman ylläpitämiseen tarvittavan sen käyttöä aina pikakassoilta alkaen (Urho teoksessa Herberts 2023, 8). Kuitenkin jotta käyttö ruohonjuuritasolla onnistuisi jatkossakin, tulee kieltä käyttää myös korkean tason julkisilla areenoilla.

Eduskuntakeskusteluja pidetään yhtenä tärkeimmistä kielipoliittisia käytäntöjä muovaavista instansseista, sillä keskustelut vaikuttavat lakeihin ja niiden soveltamiseen käytännössä makrotasolta mikrotasolle (Ihalainen & Saarinen 2014). Suomen eduskunnassa kaikkien oletetaan ymmärtävän molempia kieliä ainakin jossain määrin, eikä siellä ole järjestetty simultaanitulkkausta toisin kuin esimerkiksi Kanadassa englannin ja ranskan välillä (esim. Hudon

2022, 2). Suomen eduskunnan täysistunnoissa on käytössä konsektiivitulkkaus, jota puhemies pyytää erikseen, jos edustaja on pitänyt puheensa pelkästään ruotsiksi (Heikkilä 2023). Tällöinkin tulkkaus on tulkin muistiinpanojen varassa tehty kooste puheesta, minkä vuoksi ruotsia käyttävät puhujat kääntävät usein itse omat etukäteen valmistellut puheensa suomeksi. Teoriassa on kuitenkin mahdollista, että eduskunnassa ruotsiksi pidetty ja suomeksi tulkattu puheenvuoro ymmärretään asiasisällöltään, mutta ei vivahteiltaan, mikä saattaa vaikuttaa ruotsia puhuvien halukkuuteen käyttää enemmän suomea.

Kieli on osa identiteettiä, ja etenkin vähemmistössä olevan kielen käyttö on kamppailua identiteetistä (Pelinka 2007). Mikäli kielen puhujat itse käyttävät kieltään vähenevässä määrin ja suppeammissa konteksteissa, se sekä vie kieleltä entistä enemmän näkyvyyttä että häivyttää samalla koko vähemmistön olemassaoloa valtakielen puhujien tietoisuudesta. Kielen käytön vähentymisen ja kielen yhteiskunnallisen roolin mitätöitymisen yhteen kietoutunut prosessi on eräänlainen noidankehä, josta irtaantuminen vaatii kieliyhteisöltä ja yhteiskunnalta aktiivista ponnistelua. Tärkeää on tunnistaa kielen käytön sokeat pisteet, jotta niihin voidaan halutessa puuttua.

Tämän tutkimuksen tarkoitus on osaltaan auttaa näiden ruotsin kielen käyttöön liittyvien sokeiden pisteiden hahmottamisessa keskittymällä vertailemaan suomen ja ruotsin näkyvyyden laajuutta eduskuntapuheissa. Tähän pyritään indikaattorin kautta eli tutkimalla Turun kaupungin ruotsin- ja suomenkielisen nimen esiintymistä eduskuntapuheiden aiheissa. Turun ruotsinkieliseen nimeen *Åbo* liittyy hyvin erilaisia konnotaatioita kuin *Turkuun*, ja se esiintyy myös suomenkielisissä konteksteissa. *Åbon* voi mieltää edustavan ruotsin kieltä ja suomenruotsalaista kulttuuria, *Turun* taas suomea ja supisuomalaista kulttuuria, joten näiden kaupungin nimen kieliversioiden kautta on mahdollista tehdä jonkintasoisia arvioita myös vastaavien kielten ja kulttuurien näkyvyydestä eri konteksteissa. Tässä tutkimuksessa konteksti tuodaan näkyviin sanastoon pohjautuvilla laskennallisilla menetelmillä, etenkin topiikkimallinnuksella.

Luvussa pyritään vastaamaan seuraaviin kysymyksiin: Miten paljon ja missä puheenaiheissa *Turku* ja *Åbo* esiintyvät eduskunta-puheissa? Mitä esiintymät kertovat ruotsin kielen ja suomenruotsalaisen kulttuurin näkyvyydestä eduskunnassa?

Tutkimuksen menetelmät ovat kielimaisematutkimuksen kentällä uusia, mutta yhtäältä ne linkittyvät siihen laajan, myös äänimaiseman sisältävän kielimaisemakäsityksen kautta. Samalla tutkimus muokkaa alaa tuomalla keskusteluun uuden käsitteen. Luvussa hahmotellaan *Turun* ja *Åbon* sijoittumista eduskunnan *aihemaisemaan*, joka on uusi, puhekorpuksen sisältöjä laaja-alaisesti kuvaava käsite (ks. tarkemmin seuraava luku). Nimien käyttömäärät ja näkyvyyksien erot tuovat näkökulmaa toisaalta siihen, mikälainen kuva Turun kaksikielisyydestä välittyy, ja toisaalta, miten kaksikielisyys näkyy Suomen eduskunnassa. Tutkimuksen tulokset valottavat erityisesti ruotsin kielen käytön kaventumisen prosessia uudesta näkökulmasta.

Teoreettinen viitekehys ja aiempi tutkimus

Parlamentaarista puhetta on tutkittu paljon ja monesta näkökulmasta. Monikielisyys kannalta paljon kiinnostusta herättänyt kohde on ollut Euroopan parlamentti (esim. Gazzola 2006; Greene & Cross 2017; Vukasović, Birkholz & Brankovic 2019), jossa toimitaan kirjoitushetkellä EU:n 24 virallisella kielellä. Muita kaksi- tai monikielisiä tutkimusympäristöjä ovat olleet muun muassa Australian (Murphy 2020), Sveitsin (Pedrini, Bächtiger & Steenbergen 2013), Kanadan (Gagnon 2006) ja Etelä-Afrikan (Hibbert 2003) parlamentit. Suomen eduskunnan puheita puolestaan ovat käsitelleet esimerkiksi Elo (2022), Hyvönen ja muut (2022) sekä Loukasmäki ja Makkonen (2019). Näistä viimeksi mainitut ovat käyttäneet topiikkimallinnusta (ks. Menetelmät-luku) eduskunnan puheenaiheiden tarkasteluun.

Aiemmasta suomalaisesta tutkimuksesta ehkä lähimpänä tämän tutkimuksen tausta-ajatusta on kuitenkin ollut Ainialan

ja Jantusen (2019) *Hesan* ja *Stadin* erilaisia diskurssiprosodioita kartoittanut tutkimus, jossa havaittiin selkeä käyttöero: *Hesaa* käytettiin, kun katsottiin Helsinkiä ulkopuolelta ja *Stadi* taas kuvasi syntyperäistä helsinkiläistä identiteettiä. Heidän tutkimukseensa tarkasteltiin tämän tutkimuksen tavoin kollokaatteja. Tutkimus on kategorisoitu korpusavusteiseksi nimistöntutkimukseksi, jota myös tämän tutkimuksen *Turku/Åbo*-jaon tutkiminen on. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan käytetä Ainialan ja Jantusen tavoin varsinaista diskurssianalyysiä, vaan pysyttäydytään aihe- maiseman tarkastelussa.

Keskeisiä käsitteitä tässä luvussa ovat etenkin kielen tutkimuksen *käyttöala*, politiikan *pelitila*, sekä Kari Palosen (2003) *politiikan nelijaon teorian* käsite *polity*. Määrittelen myös uuden avustavan käsitteen *aihemaisema*. Käyn seuraavaksi tarkemmin läpi näitä keskeisiä ajatuksia ja käsitteitä sekä niiden avaamia tulkintamahdollisuuksia.

Kielen käyttöalan (engl. *language domain*) käsite on abstrakti ja teoreettinen sosiokulttuurinen konstruktio, joka kuvaa tietyn kielen käyttöä tietynlaisissa tilanteissa, joissa kommunikoituva aihepiiri, kommunikoiden ihmissuhteet ja kommunikoinnin paikat ovat samankaltaisia (Fishman 1965). Klassisia esimerkkejä käyttöaloista ovat olleet perhe, ystävyysuhteet, uskonto, koulutus ja työ (Greenfield teoksessa Fishman 1972, 47), mutta Fishmanin (1965, 74) mukaan käyttöalojen määrä riippuu kontekstista.

Käyttöalan käsite ei milloinkaan liity yksilöön vaan laajempiin populaation osiin. Mikäli siis jokin populaation osa käyttää tiettyä kieltä puhuessaan tietyistä aiheista, sanotaan että kieli dominoi kyseistä käyttöalaa (Fishman 1965, 73). Käänteisesti voidaan ajatella, että jos jotakin kieltä ei käytetä jonkin aiheen käsittelyyn tietyssä kontekstissa, sen käyttöala on kaventunut. Käyttöalan kaventuminen voi viitata laajempaan ja pitkällä aikavälillä tapahtuvaan kielen- vaihdon prosessiin (engl. *language shift*), jossa kaksi- tai useampi- kielisen yhteisön jäsenet siirtyvät alkuperäisen arkikielensä sijasta käyttämään jotakin toista yhteisössä puhuttua kieltä (Kandler & Steele 2017, 4851). Kielenvaihdon eteneminen on asteittaista, usein useamman sukupolven aikana tapahtuvaa ja näkyy sekä puhujien

vähennemisenä että juuri kielen käyttökontekstien kaventumisena (Fishman 1972).

Tässä luvussa eduskuntapuhetta pidetään yhtenä käyttöalana. Käyttöalateoriaa on käytetty monikielisyyden tutkimuksessa pitkään, mutta sitä on myös kritisoitu riittämättömäksi nykypäivän globalisoituneen maailman kompleksisissa tilanteissa (Rydenvald 2018, 78). Keskimääräisesti tarkasteltuna eduskuntakeskustelu on kuitenkin käyttöalan kaikkien kolmen osatekijän – aiheiden, paikan ja ihmissuhteiden – kannalta riittävän selkeärajainen, jotta se sopii käyttöalojen tutkimuksen sisään. Eduskunnassa vaihtelua esiintyy lähinnä ihmisten välisissä suhteissa ja aiheissa, sillä paikka on joka kerta sama, eduskuntasali. Puhujan ja kuulijan väliset suhteet ovat hankalasti määritettävissä, koska vaikka puhe olisikin näennäisesti osoitettu esimerkiksi jollekin tietylle henkilölle eduskunnassa, voi puheen tarkoitettu kohdeyleisö olla esimerkiksi omat äänestäjät, oma eduskuntaryhmä, poliittiset vastustajat tai pelkkä pöytäkirja – tai useat tahot samalla kertaa. Kuitenkin koska käyttöalan käsite pätee ainoastaan suurempiin populaation osiin ja kuvaa kielen tyypillistä käyttöä, voidaan myös kuulijakunta tulkita keskiarvoyleisöksi, joka pysyy tarkasteltavalla aikavälillä samankaltaisena.

Keskiarvoyleisön odotukset puhujaa kohtaan sekä sen puheesta tekemät tulkinnat ovat myös keskiarvoisia eli eräänlainen ajan hengen ilmentymä, joka puhujan on otettava huomioon. Yleisön odotukset ja tulkinnat luovat Palosen politiikan nelijaossa *polityn*, jonka voi käsittää politiikan piirinä tai pelitilana (saks. *Spielraum*), eli ”vakiintuneiden toimintatapojen, normien ja rakenteiden merkityskenttänä” (Palonen & Summa 1996). *Polity* määrittää politikoinnille eli poliittiselle performanssille toimintatilan ja rajat, jotka kuitenkin muuttuvat koko ajan politisoimisen vuoksi (Palonen 2003, 179–180). Näin esimerkiksi tämän luvun johdannossa mainittu yleinen kieliilmapiirin huonontuminen voidaan tulkita osaksi *politya*, joka rajaa oletetun ja toivotun kielenkäytön yhä tiiviimmin yksinomaan suomeen. Sosiolingvistiikan termein ilmaistuna suomi on tunnusmerkitön kieli, jonka käyttö ei kerää lisähuomiota. Ruotsin kielen käytöstä on tullut enenevässä määrin merkittyä, *polityä* rikkovaa,

kieltä politisoivaa käytöstä, vaikka sen pitäisi olla suomen käytön kanssa tasavertaista. Tämä tuskin voi olla vaikuttamatta negatiivisesti ruotsin käytön yleisyyteen.

Puhujien välisen suhteen lisäksi myös puheiden aiheet määritellään tässä luvussa keskiarvoisesti pysyviksi siten, että samojen aiheiden katsotaan esiintyvän eduskunnassa koko sen olemassaolon aikana, joskin niiden painotukset vaihtelevat muun muassa ajallisesti. Tässä tutkimuksessa keskitytään juuri tähän kielen käyttöalan osa-alueeseen eli aiheisiin (engl. *topic*).

Analyysiä helpottamaan olen kehittänyt avustavan käsitteen *aihemaisema*, jolla tarkoitan jonkin ilmiön sijoittumista aineistossa esiintyvien aiheiden välillä. Tässä luvussa ilmiönä toimii kahden erikielisen nimen näkyvyys, joka tulkitaan kielten näkyvyyden indikaattoriksi. Aihemaiseman voi ajatella käänteisesti analogisena käsitteenä kielimaisemalle – ei siis kieli maisemassa, vaan (aihe) maisema kielessä. Poikkeamat kahden kielen välisissä aihemaisemissa voidaan tulkita viitteiksi kielten erilaisista käyttökonteksteista. Kuvaannollisesti ajateltuna kieli on kuin suodatinlinssi, jonka läpi katsottuna aihemaisema voi olla joko kauttaaltaan monivärinen ja monipuolinen tai siinä voi olla ”valkoisia alueita” – aiheita, joista ei sillä kielellä erityisemmin puhuta, eivätkä ne siksi erotu aineistosta. Ajatus kielestä suodattavana linssinä ei ole uusi, mutta se sopii myös hyvin kuvaamaan aihemaisemaa.

Yksittäisten sanojen esiintymien tutkimista aihemaisemassa voi myös ajatella kuvaannollisesti ikään kuin niiden ”valokuvaamista”. Tällöin sanoista otetaan monta kuvaa ja laitetaan ne päällekkäin kuin piirtoheitinkalvot, eli sanan jokaisen esiintymän tekstuaalinen lähiympäristö kartoitetaan ja niiden aihemaisemat sovitetaan yhteen. Tällöin saadaan keskimääräinen kokonaiskuva siitä, minkälaisissa aiheissa sana tyypillisesti esiintyy. Aihemaisemaa voidaan siis käyttää apuna erityisesti kielten ja sanojen tai fraasien käyttöalojen laajuuden tutkimiseen, mutta yhtä hyvin myös minkä tahnassa muun kielellisen ilmiön tarkasteluun. Jotta tiedettäisiin, mitkä kohdat maisemassa ovat ”valkoisia” eli mitkä aiheet eivät näy, on aihemaisemaa aina verrattava johonkin toiseen aihemaisemaan,

jossa käyttöalan kaksi muuta osatekijää, paikka ja puhujien väliset suhteet, ovat samat. Käytännössä kokonaisaineiston on siis pysyvä samana ja vertailtavat aihemaisemat otetaan niistä osakorpuksista, joissa esiintyy haluttu ilmiö.

Aineisto

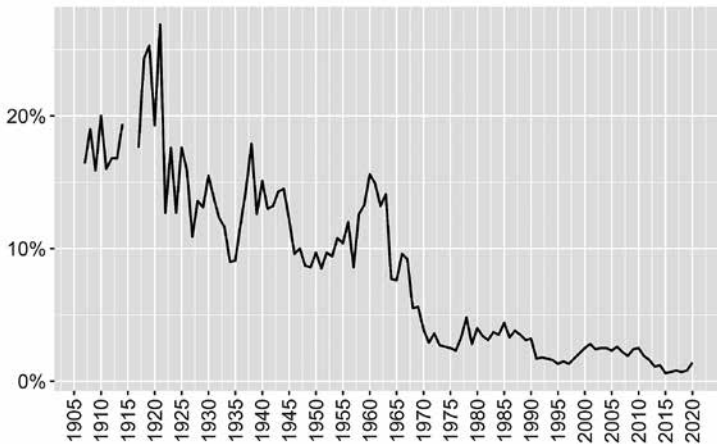
Tässä tutkimuksessa aineistona käytettiin Suomen eduskunnan täysistuntojen puheita, jotka olivat valmiiksi koneluettavassa muodossa (Hyvönen ym. 2022). Aineiston metadataan oli valmiiksi merkitty muun muassa kunkin puheenvuoron puhuja ja eduskuntaryhmä sekä aikaleimat. Aineistoa oli vuosilta 1907–2021 yhteensä noin miljoona puhetta ja yli 200 miljoonaa sanaa, ja puheiden pituudet vaihtelivat yhdestä sanasta kymmenien sivujen monologeihin. Eduskuntapuheita on olemassa erilaisia alalajeja, kuten esimerkiksi ryhmäpuheenvuoro, kansanedustajan ”varsinainen” puheenvuoro, lyhyt erikseen myönnettävä vastauspuheenvuoro ja välihuudot. Puheiden pituuksiin vaikuttavat niiden ohjepituudet sekä muut käytännöt, mutta selkeyden vuoksi alalajeja ei tarkasteltu tässä tutkimuksessa erikseen, vaan kaikkia puheita käsiteltiin samanveroisina.

Suomalaisen eduskunnan tekstimuotoiset puheet vastaavat huomattavasti paremmin todellisuudessa puhuttua kuin esimerkiksi Yhdistyneen kuningaskunnan vastaavat paljon tutkitut Hansard-pöytäkirjat, sillä eduskunnan pöytäkirjoihin tehdään nykyään paljon vähemmän muutoksia. Käytännöt ovat höllentyneet paljon eduskunnan alkuajoilta, jolloin pikakirjoittajien ohjeena oli muokata kirjoittamansa ”asiallisesti ja kielellisesti mallikelpoiseen kuntoon” (Voutilainen 2016, 187). Pöytäkirjatoimiston perimätiedon mukaan siistivää editointia on tehty ainakin 1980-luvulle asti, mutta nykyään puheista ei enää korjata esimerkiksi vääriksi tiedettyjä lukuja tai muita väitteitä, virheellisiä sitaatteja eikä sinuttelua, ja myös voimasanat voidaan jättää poistamatta (Voutilainen 2016, 187). Tämän tutkimuksen kannalta tärkein seikka on, että

puheenvuorojen sanavalintoja ei yleensä muuteta lainkaan, ”vaan niissä säilytetään puhujan tuottama alueellinen ja sosiaalinen variaatio ja siihen liittyvät sosiaaliset merkitykset (esim. *pönttö*, *pruukaa*, *kafferi*)” (Voutilainen 2016, 179–180). Tämä tarkoittaa sitä, että sanastopohjaisilla analyyseillä aineistosta saa hyvin todenmukaisen kuvan eduskuntapuheesta.

Koska Suomen eduskunta on kaksikielinen, oli aineistossa sekä suomen- että ruotsinkielistä puhetta. Ruotsinkielistä puhetta oli joukossa keskimäärin 5,7 prosenttia, mutta määrä vaihteli vuosittain ja oli selvästi laskusuhdanteinen koko aikavälillä: vuonna 1950 määrä oli 9,7 prosenttia, vuonna 1980 se oli laskenut 4,0 prosenttiin ja vuonna 2020 luku oli enää 1,4 prosenttia. Tarkemmat suhteelliset vuosittaiset osuudet on esitetty kaaviossa 1. Mainittavan arvoista on, että joukossa oli myös erittäin lyhyitä vieraskielisiä osuuksia, joita oli käytetty ehkä tehostamaan puheen sanomaa, mutta niitä ei huomioitu tässä tutkimuksessa.

Aineisto oli digisyntyyistä vuodesta 2000 lähtien, mutta sitä aiemmat tekstit oli tuotu digitaaliseen muotoon optisella tekstintunnistuksella, jonka jälki ei kuitenkaan ollut virheetöntä. Erityisesti

Kaavio 1. Ruotsinkielisten sanojen osuus (%) eduskuntapuheesta 1907–2021.

sotavuosina ja sitä ennen käytetyn paperin laatu oli haitannut tekstin tunnistusta, mutta 1950-luvulta alkaen laatu oli parantunut ja 1980–1990-lukujen tekstit olivat jo melko virheettömiä. Tutkimuksen kannalta ongelmallista oli se, että tekstintunnistusohjelma tunnisti *Åbo*-sanan huonosti; se esiintyi teksteissä ainakin muodoissa *Åbo*, **Åbo* sekä harvakseltaan **Abo*. Tämä pyrittiin ottamaan huomioon aina kun se oli mahdollista, esimerkiksi korvaamalla automaattisesti puheista kaikki **Åbo*-esiintymät oikealla muodolla.

Puheista oli olemassa sekä alkuperäiset tekstit että niiden lemmatisoidut versiot eli versiot, joissa sanat on muutettu perusmuotoihin. Lemmatisointi tehtiin *Turku Neural Parser Pipeline* -ohjelmalla (Kanerva ym. 2018), joka myös merkitsi sanat sanaluokkamerkitsimillä. Lemmatisointi oli tarpeen, jotta suomen taivutusmuotojen suuri määrä ei häiritsisi analyysyjä. Lisäksi topiikkimallinnusta varten (ks. seuraava luku) oli mahdollista erotella aineistosta vain tiettyihin sanaluokkiin kuuluvat sanat.

Menetelmät

Tutkimuksessa käytettiin kolmea korpuslingvististä menetelmää: sanafrekvenssejä, kollokaatioanalyysiä ja topiikkimallinnusta. Jokainen menetelmä tarkensi tutkittavan aineiston aikaväliä ja käytti hieman pidemmälle prosessoitua aineistoa kuin edellinen. Aloitavalla menetelmällä, sanafrekvensseillä, tutkittiin *Turku*- ja *Åbo*-sanojen vuosittaisia esiintymislukumääriä koko saatavilla olevasta aineistosta (1907–2021). *Turku*- ja *Åbo*-sanojen kollokaatteja tutkittiin vuosilta 1950–2019 vuosikymmenittäin. Topiikkimallinnuksella käsiteltiin puheita vuosilta 1980–2010. Seuraavaksi kuvaan jokaisen menetelmän pääpiirteet ja lopuksi avaan kaksikielisen aineiston käsittelyyn liittyvää problematiikkaa.

Sanafrekvenssit

Sanafrekvenssit eli sanojen esiintymien lukumäärät ovat kenties yksinkertaisin keino tutkia korpusta. *Turku*- ja *Åbo*-sanojen

esiintymistäajuutta tutkittiin vuosittain sekä suhteellisella että ab-soluuttisella tasolla. Etsintä suoritettiin yksinkertaisella Python-koodilla. Optisen tekstintunnistuksen tekemien virheiden takia (ks. edellinen luku) aineistosta haettiin myös sanoja *Åbo ja *Abo, joiden tulokset yhdistettiin Åbo-sanana tuloksiin. Sanafrekvenssejä tutkittiin koko saatavilla olevasta aineistosta (1907–2021), ja niillä oli tarkoitus luoda kokonaiskuvaa kieliversioiden käytön laajuudesta eduskunnassa.

Kollokaattihaku

Kollokaatio on ”sanojen yhdessä esiintymistä” (Stubbs 2001, 24), ja *kollokaatti* on ”sana, joka esiintyy lähellä tutkittavaa sanaa” (Sinclair 1991, 170). Kollokaattien avulla on mahdollista tutkia sanan ympäristöä eli esimerkiksi sitä, minkälaisia teemoja sanan kollokaateista voi hahmotella, ja kollokaatit voivat myös antaa vihjeitä sanoihin liittyvistä todennäköisistä miellelyhtymistä. Kaikkein yksinkertaisin tapa on listata kollokaatit suurimman esiintyvyyden mukaan, mutta silloin listan kärkeen nousee yleensä yleisiä tekstin rakenteeseen liittyviä sanoja, kuten *ja* tai *mutta*. Tätä turhan yleisten sanojen liiallista painotusta on mahdollista vähentää matemaattisin keinoin käyttämällä erilaisia efektikoon mittareita. Efektikoko kuvaa tutkitavan sanan ja sen kollokaatin tilastollisen yhteyden voimakkuutta, ja erilaiset mittarit painottavat eri asioita. Tässä tutkimuksessa käytetty mittari oli keskinäisinformaatio korotettuna toiseen potenssiin (MI₂); se suosii kollokaatteja, jotka esiintyvät ainoastaan toistensa seurassa, mutta joiden ei tarvitse olla aineistossa harvinaisia (Brezina 2018, 70). Tämä ei tarkoita, että kaikki kyseisellä mittarilla saadut kollokaatit esiintyisivät yksinomaan toistensa seurassa, vaan mittari ainoastaan suosii sellaista piirrettä kollokaateilla. Tässä tutkimuksessa kollokaattihakuun käytetty ohjelma oli AntConc (versio 4.2.0), ja siinä oli efektikoon lisäksi määritelty kollokaattien haakuetäisyys (viisi sanaa oikealta ja vasemmalta), uskottavuusfunktio (log-uskottavuus) sekä tilastollisen merkitsevyyden raja ($p < 0,05$; 3,84 Bonferroni-korjaus).

Kollokaatteja haettiin erikseen *Turulle* ja *Åbolle* vuosikymmenittäin vuosien 1950–2019 väliseltä ajalta, koska noin vuoden 1950 jälkeen tekstin virheiden määrä oli selvästi aiempaa vähäisempi (ks. tarkemmin aineistoa käsittelevä luku). Yhden vuosikymmenen aineisto oli vielä kokonsa puolesta AntConcilla hallittavissa, ja vuosikymmen oli lisäksi sopiva kollokaattien muutosten tarkasteluväli, jolla ajallinen kehitys tuli näkyviin. Hakuihin käytettiin lemmatisoituja puheita, jotta eri taivutusmuodot eivät vääristäisi tuloksia. Aineistoon otettiin mukaan sekä suomen- että ruotsinkieliset tekstit. Koska lemmatisointityökalu oli määritetty analysoimaan suomen kieltä, se ei muuntanut ruotsinkielisiä sanoja perusmuotoon. Kollokaattihaun kannalta tämän ei katsottu olevan ongelma, koska ruotsissa sanojen taivutusmuotoja on melko vähän.

Topiikkimallinnus

Tässä tutkimuksessa käytettiin aiemmin eduskuntapuheille luotua topiikkimallia (Ristilä & Elo 2023), joka on tehty *Latent Dirichlet allocation* eli LDA-menetelmällä. Mallissa on 26 topiikkia eli aihetta. Topiikit on tulkittu ja nimetty seuraavasti: *alueellisuus, asuminen, budjetti, demokratia, eläkkeet, energia, hallinto, julkinen sektori, kauppa, kehitysysteistyö, koulutus, kyselytunti, lainsäädäntö, lakiehdotukset, liikenne, maatalous, puolueet, rikollisuus, sosiaali- ja terveyshuolto, sosiaaliset ongelmat, työllisyys, ulko- ja turvallisuuspolitiikka, verotus, yhteiskunnan tuet, yleinen ja äänestäminen*.

Mallin luomisen yksityiskohdat on kuvattu edellä mainitussa Ristilän ja Elon artikkelissa, joten keskityn kuvaamaan käytetyn menetelmän yleisiä ominaisuuksia ja tapaa, jolla sitä käytettiin tässä tutkimuksessa. Menetelmään liittyy kuitenkin monenlaisia erityispiirteitä, joita pyrin avaamaan seikkaperäisemmin.

Topiikkimallinnus on ohjaamaton koneoppimismenetelmä, jossa kone jakaa tekstit abstrakteihin topiikkeihin. Tutkijan on itse arvioitava topiikkien soveltuvuus aiheiksi ja nimettävä ne. Tutkijan on määriteltävä myös topiikkien määrä ennen varsinaista mallinnusta, joskin määrän arviointiin on kehitetty erillisiä työkaluja. Topiikkimallinnuksesta käytetään suomeksi myös nimeä *aihemallinnus*,

mutta koska menetelmän tuloksenaan tuottamat topiikit eivät ole aiheita ennen kuin ne sellaisiksi tulkitaan, käytän mieluummin menetelmästä sen abstraktiuteen viittaavaa nimeä topiikkimallinnus. Menetelmä koostaa annetusta tekstikokoelmasta eli korpuksesta sanakirjan eli listan sanoista, joita se käyttää topiikkien määrittämiseen. Topiikkien määrän lisäksi sanakirjan koko määrittää pitkälti mallin kokoa ja raskautta, joten sanakirjasta poistetaan yleensä vähintään niin sanotut hukkas sanat (engl. *stop words*) eli yleisimmät kielipilliset sanat, kuten *ja* tai *mutta*, mutta myös hyvin harvinaiset sanat kannattaa poistaa, koska ne eivät anna mallille riittävästi informaatiota kokonaisuudesta. Samasta syystä suomen kieltä käsitellessä sanat kannattaa lemmatisoida eli muuntaa perusmuotoihin, jotta sanalista ei paisuisi taivutuspäätteellisistä sanoista. Näitä periaatteita käytettiin myös tämän tutkimuksen mallin luonnissa, minkä lisäksi mallin sanakirjaan oli valittu vain substantiiveja, verbejä ja adjektiiveja.

Täsmällisemmin ilmaistuna topiikkimalli tekee kaksi asiaa: se määrittää sekä jokaiselle käsiteltävän aineiston tekstille että jokaiselle sanalistassa olevalle sanalle todennäköisyysjakauman, joka ilmaisee, miten todennäköisesti teksti tai sana kuuluu mihinkin topiikkiin. Käytännössä siis selviää, miten todennäköisesti valitussa tekstissä käsitellään mitäkin topiikkia ja mistä sanoista mikäkin topiikki todennäköisimmin koostuu. Jokainen teksti voi kuulua useaan topiikkiin tai mallin määrityksistä riippuen vaikka kaikkiin topiikkeihin yhtä aikaa, mutta eriävissä määrin. Samoin yksi sana voi edustaa montaa eri topiikkia, mutta topiikkien todennäköisimmät sanat eivät yleensä kuulu kovin vahvasti mihinkään muuhun topiikkiin. Esimerkiksi sekä *alueellisuuden* että *työllisyyden* topiikkeihin kuuluu sana *työ#paikka*¹, mutta se ei ole *alueellisuudelle* kovin tärkeä. Tässä tutkimuksessa käytettyjen topiikkien tarkemmat kuvaukset löytyvät Ristilän ja Elon (2023) artikkelista.

1 Lemmatisoinnissa käytetty TurkuNPP-ohjelma merkitsee yhdyssanat merkillä #.

Käytännössä joudutaan yleensä tekemään useita malleja, joista valitaan tutkimusasetelmaan parhaiten soveltuva. Käytetyn topiikkimallin 26 topiikkia ovat suhteellisen laajoja, mikä soveltuu *Turun* ja *Åbon* esiintymien sijoittumien hahmottamiseen eduskuntapuheen yleiskuvasta. Tarkemman resoluution topiikkimalli tuottaa yleensä myös topiikkeja, joita on hankala tai mahdoton tulkita järkeviksi aiheiksi, jolloin sanojen sijoittumista niihin olisi myös vaikea tulkita. Tämän vuoksi tutkimukseen valittiin malli, jossa on laajat, mutta varmemmin tulkittavat topiikit.

Topiikkimallin sanakirjaan oli tullut mukaan sana *Turku*, mutta ei sanaa *Åbo*, joten sanojen topiikkijakaumien suora vertailu ei ollut mahdollista. Malli antoi jokaiselle puheelle valmiiksi topiikkijakauman, mutta puheiden pituudet vaihtelivat yhdestä sanasta monen sivun mittaisiin monologeihin, joten ne eivät olisi kovin luotettavasti kuvanneet *Turun/Åbon* välitöntä kontekstia. Puheiden sijaan topiikkimallille syötettiin viiden virkkeen katkelmia lemmatisoiduista puheista kohdissa, joissa esiintyi jokin hakusanoista *Turku*, *Åbo* tai **Åbo*. Pidempien katkelmien käyttäminen olisi antanut enemmän mahdollisia sanoja, joita malli olisi voinut käyttää, jolloin jakauma olisi kenties tarkentunut, mutta samalla myös laajentunut kauemmas *Turun/Åbon* välittömästä kontekstista. Viisi virkettä katsottiin riittävän pitkäksi, jotta mukaan ei tulisi paljon kontekstin ulkopuolista asiaa. Katkelmat muodostettiin siten, että etsityn sanan sisältävän virkkeen oikealta ja vasemmalta puolelta otettiin mukaan kaksi virkettä, paitsi jos osuman sisältänyt virke sattui olemaan puheen alussa tai lopussa. Virkkeeksi laskettiin koneellisen operoinnin helpottamiseksi jokainen pisteeseen rajautuva sanajono. Jokainen sanaesiintymä sai oman katkelmansa huolimatta siitä, oliko samassa tai vierekkäisessä virkkeessä useampi etsittävä sana. Tällöin katkelmista tuli osittain päällekkäisiä, mutta tutkittavan kohteen kaikki esiintymät tulivat huomioitua tasavertaisesti.

Kaksikielisyyden menetelmälliset haasteet ja ruotsinkielisten tekstien käsittely

Katkelmat sisälsivät sekä suomen- että ruotsinkielisiä lauseita. Koska topiikkimalli oli tehty suomen kielelle eikä malli siis osannut käsitellä ruotsinkielisiä sanoja, piti ruotsinkieliset lauseet ensin tunnistaa, kääntää suomeksi ja lemmatisoida uudestaan. Monikielisiä topiikkimallinnusmenetelmiä on kehitetty (esim. Yang, Boyd-Graber & Resnik 2019; Zosa & Granroth-Wilding 2019), mutta ne eivät ole vielä helposti saatavilla tai käytettävissä.

Kielten tunnistukseen käytettiin analyysihetkellä parasta tutkijan saatavilla olevaa automaattista kielentunnistustyökalua Linguaa (Stahl 2023). Lemmatisointiin käytettiin Trankitia (Nguyen ym. 2021), joka oli analyysihetkellä yleisesti parhaaksi tunnustettu työkalu luonnollisen kielen käsittelyyn. Sekä Lingua että Trankit ovat Python-kirjastoja. Kääntämiseen kokeiltiin kahta eri konekäännintä, Euroopan komission eTranslate-kääntimen valtioneuvoston kanslialle sovitettua versiota sekä DeepL-käännintä, jotka ovat molemmat ilmaisia tietyin käyttörajoituksin. Näistä valittiin testikäännösten perusteella DeepL.

Käännöksissä oli kiinnitettävä huomiota erityisesti sanastoon, koska topiikkimallinnus on sanastoon pohjautuva menetelmä. Käytännössä katkelmat annettiin topiikkimallille lemmatisoituina sanajonoina, joista malli otti huomioon vain sen omasta sanakirjasta löytyvät sanat. Esimerkiksi *Åbo* tai *akademi* eivät olleet topiikkimallin käyttämässä sanakirjassa, mutta *Turku* ja *akatemia* olivat. Tämä aiheutti pohdintaa kääntämisen vaikutuksista topiikkimallinnukseen erityisesti kollokaatti *Åbo Akademien* kohdalla, joka esiintyy sekä suomen- että ruotsinkielisissä teksteissä aina ruotsinkielisessä muodossa. DeepL käänsi *Åbo Akademien* useimmiten muotoon **Turun akatemia*, mutta nämä väärät muodot pyrittiin kaikki korjaamaan takaisin oikeaan *Åbo Akademi* -muotoon. Tällöin virheelliset muodot eivät päässeet vaikuttamaan aihejakaumaan. Ilman korjausta *akatemia*-sana olisi saattanut aiheuttaa koulutukseen liittyvän topiikin liiallista korostumista.

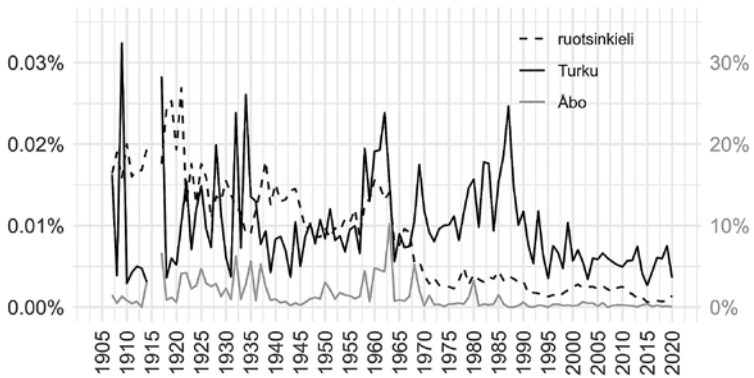
Tulokset

Tässä luvussa kuvaillaan pääasialliset tulokset kaikista kolmesta analyysin osa-alueesta eli sanafrekvensseistä, kollokaateista ja to-piikkijakaumista. Tulosten tulkinta esitetään lopetusluvussa.

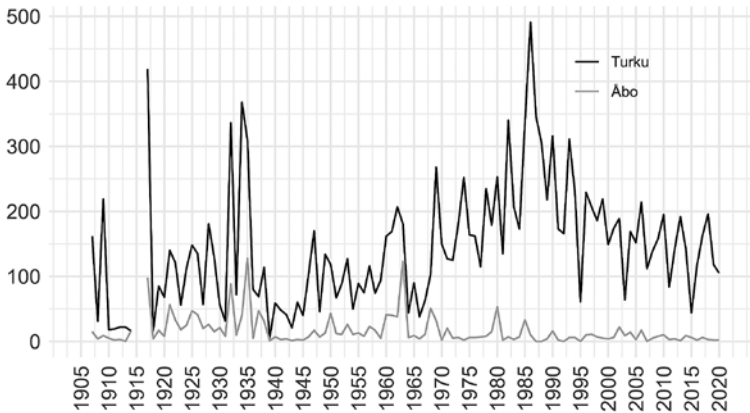
Sanafrekvenssit

Sanafrekvenssit on esitetty kahdessa kaaviossa, joista ensimmäisessä (kaavio 2) esiintymät on normalisoitu, eli suhteutettu vuosittaisiin kokonaissanamäriin, ja toisessa (kaavio 3) esiintymät on esitetty absoluuttisina vuosittaisina lukuina. Eri tavoin esitettyjen frekvenssikuvaajien muodot eroavat hieman toisistaan. Molemmista voi nähdä 1930- ja 1980-lukujen *Turku*-mainintojen esiintymishuipput, mutta 1960-luvun taitteen korostuminen näkyy vain suhteellisesti. *Åbo*-mainintojen yksittäiset huippuvuodet ovat 1963–1964. Suhteellisissa osuuksissa *Åbo*-esiintymät seurailevat ainakin jossain määrin *Turku*-esiintymiä vuoteen 1980 saakka, jonka jälkeen *Åbo* vaimenee *Turkuun* verrattuna. Vuosina 1915–1916 eduskunta ei kokoontunut lainkaan, minkä vuoksi kuvaajissa on näiden vuosien kohdalla katkos.

Toista maailmansotaa edeltävällä ajalla *Turku*-huippuja näkyy enemmän, mikä luultavasti viittaa Turun silloiseen keskeisempään rooliin poliittisissa tapahtumissa. Sodan aikana ja sen jälkeen 1950-luvun lopulle asti *Turusta* ja *Åbosta* on puhuttu ainakin suhteellisesti vähemmän. Suhteellisesti eniten *Turku*-mainintoja on vuonna 1909, toiseksi eniten vuoden 1917 kohdalla, jolloin Suomi itsenäistyi. Absoluuttisesti eniten *Turku*-mainintoja on vuonna 1986, mikä näkyy myös erittäin selkeänä piikkinä suhteellisessa kuvaajassa mutta vasta vuotta myöhemmin eli vuonna 1987. Tälle piikille ei vaikuta olevan mitään erityistä *Turkuun* liittyvää syytä, vaan keskustelut ovat liittyneet enemmänkin yleisesti alueellisuuteen, jolloin myös *Turku* on tullut mainittua normaalia useammin. 1990-luvulta lähtien *Turku* vaikuttaa suhteellisesti lähes kadonneen, joskin absoluuttisilla määrillä tarkasteltuna *Turku*-mainintoja on edelleen melko paljon. Vuosissa on kuitenkin paljon vaihtelua.

Kaavio 2. *Turku-* ja *Åbo*-sanojen mainintojen sekä kaikkien ruotsinkielisten sanojen vuosittaiset määrät 1907–2021 suhteutettuna vuosittaisiin kokonaissanamääriin. Ruotsin suhteellinen osuus (katkoviiva) on oikeanpuoleisella y-akselilla, *Turku-* ja *Åbo*-sanojen osuudet (musta ja harmaa viiva) ovat vasemmanpuoleisella.

Kaavio 3. *Turku-* ja *Åbo*-sanojen mainintojen absoluuttiset määrät 1907–2021.

Åbo-mainintoja on absoluuttisesti eniten vuosina 1935 ja 1963, suhteellisesti selvästi eniten 1936. *Åbo*-kuvaajat seuraavat pääosin *Turku*-kuvaajien muotoja, mutta piikit osuvat taas erikoisesti toisinaan vuotta aiemmaksi tai myöhemmäksi kuin *Turku*-kuvaajissa. Tällä tavoin on tapahtunut ainakin vuosina 1962 ja 1963 (*Turku/Åbo*) sekä 1968 ja 1969 (*Åbo/Turku*). *Turku*-kuvaajan huippu (1986/1987) ei enää näy kovinkaan selkeästi *Åbo*-kuvaajissa, ja vähäinenkin näkyvä hyppäys näkyy aiemmin, vuoden 1985 kohdalla. Lähempi tekstin tarkastelu osoitti, että viereisten vuosien huipuilla ei kuitenkaan ole suoraa temaattista yhteyttä; esimerkiksi vuonna 1962 käytiin molemmilla kielillä kiivasta keskustelua kaupunkien kaksikielisen statuksen määrittelemisestä ja erityisesti Turun kaksikielisyyden säilyttämisestä, mutta vuonna 1963 oli jo siirrytty puhumaan *Åbo* Akademiasta. 1990-luvulla ja sen jälkeen *Åbo*-mainintoja on enää muutamia vuosittain.

Kollokaatit

Kollokaattilistoilla nousevat erityisesti esiin koulutukseen liittyvät sanat sekä kuntien nimet, jotka on merkitty taulukoihin vaaleanharmaalla (koulutus) ja tummanharmaalla (kunnat) (taulukot 1 ja 2). *Yliopisto* oli hajonnut analyysissä ohjelmistoteknisistä syistä kahdeksi sanaksi *yli* ja *opisto*. Teoriassa kumpikin sana voi esiintyä itsenäisestikin, ja etenkin *yli* ei peruserkityksessään viittaa koulutukseen, mutta tässä yhteydessä ne on järkevintä tulkita samoin kuin *yliopisto*. Kuntien nimiä on haluttu korostaa erityisesti erotuksena muusta alueellisuuteen liittyvästä sanastosta (kuten *kaupunki*, *lääni*, *seutu*, *piiri*), koska topiikkimallinnuksessa ei syntynyt erottavaa jakoa pelkille kuntasanoille, jotka kuitenkin nousivat kollokaateissa tärkeydessä korkeammalle kuin topiikkimallin *alueellisuus*-topiikin sanastossa.

Turun yleisimmissä kollokaateissa (taulukko 1) on 13 selvästi koulutukseen liittyvää sanaa. Koulutussanoja on kaksi vuosikymmentä kohden lukuun ottamatta 2010-lukua, johon on noussut vain yksi koulutukseen liittyvä sana. *Åbolla* koulutusalan kollokaatteja on sen

sijaan 25, neljä tai viisi vuosikymmentä kohden 1950- ja 1970-lukua lukuun ottamatta. Lisäksi huomattavaa on, että jokaisen vuosikymmenen tärkein kollokaatti on poikkeuksetta *Akademi*. 2000-luvun *björkstrnd on hieman erikoinen tapaus, joka on tässä epäselvänä jätetty kategorisoimatta. On mahdollista, että termi viittaa Gustav Björkstrandiin, joka toimi Åbo Akademin rehtorina vuosina 1997–2005, mutta jostain syystä lemmatisoija oli melko systemaattisesti poistanut sukunimestä viimeisen a-kirjaimen. Koska viittaussuhteesta ei kuitenkaan ollut varmuutta, ei termiä kategorisoitu koulutuksen alaan. Tästä huolimatta se on noussut Åbon kollokaattina melko korkealle.

Taulukko 1. *Turku*-sanana 10 tärkeintä kollokaattia vuosikymmenittäin. Kuntien nimet on korostettu vaaleanharmaalla, koulutusaiheiset sanat tummemman harmaalla. Kaikki sanat on kirjoitettu pienaakkosin, koska tässä muodossa ohjelma on niitä käsitellyt.

	2010-luku	2000-luku	1990-luku	1980-luku	1970-luku	1960-luku	1950-luku
1	telakka	tampere	pori	pori	helsinki	yli	tampere
2	tampere	opisto	tampere	lääni	pori	opisto	helsinki
3	helsinki	helsinki	helsinki	helsinki	opisto	helsinki	pori
4	rata	turku	opisto	kaupunki	tampere	vaasa	opisto
5	seutu	kaupunki	lääni	tampere	lääni	tampere	lääni
6	kaupunki	seutu	kaupunki	piiri	kaupunki	pori	yli
7	turku	oulu	turku	turku	yli	opistollinen	sairaala
8	juna	sanoma	yli	opisto	piiri	kaupunki	kaupunki
9	opisto	yli	sanoma	yli	rata	verka	keskus
10	oulu	telakka	oulu	rata	rauta	lääni	satama

Taulukko 2. Åbo-sanan 10 tärkeintä kollokaattia vuosikymmenittäin. Kuntien nimet on korostettu vaaleanharmaalla, koulutusaiheiset sanat tummemman harmaalla. Kaikki sanat on kirjoitettu pienaakkosin, koska tässä muodossa ohjelma on niitä käsitelty.

	2010-luku	2000-luku	1990-luku	1980-luku	1970-luku	1960-luku	1950-luku
1	akademi	akademi	akademi	akademi	akademi	akademi	akademi
2	helsingfors	opisto	opisto	handels-högskolan	svenska	helsingfors	län
3	kustbanan	yli	svenska	svenska	vasa	vasa	björneborgs
4	tavastehus	turku	handels-högskolan	helsingfors	teater	opisto	vasa
5	turku	helsinki	turku	vasa	björneborgs	svenska	tammerfors
6	tutkimus	stad	farmasia	opisto	handels-högskolan	turku	helsingfors
7	professori	akademis	ruotsin	säätiö	län	handels-högskolan	flygfält
8	finland	björkstnd	yli	teater	ekenäs	yli	elektriska
9	opisto	lovande	kielinen	björneborgs	teaters	akademis	avdelning
10	förbindelsen	tingsrätt	kasvatus	yli	kontori	valtion	fullbordandet

Taulukko 3. *Turku*-sanana 10 yleisintä kollokaatteina esiintyvää kuntaa vuosikymmenittäin. Kunkin sarakkeen suurimmat luvut on lihavoitu. Kaikki sanat on kirjoitettu pienaakkosin, koska tässä muodossa ohjelma on niitä käsitellyt.

kollokaatit	kaikki vuodet	1980- luku	1990- luku	2000- luku	2010- luku
helsinki	1477	263	252	148	133
tampere	1125	189	218	192	165
pori	1005	466	176	27	34
turku	554	172	106	88	68
oulu	418	63	89	86	61
vaasa	258	30	40	21	20
kuopio	221	34	46	48	20
jyväskylä	181	25	31	39	20
rauma	141	31	16	26	37
salo	117	47	12	21	11

Turun kollokaateista suurin osa liittyy alueellisuuteen, ja näistä suurin osa on kuntien nimiä. Vaikka *Åbollakin* on kollokaatteina kuntasanastoa, *Turun* yhteys niihin vaikuttaa olevan erittäin voimakas. Taulukossa 3 on tarkasteltu tätä yhteyttä lähemmin listamalla kymmenen puhtaasti lukumäärältään yleisintä *Turun* kollokaatti-kuntaa.

[E1][– –] liikenneministeri Luhtanen ilmoitti kannattavansa suurnopeusjunan rakentamista Tampereelta ja Turusta Helsinki-Vantaalle ja vastaavasti antoi ymmärtää, että sen jälkeen voidaan Tampereen ja Turun lentokentät sulkea [– –] tämä johtaisi myöskin yritysten uuteen sijoittumiseen, koska sellaista yritystoimintaa kuin pääkonttorit ja kansainväliset yksiköt ja muut tarvitsevat suoria lentoyhteyksiä Keski-Eurooppaan, ei mitenkään voida junalla korvata. (Ote Arto Satosen 15.3.2005 pitämästä puheesta)

[E2]Tyvärr kan jag också säga att Reso stads stadsdirektör sade att han tycker att Åbo stads beslutsfattande är trögt, dåligt och ineffektivt och att speciellt servicen som vi producerar inte är så effektiv som den borde vara. [- -](Ote Janina Anderssonin 10.1.2007 pitämästä puheesta)

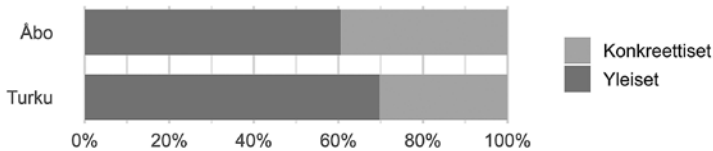
Porin odotettiin näkyvän vahvasti ennen vuoden 1997 lääninuudistusta, ja *Turun ja Porin lääni* vaikutti silmämääräisestikin esiintyvän eduskuntapuheissa melko paljon. Yllättäen kuitenkin sekä *Helsinki* että *Tampere* nousevat määrällisesti *Porin* yläpuolelle muulloin paitsi 1980-luvulla (esimerkki 1), jolloin *Pori* oli kaikkein yleisin kollokaattina esiintyvä kunta. *Turku* esiintyy myös jonkin verran suhteessa lähikuntiinsa (esimerkki 2), mutta ne eivät ole nousseet kymmenen yleisimmän kunnan joukkoon.

Topiikkijakaumat

Topiikkimallille syötettiin viiden virkkeen katkelmia, joissa keskelä esiintyi joko *Turku* tai *Åbo* (sisältäen virheelliset muodot *Åbo ja *Abo). *Turku*-sanat sisältäviä katkelmia oli 6 017 (joista ruotsia sisältäviä vain kaksi) ja *Åbo*-sanat sisältäviä 265 (ruotsia sisältäviä 95). Jatkossa puhun *Turun ja Åbon* katkelmakorpuksista tarkoittaen suomeksi käännettyjä ja lemmatisoituja viiden virkkeen katkelmien kokoelmia. Tuloksena topiikkimalli antoi jokaiselle katkelmalta topiikkien todennäköisyysjakauman. Kummankin katkelmakorpuksen sisältämät jakaumat laskettiin erikseen yhteen kutakin topiikkia kohden, ja nämä luvut suhteutettiin kaikkien topiikkien yhteenlaskettuun summaan. Näin saatiin suhteelliset luvut, jotka kuvaavat topiikkien esiintymistä *Turun ja Åbon* lähiympäristöissä.

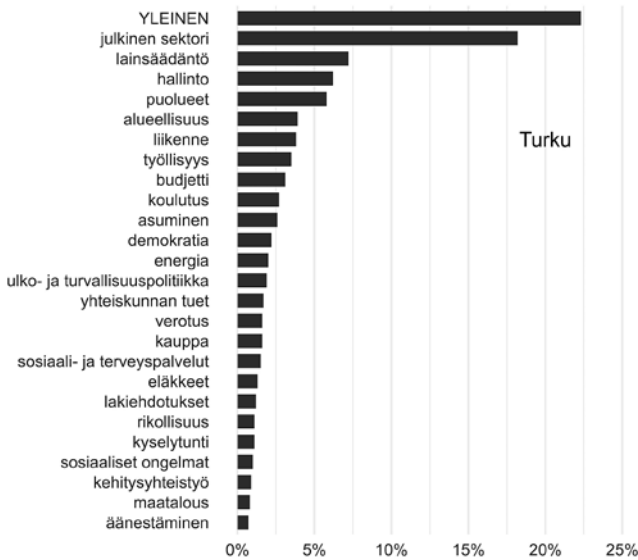
Yleissanastoa sisältäviksi topiikeiksi tulkittiin *yleisen* lisäksi myös topiikit *julkinen sektori, lainsäädäntö, hallinto, puolueet, budjetti, demokratia, lakiehdotukset, kyselytunti, verotus* ja *äänestäminen*. Loput topiikeista vastasivat konkreettisempia aiheita: *kauppa, yhteiskunnan tuet, energia, alueellisuus, koulutus, eläkkeet, rikollisuus, työllisyys, liikenne, ulko- ja turvallisuuspolitiikka, kehitys yhteistyö,*

maatalous, sosiaali- ja terveyshuolto, asuminen, sekä sosiaaliset ongelmat. Tämä jako oli tulosten tulkinnan kannalta keskeinen (ks. Lopuksi-luku). Kaaviossa 4 näkyvät *Turun* ja *Åbon* painotukset yleissanastoa sisältäviin ja konkreettisiin topiikkeihin.

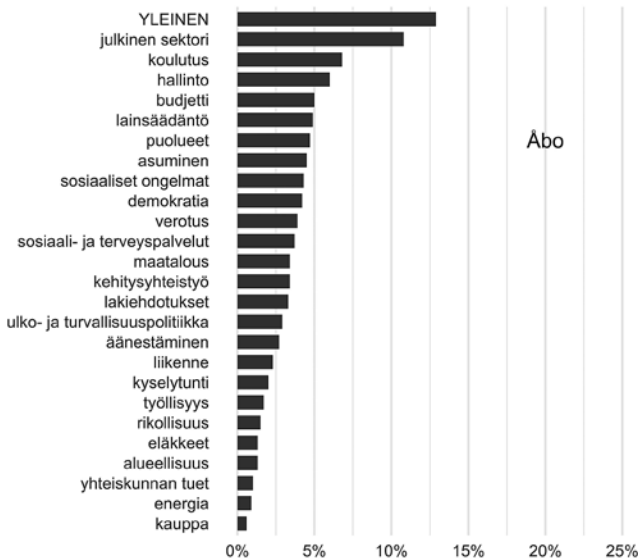

Kaavio 4. *Turku-* ja *Åbo-*katkelmakorpusten topiikkien jakautuminen yleisiin ja konkreettisiin.

Kaavioissa 5 ja 6 kuvataan *Turun* ja *Åbon* topiikkijakaumat koko tarkastelujaksolla 1980–2010. Odotetusti yleinen on sekä *Turun* että *Åbon* yleisin topiikki, sillä se on koko aineistossa ylivoimaisesti edustetuin topiikki. *Turulla* kuitenkin yleinen on paljon hallitsevampi verrattuna muihin topiikkeihin kuin *Åbolla*. *Turun* suhteellisesti yleisimpien topiikkien joukossa on monta yleissanastoa sisältävää topiikkia, ja ensimmäinen konkreettiseksi aiheeksi tullut topiikki on vasta kuudennelta sijalta löytyvä *alueellisuus* (3,9 %). Sen kanssa lähes tasoissa on seitsemäntenä *liikenne* (3,8 %). *Åbon* ensimmäinen konkreettinen topiikki *koulutus* (6,8 %) on jo kolmantena heti *yleisen* ja *julkisen sektorin* jälkeen. *Åbolla* *alueellisuuden* osuus on yksi matalimpia, vain 1,3 prosenttia. Samoin *Turulla* *koulutuksen* osuus on huomattavasti alhaisempi kuin *Åbolla*, vain 2,7 prosenttia. Yhden topiikin vuosittainen seuranta katkelmakorpuksissa ei ollut järkevää, koska korpukset olivat niin pieniä. Etenkin *Åbo-*katkelmakorpuksessa oli vuosia, jolloin monet topiikit eivät näkyneet lainkaan, koska katkelmia ei niiltä vuosilta ollut kuin muutama.

Kaavio 5. *Turku*-sanoja ympäröivät topiikit (1980–2021).

Kaavio 6. *Åbo*-sanoja ympäröivät topiikit (1980–2021).

[E3] Alueellistaminen on ihan hyvä asia, etteivät kaikki valtion työpai-
kat ole pelkästään Helsingin ympäristössä. Sen sijaan järki täytyy olla
sielläkin kädessä ja myös tällä hetkellä. Tasan kymmenen vuotta sitten
oli hammaslääketieteen opetusta Helsingissä, Oulussa, Turussa, Kuo-
piossa, ja Turku ja Kuopio lopetettiin. (ote Lyly Rajalan 3.4.2009 pitä-
mästä puheesta)

[E4] Nythän oikeastaan kun tehtiin sitä Aalto-yliopiston taustatyötä,
lähinnä talouselämän lehdissä oli paljon juttua siitä, kuinka Suomen
yliopistot ovat jääneet jälkeen ja kuinka huippuyliopistot marssivat
edelle jnp. Tilannehan ei ollenkaan ollut niin, vaan muutamat suoma-
laiset yliopistot – Helsingin yliopisto, Åbo Akademi – ovat sijoittuneet
erittäin hyvin kaikissa näissä kilpailuissa, jotka kyllä suosivat voimak-
kaasti englanninkielisiä yliopistoja. (Ote Jacob Södermanin 15.6.2009
pitämästä puheesta.)

Topiikit eivät ole toisiaan poissulkevia, joten samassa katkelmas-
sa tai jopa lauseessa voi esiintyä yhtä, kahta, tai useampaa topiik-
kia. Juuri koulutus ja alueellisuus vaikuttavat lähiluvun perusteella
esiintyvän katkelmissa usein hyvin limittäin (esimerkit 3 ja 4), kos-
ka koulutus keskittyy tiettyihin kaupunkeihin tai tietyille alueille.

Lopuksi

Turun ja *Åbon* näkyvyyksissä on eroja, jotka ovat tietenkin
suurimmat määrällisesti tarkasteltuna, mutta eroja on myös siinä,
minkälaisissa konteksteissa nimet esiintyvät. Etenkin *Turun* ja *Åbon*
välinen 10 prosentin ero sijoittumisessa konkreettisten ja yleisten
topiikkien välillä näyttätyy merkittävänä. Aihemaisemasta olisi
mahdollista ottaa tarkastelun keskiöön useita erilaisia näkökulmia,
kuten esimerkiksi sen, että *Turkua* ympäröivät aiheet vaikuttavat
keskittyvän enemmän talous- ja elinkeinoelämäään (esimerkki 1)
ja toisaalta *Åboa* ympäröivät julkiseen sektoriin, yhteiskuntaan ja
kulttuuriin (esimerkki 2). Monien erilaisten näkökulmien käsittely

olisi kuitenkin laajentanut tutkimusta huomattavasti, ja ne onkin siksi jätetty mahdollisten myöhempien artikkelien materiaaliksi. Tässä luvussa otan edellä mainitun konkreettisia ja yleisiä aiheita koskevan havainnon lisäksi pohdintani keskiöön kaksi konkreettiseksi luokiteltua topiikkia, joihin *Turku* ja *Åbo* liittyvät vahvasti ja jotka tuloksissa herättivät eniten mielenkiintoa, eli *koulutuksen* ja *alueellisuuden*. Tuloksia voi tulkita kahdella tavalla: ensinnäkin kuvauksena siitä, millaisena Turun kaksikielinen kuva näyttättyy eduskuntapuheessa, sekä toisekseen indikaattorina ruotsin käytön kaventumisesta eduskunnassa.

Turun kaksikielisyyden kuva ei vaikuta aivan yhtenäiseltä. *Turku* näyttättyy enimmäkseen kaupunkina muiden kaupunkien joukossa, kun taas *Åbo* kiteytyy merkityskentältään opiskelukaupungiksi. *Åbo* ei muutoinkaan näyttätty samalla tavalla yhteiskuntaa läpäisevänä konseptina kuin *Turku*. Sekä kollokaatioanalyysi että topiikkimallinnus tukevat näitä tulkintoja. Eniten yhteistä nimillä vaikuttaa kuitenkin olevan koulutuksen alalla, sillä *Åbo Akademi* ja *Turun yliopisto* mainitaan usein samassa kontekstissa. Tämä ilmiö näkyi erityisen vahvasti tarkastellessani lähemmin topiikkimallinnuksen ulkopuolelle jääneen *Åbo*-mainintojen huippuvuoden 1963 puheita, jolloin käytiin keskustelua *Åbo Akademin* kehittämisestä ja sen valtionavustuksista. Keskusteluissa käytettiin *Åbo Akademin* yleisimpänä vertailukohteena *Turun yliopistoa*, mikä nosti *Turku*-mainintojenkin määrää.

Sanafrekvenssien tarkastelu paljasti myös joitakin esiintymis-huippuja, joissa *Åbosta* on puhuttu vuotta myöhemmin kuin *Turusta* tai päinvastoin. Tämä herätti kysymyksen, voisiko huipuilla olla jonkinlainen yhteys, mutta lähempi tarkastelu paljasti, ettei ainakaan suoraa temaattista yhteyttä ollut. Kyseessä ei siis ollut koskaan samaan aiheeseen aikaisemmin tai myöhemmin tarttuminen.

Vaikka *koulutuksen* osalta sekä *Turku* että *Åbo* mainittiin usein samoissa konteksteissa, oli *alueellisuus* lähinnä *Turkuun* liittyvä topiikki. *Alueellisuuteen* topiikkina vaikutti liittyvän erityisesti eduskunnan keskustelu alueellisesta kehittämisestä, mutta kollokaatioanalyysi nosti esiin lisäksi *Turun* yhteyden muiden kuntien nimien

esiintymiin. Vahva kollokaatioyhteys *Turun* ja *Porin* välillä ennen 2000-lukua selittyi vuoden 1997 läänituudistuksella, jossa *Turun* ja *Porin* lääni muuttui osaksi Länsi-Suomen lääninä. Erikoisempaa oli *Helsingin* ja *Turun* yhteyden heikkeneminen vuosikymmenestä toiseen. Turkuu siis nostetaan keskusteluissa pääkaupungin rinnalle entistä vähemmän, mikä saattaa kertoa *Turun* muuttumisesta vähemmän keskeiseksi kaupungiksi. Tässä tutkimuksessa ei kuitenkaan kartoitettu muiden kaupunkien nimien esiintymää, jolloin esimerkiksi *Helsinki*-nimien esiintymien väheneminen olisi selittänyt myös sen ja *Turun* välisen yhteyden heikkenemistä. *Turun* ja *Tampereen* väliselle yhteydelle lähin selitys saattaa olla, että kaupungit ovat sekä riittävän samanlaisia että erilaisia, jolloin ne mainittiin puheissa usein esimerkkeinä samassa yhteydessä erityisesti esitettäessä numeerista faktatietoa. Tarkempi tutkimus voisi avata näitä yhteyksiä laajemmin.

Ruotsin kielen käyttö on vähentynyt eduskunnassa selvästi 1970-luvulta alkaen ja romahtanut vuonna 2010 (kaavio 2), ja *Åbon* katoaminen seuraa odotetusti ruotsin kielen käytön hiipumista. *Åbo* seuraa pieninä hyppäyksinä *Turun* esiintymispiikkejä 1980-luvulle saakka, mutta siitä eteenpäin tätä ei enää erityisemmin tapahdu. Esimerkkinä viime vuosikymmenten *Turku*-mainintojen huipuvuosi 1987 ei näy *Åbo*-maininnoissa. Ajanjakson kollokaattien, topiikkien sekä *Turku*-maininnan sisältävien eduskuntapuheiden lähempi silmäily osoitti, että kyseessä on yleisen alueellisuuden liittyvän keskustelun kausi. *Åbon* kollokaateissa tämä keskustelu ei kuitenkaan näy millään tavalla. Tässä ilmenee kenties ruotsin käyttöalan kaventuma, joka kohdistuu eduskuntapuheen alueellisuustopiikkiin. Kollokaattianalyyssissä näkyi sen sijaan *Åbo Akademin* selkeä vaikutus, sillä myös suurin osa *Åbon* muista kollokaateista liittyi koulutukseen, toisin kuin *Turulla*. On kuitenkin huomattavaa, että *akademita* ja *handelshögskolania* lukuun ottamatta nämä koulutukseen liittyvät kollokaatit olivat *Åbolla* suomenkielisiä, vaikka kollokaatioanalyyssissä ruotsinkieliset tekstit jätettiin käntämättä. Koulutus näyttäytyy siis sekä kollokaattien että topiikkien valossa hyvin elinvoimaiselta aiheelta, ja *Åbon* näkyvyys siinä on selkeä,

mutta vaikuttaa kuitenkin siltä, että kyseessä ei ole ruotsin kielellä aivan niin aktiivinen käyttöala kuin miltä pelkkien topiikkien valossa näyttää. Kaventunut se ei tältä kohdin kuitenkaan missään tapauksessa ole, sillä topiikkimallin sanakirjasta oli harvinaisten sanojen karsinnan mukana poistunut sanat *åbo* ja *akademi*, joten ne eivät ole vinouttaneet topiikkimallin tuloksia *koulutuksen* suuntaan. *Koulutus* liittyy siis *Åboon* vahvasti muutoinkin kuin *akademi*-sanan kautta.

Vuosittaista topiikkien muutosta oli mahdotonta tutkia luotettavasti katkelmakorpusten pienuuden takia: esiintymien vähäisyys olisi aiheuttanut tilastollisen harhan siitä, että joinain vuosina monet topiikit eivät olisi esiintyneet *Åbon* lähellä lainkaan. Tämän takia topiikkeja tarkasteltiin koko mallinnetun aikavälin 1980–2010 keskiarvoisina kertyminä, jolloin vertailevien päätelmien teko oli mahdollista. Keskiarvot tasoittavat aina tilastollisia eroja, joten pitäisin havaittua kymmenen prosentin eroa yleissanastoa sisältävien ja konkreettisten topiikkien vertailussa *Turun* ja *Åbon* välillä melko huomattavana. Tämä ero kuvaa käyttöalan kaventumista selkeämmin kuin erot yksittäisten topiikkien välillä. Ruotsin käyttö vaikuttaa liittyvän useimmiten spesifeihin aiheisiin ja kysymyksiin, mutta yleisessä keskustelussa käytetään enemmän suomea. Yksittäisten topiikkien osuuksien erojen vertailut *Turun* ja *Åbon* välillä näyttävät kuvastavan samaa trendiä.

Koska *Åbo* edustaa suomenruotsalaista kieltä ja kulttuuria, tutkimus antaa kokonaisuudessaan kuvaa molempien näkyvyyden heikkenemisestä, mutta myös ruotsin käyttöalan kaventumisesta eduskuntapuheessa. Eduskunnan kontekstissa suurimmat syyt lienevät asenteissa ja politiikan *polityssa* eli totutuissa normeissa, jotka kiristyvät yleisen kieli-ilmapiirin mukana. Eduskunta on kuitenkin paikka, jossa konfliktit ovat käytännössä osa päivärutiinia. *Polityn* rikkominen ja poliittisen pelitilan venyttäminen on normaalia, mutta vaatii sitä enemmän tahtoa, mitä pidempään *status quo* on kestänyt. Eduskunnan kielivalinnoilla voi joko toisintaa ruotsin rapautumisen asiointilaa ja suomen hegemoniaa tai rikkoa niitä tietoisesti.

Tässä tutkimuksessa ei tutkittu tarkemmin sitä, ketkä ruotsia eduskunnassa käyttävät. Turussa teetetyyn kyselytutkimuksen perusteella nuorin sukupolvi on selvästi omaksumassa suomen koidin ulkopuoliseksi kieleksi (Miettunen 2012), jolloin ruotsille jää kotikielen rooli. Eduskunnassa keski-ikä on melko korkea, joten kenties siksi ruotsi on siellä vielä säilynyt, mutta sukupolvenvaihdos saattaa muuttaa tilanteen. Suomen ohella myös englannin kieli vie ruotsilta tilaa (Tanner & Lassus 2018; Östman 2005). Wiberg ja Karlsson toteavatkin artikkelissaan, että ”suurin käyttöaluetappio ruotsin kielelle on kuitenkin ruotsin yhä pidemmälle menevä häviäminen suomenkielisestä julkisuudesta” (Wiberg & Karlsson 2010, 18). Tämän vuoksi olisi erittäin toivottavaa, että sitä käytettäisiin juuri eduskunnan täysistunnossa, joka on erittäin tärkeä julkinen instanssi ja jossa ruotsin käytöllä on pitkät perinteet. Ruotsin käytön katoaminen eduskunnasta olisi suomenruotsille kielenä ja suomenruotsalaisuudelle kulttuurina suuri menetys.

Lähteet

- Ainiala, Terhi – Jantunen, Jarmo Harri 2019: Korpusonomastinen tutkimus slanginimistä *Hesa* ja *Stadi* digitaalisissa diskursseissa. – *Sananjalka* 61 s. 57–79. <https://doi.org/10.30673/sja.80312>.
- Borg, Sami – Kestilä-Kekkonen, Elina – Wass, Hanna 2020: *Politiikan ilmastonmuutos. Eduskuntavaalitutkimus 2019*. [Verkkoaineisto.] Helsinki: Oikeusministeriö. https://www.vaalitutkimus.fi/wp-content/uploads/2020/09/OM_2020_05_SO_Politiikan-ilmastonmuutos_net.pdf. Viitattu 1.9.2023.
- Brezina, Vaclav 2018: *Statistics in Corpus Linguistics. A Practical Guide*. Cambridge: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/9781316410899>.
- Elo, Kimmo 2022: Debates on European Integration in the Finnish Parliament (Eduskunta) 1990–2020. Teoksessa La Mela, Matti – Norén, Fredrik – Hyvönen, Eero (toim.) *Proceedings of the Digital Parliamentary Data in Action (DiPaDA 2022) Workshop*. 129–145 [Verkkoaineisto.] Uppsala: CEUR. <http://ceur-ws.org/Vol-3133/#paper09>. Viitattu 1.9.2023.
- Fishman, Joshua A. 1965: Who Speaks What Language to Whom and When? – *La Linguistique* 1 (2) s. 67–88.

- Fishman, Joshua A. 1972: *The Sociology of Language. An Interdisciplinary Social Science Approach to Language in Society*. Rowley: Newbury House Publishers.
- Gagnon, Chantal 2006: Language Plurality as Power Struggle. Translating Politics in Canada. – *Target. International Journal of Translation Studies* 18 (1) s. 69–90. <https://doi.org/10.1075/target.18.1.05gag>.
- Gazzola, Michele 2006: Managing Multilingualism in the European Union. Language Policy Evaluation for the European Parliament. – *Language Policy* 5 (4) s. 395–419. <https://doi.org/10.1007/s10993-006-9032-5>.
- Greene, Derek – Cross, James P. 2017: Exploring the Political Agenda of the European Parliament Using a Dynamic Topic Modeling Approach. – *Political Analysis* 25 (1) s. 77–94. <https://doi.org/10.1017/pan.2016.7>.
- Heikkilä, Anna 2023: Täysistuntojen tulkkauksesta. Sähköpostikeskustelu 26. syyskuuta 2023.
- Herberts, Kjell 2023: *Som om rulltrappan stannat - En rapport om språkklimatet i Finland 2023*. [Verkkoaineisto.] Tankesmedjan Agenda. <https://agenda.fi/publikation/som-om-rulltrappan-stannat/> Viitattu 1.9.2023.
- Hibbert, Liesel 2003: Changing Language Practices in Parliament in South Africa. – *Southern African Linguistics and Applied Language Studies* 21 (3) s. 103–17. <https://doi.org/10.2989/16073610309486334>.
- Hudon, Marie-Ève 2022: *Official Languages and Parliament*. [Verkkoaineisto.] Ottawa: Parliamentary Information, Education and Research Services. <https://lop.parl.ca/staticfiles/PublicWebsite/Home/ResearchPublications/HillStudies/PDF/2015-131-E.pdf>. Viitattu 1.9.2023.
- Hyvönen, Eero – Leskinen, Petri – Sinikallio, Laura – La Mela, Matti – Tuominen, Jouni – Elo, Kimmo – Drobac, Senka – Koho, Mikko – Ikkal, Esko – Tamper, Minna – Leal, Rafael – Kesäniemi, Joonas 2022: Finnish Parliament on the Semantic Web. Using Parliament Sampo Data Service and Semantic Portal for Studying Political Culture and Language. [Verkkoaineisto.] Teoksessa La Mela, Matti – Norén, Fredrik – Hyvönen, Eero (toim.) *Proceedings of the Digital Parliamentary Data in Action (DiPaDA 2022) Workshop*. 69–85. Uppsala: CEUR. <http://ceur-ws.org/Vol-3133/#paperos>.
- Ihalainen, Pasi – Saarinen, Taina – Nikula, Tarja – Pöyhönen, Sari 2011: Aika kielipolitiikassa. Päivälehtien nettikeskustelujen historiaikäsitusten analyysi. – *Kasvatus & Aika* 5 (3) s. 18–38.
- Ihalainen, Pasi – Saarinen, Taina 2014: Constructing ‘Language’ in Language Policy Discourse. Finnish and Swedish Legislative Processes in the 2000s. Teoksessa Halonen, Mia – Ihalainen, Pasi – Saarinen, Taina (toim.) *Language Policies in Finland and Sweden*. Bristol: Multilingual Matters. 29–56.

- Kandler, Anne – Steele, James 2017: Modeling Language Shift. – *Proceedings of the National Academy of Sciences* 114 (19) s. 4851–4853. <https://doi.org/10.1073/pnas.1703509114>.
- Kanerva, Jenna – Ginter, Filip – Miekka, Niko – Leino, Akseli – Salakoski, Tapio 2018: Turku Neural Parser Pipeline. An End-to-end System for the CoNLL 2018 Shared Task. Teoksessa Zeman, Daniel – Hajič, Jan (toim.): *Proceedings of the CoNLL 2018 Shared Task. Multilingual Parsing from Raw Text to Universal Dependencies*. [Verkkoaineisto.] Brussels: Association for Computational Linguistics. s. 133–142. <https://aclanthology.org/K18-2013>. Viitattu 1.9.2023.
- Kepsu, Kaisa 2016: Hjärnflykt eller inte? En analys av den svenskspråkiga flyttningen mellan Finland och Sverige 2000–2015. – *Magma* nro 2. [Verkkoaineisto.] <http://magma.fi/wp-content/uploads/2019/06/95-b.pdf>. Viitattu 1.9.2023.
- Lindell, Marina 2016: *Språkbarometern 2004–2016. Forskningsrapport / Kielibarometri 2004–2016*. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-543-0>.
- Lindell, Marina 2021: *Kielibarometri 2020*. Helsinki: Oikeusministeriö. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-259-848-6>.
- Loukasmäki, Petri – Makkonen, Kimmo 2019: Eduskunnan täysistunnon puheenaiheet 1999–2014: Miten käsitellä LDA-aihemalleja? – *Politiikka* 61 (2) s. 127–59.
- Miettunen, Marja 2012: *Användning av svenska i Åbo - En studie av språkbruket hos svenskspråkiga och tvåspråkiga åbabor*. Åbo: Åbo Universitet.
- Murphy, Julian R. 2020: Legislating in Language. Indigenous Languages in Parliamentary Debate, Legislation and Statutory Interpretation. – *University of New South Wales Law Journal* 43 (3) s. 1006–1040.
- Nguyen, Minh Van – Lai, Viet – Pourn Ben Veyseh, Amir – Nguyen, Thien Huu 2021: Trankit. A Light-weight Transformer-based Toolkit for Multilingual Natural Language Processing. Teoksessa Gkatzia, Dimitra – Seddah, Djamel: *Proceedings of the 16th Conference of the European Chapter of the Association for Computational Linguistics. System Demonstrations*. [Verkkoaineisto.] Brussels: Association for Computational Linguistics. 80–90. <https://aclanthology.org/2021.eacl-demos.10>. Viitattu 1.9.2023
- Nousiainen, Jaakko 1989: *Suomen poliittinen järjestelmä*. 7., ajanmukaistettu painos. Helsinki: WSOY.
- Palonen, Kari 2003: Four Times of Politics. Policy, Polity, Politicking, and Politicization. *Alternatives* 28 (2) s. 171–186.
- Palonen, Kari – Summa, Hilikka (toim.) 1996: *Pelkkää retoriikkaa. Tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.

- Pedrini, Seraina – Bächtiger, André – Steenbergen, Marco R. 2013: Deliberative Inclusion of Minorities. Patterns of Reciprocity Among Linguistic Groups in Switzerland. – *European Political Science Review* 5 (3) s. 483–512. <https://doi.org/10.1017/S1755773912000239>.
- Pelinka, Anton 2007: Language as a Political Category. The Viewpoint of Political Science. – *Journal of Language and Politics* 6 (1) s. 129–43. <https://doi.org/10.1075/jlp.6.1.09pel>.
- Ristilä, Anna – Elo, Kimmo 2023: Observing Political and Societal Changes in Finnish Parliamentary Speech Data 1980–2010 With Topic Modeling. – *Parliaments, Estates and Representation* 43 (2) s. 149–176. <https://doi.org/10.1080/02606755.2023.2213550>.
- Rydenvald, Marie 2018: Who Speaks What Language to Whom and When – Rethinking Language Use in the Context of European Schools. – *International Journal of the Sociology of Language* 2018 (254) s. 71–101. <https://doi.org/10.1515/ijsl-2018-0034>.
- Sinclair, John McHardy 1991: *Corpus, Concordance, Collocation. Describing English Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Stahl, Peter 2023: *Lingua* (versio 1.3.2). [Ohjelmakoodi.] Saatavilla: <https://github.com/pemistahl/lingua-py>. Viitattu 1.9.2023.
- Stubbs, Michael 2001: *Words and Phrases. Corpus Studies of Lexical Semantics*. Oxford: Blackwell Publishers.
- Suominen, Anne 2017: *Regeringen Sipilä och Svenskan*. [Verkkoaineisto.] Tankesmedjan Agenda. Saatavilla: <https://agenda.fi/publikation/regeringen-sipila-och-svenskan/>. Viitattu 1.9.2023.
- Tanner, Johanna – Lassus, Jannika 2018: Kotimaiset kielet työelämässä. Suomenruotsalaisten käsityksiä kielenkäytöstä, kielitaidosta ja kotimaisten kielten opetuksesta. – *AFinLAN vuosikirja 2018*. s. 115–33. <https://doi.org/10.30661/afinlavk.69285>.
- Tilastokeskus 1983: *Väestö ja asuminen 1950–1980*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Tilastokeskus 2023a: *Kieli sukupuolen mukaan kunnittain, 1990–2022*. [Tilasto.] Saatavilla: https://pxweb2.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11rm.px/. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 1.9.2023.
- Tilastokeskus 2023b: *Tunnuslukuja väestöstä alueittain, 1990–2022*. [Tilasto.] Saatavilla: https://pxdata.stat.fi/PxWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__vaerak/statfin_vaerak_pxt_11ra.px/. Helsinki: Tilastokeskus. Viitattu 1.9.2023.
- Voutilainen, Eero Raimo Juhani 2016: Tekstilajitietoista kielenhuoltoon. Puheen esittäminen kirjoitettuna eduskunnan täysistuntopöytäkirjoissa. Teoksessa Tiittula, Liisa – Nuolijärvi, Pirkko (toim.) *Puheesta tekstiksi - Puheen kirjallisen esittämisen alueita, keinoja ja rajoja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. 162–191.

- Vukasović, Martina – Birkholz, Julie – Brankovic, Jelena 2019: Is the Europe of Knowledge the Talk of the Town? Exploring How Members of the European Parliament Refer to Higher Education. – *European Journal of Education* 54 (1) s. 103–116. <https://doi.org/10.1111/ejed.12329>.
- Wiberg, Matti – Karlsson, Fred 2010: Ruotsin kielen käyttöala supistuu Suomessa. – *Kanava* 38 s. 14–18.
- Yang, Weiwei – Boyd-Graber, Jordan – Resnik, Philip 2019: A Multilingual Topic Model for Learning Weighted Topic Links Across Corpora with Low Comparability. Teoksessa Inui, Kentaro – Jiang, Jing – Ng, Vincent – Wan, Xiaojun (toim.) *Proceedings of the 2019 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing and the 9th International Joint Conference on Natural Language Processing (EMNLP-IJCNLP)*. Hong Kong: Association for Computational Linguistics. 1243–1248. <https://doi.org/10.18653/v1/D19-1120>.
- Zosa, Elaine – Granroth-Wilding, Mark 2019: Multilingual Dynamic Topic Model. Teoksessa Mitkov, Ruslan – Angelova, Galia (toim.) *Proceedings of the International Conference on Recent Advances in Natural Language Processing (RANLP 2019)*. 1388–1396. https://doi.org/10.26615/978-954-452-056-4_159.
- Östman, Jan-Ola 2005: *Finlandssvenskan under dubbelpress*. [Verkkoaineisto.] <http://www.norden.org/sprak/Forside/index.asp>. Viitattu 2.4.2023.

Kirjoittajat

Saara Haapamäki on ruotsin kielen professori Åbo Akademiassa. Hän on tutkinut muun muassa kielen ja sosiaaliluokan suhdetta sekä sosiaalista ja alueellista vaihtelua suomenruotsissa, kielen piirteiden havainnointia, monikielisyyttä teksteissä ja puhutussa kielessä, ruotsin kielellä integroituvia suomalaisia maahanmuuttajia sekä kielitieteen historiaa ja metodologiaa.

📄 <https://orcid.org/0009-0002-0843-5917>

Minna Hjort on kääntäjä ja tutkija, joka on keskittynyt erityisesti voimasanojen tutkimukseen. Hän on tarkastellut esimerkiksi kirolluun liittyviä kielikäsitteitä, voimasanojen kaunokirjallista käyttöä sekä voimasanojen kaunokirjallista ja audiovisuaalista kääntämistä. Lisäksi hän on tarkastellut tutkimuksessaan kääntäjien työsuhteita ja työmahdollisuuksia.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-5005-4117>

Leena Kolehmainen on saksan kielen professori Helsingin yliopistossa. Hänen aikaisemman tutkimuksensa painopisteitä ovat kieliooppi, vertaileva kielentutkimus ja kielitieteellisesti painottunut kääntämisen tutkimus. Tällä hetkellä hänen tutkimusintressinsä liittyvät saksan kieleen Suomessa, suomalais-saksalaisiin kulttuurisuhteisiin sekä sosiolingvistiseen monikielisyyden tutkimukseen.

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2746-7201>

Anne-Maria Kuosa työskentelee ruotsin kielen lehtorina kieli- ja viestintäopintojen keskuksessa sekä pohjoismaisten kielten erikoistutkijana Turun yliopistossa. Hän on tutkinut suomenkielisten ruotsin kielen käyttöä työelämässä, erityisesti oikeudellisissa tehtävissä.

Hän on tutkinut lisäksi ruotsin kielen asemaa esimerkiksi oikeuslaitoksessa ja erikoissairaanhoidossa.

📄 <https://orcid.org/0009-0003-8113-9951>

Hanna-Mari Kupari on digitaalisen kielentutkimuksen väitöskirjatutkija Turun yliopistossa. Hän on väitöskirjassaan keskittynyt erilaisten, lähinnä latinankielisten, keskiaikaisten asiakirjojen luomiseen konelukuisiksi resursseiksi. Tämän lisäksi Kupari on kehittänyt työkaluja automaattista latinan kieliopin jäsennystä varten. Erityisiä mielenkiinnon kohteita ovat asiakirjalähteiden kielen käyttö retorisenä keinona, kielellinen variaatio ja syntaktiset rakenteet dependenssi-kieliopissa.

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2515-5861>

Tommi Kurki suomen kielen yliopistonlehtori ja dosentti Turun yliopistossa. Hän on erikoistunut murteentutkimukseen ja sosiolingvistiikkaan ja tutkinut erityisesti suomen kielen alueellista ja sosiaalista vaihtelua sekä kielen muuttumista ja kielen muuttumisen tarkastelussa käytettyjä menetelmiä.

📄 <https://orcid.org/0000-0003-2858-9956>

Marko Lamberg on professori sekä Pohjoismaiden historian ja yhteisöhistorian dosentti. Hänen erityisalaansa ovat pohjoismainen sosiaali- ja kulttuurihistoria keskiajalla ja uuden ajan alussa. Tätä kirjoittaessaan hän toimi erikoistutkijana Åbo Akademin historian oppiaineessa.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-6466-3634>

Hanna Lantto on espanjan yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hän on erikoistunut baskin kieleen, sosiolingvistiikkaan ja kieli-ideologioiden tutkimukseen. Hän johtaa tällä hetkellä hanketta, joka tarkastelee suomalaisten abiturienttien kielenrakennusta ja kieli-ideologioita ylioppilasteksteissä.

📄 <https://orcid.org/0000-0002-7623-3236>

Anna Ristilä on Turun yliopiston digitaalisen kielentutkimuksen väitöskirjatutkija. Hänen väitöskirjansa keskittyy eduskunnan puheenaiheisiin ja niiden muutoksiin, joita hän tarkastelee digitaalisten menetelmien sekä aihemaiseman käsitteen avulla.

© <https://orcid.org/0000-0003-0236-5401>

Paula Sjöblom on suomen kielen yliopistonlehtori ja dosentti Turun yliopistossa. Hän on tutkinut muun muassa yritysten ja brändien nimiä, kunnannimiä ja -sloganeita, kiertotalouspuhetta, vastuullisen liiketoiminnan diskursseja, mainostekstejä sekä markkinoinnin retoriikkaa.

© <https://orcid.org/0000-0002-7392-2300>

Janne Skaffari on englannin kielen yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hän tutkii pääasiassa kielikontakti-ilmiöitä ja monikielisiä käytänteitä, erityisesti lainasanoja ja koodinvaihtoa englannin kielen historiassa.

© <https://orcid.org/0000-0001-7349-9904>

Eveliina Tolvanen toimii pohjoismaisten kielten erikoistutkijana Turun yliopistossa ja sosiaalipolitiikan projektitutkijana Åbo Akademiassa. Vuonna 2016 julkaistussa väitöskirjassaan hän on tutkinut suomen- ja ruotsinkielisiä viranomaistekstejä systeemis-funktionaalista näkökulmasta. Myöhemmin hän on tutkinut mm. erityyppisiä keskusteluja, institutionaalista monikielisyyttä sekä ruotsin kielen asemaa erikoissairaanhoidossa.

© <https://orcid.org/0009-0008-9165-6174>

Jaana Vaahtera on klassillisten kielten yliopistonlehtori Turun yliopistossa. Hän on erikoistunut kieltä koskevaan ajatteluun antiikissa ja tutkinut kielitieteen historian lisäksi muun muassa suomalaisen kieltenopetuksen historiaa ja Dante Alighierin *De vulgari eloquentia* -teosta.

© <https://orcid.org/0000-0002-3058-8613>

Jyri Vaahtera on klassillinen filologi, joka on toiminut Turun yliopistossa antiikin kielten ja kulttuurin professorina vuodesta 2003. Hänen erikoisalaansa ovat antiikin latinan- ja kreikankielinen historiankirjoitus sekä antikvaarinen kirjallisuus. Hänen tutkimuksensa kohteina ovat olleet ennen muuta Rooman tasavallan ajan poliittiset ja uskonnolliset instituutiot.

🔗 <https://orcid.org/0000-0003-1531-3934>

Camilla Wide on vuorovaikutuslingvisti ja variaationtutkija, joka on toiminut pohjoismaisten kielten professorina Turun yliopistossa vuodesta 2010. Widen erikoisala on Suomessa puhuttava ruotsi ja sen ominaisuudet ruotsinruotsiin sekä suomeen verrattuna. Hän on tutkinut myös suomenruotsin alueellista variaatiota. Wide johdattaa tällä hetkellä tutkimushanketta, jossa tutkitaan ruotsin ja suomen kielen vuorovaikutuskäytänteitä vuorovaikutussosiolingvistiikan keinoin.

🔗 <https://orcid.org/0000-0001-8845-9438>

Abstract

This edited volume entitled *Kieli maisemassa, maisema kielessä* – Language in the landscape, landscape in language – is an exploration into texts that surround us and texts that describe our surroundings. It zooms in on the urban linguistic landscape of the oldest city in Finland, Turku, whose vibrant multiculturalism and multilingualism are deeply rooted in its medieval past.

Linguistic landscape can be defined as visual or audible instances of language that can be observed in a public space and recorded for research purposes, for example by means of photography. In this volume, our focus is on a wide range of visually observable texts such as commercial shop signs, printed advertisements, digital billboards, texts on product packaging and clothing items, directional, instructive and other informative signs in public premises such as hospitals and museums, event posters, stickers, graffiti and so on. The authors of the volume investigate these texts from a number of different perspectives: some map the full range of texts and languages in a specific area, while others examine the presence in Turku of a specific language such as English, Spanish or Latin, a language variety such as the distinctive Turku dialect or a type of language use such as excessive language. The findings are analysed through the lenses of multilingualism, language functions, language ideologies, interaction, language policy and the social meanings of language. Furthermore, two chapters look back into the distant or more recent past to investigate linguistic descriptions of Turku, examining descriptions of landmarks identifying locations in medieval deeds and mentions of Turku in speeches by members of the Finnish parliament.

As a whole, the chapters of this volume highlight the diversity of texts, languages and voices around us and offer insights into our roles as consumers, contributors and interlocutors. Similarly to society in general, the texts in our environment are both stable and in constant flux. This volume demonstrates that these texts can tell us a lot about the structure, power struggles and values of our society, and even change them. Targeted at the general public as well as researchers and students with an interest in linguistic landscape studies, this volume offers snapshots and documentation of a Finnish city at a certain time.

Asiahakemisto

- Aboa Vetus Ars Nova 28, 150–198, 243, 266–267
- aihemaisema 8–9, 30–31, 373–401
- alaksaksa 25–26, 176–179, 184, 197–198, 367
- aluepuhekieli 48
- ammattikieli 47–49, 61–62
- antifasismi 210–211, 215, 217–218, 224–226, 296, 305
- antirasismi 215–218
- arabia 24, 26, 90, 92–94, 116
- arkeologia 150–198, 264, 266
- arkipuhe 55, 320
- arvot 7, 29, 30–31, 64–65, 104–107, 121, 143, 150, 213, 211, 213, 220, 225, 238–239, 243–244, 261, 294, 297, 304–306, 328
- Aurajoki 8, 54, 61–62, 66, 78, 150, 181, 183, 212, 258, 265, 267, 280–282, 331, 343, 348, 358–359, 361, 363–364, 368
- bottom-up* 10, 60, 190
- dialogi, ks. myös vuoropuhelu 65, 150, 152, 190, 208–209, 222, 225–228
- digitaalinen historiantutkimus 344, 351–352
- digitaalinen kielitiede 18, 20, 31, 344, 351
- Diplomatarium fennicum -tietokanta (DF) 347–348
- disinformaatio 205, 215, 219–220
- diskurssi 21–22, 64, 154, 164, 183, 184, 209, 225, 229, 321, 377
- diskurssianalyysi 158, 377
- eduskunta 9, 15, 26, 30, 118, 373–401
- efektikoko 383
- eksessiivinen (kielenkäyttö, kieli, kielimaisema, puhe) 28, 205–234
- englanti 14, 16, 18–19, 22, 24, 26–29, 69, 75–76, 87–96, 98–103, 106, 116, 125, 128, 130, 132, 136, 139–141, 143–144, 153, 159–164, 167–173, 175, 177–180, 182, 184–185, 187–193, 195–196, 210, 216–217, 220, 222–223, 203, 232–233, 248, 250, 252, 254, 269, 279–306, 311, 315–317, 323, 325–326, 328–331, 333–335, 374, 401
- epigrafikka 243
- erikoisgemmaatio 52, 54
- erisnimi 17, 20, 86, 93, 161, 246, 255, 266, 271, 282, 348, 350
- esite 122, 150, 152, 157–158, 160–161, 193
- espanja 18, 26, 28–29, 98–100, 102, 106–108, 159, 193, 219, 222, 230, 241, 311–336

- etnografinen kielimaisema-analyysi 15
- farsi, ks. myös persia 24
- fasismi 210–211, 213, 215, 217, 225–226, 228–229, 234, 305
- feminismi 215, 220
- Forum Marinum 267
- funktio 9, 12–13, 31, 43–44, 46, 64–68, 70, 107, 125, 131, 151–155, 157–158, 164–192, 196–197, 206, 209, 211, 214–215, 231, 244, 246, 265–266, 270–272, 286, 289, 291–292, 297, 299, 303, 319, 373, 383
- Föli 45
- geosemiotiikka 225, 321
- geopoliittinen lokaatio 321
- globalisaatio 107, 284, 296, 314–315, 321, 335, 378
- graffiti 11–12, 16, 20, 208–209, 212, 231, 284, 306
- Halinen 27, 79–82, 87, 89, 91–92, 94
- hierarkia 25, 126, 143, 154, 163, 234, 320
- Hirvensalo 27, 78–79, 82, 87–88, 91, 94–95
- hybridi, hybridismi 50, 170, 323, 326, 329–331, 333–335
- hyödykkeellistäminen, ks. myös kommodifikaatio 17–18, 67, 312–313, 315, 319–323
- identiteetti, ks. myös paikallisidentiteetti 17, 28, 30, 61, 64, 67, 70, 76, 85, 94, 104–105, 117, 174, 208–209, 212, 239, 243–244, 272, 322, 375, 377
- ideologia 16, 31, 85, 122, 210, 213, 238, 305, 320
- Ilpoinen 27, 79, 82, 87, 88–91, 94
- interaktionaalisuus, ks. myös vuorovaikutus 155
- iskulause, ks. myös slogan 217, 230, 232, 269, 305, 316, 329
- italia 26, 90, 98–99, 106–108, 160, 193, 269, 315, 326–327, 333, 335
- japani 26, 96, 98, 106–107
- joukkoliikenne 45
- julkinen häpäisy 214–215, 219, 231
- julkinen tila 8–9, 11–12, 14–15, 18–19, 21, 27–28, 31, 44, 46–47, 115–146, 150, 164, 205–206, 208, 223–226, 251, 284
- julkishallinto 10, 11, 16, 61
- Jyrkkälä 27, 79, 81–82, 87, 89–90, 92, 94
- Jäkärä 27, 79, 81–82, 87, 89–90, 94
- kahvila 9, 11, 50, 66, 78, 98–99, 102–103, 268, 292, 299
- kaksikielisyys 11, 13, 21–23, 30, 43, 88, 98–100, 103, 115–146, 159, 177–178, 187, 280, 293, 323, 329, 333, 373–401
- kampaamo 87–88, 92, 102–103, 289–291, 293, 299, 300
- kansallistunne 261, 273
- kaupallinen kielimaisema 11, 12, 22, 27, 29, 61, 62, 63, 70, 75, 76, 77, 83, 85, 121, 145, 198, 213, 214, 234, 270, 284, 285, 286, 288–293, 297, 300, 302, 303, 304, 305, 306, 313, 331

- kauppa (kauppakeskus, kauppa-
ketju) 25, 51–52, 61, 66, 76, 78,
87–88, 92–93, 103, 106, 157–158,
160, 162–163, 173, 179–180, 183,
185, 188, 240, 266–267, 280, 284,
291–292, 300, 314, 317, 332, 345,
347, 367–368
- kauppatori 78, 82, 209, 212, 215–
219, 231, 234, 239–240, 281–283,
306, 344
- keskiaika 9, 15, 25–26, 29–30, 150–
198, 241, 280, 343–369
- keskusta 22, 26, 27–29, 46, 65, 75–
108, 150, 156, 205–234, 239, 241,
254, 279–306, 314,
- kieellinen resurssi 11, 14, 17, 27, 85–
86, 144–145, 150, 153, 179–180,
182–184, 302, 311–336
- kieellinen saavutettavuus, saavu-
tettavuus 8, 28, 30, 52, 121, 128,
130–131, 143, 150–198
- kielen käyttöala 373–401
- kielenvaihto 377
- kielifetisismi 297
- kieli-ideologia 8–9, 19, 30, 120
- kielijakauma 81–82, 125, 137–139
- kielikorpus 357
- kielilainsäädäntö 115, 118–119, 136
- kielimaisematutkimus 7–32, 43–
44, 58, 61, 75, 84, 116, 120, 145,
151–152, 154, 158, 163–164, 196,
206–207, 209–210, 214, 229, 238,
253, 283, 306, 314, 321, 335, 344,
346, 376
- kielimuoto 16, 18, 27, 30, 43–71, 180,
184, 193, 255, 312, 329, 373–401
- kielipolitiikka 9, 16, 27–28, 30–31,
75, 115–117, 120–123, 142, 144–145,
158–159, 162, 175, 207, 299, 374
- kielisuunnittelu 18, 30–31, 115, 151,
196
- kielistratogia 159
- kielivalinta, kielellinen valinta 10,
11, 21, 28, 30, 64, 68, 99, 120–121,
123, 136, 139, 143–144, 188, 193,
197, 238, 244, 255, 258, 261, 265,
272–273, 299, 303, 305–306, 321–
322, 360, 367, 381
- kiina 26, 103, 311
- kirjakieli 25, 43–44, 46–48, 57, 59,
69, 136, 349
- kirosana 211, 213, 216, 223
- kirous 205
- klassinen distinktioteoria 83–84
- Koivula 27, 79, 82, 87, 89–92, 94
- kollokaatti, kollokaatioanalyysi
377, 382, 383–384, 387–388, 390–
394, 398–399
- kolmannen aallon sosiolingvistiik-
ka, ks. myös sosiolingvistiikka
312–313
- kommemoraatiivisuus 13, 28, 246–
247, 252, 265, 270–271
- kommodifikaatio, ks. myös hyö-
dykkeellistäminen 67
- koodinvaihto 269, 283, 350
- Korppolaismäki 27, 78–79, 81–82,
87, 94–95, 105
- korpuslingvistiikka 351, 353, 382
- koulumaisema 19
- kulttuurinen muisti 28, 31, 150–198
- kurdi 24, 26, 92–94, 116
- kvasimurre 46
- kyltti 11–13, 31, 44, 57–58, 60, 75,
85–86, 94, 106, 116, 120, 123, 131,
139, 141–146, 152, 160, 164–165,
167, 170, 243, 284–285, 306, 321

- käännös, kääntäminen 20, 25, 142, 145, 152, 159, 177, 180, 185, 197, 244, 256, 256, 258, 260, 263–264, 273, 280, 283–284, 285, 294, 305, 355, 364, 367, 369, 375, 387, 394, 399
- laina(sana) 13, 45, 50, 91, 96, 130, 239, 283, 302, 324, 350
- latina 19, 25–26, 28, 95–96, 162–164, 167–169, 171, 177–179, 182, 184–185, 187, 189–190, 195–198, 238–273, 321, 349–351, 354–356, 358, 360–361, 364, 367–369
- Lauste 27, 79–82, 87, 89, 92, 94
- liiketoiminta 70, 289, 300, 303, 306
- limittäiskieleily 302
- lingua franca 29, 94, 144, 198, 293, 297, 299, 305
- loppuheitto 52, 54, 57, 292
- lähiö 26–28, 75–108, 205–234
- maamerkki 29–30, 343–369
- mainos 10, 12, 17, 45, 50, 57–58, 60, 62, 65, 69, 85, 98, 100, 105, 185, 233–234, 238, 280, 284, 289, 291, 293, 318, 323, 326
- mainoslause, ks. myös slogan 44, 51, 87, 95, 136, 291, 300–301, 305, 316, 325, 333
- merkki 11–12, 13, 155, 207, 223, 230–231, 244, 248, 253, 271, 312–313, 324, 351
- misogynia, ks. myös naisviha 215, 219
- monenkielinen sana 13, 125, 302, 313, 315, 327
- monikielinen kaupunkimaisema 14
- monikielisyys 9, 13, 19–26, 28–29, 31, 43, 69, 75, 86, 91–92, 95–96, 99–101, 108, 115–146, 150–198, 207, 210, 249, 263–264, 266, 269, 280, 293, 297, 305–306, 313, 323, 326, 329–331, 334–335, 346, 350–351, 369, 376, 378, 387
- monikielisyysstrategia 86
- monikulttuurisuus 15, 23, 75, 82, 92–94, 107
- monumentti, ks. myös muistomerkki 19, 238–239, 242–243, 245, 255–256, 258, 260–261, 264, 270–273
- muistamisen paikka 28, 243–244, 252, 255, 264–266, 269–270
- muistomerkki 13, 19, 154, 238, 243, 252, 255, 260, 264, 270, 272
- multimodaalisuus 8, 22, 31, 65, 152, 225
- murre 8, 16, 25–27, 43–71, 216
- museo 9, 19, 21, 26, 28, 78, 150–198, 243, 245, 265–267
- museoviestintä 150–198
- naisviha 213, 219
- nimenmuodostus 241
- nimeämisperuste 241, 245–247, 249, 252, 266
- nimimaisema 16, 20, 22, 245, 298
- nimistöntutkimus 20, 243, 377
- norja 26, 76
- normi (myös normitettu, normitamaton, norminmukainen) 10, 18, 23, 27, 43–71, 211, 224, 289, 378
- ohje 27, 52, 54, 88, 119–121, 123–124, 131–137, 139, 141–145, 155, 170, 193, 254, 294, 303–305, 380

- opastaulu, opaste(kyltti) 8, 27, 54, 61, 118, 120, 123–128, 130–131, 136, 139, 141–143, 150, 153–154, 165–166, 168–172, 176, 187, 193–194, 247, 280
- paikallisidentiteetti, ks. myös identiteetti 64, 67, 70, 76, 88, 99
- parallelismi 283
- persia, ks. myös farsi 26, 93–94
- piirtokirjoitus 19, 238, 242–243, 255–256, 258, 260, 262–265
- pistekirjoitus 26–27, 125, 130, 151, 157–158, 160–161, 163, 167, 193
- politiikan nelijaon teoria 377–378
- populaarikulttuuri 84, 314
- Port Arthur 27, 78, 81–82, 85, 101–102
- Portsa 78, 81, 101, 102, 104
- propri 246
- puhekieli 23, 27, 43–71
- puhekorpus 376
- ranska 18, 26, 28, 48, 103, 106, 159, 162, 167, 191, 193, 196, 222, 251, 255, 280, 311, 322–323, 326, 333, 335, 374
- rasismi 213, 215–217, 228, 234
- ravintola 11–13, 46, 55, 57, 62, 66, 78–79, 84, 87–92, 96, 98–104, 107–108, 157, 212, 289, 291–292, 316–317, 323–327, 329–336
- Runosmäki 27, 79–82, 87, 89–92, 94
- ruotsi 8, 11, 22–23, 25–27, 30, 45, 69, 77, 81–82, 88–89, 95, 98–99, 102–103, 106–107, 115–146, 159–160, 162–164, 167–169, 171–173, 175, 177–180, 182–185, 187–193, 196–198, 210, 222, 241, 244, 252–254, 258, 261, 264, 266–267, 273, 280, 283, 293, 299, 305–306, 315, 321, 335, 343, 349–351, 355–356, 358, 360, 364–365, 367–369, 373–401
- saamen kielet 16, 26, 116, 118, 153–154
- saavutettavuus ks. kielellinen saavutettavuus
- saksa 18, 25–26, 95, 153, 159–160, 162–163, 167, 179–180, 182–184, 187, 193, 196–198, 230, 253, 269, 280, 295, 311, 323, 333, 350, 367
- salaliittoteoria 211, 213, 215, 219–220
- sanafrekvenssi 382–383, 388, 398
- seinäkirjoitus 11, 205, 208–210, 213, 216, 227–228, 231, 270, 280
- selkokieli 26, 54, 160, 182, 195
- semioottinen resurssi 17, 321, 331
- slogan 226, 269, 285, 287–288, 291, 300, 329
- sosiokulttuurinen assosiaatio 13, 18, 29, 313, 332
- sosiolingvistiikka, ks. myös kolmannen aallon sosiolingvistiikka 8, 20, 48–49, 64, 67, 183, 319–322, 378
- sosiologia, sosiologinen 20, 77, 83–84, 104–105, 207, 239
- standardikieli 44
- Suikkila 27, 79, 81–82, 87, 89, 91–92, 94
- suomi, suomen kieli 8, 11, 14, 22–23, 25–28, 30, 43–71, 81, 87–89, 91–103, 106, 108, 115–146, 153, 159–164, 167–173, 175, 178–181, 183–185, 187–193, 196–198, 222, 232, 239, 244, 249–250, 252, 256, 258–

- 261, 263–264, 269, 273, 280–283, 285, 289, 291, 293–294, 298–300, 302–303, 305–306, 315, 321, 323–325, 329–331, 334, 343, 350, 355, 359, 367, 373–401
- symbolisuus, symboli 11, 17, 64, 67, 90, 92, 94, 99, 106–108, 122, 126, 128–130, 133, 138, 157, 160, 168, 191, 194, 209, 212–213, 217, 222, 225, 230, 244, 252, 256, 260, 265, 269–272, 287, 297, 299, 303, 319, 322
- systemis-funktionaalinen kielioppi 155
- tabu 28, 205–206, 211, 213–216, 219, 231, 234
- tanska 26, 95, 107
- tarra 8, 11–12, 60, 157, 163, 208–212, 217, 220–223, 225–226, 228, 234, 282, 284, 294–296, 303–305
- TEI-XML-tietokanta 352–353
- top-down* 10, 61, 122, 190
- topiikkimallinnus 382, 384–387, 390, 394, 398, 400
- transgressiivinen kielimaisema 206, 207–211, 234
- translanguaging* 302
- tunnuslause 51
- turbulentti kielimaisema 208
- turkki 26, 90, 93–94
- Turun
 kaupunginkirjasto 239, 261, 266, 317, 332
 keskiaikaisten asiakirjojen maa-
 merkkien korpus 344
 linna 151, 179, 348
 murre 8, 43–71
 taidemuseo 78
 tuomiokapitulin kopiokirjat 346–347, 355, 358
 tuomiokirkko 63, 78, 101, 174, 195, 212, 239, 241, 255, 257–258, 261, 281, 343, 347–348, 355–356, 360–361, 363
 yliopisto 24, 26, 78, 82, 246–249, 251–252, 254–255, 263, 270, 272, 314, 319, 398
 yliopistollinen keskussairaala (Tyks) 26–27, 115–146
 tyyli 45–49, 51, 61–63, 65, 156, 192, 260, 293, 320–322, 329, 331, 333, 335
 tyylillinen toimija 320
 tyylittely 227, 320, 322–323, 336
- Uittamo 27, 79, 81–82, 92, 94
- ukraina 16, 26, 162, 167, 191, 196, 294
- uuslatina 241, 250–251
- Varissuo 27–28, 79–82, 87, 89–90, 92–94, 206, 211–217, 219–220, 222–223, 225, 227, 230–231
- varoitus 8, 27, 123–124, 137–143, 170, 210, 303
- Varsinais-Suomen käräjäoikeus 26–27, 115–146
- viestintä 11, 18, 88, 91–92, 96, 98, 101, 136, 151–153, 155, 164, 196–197, 205, 207, 213, 217, 225–226, 231, 244, 246, 270–272, 283, 286–289, 292–294, 298, 301, 303–305, 312, 324, 329, 332
- vihapuhe 205, 209, 213, 218, 227, 230
- viittomakielilaki 118
- viranomaisviestintä 10, 16, 48, 118–119, 134, 284, 286, 288, 293–294

- virtuaalinen kielimaisema 18–19, 21, 31
- visuaalinen monikielisyys 15, 297
- vuoropuhelu, ks. myös dialogi 31, 70, 150, 190, 211, 226–228, 231, 380
- vuorovaikutus 7, 9, 28, 44, 64, 68–69, 115, 155, 165–167, 190, 192, 197, 207, 210, 212, 222, 224–229
- Vähätori 242, 263
- Werlichin tekstityyppiluokittelu 165–167
- XML-skeema 354
- ydinkeskusta ks. keskusta
- yhdenmukaistuminen 18, 314–315, 335
- yleiskieli 23, 27, 43–71
- yleisnimi 247–248, 251
- yleispuhekieli 46, 48, 55, 61
- ylikansallisuus 31, 86–88, 102, 105, 316,
- yritys 19, 24, 65, 85, 87, 92, 99, 101, 103, 106, 245, 282–284, 289–294, 298–305, 315
- yritysnimi 12–13, 18, 54–55, 219, 238–241, 243, 245, 254, 266–267, 279–281, 287–290, 293, 298–299, 305–306, 315
- Åbo 23, 30, 358, 373–401
- Åbo Akademi 78, 102, 246, 248–252, 265, 272, 373, 387, 390–391, 398–400
- äänimaisema 7–8, 15, 20, 152, 198, 213, 376

Tietolipas-sarja

- 200 Tom Sjöblom *Druidit*
- 201 Maija-Leena Hänninen & Maijastina Kahlos toim. *Roomalaista arkea ja juhlaa*
- 202 Maarit Knuutila ym. toim. *Suulla ja kielellä*
- 203 Sari Katajala-Peltomaa & Raisa Maria Toivo *Paholainen, noituus ja magia*
- 204 Riku Hämäläinen toim. *Pohjois-Amerikan Intiaaniuskonnot*
- 205 Outi Fingerroos toim. *Uskonnon paikka*
- 206 Markku Haakana & Jyrki Kalliokoski toim. *Referointi ja moniäänisyys*
- 207 Pirjo Lyytikäinen ym. toim. *Lajit yli rajojen*
- 208 Helena Saarikoski *Leikkikentiltä*
- 209 Eija Timonen *Perinteestä mediavirtaan*
- 210 Marja-Leena Sorjonen & Liisa Raevaara toim. *Arjen asiointia*
- 211 Jaana Hallamaa ym. toim. *Etiikkaa ihmistieteille*
- 212 Tuomas Martikainen toim. *Ylirajainen kulttuuri*
- 213 Anne Mäntynen ym. toim. *Genre – tekstilaji*
- 214 Outi Fingerroos ym. toim. *Muistitietotutkimus*
- 215 Tapani Lehtinen *Kielen vuosituhanneet*
- 216 Marjo Mela & Pirjo Mikkonen *Suomi kakkonen ja kirjallisuuden opetus*
- 217 Satu Grünthal & Elina Harjunen toim. *Näköaloja äidinkielen ja kirjallisuuteen*
- 218 Heikki Pihlajamäki ym. *Keskiajan oikeushistoria*
- 219 Hanna Lappalainen & Liisa Raevaara toim. *Kieli kioskillä*
- 220 Sara Routarinne & Tuula Uusi-Hallila *Nuoret kielikuvassa*
- 221 Terhi Ainiala ym. *Nimistöntutkimuksen perusteet*
- 222 Toni Lahtinen & Markku Lehtimäki toim. *Äänekäs kevät*
- 223 Tuomas Martikainen ym. *Islam suomessa*

- 224 Sirpa Leppänen ym. toim. *Kolmas kotimainen*
- 225 Jari Niemelä *Talonpoika toimessaan*
- 226 Samuli Hägg ym. toim. *Näkökulmia kertomuksen tutkimiseen*
- 227 Jyrki Kalliokoski & Lari Kotilainen *Kielet kohtaavat*
- 228 Anna Idström & Sachico Sosa toim. *Kielissä kulttuurien ääni*
- 229 Vesa Heikkinen toim. *Kielen pürteet ja tekstilajit*
- 230 Maarit Grahn & Maunu Häyrinen toim. *Kulttuurituotanto*
- 231 Lars Levi Laestadius *Lappalaisten mytologian katkelmia*
- 232 Veikko Anttonen *Uskontotieteen maastot ja kartat*
- 233 Tuomas Martikainen & Lotta Haikkola toim. *Maahanmuutto ja sukupolvet*
- 234 Irja Seurujärvi-Kari ym. toim. *Saamentutkimus tänään*
- 235 Maria Laakso ym. toim. *Tapion tarhoista turkistarhoille*
- 236 Siru Kainulainen ym. toim. *Työmaana runous*
- 237 Antti Salminen ym. toim. *Kirjallisuus ja filosofia*
- 238 Aino Mäkikalli & Liisa Steinby *Johdatus kirjallisuusanalyysiin*
- 239 Kaisa Ahvenjärvi & Leena Kirstinä *Kirjallisuuden opetuksen käsikirja*
- 240 Anna Rastas toim. *Kaikille lapsille*
- 241 Anneli Kauppinen toim. *Oppimistilanteita ja vuorovaikutusta*
- 242 Aino Koivisto & Elise Nykänen toim. *Dialogi kaunokirjallisuudessa*
- 243 Outi Tuomi-Nikula ym. toim. *Mitä on kulttuuriperintö?*
- 244 Pirjo Kristiina Virtanen ym. toim. *Alkuperäiskansat tämän päivän maailmassa*
- 245 Marleena Mustola toim. *Lastenkirja. Nyt*
- 246 Johanna Isosävi & Hanna Lappalainen toim. *Saako sinutella vai täytyykö teitillä?*
- 247 Johanna Ahonen & Elina Vuola toim. *Uskonnon ja sukupuolen risteysii*
- 248 Simo Häyrynen *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat*
- 249 Elina Vuola toim. *Uskonto ja kehitys*
- 250 Jukka Kortti *Mediahistoria*
- 251 Harri Kalha toim. *Kummat kuvat*
- 252 M. A. Castrén *Luentoja suomalaisesta mytologiasta*. Toim. ja suom. Joonas Ahola
- 253 Jari Kupiainen & Liisa Häkkinen toim. *Kuvatut kulttuurit*
- 254 Mikko Kauko & Marko Lamberg toim. *Naantalin luostarin kirja*

- 255 Outi Fingerroos ym. toim. *Yhteiskuntaetnologia*
- 256 Anneli Sarhima *Vaietut ja vaiennetut*
- 257 Terhi Utriainen *Enkeleitä työpöydällä*
- 258 Maunu Häyrynen & Antti Wallin toim. *Kulttuurisuunnittelu*
- 259 Pilvi Hämeenaho ym. toim. *Soveltava kulttuurintutkimus*
- 260 Toini Rahtu ym. toim. *Kirjoitettu vuorovaikutus*
- 261 Harri Mantila ym. toim. *Oulu kieliyhteisönä*
- 262 Lari Kotilainen ym. toim. *Kielenoppiminen luokan ulkopuolella*
- 263 Arja Nurmi ym. toim. *Kielten ja kirjallisuuksien mosaiikki*
- 264 Aila Viholainen ym. toim. *Kuvittelu ja uskonto*
- 265 Elina Vuola toim. *Eletty uskonto*
- 266 Sulevi Riukulehto & Ari Haasio *Virtuaalinen kotiseutu*
- 267 Irmeli Hautamäki toim. *Avantgarde Suomessa*
- 268 Ulla-Maija Peltonen & Outi Hupaniitto toim. *Arkistot ja kulttuuriperintö*
- 269 Laura Assmuth ym. toim. *Arjen turvallisuus ja muuttoliikkeet*
- 270 Titus Hjelm toim. *Uskonto, kieli ja yhteiskunta*
- 271 Maija Saviniemi toim. *Kalle Pääatalo tutkijoiden silmin*
- 272 Sari Kivistö & Sami Pihlström *Toista ajatellen*
- 273 Tapio Nykänen *Lapin ihminen*
- 274 Outi Fingerroos & Konsta Kajander ym. toim. *Kulttuurien tutkimuksen menetelmät*
- 275 Tiina Mahlamäki & Minna Opas toim. *Uushenkisyys*
- 276 Asta Kihlman toim. *Tekstin nautinnosta*
- 277 Mikko Kauko *Pyhän Mechtildin ilmestykset*
- 278 Jyrki Siukonen *Humpuukia ja hulluutta*
- 279 Kaarina Koski & Tuomas Hovi toim. *Kansanperinne 2.0*
- 280 Yrjö Varpio *Elää, kokea, ymmärtää*
- 281 Jyrki Siukonen *Ensimmäinen*
- 282 Ulla Piela *Toiveiden maa*
- 283 Soile Veijola toim. *Matkailunkestävä Suomi?*
- 284 Johanna Isosävi *Miten tutkia kohteliaisuutta?*
- 285 Margit Rahkonen *Margaret Kilpinen*
- 286 Hanna Korsberg ym. toim. *Vieraita näyttämöllä*
- 287 Hanna Meretoja ym. toim. *Lähestymistapoja kirjallisuuteen*
- 288 Aino Mäkikalli ym. toim. *Miten luemme?*

- 289 Mikko Autere & Riikka Länsisalmi toim. *Nationalismi ja kieli*
290 Jyrki Siukonen *Nälkä ja vilu*
291 Klaus Laalo *Lapsenkielen uudissanat*
292 Hanna Lantto ym. toim. *Kieli maisemassa, maisema kielessä*
293 Sirpa Salenius *Pohjoisen Pariisi*
294 Carl-Johan Holmlund *Tito Colliander ja Hitlerin Saksa*
295 Timo Kallinen & Teuvo Laitila toim. *Sekularismit*
296 Heidi Mäkelä & Outi Valo toim. *Aineeton kulttuuriperintö*
297 Kirsi-Maria Nummila *Kirjoitetun Suomen historia*
298 Ulla Nordfors & Maj Meriluoto toim. *Muinais-DNA*
299 Sari Kivistö ym. toim. *Unohtuneet kirjoitukset*
300 Jyrki Siukonen *Pate Teikan toinen elämä*
301 Harri Mantila *Suomen nykymurteet*